

Holy Bible

Aionian Edition®

Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as " The Purple Bible "

Holy Bible Aionian Edition ®
Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible

Creative Commons Attribution-No Derivatives 4.0, 2018-2021

Text source: eBible.org

Source copyright: Creative Commons Attribution license 4.0
Door43 World Missions Community, 2020

Formatted by Speedata Publisher version 4.3.16 on 4/24/2021

100% Free to Copy and Print

<http://AionianBible.org>

Published by Nainoia Inc
<http://Nainoia-Inc.signedon.net>

We pray for a modern public domain translation in every language

Report content and format concerns to Nainoia Inc

Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Gourmanchéma at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation*! What is an *un-translation*? Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a lexicon. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates ten additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is *eternal*! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to *eternal* life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of *eternal punishment*. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the afterlife destinies of mankind and fallen angels.

This *un-translation* helps us to see these ten underlying words in context. The original translation is unaltered and a note is added to 63 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read online at AionianBible.org and with the Android App. Why purple? King Jesus' Word is royal... and purple is the color of royalty!

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matio	11
Maka	31
Luka	43
Jan Laabaalihamo	65
Jesu Tondiba Tuona	81
Loma	102
1 Kolinta	112
2 Kolinta	121
Galati	127
Efesa	131
Philip	134
Kolosa Yaaba	137
1 Tesalonika	140
2 Tesalonika	142
1 Timote	143
2 Timote	146
Tita	148
Filemo	149
Ebilunba	150
Jaka	157
Pieli Tikpiali	160
Pieli Tilieli	163
Jan Tikpiali	165
Jan N Diani	167
Jan Titaali	168
Jude	169
Mi Doagidima	170

APPENDIX

Reader's Guide

Glossary

Maps

Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Jesu den yedi: "N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban tiendi yaala."

Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekaadi.

Luka 23:34

Matio

1 Matiyu Jesu Kilisiti yaajanba yela togida ye ne. Jesu Kilisiti den tie Dafidi bijua, leni Abalahama bijua. **2** Abalahama den mali isaaka, Isaaka n maa Jakoabo, Jakoabo n maa Juda len o cianba leni o waamu. **3** Juda den taa Tamala ki mali Peletisa leni Sela, Peletisa n maa Etilona, Etilona n maa Alama, **4** Alama n maa Abinadabi, Abinadabi n maa Nasona, Nasona n maa Salimono, **5** Salimono den taa Lahaba ki mali Boasa. Boasa den taa Luta ki mali Obedi, **6** Obedi n maa Isayi, Isayi n maa o bado Dafidi. Dafidi den taa Uli pua ki mali Salomon, **7** Salomon n maa Loboami, Loboami n maa Abia, Abia n maa Asa, **8** Asa n maa Josafati, Josafati n maa Yolami, Yolami n maa Osiasi, **9** Osiasi n maa Yotami, Yotami n maa Akasi, Akasi n maa Esekiasi, **10** Esekiasi n maa Manase, Manase n maa Amoni, Amoni n maa Josiasi, **11** Josiasi n maa Jekonia leni o waamu, Babilona yaaba n den paadi Isalele yaaba ya yogunu, ki cuo ba ki gedini ti yonbidi bi diema nni **12** Isalele yaaba yonbidi Babilona diema nni n pendi, Jekonia den mali Salitieli, Salitieli n maa Solobabeli, **13** Solobabeli n maa Abiyudi, Abiyudi n maa Eliakimi, Eliakimi n maa Asolo, **14** Asolo n maa Sodaka, Sodaka n maa Akimi, Akimi n maa Eliyudi, **15** Eliyudi n maa Eleyasala, Eleyasala n maa Matana, Matana n maa Jakobo, **16** Jakobo n maa Josefi, Maliyama calo, yua n den mali Jesu ke bi yini o Kilisiti. **17** A ya coadi ki cili Abalahama ki ya caa hali Dafidi, li pia piiga n niftima naa. Ki cili Dafidi ki ya caa hali Babilona cuonu mo, piiga n niftima naa. Ki cili Isalele yaaba yonbidi Babilina diema nni ki ya caa hali U Tienu n Gandi cuama mo tie piiga n niftima naa. **18** Diidi Jesu Kilisiti madi n den tua maama, o naa Maliyama n da den tie Josefi toginaa hali ke bi daa den taani leni biyaba, Maliyama den ti sua ke o punba kelima U Tienu Fuoma Yua paalu po. **19** O togiba Josefi yua n den tie niteginkoa naa den bua ki fiagi o a sala nni. Lani yaa po o den jagi ke o baa paadi leni o hasili nni. **20** Wan den kpaagi yeni ya yogunu, o Diedo maleki den doagidi o kani ti dangidi nni ki yedi o: Josefi, Dafidi bijua, han da jie ki taa Maliyama wan tua o pua. Kelima wan punbi ya biga, o punbi ga kelima U Tienu Fuoma Yua yaa paali po. **21** O baa maa bonjaga, han yini o Jesu, kelima wani n baa faabi o niba leni bi tuonbiadi. **22** Lankuli den tieni ke o Diedo n den tuodi ki teni ke o sawalipualo pua yaa sawalo n tieni: **23** Diidi, li ppowondiali baa punbi ki maa bonjaga. Bi baa yini o Emanuwelli. Laa yeli bundima n tie U Tienu ye leni ti. **24** Josefi n den fundi, o den tieni o Diedo maleki n waani o yaala. O den taa o pua. **25** Ama waa den taani leni o hali wan ban mali o biga. Josefi den yini o Jesu.

2 Jesu den mali Betelema, Jude diema nni, Elodo n den ka li bali po yaa yogunu. O madi puoli, yaa banda n diidi a hmabiga den Jani hali puoli ki cua Jelusalema. **2** Bi den buali: Ban mali Jufinba bado yua moala na ye le? Ti laa ke o hmabiga pudi puoli ke ti cua ki baa kpiagi o. **3** O bado Elodo n den gbadu laa laabaalo, o yama den yagi, Jelusalema yaaba kuli moko yaa yama den yagi. **4**

O den taani bi kopadicianba badiba leni li balimaama bangikaaba yudanba ki buali ba: U Tienu n Gandi yua n baa maa naankani. **5** Bi den goa ki yedi o: Betelama dogu yu n ye Jude diema nni, nani o saawalipualo n den diani maama. **6** Fini Betelema yaa dogu n ye Jude nni, haa tie Jude dociamti kuli siiga yaa dogu yaa jigidu n wa ki cie, kelima o bado, yua n baa gobidi n niba Isalele yaaba baa ja fini yaa niinne **7** Lane Elodo den yini a banda yeni hasili nni ki buali ki bandi cain ban den laa ke ki hmabiga yeni pudi ya yogunu. **8** Li yaa puoli o den soani ba Betelema ki yedi: Gedi mani ki ban buali ki bandi cain ki biga yeni laabaalo. Yi yaa la o, yin teni min bandi ke mini nba moko n gedi ki ban kpiagi o. **9** Ban den gbadu o bado n yedi yaala, bi den fii ki gedi. Ban den laa yaa hmabiga puoli po yeni den kua bi liiga hali ki ban pundi ki biga n ye yaa dieli yuli po ki sedi. **10** Ban den laa ki hmabiga, bi pala den mangi hali boncianla. **11** Bi den kua li dieli nni ki laa ki biga leni o naa Maliyama. Bi den gbaani ki kpiagi ki biga, ki lodi bi halimani-boaga ki Jani yaa paabu n tie na ki puni o: Wula leni a dugibila leni Mili. **12** U Tienu den waani ba ti dangidi nni ke ban da guani Elodo kani. Lani, bi den tagini santo ki kuni bi denpo. **13** Ban den fii, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani ti dangidi nni ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. Yin ban yaa ye lanpo hali min baa waani yi ya yogunu kelima Elodo baa lingi kibiga ki bua ki kpa o. **14** Josefi den fii ki Jagu ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. **15** O den ye lanpo hali Elodo kuuma. Li den tieni yeni ke o Diedo n den tuodi ki teni ke o saawalipualo pua yaa saawalo n tieni. N den yini ki Jani n bijua Ejipiti. **16** Elodo n den sua ke a banda yeni boandi o, o pali den beni boncianla. O den soani ban ban kpa yaa bonjala n pia bina lie lie leni yaaba n ki pundi yeni kuli ki ye Betelema leni i tinkundogi nni kuli, nani a banda n den waani ke o sua ke laa biga baa pia yaa bina banlu. **17** Lanwani o saawalipualo Jelemi n den maadi yaa maama den tieni. **18** Bi den gbadu A bubula Lama dogu nni, A bubula leni i moeciami, Lasela buudi o bila kuuma kaa tuo ban baagi o kelima baa go ye. **19** Elodo n den kpe, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani Ejipiti po ti dangidi nni. **20** Ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Isalele diema po, kelima yaaba n den bua ki kpa ki biga nan kpe. **21** Josefi den fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Isalele diema nni. **22** Ama wan den gbadu ke Elodo kpe ke o bijua Akelayusa n kali li bali po ki tua Jude bado, o den jie lipo guanma. Ama U Tienu den waani o ti dangidi nni, o den fii ki gedi Galile diema nni. **23** O den ban kali Nasaleti dogu nni. Li den tieni yeni ke bi saawalipua n den yedi yaala n tieni. Lani n tie na: Bi baa yini o Nasaleti yua.

3 Laa yogunu Jan batisi den kua Jude diema ya fanpienma nni ki wangti U Tienu maama. **2** Ki tua: Lebidi mani yi yama kelima tanpoli diema kuli. **3** Wani Jan tie o saawalipualo Esayi n den maadi yua yaa maama ki yedi: O nilo kpaani mi fanpienma nni ki tua: Yin bogini mani o Diedo sanu ki naadi mani a sangoana. **4** Jan den laa ti yuoyuokobi tiadi ki yie ku gbanjagidigu, o den di i gbangbanli leni ku muagu nni siadi. **5** Jelusalema dogu

yaaba leni Jude diema yaaba kuli, leni yaa tinkundogi n baali Judena kpenu yaaba kuli den kpendi o kani. **6** Bi den tuodi ki doagidi bi tuonbiadi, ki ceni ke Jan batisi ba Judena kpenu nni. **7** Wan den laa ke Falisiensinba leni Sadusieninba boncianla kpendi o kani ke wan batisi ba, o den yedi ba: Yinba u walabibuolu na, hma bangi yi yin sani ki ciadi U Tienu pabierlii yaaalii n baa cua na? **8** Yin yaa tuuni mani ya tuona n doagidi ke yi lebidi yi yama. **9** Yin da se ki tua yi pala nni: Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja. N kadi ki waani yi ke U Tienu baa fidi ki teni yaa tana n tie na n tua Abalahama puolihuani. **10** Baa moala bi caani li yali i tijiini po. Yaa tibu n kaa luoni yaa bonluonkaala n hani kuli bi baa pedi bu ki lu bu mi fantama nni. **11** Mini n batisi yi leni mi Jima, ke lan doagidi ke yi lebidi yi yama. Ama yua hua n puoli pia u paalu ki cie nni. Mii pundi baa yua n baa tugi o cacaadi. Wani, o baa batisi yi leni U Tienu Fuoma Yua leni mi fantama. **12** O kubi o fenlu o nuu nni. O baa pidi o jalu ki wodi o bima ki kuodi li buali nni, ki nan sia ti fandi leni yaa fantama n kaa pia gbindima. **13** Laa yogunu Jesu den Jani Galile ki cua u kpenu Judena, Jan kani ke wan batisi o. **14** Ama Jan den ki yie o po ki yedi o: Li bi pundi fine n batisi nni, ke a mo nan cua n yaa kani? **15** Jesu den goa ki yedi: Cedi tin tieni moala, yeni n tie tin tieni yaala n dagidi kuli. Lanwani Jan den tuo, waa go yie. **16** Wan den batisi o yaa yogunu, Jesu den Jani mi Jima nni. Tanpoli den luodi ke Jesu laa ke U Tienu Fuoma Jani lipo ki ji nani ki kpaajiega yeni ki ti jagini o po. **17** Lanyogunu, u nialu den maadi tanpoli po ki yedi: One n tie n bibuadiga, n pali n mani yua yaa po hali boncianla.

4 Lanwani U Tienu Fuoma den gedini Jesu mi fanpienma nni ke Sutaani tulini o. **2** Jesu den loli bu Joabu dana piina leni Jiaadi piina, mi koma den cuo o. **3** Mi tulinma daano yeni den cua o kani ki yedi o: A ya tie U Tienu Bijua, han maadi ki teni a tana na n tua jiema. **4** Jesu den goa ki yedi o: Li diani: O nisaalo kan yaa ye mi jiema bebe po ka, ama y maama n ja U Tienu Joabu nni kuli yaa po. **5** Sutaani den gedini Jesu u dogagidiko Jelusalema po, ki teni ke o sedi U Tienu diegu yuli po. **6** O den yedi o: A ya tie U Tienu Bijua han yugi ki ci tiipo, kelima li diani: O baa puogi o malekinba, bi baa tebini a bi nii po ke a taali n da tuudi tanli. **7** Jesu den yedi o: Li go diani: Han da biigi o Diedo a Tienu. **8** Sutaani go den gedini o ya juali n kpedi hali boncianla yuli po ki waani o handuna diema kuli leni mi kpiagidi, **9** ki yedi o: A ya gbaani ki kpiagi nni, n baa pa ha laa bonla kuli. **10** Jesu den yedi o: Fuadi likani Sutaani, kelima li diani: A baa kpiagi o Diedo a Tienu, ki yaa jaandi wani bebe. **11** Lane Sutaani cedi Jesu. Lanyogunu malekinba den cua Jesu kani ki tuunu o po. **12** Jesu n den gbadu ke bi cuo Jan, o den fii ki gedi Galile. **13** O den Jani Nasaleti ki cua ki ye Kapanayuma dogu nni yu n ku leni mi Jincianma, Sabulino leni Nefitali buolu yaa tinga nni. **14** O den tieni ke o saawalipuali Esayi n den maadi yaa maama n tieni: **15** Sabulono leni Nefitali timmu yaaba. Yaa timmu n ku leni Galile Jincianma, Judena kandima tinga yaaba yeni. Bani yaa nilanba n ye Galile diema nni. **16** Laa niba, yaaba n ye li biigili nni, ji la mi

yencianma. Laa yenma yendi bani yaaba n den ka mi kuuma leni mi junjungu n die naankani. **17** Lanyogunu Jesu den cili ki wang i laabaalihamo ki tua: Lebidi mani yama, kelima tanpoli diema kuli. **18** Jesu n den cuoni ki baali Galile Jincianma, o den la naataanjabo lie, Simono yua n go yi Pieli leni o waalo Andile, ke bi lu i taali mi Jincianma nni kelima bi den tie jankpaarba. **19** O den yedi ba: Hoadi mani nni, nani yin lingi yi jami maama, n baa teni yin yaa lingi bi niba moko yene. **20** Lanyogunu liga, bi den ha bi taali ki hoadi o. **21** Jesu den suagi liiga ki go la naataanjabo lie, Sebede bijaliediba Jaka leni o waani Jan. Bi den ye ku Jinbiagu nni leni bi baa Sebede ki hanbidi bi taali. **22** O den yini ba. Lanyogunu bi den ha ku Jinbiagu leni bi baa kuli ki hoadi o. **23** Jesu den gaandi Galile diema kuli nni ki kua li balimaama bangima diena nni ki bangi bi niba ki wang i ba U tienu diema laabaalihamo, ki go paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. **24** O yeli den Jani Sili diema kuli nni. Bi den cuani o kani i yianbuoli leni mi yianfulima kuli danba, leni a cicibida n die yaaba, leni a bisinbila danba leni yaaba yaa gbannandi n kpe, **25** Bi niba boncianla, yaaba n den Jani galile leni Dekapola, leni Jelusalema leni Jude diema kuli, leni yaa diema n ye Judena kpenu kandima, bikuli den hoadi o.

5 Jesu n den laa ku niligu, o den doni li juali po. Wan den kali, o hoadaikaaba den nagini o kani. **2** O den yaadi ki bangi ba ki yedi: **3** Li pamanli ye leni yaaba n pia li yumiinli kelima tanpoli diema tie bi yaama. **4** Li pamanli ye leni yaaba ya pala n biidi, kelima bi baa baagi ba. **5** Li pamanli ye leni yaaba n pia li paddingili, kelima bi baa diedi ki tinga. **6** Li pamanli ye leni mi teginma koma leni mi Jinjuulu n pia yaaba, kelima bi baa guo. **7** Li pamanli ye leni yaaba n gba mi nihima, kelima bi baa gbadu bipo mi nihima. **8** Li pamanli ye leni baa papiendanba, kelima bi baa la U Tienu. **9** Li pamanli ye leni yaaba n kpendi nni mi yanduanma, kelima bi baa yini ba U Tienu bila. **10** Li pamanli ye leni ban wang i yaaba fala kelima mi teginma po, kelima tanpoli diema tie bi yaame. **11** Li pamanli ye leni yi bi niba ya sugidi yi ki wang i yilabiodi, ki maadi yipo mi mabiadima kelima mini yaa po. **12** Yin mangi mani yi pala ki yaa ye leni li pamancianli kelima yi panpaani baa yaba tanpoli po. Bi niba den wang i bi sawalipuuba falabiodo yeni, bani yaaba nden ye ke yi daa ye. **13** Yinba n tie mi yaama handuna po. Mi yaama ya ti luo mi manu, bi baa taa be ki go hanbi ma? Maa go pia fuoma, kali ban lu ma niinnpo bi niba hmaa ma. **14** Yinba n tie handuna yenma. Ya dogu n ye li juali yuli po kan fidi ki wuoni. **15** Bi kan gi cuoni ki fidisanga mo ki taa li sanciali ki hoagini ga, ama bi baa tuani ga u fidisantuankaanu, kan yendi yaaba n kua li dieli nni kuli po. **16** Yeni yin cedi mani yi yenma n yendi yeni bi niba kani ke ban la yi tuongama ki kpiagi yi Baa yua n ye tanpoli po. **17** Yin da daani ke n cua ki baa bolini li balimaama leni bi sawalipuuba maama ka. Mii cua ki baa bolini ma, ama n cua ki baa tieni ma. **18** Kelima n waani yi i moamoani, hali tanpoli leni ki tinga daa pendi, baa yaa dianu n wa ki cie kan ja li balimaama nni hali

likuli n baa tieni ki dudi. **19** Yua n miidi li balimaama nni baa yaama n wa ki cie siiga mayenma, ki go bangi ban ya tiendi yeni, o baa tua yua n wa ki cie tanpoli diema nni. Yua mo n tiendi man bili yaala ki go bangi ma, o baa tua niciamo tanpoli diema nni. **20** Kelima n yedi yi, yi teginma yaa cie li balimaama bangikaaba leni Falisiereniba, yi kan kua tanpoli diema nni. **21** Yi gbadie bi den yedi bi nikpiabia: Han da kpa o nilo, yua n kpa o nilo, bi baa bu ki cuo o. **22** Ama mini n yedi yi, yua n bieni o pali o lielo po kuli, li pundi ban bu leni. Yua n yedi o lielo: O yanpiidaano ne, li pundi ke yi cancellnikpeliba taancianli n cuo o. Yua n yedi o lielo: O yanluodaano ne, li pundi ban cuo o ki kuani o ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **23** Lanwani a ya cua li padibinbinli kani, ki baa pa a paabu, ki tiadi li kani ke o lieli pia leni a ku madiagu, **24** han cedi a paabu likani ki kpa gedie bi kan mangi leni a lielo yeni, ki yuandi ki pa U Tienu a paabu. **25** A koaginkoa ya cuo ha ki caani a li bujiali kani, han mangi leni o tonma hali ki daa pundi, ke wan da ti teni o bujialo n cuo ha ki teni a sandalima, wan kuani a li kadidieli nni. **26** N waani ai moamoani, a kan ja lienni kali a pani kaa ki gbeni kaa sieni liba. **27** Yi den gbadie bi yedi: Han da combi. **28** Ama mini n yedi yi ke yua n nuali pua ke o yama kua o niinni, o combi leni o o pali nni no. **29** A jienunbu ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a gbannanbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **30** A jienu ya tie apo tingbali bonla, han jia u ki lu foagima, kelima a gbananbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **31** Bi go den yedi: Yua n Jani o pua, wan teni o li po]atili. **32** Ama mini n yedi yi yua n Jani o pua ke laa tie mi conconma po, o teni ke laa pua tua poconconli. Yua n taa po]akoa mo, o combi. **33** Yi den gbadie bi waani bi nikpiabia: Han da poli ki niani ki naa tieni. Ama han poli ki niani o Diedo ke a baa tieni yaala, han tieni la. **34** Ama mini n yedi yi: Yin da poli baa leni tanpoli kelima li tie U Tienu balikalikaanu. **35** Baa leni ki tinga kelima ki tie o taahmaakaanu, baa leni Jelusalema kelima li tie o badiciamo dogu. **36** Han da poli leni a yuli, kelima a kan fidi ki teni baa yuyengu n pendie, yaaka kun boandi. **37** Yi ya yedi: Mm, lan ya tie mm. Yi ya yedi: A-a mo, lan ya tie a-a. Kelima yaala n pugidi kuli ji Jani o Biado kane. **38** Yi den gbadie bi yedi: Nunbu n pa nunbu panli, Jinli mo n pa Jinli panli. **39** Ama mini n yedi yi, yin da yie o nibiadio po, nilo ya pabi a jienkpianu po, han pegidi ki teni o a ganu mo. **40** Nilo ya baa ki yirin a ti buudi ki ga a liadibiga, han terii o a liadicianga mo. **41** O nilo ya tieni au paalu ke han ciani o kilo dajenyenli, han ciani o dajena lie. **42** Pa yua n mia ha, da buli anunga yua n baa ha ledi o po. **43** Yi den gbadie bi yedi: Han baa a nisaalilieko ki niani a yibali. **44** Ama mini n yedi yi: Yaa baa mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangyi fala po. **45** Yeni yi baa tie yi Baa yua n ye tanpoli bila. Kelima o yen teni ke ki yenga pudi bi nibiadiiba leni bi niteginkaaba kuli po, ki yen teni ke ki taaga mii bi niteginkaaba leni yaaba n ki tiegi kuli po. **46** Li ya tie ke yi baa yaaba n baa yi bebe, yi baa baa

bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeni ka yoo? **47** Yi ya fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeni ka yoo? **48** Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n ye tanpoli n gagidi ki hani maama.

6 Fangi mani yi yula ki da tiendi yi tuonhama a sala nni ke bi niba n la. Yi ya tiendi yeni yi kan baa panpaaniba kuli yi Baa yua n ye tanpoli kani. **2** Lanwani a yaa tiendi mi hanma, han da piebi kakaci nani pala lie danba n tiendi maama li balimaama bangima diena nni leni i sani nni, ke bi niba n kpiagi ba. N waani yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. **3** Ama a yaa tiendi mi hanma, da cedi a ganu n bandi a jienu n tiendi yaala, **4** ke a hanma n ya tiendi hasiili nni. A Baa yua n nua hasiili nni n baa pa ha la. **5** Yi yaa jaandi, yin da tie nani pala lie danba yaaba n bua ki yaa se li balimaama bangima diena nni leni a sankada nni ki jaandi, ke bi niba n la. N waani yi i moamoano, bi baa bi panpaani n yeni. **6** Ama fin ni a yaa jaandi, kua a dieli nni ki luoni a buli]oabu, ki jaandi a Baa yua n ye likani haasiili nni. Wani a Baa yua n nua hasiili nni n baa pa ha la. **7** Yi ya jaandi, yin da filigi mi maama fanma fanma, nani bi nilanba n tiendi maama, bi tama ke U Tienu baa cengi ba kelima bi macianma po. **8** Da tiendi mani nani bani, kelima yi Baa U Tienu bani yin luo yaala hali ke yi daa mia o. **9** Didi mani yin baa jaandi maama: Ti Baa yua n ye tanpoli. **10** A yeli n baa mi gagidima, A diema n cua, A yanbuama n tieni ki tinga nni nani man tiendi maama tanpoli po. **11** Pa ti dirla yaa jiema n dagidi. **12** Tieni tipo sugili ti tudima po nani ti moko n tieni sugili yaaba n tudi tipo maama yeni. **13** Da tuo tin baa mi tulinma nni. Ama han ga ti o Biadi kani. Kelima fini n die li bali, leni u paaciamu, leni ti kpiagiandi hali yaa yogunu kuli. Amina. **14** Yi ya puni yaa niba n tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli ma baa pa yi sugili. **15** Ama yi yaa puni yaa niba n tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko kan pa yi sugili yi yaa tuonbiadi po. **16** Yi ya luo bu Joabu yaa yogunu, da biidi mani yi nunmu nani pala lie danba, yaaba n biidi bi nunmu ki baa waani bi niba ke bi luo bu Joabu. N waani yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. **17** Ama fini, a ya luo bu Joabu, han fa a nunga ki suogi tulale, **18** ke bi niba n da bandi ke a luo bu Joabu, ama a Baa yua n ye hasiili nni bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni n baa guani a la. **19** Da biliti mani y halimani handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani n baa bolini naankani, a sugidi n koa ki su naani, **20** ama yin yaa biliti mani yi halihani tanpoli po, ti lulugidi leni i tontonmoani n kan bolini naankani, a sugida n kan kua ki su naankani. **21** Kelima yi halimani n ye naankani, yi yantiana mo baa ye lankane. **22** Bu nunbu n tie ti gbannandi fidisanga. Lanwani a nunbu ya hani, a gbannandi kuli baa yeni bonhanla, **23** ama a nunbu yaa hani, a gbannandi kuli baa ye li biigili nni. Yaa yenma n ye a niinni ya tie biigili, laa biigili baa yaba boncianla. **24** Oba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaankpialo ki baa o bonlieli, o nan baa taabi o bonkpielao ki fali o binlielo wani. Yi kan fidi ki yaa taa ki tuuni U Tienu po leni halimani po. **25** Li tie lani

ya po ke n yedi yi, da yyagi mani yi yama yi miali yema po, leni yin baa di yaala, leni yin baa ju yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie yaala. Yii bani ke li miali cie mi jiema, ke ti gbannandi mo cie ti tiayiekaadi? **26** Didi mani ti bonyugiditi, baa coagi, baa yendi, baa wodi liba ki kuodi a buana nni. Ama yi Baa yua n ye tanpoli n dindi ba. Yii bani ke yi pia mayuli ki cie ti bonyugiditi? **27** Yi siiga hme yanyagidi n baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa waamu? **28** Lanwani be yaa po ke yi bangi li bonyiekaala po? Didi mani mi moapuuma n ye maama. Maa tuuni, maa pia gaali, **29** baa yeni, n yedi ke baa o bado Salomonu leni o kpiagiciandi kuli, waa den pundi mi siiga nni baa yenma n bobi maama. **30** U Tieuu yaa bobindi yaa muadi n ye ku muagu nni dinlla, ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u fanu nni, laa pia kuli tama ke o baa yieni yi mo, yinba yaaba yaa dandanli n ki yaba, bi yeni kaa? **31** Lanwani, yin da yagini mani yi yama ki yaa tua: Ti baa je be? Ti baa jo be? Ti baa yie be? **32** Kelima laa bonla kuli tie bi nilanba n lingi yaala. Yi Baa yua n ye tanpoli bani ke laa bonla kuli tie yipo tiladi. **33** Yin kpa lingi mani U Tieuu diema leni o yaa teginma, lani, laa bonla kuli baa yuandi ki pugini yipo. **34** Lanwani, da yagi mani yi yama saala po, saala pia o yaa yanyagidi o yuli po. Daali kuli pia li yaa fala ke li dagidi.

7 Yin da ja mani ti buudi, ke U Tieuu n da ti jia yi mo yaa buudi. **2** Kelima U Tieuu baa bu leni yi nani yin bu leni yi nisaalilieba maama. O go baa taa yin bigidi nitoaba po leni yaa bonbiigikaala ki biigi yi mo yaa po. **3** Be teni ke a nua yaa muagu n ye a lielo nunbu nni ki naa nua yaa dajengu n duogi a yaabu nni? **4** Li ga lede ke a baa yedi a kpiilo: Cedi min Jani a po yaa muagu n ye a nunbu nni, ke ku dajengu duogi a yaabu nni? **5** Fini pala lie daano, han kpa Jani yaa dajengu n ye a yaa nunbu nni, lanwani a baa fidi ki la bonhanla han baa Jani ku muagu yени maa a lielo yaabu nni. **6** Da taa mani yaala n gagidi ki hani ki teni yi sangbanli ke ban da ti jigidiki toatooadi la. Da taa mani yaa laanu yaa dunga n pa ki lu i duoli, ke ban da ti hma ki piini la. **7** Mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa la. Yedi mani: Gafala bu buli]oabu kani, bi baa luodi yipo. **8** Kelima yua n mia kuli baa ba, yua mo n lingi kuli o baa la, bi baa luodi yua n yedi gafala ki baa ki kua kuli po. **9** Yinaba bi jaba siiga, hme ya biga n baa mia o dupe wan teni o li tanli? **10** Bi o baa mia o o jamo, wan teni o o wa? **11** Yinba yaaba n bia yaa bani ki pa yi bila li bonhanla, laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa pa yaaba n mia o li bonhanla. **12** Lani yaa po yin baa ke bi niba n tieni yipo yaala kuli, yi mo tieni la bipo. Lani n tie li balimaama leni bi saawalipuuba kuli bangima. **13** Kua mani yaa buli]oabu n miabi kani, kelima ya buli]oabu n pia leni ya sanu n pia kuli caa mi bodima po, yaa niba n tagi lankani mo nan yaba. **14** Ama yaa buli]oabu n miabi leni yaa sanu n miabi kuli caa ya miali n ka gbeni kani, yaaba n laadi laa sanu mo naa yaba. **15** Yin fangi mani yi yula leni bi saawalipua-faadanba. Bi kpendi yikaniki dindi n i pe yeni, ama moamoani bi tie nani yaa fuasangbanbiadi n baa ki bolini yi yeni. **16** Yi baa bandi ba bi bontienkaala po yo. Naani yi baa fidi

ki cie i cabi ku konkongu po bi? Bi ki cie a kankana a kongoaba po bi? **17** Yaa tibu n hani kuli baa luoni yaa bonluonkaala n hani, yaa tibu n ki hani mo baa luoni yaa bonluonkaala n ki hani. **18** Yaa tibu n hani kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n ki hani, yaa tibu n ki hani mo kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n hani. **19** Yaa tibu n ki luoni yaa bonluonkaala n hani kuli, bi baa pedi bu ki lu mi fantama nni. **20** Li tie bi bontienkaala po yo ke yi baa bandi ba. **21** Yaaba n tua nni: O Diedo, o Diedo, bikuli ka baa kua tanpoli diema nni, kali yaaba n tiendi n Baa yua n ye tanpoli yarbuuma. **22** Li bujiali daali, bi niba boncianla baa yedi nni: O Diedo, o Diedo, naani tii den wangi U Tieuu maama a yeli nni kaa? Tii den deli mu cicibiadimu a yeli nni kaa? Tii go den tiendi mi bancianma boncianla a yeli nni kaa? **23** Lane n baa kadi ki yedi ba: A a, mii bani yi. Fuadi mani n kani, yinba yaaba n tiendi mi biadima. **24** Lani yaa po yua n gbadi min maadi yaa maama na, ki tiendi man yedi yaala, o baa tie nani yaa yanfodaano n den maa o dieli ku tangu po. **25** Ki taaga den mini, a Jingola den puubi, ku tafaagu mo den figi ki pua laa dieli, ma lii den baa, kelima li den maa ku tangu po. **26** Ama yua n gbadi min maadi yaa maama na, ki naa tiendi man yedi yaala, o baa tie nani yaa yanluodaano n den maa o dieli mi tanbiima nni. **27** Ki taaga den mini, a Jingola den puubi, ku tafaagu mo den figi ki pua laa dieli ke li den baa ki mumudi. **28** Jesu n den maadi laa maama kuli ki gbeni, ku niligu den ye leni li pakili kelima o bangima po. **29** Kelima o den bangi nani yua n pia li bali mi bangima yeni. Waa den bangi nani li balimaama bangikaaba yeni ka.

8 Jesu n den jiidi li juali po, bi niba boncianla den hua o. **2** O kpaado den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N daano, a ya baa, a baa fidi ki hanbi nni. **3** Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: N baa, hanbi. Lanyogunu o kpaadima den gbeni opo ke o hanbi. **4** Jesu den yedi o: Han fangi a yuli ki da yedi niloba liba. Ama, gedi ki ban waani ayuli o kopadiciamo, ki padi Musa n den bili yaa padili, lan tua bipo seedi ke a hanbi. **5** Jesu n den kua Kapenayuma, minteeela kobiga yudaano den tuogi o **6** ki mia o ki yedi: N daano, n naacemo dua ke ti yianfaandi cuo o, ke o go laadi fala boncianla. **7** Jesu den yedi o: N baa cua ki paagi o. **8** Minteeela kobiga yudaano yeni den goa ki yedi o: N baa, mii pundi han kua n dieli nni, maadi mayenma bebe, n naacemo baa paagi. **9** Kelima mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die yaa minteeela. N yen yedi one: Gedi, wan gedi, ki yedi o yua mo: Cua na, wan cua. N yen yedi n naacemo: Tieni line, wan tieni. **10** Jesu n den gbadi laa maama, li den paki o, ke o yedi yaaba n hua o: N waani yi i moamoani, baa yinba Isaale yaaba siiga, n daa la ya dandancianli n tie na buolu. **11** N waani yi i moamoani ke niba boncianla baa ti ja puoli leni nintuali kuli, ki cua ki taani ki kali leni Abalahama leni Isaaka leni Jakobo, u saajekaanu kani tanpoli diema nni. **12** Ama bi baa lu yaaba n bi tie tanpoli diema yaaba yeni niimpo, li biigiclanli nni, a bubula leni mi jincegima n baa ye naankani. **13** Li yaa puoli Jesu den yedi a minteeela yudaano: A kuni, lan tua apo nani han

daani maama. Lanyogunu liga o naacemo den paagi. **14** Jesu den gedi Pieli denpo. O den sua ke Pieli cuadinaa dua kelima o den pia gbannanbiendi. **15** Jesu den sii o nuu ke u yianu kagidi opo ke o fii ki ga o cangu. **16** Halimaali bi den cuani Jesu kani bi niba boncianla, mu cicibiadimu danba. **17** O den maadi bebe ki deli ki Jandi mu cicibiadimu muri ye yaaba ya niirnni, ki go paagi a yiama kuli. O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n den maadi yaa maama n tieni: Wani oba n den taa ti tadingu, ki tugi ti yiani. **18** Jesu n den la ke ku niligu lindi o, o den waani o hadikaaba ban duodi ki gedi nepo yaa boanjaali. **19** Li balimaama bangikaaba siiga yendo den cua o kani ki yedi o: Canba, n baa hoa ha han caa naani kuli. **20** Jesu den goa ki yedi o: Icoli pia i fali, ti bonyugidit mo pia a teda, ama o Joa Bijua wani naa pia wan baa dua naani. **21** Nitoa, o hadikaaba siiga yua, den yedi o: N daano, pa nni u sanu min da kpa gedi ki ban piini n baa no. **22** Jesu den goa ki yedi o: Yaa hoa nni, ki cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba. **23** Jesu den kua ku Jinbiagu nni ke o hadikaaba den hoadi o. **24** Ban den ye mi Jincianma nni, ki fabiadigu den fii ke a Jinguona fii ki baa milini ku Jinbiagu, ama wani, o den goa. **25** O hadikaaba den nagini ki fundi o ki yedi: Ti Daano, fii ki faabi ti, ke ti baa bodi. **26** O den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda, yinba yaaba ya dandanli n ki yaba? Lanwani o den fii ki sedi ki funi leni ku faaligu leni mi Jincianma ke likuli duani salam. **27** Ti jawaandi den cuo o yegininlieba kuli ke bi tua biyaba: O tie hme yo, ke baa ku faaligu leni mi Jincianma kuli tuo ki tiendi wan yedi yaala? **28** Jesu n den pundi nepo ya boanjaali Gadala yaaba dogu tinbianu nni, mu cicibiadimu danaba bonba lie den Jani a kakula po ki tuogi o. **29** Bi den bia boncianla hali ke niloba kan den tuo ki tagini lipo sanu. Bi den tiani opo: Be n ye tinba leni fini siiga, U Tieu Bijua? Naani a cua ne ki baa duoli ti ke u yogunu daa pundi yoo? **30** Li sua ke u duokuliciamu den nagi likani ki gbi i moajini. **31** Mu cicibiadimu den miadi Jesu ki tua: A ya deli ti, han cedi tin gedi ki ban kua u duokulu na niinni. **32** O den yedi mu: Gedi mani. Mu den Jani bi jaba niinni ki ban kua i duoli nni. lani u duokulu kuli den digi mi joayidima po ki baa mi Jincianma nni ki bodi lienni. **33** Yaaba n den kpaa ba den sani ki gedi ki ban waani u dogu po yaala n tieni kuli, leni yaala n tieni mu cicibiadimu danba. **34** Lane, u dogu nni yaaba kuli den Jani li baa tuogi Jesu. Ban den laa o bi den mia o ke wan Ja bi tinga nni.

9 Jesu den kua ku Jinbiagu nni ki duodi ki guani u dogu po. **2** Lanyogunu bi niba den cuani o kani yua ya gbannandi n kpe ke o dua ku kaagu po. Jesu n den la bi dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: Paagi apali, n bijua a baa a tuonbiadi sugili. **3** Lane li balimaama bangikaaba bi tianba den bi pala nni: O naa joa sugidi U Tieu. **4** Jesu den bani bi yantiana ki yedi: Be n teni ke yi pia a yantiabiada yi niinni? **5** Be n dingi ki cie ki yedi: A baa a tuonbiadi sugili bi ki yedi: Fii ki ya cuone? **6** N bua yin bandi ke mini O joa Bijua pia li bali handuna na niinni ki baa fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili. Lane o den yedi yua ya gbannandi n kpe yeni: Fii ki taa a kaagu ki yaa kuni. **7** O joa yeni den fii ki Jani ki ban

kuni. **8** ku niligu n den la lani ti jawaandi den cuo ba, ke bi kpiagi U Tieu leni wan puni bi nisaaliba laa paalu buulu. **9** Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, o den la ban yi yua Matiyu ke o ka o tuonli kani ki gaani li lubili. O den yedi o: Hoadi nni. Matiyu den fii ki hoadi o. **10** Jesu n den ka Matiyu dieli nni u saajekaanu kani, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den cua boncianla, ki ka ki di leni o leni o hoadikaaba. **11** Falisieninba n den laa lani, bi den yedi o hoadikaaba: Be yaa po ke yi canba di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba? **12** Jesu den gbadu ki yedi ba: Yaaba n pia laafia ka bua lotoli, ama a yiama. **13** Gedi mani ki ban bandi ya maama n tie na bundima: mi nihibadima n mani npo, laa tie a pada ka. Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka ama ti tuonbiadi danba. **14** Jan hoadikaaba den cua Jesu kani ki yedi o: Be yaa po ke tinba leni falisieninba yen luo bu Joabu le a ya hoadikaaba wani naa luo? **15** Jesu den goa ki yedi ba: O pocaano calo danliba baa ga leda ki biidi bi pala wan da ye leni ba li potaali nii ya yogunu? Ama a dana kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki Jani o bi siiga, laa yogunu bi baa loli bu Joabu. **16** O go den yedi: niloba kan taa cabipanli ki biini liadikpeli, kelima li cabipanli baa dadi li bonkpeli lan padi ki pugini. **17** Bi kan didi taa o duvenpaano ki huuni ti dayuakpedi nni, ti dayuakpedi baa padi, duven n wuli, ti dayuadi mo n bodi. Ama bi yen huuni o duvenpaano ti dayuapandi nni, ke duven leni ti dayuadi kuli n ya ye. **18** Jesu n den maadi leni ba yeni, bi yudanba siiga nni yendo den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N bisalo kpe moala moala ne, ama han cua ki ban maani opo a nii, o baa faadi. **19** Jesu den fii ki ciani o, wani leni o hadikaaba. **20** Lanyogunu yaa pua ya soama n den wuliti hali piiga n bina lie den cua ki nagini o puoli po ki sii o liaduicudi, **21** kelima o den tua o yama nni: N ya li baa ki sii o liadili bebe, n baa paagi. **22** Jesu den jigidi ki la o ki yedi: Paagi a pali, n bisalo, a dandanli paagi a. Lanyogunu o pua yeni den paagi cain. **23** Jesu den pundi ki kua o yudaano yeni deni. Wan den sua ke ti baantiadi cua ki biga kuumu po ki piebi mu yelimu ke bi niba ma tiendi ki fuugu, o den yedi: **24** Ja mani, kelima ki bonpuoga naa kpe ka, o goa yo. Bi den Juadi o. **25** Wan den Jani bi niba kuli, o den kua ki biga n dua naani, ki cuo o nuu ke o fii. **26** O labaalo den yadi laa diema nni kuli. **27** Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, juama lie den hoa o ki tangi: Dafidi Bijua, gbadu tipo mi nihiima. **28** Jesu n den kua li diedi nni, a juama yeni den cua o kani. Jesu den buali ba: Yi daani ke n baa fidi ki tieni yipo yin miadi yaala? Bi den goa yedi o: Mm, ti daano. **29** Lane o den sii bi nuni ki yedi: Lani tieni yipo nani yin daani maama. **30** Lani bi nuni den nua. Jesu den teni ba li Joabonli ki yedi: Fangi mani yi yula ke obo n da bandi: **31** Ama bi den Jani ki kpaani o yeli laa diema nni kuli. **32** Laa jaliediba n den fii ki caa, bi niba go den cuani Jesu kani cicibiadiga daano ke po tie muulo. **33** Jesu n den deli ki Jani ki cicibiadi ga ya yogunu, o muulo yeni den yaadi ki maadi. Li den paki ya niba n taani likani ke bi tua: Ti daa bi laa li naa bonla Isalele diema nni. **34** Ama Falisieninba wani den tua: Mu cicibiadimu bado n puni o paalu ke o deli ki Jandi mu cicibiadimu bi niba niinni.

35 Jesu den gaandi i dociamu leni i dowaali nni kuli, ki bangi U Tienu maama li bali maama bangima diena nni, ki wang U Tienu diema laabaalihamo, ki paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. 36 Wan den ku niligu, mi nihima den cuo o bipo kelima bi den coagi, bi yama mo den yagi nani ya pe n kaa pia yankpaalo yeni. 37 Lari yaa po o den yedi o hadikaaba: U jetaagu yaba ke bi tuonsoanba mo nan wa. 38 Lanwani yin mia mani u jetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba u jetaagu po.

10 Jesu den yini o piiga n hooadikaliediba ki dini ba li bali ki puni ba u paalu ban yaa deli ki Jandi mu cicibiadimu mun ye yaaba yaa niinni, ki go yaa paagidi bi niba leni ban pia yaa yianbuoli leni yaa tadinbuoli. 2 Bi piiga n tondiliediba yeni yela n tie na. Yua n kpia, Simono ban go yi yua Pieli leni o waalo Andile, Sebede bijua Jaka leni o waalo Jan, 3 Filipi leni Batelemi, Toma leni o lubigaalo Matiyu, Alife bijua Jaka leni Tade, 4 Simono ban go yi yua o yankuadaano leni Judasa Isikalioto yua n den yuandi ki janbi Jesu. 5 Bani n tie Jesu n den soani o piiga n niliediba yaaba ki teni ba yaa Joabonli n tie na: 6 Da gedi mani bi nilanba po, ki da kua Samali yaaba doni nni mo, ama yi gedi Isalee buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani yaa pe n yaadi yeni. 7 Yin tagi naankani kuli, yin yaa wang U Tienu diema kuli. 8 Yin yaa paagidi a yiama, ki fiindi bi tinkpiba, ki hanbidi a kpaada, ki deli mu cicibiadimu. Yi den baa fanma, yi mo n yaa puuni fanma. 9 Da huuni mani wula, yaaka halinjufa, yaaka ligi kuli yi huuni nni, 10 ki da ta sancenboagili, yaaka liaditadimu lie, yaaka cacaadi, yaaka gbianu, kelima o tuonsoanlo pundi ki baa o bonjekaala. 11 Yin kua yaa dociamu nni leni yaa dowaali nni kuli, yin buali ki bandi yaa nilo n baa tuo ki ga yi cangu ya ye likani. Yin caani o ya deni hali yin baa fii ya yogunu. 12 Yi ya kua ya diegu nni kuli, yin fuondi ba ki yedi: Mi yanduanma n yaa ye leni yi. 13 Yi ya sua ke ku diegu nni yaaba ga yi cangu, yin gaali ba ya yanduanma n yaa ye leni ba. Ama bi yaa ga yi cangu mo, yi gaali n guani yikani. 14 Bi yaa tuo ki ga yi cangu dieguba nni leni doguba nni kuli, kaa cengi yi maama mo, yi yaa Ja likani, yi kpia ba yi taatama. 15 N waani yi i moamnoani, ti buudi daali Sodoma leni Gomola yaaba yaa fala kan pundi laa dogu yaaba yaa fala. 16 Cengi mani: N soani yi nani i pe yeni i fuasangbanli siiga. Yin yaa fani nani i we yeni, ki go yaa dingi nani mu kpaaajiemu yeni. 17 Fangi mani yi yula leni bi niba, kelima bi baa co ki caani yi li bujiali kani. 18 Bi baa pua yi i baliji li balimaama bangima diena nni. Bi baa caani yi gufeneelinba kani leni bi badiba kelima n yaa po, ke yin tua bipo seedi bani leni bi nilanba po kuli. 19 Bi ya ti cuo ki gedini yi li bujiali kani yaa yogunu, yin da yagi mani yi yama yin baa maadi maama leni yin baa yedi yaala kuli po, kelima lanyogunu bi baa pa yi yin baa yedi yaala. 20 Kelima laa tie yinba ka baa maadi, yi Baa Fuoma, yaama n ye niinni, n baa maadi. 21 Kpeloi leni waalo siiga, bi tianba baa cuo biyaba ki teni bqan kpa ba. Bibaanba baa cuo bi bila ki teni ban kpa ba. A bila mo baa fii ki sedi bi danba po ki cuo ba ki teni ban kpa ba. 22 Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po. Ama yua n baa juuni hali mi

juodima baa tindi. 23 Bi ya waani yi o falabiado doyendu, sani mani ki gedi dotogu. N waani yi i moamoani, yi kan gaani Isalele yaaba dogi nni kuli ki gbeni ke o Joa Bijua daa cua. 24 O hooadikoa ki cie o canba, o naaceno mo ki cie o daano. 25 Li dagidi o hooadikoa n ya tie nani o canba, o naaceno mo n ya tie nani o daano yeni. Bi ya yini o diedaano Belisebu, laa pia tam ke bi baa sugi o diegu nni yaaba ki cie. 26 Lanwani yin da jie ba, kelima liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandi la. 27 Min yedi yi yaala li biigili nni, waani la mani u yensiinu, Ban soabidi yaama yi tuba nni, kpaani la mani a diena po. 28 Da jie mani yaaba n baa kpa ti gba nnandi, ama ki kan fidi ki kpa o naano. Ama yin ya jie mani yua n baa fidi ki bolini o naano leni ti gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) 29 Baa kuadi nuani lie lie ka falimi? Ama baa nuanyenga bi siiga ban baa tiopo ke yi Baa U Tienu ki bani. 30 To, yinba baa yi yudi, yi Baa bani ti coali n da maama. 31 Lanwani yin da jie mani pu kuli, yi pia mayuli ki cie i nuani boncianla. 32 Lani yaa po yua n tuo nni bi niba nintuali, n moko baa tuo o n Baa yua n ye tanpoli nintuali. 33 Ama yua n nia nni bi niba nintuali, n moko baa nia o n Baa yua n ye tanpoli nintuali. 34 Yin da tama ke n cua ki baa teni mi yanduanma n ya ye handuna nni ka. Mii cua ki baa teni mi yanduanma ka n yaa ye, ama n cuani bu toabu. 35 Kelima n cua ki baa teni ki bonjaga n paadi leni o baa, ki bonpuoga n paadi leni o naa, ki biyuaga n paadi leni o yaanaa. 36 O nilo yibalinba baa tie o diegu nni yaaba. 37 Yua n bua o baa yaaka o naa ki cie mini, waa pundi ki yaa tie n hooadikoa. Yua n bua o bijua yaaka o bisalo ki cie nni, waa pundi ki yaa tie n hooadikoa. 38 Yua n kaa taa o dapoanpoanli ki bugi ki hoa nni, waa pundi ki yaa tie n hooadikoa. 39 Yua n bua ki kubi o miali baa biani li. Ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po baa le li. 40 Yua n ga yi cangu ga mini ya cangoe, yua n ga n cangu mo ga yua soani nni yaague. 41 Yua n ga o sawalipualo cangu kelima o tie sawalipualo po, baa baa o sawalipualo n baa baa yaa panpaani. Yua n ga o nitginkoa cangu kelima o tie nitenginkoa po, baa baa o nitginkoa n baa baa yaa panpaani. 42 N waani yi i moamoani, n hooadikaaba na siiga, baa yua ya jigidi n wa ki cie, yua n puni o mi Jinsoangima ke o Juni kelima o tie n hooadikoa kuli kan luo o panpaani.

11 Jesu n den tundi o piiga n hooadikaliediba laa tundi ki gbeni, o den fii lankani ki suagi liiga, ki ban bangi U Tienu maama ki wang U laabaalihamo ya dogi n ye laa gaanilindima nni. 2 Jan n den lo li kadiidieli nni ki gbadu Kilisiti n tiendi yaala, o den soani o hooadikaaba wani Jesu kani ki buali o: 3 Naami a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa yo? 4 Jesu den goa ki yedi ba: Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: 5 A juama nuadi, a waba cuoni, a kpaada hanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fii, a luoda mo gba o laabaalihamo. 6 Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaa po tingbali bonla. Jan tondiba n den Jani Jesu kani ki ban caa yaa yogunu, 7 Jesu den maadi ku niligu Jan maama ki yedi: Yi den gedi mi fanpienma po ki baan la be? Yua n tie nani u faalu n liebi yaa Jinmuagu bi? 8 To, yi nan den gedi ki baan la

be? Yua n bobti tiahandi bi? Yaaba n yie ti tiahandi wani ye bi badiba diedi nne. **9** Yi nan den gedi ki baan la be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yi gedi ki ban la yua cie baa sawapualo. **10** Kelima li tie wani yaa po yo ke li diani ki yedi: Diid n soani n tondo a liiga. Ke wan hanbi a sanu. **11** N waani yi i moamoani, pua n mali yua kuli, yua n cie Jan Batisi daa mala, ama yua mo n wa ki cie tanpoli diema nni, wani n yaba ki cie o. **12** Ki cili Jan Batisi yogunu ki pundi hali moala, bi niba koa tanpoli diema nni leni u paalu. U paalu danba mo diedi ma. **13** Bi sawalipuaala leni li balimaama kuli den pua sawali ki maadi U Tienu diema maama ki ban pundi hali Jan Batisi yogunu. **14** Yi ya bua ki tuo, wani n tie Elia yua n den baa cua yeni. **15** Yua n pia a tuba ki baa gbad, wan gbad. **16** N baa nandi moala na niba leni be? Bi tie nani yaa bila n kaa ki daaga nni ki maadi leni biyaba ki tua: **17** Ti piebi yipo mu yelimu, ke yii jeli ki ciaga. Ki yiini yipo yi kuyani, ke yi naa buuda. **18** Kelima Jan den cua, waa den di, waa den Ju mo, ke bi tua: O pia ki cicibiadiga. **19** O Joa Bijua mo cua ki di ki go Ju, ke bi tua: Diidi, o tie jejiedo leni dajolo, ki go tie bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli danli. Ama mi yanfuoma doagidi mi teginma mi tuona nni. **20** Lanwani Jesu den funi leni wan den tieni mi banchianma boncianla yaa dogi nni, kelima laa dogi niba naa den lebidi bi yama. O den yedi: **21** Fala baa leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu. Kelima yaa banchianma n tieni a niinni ne ya den tieni Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa la li paboanli tiadi, ki wuli mi fantanpienma bik yula po, ki doagidi ke bi lebidi bi yama hali yogu. **22** Lani yaa po n yedi yi, ti buudi daali, Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi yaa fala. **23** Fini Kapenayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli hali tanpoli bi? Kalam, bi baa jiini a hali bi tinkpiba diema nni, kelima ya banchianma n den tieni a niinni ya den tieni Sodoma dogu nni, u bi baa ye hali dinla. (**Hadēs g86**) **24** Li tie lani yaa po yo ke n yedi a, ti buudi daali Sodoma ya fala kan yaa bia ki pundi a yaa fala. **25** Lanyogunu Jesu den jaandi ki yedi: N Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie a biwaala yaa po. **26** Yeni de, n Baa, n pagi a kelima li den mani a po ke a tieni yeni. **27** N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua, li yaa tie Baa yaaka, oba kuli mo ki bani Baa, li yaa tie Bijua, leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaa po yaaka. **28** Cua mani n kani, yinba yaaba n tugi a tugikpiaga ki coagi kuli, n baa pa yi mi fuodima. **29** La mani n naakpakpaadi-daagu, ki ga n bangima, keliman dingi ki pia li yumiinli, yeni yi baa baa mi fuodima yi naani po. **30** Kelima n naakpakpaadi-daagu faali, n tugili mo yua.

12 Laa yogunu Jesu den tagi ki poandi halikami kuanu nni mi fuodima daali. Mi koma den pia o hoadikaaba ki bi jobidi siandi ki mhani. **2** Falisienerba n den laa lani, bi den yedi Jesu: Diidi ki la, a hoadikaaba n tieni yaala kua mi fuodima daali. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Naani yi daa cogi Dafidi n den tieni yaala mi koma n den cuo o,

wani leni yaaba n den ye leni o kuli yoo? **4** O den kua U Tienu diegu nni ki mhani o dupen bilikoa, baa ke li den kua wani leni yaaba n ye leni o kuli n mhani, kelima bi kopadicianba bebe n den pia u sanu ki mhani o. **5** Bi, naani yii cogi li balimaama nni ke bi kopadicianba tuuni U Tienu diegu nni mi fuodima daali ki miidi li daali yeni kuali, ki naa pia lipo tagili yoo? **6** N yedi yi, yua n cie U Tienu diegu boncianla ye ne. **7** Yi ya bi bani ya maama n tie na bundima. Mi nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka, yi kan bi jaligi yaa niba n kaa pia tagili na. **8** Kelima o Joa Bijua n die mi fuodima daali. **9** Jesu den Jani lankani ki gedi ki ban kua li balimaama bangima dieli nni. **10** O joa den ye likani ke o nuu faani. Bi den buali Jesu: Naani li pia u sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali? Li den tie ke ban fidi ki tabi o. **11** O den goa ki yedi ba: Yi niinni hme baa peyendi bebe wan baa ku buogu nni mi fuodima daali, ke o kan mubini o ki Jani o lienni? **12** Ama o nisaalo cie o pia boncianla. Lanwani li pia u sanu ki tieni yaala n hani mi fuodima daali. **13** Lani o den yedi o joa yeni: Tandi a nuu. O den tandi u ke u paagi cain nani u lielu yeni. **14** Falisienerba den Jani ki ban juogi ban baa tieni maama ki teni ban kpa Jesu. **15** Ama Jesu den bandi la ki Jani likani. Bi niba boncianla den hoa o. O den paagi a yiamma kuli, **16** ki teni ba li joabonli ke ban da ban waani wan tie yua. **17** O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n den pua yaa sawalo n tieni: **18** Diidi min gandi n naacemo yua, wani n buado, n pali n mani yua yaa po boncianla. N baa kuani n Fuoma o niinni wan ya wang i nibuoli n teginma. **19** O kan koani leni oba. O kan tiani baa waamu. Bi kan gbad, o nialu i sani nni. O kan kua ki dudi yaa Jinkankagili n diegi. **20** O kan gbindi yaa fidisancabigu n hubidi. Hali wan baa teni mi teginma n paadi. **21** I nibuoli kuli baa bili bi suginma o kani. **22** Lani n pendi bi niba den cuani Jesu kani ya cicibiadiga daano n tie juamo ki go tie muulo. Jesu den paagi o, ke o muuli yeni maadi ki go nua. **23** Li den paki ku niligu kuli ke bi yedi: One ki tie Dafidi Bijua kaa? **24** Falisienerba n den gbad la, bi den yedi: O naa joa deli mu cicibiadimu kelima Belisebu yua n tie mu cicibiadimu bado ya paalu po. **25** Jesu den bani ban tie yaala yeni, ki den yedi ba: Yaa diema n boagidi ki tuogi leni mi tuli kuli baa bodi. Yaa dogu yaaka yaa diegu yaa niba n paadi ki tuogi leni biyaba kan ya ye. **26** Sutaani ya deli Sutaani, o tuogi leni o yuli. **27** Li ya tie ke Belisebu n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi ya hoadikaaba mo deli mu hme yaa yeli nne? Lani yaa po bi baa jia yi leni ti buudi. **28** Ama li ya tie U Tienu Fuoma Yua yaa paalu po yo ke n deli mu cicibiadimu lani U Tienu diema pundi hali yikani. **29** O nilo baa fidi ki kua o gbamandaano dieli nni lede ki fie o piama, kaa kpa paadi o ki loli o? Li yaa puole o baa fidi ki kua o dieli nni ki fie o piama. **30** Yua n ki taa npo kuli tie n yiekao. Yua n ki todi nni ke n taandi nan yadi wani. **31** Li tie lani yaa po ke n yedi yi, bi nisaaliba baa baa sugili tuombiadi leni sugidi kuli po, ama yua n sugi U Tienu Fuoma Yua kan baa sugili. **32** Yua n maadi mini o Joa Bijua po yaala n bia baa baa sugili, ama yua n maadi U Tienu Fuoma Yua po yaala n bia kan baa sugili moala leni ya yogunu n kpendi kuli. (**aiōn g165**) **33** Tuo mani ke bu tibu hani ke

bu bonluonkaala mo hani, yeri yaaka ke bu tibu ki hani ke bu bonluonkaala mo ki hani. Bi bandi tibu kuli bu bonluonkaala po yo. **34** Yinba, u waalabi-buolu na, yin bia maama na, yi baa ga lede ki fidi ki maadi ya maama n hani? O nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **35** O nihamo Jandi yaala n hani o pali yaali n hani nni. O nibiado mo Jandi yaala n bia o pali yaali n bia nni. **36** N waari yi ke ti buudi daali, bi niba baa togidi ban den maadi ya mafanma kuli. **37** Kelima a maama po baa teni ban saa apo i moamoani, a maama po go baa teni ban bu ki cuo ha. **38** Li balimaama bangikaaba tianba leni Falisieninba tianba den yedi Jesu: Canba, ti bua han tieni tipo yaa bancianma n tie sinankeeni. **39** O den goa ki yedi ba: Moala na niba yaaba n bia, ki go ha U Tieu sanhoadima yeri miadi sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie o sawalipuali Jonas yua yaaka. **40** Nani Jonasa n den tieni dana taa leni Jadi taa o jamo tugu nni maama, o Joa Bijua moko baa tieni dana taa leni Jadi taa kin tinga nni yene. **41** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba kelima Jonasa n den waani ba U Tieu maama bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yua n cie Jonasa ye ne. **42** Yaa diema n ye nuganu po ya pobado moko baa taani ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima o den Jani hahali foagima ki cua ki cengi Salomon yanfuoma maama, ama yua n cie Salomon ye ne. **43** Ki cicibiadiga ya Jani o nilo niinni, ki yeri gedi ki ban yaa gaandi yaa fuali n ki pia Jima nni, ki lingi mi fuodima, ki nan kan baa. **44** Lanwani ki baa yedi: N baa lebidi ki guani n dieli po min den Jani naani. Ki ya pundi, ki baa sua ke li tie dieyaanli ki pidi ki hanbi. **45** Lanwani ki baa gedi ki ban taa cicibiadimu lele, yaamu n bia ki cie kani kiba, mun yegi ki ban kua li niinni ki yaa ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpiama. Li baa tua yeri moala na niba yaaba n baa bia po. **46** Jesu n den maadi leni ki niligu, o naa leni o waamu den cua ki se niinpo ki bua ki maadi leni o. **47** Niyendo den yedi o: A naa leni o waamu se niinpo ki bua ki maadi leni a. **48** Jesu den goa ki yedi yua n waani o yeri: Hme n tie n naa hmenba mo n tie n waamu? **49** O den tandi ki waani o hoadaikaaba ki yedi: Diidi, n naa leni o waamu nna. **50** Kelima yua n tuo ki tiendi n Baa yua n tanpoli ya yanbuuma, wani n tie n naataanjaga leni n naataapuoga leni n naa.

13 Laa daali Jesu den Jani deenni ki gedi ki ban kali mi Jincianma kunu. **2** Ku niligu den taani o kani boncianla, hali ke o kua ki kali ku Jnbiagu nni. Ku niligu yeri kuli den se li wali po. **3** O den pua ba mi kpanjama ki waani ba bonla boncianla. **4** O den cili ki yedi: O kpakpaalo den Jani ki baa coagi o bonbuoli. Wan den coagi, i tiami den baa u sankunu ke ti bonyugiditi cua ki dini yi. **5** I tiami den baa ku tancagu po, mi tama n ki yaba naani. Yi den pani tontoni kelima mi tama ki yaba likani. **6** Ama ki yenga n den paagi, yi den mali ki kuodi, kelima jiinmoani ki den ye. **7** I tiami mo den baa ti konkondi nni, ti konkondi den fii ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinhanga nni. I den loni, bonbiyenbu kobiga kobiga, i tiami piiluoba luoba, i tiami mo piitaa taa. **9** Yua

n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi. **10** Bi hoadaikaaba den nagini o kani ki buali o: Be yaa po ke a poa ba mi kpanjama? O den goa ki yedi ba: **11** Kelima bi puni yinba yin bandi tanpoli diema bondoaginkaala. Ama bi naa puni bani ban bandi. **12** Bi baa pa ki pugini yua n pia, wan baa ki pugini, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan piyaala. **13** Lani yaa po yo ke ni poa ba mi kpanjama, kelima baa ke bi nua, baa la liba, baa ke bi cengi mo, baa bandi liba, baa gba liba mo. **14** Esayi n den pua ya sawalo maama tieni ki dudu laa niba kani. O den yedi: Yi baa gba leni yi tuba ki nan kan ga liba, Yi baa nua leni yi nuni ki nan kan la liba, **15** Kelima bi naa niba pala juaga. Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni ke ban da la leni bi nuni, ki da gbadi leni bi tuba, ki da ga leni bi pala, ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **16** Ama li pamanli ye leni kelima yi yaa nuni wani nua, yi tuba mo. **17** N waani i moamoa, bi sawalipuuba leni bi niteginkaaba boncianla den bua ki la yin nua yaala ne, ki naa la la, bi den bua ki gbadi yin gba yaala ne, ki naa gbadi la. **18** Lanwani, cengi mani o kpakpaalo kpanjama bundima. **19** O nilo ya cengi U Tieu diema maama, ki naa ga man bua ki yedi yaala, o Biado cua ki Jani ban coagi yaama o pali nni. Lani n tie yua n baa yaa bonbulikaala n buli u sankunu. **20** Yi n den baa ku tancagu nni tie nani yua n gbadi mi maama, ki ga ma tontoni leni li pamanli. **21** Ama waa pia jiinmoani o pali nni. O kan fidi ki juuni ki sedi. Mi yebiadima ya cua, yaaka bi niba ya waani o fala kelima mi maama po, tontoni kali wan gbali ki baa. **22** Yi n den baa ti konkondi nni tie nani yua n gbadi mi maama, ama handuna yema yanyagidi leni halimani boandi kuli dini ma ki teni ke maa luoni liba. (aiōn g165) **23** Yi n den baa ki tinhanga nni mo tie nani yua n gbadi mi maama ki yeri ga ma. O luoni li bonluonkaala, bonbiyenbu loni kobiga, bune piiluoba, bune mo piitaa. **24** Jesu go den pua ba kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema baa naani leni ya nilo n yipintidi n yi mutaadi yaa bonbibu o kuanu nni. **25** Ama bi niba n den goa yaa yogunu, o yibali den cua ki buli o bonbulikaala yeri siiga ti moabiaditi ki lebidi ki kuni. **26** Halikama n den pani ki kpedi ki luoni, ti moabiaditi moko den kpedi. **27** Bi naacenga den cua ki yedi o koadaano: Canba, haa den buli yaa bonbuoli n hani ka a kuanu nni yoo? Be nan teni ke ti moabiaditi mo ye lienni? **28** O den goa ki yedi ba: Yibaloba n tieni laa bonla. **29** O naacenga den yedi o: A bua tin gedi ki ban habi ti bi? O den yedi ba: A- a, cedi mani, ke yi ya habi ti moabiaditi, yin da ti taani ki habi leni halikama. **30** Cedi mani likuli n yaa taa ki kpedi hali u jetaagu yogunu n pundi. Laa yogunu n baa yedi bi dipeba: Yin kpa habi mani ti moabiaditi ki taani ki lolii ban sia ti, ama yin taani ki kuodi halikama n senibili nni. **31** Jesu go den pua kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema naani leni ya nilo ya yipintidi n yi mutaadi yaa bonbibu o kuanu nni. **32** Laa bonbibu wa ki cie i bonbi kuli, ama bu ya pana, bu yen kpedi ki cie ti kpintidi kuli ki tua tibu, ke ti bonyugiditi kpedi ki tiendi bi tediti bu beni po. **33** O go den pua naa kpanjama: Tanpoli diema naani leni li daliali ke o pua taa ki buuni yonyiemu taa, ki sieni hali likuli n pili. **34** Jesu den waani ku niligu laa bonla kuli leni mi kpanjama. Waa den maadi leni ba kaa pua kpanjama. **35** O

den tieni yeni ke o sawalipualo n den maadi yaa maama na n tieni: N baa yaadi ki maadi leni ba mi kpanjama nni, N baa doagidi yaa bonla n wuo hali handuna tagima yogunu. **36** Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu ki kua deenni. O hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Bundi tipo yaa moabiadit n ye u kuanu nni kpanjama. **37** O den goa ki yedi ba: Yua n buli yaa boribuoli n hani tie o Joa Bijua. **38** U kuanu mo tie handuna. Ya bonbuoli n hani tie U Tienu diema bila. Ti moabiadit tie o Biado yaa bila. **39** Yibali yua n buli ti moabiadit tie Sutaami. U jetaagu yogunu tie handuna juodima. U jetaagu danba mo tie malekinba. (**aiōn g165**) **40** Nani ban yen habi ti moabiadit ki sia maama, handuna juodima mo li baa tua yeni. (**aiōn g165**) **41** O Joa Bijua baa soani o malekinba ban taani ki Jani o diema nni yaaba n tulini bi niba kuli leni yaaba n tiendi mi biadima kuli, **42** ki lu ba ki buaga fantama nni, a bubula leni mi Jincegima n baa ye naankani. **43** Laa yogunu bi niteginkaaba baa yendi nani ki yenga yeni bi Baa ya diema nni. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **44** Tanpoli diema go naani leni yaa halimano n wuo u kuanu nni yeni. O nilo den piidi o ki goa ki wuoni. Lanwani o pamanli po, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da laa kuanu. **45** Tanpoli diema go naani leni yaa kpendo n den lingi yaa lanbima n hani boncianla. **46** Wan den laa yaa lanbima ke mi dunga yaba boncianla, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da ma. **47** Tanpoli diema go naani leni ban luni yaa taalu mi Jima nni ki co i janbuoli kuli. **48** U ya gbie, bi yen dadi ki Jani u li boanjaali po, ki kali ki gandi yaa jami n hani ki tieni ti baabuodinni, ki lu yi n ki hani. **49** Handuna juodima li baa tua yeni. Malekinba baa cua ki paadi bi nibiadiba ki Jani ba bi niteginkaaba siiga. (**aiōn g165**) **50** Ki lu bi nibiadiba ki buoga fantama nni, a bubula leni mi Jincegima n baa ye naankani. **51** O den buali ba: Naani yi gbadi laa bonla kuli bonhanla? Bi den goa ki yedi o: Mm. **52** O den yedi ba: Lanwani li balimaama bangikaaba siiga yua n tuo ki ga yaala n tie tanpoli diema bonla kuli, tie nani ya diedaano n Jandi o halimani nni li bonpanla leni li bonkpelila kuli. **53** Jesu den pua laa kpanjama kuli ki gbeni, o den fii ki Jani lankani ki guani o dandogu nni. **54** O den kua ki bangi li balimaama ban gima dieli nni. Li den paki yaaba n gbadi o maama kuli ke bi tua: One mo baa mi naa yanfuoma leni mi naa bancianma kuli le? **55** Waa tie o kpagikpielo bijua kaa? Malyama ka tie o naa? Jaka leni Josefi leni Simono leni Juda ka tie o waamu? **56** O naataanpolo mo kuli ki ye ti siiga kaa? O Jani li naa bonla kuli le? **57** Lani o den tie bipo li tingbali bonla. Jesu den yedi ba: Bi kan fali sawalipualo kaantio ke laa tie o dandogu nni leni o diegu nni. **58** Waa den tieni mi bancianma boncianla likani kelima bi dandanluoma po.

14 Laa yogunu Elodo yua n den tie Galile diema gufeneelo den gbadi ke bi maadi Jesu maama, **2** o den yedi o badibaanba: Li tie Jan Batisti. O fii bi tinkpiba siiga. Lani n teni ke o tuunu leni u naa paaciamu ki tiendi mi bancianma yeni. **3** Kelima puoli po Elodo den cuo Jan ki loli o ki luoni o li kadidieli nni, kelima Elodiasa, o waalo Filipi pua yaa po. **4** Kelima Jan den tua Elodo:

Laa pundi han taa o wan tua a pua. **5** Elodo den bua ki kpa o, ama o den jie ki niligu kelima bi den nua ke Jan tie sawalipualo. **6** Ama Elodo maadaali n den pundi, Elodiasa bisalo den jeli ki ciaga bi nitaankaaba siiga ki mangi Elodo pali, **7** hali ke o den poli ki niani ke o baa pa o wan mia o yaala kuli. **8** O jafaano den ga o naa tundi ki yedi: Pa nni nakanba Jan Batisti yuli ku tradititaligu nni. **9** O bado pali den biidi, ama kelima wan den poli yaa poli bi nitaankaaba siiga yeni po, o den yedi ke ban teni li o jafaano. **10** O den soani ke bi ban jia Jan Batisti yuli li kadidieli nni. **11** Bi den cuani li ku tradititali gulu nni ki teni o jafaano, ke o taa li ki gedini o naa po. **12** Jan hoadikaaba den cua ki taa o kpiemo ki ban piini, ki gedi ki ban waani Jesu. **13** Jesu n den gbadilaa laabaalo, o den kua ku Jinbiagu nni ki piadi ki gedi bi niba n ki ye naani. ku niligu n den bandi, ku den Jani i dogi nni ki cuoni ki hua o. **14** Wan den Jani ku Jinbiagu nni, o den laa ke bi niba ladi ki ban caa. Mi nihima den cuo o bipo ke o paagi bi yama. **15** Ku yenjuagu n den baa, bi hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Ne tie fualu, ki yenga mo bua ki kua, cabi ku niligu ban gedi a dobila nni ki ban da bi bonjekaala. **16** Jesu den goa ki yedi ba: Laa tie tiladi ba fii ki fuadi. Pa ba mani yiba ban je. **17** Bi den yedi o: Ti nan pia dupen bonba muu leni jami lie bebe ne. **18** O den yedi ba: Cuani mani la npo na. **19** O den teni ke ku niligu kakali ti muadi po. Lani o den taa bi dupenmuudiba leni i janlied ki yaadi ki noanli tanpoli po ki tuondi U Tienu. Lani o den cabidicabidi dupen yeni ki teni o hoadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **20** Bikuli den dini ki guo. Bi den taani ya boncaba n sieni ki gbieni piiga n baabuodi lie. **21** Yaaba n den dini den bua ki pundi jaba tudamuu, kaa taani bi puoba leni a bila. **22** Laa yogunu Jesu den fiini bi hoadikaaba ke bi kua ku Jinbiagu nni ki ga o liiga ki baa duodi ki gedi nepo yaa boanjaali hali wan baa cabi ku niligu. **23** Wan den cabi ba, o den piadi ki doni li juali po ki ban jaandi. Ku Jjagu den bii ke o ye likani obebe. **24** Ku Jinbiagu den cuoni ki bua ki pundi mi [jincianma siiga. A Jingola den lengidi gu kelima ku den tigidi u faalu **25** O kootonmuu-yuamo Jesu dencuoni u Jingbanu po ki kpendi bikani. **26** O hoadikaaba n den laa ke o cuoni u Jingbanu po yeni, ti jawaandi den cuo ba. Bi den yedi: Li tie jingi. Ti jawaandi bi den buudi. **27** Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani mani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **28** pieli den goa ki yedi o: O Diedo, li yaa tie fine, teni min cuoni mi Jima po ki cua a kani. **29** O den yedi o: Cua ne, pieli den Jani ku Jinbiagu nni ki ya cuoni ki caa Jesu po. **30** Ama wan den sua ke u faalu yaba, ti jawaandi den cuo o ke o cili ki baa mili. O den tiani ki yedi: O Diedo, ga nni. **31** Jesu den jaligi ki tandi o nuu ki cuo o ki yedi o: Fini yua ya dandanli n ki yaba, be yaa po ke a yama lengidi? **32** Bi den kua ku Jinbiagu nni ke u faalu cuo ki sedi. **33** Yaaba n den ye ku Jinbiagu nni den cua ki labini ki kpiagi Jesu ki yedi: A tie U Tienu Bijua moamoani. **34** Ban den duodi mi Jincianma, bi den pundi Jenesaleti diema nni. **35** Lankani ya dotieba n den bandi Jesu, bi den soani i tondiba bi tinkundogi kuli nni ke bi cuanbi o kani a yama kuli. **36** Bi den miadi o ke wan pa ba ban li sii o liadicuadi bebe. Yaaba n den sii o kuli den paagi.

15 Falisieninba leni li balimaama bangikaaba tianba den Jani Jelusalema ki cua Jesu kani ki yedi o: **2** Be yaa po ke a hadikaaba miidi ti nikpiaba bogida? Kelima bi ya baa je kuli, bi kan nidi bi nii. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Be yaa po ke yi mo miidi U Tienu balimaama, ki bua ki kubi yi bogida? **4** Kelima U Tienu yedi: Jigini a baa leni a naa, ki go yedi: Yua n soli o baa yaaka o naa li pundi ban kpa o. **5** Ama yinba, yi yedi ke o nilo ya yedi o baa, yaaka o naa, ke wan den baa todii ba leni yaala tie yaa paabu n gagidi U Tienu po. **6** Yeni yi bolini U Tienu maama ki nan kubi yi bigida. **7** Yinba pala lie danba na, Esayi n den pua sawala yipo yaala na po tie moamoani: **8** Bi naa niba jigindi nni leni bi Joacuuna, Ama bi pala foagi leni nni. **9** Bi jaandi fanma famma kelima bi bangi yaa bangima n tie bi nisaaliba mabilikaama bebe. **10** Jesu den yini ku niligu ke ku nagini o kani ke o yedi ba: **11** Cengi mani ki gbadi. Laa tie yaala n koa bu Joabu nni ka joagini o nisaalo, yaala n ja bu Joabu nni n joagini o. **12** Li yaa puoli o hadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Abani ke han maadi yaa maama yeni tie Falisieninba po tingbali bonla? **13** O den goa ki yedi ba: N Baa yua n ye tanpoli n kaa hu yaa tibu kuli, bi baa habi bu. **14** Cedi ba mani, bi tie yaa juama n dia a juama. Juamo ya dadi juamo mo, bani bilie kuli baa baa ku buogu nni. **15** Pieli den yedi o: A kan bundi tipo mi kpanjama yeni? **16** Jesu den yedi o: Yi moko yii pia yanfuoma yoo? **17** Yii bani ke yaala n koa bu Joabu nni kuli caa ku tugu nni ki go baa ja kaa? **18** Ama yaala n ja bu Joabu nni tie yaala n bi ye li pali nne ki ji Jani, lani n joagini o nisaalo. **19** Kelima ti yanmaalibidi leni mi kukpama leni mi conconma buoli kuli leni bu subu leni mi seedi faama leni ti sugidi kuli ja li pali nne **20** Lani n tie yaala n joagini o. Ama ki je kaa nidi kan joagini o nisaalo. **21** Jesu den fii ki Jani lankani ki gedi Tili leni Sidoni tinkundogi. **22** Yaa pua n den likani maabiga, ki tie Kanana yua, den cua o kani ki gbaani ki tua: O Diedo Dafidi Bijua, gbadi npo mi nihima. Ki cicibiadiga ye n bisalo niinni ki yagini o yama hali ke li bia. **23** Jesu naa den goa ki yedi o liba kuli. O hadikaaba den nagini o kani ki yedi o: A kan cabi o, kelima o hoa ki kpaani ti puoli. **24** Jesu den goa ki yedi: Baa den soani nni nitoaba po kali Isalele buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani ya pe n yaadi yeni po. **25** Ama o pua yeni den cua Jesu kani ki gbaani o nintualiki yedi: O Diedo, todii nni. **26** Jesu den goa ki yedi o: Laa tiegi o nilo n taa a bila jiema ki lu a sangbanbila. **27** O puo yeni den yedi: Yeni de, n Diedo, de a sangbanbila yen di yaa jeoagidi n baali bi danba saajekaanu kani. **28** Jesu den yedi o: Pua, a dandarli yaba borcianla. Lan tieni apo manii han bua maama. Lanyogunu o bisalo den paagi. **29** Jesu den fii ki Jani lankani ki baali Galile Jincianma. O den doni ki kali li juali po. **30** Ku niligu den cua o kani boncianla, ki kpendiini a diama leni a juama leni a muula leni a woma leni a tadima leni yiantoana boncianla. Bi den cua ki duani ba Jesu taana kani ke o paagi ba. **31** Ku niligu n den laa ke a muula maadi, ke a tadima paagi, ke a diama cuoni, ke a juama mo nuadi, li den paki ba ke bi kpiagi Isalele yaaba Tienu. **32** Jesu den yini o hadikaaba ki yedi: Mi nihima cuo nni ku naa niligu po, kelima dana

nna ke bi ye n kani, baa go pia ban baa je yaala. Mii bua ki cabi ba leni mi koma, ban da ti gbali u sanu nni. **33** O hadikaaba den yedi o: Ti baa tieni lede li naa fulii nni ki baa ya jiema n baa guoni ku naa niligu kuli? **34** Jesu den yedi ba: Yi pia dupen bonba ha yo? Bi den goa ki yedi o: Bonba lele leni janbimbuba. **35** Lani o den teni ke ku niligu kakali tiipo. **36** O den taa bi duperleleediba leni i jami ki jaandi, ki cabidicabidi ki teni o h oadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **37** Bikuli den dini ki guo. Bi den wodi yaa boncabu n sieni ki gbieni baabuociandi lele. **38** yaaba n den dini den pundi jaba tudana kaa taani bi puoba leni a bila. **39** Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu, ki kua ku Jinbiagu nni ki gedi Magadana tinga nni.

16 Falisieninbaleni Sadusieninba tianba den cua Jesu ki bua ki biigi o. Bi den mia wan tieni yaa bancianma n baa tie sinankeeni ki doagidike o Jani U Tienu kani. **2** Jesu den goa ki yedi ba: Ku joafangu yi yen yedi: Mi yenma baa tieni saala, kelima tanpoli moandi. **3** Ku tasoangu mo yi yen yedi: Ki taaga baa mii dinla, kelima tanpoli moandi ki biigidi. Yi bani ki diidi tanpoli sinankeeninba ki bundi lan yedi yaala, ama yii bani ki diidi ya sinankeeninba n tiendi n bua ki yedi yaala. **4** Moala niba yaaba n bia ki go ha U Tienu sanhoadima miadi sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeentoa kali Jonas yua. Lani, o den fii ki Jani bikani ki ban caa. **5** Ban den duodi ki gedi nepo yaa boanjaali, bi hadikaaba den sundi kaa taa dupen. **6** Jesu den yedi ba: Fangi mani yi yula bonhanla leni Falisieninba leni Sadusieninba daliali. **7** Bi hadikaaba den bungi bi pala nni: Li tie kelima tin ki taa dupen yaa po yo. **8** Jesu den bandi ban bungi yaala ki yedi: Yinba yaaba ya dandanli n ki yaba, be n teni ke yi bungi ke n maadi yeni kelima yii taa dupen yaa po yo. **9** Yi daa kpaagi ki bandi yo? Yii tiadi bi dupenmuudiba keni a nitidimuuda po leni yin den gbieni yaa baabuodi banlu? **10** Bi yii tiadi bi duperleleediba leni a nitidinaada po, leni yin go den gbieni yaa baabuodi banlu? **11** Li ga lede ke yii bandi ke min yedi yin fangi yi yula leni Falisieninba leni Sadusieninba daliali yeni, ke mii maadi dupen po ka? **12** Lanwani bi ji den bandi ke laa tie ke o yedi ban fangi bi yula leni dupen yaa daliali ka, ama ke li tie Falisieninba leni Sadusieninba bangime. **13** Jesu n den pundi Filipa diema ya Sesale, o den buali o hadikaaba yaa buali n tie na: Bi niba tua ke mini o Joa Bijua tie hme? **14** Bi den goa ki yedi o: Bine tua ke a tie Jan Batisi, bine ke a tie Elia, bine mo ke a tie Jelemi, yaaka bi sawalipuuba siiga nni yendo. **15** O den goa ki buali: Yi mo te, yi mo nan yedi ke n tie hme yo? **16** Simono Pieli den goa ki yedi o: A tie U Tienu n Gandi Yua, U Tienu yua n fo Bijua. **17** Jesu dengoa ki yedi o: Li pamanli ye leni a, Simono, Jonas bijua, kelima nisaalo ka waani a la, n Baa yua n ye tanpoli n doagidi opo la. **18** N mo yedi a ke a tie Pieli. N baa maa min yini yaaba laa tangu po, baa mi kuuma diema paaciamu kuli kan fidi ki paadi gu. (Hadēs g86) **19** N baa teni atanpoli diema bonluoda. han baa loli yaala handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po. Han baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. **20** Lane o den maadi leni o hadikaaba leni li bali, ki yedi ke ban

da waani oba ke o tie U Tienu n Gandi Yua. 21 Laa yogun u Jesu den cili ki doagidi ki wang i hoadikaaba ke li tie tiladi wan gedi Jelusalema, ke Jufinba nikpeliba leni bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba n waani o fala boncianla, ke bi niba n kpa o, ama ke o baa fii bi tinkpiba siiga li dantaali daali. 22 Pieli den piadi o ki jaligi o ki yedi o: U Tienu n da cedi lan tieni a, o Diedo. Li kan pundi a kani. 23 Ama Jesu den jigidi ki yedi Pieli: Ja n puoli, Sutaani, a tie npo tingbali bonla, kelima a yantiana naa tie U Tienu yaa yaa, ama bi nisaaliba ya yantiana. 24 Lani Jesu den yedi o hoadikaaba: Yua n bua ki yaa hoa nni kuli, wan yie o yuli ki taa o dapoanpoanli ki bugi, kinan yaa hoa nni. 25 kelima yua n bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po kuli, baa goa ki la li. 26 O nilo ya baa ki diedi handuna kuli ke o naano nan bodi, li baa hanbi opo be? Bi o nilo baa pa ki lebidi o naano? 27 Kelima o Joa Bijua baa ti cua leni o Baa kpiagidi ki yegi leni n malekinba. Laa yogunu o baa guani yua kuli nani o tuona n tie maama. 28 N waani yi i moamoani, yaaba n ye nakanba tianba kan kpe kaa laa ke o joa Bijua cua o diema nni.

17 Dana luoba n den pendi Jesu den taa Pieli, leni Jaka leni o waalo Jan, ki piadi leni ba ki doni ya juali n kpeli yuli po. 20 Den lebidi bi nintuali. O nunga den yendi nani ki yenga yeni, o tiayiekaadi den pendi nani mi yenma yeni. 3 Musa leni Elia den doagidi bi yula bikani, ki maadi leni Jesu. 4 Pieli den yedi Jesu: O Diedo, li hani tin ya ye nakanba. A ya bua, n baa pini diena taa nakanba, fini yenli, Musa yenli, Elia mo yenli. 5 Wan den maadi yeni yaa yogunu, ya tawaligu n yieni den libini ba. U nialu den maadi ku tawaligu yeni niimni ki yedi: One n tie n Bibuadiga, n pali n mani yua yaa po hali boncianla. Cengi mani o. 6 Bi hoadikaaba n den gbadilaa maama, bi den baa ki labini kelima ti jawaanciandi n den cuo ba maama po. 7 Ama Jesu den nagini ki sii ba ki yedi: Fii mani, yin da jie mani. 8 Ban den yaadi ki noanli, baa den laa oba kuli kali Jesu bebe. 9 Ban den jiidi li juali po, Jesu den teni ba li Joabonli ki yedi: Yin da waani niloba kuli yin laa bonla na hali o Joa Bijua ya fii bi tinkpiba siiga. 10 Bi hoadikaaba den buali o: Be yaa po ke li balimaama bangikaaba nan yedi ke li tie tiladi Elia n kpa cua? 11 O den goa ki yedi ba: Li tie moamoani ke Elia baa cua ki hanbi li bonla kuli. 12 Ama n waani yi ke baa moala Eliua cua, de bi niba naa bandi o, ama bi soani o ban bua maama. O Joa Bijua moko baa le fala yene bi nuu nni. 13 Bi hoadikaaba ji den bandi lanyogunu ke o maadi Jan batisi yaa maame. 14 Ban den pundi ku niligu kani ya yogunu, niyendo den cua ki gbaani Jesu kani ki yedi o: 15 O Diedo, gbadilaa n biga po mi nihima, o pia mi bisinbilima, ki laadi fala boncianla. Mi tianma o yen baa mi fantama nni, mi tianma mo mi Jima nni. 16 N bi cuani o a hoadikaaba kani, ama baa fidi ki paagi o. 17 Jesu den yedi: Yinba moala na niba, yaaba n ki pia dandanli ki go bia yeni, n baa taa ki ye leni yi ki pundi u laa yogunu? N go baa juuni yipo ki pundi u laa yogunu? Cuani mani ki biga n kani ne. 18 Jesu den funi leni ki cicibiadiga, ke ki Jani ki biga kani, ke o paagi lanyogunui. 19 Lane bi

hoadikaaba den nagini Jesu kani bani bi bebe, ki buali o: Be yaa po ke tinba wani naa fidi ki deli ki naa cicibiadiga? Jesu den yedi ba: 20 Li tie kelima yi dandanli n wa yeni yo. N waani yi i moamoani, yin pia yaa dandanli ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi baa yedi li naa juali: Fii ki fuadi likani, lin fii ki fuadi. Yi kan gbali liba kuli. 21 Ama yaa cicibiadiga n tie na yaa buolu kan ja kali jaandi leni Joalolima. 22 Jesu leni o hoadikaaba n den taa ki ye Galile nni, o den yedi ba: 23 Bi niba baa janbi o Joa Bijua, ki teni o bi nisaaliba nuu nni. Bi baa kpa o, ama li dantaali daali o go baa fii bi tinkpiba siiga. Bi pala den biidi boncianla. 24 Ban den pundi Kabenayuma, yaa niba n den gaani U Tienu diegu lubili den cua Pieli kani ki buali o: Naa yi canba pa U Tienu diegu lubili? O den yedi: O pa. 25 Ama wan den kua li dieli nni yaa yogunu, Jesu den liidi o li buali: A tama be Simono? Handuna badiba gaani hme yaa kane li bancanli leni li lubili, bi dotieba kani bi, bi bi canba yaa kani? 26 O den yedi o: Bi canba yaa kani. Jesu den goa ki yedi o: Lanwani bi dotieba kan pa. 27 Ama ke tin da tua bipo tingbali bonla, han gedi mi Jincianma po ki ban lu ki jandiaga, ki dadi ki Jani yaa jamo n baa kpa cua, ki yaadi o Joba. A baa la li kujapienli. Han taab li ki teni ba mini leni fini po.

18 Lanyogunu bi hoadikaaba den naigini Jesu kani ki buali o: Tanpoli diema nni hme n baa tugi li yuli? 2 Jesu den yini ki biwaaga ki sieni o bi siiga ki yedi: 3 N waani yi i moamoani, yi yaa lebidi ki tua nani a biwaala yeni yi kan kua tanpoli diema nni. 4 Yua n miini o yuli ki tua nani ya biwaaga n tie na kuli, wani n baa tugi li yuli tanpoli diema nni. 5 Yua n ga ki biwaaga nani one cangu kuli n yeli nni, ga mini yaa cangoe. 6 Ama yua mo n baa teni ke yaa bonwaala n daani nni na siiga baa yendo n tudi kuli, li bi baa hani ki cie landaano po ban lani o li naacianli, ki lu o mi Jincianma nni wan mili ki bodi. 7 Fala baa ye leni handuna kelima li tingbali bonla yaa po. Kelima li kan tuo ke li tingbali bonla kan yaa ye. Ama fala baa ye leni yaa nilo n cuani la. 8 A nuu yaaka a taali ya tie tingbali bonla, han jia ki lu foagima. Kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni taayenli yaaka nuyendu, li baa hani apo ki cie han yaa pia taana lie leni nii lie ban nan lu ha yaa fantama n ki pia gbindima nni (**aiōnios g166**) 9 A nunbu n ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni nuyendu, li baa hani apo li cie han yaa pia pia nuni lie ban lu ha ku fantabuogu nni. (**Geenna g1067**) 10 Fangi mani yi yula ki da fali a bonwaala na siiga baa yendo, kelima nidi yi ki tanpoli po bi malekinba ye baa yua n ye tanpoli nintuali yogunu kuli. 11 Kelima o Joa Bijua cua ki baa faabi yaaba n yaadi. 12 Yi tama be? O joa ya pia pe kobiga. Bi siiga yendo n yaadi, o baa tieni lede? Waa baa ha yaa piyia n peyiadi n sieni bi yankpaakaanu a juana kani ki gedi ki ban lingi yua n yaadi yeni? 13 N waani yi i moamoani, o ya la o kuli, o baa mangi o pali boncianla kelima laa pia po ki cie yaa piyia n peyiadi n ki yaadi yeni. 14 Li tie yeni leni yi Baa yua n ye tanpoli, waa baa ke a bonwaala na siiga baa yendo n yaadi. 15 A lielo ya tieni ti tuonbiadi, gedi, fini leni wani yi lie lie, ki waani o

o tagili. O ya tuo a tundi, a ga a lielo yeni. **16** Ama o yaa tuo a tundi, han taa yendi yaaka niba lie ke mi maama kuli n kadi seedinba lie yaaka seedinba taa yaa joabu nni. **17** O ya yie kaa cengi ba mo, han waani Kilisiti n yini yaaba taanli. O ya yie kaa cengi Kilisiti n yini yaaba taanli moko, han yaa nua o nani o nilamo leni o lubigaalo yeni. **18** N waani yi i moamoani, yin baa loli handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po, yin baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. **19** N go waani yi, i niinni niba lie yaa taani Joabu kia mia yaala kuli handuna nni. N Baa yua n ye tanpoli baa pa ba la. **20** Kelima niba lie bi niba taa yaa taani n yeli nni, n ye bi siiga. **21** Lani Pielen nagini Jesu kani ki yedi o: N Diedo, n lielo ya tudi npo, n baa tieni opo sugili hali taalima ha? Hali taalima lele bi? **22** Jesu den goa ki yedi o: Mii yedi a hali taalima lele ka, ama n yedi a piilele hali taalima lele. **23** Kelima tanpoli diema tie nani ya bado n den bua o naacenga n waani o ban kubi opo ya ligi maama fuuli. **24** Wan den cili ki coadi yua kuli n kpendini yaa ligi, bi den cuani o kani yendo ke o pia li panli ke li tie ligiciami. **25** Wan ki den pia liba ki baa pa laa panli yeni, o canba den ban kuadi o, wani o pua leni o bila leni wan pia yaala kuli, ke li panli n gbeni. **26** O naacemo den gbaani o nintuali ki yedi: Canba, juuni npo n baa pa ha likuli. **27** Mi nihima den cuo o canba laa naacemo po ke o puni o sugili o panli kuli po ki cedi wan gedi. **28** Laa naacemo n den Jani, o den tuogi o lieba siiga yendo yua n den kubi opo kujapiena kobiga. O den bibi o ki cuo o niali ki yedi o: Pa nni n panli. **29** O lielo yedi den gbaani o taana kani ki mia o sugili ki yedi: Juuni npo, n baa pa ha. **30** Ama waa den bua ki tieni opo sugili o den taa o ki ban kuani o li kadidieli nni hali wan baa pa o panli kuli ki gbeni. **31** O lieba n den laa wan tieni yaala kuli, bi pala den biidi boncianla. Bi den gedi ki ban togidi bi canba yaala n tieni kuli. **32** Lanwani bi canba den yini o naacemo yeni ki yedi o: O naacenbiado na, n den cabi a leni a panli kuli kelima a den mia nni. **33** Laa pundi ke fini mo n gbadu o lielo po mi nihima nani min gbadu apo maama yeni? **34** O canba pali den beni boncianla. O den teni o li kadidieli jiidikaaba ban faligi o hali wan pa o panli kuli ki gbeni. **35** Jesu den juodi ki yedi: N Baa yua n ye tanpoli baa soani yi moko yene, yi siiga yua n kaa puni o lielo sugili leni payenli.

19 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den fii ki Jani Galile diema nni ki gedi Jude tinga yaaga n ye Judena kpenu kandima. **2** Ku niligu den hua o. O den paagi a yiamma likani. **3** Falisiensinba den tuogi o ki dia o ku madiagu ki yedi: Naani li balimaama tuo o joa n Jani o pua lan tie yaala kuli po bi? **4** O den goa ki yedi: Yii cogi ke mi cilima o Tagido den tagi o joa leni o pua? **5** Li go yedi: Li tie lani yaa po ke o joa baa ja o baa leni o naa kani ki taani leni o pua, bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. **6** Yeni, baa go tie niba lie ka, bi ji tie yende. U Tienu n taani yaala, o nisaalo n da paadi la. **7** Bi den yedi o: Be yaa po ke Musa nan den bili li balimaama nni ke o joa n teni opua li polatili ki Jani o? **8** O den goa ki yedi: Li tie kelima yi pajuaga po ke Musa den tuo ke yin yaa Jandi yi puoba. Ama hali handuna

tagima yogunu laa den tie yeni. **9** Mini, n waani yi ke yua n Jani o pua ke laa tie kelima mi conconma po, ki go taa potoa kuli, o combi. **10** O hoadikaaba den yedi o: Li ya tie yeni o joa leni o pua siiga, laa hali o joa n taa pua. **11** O den goa ki yedi ba: Bi niba kuli ka baa fidi ki ga laa maama, kali U Tienu n puni yaaba li paalut bebe. **12** Kelima bi tianba ye ki tie moagilimmo kelima bi mali ki tie yeni, bine mo tua moagilimmo kelima bi niba n tieni ba la, bine mo tua yeni kelima tanpoli diema po. Yua n baa fidi ki ga laa maama, wan ga. **13** Li yaa puoli bi niba Jesu kani a biwaala ke wan maani o nii bipo ki go jaandi bipo. Bi hoadikaaba denfuni leni yaaba n kpendinni ba. **14** Ama Jesu den yedi: Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima tanpoli diema tie yaaba n tie nani a biwaala yeni yaa po. **15** O den maani o nii bipo ki fii ki fuadi likani. **16** O joa den cua Jesu kani ki buali o: Canba, n baa tieni be yaa bonhanle ki baa yaa miali n kan gbeni? (aiōnios g166) **17** Jesu den goa ki buali o: be yaa po ke a buali nni yaala n hani po? Yendo bebe n ye ki hani. A ya bua ki baa yaa miali n kan gbeni, han yaa tiendi li balimaama n bili yaala. O den buali o: Lile. **18** Jesu den goa ki yedi o: Han da kpa o nilo, han da combi, han da tieni mi seedifaama, han da su. **19** Han jigini a baa leni a naa, ki go bua a nisaalilie nani han bua a yuli maama yeni. **20** O jawaalo yeni den yedi o: N kubi lankuli. N go poadi be? **21** Jesu den yedi o: A ya bua ki yaa hani cain, han gedi ki ban kuadi han pia a luoda li ligi, lane a baa pia halimani tanpoli po. Lani, han cua ki hoadi nni. **22** O jawaalo yeni n den gbadu laa maamma, o den tagini ki ban caa leni li pabiidili kelima o halimano den yaba. **23** Lane Jesu den yedi o hoadikaaba: N waani yi i moamoani, li baa pa boncianla o piado po wan kua tanpoli diema nni. **24** N go yedi yi, ku yuoyuogu n tagini mi kpalipienbonma nni dungi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni. **25** Bi hoadikaaban den gbadu lani, li den paki ba boncianla ke bi yedi: Li yaa tie yeni, hme nan baa fidi ki tindi? **26** Jesu den diidi ba ki yedi: Bi nisaaliba n kan fidi la, ama U Tienu wani fidi li bonla kuli. **27** Lanwani Pieli den yedi o: Didi ki la, ti den ha likuli ki hoadi a. Li nan baa tua tipo lede? **28** Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, li bonla kuli ya goa ki pandi yaa yogunu, ke o Joa Bijua mo kali o bali kalikaanu po leni ti kpiagidi kuli, yinba yaaba n hoa nni, yi mono baa kali piiga n bali kalikaani lie po ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi. **29** Yua mo n fii ki ha o diena, yaaka o naataanjaba, yaaka o naataanpol, yaaka o baa, yaaka o naa, yaaka o bila, yaaka o kuani kelima n yeli po, o baa baa likuli taalima kobiga kobiga, ki go baa yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **30** Ama liiga yaaba siiga boncianla baa tua puoli yaaba, puoli yaaba siiga mo, boncianla baa tua liiga yaaba.

20 Yeni de, tanpoli diema tie nani yaa koadaano n den Jani ku tasoanpanpangu ki baa taa bi tuonsoanba o duven tiidi kuanu tuonli po. **2** Wani leni bani den maadi ki dagini ke o baa pa ba kujapinyeli-yenli daali kuli. Li yaa puoli o den cedi ke bi gedi o kuanu po. **3** Ki yenga n den paagi ke o go Jani, o den laa nitoaba ke bi ye ki daaga nni kaa tuuni liba. **4** O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n

kuanu po, n baa pa yi lan dagidi. **5** Bi den gedi. O go den Jani u yensiinu leni li yenlebidli kuli ki go tieni yeri. **6** Ki yenga n bua ki kua yaa yogunu, o den Jani ki laa nitoaba ke bi se ki daaga nni. O den buali ba: Be yaa po yo ke yi tundi ki se ne kaa tuuni liba? **7** Bi den goa ki yedi: Li tie oba naa taa ti tuonle. O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n kuanu po. **8** Halimaali n den pundi, o koadaano den yedi tuonsoanjiido: Yini bi tuonsoanba na ki pa ba bi pani, ki cili leni yaaba n yuandi ki kua, ki ban juodi yaaba n kpa kua. **9** Yaaba n den kua ke ki yenga bua ki kua yeni den cua ki ga kujapienyenli-yenli. **10** Yaaba n den kpa kua mo den cua ki tama ke bi baa ga ki cie yeni, ama bimoko den ga kujapienyenli-yenli. **11** Ban den ga, bi den yenbidiyenbidi o koadaano po. **12** Ki tua: Yaaba n yuandi ki kua, soani u yogunu waamu bebe, ke a nan taani ki pani bani leni tinba kuli yenma, tinba yaaba n tundi ki tuuni ki yenbiadiga nni ki laadi fala. **13** O koadaano ki yedi bi siiga nni yendo: N danli, mii tudi apo. Tii bi maadi ki dagini ke n baa pa ha kujapienyenli kaa? **14** Ga han die yaala ki fuadi likani. N bua ki pa yua n yuandi na nani min pani a maama. **15** Mii pia u sanu ki tieni min die yaala min bua maama yoo? Li nunponli cuo ha kelima min hani yeni yoo? **16** Jesu den juodi ki yedi: Yene ke puoli yaaba baa ti tua liiga yaaba, liiga yaaba mo baa ti tua puoli yaaba. **17** Jesu n den do ki caa Jelusalema leni bi piiga n niliedibba, o den piadi leni ba. Li cenli siiga o den yedi ba: **18** Cengi mani, ti do ki caa Jelusalema. bi baa cuo o Joa Bijua ki teni o bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba nuu nni. Bi baa jia o ti buudi ki bili ke ban kpa o. **19** Bi baa teni o bi nilanba nuu nni ban Juadi o, ki pua nni i baliji, ki kpa ki tabini nni li dapoanpoanli po. Ama li dantaali daali o baa fii bi tinkpiba siiga. **20** Li yaa puoli Sebede bijaba naa den nagini kani leni o bila yeni, ki gbaani o niutuali ki baa mia o bi miabu. **21** Jesu den buali o: A bua be? O den goa ki yedi o: N bua han bili ke a yaa ban kali ti gbandi po yaa yogunu, n bilieda na n yaa ka yendo a jienu, yendo mo a ganu. **22** Jesu den goa ki yedi: Yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidu ki jo min baa jo yaa tadi]okaaga bi? Bi den yedi o: Ti baa fidu. **23** O den goa ki yedi ba: Moamoane ke yi baa jo min baa jo yaa tadi]okaaga, ama ki kaani o nilo n jienu yaaka n ganu, laa hoa mini, li tie n Baa n bili la yaaba yaa po yo. **24** Hoadikaaba piiga yaaba n sieni n den gbadu lani, bi pala den beni bi naataanliediba yeni po. **25** Jesu den yini ba ki yedi: Yi bani ke yaa nibuolu n kaa tie Jufinba batieba mabindi ba, bi paatieba mo die ba leni u paalu. **26** Lan da tie yeni yinba yaa siiga. Yi siiga yua n bua ki tua niciamo kuli, wan tua yi naacemo. **27** Yua mo n bua ki tua liiga yua kuli, wan tua yi yonbo. **28** Lani n tie o Joa Bijua n cua ki tiendi maama. Laa tie nitoaba n ya tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. **29** Jesu leni o hoadikaaba n den ja Jeliko dogu nni, yaa niligu n yaba den hoa o. **30** Juama lie den ka u sankunu. Ban den gbadu ke Jesu tagini ki pendu, bi den tangi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadu tipo mi nihima. **31** Ku niligu den funi leni ba ki yedi ke ban suo, ama bi go den tangi ki pugidi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadu tipo mi nihima. **32**

Jesu den sedi ki yini ba ki buali: Yi bua min tieni yipo be?

33 Bi den goa ki yedi: Ti Daano, ti bua han pa ti ti nuni n ya nua. **34** Mi nihima den cuo Jesu ke o sii bi nuni. Lanyogunu ni nuni go den nua ke bi hoadi o.

21 Jesu leni o hoadikaaba n den nagidi Jelusalema, ki pundi Betifaje dogu nni, ki kuu O life Tiidi juali, o den soani hoadikaaba lie **2** ki yedi ba: Suagi mani ya dobiga n ye yi liiga na. Yi ya ban pundi ya yogunu, yi baa la ke o hun]ua luo ki se leni o biga. Yin lodi ki cuani ba npo ne. **3** Nilo ya yedi yi liba, yin goa ki yedi o: Ti Daano n bua ba. Tontoni o baa cedi yin cuani ba. **4** Lankuli den tieni ke o sawalipualo n den pua ya sawalo n tieni: **5** Waani mani Siyono dogu yaaba ke bi bado kpendi bikani na. O dingi boncianla, ki jagi o hunbo, Li tie hunbisaagili, o hun]ua yaa biga. **6** Bi hoadikaaba den gedi ki ban tieni Jesu n waani ba maama. **7** Bi den cuani o hun]ua leni li hunbisaagili ki maani bipo bi tiadi ke Jesu jagini. **8** Ku niligu siiga bi tianba boncianla den ladi bi tiadi u sankunu nni, bi tianba mo den pedi i tibensoangi ki ladi u sankunu nni. **9** Yaa niligu n ye Jesu liiga leni yaagu n hoa o puoli kuli den kpaani ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi. U Tieu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yaa yeli nni. U Tieu yua n ye hali tanpojoma n baa ti pagidi. **10** Wan den kua Jelusalema, li den paki u dogu nni yaaba kuli ke bi tua: One tie hme? **11** Ku niligu den goa ki tua: Li tie Jesu, o sawalipualo, Galile ya Nasaleti yua. **12** Jesu den kua U Tieu diegu nni ki deli ki Jani yaaba n kuadi leni yaaba n da kuli lienni, ki tudi ki luni bi ligilebidiba kpagidi leni a kpaajekuada bonkalikaala. **13** O den yedi ba: Li diani: Bi baa yi n diegu i jaandi diegu. Ama yinba wani teni li tua a concona wuonkaanu. **14** A juama leni a diama den nagini o kani U Tieu diegu nni ke o paagi ba. **15** Ama bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaba n den laa wan tieni ya bonlidikaala yeni, ki gbadu ke a bila kpaani U Tieu diegu nni ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi, Dafidi Bijua n baa ti pagidi, bi pala den beni boncianla. **16** Bi den yedi o: A gba ban maadi yaala? Jesu den goa ki yedi ba: Mm. Naani yi daa cogi ya maama n tie na: A teni ke o binwaala leni yaaba n daa haani kuli pagi a honhanla? **17** Jesu n den fii bikani, o den Jani u dogu nni ki gedi ki ban duani Betani. **18** Wan den goa u dogu ku tasoanpanpangu, mi koma den cuo o. **19** O den laa bu kankanbu u sankunu ki jadi ki gedi bukani. Ama waa den laa pu bupo kali ti faadi bebe. O den yedi bu: Han dan go luoni pu kuli hali abada. Lanyogunu bu kankanbu den kuodi. (**aiōn g165**) **20** O hoadikaaba den la lani, li den paki ba ke bi buali o: Be n teni ke bu kankanbu kuodi tontoni nanda? **21** Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yi ya pia li dandanli ki naa maliti yi pala nni ke li baa tieni bi li kan tieni, yi baa tieni ki cie min tieni bu kankanbu na yaala. Baa yi ya yedi li naa juali: Fii ki ban lu a yuli mi]incianma nni, li baa tieni. **22** Yin baa jaandi ki mia yaala kuli leni li dandanli, yi baa baa la. **23** Jesu n den kua U Tieu diegu nni ki bangi bi niba, bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba kuli den cua ki yedi o: Li laa bali yaa po yo ke a tiendi li naa bonla? Hme puni a laa bali? **24** Jesu den goa ki yedi ba: N moko

baa buali yi bonyenla. Yi ya waani nni, n moko baa waani yi ya bali yaa po ke n tiendi laa bonla. **25** Jan n den batisi bi niiba yeni, o den baa li bali tanpoli po bi, bi nisaaliba kane? Bi den juogi bi siiga ki yedi: Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi ti: Be yaa po ke yii den daani o maama? **26** Ti yaa yedi: Bi nisaaliba yaa kane, ti jie ku niligu, kelima bikuli nua ke Jan den tie sawalipualo. **27** Lani yaa po bi den goa ki yedi Jesu: Tii bani ba. O den yedi ba: N moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tiendi laa bonla. **28** Yi tama be? O joa den pia bijaba lie. O den yedi o bijakpelo: N bijua, gedi ki ban soani dinla n duven tiidi kuanu nni. **29** O den goa ki yedi o baa: mii caa. Ama lan den yen waamu o den lebidi o yama ki gedi. **30** Laa joa den yedi o bijalielo mo yeni. Wani mo den goa ki yedi o: N Daano n baa gedi. Ama waa den gedi. **31** O leepo n tieni o baa n bua yaala? Bi den goa ki yedi o: O bonkpelo te. Lane Jesu den yedi ba: N waani yi i moamoani, bi lubigaaba leni a poconconca baa kua yi liiga U Tieno diema nni. **32** Kelima Jan den cua yikani ki wang yi mi teginma sanu maama, ama yii den tuo ki hoadi o maama. Bi lubigaaba leni a poconconca den tuo o maama, ama yinba n den la lani, yii den yuandi ki lebidi yi yama ki daami o maama. **33** Go cengi mani kpanjatoama. O diedaano den ye ki hu o duven tiidi kuanu. O den kpa li nagili ki lindi u, ki gbini ku buogu ku tangu po ban baa hanbidi duven naankani. Ki go paani li pagili o duven tiidi siiga. Lani o den guuni o kuanu bi koaguudiba, Ki fii ki gedi u dogu. **34** Li bonluonkaala n den beni ya yogunu, o den soani o naacenba bi koaguudiba kani ke ban gaa o kuanu bonluonkaala. **35** Bi koaguudiba den cuo o naacenba ki pua yendo ki kpa one, ki lugidi o taalo mo a tana. **36** O koadaano yeni go den soani naacentoaba, yaaba n yaba ki cie bi kpiaba. Bi koaguudiba den soani bani mo nani ban den soani bi kpiaba maama. **37** Lani o den yuandi ki soani o bijua bikani ki yedi: Bi baa fangi n bijua wani. **38** Ama bi koaguudiba n den la o bijua, bi den yedi biyaba: One n tie o faajielo. Cedi tin kpa mani ki diedi o faali. **39** Lani bi den cuo o ki Jani o u kuanu puoli po ki kpa o. **40** Yeni o koadaano ya ti cua daa, o baa soani laa koaguudiba lede? **41** Bi den goa ki yedi o: O baa bolini laa nibiadiba ya bolinma n bia, ki go guuni o kuanu nitoaba, yaaba n baa tendi o kuanu bonluonkaala li yogunu ya pundi. **42** Jesu den yedi ba: Naani yi daa cogi i Diani nni ya maama n tie na? Bi tammaaba n den yie ki luni ya tanli tua li tanpuuli tanjigi. Likuli Jani o Diedokani, li tie bonlidikaala ti nuni po. **43** Lani yuua po n waani yi, bi baa ga yikani U Tieno diema, ki teni ya nibuolu n baa baadi mipo li bonluonkaala. **44** Yua n baa laa tanli po kuli baa kuakua, lin baa yua yaa po mo baa tua wagima. **45** Bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba n den gbadji Jesu n puapua yaa kpanjama, bi den bandi ke o maadi leni bane. **46** Baa ke bi den moandi ki baa cuo o, bi den jie ku niligu kelima ku den nua ke Jesu tie sawalipuale,

22 Jesu go den pua ba mi kpanjama ki yedi: **2** Tanpoli diema baa tie nani yaa bado n den hanbi o bijua potaajiem. **3** O den soani o naacenba ban yini wan den

yini yaaba laa potaajiem po, ama bi den yie baa cua. **4** O go den soani naacentoaba ki yedi: Yin waani mani min yini yaaba ke n hanbi mi jiema ki gbeni, ki kodi n ne leni n yanwubiditi ki hanbi ki gbeni. Ban ji cua mi potaajiem po ne. **5** Ama wan den yini yaaba yeni den fali o yiinu, ki fii ki gedi bi kaani, one n gedi o kuanu po, one mo o kpendu, **6** yaaba n sieri mo den cuo o naacenba ki fiagi ba ki kpa ba. **7** O bado pali den beni boncianla ke o soani o toatieba ke bi kpa laa nikpaba kuli ki sia bi dogu. **8** Lanwani o den yedi naacentoaba: Mi potaajiem hanbi ki gbeni, ama min den yini yaaba naa pundi ki je ma. **9** Yin gedi mani ya sani n pia bi niiba boncianla nni ki yini yin la yaaba kuli ban cua mi potaajiem po. **10** Bi naacenba yeni den kua i sani nni ki taani ban laa yaaba kuli, bi nibiadiba leni bi nihanba kuli, yeni mi potaajiem dieli den gbie bi niba. **11** O bado n den kua ke o baa la yaaba n cua o yiini, o den la niyendo ke waa la mi potaajiem ya tiadi. **12** O den yedi o: N danli, a tianli lede ki kua ne kaa la mi potaajiem ya tiadi? O joa yeni naa den baa ki guani o liba kuli. **13** O bado den yedi naacenba: Loli mani o taana leni o buadi ki lu o niinmpo li biigili nni, a bubula leni mi jincegima n baa ye naankani. **14** Jesu den juodi ki yedi: Ban yini yaaba yaba, ma ban gandi yaaba wa. **15** Lanwani Falisieninba den fii ki foagidi ki ban juogi ban baa tieni maama ki dia Jesu ku madiagu ki cuo o. **16** Bi den soani o kani bi hoadikaaba leni o bado Elodo ya buakaaba ke bi yedi o: Canba, ti bani ke a tie moamoandaano, ki bangi bi niba U Tieno sanhoadima leni i moamoani, haa jie oba kuli, haa gagidi kelima bi niba n nua ke o tie maama po. **17** Lani yaa po waani ti amo n sua yaala. Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo Sesa li lubili bi, bi laa pia? **18** Jesu den bani bi nunfanbiadibu ki goa ki buali ba: Yinba pala lie danba ne, be n teni ke yi dia nni ku madiagu yeni? **19** Min la yin baa pa yaa ligi li lubili yeni? Bi den teni o li kujapienli. **20** O den buali ba: Hme yaa nannanli leni hme yaa diani nne? **21** Bi den goa ki yedi o: Sesa yaali yo. Lani o den yedi ba: Lanwani, pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U Tieno mo, yaala n tie U Tieno yaa yaala. **22** Ban den gbadji o maguankaama, li pakili den cuo ba ke bi den fii ki Jani o kani ki ban caa. **23** Landaali goga, Sadusieninba, yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki buali o i naa buali: **24** Canba, Musa den yedi: O nilo ya kpe kaa pia biga, o waalo n taa o kpepuoli ki baa o ciamo po u buolu. **25** To, ti siiga nni jaba lele den ye ki taa baayendo. O bonkpelo den taa o pua ki kpe. Wan ki den baa buolu yeni, o waalo den taa o kpepuoli. **26** Wani o bonlielo yeni moko den kpe kaa baa buolu, ke o bonitaalo moko taa laa pua ke li tientieni yeni ki yaa caa hali o bonleleelo. **27** Bikuli n den kpekpe, o pua mo den yuandi ki kpe. **28** Lanwani, bi tinkpiba fiima yogunu, bani bonba lele yeni siiga, o pua yeni nan baa tie hme yaa yua yo? Kelima bi niimi yendo yendo kuli den taa o ke o tua o pua. **29** Jesu den goa ki yedi ba: Yi tudi kelima yii bani i Diani, yii bani U Tieno paaciamu mo. **30** Kelima bi tinkpiba fiima yogunu, bi jaba kan go taa puoba, puoba mo kan go kuni jaba, bi baa tie nani malekinba yeni tanpoli po. **31** Yaala n tie bi tinkpiba fiima yaa maama fuuli po mo, naani yii cogi U Tieno n

yedi yaala ne: **32** N tie Abalahama Tieu, Isaaka Tieu leni Jakobo Tieu? To, U Tieu mo naa tie a kpiema Tieu ka, o tie yaaba n fo yaa Tieu yo. **33** Ku niligu den gbadji Jesu bangima ke li paki ba. **34** Falisieninba n den gbadji ke Jesu mubini Sadusieninba Joana, bi den taani o kani. **35** Bi siiga nni yendo yua n tie li balimaama bangikaciamo den buali o ki bua ki dia ku madiagu ki yedi o: **36** Canba, li balimaama nni mile n cie? **37** Jesu den goa ki yedi o: Han bua o Diedo a Tieu leni a pali kuli, leni a miali kuli, li **38** balimaama nni mine n cie ki tie li mayuli. **39** Yaama n hua ma mo ki naani leni ma tie mine: Han yaa bua a nisaalilieo nani han bua a yuli maama yeni. **40** Li balimaama leni bi sawapuuba maama kuli maa laa maliedima po yo. **41** Falisieninba n den taani, Jesu den buali ba: **42** Yi tama be yo U Tieu n Gandi Yua po? Bi den goa ki yedi o: O tie Dafidi bijua. **43** Jesu den yedi ba: Li yaa tie yeni, li nan ga lede ke mi Fuoma den teni ke Dafidi maadi o maama ki yini o o Diedo, wan den yedi: **44** O Diedo den yedi n Diedo: Kali n jienu po hali min baa guli a yibalinba han hmaa ba. **45** Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o tie Dafidi bijua? **46** oba kuli ki den fidi ki guani Jesu baa mayenma. Hali landaali mo oba kuli ki den pia papaaiki go buali o buali ba kuli.

23 Li yaa puoli Jesu den maadi leni ku niligu leni o hadikaaba ki yedi: **2** Li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pia li bali ki bangi Musa n den soagini yaa balimaama. **3** Lanwani yin yaa tuodi ki tiendi ban yedi yi yaala kuli. Ama yin da tuuni ki togidi bi bontienkaala, kelima bi maadi ki naa tiendi. **4** Bi luo a tugikpiaga ki tungi bi niba ki naa bua ki sii baa leni bi nubili. **5** Bi tiendi bi bontienkaala kuli ke bi niba n la. Yeni yaa po yo ke bi yabindi bi bonyiliakaala, ki go foagidi bi liadicuadi. **6** Bi ya gedi mi jeciamma kani bi lingi ki kali yaa kaani n gagidi, ki go bua ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni. **7** Bi bua bi niba n ya fuondi ki kpiagidi ba mu daamu nni, ki go yaa yi ba canba. **8** Ama yinba, yin da cedi ban ya yi yi: Canba. Kelima yendo bebe n tie yi canba, yikulu mo tie kpiiba leni yaba. **9** Yin da yini oba ki tinga nni yi baa, kelima yendo bebe n tie yi Baa, wani yua n ye tanpoli. **10** Yin da cedi ban yaa yi yi: Cabaanciamo, kelima yendo bebe n tie yi cabaanciamo, lani n tie U Tieu n Gandi Yua. **11** Yi siiga nni yua n tugi li yuli baa tie yi naacemo. **12** Yua n fiini o yuli kuli, U Tieu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo kuli, U Tieu baa fiini o. **13** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi luoni tanpoli diema kuama nitoaba po. yii kua yiba, yaaba n baa ki kua mo, yi kan cedi ban kua. **14** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi fiensi a kpepuona diema ki nan jaandi i jaandifoagi ki kpali ke yi tie jajaandimoana. Li tie lani yaa po, yi yaa buudi cuonu baa bia ki cie. **15** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi duodi mi jincianma ki gaandi ki tinga ki bua ki ban baa baa niyendo wan tua yi hadikoa. Ama o ya tua yi hadikoa yeni, yi yen teni wan tua ku fantanbuogu yua ki yaa ji bia ki cie yi taalima lie. (Geenna

g1067) **16** Fala baa ye leni yi, a gobidika-juama na, yinba yaaba n yedi: Yua n poli leni U Tieu diegu, li kan cuo o, ama yua n poli leni U Tieu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. Bi yanluodanba leni a juama ne, li leeo n cie liyali, wula yeni bi U Tieu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. **17** Bi yanluodanba leni a juama ne, li leeo n cie liyali, wula yeni bi U Tieu diegu yaala n gagidi ki hanbi laa wula yo? **18** Yi go yedi ke o nilo ya poli leni li padibinbinli, li kan cuo o, ama yua n poli yaa padili n ye li padibinbinli po, li baa cuo o. **19** Yinba, a juama ne, li leeo n cie li yali, li padili yeni bi li padibinbinli yaala n gagidi ki hanbi li padile? **20** Yua n poli leni li padibinbinli poli leni lini, leni yaala n maa lipo kuli. **21** Yua n poli leni U Tieu diegu poli leni lini, leni wani U Tieu yua n ye li niimni. **22** Yua n poli leni tanpoli, poli leni U Tieu bali kalikaanu leni wani U Tieu yua n ka upo kuli. **23** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi coadi yaa kpinafaadi n yi mendi leni anedi leni kumini ki Jandi li dim, ama yi fali li balimaama nni yaala n pia mayuli ki cie, lani n tie ki ya tiendi yaala n tiegi, ki ya gba mi nihima, ki ya go tie nidugikaaba mo. Lani n tie yin bi pundi ki ya tiendi yaala, ki nan da cedi yaala n sieni mo. **24** Yinba a gibidika-juama ne, yi gaadi ki Jandi ki siiga, ki nan nali ku yuoyougu. **25** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi yen huudi ki tadijokaaga leni ki traditialiga puoli po, ke mu tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala yi bonbuaka-biadila po. **26** Fini o Falisieni-juamo, kpa hanbi yaala n ye ki tadijokaaga leni ki traditialiga tugu nni, lanwani mu puoli po moko baa hani. **27** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi tie nani ban pendi yaa kakula ke a hani boncianla bi niba nuni po, ama ke a tugu nni nan gbie a tinkpikpaba leni joagindi buoli kuli. **28** Yi moko tie yeni, bi niba nuni po yi hani, ama yi pala nni gbie leni i boandi leni mi biadima. **29** Fala baa ye leni leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi maa bi sawalipuuba po yaa kakula n hani, **30** ki hanbidi bi niteginkaaba mo yaa kakula, ki nan yedi: Ti ya den ye ti yaajanba n den ye yaa yogunu, ti kan den taani leni ba ki kpa bi sawapualiba ki wuli bi soama. **31** Yi tiendi yi yula po seedi ke yi tie yaaba n den kpa bi sawalipuuba. **32** Lanwani, suagi mani ki dudi yi yaajanba n den cili ki tiendi yaala. **33** Yinba, i we, u waalabibuolu ne, yi baa tieni lede ki sani ki faabi leni ku fantanbuogu cuonu? (Geenna g1067) **34** Li tie lani yaa po ke ni tuuri yipo bi sawalipuuba, bi yanfodanba leni U Tieu laabaalihamo wangikaaba. Yi baa kpa bine, ki joani bine a dapoanpoana po, ki pua bine i baliji li balimaama bangima diena nni, ki yaa hoa ki wang bine fala ban kua ya dogu nni kuli, **35** ke yaaba n ki den pia tagili soama yaama n den wuli ki tinga nni kuli, ki cili o niteginkoa Abela soama, ki pundi hali Belekia bijua Sakali yaa soama yin den kpa yua U Tieu diegu nni u kaangagidihamu leni li padibinbinli siiga yeni kuli baa jidi yi yaa yula po. **36** N kadi ki waani yi ke lani kuli baa jidi moala niba yula. **37** Jelusalema, Jelusalema, fini yua n kpa bi sawalipuuba,

ki lugidi U Tieu n tuuni a kani yaaba a tana ki kpaani ba, taalima ha yo ke n den bua ki gobidi ki taani a bila nani o koojua n yen hoagini o koobila o fiabi nni maama, ama a naa den bua. **38** Lanwani bi baa yi a diegu diegbengu. **39** N waani yinba Jelusalema yaaba, yi kan go la nni hali yin baa ti maadi n maama yaa yogunu ki yedi: U Tieu n seligi yua n kpendi warni o Diedo yeli nni.

24 caa, o hoadikaaba den nagini ki baa waani o U Tieu diegu dieciama. **2** Jesu den yedi ba: Yi nua laa bonla kuli? N waani yi i moamoani, ke baa tanyenli kan sieni ki yaa maa li lieli po, ke a kuli naa padi ki baa. **3** Jesu n den ka Olife Tiidi juali po o hoadikaaba den cua bani bi bebe ki ydi: Waani ti laa bonla n baa ti cua yaa yogunu, leni yaa sinankeeni n baa waani ti a cuama leni handuna juodima yogunu. (**aión g165**) **4** jesu den goa ki yedi ba: Fangi mani yi yula ke niloba n da boandi yi. **5** Kelima bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: Mini n tie U Tieu n Gandi Yua. Lani bi baa boandi bi niba boncianla. **6** Yi baa gbadu ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadu ke bi maadi bu toabu laabaalo maama. Da yagi mani yi yama, kelima laa bonla baa cua tiladi. Ama li da kan tua mi juodima ka. **7** U nibuolu mo baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. Mi koncianma leni mi tindigibicianma baa tiendi i kaantiami. **8** Laa bonla kuli da tie nani u maditugikoanu cilima bebe yene. **9** Laa yogunu bi baa yaa wangi yi fala, ki kpaani yi. I nibuolu kuli baa nani yi kelima n yeli po. **10** Li baa tua li tingbali bonla niba boncianla po. Bi baa janbidi biyaba ki nani biyaba. **11** Bi sawalipua-faadanba baa fii boncianla, ki boandi bi niba boncianla. **12** Mi biadima n baa pugini maama po, niba boncianla buama baa wadi. **13** Ama yaaba n juuni hali mi juodima baa tindi. **14** U Tieu diema laabaalihamo ne da baa kpa pundi handuna kuli nni, ki tua seedi i nibuolu kuli po. Lani ya pendi mi juodima baa cua. **15** Lanwani yi ya ti la ke yaa cagindi n baa wudi bi niba gbani ye u kaangagidihamu nni, o sawalipualo Danieli n den maadi yaadi ya maama yua n cogi n kpaagi bonhanla. **16** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po. **17** Yua n ye o doangu yuli po, n da jiidi ki kua deenni ki baa taa yaa tiadi n ye lienni. **18** Yua n ye o kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo ki baan taa o tiayiekaadi. **19** Fala baa ye leni yaa puoba n punbi, leni yaaba n da haandi la dana nni. **20** Mia mani U Tieu ke yi nuama n da tua ku fawaagu yogunu, yaaka mi fuodima daali. **21** Kelima fala baa yabidi laa yogunu hali maama ke o buolu daa tieni ki cili handuna cilima ki pundi hali moala. O buolu kan go tieni mo. **22** U Tieu yaa bi wadi laa dana nisaaloba kuli kan bi tindi, ama kelima wan gandi yaaba po, o baa wadi laa dana. **23** Laa yogunu nili ya yedi yi: U Tieu n Gandi Yua ye ne, yaaka: O ye nepo, yin da daani o maama. **24** Kelima o tuonanda yaaba n yedi ke bi tie U Tieu n gand yaaba leni bi sawalipua-faadanba baa fii ki ya tiendi sinankeenciami leni li bonlidinkaala, hali ke bi yaa bi baa fidi bi baa boandi baa U Tieu n gandi yaaba moko. **25** N tuodi ki waani yi laa bonla. **26** Lanwani, bi ya ti yedi yi: O ye li fuali nni, yin da gedi. Bi ya ti yedi yi: O

wuo a diena nni, yin da daani. **27** Kelima nani mi taJigima n yen ja puoli ki yendi ki poandi ki gedi hali nintuali maama, o Joa Bijua cuama baa tua yene. **28** Li bonkpienla n ye naami kuli, i kaabi baa taani lankane. **29** Laa dana fala ya pendi yaa yogunu, ki yenga baa biigi, o hmaalo mo kan go yendi, a hmabilba baa ja tanpoli ki baali, tanpoli paaciamni mo baa digibi. **30** Lani, o Joa Bijua sinankeeni baa doagidi tanpoli, handuna nibuolu kuli baa buudi. Bi baa la ke o Joa Bijua ye ti tawadi nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiandi. **31** O baa soani o malekinba leni kakaci ban yaa piebi ki taani U Tieu n gandi yaaba handuna kaannaadu kuli nni, ki cili nepo ya bianu ki yaa caa hali upoyu. **32** Bandi mani bu kankanbu kpanjama n bangi yaala. Bu beni ya faadi ki cili ki bundi, yi bani ke ku siegu nagini. **33** Li go tie yeni, yi ya ti laa bonla kuli, yin bandi ke o Joa Bijua nagini, ki ye bu buliJoabu kani **34** N waani yi i moamoani, ke mi naa nifiiama kuli kan pendi ke laa bonla kuli ki tieni. **35** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi hali abada. **36** Oba kuli ki bani laa bonla n baa ti cua yaa daali leni yaa yogunu, baa tanpoli malekinba ki bani, baa Bijua, kali Baa bebe. **37** Lani den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yeni o Joa Bijua cuama yogunu. **38** Hali ki tabolinkaaga n daa den cua, bi nisaaliba den di ki go Ju, ki taani bi puoba, ki puuni bi bisiaba bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku Jinbiagu nni yaa daali. **39** Baa den faami liba kuli po hali ki tabolinkaaga n den ti cua ki koadi bikuli. Li go baa tie yene o Joa Bijua cuama yogunu. **40** Laa yogunu niba lie baa ye u kuanu nni, bi baa taa yendi ki ha yendo, **41** puoba lie baa naani li naali nni, bi baa taa yendo ki ha o lielo. **42** Lani yaa po yin yaa gu mani, kelima yii bani yi Diedo n baa cua yaa daali. **43** Yin bandi bonhanla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ku Jilagu yaa yogunu, o baa gu ki kan cedi wan cibi o dieli. **44** Yeni, yi moko n bogini ki yaa gu, kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o yaa yogunu. **45** Hme n tie yaa naacendugikoa n pia mi yanfuoma, ke o canba guuni o o ke wan yaa tendi ba mi jiema li yogunu ya pundi? **46** Li pamanli ye leni laa naacemo, o canba ya kopeni ki sua ke o tiendi yeni. **47** N yedi yi i moamoani, o canba baa guuni o o piama kuli. **48** Ama o ya tie naacenbiado ki yedi o pali nni: N canba waagi mi kopenma. **49** Ki cili ki poa o naacenlieba, ki di ki go Ju leni a daJogaada, **50** laa naacemo canba baa kopeni wan ki daani o yaa daali leni wan ki faami yaa yogunu. **51** O baa teni ban pua o hali ki poagili o, ki gedini o ki ban taani leni pala lie danba a bubula leni mi Jincegima n baa ye naankanki.

25 Lani yaa po tanpoli diema baa tie nani powondiana piiga yaaba n den taa bi fidisanmu ki caa ki baan tuogi o pocaancalo. **2** Bi siiga nni bonba muu den tie yanpiidanba, bi muu mo n yaa tie yanfodanba. **3** Bi yanpiidanba n den taa bi fidisanmu, baa den taa kpama ki kubi. **4** Ama bi yanfodanba wani den taa bi fidisanmu ki go kubi mi kpama bi sanbuomu nni. **5** o pocaancalo n den waagi mi cuama, mi guarma den cuo bikuli ke bi guoni. **6** Ku yagisiugu o nilo den kpaani ki yedi: o pocaancalo kpendi na, gedi mani ki ban tuogi o. **7** Lane o

powandiana yeni kuli den fundi ki hanbi b i fidisanmu. **8** bi yanpiidanba den yedi bi yanfodanba: Pa ti mani yi kpama waamu, kelima ti fidisanmu bua ki gbindi. **9** Bi yanfodanba den goa ki yedi ba: Li fidi ke mi kan dagidi tinba leni yinba kuli, gedi mani yaaba n kuadi po ki ban da yi yula po. **10** Ban den caa yaa yogunu ki baan da, o pocaancalo den pundi. Yaa powandiana n bogini den yegi leni o ki kua mi pocaajieme kani. Bu buli]oabu den luoni. **11** Lan den pugini waamu, yaa powandiana n sieni den pundi ki yedi: Canba, canba, luodi tipo. **12** Ama o den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, mii bani yi. **13** Lanwanli Jesu den juodi ki yedi: Lani yaa po yin yaa gu mani, kelima yii bani li daali, yii go bani li yogunu mo. **14** Li go baa tie nani ya joa n den caa u dogu ki yini o naacenga ki guuni ba o piama. **15** O den teni yendo talininba muu, o lielo talininba lie, o taalo mo talini yendo, ki huadi yua kuli n baa fidi maama. Li yaa puoli o den fii ki gedi. **16** Yaa naacemo n den ga talininba muu den fii ki ban tieni u kpendu, ki baa talininba muu ki pugini. **17** Yua n den ga talininba lie moko den tieni yeni, ki mo baa talininba lie ki pugini. **18** Yua mo n den ga talini yendo bebe yeni den gedi ki ban gbinu ku buogu ki tinga nni ki wuoni o canba ligi. **19** Lan den waagi boncianla, bi naacenga yeni canba den ti kpeni ki yini ba, ban waani o ban kubi opo yaa ligi maama fuuli. **20** Yua n den ga talininba muu yeni den cua leni wan den baa yaa talininmuudiba yeni ki yedi: Canba, a den teni nni talininba muu, diidi, n go baa bi muu ki pugini. **21** O canba den yedi o: Li hani, n naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li bonwaala po, n baa temi han diedi boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **22** Yua n den ga talininba lie den cua ki yedi: Canba, a den teni nni talininba lie, diidi, n go baa bi lie ki pugini. **23** O canba den yedi o: Li hani, n naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li bonwaala po, n baa teni han diedi boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **24** Yua n den ga talini yendo bebe mo den yuandi ki cua ki yedi: Canba, n den bani ke a pia ki mabinga, ki yendi han kaa buli naani, ki wodi han kaa lendi naani. **25** Lane ke ti jawaandi den cuo nni, ke n gedi ki ban wuoni a ligi ki tinga nni. Ga han die yaala. **26** O canba den goa ki yedi o: O naacensiado leni o kpadijedaano ne, a den bani ke n yendi min kaa buli naani, ki wodi min kaa lendi naani, **27** li den baa hani han bili n ligi ku ligidiegu nni, lani, n kpenma yogunu, n bi baa ga min die yaala leni ti Juadi. **28** Ga mani o kani o talini yendo yeni, ki teni yua n pia talininba piiga. **29** Kelima bi baa pa ki pugini yua n pia kuli o piama n yaa yaba. Ama yua n kaa pia wani, bi baa ga o kani baa war i pia yaala. **30** Lu mari yaa naacemo n tie famma yeni niinmpo li biigili nni, a bubula leni mi Jincegima n baa ye naankani. **31** O Joa Bijua ya cua o kpiagidi nni yaa yogunu, ki yegi leni o malekinba kuli, o baa kali o balikaanu yu n pia ti kpiagidi po. **32** I nibuoli kuli baa taani o nintuali. O paadi bine leni biyaba nani o yankpaalo n paadi i pe leni i huabi maama. **33** Ki sieni i pe o jieni, i huabi mo o ganu. **34** Lane o bado baa yedi yaaba n ye o jieni: Cua mani ne, yinba n Baa n seligi yaaba, ga mani wan den hanbi yipo ya diema hali handuna cilima. **35** Kelima mi koma den cuo nni ke yi puni nni ke n dini, u

]juulu den cuo nni ke yi puni nni ke n Juni, n den tie caano ke yi ga n cangu, **36** n den ye mubili ke yi yieni nni, n den yia ke yi cua ki la nni, n den ye li kadidieli nni ke yi cua ki fuondi nni. **37** Bi niteginkaaba baa goa ki yedi o: Canba, ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha ke ti puni a ke a dini? U]juulu den pia ha be yogune ke ti puni a ke a Juni? **38** Ti den la ha be yogune ke a tie caano ti ga a cangu? A den ye mubili be yogune ke ti yieni a? **39** Ti den la ha be yogune ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, ke ti cua ki fuondi a? **40** Lani o bado baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu ke yi den tieni la n kpiiba ne siiga baa yua ya kpiagidi n wa ki cie po, yi den tieni la n yaa po yo. **41** Li yaa puoli o baa yedi yaaba n ye o ganu: Fuadi mani n kani, yinba ti solindi yaaba, gedi mani yaa fantanbuogu n ki pia gbindima po, ban den gbini ku tuotabigu yudaano leni o yaa malekinba yaa po. (aiōnios g166) **42** Kelima mi koma den cuo nni ke yi puni nni ke n dini, u]juulu den cuo nni ke yi puni nni ke n Juni, **43** n den tie caano ke yi ga n cangu, n den ye mubili ke yi yieni nni, n den yia ki go ye li kadidieli nni ke yi cua ki la nni. **44** Bani moko baa goa ki yedi: Ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha, bi ke u]juulu pia ha, bi ke a tie caano, bi ke a ye mubili, bi ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, ke tii cua ki todia? **45** O baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu ke yi den todia yaaba n tie ne siiga baa yua yaa kpiagidi n wa ki cie, yi den todia mine. **46** Bi baa gedi ya fala n ki pia juodima kani, ama bi niteginkaaba baa gedi ya miali n kan gbeni yaa kane. (aiōnios g166)

26 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den yedi o hoadikaaba: **2** Yi bani ke mi pendima jaanma sieni dana lie, ke bi baa janbi o Joa Bijua ki teni ban cuo o ki joani o li dapoanpoanli po. **3** Laa yogunu bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den taani bi kopadicianba bado yua n yi kayifa luolu nni. **4** Bi den jagi ki baa cuo Jesu leni bu nunfanbu ki teni ban kpa o. **5** Ama bi den yedi: Lan da tieni mi jaanma dana nni ke ku fuugu n da ti fii bi niba siiga. **6** Jesu den ye Betani o kpaado Simono deni. **7** Wan den ka u saajekaanu kani ki di, o pua den cua o kani ki kubi yaa tiagu n tie alibati tanli, ke li gbie leni ya tulale n pia duncianga. O den wuli tulale yenyi Jesu yuli po. **8** Bi hoadikaaba n den la lani, bi pala den beni ke bi yedi: Be yaa po ke o biani yaa tulale n tie na? **9** Bi bi baa fidi ki kuadi laa tulale yaa dunga n yaba, ki taa li ligi ki pa a luoda. **10** Jesu den bani ban maadi yaala ki yedi ba: Be n teni ke yi yagini o pua yeni yama? Wan tieni npo yaala ne hani. **11** A luoda ye leni yi yogunu kuli, ama mini wani kan yaa ye leni yi yogunu kuli. **12** Wan wuli laa tulale n gbandi po yeni, o tieni la ki bogini nni mi piinma po. **13** N waani yi i moamoani, ban baa waani o laabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi o pua ne n tieni yaala. **14** Li yaa puoli bi piiga n niliediba siiga yendo, ke bi yi o Judasa Isikslioti, den gedi bi kopadicianba yudanba kani ki yedi: **15** Yi baa pa nni be min janbi o yipo? Bi den su o kujapiena piitaa. **16** Ki cili lanyogunu o den lingi wan baa baa yaa folu ki janbi Jesu ki teni ba. **17** Ya dupen n ki pia daliali jaanma cilidaali, bi

hoodikaaba den nagini Jesu kani ki yedi o: A bua tin gedi lepo ki ban hanbi mi pendima jaanjiema? **18** O den goa ki yedi: Kua mani u dogu nni hme hme deni ki yedi o: Canba yedi daa: N yogunu nagini, baa jaani mi pendima jaanma leni n hoodikaaba a yaa dene. **19** Bi hoodikaaba den tieni Jesu n yedi ba yaala, ki hanbi mi pendima jaanjiema. **20** Ku juagu n den baa, o den ka u saajekaaru kani leni bi piiga n niliediba. **21** Ban den di yaa yogunu o den yedi: N waani yi i moamoani, yi siiga nni yendo baa janbi nni. **22** Bi pala den biidi boncianla ke yendo yendo yedi o: N Daano, li tie mini yoo? **23** O den goa ki yedi: Yua n taani ki tuuni leni nni ku saatiagu nni n baa janbi nni. **24** O Joa Bijua caa nani lan diani ki bili o po maama. Ama fala baa ye leni yaa nilo n baa janbi o Joa Bijua. Li den baa tu laa joa po bi yaa den mali o. **25** Judasa, yua n den baa janbi o yeni den yedi: Canba, li tie mini yoo? Jesu den goa ki yedi o: Fini n yedi yeni. **26** Ban den di ya yogunu, Jesu den taa dupen, wan den mia U Tienu seli, o den cabidicabidi ki teni bi hoodikaaba ki yedi: Ga mani ki hmani, line tie n gbannandi. **27** Lan pendi o den taa ki tadijokaaga, wan den tuondi U Tienu, o den teni ba ki yedi: Yikuli n Jo mani, **28** kelima line n tie n soama, o hantaadipaano ya soama yaama n baa wuli yaa niba n yaba po ke ban baa bi tuonbiadi sugili. **29** N waani yi ke moala liiga n kan go lo duven yua n tie ne hali min go baa ti taani leni yi n Baa diema nni ki Jo o bonpaano yaa daali. **30** Ban den yiini pisominba, bi den Jani ki gedi Olife Tiidi juali po. **31** Lani Jesu den yedi ba: Dinla Jilagu n baa tua yikuli po tingbali bonla. Kelima li diani: N baa pua o yankpaalo wan kpe, u pekulu mo baa yadi. **32** Ama n ya ti fii bi tinkpiba siiga, n baa ga yi liiga ki gedi Galile. **33** Pieli den goa ki yedi o: Baa yaala n baa tieni a ya baa tua tingbali bonla yaaba n sieni po, mini wani ka. **34** Jesu den yedi o: N waani a i moamoani ke dinla Jilagu ne ligi, hali ke ku kootongu daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. **35** Pieli den yedi o: Baa li ya tie tiladi ke min taani ki kpe leni a, n kan nia ke mii bani a. Bi hoodikaaba kuli den yedi yeni. **36** Lani, Jesu den yegi leni o hoodikaaba ki pundi ban yi yaa kaanu Jetesamene. **37** O den yedi ba: Kali mani nakanba min suagi liiga ki ban jaandi. **38** O den taa Pieli leni Sebede bijalediba ke bi yegi leni o. Li paboanli leni ti yanyagiciandi den cili ki cuo o. O den yedi ba: Li paboanli cuo nni hali ke li naani ke n baa kpe yeni. Sedi mani ne ki yaa ji leni nni. **39** Lani, o den suagi liiga waamu ki baa ki labini ki jaandi ki tua: N Baa, li ya baa tuo, han cedi yaa tadijokaaga n gbie leni fala ne n lagidi ki ha nni. De lan da tua mina ki baa maama, kali fini n baa maama. **40** O den guani o hoodikaaba kani ki sua ke bi goagoa, ke o yedi Pieli: Yii fidi ki jiidi leni nni baa waamu yo? **41** Yaa gu mani ki jaandi ke yin da ti kua mi tulinma nni. Li pali baa, ama tigbannandi nan tadi. **42** O go den piadi mi liema ki jaandi ki yedi: N Baa, li ya tie ke a kan Jani n kani yaa tadijokaaga n gbie leni fala ne kali min Jo, a yanbuama n tieni. **43** O go den guani bikani ki sua ke bi goagoa, kelima mi guama den gbadji ba. **44** O go den ha ba ki piadi ki go jaandi mi tataama, ki go togidi o makpiama. **45** Lani, o den guani o hoodikaaba kani ki tedi ba: Yi baa goa ki fuo yoo Diidi, u yogunu pundi ke bi baa janbi o Joa

Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni. **46** fii mani tin gedi. Diidi mani, yua n baa janbi nni n kpendi yeni. **47** Jesu n da den maadi, Judasa, yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo, den pundi o kani. Bi kopadianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den soani yaa niligu n yaba ke bi kukubi mu jugisiemu leni i gbiами ki yegi leni o. **48** Warii o jajanbido yeni den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n tie na ki yedi: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o mani. **49** Lanyogunu liga Judasa den nagini Jesu kani ki yedi o: Canba, n juudi a, ki gobini o. **50** Jesu den yedi: N danli, tieni han cua ki baa tieni yaala. Lani bi niba yeni den nagini ki bibi Jesu ki cuo o. **51** Yaaba n den ye leni Jesu siiga yendo den tandi o nuu ki nudi o jugisiega, ki pedi ki joandi bi kopadianba bado naacemo tubili. **52** Jesu den yedi o: Goa ki huuni a jugisiega, kelima yua n baa taa jugisiega ki bolini kuli, jugisiega n baa bolini o. **53** Naani a tama ke mii pia sanu ki mia n Baa moalamoala bi? O baa pa nni ya malekinba n yaba ki cie piiga n toagola lie. **54** Ama n ya mia yeni, yaala n diani i diani nni ki yedi ke yaala n tie na kuli baa tieni tiladi, li baa tua lede? **55** Laa yogunu Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ku kukubi mu jugisiemu leni i gbiами nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo nni. N den ka U Tienu diegu nni daali kuli, ki bangi U Tienu maama, ama yii den cuo nni. **56** Line kuli tieni ke bi sawalipuuba n den diani yaala n tieni ki dudi: Lani, bi hoodikaaba kuli den ha o ki sani. **57** Yaanba n den cuo Jesu den gedini o bi kopadianba bado Kayifa kani, li balimaama bangikaaba leni biu nikpeliba n den tuodi ki taani naankani. **58** Pieli den hoa Jesu foagima hali ki ban pundi bi kopadianba bado deni. O den kua u lowaaluu nni ki kali leni U Tienu diegu jiidikaaba, ki baa la lan baa juodimaama. **59** Bi kopadianba yudanba leni bi cancannikpeliba kuli den lingi Jesu po mi seedifaama, yaama n baa pa ba u sanu ban cuo o. **60** Baa den baa, baa ke bi seedituofadanba den tieni li kani boncianla. Seedituofadanba lie den ti nagini ki yedi: **61** One yedi: N baa fidi ki mudi U Tienu diegu ki go maa gu dana taa siiga. **62** Bi kopadianba bado den fii ki yedi o: A kan guani maamaba kuli? Yaa niba n ye ne tiendi po bee seedo na? **63** Jesu den hmini suoo. Bi kopadianba bado den yedi: Hali U Tienu yua n fo po, waani ti a ya tie U Tienu n Gandi Yua, U Tienu Bijua. **64** Jesu den goa ki yedi o: Fini n yedi yeni. N go waani yikuli ke moala liiga, yi baat li ta o Joa Bijua ke o ka u Paaciamu kuli Daano jienu po, ki go la o ke Jani lankani ki kpendi ti tawadi nni. **65** Lani bi kopadianba bado pali den beni ke o cuo wani oba ya tiandi ki padi ki yedi: O sugi U Tienu. Ti go baa seediriba ki tieni be? Moala yi gbadji ke o sugi U Tienu. **66** Yi jagi be? Bi den goa ki yedi o: Li pundi wan kpe. **67** Lani bi den sii ti Jinsandi o nunga nni, ki kudi o a nikula. Bi tianba den pabini o, **68** ki yedi: Fini U Tienu n Gandi Yua, hme pua ha? Bandi o. **69** Pieli den kaa u lowaaluu nni. Jafanyendo yua n tuuni laa diegu nni den nagini o ki yedi: A moko den ye leni Jesu, Galile yua. **70** O den nia bikuli nintualu ki yedi: Mii bani han bagi yaala. **71** O den gedi bu bulijoajabu kani ke jafantoo laa o, ki yedi yaaba n ye likani: One moko den ye leni Nasaleti yua Jesu. **72** O go den nia mi liema ki poli ki yedi ke waa bani

laa joa. **73** Lan yen waamu yaaba n ye likani den nagini ki yedi Pieli: Moamoani lige, a moko tie bi jaba yeri siiga yua, kelima han maadi maama doagidi han tie naanpo yua. **74** Lani Pieli den nia leni ti solindi leni a pola: Mii bani laa joa. Lanyogunu ku kootongu den buudi. **75** Pieli ji tiadi Jesu n bi yedi o yaala: Hali ke ku kootongu daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. O den Jani ki ban buudi leni li paboanli.

27 Ku tisoanpanpangu, bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba kuli den taani ki juogi ke bi baa teni ban kpa Jesu. **2** Bi den loli, ki gedini o ki ban teni o Pilata yua n den tie gufeneeli. **3** Jedasa, yua n den janbi Jesu n den la ke bi jia wani Jesu buudi ki kadi ke bi baa kpa o, o den mua ke o yaa bi janbi o, ki den taa a kujapien-piitaada ki gedini bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba kali ki yedi: N tieni ti tuonbiadi ki janbi yua n naa pia tagili. **4** Bi den goa ki yedi o: Lani mo nan hua tii? Li hua fine. **5** Judasa den luni i ligi yeri U Tieu diegu nni ki Jani ki gedi ki ban soadi o yuli. **6** Bi kopadicianba yudanba den gandigandi i ligi yeri ki yedi: Laa pundi laa ligi n kua U Tieu litiagu nni, kelima li tie mi soama yaa ligi. **7** Ban den juogi, bi den taa laa ligi ki da o maado kuanu, ke u tua bi canba kupiikaanu. **8** Lani yaa po ke bi yi laa kuanu mi soawulima kuanu hali dinla. **9** Lani, o sawalipualo Jelemi n den maadi ya maama den tieni: Bi den taa kujapienia piitaa, Isalele yaaba n den biigi ki sua ke o dunga pundi maama. **10** Bi den taa yi ki da o maado kuanu, Nani o Diedo n den yedi maama. **11** Jesu den sedi gufeneeli nintuali. Gufeneeli den buali o: A tie Jufinba bado bi? **12** Jesu den goa ki yedi: Fini n yedi yeri. Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba den tabi o, ama waa den guani liba. **13** Lane Pilata den yedi o: Haa gba ban tabi a yaala kuli po? **14** Jesu naa den lebidi o maamaba. Li den paki gufeneeli. **15** Mi pendima jaanma kuli, gufeneeli den maani ki faabi kadibiyenga, ku niligu n mia wan faabi yua. **16** Laa yogunu bi den pia kadibiyenga ke bi yi o Balabasa ke bi niba kuli bani o biadima po. **17** Ku niligu n den taani, Pilata den yedi ba: Yi baa min faabi yipo hme, Balabasa bi, bi Jesu ban yi yua Kilisiti? **18** Kelima o den bani ke bi cuo Jesu ki cuani o li bujiali kani kelima li nunponbiadili po. **19** Wan da den ka o bujioakaanu po mo, o pua den soani u tondu ki yedi o: Han da kua o naa nitieginkoa maama nni, kelima ya jiagu n pendi ne, n la fala boncianla ti dangidi nni kelima opo. **20** Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba den tundi ku niligu ke bi mia Pilata wan faabi Balabasa ki teni ban kpa Jesu. **21** Gufeneeli Pilata go den yedi bi: Bani bonba lie siiga yi baa min faabi yipo hme? Bi den goa ki yedi o: Balabasa. **22** Pilata den yedi ba: N nan baa tieni Jesu, ban yi yua Kilisiti mo lede? Bikulu den goa ki yedi o: Ban joani o li dapoanpoanli po. **23** Gufeneeli den yedi: O tieni be biadime? Bi den tangi ke li pa ki cie: Ban joani o li dapoanpoanli po. **24** Pilata n den laa ke o maama ki baa sedikaanu lipo, o den taa mi Jima ki nidi ku niligu nintuali ki yedi: Mii pia tagiliba o naa nitieginkoa soawulima nni. Li hua yinbe. **25** Ku niligu kuli den goa ki yedi o: O soama n baa tinba leni ti bila po.

26 Lani, Pilata den faabi bipo Balabasa. O den teni ke bi pua Jesu i baliji, ki teni o bi nuu nni ban ban joani o li dapoanpoanli po. **27** Gufeneeli Pilata minteela den kuani Jesu wani gufeneeli diegu nni wan ja ti buudi naani, ki taani bi cagili kuli ki lindi o. **28** Bi den landi o tiadi ki golini o bu kpalimoanbu. **29** Bi den taa i konkoni ki piani nani ki badifogiliga yeri ki cibiri o, ki mutbini o jienu li kankagili. Bi den gbaandi o nintuali ki Juadi o nani o tie o bado yeri ki tua: Ti fuondi a, fini Jufinba bado. **30** Bi den siini opo ti Jisandi, ki taa li kankagili ki pua o yuli po. **31** Ban den Juadiuadi o yeri ki gbeni, bi den goliti bu kpalibi ki goa ki lani o o ya tiadi ki Jani o ki gedini o ki baan joani o li dapoanpoanli po. **32** Ban den caa, bi den tuogi Silena dogu yua ke bi yi o Simono, ki tieni o u paalu ke o bugi Jesu dapoanpoanli. **33** Bi den pundi ban yi ya kaanu Goligota, lani n bua ki yedi ku Yukuokuogu kaanu. Bi den teni Jesu ya duven n kali leni ya joagu n to ke wan Jo. **34** Ama wan den leni o waamu, waa den Juni. **35** Ban den joani o li dapoanpoanli po bi den taa o tiayiekaadi ki toani tiatia ki boagidi ti. **36** [Bi den tieni yeri ke o sawalipualo n den maadi ya maama n tieni: Bi den boagidi n tiayiekaada bi siiga, ki toani tiatia n liadicianli po.] Lani, bi den kali ki jii o. **37** Bi den kpa ki tabini ki yini o yuli po yaa diani n waani yaala yaa po ke bi cuo o: One n tie Jesu, Jufinba bado. **38** Bi den joani sanjabi lie a dapoanpoana po ki taani leni o, yendo o jienu po, o yua mo o ganu po. **39** Bi santagiba den sugidi o, **40** ki fegini bi yula ki tua: Fini yua n baa mudi U Tieu diegu ki goa ki maa gu dana taa, ga a yuli naa. A ya tie U Tieu Bijua, han jiidi li dapoanpoanli po. **41** Bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba kuli mono den Juadi o yeri ki tua: **42** O den ga nitoaba ki nan kan fidi ki ga o yuli. O ya tie Isalele yaaba bado moamoani, wan jiidi li dapoanpoanli moala na, lanwani ti baa tuo ki daani o. **43** O dugi U Tieu po, U Tieu ya baa o moamoani, wan nan ga o moala. **44** Kelima o yedi: N tie U Tieu Bijua yo. Ban den taani ki joani o leni yaa sanjaba a dapoanpoana po moko den sugidi o. **45** Ki cili u yensiicocolu, li biigili den tieni ki tinga kuli ki ya caa hali li yenlebidili. **46** Li yenlebidili po yeri, Jesu den tiani boncianla: Eli, Eli lama sabakitan? Lani n tie: N tieni, n Tieu, be yaa po ke a haa nni? **47** Yaa niba n den ye likani bi tianba n den gbadu, bi den yedi: O yi o sawalipualo Elia. **48** Tontoni bi siiga nni yendo den sani ki ban taa u cietuogu ki pagini u mi Jinmiligima nni ki fiini li kankagili, ki yugidi ki teni o ke wan Jo. **49** O lieba den yedi: Cedi mani tin la Elia ya baa cua ki ga o. **50** Jesu go den tiani ke li pa, ki cabi o naano ki kpe. **51** Lanyogunu U Tieu diegu nni kpalidoaginkaabui den padi siiga nni, ki cili tanpoli ki ban jiidi tinga, ki boagidi kaani lie. **52** Ki tinga den digibi, a tana den yagidi. Akakula den yaadi, U Tieu nigagidilhanba yaaba n den kpe siiga, boncianba den fii bi tinkpiba siiga. **53** Bi den Jani a kakula nni. Jesu fiima bi tinkpiba siiga puoli, bi den kua u dogagidiko nni ke bi niba boncianla laa ba. **54** Minteela kobiga yudaano leni yaaba n den taa leni ki ji Jesu kuli n den laa mi tindigibima leni yaala n tieni kuli, ti jawaandi den cuo ba boncianla, ke bi yedi: **55** Moamoani, one den tie U Tieu

Bijua yo. Bi puoba boncianla moko den ye likani ki se foagima ki diidi, Jesu n den Jani Galile ke yaaba n ciani o ki todi o o yema po. **56** Li den pia bi siiga Magidala yua Maliyama, leni yua n den tie Jaka leni Josefi naa, leni Sebede bila yaa naa. **57** Ku joafangu yogunu ya piado n yi Josefi ki tie Alimate dogu yua den cua. O moko den tie Jesu hoadikoa. **58** O den gedi Pilata kani ki baa mia o wan teni o Jesu o kpiemo, Pilata den yedi ban teni. **59** Josefi den taa o kpiemo ki bobini o len kpalipanbu, **60** ki duani o o kakupanli nni, wan den teni ke bi gbini yaala ku tangu nni. O den bindi ku tanpabigu ki biini li kakuli Joabu ki ban kuni. **61** Magidala yua Maliyama leni Maliyama toa den ye likani ki ka ki tiegi li kakuli. **62** Lan fii ki fa, lani n tie li boginli daali fiifaama, bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba den taani ki gedi Pilata kani ki yedi o: **63** Ti daano, ti tiadi ke laa boandi daano n da den fo yaa yogunu, o den yedi ke dana taa ya pendi ke o baa fii bi tinkpiba siiga. **64** Lani yaa po han teni ban ya ji li kakuli hali dana taa daali ke o hoadikaaba n dati cua ki su o, ki yedi bi niba ke o fii bi tinkpiba siiga. Laa boandiyuami ji baa bia ki cie li bonkpiala. **65** Pilata den yedi ba: No mani yaaba n ji nne. Gedi mani ki ban jiidi li kakuli yin fidi maama kuli. **66** Bi den gedi li kakuli po ki tieni ku tanpabigu yeni po ya maalima ke o nilo ya biidi bi baabandi, ki sieni bi jiidikaaba.

28 Mi fuodima daali n pendi, a danleeeda cilima daali, **1** ku tasoanpampangu Magidala ya Maliyama leni Maliyama toa den gedi ki baan la li kakuli. **2** Lanyogunu ki tinga den digibi boncianla. O Diedo maleki den Jani tanpoli ki jiidi, ki cua ki bindi ya tanpabigu n den piigi li kakuli buliJoabu ki kali kupo. **3** O kaani kuli den yieni nani mi ta]igima yeni, o tiayiekaadi mo den pieni pai pai. **4** Ti jawaandi den cuo yaaba n ji li kakuli ke bi digibi ki baa ki bibili nani bi tinkpiba yeni. **5** Maleki yeni den yedi bi puoba: Yinba wani n da jie mani, n bani ke yi lingi Jesu ban den joani yua li dapoanpoanli po. **6** Waa go ye ne, kelima o fii bi tinkpiba siiga nani wan den yedi maama. Cua mani ki la wan den dua naankani, **7** ki gedi mani tontoni ki ban waani o hoadikaaba ke o fii bi tinkpiba siiga. O ga yi liiga ki caa Galile. Yi baan la o lanpo. N waani yi. **8** Baa ke ti jawaandi den pia bi puoba yeni, bi pala den mani boncianla, ke bi jaligi ki Jani li kakuli kani ki baan pa o hoadikaaba o laabaalo. **9** Ban den caa ya yogunu, Jesu den tuogi ba ki yedi: N faandi yi. Bi den nagini ki gbaani o nintualki cuo o taana ki kpiagi o. **10** Jesu den yedi ba: Yin da jie mani, gedi mani ki ban waani n kpiiba ke n gedi Galile, bi baan la nni lanpo, **11** Bi puoba yeni n den ye u sanu nni ya yogunu, yaaba n den ji li kakuli siiga bi tianba den kua u dogu nni ki ban togidi bi kopadicianba yudanba yaala n tieni kuli. **12** Bi yudanba den taani leni bi nikpeliba ki jugi, ki teni a minteela i ligi boncianla, **13** ki yedi ba: Yin yedi mani ke o hoadikaaba n cua ku Jiagu ki suni o ke yi goa. **14** Gufeneeli ya bandi, ti baa duani o yama ki teni ke liba kuli kan tieni yi. **15** A minteela den ga i ligi ki ban tieni nani ban waani ba maama. Laa faama den yadi Jufinba siiga ki baa ye hali dinla. **16** Jesu hoadikaaba, bi piiga n

niyendiba yeni, den gedi Galile, Jesu n den waani ba yaa juali po. **17** Ban den laa o, bi den labini ki kpiagi o. Ama bi tianba yama den lengidi ke baa daani ke li tie wani. **18** Jesu den nagini ki yedi ba: U Tieu puni nni u paalu kuli tanpoli leni ki tinga nni kuli. **19** Lanwani, yin gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ki batisi ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U Tieu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli. **20** N baa yaa ye leni yi yaa yogunu kuli, hali handuna juodima. (aiōn g165)

Maka

1 Jesu kilisiti U Tienu bijua, ya laabaalihamo cilima. **2** Nani lan diani maama o saawalipualo Esayi tili maama ki yedi: N soani a liiga n mawangikoa wan bogini a sanu. **3** Li tie yua n kpaani mi fanpienma nni yaa nialu: Bogini mani o diedo sanu, ki piini ti sanbuodi. **4** Jan den doagidi mi fanpienma nni ki batisi bi niba ki tua: lebidi mani yi yama ki ha yi tuonbiadi. **5** Jude dogu nni yaaba leni yaaba n ye Jelusalema kuli den kpenda o kani ki doagidi bi tuonbiadi ki cedi ke o batisi ba Judana kpenu nni. **6** Jan den yie ti yuoyuokobidi ki luo ku gbanñagigu o den di i gbangbanli leni ti siadi. **7** O den maadi ki tua: nitoa hua n puoli yua n pia u paalu ki cie mni mii pundi ba yua n ba lodi opo o cacaabaabu. **8** Mini n batisi yi leni mi ñima ama wani o baa batisi yi leni U Tienu fuoma yua. **9** Laa yogunu Jesu den ñani Nasaleti ki gedi Galile ke Jan batisi o Judana kpenu nni; wan den ña mi ñima yaa yogunu tanpoli den luodi ke **10** U Tienu fuoma den jiidi opo nani ki kpaajiega **11** ke u nialu ñani tanpoli ki yedi: fini n tie n bijabuadiga n pali n mani yua yaa po. **12** Lanyogunu U Tienu fuoma yua den gedini Jesu mi fanpienma nni **13** wan den tieni naani dana piina ke Sutaani den tulini o, o den ye leni ti fuayandi malekinba den tuuni opo. **14** Ban den cuo jan Jesu den galile ki ban wangi U Tienu laabaalihamo. **15** O den tua: u yogunu pundi U Tienu diema nagini lebidi mani yi pala ki daani o laabaalihamo. **16** Nani Jesu n den pendi Galile kpenu kani, o den la Simono leni o waalo Andile ke bi lu bi taalu mi ñima nni kelima bi den tie jankpaanla, **17** Jesu den yedi ba njoadi mani nni n baa teni moala liiga yin yaa ji lingi npo bi niba; **18** lanyogunu bi den ja bi taali ki njoadi o. **19** Wan den suagi liiga waamu o den la jaka leni sebede bijua leni o waalo jan ke bani moko ñanbidi bi taalu. **20** Lan yogunu Jesu den yini ba ke bi ja bi ba sebede leni bi naacenga ku ñinbiagu nni ki hoadi o. **21** Bi den gedii kapenayuma U Tienu fuodima daali Jesu den kua li balimaama bangidieli nni ki bangi **22** o bangima den cuo bi pala kelima o den bangi leni li bali kaa ta leni li balimaama bangikaaba. **23** Li den sua ke li balimaama bangi dieli nni pia ya nilo n pia ki cicibadike o kpaani ki tua: **24** be n ye tinba leni fini siiga Nasaleti yua Jesu n bani han tie yua a cua ki ba bolini ti a tie U Tienu n gandi yua. **25** Jesu den funi leni ga ki yedi o: suo ki ña o joa ne niinni; **26** ki den digibi leni u paalu leni ku fuciangu ki ñani o joa yeni niimi. **27** Ti jawaaciandi den cuo bi kuli hali ke bi bualu bi yaba be mo n yeni bangi canme kelima o maadi leni a cicibiada leni li bali ke bi tuodi ki tiendi wan yedi yaala. **28** Lanyogunu o laabaalo den pundi galile gaanilindima kuli. **29** Ban den ñani U Tienu diegu nni wan leni Jaka leni Jan den gedi Simono leni Andile denpo. **30** Simono cuadina den dua leni ti gbannanbiendi lanyogunu bi den maadi Jesu o maama **31** o den nagini o kani ki cuo o buagu ki fiini o, lanyogunu o gbannanbiendi den gbeni ke o ga bi cangu. **32** Ku yenujuagu ki yenga n den kua ya yagunu, bi den cuani Jesu kani a yiamma leni o cicibiada n ye yaaba yaa niinni kuli. **33** U dogu nni yaaba kuli den taani Simono

buliñoabu kani. **34** O den paagi bi niba boncianla yaaba n den pia yianbuolibuoli o go den deli a cicibiada ban ye yaaba ya niinni. waa den tuodi ke mu cicibiadi mu maadi kelima mu den bani wan tie yua. **35** Lan den goa a yenda po, lan da den biigi ya yogunu Jesu den ñani ki gedi mi fanpienma po wan den jaandi naani. **36** Simono leni yaaba n den ye leni o kuli den cili ki lingi o. **37** Ban den ban la o, bi den yedi o bi niba kuli lingi a. **38** Jesu den yedi ba tin gedi mani i tinkundogi nni min ban waani bani moko o laabaali hamo kelima n ñani li yaa po yo. **39** O den goadi Galile diema nni kuli, ki koa li balimaama bangi diena nni ki wangi U Tienu maama, ki go deli a cicibiada. **40** O kpaado den cua Jesu kani ki gbaani ki mia o ki yedi o: a yaa bua a baa fidi ki hanbi nni. **41** Mi niijima den cuo Jesu opo ke o tandi o nu ki sii o ki yedi: N bua hanbi. **42** Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo ke o ñanbi. **43** Jesu den maadi o leni li bali ki yedi: ñan kubi a yuli ki da waani niloba yaala n tieni **44** ama yan gedi o kopadiciamo po ki ban padi a ñanbima po nani Musa n den diani maama lan tua bi po seedi. **45** Ama laa joa n den gedi o den ban kpaani laa bonla ñali maama ke Jesu kan den fidi ki kua laa dogu nni bi niba n nua o yaa yogunu. O den ye niini po mi fanpienma nni bi niba den ña i kaani kuli ki kpendi o kani.

2 Dana ba n den pendi, Jesu den guani kapenayuma dogu nni. Bi den gbadie o ye denpo, **2** ku niligu den taani ki yabi maama hali ke yaa fanma n ye u luolu nni kan den fidi ki ga ba bikuli. Jesu den wangi u TIENU maama **3** Ku niligu den cua o kani, bi ni nni niba naa den tugi yua ya gbannandi nkpe. **4** Ku niligu den yabi maama ke bi kan fidi ki pundi okani, lani bi den doni ki cibi wan ye yaa dieli po ki kuani o leni oduanu. **5** Jesu n den laa ban pia ya dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: N biga a baa a tuonbiadi sugili **6** . Li bali maama bangikaaba yaaba n den ka likani den diidi bi yaba ki tua: **7** O joa na maadi lede? O sugidi u TIENU. Hee n ba fidi ki pa sugili ti tuonbiadi po li yaa ki tie U TIENU yaka. **8** Lanyogunu U TIENU fuoma den doagidi JESU po ban den maliti yaala bi pala nni, ke o yedi ba: Be ya po ke yi pia ya yankpaaga n yene yi pala nni? **9** JESU den guani ki yedi ba bee n faala ki cie ki yedi yua ya gbannandi n kpe a baa a tuonbiadi sugili bi fii ki taa a duanu ka cuona **10** Ke yin fidi ki bandi ke o Joa Bijoa pia li bali ki pa ti tuonbiadi sugili li handunli nni **11** n yedi yua yaa gbannandi n kpe yeni, fii ki taa a duanu ki ya kuni a denpo. **12** Lanyogunu o den fii ki taa o duanu ki cuoni ku niligu kuli nintuali ke li pakili cuo ba ke bikuli kpiagidi U TIENU ki tua ti daa bi kpa maani ki laa ya bonla n tie na. **13** JESU go den ñani ki gedi mi ñincianma kunu. Ku niligu kuli den cua o kani ke o bangiba **14** . JESU n den pendi o den laa Alife bijoa Lefi ke o kaa ki gaani li lubili ke o yedi o: Fii ki njoadi nni. Lefi den fii ki njoadi o. **15** JESU n den kaa u saajekaanu kani Lefi diegu nni, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den taani ki kaa u sajekaanu kani leni JESU leni o njoadikaaba; kelima ku niligu den yabi ki go den yua JESU. **16** Li bali maama bangikaaba leni falisieninba n den laa ke o di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba, bi den

yedi o **ŋoadikaaba**: Bee ya po ke yi taa ki di ki go ḥu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba? **17** ojesu n den gbadi laa maama o den yedi ba: Laa tie yaaba n pia li laafiala ka bua logitoli kali yaaba n yia. Mii cua bi niteginkaaba po ka ama ti tuonbiadi danba po. **18** Jan **ŋoadikaaba** leni falisieninba den luo a ḥoana. Bi den cua ki yedi Jesu be yaa po, ke jan **ŋoadikaaba** leni falisieniriba luo a ḥoana ke a yaa **ŋoadikaaba** wani naa luo? **19** JESU den guani ki yedi ba: naani o pocaano calo danlinba baa loli bu ḥoabu ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu? Ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu bi kan loli bu ḥoabu. **20** A dana kpendi ke o pocaano calo baa ḥa bi siiga, laa yogunu bi baa loli bu ḥoabu. **21** Obakuli kan taa li cabipanli ki biini li liadikpeli; o yaa tieni yeni li cabipanli baa taa li cabikpeli boagidienma, yeni mi toadima ba yaa bia ki cie. **22** Oba mo kan taa o dunvenpaano ki piagi ti dayuakpedi nni, bi ya tieni yeni mo o duvenpaano ba cibi ti dayuadi, o duven leni ti dayuadi kuli baa biidi. Ama han taa o duvenpaano ki piagi ti dayuapandi nni. **23** Danyenli mi fuodima daali Jesu leni o **ŋoadikaaba** den poandi ḥyalikama kuanu nni ke o **ŋoadikaaba** den jobidi ḥyalikama siandi. **24** falisieninba den yedi o: Diidi, be yaa po ke a **ŋoadikaaba** tiendi yaala n kua mi fuodima daali? **25** Jesu den guani ki yedi ba naani yii cogi Dafidi n den tieni yaala yaa yogunu ke wani leni o yegininlieba den coagi ki ye leni mi koma, **26** o den kua U TIENU diegu nni, li den tie o kopadiciamo Abiata yogunu ki ḥymani ya dupen n gagidi ki teni o yegininlieba, ba ke li den kua nitoa n ḥymani laa dupen li ya ki tie bi kopadicianba ya ka **27** Lani o den yedi ba mi fuodima daali ye o nisaalo po yo, ama o nisaalo ka ye mi fuodima daali po, **28** lanwani o joa bijoa n die ba mi fuodima daali.

3 Jesu go den kua li balimaama bangima dieli nni o joa den ye lienni ke o o nu kuodi. **2** Bi niba den diidi o ki baa la o ya baa paagi o mi fuodima daali, li den tie kelima ban baa ki jaligi o. **3** Jesu den yedi ya joa yaa nu n kuodi fi ki sedi siiga nni; **4** o den buali ba naani li ḥyani ki tieni yaala n ḥyani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi ki kpa o. Bi den ymimi. **5** Jesu pali den biidi ke o diidi ba leni li pabiidili kelima bi pajuaga po Jesu den yedi yua yaa nu n kuodi: tandi anu o den tandi u ke u paagi. **6** Falisieninba den ḥyani ki ban juogi leni Elodo buakaaba ki lingi ban baa tieni maama ki kpa o. **7** Jesu leni o **ŋoadikaaba** den gedi mi ḥinciammb po. Yaa niligu n yaba den yoa o. Galile yaaba, Jude yaaba, **8** Jelusalema yaaba, Idume yaaba leni Judena kpenu kandima yaaba, Tili leni Sidoni yaaba. Bi niba boncianla den gbadi wan tiendi yaala ki cua o kani. **9** Jesu den yedi o **ŋoadikaaba** n sedi lan yaa pa u yogunu kuli. Jesu den kua ki ḥinbiabiga nni lan baa ga maama bi niba n da mabini o, **10** kelima nani wan den paagi bi niba boncianla yeni, ayiamma boncianla den ḥabigi o ki bua ki sii o. **11** Acicibiada n den la Jesu ya yogunu bi den gbaani o nuntuali ki kpaani: a tie U Tienu bijua, **12** ama Jesu den yie bi po ke ban da waani wan tie yua. **13** Li yaa puoli Jesu den doni li juali po ki yini wan bua yaaba ke bi cua o kani, **14** o den gandi piiga n niba lie yaaba n ba yaa ye leni o ki caa ki wang U Tienu

maama **15** leni li bali ki go deli acicibiada. **16** Diidi wan den gandi yaa piiga n niliediba nne: Simono ke o den yini o Pieli. **17** Jaka leni owaalo Jan Sebede bijaba Jesu n den yini yaaba Iboaneja lani n bua ki yedi a tapupuda, **18** Andile, Filipi, Bateleme, Matiyu, Toma, Jaka Alife bijua, Tade, Simono Kana yua **19** leni Judasa Isakalioto yua den yuandi ki jaribi Jesu. Bi den guani ki kuni denpo. **20** Ku niligu den taani ḥjali maama ke baa den pia yogunu ki baa je **21** Jesu danba n den gbadi yaala n den tiendi bi den cua ki baa cuo o kelima bi den taa waa go pia yama. **22** Laa yogunu li bamaama bangikaaba yaaba n den ḥyani jelusalema ki cua o kani den yedi: mu cicibadi mu bado n puni o u paalu ke o deli a cicila. **23** Jesu den yini ba ki pua ba mi kpanjama ki yedi: naani Sutaanu baa deli Sutaani? **24** Yaa diema n boagidi ki tuogi mi yuli kan fidi ki yaa ye, **25** yaa diegu n boagidi ki tuogi ku yuli kan fidi ki yaa ye. **26** Lanwani Sutaani yaa fii ki tuogi leni o yuli oboagidi o kan fidi ki yaa ye. **27** Oba kuli kan fidi ki kua o gbamandaano diegu nni ki fie o piama kaa kpa loli laa gbamandaano li yaa puoli o baa fie o diegu nni piama. **28** N waani yi i moamoani bi niba baa ba sugili ban tiedi yaa tuonbiadi kuli po **29** ama yua n sugi U Tienu Fuoma yua kan ba sugili ḥyali abada, o tieni yaa tuonbiadi n kaa pia gbenma (**aiōn g165**, **aiōnios g166**) **30** Jesu den yedi yeni kelima bi den yedi ke o pia ki cicibadi. **31** Lanyogunu o na leni o waamu den se niinpo ki soani ban yini o. **32** Ku niligu den ka ki lindi o, bi den yedi o: diidi a na leni a waamu ye niinp o ki lingi a. **33** O den yedi yaaba n ye leni o ḥyeme n tie n na, ḥyemba mo n tie n waamu? **34** Lane o den diidi yaaba n ka ki lindi o ki yedi: diidi n na leni n waau nne. **35** Kelima yua n tiendi U Tienu yanbuama wani n tie nataanjoa, n nataanpuu leni n na.

4 Jesu go tiedi obangima ku niligu boncianla go den taani okani o den kua ki kali ku ḥinbiagu nni, mi ḥima nni. ku niligu kuli den ka li gbanli po. **2** Oden bangiba bonla boncianla leni mi kpanjama, oden yedi ba obangima nni. **3** Cengi mani: o kpa kpaalo, den ḥyani ki baa coagi obon buoli, **4** wan den coagi yaa yogunu ibon bi tiami den baa usankunu, ti bon yugiditi den cua ki dini yi. **5** Ine mo den baa ki tancagi tinga po iden pani tonma kelima mi tama ki den yaba li kani. **6** Ama uyienu n den pudi yaa yogunu, iden mali ki kuodi, kelima yii den pia jiinm moani. **7** Ine mo den baa ti konkondi nni, ti konkondi den taani ki fii leni yi, ki dini yi, ki teni ke yii loni liba kuli. **8** Ine mo den baa ki tin hanga nni, iden pani ki kpeli ki loni bon yenbu pii taa, bon yenbu piiluoba bon yenbu kobiga kobiga. **9** oden yedi ba yua npia atuba ki ba bgadi wan bgadi. **10** Wan den piadi ku niligu kani ohoakaaba leni yaaba nye leni o, den buali o mi kpanjama yeni bundima, **11** oden yedi, bi puni yinba, yin bandi tanpoli diema hasiili, ama yaaba n sieni wani bi puaba mi kpanjama, **12** ke bi yaa nua leni bi nuni ban da le li ba bi ya gba leni bi tuba ban da ga li ba ke ban ti daani ki baa bi tuonbiadi sugili. **13** O goden yedi ba. Yii fidiki bandi yaa kpanjama n tienan bundima? yi baa tieni lede yo ki bandi yaa kpanjama n sieni kuli bundima, **14** o kpa kpaalo coagi mi maa **15**. Bi tianba

tie nani u sankunu yeni bi ya gba mi maa suaani yen cuu ki ñani ma bi pala nni. **16** Bi tianba mo tie nani: ki tancagi tinga yeni, bi yaa gbadi mi maama bi yen ga ma leni li pamanli. **17** Ama baa baa pia jiimmoani, baa fidi ki baa juuni, fala yaa cuu bi po, bi bi ya waani ba fala kelima mi maama yeni po tontoni se ban ymadi ki baa. **18** Bi nitianba mo tie nari: Yi konkoni tinga yeri bi yen ga mi maama, **19** Ama bi go yeri cedi mi yema yanyangidi leni mi piama boandi leni ti gbannandi bon buakabiadila boandi dini ma bi pala nni ki teni ke maa fidi ki loni li baa kuli. **(a10n g165)** **20** Bi nitianba mo tie nani: Ki tinhanga yeni bi yaa ga mi maama bi yen kubima hali ki ban luoni li bon luonkaala, bon bi yenbu kuli pitaa taa, pi luoba luoba leni kobiga kobga. **21** O go den yedi ba naani bi baa cuuon ki fitilisanga ki taa li sancianli ki hoagini ga? Bi ki kuani ga uduanu tiipo? Naani baa baa tuani ga ufitilisantuankaanu? **22** Kelima liba kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi, li ba mo ki ye hasiilu nni, ki kan ña mi yenma nni. **23** Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **24** O go den yedi ba: fangi mani yi yula leni yin gba yaala, kelima bi baa biigi yi po leni yin den biigi yaa bon biigikaala, ki yeyegi yi po ki pugini. **25** Bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua ki pia wani bi baa gaa baa wan pia yaala. **26** O go den yedi, UTieunu diema tie nani: o nilo n buli obon bulikaala ki tinga nni yeni. **27** Wan goa leni wan nua kuli, u yensiinu leni ku ñiagu kuli, li bon bulikaala baa pa ke waa bani lan tieni maama. **28** Ki tinga n tuuni la, kani ki ba, ki yen cili leni ti muandi ki hoadi ti siandi leni ibonbi, li kuli mo yen cili ti siandi nne. **29** Li bonbulikaala yaa beni ujetaagu pundi. **30** O go den yedi, ti baa nandi UTieni diema leni be? bi ti doagidima leni be yaa nannanli? **31** Mi naani leni yaa kpintiigu n yi seneve bonbibu yeni, bu wa ki cie ti kpintiidi kuli, **32** ama bu yaa pani bu yen kpedi ki yabidi hali maama ke ti bon yugiditi yen tiedi bi diedi bu beni po. **33** Oden bangi ba bonla boncianla leni mi kpajamma, nani: Ban baa fidi ki gaa maama. **34** Waa den maadi leni ba ke tie kpanjanma, ama ogo yen waani, o hadikaaba li kuli nbua ki yedi yaala. **35** Laa daali, yen juagu o den yedi ba, tin duodi mani ne po yaa boanjaali. **36** Wan den cabi ku niligu bi den kua wan den ye yaa ñinbiagu nni, ñinbiatoadi den ye leni o, **37** ku faciangu leni a ñinguona den fii ki kandi ku ñinbiagu ki koa, hali ke ku bua ki mia. **38** Ama jesu den goa, kili o yuli li yukuli. Bi den fundi o ki yedi o, laa yia ha leni tin baa bodi yeni? **39** o den fii ki funi leni ufaalu ki yedi mi ñincianma sedi suo, li kuli den sedi suo, **40** Lani, o den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda be n teni ke yi luo li dandarli? **41** Ti jawaanciand den cuoba, ke bi yedi bi yaba: O ne wani daa, o tie ñme yo ke baa mi ñiama leni ufaalu kuli tuo ki tie wan yedi yaala?

5 Bi den pundi nepo ya boanjaali, jelasa diema nni. **2** Jesu n den ñani ku ñinbiagu nni, o joa den ñani a kakula nni ki cua o nintuali ki pia a cicibiada o ni nni. **3** Laa joa den ye a kakula nni oba kuli kan den fidi ki loli o, baa leni i kuseseli. **4** Yenma yenma o den luo leni i kuseseli o taana kani, oba kuli ki den pia ya gbamanu n ba fidi ki sieni o. **5** O yen ye akakula nni leni a juana nni u

yesiinu leni ku ñiagu kuli ki kuuda ki ja o yuli leni a tana. **6** Wan den laa Jesu foagima, o den sani ki cua ki gbaani o nintuali **7** Oden kpaani borjanla: bee n ye mini leni fini siiga, Jesu tanpojoma Tieu bijoa? n mia ja U TIENU po, da yagi n yama. **8** kelima Jesu den tua o: ña o naa joa nni fini ki cicibiadiga ne. **9** O den buali o a yeli yi lede? o den guani ki yedi o n yeli yi tì yaba kelima ti coali yabi. **10** O den miadi Jesu ke wan da ñani o laa tinga nni. **11** Li juali den ye likani ke u duokulu kpaa li kani. **12** a cicibiada den miadi o ki tua soani ti u duokulu nni, tin ban kua u ni nni. **13** O den tuo ban yedi yaala. A cicibiada den ñana ki kua u duokulu nni, ke u duokulu den jaligi ki ñoadi mi tibidima ki ban kua mi ñincianma nni bi coali den bua ki pundi tudalie, bi kuli den mili mi ñincianma nni. **14** yaaba n den kpaa ba den sani ki ban waani i labaali i dociami leni a dobila nni. bi nibaden gedi ki ban la yaala n den tieni. **15** bi den pundi Jesu kani ki la ki cicibiadiga n den ye yua ya ni nni ke o ka ki yie o tiadi ki go pia o yama ke ti jawaandi den cuo ba. **16** Yaaba n den la yaala n tieni kuli den togidi ba yaala n tieni ki cicibiadiga n den die yua leni u duokulu. **17** Lani yaa po bi den miadi Jesu ke wan ña bi tinga nni. **18** Wan den ba kua ku ñinbiagu nni, a cicibiada n den die yua den mia Jesu n cedi wan ya ye leni o. **19** Jesu den yie o po, ama o den yedi o: gedi a denpo, a niba po ki ba waani ba o diodo n tieni a po yaala leni wan gbadi a po ya ñiñima. **20** O den gedi ki ban waani Jesu n tieni o po yaala dekapola dogu nni. Bi niba kuli den ye leni li pagili. **21** Jesu den kua ku ñinbiagu nni ki guani ki duodi ki gedi nepo ya boanjaali, ya niligu n yaba den taani o kani. O den ye mi ñincianma kunu. **22** Lanwani li balimaama bangikaaba diena yudanba siiga yendo ke o yi jayulisa n den la Jesu o den gbaani o taana kani **23** ki mia o boncianla ki yedi: n bisalo yia ñjali ki bua ki kpe, cua ki maani o po a nii ke wan paagi ki ya ye. **24** Jesu den yegi leni o. Ya niligu n yabi den yua Jesu ki miabi o. **25** Li den pia ya pua ke o soama wuliti ñjali piiga n bina lie. **26** O den la fala boncianla a lotola nu nni, o den biani wan den pia yaala kuli, ama leni lankuli laa den tungi o po li den biagidi ki go pugidi. **27** Wan n den gbadi ke bi maadi Jesu maama, o den cua ku niligu puolipo ki sii o tiayiekaadi. **28** Kelima o den tua n ya fidi ki sii o tiayiekaadi bebe n ba paagi. **29** Lanyogunu mi soawulima den sedi. O den bandi ke o faabi leni o yianu. **30** Jesu moko den bandi ke u paalu ñani o ni nni; o den jigidi ki noanli ku niligu ki yedi: ñmee n sii n tiayiekaadi? **31** o ñoadikaaba den yedi o: A nua ku niligu n miabi a maama, ke a go yedi ñmee n sii nni? **32** o den diido o gaanilindima ki ba le yua n tieni la. **33** O pua den jie ki digibi, ki bandi yaala n tieni o ni nni, o den cua ki gbaani o taana kani ki waani o i moamoani kuli. **34** Ama jesu den yedi o: n bisalo a dandanli faabi a; gedi leni mi yanduanma, a yianu n gbeni a po. **35** Wa n den maadi ya yogunu li balimaama bangima dieli yudaano niba den ñani o denpo ki cua ki tuogi o ki yedi o: A bisalo kpe be ya po ke a yagini canbaa yama? **36** Ama jesu den cengi ban maadi yaala o den yedi li balimaama bangima yudaano: jan da jie liba, daani bebe **37**. waa den tuo o ba kuli n yegi leni o li ya ki tie Pieli bi Jaka leni Jan, Jaka waalo. **38** Bi den

pundi li balimaama bangima yudaano deni, Jesu den la yaa niligu n yaba ke bi tianba buudi ki kpaani boncianla. **39** O den kua ki yedi ba: Be yaapo ke yi tiendi bu lanbu, be yaapo ki buudi? ki biga naa kpe ama o goa. **40** Bi den ñuadi o. Lanwani o den ñani bi niba kuli ki taa ki biga baa leni ki biga naa leni yaaba n den yegi leni o ki kua ki biga n den ye naani. **41** O den cuo ki biga yени nuu ki yedi o: talita kumi, lani n bua ki yedi: O jafaano n yedi a fii. **42** Lanyogunu o jafaano den ffi ki cili ki cuona; kelima o den pia piiga n bina lie. Li pugicianli den cuo ba. **43** Jesu den teni ba li ñaabonli ke ban da waani o ba kuli ya ntieni; o den yedi ke ban pa o jafaano yени wan je

6 Jesu den ñani li kani ki guani odandogu nni ohuadikaaba den yegi leni o. **2** Mi fuodima daali, n den pundi o den bangi niba UTienu dieguni, yaa niba nden gbadu obangima kuli li den pakiba, ke bi tua li ñaabonla ñani le yo? o baa mi naa yanfuoma le yo? o tieni lede yo ki tiendi mi naa banciamna leni nii, **3** o kpagikpielo kaa? maliyama bi jua kaa? jaka, leni jose, juda leni simono ciomo kaa? o na taanbonpola ka ye ti siiga nne? o den tie bi po tungbali bonla. **4** Ama Jesu den yedi ba bi kan fali sawalipualo kali odandoguni, o niba siiga leni odiegua nni. **5** wa den tieni likani banciamab ba kuli, ama o den sii ki paagi yiama waamu bebe. **6** li den paki o leni bi pajaugima po. Jesu den caa ya koajaana n den gaani ki lindi ki tiedi obangima. **7** Lani oden yini piiga nhoadikayabalie, ki soaniba ki puniba upaalu ban yaa deli acicibiada, **8** o den yedi ke ban n da taa li bali kuli li sancenli po liyaa ki tie jianu yaa ka, ki da taa jiema, ki da taa boagili, ki da taa ligi bi huuni nni. **9** ki da taa cacaadi, ki da taa liadmulie. **10** O den yedi ba: Yi ya kua yaa dieguni yin yaa ye laani hali yin baan ña laa dogu nni yaa daali, **11** naa n kani ke baa ga yi cangu, yi yaa ña lienni yin yoagi ba yi taa tama lan tua bi po siedi. **12** Bi den gedi ki ban wangui mi palebidima maama. **13** Bi den deli acicibiada boncianla, ki suogi ayiama boncianla mi kpama ki paagiba. **14** Obado elodo den gbadu ke bi maadi Jesu maama ki kpiagidi o, oden yedi jan babitisi nñii bi tinkpiba siiga, lani teni ke otiedi mi bancianma. **15** Bi tianba mo den yedi elia yo, bi tianba mo den yedi bi sawali puuba siiga yendo. **16** Ama elodo n den gbadu ki yedi: Jan min den jia yua yuli yeni wani n fii. **17** Kelima wani Elodo, oba den cuo jan ki luoni o li kadieli nni, kelima oden taa owaalo filipi pua alodiasa. **18** Jan den tua o laa hani, han taa awaalo pua ki tieni apua. **19** Elodiasa pali den be jan po ke obua ki kpa o. Ama okan den fidi. **20** Kelima elodo den jie jan ki bani ke otie nitieginkoa ki go gagidi; o den gu o, o yaa den gbadu jan tundi o yama den yagini, ama baa yeni oden cengi o leni li pamanli. **21** Ama elodo maa daali nden pundi, ke Elodiasa ba usanu ki baa tieni wan bua yaala elodo den tieni mi jaanjiema boncianla, ki yini okaanbala, leni otoatieba yudanba leni Galile nukpiaga kuli. **22** Elodiasa bisalo den kua li nitaanli yeni siiga nni ki jeli obado leni onitaanli kuli pala den mani. O bado den yedi o, han mia nni yaala kuli nbaa pa ha. **23** Oden poli ki yedi han mia yaala kuli nbaa pa ha, baa li yaa tie n dogu boagidima. **24** O jafaano den

ñani ki ban buali ona min mia be? Ona den yedi omia jan batisi yuli. **25** Lanyogunu ojafaano den gua ki kua obdo kani ki mia o ki yedi n bua han panni jan batisi yuli ku tadigu nni. **26** Obado pali den biidi bonciala ama wan den poli li nitaanli nni yeni waa go den bua ki yie opo. **27** Lanyogunu liga oden soani li minteeli ke wan jia jan batisi yuli, ki cuani. Li minteeli yeni den gedi ki ban jia jan yuli likadieli nni ki tieni ku tadigunni ki cuani **28** ki teni o jafaano, ojafaana mo den teni ona. **29** Jan hoadikaaba nden gbadu, bi den cuu ki ta okpiemo ki ban piini. **30** Jesu tondiba den gua ki taani o kani ki togidi o, ban den tieni yaala leni ban den bangi yaala kuli. **31** Yaaba nden ca bi kani leni yaaba n gua den yaba hali maama ke baa den pia yogunu ki baaje. Lani Jesu den yedi ba cua mani tin gedi bi niba nki yaa naani yin ba ki fuodi waamu. **32** Bi den kua ku ñinbiaguni ki gedi bi niba nki ye naankani. **33** Bi niba boncianla den ke bi caa ki bandi ba. Bi niba den ñani idogi kuli nni, ki gedi ban caa naankani hali bi daa pundi. **34** Jesu den ñani ku ñinbiaguni, oden laa ke bi niba yaba li kani hali boncianla. Mi nihima den cuo o bi po kelima bi den tie nani pe n kaa pia o yankpaalo yeni. Lan yogunu oden bangiba bonla bonciala. **35** Ki yenga n den ki bua ki kua ohadikaaba den nagini okaniki yedi o, ne tie fuali ki yenga mo kua. **36** Cabiba ban gedi yaa koajaana leni yaa dobila nkuu ki ban daa bi bonjekaaka. **37** Jesu den yedi ba: yinba yiba npaba banje. Bi den yedi o: naani ti baan daa kujapiena kobilie ki fidi ki dini ba? **38** Jesu den yedi ba: Yi pia dupe bonbiha yo? Gedimani ki ban le. Bi den diidi ki sua ki dupe bonbimu leni jamilie. **39** O den yedi ba teni mani ban kali caga caga ti muadi po **40** bi den kali ki caligi caligi kobiga kobiga leni piimu mu. **41** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni ijanlied ki yaadi ki nuali tanpoli ki jaandi UTienu ki cabidicabidi dupen ki teni ohoadikaaba ban boagidi ku niligu. ogo den boagidi ijanlied mo ke bikuli baa. **42** Bi kuli den dini ki guo. **43** Bi den wodi ban den dini ki sieni ya dupencaba leni ajanjena ki gbiene piiga nbaabuodilie. **44** Yaaba nden ñymani du pen yeni den tiejaba tudamu. **45** Lanyogunu Jesu den fiini ohoadikaaba ke bi kua ku ñinbiagu nni ki gaa o liiga, ki baa duodi kigedi ne po yaa boanjaali betisayida dogu po, hali wan baa cabi ku niligu. **46** Wan den cabi ba, oden doni li juali po kibaa jaandi. **47** Ku ñiagu nden bii, bi hoadikaaba den ye ku ñinbiagu nni mi ñincianma nni siiga, ke Jesu ye li jaali po obebe. **48** Oden laa ke bi pegidi ku ñinbiagu leni fala kelima ufaalu den togidiba. Lan den bua ki pundi kootommuu-yuamo, oden cuoni u ñiingbanu po ki kpendi bikani ki balini ki baa pendi ba. **49** Ban laa ke ocuoni u ñiingbanu po yeni, bi den tama ke li tie jiigo ke bi kuudi. **50** Kelima bikuli den nua o ke ti jawaandi cuoba. Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani mamani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **51** Oden kua bikani ku ñinbiagu nni ke ku faaligu sedi. Li den paki ba hali boncianla **52** kelima baa den tiadi ki kpaagi Jesu n den tieni yaa banciamna leni bi dupenmuudiba, kelima bi pala den juagi. **53** Ban den doni mi ñincianma, ki kua jelasa tinga nni bi den sieni ku ñinbiagu. **54** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ya yogunu, bi niba den laa Jesu ki jaligi

ki bandi o, **55** ki yadi mi diema nni ki taani ayiama leni bi kaadi ki kpendini ban gbadi ke oye naankani kuli. **56** Wan den pundi naankani kuli adobila leni i dociam nni, baa ti koadiedi nni, bi den taana ayiama ki kpendinni ki duandi ba mu daamu nni, ki miadi ke wan pa ba ban sii baa o liadi cuadi bebe. Yaaba nden baa ki sii ti kuli den paagi cain.

7 Falisieni n ba leni libalimaama bangakaaba yaaba n den ñiani jelisalema bi den taani ki cua Jesu kani. **2** bi den laa ke Jesu yoadikaaba ke bi di kaa nidi. **3** ki sua falisieninba leni jufinba kan je kaa nidi bonjanla nani kumaasuagu n bili maama. **4** bi ya ñiani u dogu po, bi kan je kaa candi bi yula, bi go pia maasuadi bonbuolibuoli yaala n tie ku diegu nni ñintiadi kuli. **5** falisieniba leni libali maama bangikaaba den buali Jesu: be yaa po ke a yoadikaaba naa ñoja ku maasuagu tuona baa yen nidi ki ba yuandi ki je **6** Jesu den yediba, yinba pala lie danba ne. Esayi den tuodi ki pua sawali i po ki yedi: ya nibuoli n yene, bi kpiagidi nni leni bi ñoana yo ama ke bi pala fluoagi leni nni. **7** laa ciagidi buolu tie famma kelima bi tuodi bi nisaaliba balimaama. **8** ki nan yie utienu yaa bali maama ama ki ñoja binisaliba ya maasuagu. Jesu go den gua yedi ba, **9** ibonlindi utienu balimaama ki bua kaa tuniyi maasuagu tuona. **10** kelima musa den yedi, kpiagi a ba leni a na; yua nsuoli o ba lan ya ka o na bi ba kpa o. **11** Ama yi yen yedi i yula yua n yedi o ba bi o na, min bi pia yaala ki bi ba todii ja tie Utienu yaali yo. **12** yi kan cedio wan n tieni liba o ba leni o na po. lani woni **13** yi bolindi Utienu maama kelma yi maasuagu po, yi go yen tiendi bonbotoe. **14** Jesu go den yini ku niligu ki yedi ba, yin cengi mani ki go bandi **15** yaala n ye nii ni ka ba joagini o nisaalo, ama yaali ñia o nii nni. **16** yua n pia a tuba ki ba cengi o n cengi. **17** O den foagidi leni ku niligu, ki kuni denpo, o yoadikaaba den boali O laa kpandjama n bundi yaala, **18** O den yedi ba yi moko die pia yanfuoma? yii bani ke yaala n koa o nisaalo nni ka ba joagini o. **19** kelima li naa koa li pali nni ka, ama ku tugi nni yo, ki ban yaa ñia. **20** O go den yedi yaali n ña onisaali niini lani n ba joagini o. **21** kelima o nisaalo pali nne ke ti yantiabiadi ña, lani tie miconconma buoli kuli, mi nikpaanma, **22** bu subu, mi ligi boa kandikaama, ku tigitongu, i janbi, ti tuonjoagindi, li nunponbiadili, i kulinkundi, ti japaadi, mi yanluoma. **23** laa bonbiadila kuli ña o nisaalo nni, ki go joagindi o. **24** Jesu n den ñani likani ki den gedi Tili leni Sidoni yaa diema, O den koa diegu ba nni kaa boa o ba n bandi ke O ye likani. **25** kelima yaa pua ke ki cicibiadiga den ye o bisalo nni, den gaa Jesu laabaalo, ki cua ki ba O nintuali, ki miadi O, ke O, ke wan n deli ki ñani ga; o biga miali yema nni. **26** o pua yeni dentie gileka fenisa yua. **27** Jesu den yedi: cedi abila nda jee ki guo kelima laa ñjani ban ta bi bonjekaala ki teni a sangbanbila. o pua yeni den yedi Jesu. **28** oo odiedo: ama asankpanbila yeni langi ya sajogogidi n baali abila taana tiipo. **29** Jesu d en yedi o laa maama po gedi ki ciciligi yeni ñiani abisalo niini. **30** wan den kuni den po o den n ban sua ke obisaalo ciciliga ñani ke o dua uduuan po. **31** Jesu den ñani Tyli ki tagini ki cua sidoni galile kpennu Dekapola ya diemani **32** bi den

cuani o kani o womo ke o go bidi. ki den mia O wan sii ki pagi o. **33** Jesu den ta o womo yeni ki piadi leni o, ki tieni o nabina o tubannu ki go si o lanbu leni o ñinsandi, **34** ki suo ki jiini ki yedi Efafala; lani n bua ki yedi: luodi. **35** laa yuo laa yuo o tuba den luodi o lanbu n lodi, ke o ji den maadi bonjanla. **36** Jesu den yedi ba, yin da yedi li ba kuli o ba. ama baa den fidi ki kubi bi ñoana kelima **37** li den bagiba hali boncianla ke bi tua: o bontieni kaala kuli ñjani, o teni ke a woma gba, ke amuula maada.

8 laa dana ya niini ku niligu go den taani, ama baa den pia bonjekaala. Jesu den yini O yoadikaaba ki yedi. **2** miniñima cuoni Ni kelima ku niligu ne po. dana ta ne, ke bi ye Ni kani, kaa pia bonjekaala mo kuli. **3** N ya yedi ban kuni leni mi koma, bi ba luo u fidu u sanu nni, kelima bini nni bi tiaanba ñani naani n foagi. **4** bi yoadikaaba den goa ki yedi O. ti ba tieni ledede ki dini ba, ban guo, mi fan pieema ni nni **5** Jesu den boali ba, i pia dupee ba ja yo? bi den goa yedi O bi lelee. **6** lanwanli O den cedi ke bi kali, ke O taa bi dupee leledi bi yeni, ki pagi Utienu ki cabidi cadidi, ki teni bi yoadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **7** bi go den pia janbimu waamu, lani Jesu go den pagi Utienu ki go teni ke bi boagidiba. **8** bi den dini ki guo, ki go den sieni a dupee jena baabola lelee. **9** bi den nagini niba tuda na. li ya puoli, Jesu den cabi ba. **10** laayogunu, O den koa ku ñinbiagu nni leni O yoadikaaba ki gedi dalmaty jaali po. **11** falisieninba den cua O kani, ki cili mi maama leni O, ki boali ki biig O. bi den mia ke wan tieni bipo sinankeene yua n ñani tanpoli. **12** Jesu den suo ki jiini ki yedi. be n teni ke moala nne niba lingi sinankeene? **13** Imoamoani n yedi yi, bi kan ba sinankeene kuli. lani yaa puoli; O den ñani bi kani, ki kua ku ñinbiagu nni ki kandi ki gedi na po ya bonjaali. **14** bi yoadikaaba den sundi kaa taa dupee, bi den kubi yendo baba yo. **15** Jesu den teni ba, yaa ñoabonli n te ne. fangi mani i yula leni falisieninba, leni helodo daliaili. **16** bi yoadikaaba den maadi bi siiga ki tua, kelima tii pia dupee yo dee. **17** Jesu den bandi, ki yedi ba, be ya po yo i tua, tii pia dupe? ii daa pia ya yanfuoma ba fidi ki gaa yo bi? bi i pala n joagi? **18** i pia i nuni, ii nua yo? i pia a tuba, ii gba yo? ii pia tiadima yo? **19** min den cabidi cabidi bi dupe muudiba, niba tuduma po yeni, i den tugi dupe jena babola ja yo? bi den yedi: piiga lieel! **20** Min den cabidi cabidi bi dupe leleediba niba tuda na po yeni, i den tugi babola ja yo? bi den yedi: a leleel! **21** O den yedi ba hali moala ii gaa? **22** bi den gedi betesada, ke bi cuani o joamo, Jesu kani, ki mia O ke wan si o, **23** Jesu den muubi o buagu ki dadi ki ñano u dogu nni, ki tieni o nuniip o ti ñinsandi, ki maani O nii o po, ki bualo, o ya nua bonla baa? **24** o den nuali, ki yedi, n nua bi niba, ke bi nani nani i tiidi yeni ki cuona. **25** Jesu go den maani O nii o nuni po, lani, joamo yeni den nuaadi. **26** lanwanli, Jesu den yedi o, kuni a denpo, ja n da kua u dogu nni ka. **27** Jesu den tagini ki ban ca leni O yoadikaaba sesale leni filipa yaa dogi nni. O den buali ba usanu nni, bi tua ke n tie ñjme yo? **28** bi den goa yedi O, Jan Baptis, tuaba tua Elia, tua ba mo tua ke bisawalipuuba nni yendo yo. i mote? i mo tua ke n tie ñjme yo? pieli den goa ki yedi O. **29** A tie kilisti yo, Utienu n gandi yua.

30 Jesu den teni ba liñoabonli ke ban da waani la oba kuli. 31 lanwani, O den cili ki wangi ba ke O ba lee fala boncianla, ke bi nikpeliba leni bi kopadianba yudanba, leni li balimaama bangikaaba, ba yie O, ki kpa O, ama ke O ba goa fii li dantaali daali bi tinkpiba siiga. 32 wan den kadi ki waan ba lani, pieli den dadi ki fiano ku niligu nni, ki funi leni O 33 ama, Jesu den jigidi ki nuali O njoadikaaba yaaba n sieni, ki funi leni pieli, ki yedi, foagidi leni nni sutaani, kelima a gaani Utieno yantiali, fini wani li pia nissaali yantiali baba yo. 34 lanwani Jesu den yini ku niligu leni O njoadikaaba ki yediba, yua n bua ki yaa jno nni, kali wan yee o yuli, ki tuo ki tugi o dapoanoanli ki yaa jno ni. 35 kelima, yua n bua ki faabi o miali, ba luo li, ama yua n luo li kelima n ya po leni o labaalijamo po kuli, ba faabi. 36 be ya todima n ye yua n ba li jandunli nne bonla kuli po, o naano ya bodi. 37 o nilo ba fidi ki teni bee yo o naano faabima po? 38 kelima yua n jee mini leni n maama po ifee, ya yogunu tene nibiada ne siiga, O joa bijoa mo ba ti buli o nunga o po, O ya ti cua O Ba kpiagidi nni leni O maleki n ba.

9 O den yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke yi siiga bi tianba kan kpe kaa la, ke UTieno diema cua leni u paalu. 2 Dana luoba n den pendi Jesu den taa pieli, jika leni jan ke bi doni li juacianli yuli po, Jesu den lebidi ke bi se li kani, 3 o tiadi den pendi jnali maama ke li buolu ki ye janduna nne niinni, o nunga n naani maama moko den lebidi cain. 4 Elia leni musa den cua bi kani ki maadi leni Jesu, 5 pieli den yedi Jesu canba li hani tin tieni ne diegu, ki tieni dienata, dieyenli a yaa po, dieyenli musa yaa po, dieyenli elia yaa po. 6 Kemali ti jawaandi po waa den bani wan baa yedi yaala. 7 Ku ta waligu den cua ki yini bi po, u nialu den maadi ku ta waligu yeni niinni ki yedi: O ne ntie n bi jua min bua yua jnali boncianla, yin cengi wan baa yedi yi yaala. 8 Laa yogun u bi huadikaaba den nuali bi gaani lindima ki sua ke Jesu bebe n se bi kani. 9 Ban den ji li juali po, yaa yogunu, Jesu den teni ba li ñaoabonli ke ban da togidi oba kuli, ban la yaala, hali O JAO BI JUA yaa ban fii bi tin kpiba siiga yaa yogunu. 10 Bi den kubi laa maama bi pala nni, ki buali bi yula be n bua ki yedi hali o yaa ban fii bi tin kpiba siiga? 11 Bi hoadikaaba den buali Jesu une bualu: 12 Be yaapo ke li bali maama bangikaaba yedi ke li tie ti lade elia nkpa cua 13? oden guani ki yedi ba: Elia n kpa cua ki bogini li bonla kuli. Be yaa po ye ke bi yedi ke Ojoa bi jua, baa le fala hali boncianla ban go fali o? Ama n yedi yi ke Elia cua ke bi tieni o, ban bua yaala, nani lan den diani opo maama. 14 Wan den cua ohuadikaaba kani, o den sua ke li balimaama bangikaaba nia leni ba 15 ku niligu gaani ki lindiba ki maadi leni ba, li den ludi bi niba leni ban laa o, ke bi ki gedii ki faadi o. 16 O den buali ba: yi nia leni ba be yo? 17 Bi niba yeni siiga yendo den yedi o: canba n cuani bijua a kani ke o pia mi muuma ciciliga. 18 ki ya fii o po naankani kuli, ki yen guliti o tiipo wan yaa siini, ki jnmani oñina, ki digibi, n bi mia a hoadikaaba ke ban deli ga, ke baa fidi ga. 19 Jesu den yedi ba: Yinba yaaba n ki pia li dandanli yeni, n baa ya taa ki ye leni yi hali u laa yogunu yo? n baa yaa ye leni yi hali ki pundi ulaagunu?

cuani abiga ne. 20 O den nagini o, o kani. Lan yogunu, lan yogunu 21 ki biga n den laa Jesu, ki ciciliga den digibi o, leni ugbammanu, ki biga den baa tiipo ki bili kilebidi ke oñinsandi wudi. 22 Jesu den buali ki biga baa: Laa bonla cili o ulaa yogunu? ki biga baa den guani ki yedi o: Hali o biwaama. Yogintiamu ki yen lu o, mi fantama nni leni mi ñiima nni, ki bua ki kpa o. Ama a yaa baa fidi han paagi ti po o, gbadii ti po mi nihima ki faabi ti. 23 Jesu den yedi o: N yaa baa fidi? Yua n daani wani baa baa li bonla kuli. Lanyogunu. 24 Lanyogunu ki biga baa den kuudi ki yedi: N daani, tieni n po sugili n pajugili po. 25 Jesu n den laa ke bi niba kpendi, ke o funi leni ki cicibadiaga, ki yedi ga: Fini yaa ciciliga n woma ki go muu, n yedi a, han ña ki biga na niinni ki da go kua abada. 26 Ki den tiani leni u paalu ki digibi ki biga hali boncianla ke ki baa ki tua nani: Ki kpe yeni hali maama ke bi niba boncianla den yedi ke ki kpe. 27 Ama Jesu den mubini onuu ki fiini o, ke o sedi. 28 Jesu den kua deeni wani leni ohoadikaaba, bani bi bebe, bi hoadikaaba den buali o, be n nan teni ke ti mo gbali ki deli ki ciciliga yeni? 29 O den yedi ba: Yaa ciciliga n tieni buolu kan ña kali jaandi. 30 Bi den ñani li kani, ki kandi Galile. Jesu ki den bua bi niba n bandi o, 31 kelima o den bangi ohoadikaaba ki tuuba: Bi nibiadiba baa janbi Ojoa Bijua ki kpa o, de danata yaa pundi o baa fii bi tinkpiba siiga. 32 Ama bi hoadikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala, ama bi den jie kaa buali o. 33 Bi den pundi kabenayuma. Ban den kua deeni ya yogunu, Jesu den buali ba: Yi bi nia be yo usanu po? 34 Ama baa den liega, kelima usanu nni bi den nia leni bi yaba ki bua ki bandi bi siiga yua n yaba ki cie olieba. 35 Lane o den kali, ki yini bi piiga n niliediba, ki yedi ba: Yi siiga yua n bua ki yaa pia ti kpiagidi, ki cie o lieba kali wan jiini oyuli bi niba kuli nintuali, ki go tuo ki yaa tuuni bi niba kuli po. 36 O den taa ki biga ki sieni ga bi siiga ki yuandi ki nuadiga ki kpabi obo a caba po, ki yedi ba: 37 Yua nga abiwaala na siiga yendo kelima nyeli po, oga mini nba yo; Yua nga nmo yaa cangu, ga yua nsoani nni yaa cangu. 38 Jan den yedi o: Canba, ti laa nilo ke odeli acicibida ayeli nni, ke ti yedi wan da go deliba, kelima waa hua ti. 39 Jesu den guani ki yedi ba, yin da go yie o, kelima laa pia yua nba tieni mi bancianma n yeli po, ki go yuandi ki maadi npo ma biadima. 40 Yua nki yie ti po kuli taa ti po, 41 yua n puni yi mi ñima ke yi ñuni kelima yi tie kilisiti yaaba kuli n yedi yi imoamoani kani opia wan baa baa yaa panpaani. 42 Ama yua ntua yaa bila n daani nne siiga baa yendo po tungballi bonla libaa bia li daano po ki cie baa bi yaa lolii o li tan cianli ki lunii o mi ñiincianma nni. 43 A niuu nyaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jia u ki lu, kelima aya kua UTieno deni leni boa yengu, hani ki cie apo, han yaa pia buadilie ki kua mi fantama n kan gbindi naan kani. (Geenna g1067) 44 Asidibila n baa nmanji bi niba naan kani ki kan kpe hali abada. 45 A taali yaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jiali ki lu, aya kua li miali n ye naani leni taa yenli cie han kua mi fantama nni leni taana lie, (Geenna g1067) 46 mi fantama n kan gbindi naan kani, ke asidibila mo kan kpe hali abada. 47 A nunbu yaa ba kuani a ti tuonbiadi nni han ñani bu ki lu, aya kua UTieno diema leni nunyenbu cie han kua mi

fantama nni leni nunnilie. (Geenna g1067) 48 asibilan kan kpe naani kani, ke mi fantama mo kan gbindi hali abada. 49 Kelima mi fantama baa sia yaaba nkua likani kuli, 50 mi yaama mani ama mi yaa ti luo umanu naani li pia ban go baa taa yaala ki mangima? yaa pia mani u gban saagu yi niinni, ki yaa ye leni yi yaba leni mi yanduanma.

10 Jesu den ñani li kani ki gedi Jude tinga nni Judena kandima, ku niligu go den taani ke o cili ki bangi ba nani wan den maani ki tiendi maama. 2 Falisierninba den cua o kani ki bua ki biigi o ki buali o: naani li pia u sanu o joa n ñani o pua? 3 Jesu den yedi ba musa den diani yipo be yo? 4 Bi den goa ki yedi o: Musa den puni u sanu tin diani li tili ki ñani o pua. 5 Jesu den yedi ba li tie kelima yi pajuaga po yo ke Musa den puni u sunu yin diani li tili ki ñani o pua, 6 ama ñali ñanduna tagima yogunu U Tieu den tagi o joa leni o pua. 7 Li tie lani yaapo yo ke o joa baa ña o ba leni o na kani ki loli o yuli leni o pua, 8 ban tua gbannanyendi kaa go tie niba lie bi ji tie niyendo. 9 Niloba kuli n da paadi U Tieu n taani yaala. 10 Ban den ye denpo o ñoadikaaba go den buali o laa bualu, 11 Jesu den yedi ba ya joa n ñani o pua ki ta potoa kuli conbi ki tudi wan den kpa pia yaa pua po. 12 Ya pua n ñani o calo kani ki kuni jatoa mo kuli kuli conbi. 13 Bi den cuani a biwaala Jesu kani ke wan si ba, ama o ñoadikaaba den funi leni yaaba n cuani ba. 14 Jesu den la laa lani o pali den biidi o den yedi ba: cedi mani a biwaala ncua n kani ki da yie bipo. Kelima U Tieu diema ye yaaba n naani leni a biwaala yaapo yo. 15 N yedi yi i moamoani yua n kaa tuo U Tieu diema nani ki biwaaga yeni kan kua mi niinni 16 li yaa puoli o den kpabi ba ki maani o nii bipo ki seligi ba. 17 Jesu n den cuoni yeni o joa den sani ki cuai ki gbaani o nuntualu ki buali o: a canbaanjamoo n baa tieni be yo ki ba ya miali n kan gbeni? (aiñios g166) 18 Jesu den yedi o be yo ke a yini nni yua n ñani? U Tieu bebe n ñani. 19 A bani li balimaama: ja da conbi, ñan da kpa o nilo, ñan da su, ñan da tieni mi seedifaama, ñan da janbi oba, ñan jigini a ba leni ana. 20 O den goa ki yedi: canba n kubi lanwani ñali n biwaama nni. 21 Jesu den diidi o leni mi buama ki yedi o: bonyenla n poadi apo, gedi ki ban kuadi ñan pia yaala ki pa a luoda yeni a baa ba yajalmani tanpoli po li yaa puoli ñan cua ki ñoadi nni. 22 Ama laa maama den biidi o pali ke o tagini ki ban ca leni li pabiidili kelima o piama den yaba. 23 Jesu den diidi yaaba n lindi o ki yedi o ñoadikaaba: li baa pa leni yaaba n tie a piada n kua U Tieu diema nni. 24 Jesu n den yedi yeni li den paki o ñoadikaaba. O go den goa ki yedi ba n bila, li ba yaa pa leni yaaba n puni bi yula bi piama n kua U Tieu diema. 25 Ku yuoyuogu n kua mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tieu diema nni. 26 Li go den paki bi ñoadikaaba ke bi yedi bi yaba: li yaa tie yeni ñyme n baa faaba? 27 Jesu den diidi ba ki yedi li pa bi niba yaapo yo, ama laa pa U Tieu po kelima li bonla kuli dingi U Tieu po. 28 Pieli den yedi o ti ña li bonla kuli ki ñoadi a. 29 Jesu den goa ki yedi: n yedi i moamoani laa pia yua n baa ña o diegu, o nataaanjaba, o nataanpolu, bi o na, bi o ba, bi o bila, bi o tinmu kelima mini yaapo leni o laabaalijamo po 30 ki kan ba li kuli taalima kobiga kobiga

ki pugini ñanduna na niinni, ti diedi, leni bi naataanjaba leni a naataanpolu leni naanba leni a bila leni mu tinmu ki go ba bi niba n waani o fala boncianla ya yogunu n ñekendi mo o go baa ba yaa miali n kan gbeni. (aiños g165, aiñios g166) 31 Liiga yaaba boncianla ba ti tua puoli yaaba, puoli yaaba boncianla mo ba ti tua liiga yaaba. 32 Ban den ye u sanu nni ki do ki ca Jelusalema Jesu den ga bi liiga ki cuona o ñoadikaaba yama den yagi ke bi ñoja o leni ti jawaandi Jesu go den piadi leni bi piiga niliediba, ki cila ki wangí ba yaala baa cua o kani. 33 Diidi mani ti do ki caa Jelusalema, bi ba cuo o joa bijua ki teni bi kopadianiba leni li bali mmaama bangikaaba nu nni bi baa jia o buudi ki bili ban kpa o, ki teni o bi nilanba nu nni, 34 yaaba n baa ñuadi o, ki sii opo ti ñinsandi, ki gbiambi, ki kpa o; ama tana yaa pendu o baa goa ki fi bi tinkpiba siiga. 35 Sebede bijaba Jaka leni Jan den nagini Jesu kani ki yedi o: canbaa, ti bua ñan tieni tipo tin ba mia ña yaala. 36 O den yedi ba: "Yi bua min tieni yipo be yo?" 37 Bi den yedi o a ya ti ban ye a kpiagidi nni yaa yogunu, ñan pa ti tin kali yendo a jienu, yendo mo a ganu. 38 Jesu den goa ki yedi ba yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidi ki ño min ba ño yaa tadiñokaaga, bi ki batise min batise ya batismi? 39 Bi den yedi o: ti baa fidi. Jesu den goa ki yedi ba: li tie moamoani ke yi baa ño min ba ño ya tadiñokaaga ke yi ba batise min ba batise yaa batismi. 40 Ama ki kaani o nilo n jienu bi n ganu, laa ñua mini, li tie U Tieu n bogini ki bili la yaaba yaa po yo. 41 ñoadikaaba piiga yaaba n sieni n den gbadu lani, bi pala den beni Jaka leni Jan po. 42 Jesu den yini ba ki yedi: Yi bani ke ban nua yaaba ke bi tie i nibuoli yudanba yeni mabindi ba, bi paatieba mo die ba leni u paalu. 43 Ama lan da tie yeni yinba yaa siiga, yinba laa siiga yua n bua ki tua niciamo kuli, wan tua yi naacemo. 44 Yua mo n bua ki tua yi liiga yua, wan tua yi kuli yonbo. 45 Kelima o joa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. 46 Jesu leni o ñoadikaaba den pundi Jeliko dogu nni. Ban den ña laa dogu nni bi den yegi leni yaa niligu n yaba, ke o juanmiado, Time bijua yua n yi Batime den u sanu nni. 47 Wan den gbadu ke yua n ba pendi tie Nasaleti yua Jesu, o den tangi: Jesu, Dafidi bijua, gbadu npo mi nijima. 48 Yaa niba n yaba den funi leni o ki yedi wan suo, ama o go den tangi boncianla ki pugidi ki tua: Dafidi bijua, gbadu npo mi nijima. 49 Jesu den sedi ki yedi: yini mani o na, bi den yini o juamo ki yedi o: paagi a pali, fii, o yi ña. 50 O juamo yeni den luni o kpalibu ki fii yenma ki cua Jesu kani. 51 Jesu den buali o: a bua min tieni a po be? O juamo den goa yedi o: canba, n bua ñan pa nni n nuni n nuadi. 52 Jesu den yedi o: Gedi, a dandanli paagi a. Lanyogunu o nuni ji den nua, ke o ñua Jesu ki yegi leni o.

11 Jesu leni o ñoadi kaaba n den nagini jesusalema ban den ye betifaje leni betani naginma ki ku leni olife juali Jesu den soani ñoadikaaba lie ki yedi ba: 2 gedi mani yaa dogu n ye yi liiga yi ya kua lienni yaa yogunu yi ba la li ñunbisaagili ke li luo, yaali nilo ba kuli daa jagini o yin lodi o ki cuani ne. 3 Nilo yaa buali yi be teni ke

yi tieni line? Yin yedi o o diedo n bua o lani o baa teni yin cuani o. 4 Bi den gedi ki sua li yunbisaagili luo bu buliñøabu kani bi den lodi o. 5 Ya niba n den ye li kani den buali ba yi tieni be n yeni? 6 Bi den guani ba nani Jesu n den yedimaama lani bi den cedi ke bi gedini li. 7 Bi den cuani li yunbisaagili yeni Jesu kani ke bi niba den lugidi ki maanii bi tiadi opo ke Jesu jagirini li. 8 Bi niba boncianla den ladi bi tiadi u sanu nni bine mo i tibeni ban den ja yi i kuani nni. 9 Yaaba n den ye Jesu liiga leni yaaba n den jøa o puoli kuli den kpaani ki tua: ti pagi U Tienu, U Tienu n seligi yua n kpenda o diedo yeli nni 10 U Tienu n seligi yaa bali n baa je ne, Dafidi n den kpa dini yaa bali. O diedo yeli n ba t kpiagidi yali tanpoli joma. 11 Jesu den kua U Tienu diegu nni o den diidi li bonla kuli nani ki yenga n den bua ki kua o den gedi Betani wan leni bi piiga n niliediba. 12 Lan den fii ki fa ke bi ñani Betani, mi koma den cuo Jesu. 13 Jesu den laa bu kankanbu yali foagima ke bu pia ti faadi o den gedi ki baa la yali o yaa baa ba bonla ba bu kani. Ama wan den nagini o den sua kali ti faadi bebe, kelima laa den tie a kankana lonma yogunu. 14 O den maadi ki yedi oba kuli nda go yjmani a bonluonkaala, o hadikaaba den gbadwan yedi yaala. (aiøn g165) 15 Bi den pundi Jelusalema ke Jesu den kua U Tienu diegu nni o den deli a kpenkpenda leni yaaba n da U Tienu diegu nni. O den tudi ki luni bi ligilebiba tabilinba leni yaaba n kuadi a kpajela kalikaani. 16 Waa den tuo ke nilo ba kuli n go tugi bonlaba kuli ki poandi U Tienu diegu nni. 17 O den bangi ba ki yedi: laa diani ke n diegu baa yi i jaandi diegu i nibuoli kuli po kaa? Ama yinba wan teni ke ku tua a sugida wuonkaanu. 18 Bi kopadicianba leni li bali maama bangi kaaba n den gbadwan laa maama bi den lingi ban baa tieni maama ki kpa o, bi den jie kelima o bangima den cuo bi niba kuli pala. 19 Ku yenuaguug n den pundi Jesu den ñani u dogu nni. 20 Lan den fii ki fa ke bi goa u dogu nni, ban den poa da bu kankanbu yeni kani, bi den la ke bu kuodi ki taani leni bu jiini. 21 Pieli den tiadi yaala n den tieni ki yedi: canba diidi ñan den soli yaa kankanbu yeni kuodi. 22 Jesu den taa mi maama ki yedi: ya pia mani li dandanli U Tienu po. 23 N yedi yi imoamoani o nilo yaa yedi li naa juali fii ki ban lu a yuli mi ñincipanma nni kaa maliti o pali nni ama ki daani ke wan yedi yaala baa tieni o baa la ke li tieni. 24 Lani yaapo n yedi i moamoani yin ba jaandi ki miadi yaala kuli yin daani ke yi baa la lani yi baa ba la. 25 Yin se ki jaandi yaa yogunu kuli ki tiadi ki tiadi ke yi pia maama leni niloba yin pa mani o sugili ke yi ba yua n ye tanpoli n pa yi mo sugili yi yaa tuonbiadi po. 26 Ama yi yaa puuri yi lieba sugili, yi baa yua n ye tonpo moko kan pa yi sugili yi tuonbiadi po. 27 Bi go den gedi Jelusalema Jesu n den gaandi U Tienu diegu nni yaa yogunu bi kopadicianba, li balimaama bangikaaba leni bi nikpejuoginkaaba den cua o kani. Bi den yedi o: 28 li laa bali po yo ke a tiendi yaa bonla n tiene, ymee puni a laa bali ke a tiendi laa bonla? 29 Jesu den yedi ba: n moko baa buali yi u bualu yin guani npo lali n moko baa waani yi yaa bali po ke n tiendi laa bonla. 30 Jan n den batisti bi niba yeni o den ba li bali tanpoli po bi, bi bi nisaaliba kane? Waani nni mani. 31 Bi den tua bi yaba, ti ya yedi ke

o den ba li bali tanpoli o ba yedi: be teni ke yii den daani o maama? 32 Ti ya yedi bi niba kani mo, ... bi den jie bi niba, kelima bi niba kuli den nuu ke Jan tie sawalipualo. 33 Lanwani bi den goa ki yedi Jesu tii bani. Lani Jesu den goa ki yedi ba, n moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tieni laa bonla.

12 Jesu go den maadi leni ba leni mi kpanjama. O joa den yuni o dunven kuanu. O den lindi u leni li konkonnagili, ki gbiidi ku buogu, ki maa u bilinu, ki guuni bi koaguudiba ki ñani u dogu nni. 2 Ojetaagu yogunu o den soani o nacemo bi koaguudiba kani ke wan gaa u biinu u kuanu n luoni yaala. 3 Bi den cuo o ki puo o ki ña o i nikuomi. 4 O go den soani nacentoa bi kani ke bi pua o yuli ki poagili o. 5 O den soani o taalo ke bi ku o, ke o go soani toaba boncianla ke bi pua ba ki kpa ba. 6 O go den pia o bijoa buadiga; o den juodi ki soano ki yedi: Bi ba ya pia li fangili n bijoa po. 7 Ama laa koaguudiba den yedi biyaba: diidi ki le o faajielo n kpendi yeni, tin kpa o, ke li faali n tua ti yaala. 8 Lani bi den cuo o, ki ku o, ki kandi ki luni o o duven tiidi kuanu puoli po. 9 Moala, o duven kuanu daano baa tieni be? O ba cua, ki bolini laa koaguudiba, ki teni o duven kuanu toaba. 10 Naani yi cogi laa maama i diani nni: ya tanli ke bi tanmaaba den luni n tua u tanjigu. 11 Li tie U TIENU yanbuama po yo ke laa tanli tua yeni, ti nuni po mo li tie bonlidinkaala. 12 Bi den lingi ki bua ki cu o, ama ki nan jie ku niligu. Bi den bandi ke Jesu maadi laa kpanjama bi yapo yo. Bi den ñani o kani ki ban caa. 13 Bi den soani nitianba yaaba n tie falisieninba leni elodo buakaabajesu kani, ke ban ludi o o maceli nni. 14 Bi den cua ki yedi o: carbaa ti bani ke a tie moamoandaano, kaa go yagini a yama niloba kuli po; kelima ñaa nua bi nisaaliba n tie maama, ama a bangi U TIENU sani leni i moamoani. Naani li puni u sanu bi laa puni, tin pa Sesa ti lubidi? 15 ti baa pa, bi ti kan pa? Jesu den bandi bi yankpaagibiada, ki tuo bipo ki yedi: be jaapo ke yi bigidi nni? cuani mani n po li kujapienli ke min la li. 16 Bi den cuani yenli, Jesu den buali ba: ymee nannanli leni ymee ya diani yo? bi den guani ki yedi Sesa. 17 Lanwani o den yedi ba: teni mani Sesa wan die yaala, ki teni U TIENU mo wan die yaala. Lani bi den noanol leni li paakili. 18 Sadusieninba yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye den cua Jesu kani ki buali o ya buali n tie na. 19 Canbaa, diidi Muusa n diani ti po ya diani: O nilo cuamo ya kpe, ki ña o pua ki naa pia a bila, o waalo ba taa o kpепuoli ki baa o ci amo po o buolu. 20 Ki sua li den pia nataanjabalele. O kpialo den ta pua ki kpe ki naa ya buolu. 21 Olielo den ta li kpепuoli ke li tua o pua, ki mo den kpe ki naa ña o buolu. Li den tua yenma o bontaalo po. 22 Bani bonbi lele yeni o ba kuli naa den ya buolu. bikuli ya puoli po o pua moko den kpe. 23 Bi tinkpiba fiima daali bi siiga ymee ba die o pua? kelima bani bonbi lele yeni kuli taa o ke o tua o pua 24 Jesu den guani ki yedi ba, yi ye mi tudima nni, kelima yii bani i diani, yii go bani u TIENU paalu. 25 Kelima bi tinkpiba fiima yogunu bi jaba kan go taa bi puoba bi puoba mo kan go kuni bi jaba, ama bi baa ya tie nani malekinba yeni tanpoli po. 26 Yaala n tie

bi tinkpiba fiima ya po, naani yii cogi muusa tili nni U TIENU n yedi o yaala yaala n tie ku fatuugu kani: n tie Abalahama TIENU Isaaka TIENU leni Jakoabo TIENU. **27** U TIENU naa tie yaaba n kpe TIENU ka ama yaaba n fo. Yi ye li tudicianli nni. **28** Li balimaama dianko yendo n den gbadie bi nia, ki banidi ke Jesu den guani sadusieninba ke li njani, o den nagini ki buali o: li bali maama nni mi le n tie mi kpiama? **29** Jesu den tuo o po: diidi mi bonciama, cengi isalee, li Miali Diodo ti Tienu tie yendo. **30** jnan bua li miali Diedo a TIENU leni a pali kuli leni a naano kuli leni a yantiali kuli leni a fidu kuli. **31** Diidi mi bonliema, jnan bua a nisaalilie nani jnan bua a yuli maama. Laa pia ya balimaama n go yabi ki cie yaama n tie na. **32** Li balimaama dianko n yedi o: li njani, canbaa a yedi leni i moamoani ke U TIENU tie yendo, ke toa ki ye kali wani. **33** ki bua O leni a pali kuli leni a yantiali kuli leni a naano kuli leni a fidu kuli, ki go bua a nisaalilie nani a yuli yeni cie apadijukaana leni ban padi ya pada buolu kuli. **34** Jesu n laa ke o guani o leni mi yanfuoma, o den yedi o: jaa foagi leni U TIENU diema. Obakuli ki go den tuo ki ba buali o mabuali ba. **35** Jesu den suagi o bangima u TIENU diegu nni ki yedi: li ga lede yo ke li balimaama diankaaba tua ke Kilisiti tie Dafidi bijoa? **36** Dafidi wani oba den gbie leni U TIENU fuomi yua ki yedi: oDiedo den yedi n Diedo: kali n jienu po, hali min ba teni a yibalinba n tua a tajmaakanu. **37** Dafidi wani oba yini o o Diodo, li nan ga lede yo ke o tie Dafidi biloa? lani ku niligu boncianla den cengi o leni li pamanli. **38** o den tua ba o bangima nni: fangi mani yi yula leni li balimaama diankaaba yaaba n bua ki ya goadi leni ya liada n foagi, leni ban ya go fuondi ba ku niligu nni; **39** yaaba n lingi u kaankpialu u TIENU diegu nni leni yi kaankpialu i badi nni; **40** yaaba n mudi a kpepuona diena ki nan jaandi i jaandifoagi ki bua ki doagidi bi yula. Bi ba jia bi po ya bujiali n bia ki cie. **41** Jesu den kali ki tiegi ku ligitagu ki diidi ku niligu n kpiendi i ligi maama. Piada boncianla den kpiendi bojanla. **42** O kpepoluodo den cua ki kpieni tanmo lie ke li tie o piama boagidinaama. **43** Lanwani Jesu den yini o noadikaaba ki yedi ba: n yedi yi moamoani o kpepoluodo ne puni ki cie yaaba n kpieni ku ligitagu nni kuli. **44** Kelima bikuli kpieni bi ligijodi yo, ama wan wani kpieni wan pia yaali kulio yema po.

13 Jesu n den ñani u TIENU diegu nni o noadikaaba siiga yendo den yedi o, canbaa, diidi ban maa li dieli ne leni ya tana. **2** JESU den yed: a nua ban maa ya dieciama? bi kan ya tanli ba kuli n ya maa li lieli po ki nan ka paadi ki ba. **3** Jesu den kali olife juali po ki tiegi u TIENU diegu. Lani Pieli Jaka leni Andilebebe den buali o ya bualu n tie na: **4** waani ti laa bonla n ba ti cua ya yogunu, leni ya maalima n ba waani ti laa bonla kuli n ba tieni ya yogunu. **5** Lani Jesu den yedi ba: fangi mani yi yula ke nilo ba n da boandi yi; **6** kelima bi niba boncianla ba ti cua n yeli nni ki yedi mini n tie uTIENU. Bi ba boandi bi niba boncianla. **7** Yi ya ti gbadie bi maadi bu toabu maama leni bu toabu laabali yin da yagi mani yi yama, kelima li tie tiladi laa bonla kuli ncua, ama li kan ya tie mi juodima. **8** nibuolu ba fii ki tuogi

leni nibotoe mi tindigibima ba ya tienda i kaantiami mi koncianma ba ya ye. Lani da ba tie mi loma cilima. **9** Yin fangi mani yi yula. bi ba ti cuo yi ki gedini yi bi bujiala kani. Bi ba pua yi i gbiani u Tienu diedi nni. Bi ba gedi yi gufeneelinba leni bi badicianba nintuali kelima n yapo ke lan tua siedi bipo. **10** Li tie tiladi o labaalijamo n kpa pundi i nibuoli kuli. **11** Bi ya ti caani yi li bujiala kani ya yognu yin da yagi mani yi yama yin ba yedi yaala yapo. Lanyogunu yin maadi yaala n ye yi pala nni, kelima laa tie yinba ka ba maadi, ama u TIENU fuoma yua. **12** Kpelo ba teni waalo ban kpa o; bi baa mo n teni o biga, a bila mo ba fii ki sedi bi danba po ki teni ban kpa ba. **13** Bi ba ya nani yi kelima n yeli po. Ama yua n juuni njali mi juodima ba tindi. **14** Yi ya ti laa ti canginbiaditi yaadi n ba wudi bi niba gbanie yin ki bi naani ki ya ye naani, yua n cogi n ya faami. Lanwani yaaba n ye jude nni n sani ki gedi a juana nni; **15** yua n ye li dieli tanpoli n da jidi ki kua ki taa liba kuli o dieli nni; **16** yua n ye i kuani n da guani puoli ki ba taa o liadiga. **17** Fala ba ya ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n yaaandi laa dana siiga. **18** Jaandi mani ki mia u TIENU laa borla n da tua ku fawaagu. **19** Kelima laa dana ya pabiidili kaa naani leni liba kuli ki cili u TIENU ntagi li yandunli ya yogunu ki pundi moala laa fala buolu kan go tieni. **20** Li miali Diodo ya ki bi wadi laa dana oba kuli kan bi faabi. Ama o wadi laa dana kelima wan gandi yaaba ya po. **21** Li ya tie ke o nilo yedi yi kilisiti ye ne yaka nepo, yin da dugi o po. **22** Kelima kisiti faadanba leni bi sawalipuafaadanba ba fii ki ya tie li bonlidinkaala leni mi bancianma ki ba boandi u TIENU n gandi yaaba li ya bi ba tuo. **23** Ya se mani ki guu ke lipa: n tuodi ki waani yi. **24** Laa dana nni, ti pabiidi yeni puoli ki yenga ba biigi, o ymaalo mo kan go ya yeni; **25** ba a ymabilbaa ña tanpoli ki baala, tanpoli paciammo ba digibi. **26** Lanyogunu bi ba le ke o joa bijoa kpendi ti tawadi nni leni paciammo leni kpiagidi. **27** Lani o ba soani malekinba ban taani wan gandi yaaba yanduna kuni naadi, ki gedi tanpoli ya kuni naadi. **28** Yin bangi mani ya bangima n ñani bu kankanbu kani. Bu beni ya bundi ya yogunu ke bu faadi puudi, yin bandi ke ku siagu nagini. **29** Li go tie yemma, yi ya laa ke laa bonla pundi, yin bandi ke o joa bijoa nagini o buliñoabu kani. **30** N yedi yi i moamoani, laa nifimma kan go pendi ke laa bonla kuli ki tieni. **31** Tanpoli leni ki tinga ba pendi ama uTIENU maama kan pendi. **32** Yaala n tie li daali bi o yogunu oba kuli ki bani baa tanpoli malekinba, ba bijoa, ama BAA bebe. **33** Ya guu mani, ki go jaandi kelima yií bani laa bonla n ba cua ya yogunu. **34** Li ba ya tie nani ya joa n den caa u dogu ki ja o diegu, ki puni o naacenerba li bali. Ki waani yuakuli o tuonli, ki yedi o buliñoaguudo n ya guu bojanla. **35** Lawani ya guu mani jnanma, kelima yií bani o diedaano n ba guani ya yogunu, ku yenjuagu, bi ku yagisiigu, i kotonmoe, bi ku tasoangu yo? **36** Yin ya jie wan da ti sua ke yi goa o ya guani ki cua. **37** min yedi yaala, n yedi la yi kuli: ya guu mani.

14 Mi pendima jaanma leni yaa dupe n ki pia dabinli jaanma nsieni danalie, bi copadianba yudanbaleni li balimaama bangikaaba den moandi ban baa tieni

maama ki cuo Jesu leni bu nunfanbu ki kpa o. **2** Bi den tua: Lan da tieni mi jaanma dana nni, ke ku fuugu n da fii bi niba siiga. **3** Jesu den ye betani o kpaado simono deni. Wan den ka ki di opua den kua ki ya tiagu n tie alibati tanli, ke ku jie leni naadi moanmoani ya tulale ke oligi yaba hali boncianla. o den ta laa tulale ki wuli Jesu po. **4** yaaba n den ye li karni siiga bi tianba den maadi leni bi yaba leni li pabienli ki yedi: Be yaa po ke obiani n tienia? **5** Bi bi baa fidi ki kuadi o ya ligi n cie kujapiena kobotaa ki taa yi ki pa a luoda. Bi pala den beni o pua yeni po. **6** Ama Jesu den yedi: cedi o mani, be yaapo ke yi yagini oyama? O soa n po yaa tuonli n hana. **7** Kelima yi pia a luoda u yogu kuli yi siiga yi baa fidi ki tieni bi po yaala n hana yaa yogunu ke yi baa. Ama yi kan yaa pia mini wani ya yogunu kuli. **8** O tieni wan baa fidi yaala. O tuodi ki bogini n gbannandi piinma po yo. **9** N yedi yi imoamoani ban baa waani olaabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi opua na n tieni yaala. **10** Bi piiga n niliediba siiga yendo ban yi yua judasa isikaliyoto den gedi bi ckopacianba yudanba po ki bua ki janbi Jesu ban cuo o. **11** Ban den gbadu lani bipla den mangi ke bi niania o ke bi ba suu o i ligi. Lani judasa den lingi wan baa ba yaa sanu ki janbi Jesu ki tieni ba. **12** Yaa dupe n pia daliyal jaanma cilidaali ban yen kodi mi pendima jaanma pebiga yaa daali yeni Jesu hoadikaaba den buali o: A bua tin gedi le yo ki ban hanbi ha po mi pendima jaanjiema, **13** o den soani huadikaaba lie ki yedi ba kua mani udogu nni yi baa tuogi ojoa ke o bugi li nñicuali yin huadi o mani. **14** Wan baa kua naan kani yeni yin yedi likani die daano: Canbaa yedi daa mini leni n huadikaaba n baa je mi pendima jaanjiema ya candiel nni ye le? **15** Obaa waani yi li die tuankaali yaali n yaba ki hanbi ke yaala n dagigidi kuli ye lienni yin hanbi mani ti po lankani, **16** O huadikaaba den fii ki kua u dogu nni ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan den waani ba maama. Bi den hanbi mi pendima jaanjiema. **17** Ku yenjuagu n den baa Jesu leni piiga n liediba den cua li kani. **18** Ban den kaa u sajekaanu kani yaa yogunu ki di Jesu den yedi ba: N waani yi imoamoani yi siiga yendo yua n di leni nni baa janbi nni ki tieni ban cuo nni. **19** Bi huadi kaaba pala den cili ki biidi ke yendo yendo kuli den yedi o: Li tie mini yo? **20** O den yedi ba li tie yinba bi piiga n liediba siiga yendo yua n taagi ki tungi leni nni. **21** O joa bi jua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni yua n baa janbi O joa bi jua li den baa hanii laa joa po bi yaa den mali o. **22** Ban den di yayogunu Jesu den taa dupe ki tuondi UTienu ki cabidi ki tieni ba ki yedi. Ga mani li ne n tie n gbaannandi, **23** o go den taa ki tadiñokaaga ki tuondi UTienu ki tieni ba ke bi kuli nñuna, **24** o den yedi ba yaa bonñokaala n tienia tie n soama yaama n tieni ke UTienu hantaado kua, yaama nbaa wuli bi niba boncianla po. **25** N waani yi imoamoa, n kan go ño duven hali min go baa ño obonpaano UTienu diema yaa daali. **26** Ban den yini pisoma nba yani ki gbeni bi den nñani ki gedi olifie tidi juali po. **27** Jesu den yedi ba: Yi kuli baa haan nni kelima li diani nbaa pua oyankpaalo ipe n yadi. **28** Ama n yaa ti fi bi tinkpiba nba ga yi liiga ki gedi galile. **29** Pieli den yedi o: Baa yaaba n sieni kuli

yaa ba ha ha mini wani ka. **30** Jesu den yedi o: n waani a imoamoani dinla ñiagu na hali ke ku kootongu daa mua milie a baa nia taalimata ke haa bani nni. **31** Ama pieli den nia hali boncianla ki yedi: baa li yaa tie tiladi min taani ki kpe leni a, kan nia ke mii bani a bi kuli den yedi yeni. **32** Jesu leni o hoadikaaba den gedi ya kaanu nyi jetesamane nni. O den yedi ba: kalimani ne hali min baa jaandi. **33** O den ta pieli, jaka leni jan ke bi yegi leni o, ijeje leni li paboanli den cili ki cuo o, **34** oden yedi ba li paboanli cuo nni hali ke li naani nni ke n baa kpe yeni sedi mani kiyya gu. **35** Lani o den suagi liiga waamu ki baa ki labini ki jaandi ke li ya baa tuo ya yogunu nkpen di na, n lagidi ki ha o. **36** O den tua nBaa, nBaa a fidi li bonla kuli, han ñani yaa tadiñokaaga n tienia min da ño. De lan da tua mini nbua yaala ama fini n baa yaala. **37** O den guani o huadikaaba kani ki sua ke bi goa ke o yedi pieli: simono a goa yo? haa fidi ki guudi ba waamu? **38** Ya guu mani ki jaandi ke yin da kua mi tulimma nni, li pali baa ama ti gbanandi tadi. **39** O go den piadi miliema ki jaandi nani mi kpia yeni. **40** O go den guani bi kani ki sua ke bi goa goa, kelima mi goama den gbadu ba. Baa den bani ban baa guani ki yedi o yaala. **41** O go den guani mi ta taama ki yedi ba: Yi baa goa ki fuodi mani yo? Li dagidi u yogunu pundi ke bi ba janbi, o joa bi jua ki tieni ti tuonbiadi danba nuuni. **42** Fii mani tin gedi. diidi mani yua n baa janbi nni, n kpendine. **43** Jesu n maadi ya yogunu, judasa yua n tie bi piiga n ni liedidiba siiga yendo, den pundi okani. Bi kopadianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni jufinba nikpeliba nden soani yaa niligu ke bi kukubi mugisiemu leni igbieni den yegi o. **44** Wani o jajanbido yeni den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n tienia: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o mani ki gedini owan da ciadi. **45** Wani judasa n den pundi li kani, lan yogunu liga o den nagini Jesu kani ki yedi o: Canba ki gobini o, **46** lani bi niba yeni den cuo Jesu. **47** Yaaba n den ye li kani siiga yendo den noadi ki jugisiega ki pedi ki joandi bi kopadianba bado naacemo tubili. **48** Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ki kukubi mu jugisiemu leni igbieni nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo nni bi? **49** N den ye leni yi UTienu diegu nni daali kuli ki bangi yi UTienu maama ama yii den cuo nni. Li tua yeni ke yaala n diani i diani nni n tieni ki dudi. **50** Lani bi huadikaaba kuli den ha o ki sani. **51** O jawaalo den hua Jesu ki goli bu kpalibu bebe, **52** Ban den cuo o, o den ha ke o kpalibu baa, ki sani mubili. **53** Bi den gedini Jesu bi kopadianba bado kani. Bi kopadianba yudanba leni bi nikpeliba leni libalimaama bangikaaba den taani lan kani. **54** Pieli den hua Jesu hali foagima hali ki ban pundi bi ckopacianba bado luoli nni. O den ka leni bi naacenga ki yie mi fantama. **55** Bi kopadianba yudanba leni jufinba cancannikpeliba taancianli kuli den lingi ya siedi n baa pa u sanu ki tieni ban kpa Jesu. Baa den baa. **56** Bi niba boncianla den tieni Jesu po mi siedi faama. Ama bi siedi yeni ki den taa yenma. **57** Bi tianba den fii ki sedi ki tiendi opo yaa siedi faama ntienia ki yedi: **58** Ti den gbadu ke o yedi: N baa mudi UTienu diegu na, o nisaalo nuu n maa yaagu, ki go maa UTienu diegu danata, nisaalo nuu n kaa maa yaagu. **59** Baa laa maama

po bi siedi naa den taa yenma. **60** Lani bi copadicianba bado den fi ki sedi bi kuli siiga ki buali Jesu: A kan guani maama ba kuli? **61** Jesu den njmimi suo, waa guani li ba kuli. Bi kopadicianba bado go den buali o: A tie UTienu n gandi yua, UTienu yua n pia ti kpiagidi ya Bia jua bi? **62** Jesu den yedi o: n tie wane. Yi baa ti le ke ojoa bi jua ka UTienu Upacimu kuli daano jienmu po, ki ke o ñiani tanpoli ki kpendi ti tawadi nni. **63** Lane bi kopadicianba bado cuo wani oba yaa tiayiekaadi ki padi ki yedi: Ti go bua siedinba ki tieni be? **64** Yi gbandi ke o sugi UTienu. Yi jagi be? Bikul den taani ki yedi ke li pundi wan kpe. **65** lani bi tianba, den cili ki siini O po, ki pigindi O njuni ki go kudi O a nikula, ki tua: njmee pua ñja? bi naacenba mo den pbino O i tanpee. **66** pieli den ye tiipo bi kopadicianba bado luolu nni. **67** o kopadiciamo potuado yendo den laa o, ke o yie mi fantama ki nuali o, ki yedi, a moko den ye leni Jesu nasaleti yua yo. **68** o n nia ki yedi, mii bani ñja n tua yaala, lani ki fii ki tagini ki ya ban ñia ki ban cia bu buliñuabu po. lanyogunu ku kotongu den mua. **69** o potuado yeni go den ban laa o, ki yedi ya niba n ye likani, yua n tene moko tie bi niba yeni siiga nni yendo yo. **70** pieli go den nia, yogin jenjenga n pugini, yaa ba n denye likani go den yedi pieli, laa pia kuli tama ke a moko tie bi niini yua yo, kelima a tie galili yua yo. **71** lanwani, o den cili ki solini o yuli ki polini, ki tua, mii bani ba, yi n maadi yua ya maama. **72** lanyogunu, mi taliema ku kotongu go den mua. lani pieli den tiadi, Jesu n den yedi o, yaala; hali ku kotongu ba mua taalima lie, a ba nia taalima ta ke ñja bani nni. wan den tia lipo, o den buudi.

15 lan den fa ku tasoangu bikopadikianba liga yaaba, li balimaama bangikaaba nikpela leni acangan nikpela den taani ki juogi. bi den loli Jesu ki gedi ki ban tieni pilata. **2** Pilata den buali o, moamoane ke a tie jufinba bado bii? Jesu den gua nni ki yedo: a yedi la. **3** bi kopadicianba nikpela den tabino bonli boncialia. **4** pilata go den gauni ki bualo: ñja tua li baa? nuanli ban tabina yaali kuli. **5** ama Jesu naa go den yedi li baa. **6** lan mo n bagi pilata. janmi kuli, kunilugu mia wan ña kadibenganya. **7** li den pia niyendo ke yi o barabasa leni o juoginkaaba li kadidieli n ni kelima bi den kpa o nilo kufuguni. **8** kunilugu den doni ki miadi o wan tieni nani wan maami bi po maama. **9** pilata den guanba; i bua min ñja Jesu jufinba bado bii? **10** kelima o den bani ke ninponli n cedi ke bikopadicianba den cuani Jesu o kani. **11** ama bikopadicianba den tudi ku niligu ki boa pilata n ñja bi po barabasa. **12** pilata den guani ki lebidiba, yua ke i toa o jufinba bado yeni, yi boa min tieni o ledee? **13** bi go den kpaani ki tua, kpa o lidapoanpoanli po **14** pilata den buali ba, o tieni i lee tagi yo?, bi go den kpaani ki pugini, kpa o lidapoanpoanli po. **15** kelima pilata den bua ku niligu pali mangi, o den ñja barabasa. ki den cedi ke bi pua Jesu a gbabina, ki teni ba O ban ban kpa O lidapoanpoanli po. **16** a minteeela den kuano u luolu nni, nani kani ke bi ja ti buudi yeni, ki taani a minteeela kuli. **17** bi den golini O bu kpalimoanbu, ki luni i konkoni badifoliga ki cibini O. **18** bi ji den fuondi O, ki tua: ti fuondi ñja, fini jufinba bado. **19** bi den pua O yuli po li kankagili, ki go siini o po ti ñisandi

ki gbandi o nintuali ki pugi O. **20** ban den ñuadiñuadi O ki gbeni, bi den goliti O bukpalimoanbu yeni, ki guani ki lani O, O tiaadi ki ta O, ki ban kpa O lidapoanpoanli po. **21** bi den tieni u paalu simono, silena yua, yuan tie Alesandili leni rufisa ba, ke o ñiani o kuanu po, ki cedi ke o tugi Jesu dapoanpoanli. **22** bi den gedini Jesu naani kani n yi golgota yarli n bundi ki yukolirkuoga. **23** bi den teni o yaa daama n kali ki taani leni mili ama waa den ñuna. **24** 'bi den kpa o lidapoanpoanli po, ki tuani o tiadi caca, ki ba bandi yua kuli n ba ba, ya biinu. **25** ban den joani o lidapoanpoanli po ya yogini den tie kudi yia. **26** ya diani n den waani ban kpa o yaala ya po n tie: jufinba bado. **27** bi den joano sugida lie siga. yendo, o gaanu, yendo ojieno. **28** yeni, li den tieni nani i diani n yedi maama: bi den quadi ki taano leni a nibia. **29** bi santagiba den sugi o ki fegini bi yula ki tua, fini, fini yuan ba mudi utien diegu ki go maagu dana ta siga. **30** ñyan jiidi lidapoanpoanli po, ki faabi a yuli. **31** bikopadicianba leni libamaama bagikaaba liigi yaaba moko ji den jooadi o ki tua, oden faabi nituuba ki nan kan jii fidi ki faabi o yuli. **32** kilisiti, isaleelebi bado, wan jiidi lidapoanpoanli po moala nne tin n le, ki nan fidi ki daano. ban den kpa o leni yaaba moko den sugidi o. **33** li biigili den ciidi ñanduna kuli po, ki ciili u yen sicutocuolu ki ban pundi **34** li yenlebili po Jesu den tiani ki yedi: Eli, eli lamasabatani yaali n bundi: ntieni, ntieni bee yaa po yo kaa ñaani. **35** bi tianba yaabi n den ye likani n den gbandi bi tua songi mani, o yi Eli **36** yaabi nye li kani bi niini yendo den sani ki ta ti kpacadil, ki fini likankagili ki tuuni miñinmiliginni ki teni o ke wan ñuo. ki yedi cedi mani tin le Elia ya ba cua ki jiini o. **37** Jesu den tiani yemma ke o fuomi sedi. **38** li jandielii kpali pigini kaabu den padi, ki cili tanpoli ki ban jiidi tiipo. **39** miteela kobiga yudaano yuan den se ki ñua Jesu n den kpe maama den yedi, moamoamni oden li tie utienu bijo yo. **40** li den pia ya puobi n se fuagima ki ñua. bi siiga den pia Maliyama magidala yua, leni Maliyama Jaka leni josie na, leni Salome **41** yaabin den ñua o ki go tuuni o po wan den ye galile, leni yaabi nden jooadi ki cua Jelusalema. **42** ku yenojoagu n den pundi nani ban den boogindi mi fuodima daali yeni, **43** Josefi Arimate yua, yuan den tie bi cancañnikpeliba siiga yua n pia ti kpiagidi, ki moko den gu utienu diema, den ta liganiali ki gedi pilata kani ki mia wan teni o Jesu gbanandi. **44** li den luudi pilata leni Jesu n kpe tomma. o den yini a miteela kobiga yudaano ki bualo hali li tie moamoane ke Jesu kpe tomma. **45** wan den bandi cuain keli tie moamoane ke Jesu kpe tomma, o den puni u sanu Josefi n ta jesu gbanandi. **46** Josefi den jiino lidapoanpoanli po ki wagino leni wan den daa ya kpalipienbu. o den gedi ki ban kuani o yaa takuli n tie tangu yaa niini. ki bindi ku tangu ki pagini. **47** Mliyama magidala yua leni Maliyama Josie na, den ñoaa ban kuani o naani.

16 mi fuodima daali n den pendi, Malyama Magdalya yua, Malyama, Jaka na, leni Salome den da tulalee ki bua gedi ki ban tieni Jesu gbanandi po. **2** a dan leleeda daali tasoanpanpangu, **3** bi den fii ki ban ca li kuli po, ki nan buali bi yula, ki tua njmee baan bindi ti po

kutanpagidigu yени. **4** ban den pundi ki yaadi ki nuaali, bi den sua ke ku tangu yeni bindi ki ñani li kani. **5** bi den kua li kuli nni, ki sua ke jawaalo kaa, ki la ti tiapieendi, ke li cuo ba ti jawaandi **6** o den yedi ba, da jie mani i lingi Jesu, nasaleti yua yo, ban den kpa ki joani yua lidaapoanpoanli po. O ffi, O naa ji yene. **7** ama gedi mani ki ban waarii bi ñoadikaaba leni pieli ke O gaa liiga ki ca Galili. lanpo yo, ke i ba lee O. nani O den yedi maama. **8** bi den ñani ki sani, ti jawaandi leni ti yanyagti ya po, ba den yedi o ba kuli li ba. **9** (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Jesu den ffi, a dan leleeda cilima daali tasoangu, O da den doagidi o yuli, Malyama Magdala yua, O n den deli yua ya ni nni cicilimu lelee. **10** O den gedi ki ban waani laa labaalo, yaaba n den ye, leni li pabiili ki go den n buudi kelima Jesu kuuma po. **11** ba n den gbadu ke Jesu go fo, ke Malyama laa O; baa go den daani. **12** lani yaa puoli, O den doagidi o yuli nani o nilamo yeni ñoadikaaba lie po u sanu nni. **13** bi den guani ki waani laa labaalo bi lieba ama bi naa den daani bi maama. **14** lani, Jesu go den doagidi o yuli o piiga n niyendiba yeni po ya yugunu ke bi di. O den fu leni ba, kelima bi pajoaga po, leni bi dandanluoma po, kelima ban den laa O, **15** kaa dani yeni ya po. O den yedi ba, gedi mani li ñandunli nni kuli, ki ban wani ba olaabaalijamo. **16** yua n daani, ki baptisi, ba faabi, ama yua ki daani, ti buudi cuonu ye o po. **17** ya sinankeene n ba n baa ya ñoa yaa ba n daani ne. bi baa deliti mu cicibiadimu, ki maadi mi malama n yeli nni b bi baa cuo i we, **18** baa bi ya ñuni ñoagbiadu li kan tieni ba li ba kuli. bi baa maandi bi nii a yiama po ke bi paagidi. **19** O Diedo n maadi laa maama, ki gbeni; O den doni tanpoli, ki ban kali Utieno najieno kani. **20** lani, bi den gedi ki ban wangí o labaalijamo, i kaani kuli. O Diedo den tuuni leni ba, ki saagi O maama po imoamoani leni sinankeneenba.

Luka

1 N buado Tewofila, bi niba boncianla den moandi ki diani yaala n den tientieni ti siiga ya togida. **2** Bi den diani la ki yjoadi yaaba n den laa laa bonla leni bi nuni yjali mi cilima, ki tua o laabaalijamo wangikaaba n den togidi ti maama. **3** N den tagidi ki bandi laa bonla kuli bojanla ki cili yjali li cilima. Min bandi li kuli yeni, n moko sua ke li yjani min diani apo ki yjorjoadi li fuuli, **4** ki teni yjan bandi ke yjan den baa ya bangima tie moamoani cain. **5** Elodo n den ka ti gbandi po Jude diema nni, U Tienu kopadicianba siiga yendo den ye ke bi yi o Sakali. O den tie U Tienu kopadicianba caga siiga cagiyenli yua, Abia ya cagili. O pua moko den tie Alono puolinjuanu ki yi Elisabeta. **6** Bani bonba lie yeni kuli den tiegi U Tienu nintuali. Bi den yua o Diedo balimaama leni o mabilikaama kuli cain kaa pia tagili. **7** Ama baa den pia biga, kelima Elisabeta den tie yjonaliga. Bani bonba lie kuli den kpeligi. **8** Sakali den tuuni o kopadiciantuonli U Tienu nintuali kelima wan den ye ya cagili nni n baa soani ya yogunu pundi. **9** Bi den toani tiatia nani U Tienu kopadicianba n maani ki tiendi maama, ki gandi o ke o baa kua o Diedo dieli nni ki sia a dugibila. **10** Ban den juugi a dugibila ya yogunu, U Tienu niba nitaanli kuli den ye niini ki jaandi. **11** Lani o Diedo maleki den sedi a dugibila padibinbinli jienu po ki doagidi o yuli Sakali kani. **12** Sakali n den laa o, o yama den yagi ke ti jawaandi cuo o. **13** Ama maleki den yedi o: "Sakali, yjan da jie, U Tienu ga a miabu, a pua Elisabeta baa ma apo bonjaga, yjan yini o Jan. **14** O baa tie apo pamancianli, yaaba n baa mangi bi pala kelima o madi po baa yaba. **15** O baa tie niciamo o Diedo nintuali, o kan ñ duven leni ya daama n bia kuli. O baa gbie leni U Tienu Fuoma Yua yjali ki daa ye o naa tugu nni. **16** O baa gobidi ki guani Isalele buolu yaaba boncianla o Diedo bi Tienu kani. **17** O baa cuoni U Tienu nintuali leni Elia yantiali buolu leni o paalu, ki teni bibaanba n goa ki mangi leni bi bila. Ki teni bi niyiekaaba n goa baa bi niteginkaaba yanfuoma. O baa bogini bi niba bi pala n tuo o Diedo po." **18** Sakali den yedi maleki: "N baa bandi lede ke lankuli tie moamoani? Kelima n kpeligi n pua mo podi." **19** Maleki den goa ki yedi o: "Mini Gabiyeli, yua n ye U Tienu kani ki tuuni opo. O soani nni ke min maadi a ki waani a laa laabaalijamo. **20** Nani yjan ki dugi n maama po yaama n baa tieni mi yogunu yaa pundi yeni, a baa tua muuulo ki kan go fidi ki maadi yjali laa bonla n baa tieni ya daali." **21** Bi niba yaaba n den ye niini yeni den ji Sakali ke li paki ba leni wan waagi U Tienu diegu nni maama. **22** Wan den ñani, waa fidi ki maadi leni ba. Lane bi den bandi ke o laa li bonlekaala U Tienu diegu nni. O den maadi leni ba leni o nii, ki ji tie muuulo. **23** Sakali tuonli U Tienu diegu nni dana n den gbeni, o den kuni o denpo. **24** Yogunuba n den pendi, o pua Elisabeta den punbi. O den ye deenni yogunu kuli yjali yjamaali muu, ki maadi leni o yuli ki tua: **25** "O Diedo tieni npo line wan jagi ke o baa ñani npo i fe ya yogunu bi niba siiga." **26** Sakali pua tugu yjmaluobilo nni U Tienu den soani ya

maleki n yi Gabiyeli Nasaleti, ya dogu n ye Galile diema nni. **27** O den soani o li powandiali kani. Yua n den tie ya joa n yi Josefi ya toginaa ki tie Dafidi diegu nni yua. Li powandiali yeni den yi Maliyama. **28** Maleki yeni den cua o kani ki yedi o: "N fuondi a, fini yua n baa li yjanbili U Tienu kani. O diedo ye leni a." **29** Maliyama yama den yagi boncianla laa maama po, ke o buali o yuli laa fuondi n baa ki yedi yaala. **30** Maleki den yedi o: "Maliyama, yjan da jie, kelima a baa li yjanbili U Tienu kani. **31** Diidi, a baa punbi ki maa bonjaga. Han yini o Jesu. **32** O baa tie niciamo, bi baa yini o tanpojoma Tienu Bijua. O Diedo U Tienu n baa kaani o o yaaja Dafidi gbandi po, **33** wan ya die Jakobo buolu yaaba yjali ya yogunu kuli, o diema kan baa juodima yjali abada." (aiõn g165) **34** Maliyama den yedi maleki: "Min kaa bani joa yeni, lani mo baa ga lede ki tieni?" **35** Maleki den goa yedi o: "U Tienu fuoma yua baa cua a kani, tanpojoma Tienu paalu baa yini apo. Lanyaapo bi baa yini yjan baa maa ya bigagidikaaga yeni U Tienu Bijua. **36** Diidi, a kpiilo Elisabeta, o moko punbi bonjaga o pociandi nni. Ban den tua yua ke o tie yonaliga o ji ye o yjmaluobilo nni. **37** Kelima U Tienu ki pia wan kan fidi yaala." **38** Maliyama den yedi: "N tie o Diedo yonbo, lan tua npo nani yjan yedi maama." Maleki den ñani o kani. **39** Laa yogunu Maliyama den fii ki jaligi ki gedi ya dogu n ye a juana po, Jude diema nni. **40** O den kua Sakali deni ki fuondi Elisabeta. **41** Elisabeta n den gbadji Maliyama fuondi ya yogunu, o biga den jeli o tugu nni, U Tienu Fuoma Yua den gbeni Elisabeta **42** ke kpaani: "A baa li seli ki cie bi puoba kuli a tugu nni biga mo baa li seli. **43** Be n teni ke n baa ke fini n Diedo naa cua n kani? **44** Diidi, min gbadji a fuondi ya yogunu liga, ki biga ban jeli n tugu nni leni li pamancianli. **45** Li pamanli ye leni a fini yua n daani ke wani o diedo n soani ke bi yedi a ya bonla baa tieni." **46** Maliyama den yedi: "N kpiagi o Diedo, **47** n pali mani yjali boncianla kelima wani U Tienu n candaano po, **48** Kelima o laa npo, mini o yonbo yua n tie taliga. Dinla liiga nifiima n tu nifiima kuli baa yedi li pamanli ye leni nni, **49** Kelima wani U paaciamu kuli daano tieni npo ya bonla n pia pakili o yeli gagidi ki yjani. **50** O baa gba mi niijima yaaba n fangi o nifiima n tu nifiima kuli po. **51** O doagidi o nu paalu, ki yadi ti yantia-japaadi danba. **52** O jiini i paaciam danba bi balikalikaani po ki fiini taliginba. **53** O guoni a konkonba li bonjanla, ki cabi a piada u nukuomu. **54** O todii o naacenba Isalele yaaba. Waa sundi ki doagidi o niyigbadima, **55** nani wan den yedi ti yaajanba maama, Abalanjama leni o puolinjuani po ya yogunu kuli. (aiõn g165) **56** Maliyama den kali Elisabeta karii ke li bua ki pundi yjmaalita, ki goa ki kuni o denpo. **57** Elisabeta mayogunu den pundi ke o mali bonjaga. **58** O yegininlieba leni o kpiiba den gbadji ke o diedo gbadji opo mi niijicianma, ki taani ki mangi bi pala leni o. **59** Li daniili daali bi den cua ki baa kuani ki canpandiga ku koanciagu. Bi den bua ki yini o o baa yeli Sakali. **60** Ama o naa den yedi: "Yeni ka, o baa yi Jan." **61** Bi den yedi o: "A kpiiba siiga ki pia yua n yi laa yeli." **62** Bi den maadi o baa mi muulima, ki bua ki bandi wan bua ki biga n ya yi maama. **63** Sakali den mia wan baa diani naani, ki diani lipo: "o yeli yi jan." Li den

paki bikuli. **64** Lanyogunu lanyogunu Sakali lanbu den tabidi, ke o fidi ki yaadi ki pagi U Tieu. **65** Ti jawaandi den cuo bi yieninlieba kuli. Yaaba n den ye Jude diema nni kuli den maadi laa borla kuli bi siiga. **66** Yaaba n den gbadi likuli den kubi la bila pala ki tua: “Ki naa biga baa tua be.” Moamoani, o Diedo nu den kubi o. **67** Ki baa Sakali den gbie lenii U Tieu Fuoma Yua ki pua sawali ki yedi: **68** “O Diedo Isalele Tieu n baa ti pagidi, kelima o laa o niba po ki da ki faabi ba. **69** Ki fiini tipo o naacemo Dafidi diegu nni ya candaano n pa. **70** O tieni wan den teni ke o sawalipua-gagidikaaba maadi yaala ḥali yogu. (aiōn g165) **71** O den niani ke o baa ga ti ti yibalinba nuu nni. **72** Yeni o gbadi ti yaajanba po mi nirjima, ki tiadi o njanataado yua n gagidi ki ḥani po, **73** Wan den poli ki kuani yua leni ti yaaja Abalanjama, **74** Ke o baa ga ti ti yibalinba nuu nni ki teni tin ya jaandi o kaa jie, **75** Ki ya cuoni o nintuiali leni mi gagidijanma leni mi tegirima ḥali ti miali dana kuli. **76** Fini ki canpandiga bi baa yi ḥia Tieu yua n ye ḥali tanpolijoma ya sawalipualo Kelimaa baa ga o Diedo liiga, ki ya ḥanbidi o sani, **77** Ki teni o niba n la o tindima, Kelima o tieni bi po sugili bi tuonbiadi po, **78** Kelima ti Tieu ya ninjibadima yaapo o teni ke o yenma ḥani tanpoli Ki yendi tipo nani u yienu n pudi maama yeni, **79** Ki baa yendi yaaba n ye li biigili nni Leni mi kuuma nni jinjingu nni po, Ki gobidi ti ke tin kua ki ya cuoni Mi yanduama sanu nni.” **80** Ki biga yeni den kpedi ki fandi bonjanla, ki ye li fuali nni ḥali ya daali ke o den ti doagidi o yuli Isalele yaaba po.

2 Laa yogunu Sesa Ogsuta den ḥani li ḥaobonli ke li yadi i kaani kuli ki yedi ban coadi Loma diema yaaba kuli. **2** Laa coadikpiali den tieni Kiliinus n den tie Sili diema Gufeneeli ya yogunu. **3** Yua kuli den ca ke ban coadi o o dandogu nni. **4** Josefi moko den fii Nasaleti dogu nni yu n ye Galile diema nni, ki gedi Jude diema Dafidi maadogu Betelera nni kelima o den tie Dafidi puolijuaru leni o diegu nni yua. **5** O den gedi ke ban ban coadi wani leni o toginaya Maliyama, yua n den punbi. **6** Ban den ye Betelera, o maayogunu den pundi. O den mali o posabiga, bonjaga. **7** O den bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni, kelima kaanu ki den ye bi po ku candiegu nni. **8** Laa tinkunu nni bi yankpaaba den ye ku muagu nni ki gu bi yandi ku ḥiag. **9** O diedo maleki den doagidi o yuli bi kani. O Diedo kpiagidi den yendi ki lindi ba ke ti jawaandi den cuo ba boncianla. **10** Maleki den yedi ba: “Da jie mani. Kelima n cuaani yipo o laabaalijamo, yua n baa tua bi niba kuli po pamancianli. **11** Lani n tie ke dinla, Dafidi dogu nni bi mali yipo o candaano, yua n tie Kilisiti, o Diedo. **12** Line n baa tie ya maalima n baa teni yin bandi o, yi baa le ki canpandiga ke bi bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni.” **13** Laa yogunu malekinba boncianla den doagidi bi kani ki taani leni maleki yeni ki pagi U Tieu ki tua: **14** “U Tieu n baa ti kpiagidi ḥali tanpolijoma, ya niba n mangi o pali ki tinga nni n ya pia mi yanduanma.” **15** Malekinba n den ḥani bi kani ki goa tanpoli po, bi yankpaaba den yedi bi yaba: “Tin gedi mani tonma ḥali Betelera ki ban le yaala n tieni, o Diedo n waani ti yaala.” **16** Bi den

jaligi ki gedi ki lingi ki laa maliyama leni josefi, ki go la ki canpandiga ke ki dua ku yankpagu nni. **17** Ban den laa likuli bi den togidi maleki n den waani ba yaala ki canpandiga po. **18** Bi yankpaaba n den togidi yaala den paki yaaba n den gbadi kuli. **19** Maliyama den kubi laa togida kuli o pali nni ki kpaagi lipo. **20** Bi yankpaaba den lebidi ki goa ki kpiagidi U Tieu, ki go pagi o ban gbadi ki go laa yaala kuli po, ke likuli den tieni nani maleki n waani ba maama. **21** Ki canpandiga yeni madi daniili daali n den pundi, bi den kuani o ku koanciagu, ki cili o yeli Jesu, maleki n den waani ba ya yeli ḥali ke o naa daa punbi o. **22** Bi walirjanbima dana n den pundi nani Musa balimaama n bili maama, bi den gedini ki canpandiga Jelusalema, baan gagidi o o Diedo po, **23** nani lan diani maama o Diedo balimaama nni: Bonjakpiaga kuli baa gagidi o Diedo po. **24** Bi go den cuani nani o Diedo balimaama n bili ban baa padi U Tieu po, lan i tie kpajefanmu lie, yaaka kpajenaaawundi lie. **25** Li yogunu o joa den ye Jelusalema ke bi yi o Simeyono. O den tie niteginkoa ki go fangi U Tieu, ki gu yua n baa baagi Isalele buolu yaaba. U Tieu Fuoma Yua den ye leni o. **26** Li den sua ke U Tieu Fuoma Yua den tuodi ki doagidi ki waani o ke o kan kpe kaa la o Diedo n gandi yua. **27** U Tieu Fuoma den fiini o ke o cua U Tieu diegu nni. Ki canpandiga Jesu danba n den cuani o ki baa tieni opo U Tieu balimaama n bili yaala, **28** Simeyono den ga o ki kpabi o, ki pagi U Tieu ki yedi: **29** “Moala n Diedo, ḥan pa mini a naacemo n kuni leni mi yanduanma, kelima a kuani a ḥaoanianu. **30** Kelima n nuni laa ḥan soani tipo ya faabima, **31** ḥan bogini yaama ke ḥanduna nibuoli kuli baa le, **32** yaama n tie yenma ki baa yendi i nibuoli kuli ki teni ban bandi a, ki go tie ti kpiagidi a niba Isalele buolu yaaba po.” **33** Li den paki Jesu baa leni o naa leni Simeyono n maadi ya maama opo. **34** Simeyono den gaali ba ki yedi o naa Maliyama: “Diidi ki le, U Tieu bili ke ki naa biga baa teni ke Isalele buolu yaaba siiga boncianla n ba, boncianla mo n fii. O go baa tie U Tieu sinankeeni bi nitianba n baa yie yua, **35** kelima o baa teni bi niba boncianla n jagi yaala bi pala nni n doagidi. Fini mo, ya paboanli n tie nani ki jugisiega baa muu a pali.” **36** O sawalipualo den ye ki yi Hana ki tie Fanueli bisalo Asela buolu yua o den kpeligi boncianla. O den tieni bina lele leni o calo ḥali o jafandi nni. **37** O ji den tie kpepuoli ki pia piinii n bina naa. Waa den ū U Tieu diegu nni, o den tuuni U Tieu po u yensiinu leni ku ḥiag kuli leni mi ḥaoalolima leni i jaandi. **38** Lanyogunu liga o den nagini bi kani ki pagi U Tieu ki maadimadi yaaba n gu Jelusalema daaफाबिमा kuli Jesu maama. **39** Josefi leni Maliyama n den tieni o Diedo balimaama n bili yaala kuli ki gbeni, bi den lebidi ki guani Galile nni bi dogu Nasaleti po. **40** Ki biga den fandi ke o gbamanu pugidi. O den pia mi yanfuoma boncianla, U Tieu ḥanbili mo den ye leni o. **41** Jesu danba den maani ki caa Jelusalema binli kuli mi pendima jaanma yogunu. **42** Jesu n den pia piiga n bina lie, bi den gedi Jelusalema laa jaanma po nani ban maani ki tiendi maama. **43** Mi jaanma dana n den pendi ke bi goa ki kuni, ki biga Jesu den sedi Jelusalema. O danba ki den faami. **44** Nani ban den tama ke bi ye leni

bi santagilieba yeni, bi den cuoni danmunli ki lingi o bi kpiiba leni bi bankaaba kuli kani. **45** Ban ki den laa o, bi den lebidi ki guani Jelusalema ki baan lingi o. **46** Li dantaali daali bi den laa o U Tienu diegu nni, ke o ka U Tienu balimaama bangikacianba siiga, ki cengi bi maama ki go buali ba i buali. **47** Li den paki yaaba n gba o maama kuli kelima o yanfuoma leni o maguarkaama po. **48** O danba n den laa o, li den paki ba boncianla, ke o naa yedi o: "N biga, be n teni ke a tieni ti line? Diidi a baa leni mini kuli den ye leni ti yanyangi ciandi ki lingi a." **49** O den yedi ba: "Be n teni ke yi lingi nni? Yii bani ke li tie tiladi min ya ye n Baa dieli nni?" **50** Ama baa den ga wan yediba yaala. **51** O den yegi leni ba ki kuni Nasaleti, ki tuo ki njua bi maama. O naa den kubi laa bonla kuli o pali nni. **52** Jesu den fandi ki go kpedi ke o yanfuoma pugidi. U Tienu pali leni bi niba ya pala kuli den mani opo ki pugidi.

3 Loma yaaba badiciamo Tibeli Sesa bali piiga n binmuuli binli, Ponisa Pilata den tie Jude diema gufeneeli, Elodo den die Galile diema, O waalo Filipi n ya die Itule leni Takonita diema, Lisaniasa mo n ya die Abilena diema. **2** Hana leni Kayifa den taani ki tie bi kopadicianba badiba. Laa binli Sakali bijua Jan den ye mi fanpienma nni, ke U Tienu den maadi leni o. **3** Lane o den caa ya dogi n baali Judana ki wangti bi niba ke ban biidi bi pala bi tuonbiadi po ki lebidi bi yama wan batisi ba ban baa bi tuonbiadi sugili. **4** Nani lan diani maama o sawalipualo Esayi tili nni: O nilo Kpaani mi fanpienma nni ki tua: Yin bogini mani o Diedo sanu, ki naadi mani o sani. **5** Bi baa gbieni ti joaloandi kuli, ki jiini joacianli leni joabiga kuli ki dagini, ki naadi a sangoana, ki piini ti sanbuodi. **6** Nisaalo kuli baa la U Tienu faabima. **7** A nigola den kpendi Jan kani ke wan batisiba. O den maadi ba ki tua: "Yinba u waalabibuolu na, yme fandi yi yin sani ki ciadi U Tienu pabienli yaali n baa cua na?" **8** Yin ya tuuni mani ya tuona n doagidi ke yi lebidi yi yama. Yin da tua yi pala nni: 'Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja.' N waani yi ke U Tienu baa fidi ki teni ya tama n tie na n tua Abalahama puolijuani. **9** Baa moala bi caani li yali i tjiini po. Ya tibun ki luoni ya bonluonkaala n njani kuli, bi baa pedibu ki lu mi fantama nni." **10** A nigola den buali o ki tua: "Ti nan baa tieni lede?" **11** O den goa yedi ba: "Yua n pia liada lie, wan boagidi leni yua n ki pia, yua n pia mi jiema moko n tieni yeni." **12** Bi lubigaaba moko den cua ke wan batisi ba, ki yedi o: "Canbaa, ti baa tieni lede?" **13** O den goa yedi ba: "Yin da ga li lubili ki cie ban bili maama." **14** A minteela moko den buali o: "Ti mo baa tieni lede?" O den yedi ba: "Da tieni mani bi niba u paalu, ki da gaani suuli ki kuli oba. Yin mangi mani yi pala leni yi njmapani." **15** Bi niba den gu ki sugini U Tienu n gandi yua cuama. Bi kuli den buali bi yula Jan ya tie U Tienu n gandi yua. **16** O den yedi bi kuli: "Mini n batisi yi leni mi nima, ama yua n pia u paalu ki cie nni baa cua, mii pundi baa yua n baa loti o cacaabaabu. Wani, o baa batisi yi leni U Tienu Fuoma Yua, leni mi fantama. **17** O kubi o kaaligu o nuu nni, o baa njambi o jalu cain, ki lendi ki tigi ki wodi ki kuodi o buali nni ki nan sia mi fenma nni ya fantama n

kaa pia gbindima." **18** Jan wangti bi niba o laabaalijamo ki go tundi ba tunditoe boncianla. **19** Ama wan den funi leni Elodo yua n die Galile kelima o waalo pua Elodiasa po leni wan tieni ya tuonbiadi kuli po, **20** Elodo go den pugini laa tuonbiadi kuli po tuonbiatoadi, ki luoni Jan li kadidieli nni. **21** Bi niba kuli den kpendi ke Jan batisi ba, o den batisi Jesu moko. Jesu n den jaandi ya yogunu, tanpoli den luodi **22** ke U Tienu Fuoma Yua niani lipo ke o nannanli naani leni ki kpaajiegia ki jiidi ki jagini Jesu po. Bi den gbadu u nialu ke u maadi njali tanpoli po ki yedi: "A tie n Bijabuadiga n pali mani apo njali boncianla." **23** Jesu den cili o tuonli ki pia nani bina piita. Bi den nua ke o tie Josefi bijua. Josefi mo tie Heli bijua, **24** Heli mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, Lefi mo tie Maliki bijua, Maliki mo tie Janayi bijua, Janayi mo tie Josefi bijua, **25** Josefi mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Amosi bijua, Amosi mo tie Nahumi bijua, Nahumi mo tie Esili bijua Nagayi bijua, **26** Nagayi mo tie mahati bijua, Mahati mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Semeyini bijua, Semeyini mo tie Joseki bijua, Joseki mo tie Joda bijua, **27** Joda mo tie Johana bijua, Johana mo tie Lesa bijua, Lesa mo tie Solobabeli bijua, Solobabeli mo tie Salatieli bijua, Salatieli mo tie Neli bijua, **28** Neli mo tie Meleki bijua, Meleki mo tie Adi bijua, Adi mo tie Kosama bijua, Kosama mo tie Elimadama bijua, Elimadama mo tie Ela bijua, **29** Ela mo tie Jesu bijua, Jesu mo tie Elieseli bijua, Elieseli mo tie Jolima bijua, Jolima mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, **30** Lefi mo tie Simeyono bijua, Simeyono mo tie Juda bijua, Juda mo tie Josefi bijua, Josefi mo tie Jonama bijua, Jonama mo tie Eliakimi bijua, **31** Eliakimi mo tie Meleya bijua, Meleya mo tie Mena bijua, Mena mo tie Matata bijua, Matata mo tie Jonatan bijua, Jonatan mo tie Dafidi bijua, **32** Dafidi mo tie Isayi bijua, Isayi mo tie Obedi bijua, Obedi mo tie Boasa bijua, Boasa mo tie Salimono bijua, Salimono mo tie Nasono bijua, **33** Nasono mo tie Aminadabi bijua, Aminadabi mo tie Adimini bijua, Adimini mo tie Alini bijua, Alini mo tie Esilomo bijua, Esilomo mo tie Peletisa bijua, Peletisa mo tie Juda bijua, **34** Juda mo tie Jakobo bijua, Jakobo mo tie Isaaka bijua, Isaaka mo tie Abalahama bijua, Abalahama Tela bijua, Tela mo tie Nahoda bijua, **35** Nahoda mo tie Seluga bijua, Seluga mo tie Lehu bijua, Lehu mo tie Peleka bijua, Peleka mo tie Ebeli bijua, Ebeli mo tie Sila bijua, **36** Sila mo tie Kayinama bijua, Kayinama mo tie Afakisada bijua, Afakisada mo tie Sema bijua, Sema mo tie Nowe bijua, Nowe mo tie Lemeka bijua, **37** Lemeka mo tie Matusalema bijua, Matusalema mo tie Enoka bijua, Enoka mo tie Jeleda bijua, Jeleda mo tie Maleleeli bijua, Maleleeli mo tie Kenama bijua, **38** Kenama mo tie Enosa bijua, Enosa mo tie Seta bijua, Seta mo tie Adama bijua, Adama mo tie U Tienu bijua.

4 Jesu den niani Judana kani ki gbie leni U Tienu Fuoma Yua. Wani U Tienu Fuoma den gedini o mi fanpienma po **2** ke lankani, Sutaani den tulini o njali dana piinaa. Waa den dini liba laa dana nni. Laa dana n pendi mi koma den cuo o. **3** Lani, Sutaani den yedi o: "A ya tie U Tienu Bijua, njan yedi li tanli ne n tua jiema." **4** Jesu den goa ki

yedi o: "Li diani: O nisaalo kan ya ye kelima mi jiema bebe yaapo." 5 Sutaani den gedini o ya kaanu n kpedi ki teni ke o laa ḥanduna diema kuli yenma, 6 ki yedi o: "N baa pa ya laa bali kuli leni laa diema kuli leni mi kpiagidi, kelima bi puni nni li kuli, n mo baa pa la min bua yua kuli. 7 Lanwani a ya gbaani n nintuali, li kuli baa tua a yaala." 8 Jesu den goa ki yedi o: "Li diani: A baa kpiagi a Diedo a Tieu, ki ya tuuni wani bebe yaapo. 9 Sutaani den gedini o Jelusalema, ki sieni o U Tieu diegu yuli po. O den yedi o: "A ya tie U Tieu Bijua ḥyan yugi ki ci tiipo, kelima li diani." 10 O baa puogi o malekinba ke ban guudi a. 11 Bi baa tiebi a leni bi nii ke a taali n da tuudi tanli." 12 Jesu den goa ki yedi o: "Li go yedi: Da biigi a Diedo a Tieu." 13 Sutaani n den tulini o laa tulimma kuli ki gbeni, o den foagidi o kani ḥali yogunuba. 14 Jesu den guani Galile leni mi Fuoma paaciamu. O yeli den ḥnani laa diema nni kuli. 15 O den bangi li balimaama bangima diena nni ke bi niba kuli pagi o. 16 Jesu den gedi Nasaleti wan den fandi naani. U Tieu fuodima daali o den kua li balimaama bangima dieli nni, nani wan den maani ki tiendi maama. O den fii ki baa cogi U Tieu maama, 17 ke bi teni o o sawalipualo Esayi yaa tili, wan den gbabidi li, o den laa lan diani naankani ya maama n tie na: 18 O Diedo Fuoma ye n niinni kelima o gandi nni ke min ya wangi a luoda o laabaalijamo. O soani nni ke min kpaani i yonbi faabima. Ke min pa a juama mi nunnualima. O soani nni ke min ya faabidi ban miabi yaaba, 19 Ki kpaani ke o Diedo ḥanbili binli cua. 20 Jesu n den cogi laa maama, o den goa ki ghabi li tili ki teni li o jiidikoa, ki goa ki kali. Yaaba n den ye li balimaama dieli nni kuli den diidi o. 21 O den yedi ba: "Yin gbadu i Diani maama yaama ne tieni dinla." 22 Bikuli den tiendi opo seedi ki pagi o leni wan maadi ya marjanma, ki nua o leni li pakili. Bi den tua: "Laa tie Josefi bijua kaa?" 23 Jesu den yedi ba: "Laa pia kuli tama ke yi baa pua nni ya kpanjama n tie na: 'Fini lotoli, paagi a yuli,' ki go yedi: 'Ti gbadu ḥyan tieni yaala Kapanayuma po kuli, ḥyan tieni la nakanba mo a dandogu nni.'" 24 O den pugini ki yedi: "N waani yi i moamoani, bi kan ga sawalipualoba kuli bonjanla o dandogu nni. 25 N go waani yi i moamoani ke Elia yogunu, tanpoli n den luoni ke ki taaga ki mi ḥali binata leni ḥmaali luoba ke mi koncianma den ye mi diema nni kuli, a kpepuona den ye Isalele diema nni boncianla. 26 Ama baa yeni U Tieu ki den soani Elia bi niinni oba kuli kani kali Sidoni diema dogu Salepita ya kpepuoli kani. 27 A gbaada boncianla den ye Isalele diema nni o sawalipualo Elise yogunu. Baa yeni, bi niinni oba ki den paagi kali Naama Sili diema ya joa." 28 Yaaba n den ye li balimaama bangima dieli nni n den gbadu laa maama bi pala den beni boncianla. 29 Bi den fii ki deli ki ḥnani o u dogu nni, ki gedini o bi dogu n ye ya juuali yuli po, ki baa lu o li yidima kani. 30 Ama Jesu den tagini ki cuoni bi siiga nni ki ḥnani ki ban caa. 31 Jesu den gedi Galile dogu Kapanayuma. Mi fuodima daali o den bangi bi niba. 32 O bangima den paki ba kelima o den maadi leni li bali. 33 Li den sua ke ki cicibiadiga n ye ya joa ya niinni ye li balimaama bangima dieli nni. O den tiani boncianla ki yedi: 34 "Hain, fini Nasaleti yua Jesu, be n ye tinba leni fini siiga? A cua ki baa bolini ti. N

bani ḥyan tie yua. A tie U Tieu Nigagidinjamo." 35 Jesu den funi leni ga ki yedi: "Suo ki ḥna o joa yeni niinni." Ki cicibiadiga den guli o joa yeni li mutaanli siiga ki ḥnani o niinni kaa tieni o bonbiadilaba kuli. 36 Li den paki yaaba n ye li kani kuli ke bi maadi leni bi yaba ki tua: mi naa maama te? O maadi mu cicibiadimu leni li bali leni u paalu ke mu ḥna mun ye yaaba niinni." 37 O yeli den ḥnani laa gaani lindima tinbuona nni kuli. 38 Jesu den fii ḥnani li balimaama bangima dieli nni ki gedu Simono denpo. Li den sua ke Simono cuadinaa dua li kani ke o gbannandi beni boncianla. Bi den mia Jesu ke wan paagi o. 39 O den gedi o kani ki yini opo, ki funi leni ti gbannanbiendi leni li bali ke u kagidi opo. Lanyogunu o den fii ki ga bi cangu. 40 Ki yenga n den kua ya yogunu, yaaba n den pia o yama kuli den cuani ba Jesu kani. Bi yianbuoli den kandi. Jesu den maani o nii yendo yendo kuli po ki paagi ba. 41 Mu cicibiadimu moko den ḥnani bi niba boncianla niinni ki tangi ki tua: "A tie U Tieu bijua." Ama Jesu den fu leni mu kaa tuodi ke mu maadi, kelima mu den bani ke o tie U Tieu n Gaudi Yua. 42 Lan den fii ki faa Jesu den ḥnani ki gedu li fuali po. A nigola den lingi o. Ban den pundi o kani, bi den bua wan ya ye leni ba ki da ḥna bi kani. 43 Ama o den yedi ba: "Li tie tiladi min ya wangi dotoe mo U Tieu diema laabaalijamo kelima o den soani nni lani yaapo." 44 O den wangi o laabaalijamo li balimaama bangima diena nni ya n ye mi diema nni kuli.

5 Dayenli Jesu den se Jenesaleti ḥnincianma boanjaali po, ke ku niligu lindi o ki ḥnabi ki miabi o ki bua gbadu U Tieu maama. 2 O den laa ḥnibadiilie u ḥninkunu ke bi jankpaanba ḥnani lienni ki ḥnudi bi taali. 3 O den kua ḥnibaiayengu nni, Simono ya yaagu, ki mia o ke wan piadi leni li wali waali. Lani Jesu den kali ku ḥniniagbu nni ki bangi ku niligu. 4 Wan den maadi ki gbeni o den yedi Simono: "Suagi ki pundi mi ḥnima n ḥnua naani, ki lu i taali ki kpaani i jami." 5 Simono den goa ki yedi o: "Canbaa, ti den dua tuuni ḥnamungu kuli, tii baa pu, ama ḥyan yedi yeni n baa lu i taali." 6 Ban den luni, bi den cuo i jami boncianla ḥali ke bi taali cenli, 7 ke bi kabini bi jankpaanlieba yaaba n ye ku ḥnibialieditu yeni kuli ḥnali ke ti bua ki mia. 8 Simono Pieli n den laa lani, o den gbaani Jesu nintuali ki yedi o: "N daano foagidi n kani kelima n tie tuonbiadi daano." 9 O den maadi yeni kelima ti jawaandi den cuo o, wani leni yaaba n ye leni o kuli, kelima ban den cuo i jami boncianla maama. 10 Li go den tie yeni Sebede bijiba Jaka leni Jan po, bani Simono jankpaanlieba. Jesu den yedi Simono: "Da jie liba. Nani ḥyan lingi i jami maama, dinla liiga a baa lingi bi niba U Tieu po." 11 Ban den gedini bi ḥnibadi li wali kani, bi den ḥya li kuli ki ḥnodi Jesu. 12 Jesu n den ye doyendu nni, o joa den ye li kani ke o gbannandi kuli tie gbaadima. Wan den laa Jesu, o den labini o kani ki mia o ki yedi: "N daano a ya bua a baa fidi ki ḥnabi nni." 13 Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: "N bua ḥnabi." Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo. 14 Jesu den yedi o ke wan da togidi niloba yaala n tieni, ki go yedi: "Gedi ki ban waani a yuli o kopadiciamo ki padi a ḥnabima padili nani Musa

n bili maama, lan tua bipo seedi ke a ñanbi.” **15** Jesu yeli den ña ki pugidi. A nigola den kpendi o kani boncianla ki bua ki cengi o maama, ki go bua wan paagi ba bi yianri po. **16** Ama Jesu den maani ki ña ki caa a fuana nni ki ban jaandi. **17** Dayenli Jesu den bangi bi niba U Tieu maama, Falisieninba leni li balimaama bangikaaba bi tianba den ka likani. Bi den ñiani Galile dogu nni leni Jude ya dogu nni kuli leni Jelusalema moko. O Diedo paalu den ye leni Jesu ke o paagidi a yiama. **18** Diidi ki le, bi niba den tugi o joa ke o dua ku kaagu po ke o gbannandi kpe. Bi den moandi ki baa kuani ki duani o Jesu nintuali. **19** Bar kaa den baa ban baa tagini naani ki kuani o kelima bi niba yabinu po, bi den doni ku doangu yuli po ki cibi ya bonli n yaba ki kuani o leni wan dua ya kaagu po kuli, ki jiini o ki duani o li nitaanli siiga Jesu nintuali. **20** Jesu n den laa bi dandanli, o den yedi o joa yeni: “A baa a tuonbiadi sugili.” **21** Li balimaama bangi kaaba leni Falisieninba den bungi bi pala nni ki tua: “One tie ñyme ki maadi ki sugidi U Tieu nanda? wani U Tieu bebe yaaka, ñyme baa fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili?” **22** Jesu den bani ban bungi yaala, ki goa yedi ba: “Be n teni ke yi bungi yi pala nni yeni? **23** Maama lie na siiga, mile n ddingi ki cie, ki yedi: ‘A baa a tuonbiadi sugili’ bi, ki yedi: ‘Fii ya cuone?’ **24** N bua yin le ki bandi ke o Joa Bijua pia li bali ñanduna nni ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili.” Lane o den yedi yua ya gnannandi n kpe: “N yedi a, fii ki taa a kaagu ki ya kuni.” **25** Lanyogunu liga o den fii ki sedi bi kuli nunbu nni, ki taa wan bi dua ya kaagu ki ñani ki ban kuni ki kpiagidi U Tieu. **26** Li pakili leni li fangi den cuo bikuli ke bi kpiagi U Tieu ki tua biyaba: “Dinla ti laa yaala n pia ki lidiga.” **27** Lani n pendi Jesu den ñani ki laa o lubigaalo ke bi yi o Lefi, ke o ka o tuonli kani ki gaani li lubili. Jesu den yedi o: “Hoadi nni.” **28** O den fii ki ja li kuli ki joaudi o. **29** Lefi den taani bi niba o diegu nni ki ñanbi mi jecianma Jesu po. Bi lubigaaba leni nitoaba boncianla den ka leni ba u sajekaanu kani. **30** Falisieninba leni bi siiga yaaba n tie li balimaama bangi kaaba den jaligi Jesu ñoadikaaba ki tua: “Be yaapo ke yi di ki go ñu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba?” **31** Jesu den goa ki yedi ba: “Ya niba n pia laafia kaa bua lotoli, ama a yiama. **32** Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka, kali ti tuonbiadi danba ke ban lebidi bi yama.” **33** Bi niba den yedi Jan ñoadikaaba leni tinba falisienba ya yaaba kuli yen luo bu ñoabu ki go jaandi, ama a ya yaaba wani nan di ki go ñu.” **34** Jesu den goa ki yedi ba: “Naani yi baa fidi ki teni o pocaancalo danlinba n loli bu ñoabu o pocaancalo n da ye leni ba ya yogunu bi? **35** A dana kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki ñiani o bi siiga, laa yogunu bi baa luo bu ñoabu.” **36** Jesu go den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Niloba kan padi li liadipanli ki ñani ki cabijenga ki baa biini li liadikpeli. O ya tieni yeni o padi, o padi li liadipanli ki go sua ya cabijenga n ñani yeni mo kan ya naani leni li liadikpeli. **37** Niloba mo kan didi taa duvenpaano ki piagi ki piagi ti dayuakpedi nni, o ya tieni yeni, o duvenpaano baa puuni ki teni ti dayuadi n padi duven n wuli, ti dayuadi yeni mo n bodi. **38** Tiladi ban piagi duvenpaano ti dayuapandi nni. **39** Yua n ñuni ya

duven n kpeligi mo kan go ya bua ki ño ya duven n paani kelima o baa yedi: ‘Ya duven n kpeligi mani ki cie.’”

6 Mi fuodima daali dayenli Jesu n den tagi ki ki poandi ñalikama kuani nni, o ñoadikaaba den jobidi ñalikama siandi ki nugi ki ñmani. **2** Falisieninba bi tianba den yedi ba: “Be n teni ke yi tiendi yaala n kua mi fuodima daali?” **3** Jesu den goa ki yedi ba: “Naani yii cogi Dafidi n den tieni yaala mi koma n den cuo o, wani leni yaaba n den ye leni o kuli yoo, **4** ke o kua U Tieu diegu nni ki taa dupen bilikoa ki ñmani, baa ke li kua nitoa kuli n ñmani dupen yeni li yaa tie kopadicianba yaaka? Ama Dafidi den taa ki ñmani ki teni yaaba n yegi leni o moko.” **5** Jesu go den yedi ba: “O Joa Bijua n die mi fuodima daali.” **6** Mi fuodima daali datoali Jesu den kua li balimaama bangima dieli nni ki bangi bi niba U Tieu maama. O joa den ye likani ke o jienu kuodi. **7** Li balimaama bangikaaba leni falisieninba den kpaagi Jesu ki baa le o ya baa paagi o mi fuodima daali, ke ban baa ban baa fidi ki kuli o leni yaala. **8** Jesu den bani ban bungi yaala ki yedi yua ya nu n kuodi: “Fii ki sedi siiga nne.” O den fii ki sedi. **9** Jesu den yedi ba: “N buali yi naani li pia u sanu tin tieni yaala n ñani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi, ki bolini o yo?” **10** O den diidi ki lindi bi kuli ki yedi: O joa yeni: “tandi a nuu.” O den tandi u ke u paagi. **11** Bi pala den beni ñali ke li pend, ke bi juogi leni biyaba ban baa tieni Jesu yaala. **12** Laa yogunu Jesu den gedi li juali po ki baan jaandi. O den tieni namungu ki jaandi U Tieu. **13** Lan den fii ki fa o den yini o ñoadikaaba, ki gandi bi siiga nni piiga n niba lie, ki yini ba bi tondiba. **14** Bi yela n tie na: Simono, Jesu n den yini yua Pieli leni o waalo Andile, leni Jaka leni Jan, leni Filipi leni Batelemi, **15** leni Matiyu leni Toma, leni Alife bijua Jaka leni Simono, ban den yi yua o yankuadano, **16** leni Jaka bijua Jude, leni Judasa Isikalioto yua n den ti tua i janbi daano. **17** Jesu den jidi li juali po leni ba, ki sedi u tialu po. O ñoadikaaba toaba boncianla den ye li kani. Nitoaba moko den wuli ki ladi li kani, ki ñani Jedu nni kuli, leni Jelusalema, leni Tili leni Sidomi, ya dogu n baali mi ñincianma. Bi kuli den cua ki bua ki gbadu o maama, ki go bua wan paagi ba bi yianri po. **18** Mu cicibiadimu n den ye yaaba ya niinni ki yagini bi yama moko den paagi. **19** Ku niligu siiga yua kuli den moandi ki bua ki sii o kelima u paalu den ña o niinni ki paagidi bikuli. **20** Lani Jesu den yaadi ki diidi o ñoadikaaba ki yedi: “Li pamanli ye leni yinba yaaba n tie a luoda kelima U Tieu diema tie yi yaama. Li pamanli ye leni yinba, mi koma n pia yaaba moala kelima yi baa guo. **21** Li pamanli ye leni yinba yaaba n buudi moala na, kelima yi baa ti ya laa. **22** Li pamanli ye leni yimo bi niba ya nani yi, ki deli yi ki ñandi bi siiga, ki sugidi yi, ki sengi yi nani ti bonjoagindi yeni kelima o Joa Bijua yaapo. **23** Li ya tua yipo yeni ya daali, yin mangi mani yi pala ki ya yugi ki ciini li pamanli po kelima ya panpaani n bili yipo tanpoli po yaba. Kelima bi yaajanba moko den tuuni bi sawalipuuba yene. **24** Ama fala baa ye leni yinba a piada, kelima yi mali ki baa yi yemanma no. **25** Fala baa ye leni yinba yaaba n pia ke li kandi moala na kelima mi koma baa ti gbadu yi. Fala baa ye leni yinba yaaba n laa ti

laadi moala na, kelima yi pala baa ti boandi yin ya mua ti ninsiidi. **26** Fala baa ye leni yi bi niba kuli ya ti pagi yi, bi yaajanba moko den pagi bi sawalipua-faadanba yene. **27** Yinba yaaba n cengi n maama, n yedi line: ya bua mani yi yibalinba, ki ya tiendi yaala n ñjani yaaba n nani yi po. **28** Ya gaaliti mani yaaba n solini yi ki ya jaandi yaaba sugidi yi po. **29** Nilo ya pabi a kpianyendu po, ñjan pegidi ki teni o une mo. Nilo ya fie a liadicianli, ñjan da yie ke o kan ga a liaditediga mo. **30** Pa yua n mia ñja kuli. Nilo ya fie ñja ñjan die yaala, da goa ki buali o la. **31** Yin ya tiendi bi niba po nani yin bua ban ya tiendi yipo maama. **32** Yi ya bua yaaba n bua yi, bi baa pagi yi yeni mo lede? Baa ti tuonbiadi danba moko bua yaaba n bua ba. **33** Yi ya ñjanbidi yaaba n ñjanbidi yipo yaapo, bi baa pagi yi yeni mo lede? Ti tuonbiadi danba moko tiendi yene. **34** Yi ya ledi yin daani ke yaaba n baa goa ki pa yi yi ligi, bi baa pagi yi yeni mo lede? Ti tuobiadanba moko ledi bi tuonbia-danlieba bi ligi, ke ban goa ki pa ba. **35** Ama yin ya bua mani yi yibalinba, ya ñjanbidi mani bi niba po, ki ya ledi ba ki daaani ke yi baa goa ki ga bi kani liba. Yeni yi panpani baa yaba, yi baa tie U Tienu yua n ye ñjali tanpolijoma bila, kelima wani, o ñjanbidi bi ñjanwaadanba leni bi nibiadiba kuli po. **36** Yin ya tiendi mani mi ñjanma nani yi Baa moko n tiendi mi ñjanma maama yeni. **37** Yin da ja mani ti buudi ke U Tieni n da ti jia leni yimo ti buudi. Yin da bu ki cuo oba ke ban da bu ki cuo yimo. Lani bi kan jia ki bili yimo ya cuonu. Ya tiendi mani yi nisaalilieba po sugili bi tagili po, Lani bi baa tieni yimo yaapo sugili yi ya tagili po. **38** Ya puuni mani, lani bi baa puuni yimo ki bigidi yipo bonjanla, ki ñiigi ki yegini ki kuodi ñjali lan cuudi. Bi baa taa yin bigidi nitoaba po leni ya bonbiigikaala, ki biigi yimo yaapo.” **39** Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Naani o juamo baa fidí ki dadi o juana bii? Bani niba lie yeni kuli kan baa ku buogu nnii? **40** O nooadikoa ki cie o canbaa, ama ya nooadikoa n bangi ki gbeni, o baa naani leni o canbaa. **41** Be yaapo ke a nua ya muagu n ye a lielo nunbu nni, ki naa nua ya dajengu n ye a yaabu nni? **42** Liga lede ke a baa yedi a kpiilo: ‘N kpiilo, cedi min ñani ya muagu n ye a nunbu nni,’ fini yua n ki nua ya dajengu n duogi a yaabu nni? Fini pala lie daano, ñjan kpa ñani ya dajengu n duogi a ya nunbu nni, lane a baa fidí ki la bonjanla ñjan baa ñandi ya muagu n ye a lielo yaabu nni maama. **43** Tijanbu kan luoni ya bonluonkaala n ki ñjani. Ya tibu n ki ñjani mo kan luoni ya bonluonkaala n ñjani. **44** Bi bandi tibu kuli kelima bu bonluonkaala poe. Bi kan sobidi a kankana ku konkongu po, bi kan go sobidi i cabi bu kpatanluanbu po. **45** O nirjamó ñiandi o pali bonrijanla nni yaala n ñjani, o nibiado mo ñiandi o bonbiadila nni yaala n bia, kelima o nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **46** Be n teni ke yi yii nni: ‘O Diedo, o Diedo,’ ki naa tiendi min yedi yaala? **47** N baa waani yi yua n cua n kani ki gbadí n maama ki tieni min yedi yaala kuli n naani leni yua. **48** O tie nani ya nilo n den bua ki maa li dieli. O den gbiidi ñjali ke li ñuagi ki pundi ku tangu, ki pu li tanpuuli ku yaapo ki maa o dieli. Li ñingocianli n den cua ki puubi ki tugi li dieli yeni, maa den fidi ki ñmiagi li kelima li den maa ku tangu po. **49** Ama yua n gbadí n maama ki naa tieni man yedi yaala,

omo tie nani ya nilo n maa li dieli ki naa kpa gbiidi ki pu li tanpuuli, ama ki pu ku tanbiigu po. Li ñingocianli n den puubi ki tugi li ya yogunu liga, li den baa. Li diali yeri mudima den bia.”

7 Jesu n den maadi ya niba n maadi ope ya maama n tie na kuli ki gbeni, o den kua Kapenayuma dogu nni. **2** Mintela kobiga yudaano yendo den ye ki pia o naacemo ke o tie ope numoano, ke o yia ñjali ki bua ki kpe. **3** O yudaano yeni n den gbadí ke bi maadi Jesu maama, o den soani Jufinba nukpeliba bi tianba o kani ke ban mia o wan cua ki faabi o naacemo. **4** Bi den pundi Jesu kani ki mia o ki moandi wan da yie ki yedi: “O joa yeni pundi ñjan ñjambi ope, **5** kelima o bua ti buolu. Wani n maa tipo li balimaama bangima dieli.” **6** Jesu den yegi leni ba ki caa. Wan den kuli a minteeela yudaano diegu, o den tuogi wan den soani o danlinba yaaba o kani ke ban yedi o: “N daano, da coagi a yuli, mii pundi ñjan kua n dieli nni. **7** Lanyaapo moko n teni ke mii sua ke li pundi min cua a kani mini niba. Maadi a maama bebe, naacemo baa paagi. **8** Mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die ya minteeela. N yen yedi one: ‘Gedi,’ wan gedi, ki yedi o yua mo: ‘Cua na,’ wan cua. N yen yedi n naacemo: ‘Tieni line,’ wan tieni.” **9** Jesu n den gbadí laa maama, li den tie ope bonlidinkaala, de ki mangi o. O den jigidi ki yedi ya niligu n ñjua o: “N waani yi ke baa Isalele yaaba siiga, n daa laa ya dandancianli n yene buolu.” **10** Wan den soani yaaba n den lebidi ki pundi denpo, bi den sua ke ya naacemo n bi yiya yeni pia laafia. **11** Lani n pendi Jesu den gedi Nayina dogu. O nooadikaaba leni nigocianli den yegi leni o. **12** Jesu n den nagini u dogu bilinciamu buliñojabu, o den tuogi yaaba n ñani lienni ki tugi o kpiemo ki baan piini. Yua n kpe yeni den tie o naa tugu nni bonjayenyenga, ke o naa mo tie kpepuoli. U dogu yaaba boncianla den yegi leni o. **13** O Diedo n den laa o, mi nijima den cuo o ope ke o yedi: “Da buudi.” **14** O den nagini ki sii ku tinkpikpagu. Yaaba n tugi den sedi. O den yedi: “O jawaaloo na, n yedi a: ‘Fii.’” **15** Lani yua kpe yeni den fii ki kali ki maadi. Jesu den teni o o naa. **16** Li fangicianli den cuo laa niba kuli, bi den kpiagidi U Tienu ki tua: “O sawalipuaciamo fii ti siiga. U Tienu goandi o nibuolu.” **17** Jesu n den tieni yaala yeni kuli ya maama den yadi Jude nni leni ya tinmu n lindi kuli. **18** Jan nooadikaaba den togidi o laa bonla kuli. **19** O den yini bi siiga nooadikaaba lie ki soani ba Jesu kani, ke ban yedi o: “Naani a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa giudi nitoa yo?” **20** Bi jaba yeni n den pundi Jesu kani bi den yedi o: “Jan Batisi n soani ti a kani ke tin buali a fini n ya tie tin gu yua ya cuama bi, bi ke ti da go ya baa daani nitoa yo?” **21** Lanyaogunu Jesu den paagi a yiama leni a tadima leni mu cicibiadimu n die yaaba kuli boncianla, ki go noadi a juama moko boncianla. **22** O den goa ki yedi Jan tondiba: “Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: A juama noadi, a waba cuoni, a gbaada ñjanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fiidi a luoda mo gba o laabaalijamo. **23** Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaapo tingbali bonla.” **24** Jan tondiba n den ñani Jesu kani ya yogunu, o den maadi ku niligu Jan maama ki

yedi: "Yi den gedi mi fanpienma po ki ban laa be? Yua n tie nani u faalu n liebi ya ñinmuagu bi? **25** To, yi nan den gedi ki ban laa be? Yua n bobti tiajandi bi? Diidi ki le mani yaaba n yie ti tiajandi wani ye bi badicianba diedi nni. **26** Yi nan den li gedi ki baa le be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yin ban laa yua cie ba sawalipualo. **27** Wani yaapo yo ke li diani ki yedi: 'Diidi, n soani n tondo a liiga, ke wan ñanbi a sanu.' **28** N go yedi yi ke pua n mali yua kuli, yua n cie Jan ki ye. Ama yua n wa ki cie bi kuli U Tieu diema nni, wani n yaba ki cie o. **29** Ya niba n den cengi o kuli leni bi lubigaaba kuli den saa U Tieu po moamoani ki cedi ke Jan batisi ba. **30** Ama Falisieninba leni li balimaama bangikaaba n den yie ke Jan kan batisi ba yeni, bi den yie U Tieu n den jagi ki bili bipo yaala." **31** Jesu den pugini ki yedi: "N baa nandi moala na nuba leni be? Bi naani leni be? **32** Bi naani leni ya bila n ka ki daaga nni ki yi bi yaba ki tua: 'Ti piebi yipo mu yelimu, ke yiji jeli ki ciaga. Ti yiimi yipo i kuyani, yi naa buudi.' **33** Kelima Jan Batisi cua, waa di jiema, waa ñu duven mo, ke yi tua: 'O pia ki cicibiadiga.' **34** O Joa Bijua mo cua ki di ki go ñu ke yi tua: 'Diidi ki le, O tie jiechiedo leni dañolo, ki ti bi lubigaaba leni i tagibidi danba kuli ya danli.' **35** Yaaba n tuo U Tieu yanfuoma kuli saa i moamoani ke mi tiegi." **36** Falisieninba siiga yendo den yini Jesu wan je leni o. Jesu den kua o diegu nni ki kali u saajekaanu kani. **37** O pua den ye u dogu nni ke o tagu bia. Wan den bandi ke Jesu ye Falisieni yeni deni ki di, o den taa ya tanli n yi alibati ya buteliga ke gbie leni tulale, **38** ki cua ki sedi Jesu puoli po o taana kani ke o kpaagi li bonkalikaala po. O pua yeni den buudi ke o ninsiidi cuudi ki soangi Jesu taana ke o duuni a leni o yudi ki waliti a ki suogi a tulale. **39** Ya falisieni n den yini Jesu n den laa lani, o den yedi o yama nni: "One ya bi tie sawalipualo moamoani o bi baa bandi ya pua n sii o na n tie yua, leni o tagu n tie maama, ke o tie tagibidi daano." **40** Lani Jesu den yedi Falisieni yeni: "Simono, n pia mi maama ki baa maadi a," Simono den goa ki yedi o: "Canbaa, maadi." **41** Jesu den yedi o: "O pandinlo den ye ki pia pandanba lie. One den kubi opo kujapiena kobi muu, o lielo mo kujapiena piimuu. **42** Ban kaa den pia liba ki baa pa, o den cabi bani niba lie yeni kuli bi pana. Bani niba lie yeni siiga, yme baa bua o ki cie o yua?" **43** Simono den goa ki yedi o: "N tama wan cabi yua ke o panli yaba ki cie yene." Jesu den yedi o: "A saa i moamoani." **44** Lani o den gbegi ki diidi o pua yeni ki go yedi Simono: "A laa o pua na? Min kua a dieli nni, yaa puni nni ñima ke n nigidi n taana, ama wani, o nigidi n taana leni o ninsiidi ki go duuni a leni o yudi. **45** Haa gobirini nni leni mi buama, ama wani, ñali min kua, o li waliti n taana yo, waa cedi. **46** Haa wuli n yuli po kpama, ama wani, o suogi n taana leni tulale yua ya dunga n pa. **47** Lanyaapo n yedi a ke wan bua nni boncianla yeni doagidi ke o baa sugili o tuonbiadi yaadi n yaba po. Yua n baa sugili ya tuonbiadi n wa po mo bua waamu bebe." **48** O den yedi o pua mo: "A baa a tuonbiadi sugili." **49** Yaaba n den taani ki di leni o den maliti bi pala nni: "One tie yme ki puuni sugili ti tuonbiadi po?" **50** Jesu go den yedi o pua yeni: "A dandanli faabi a, fii ki ya caa leni mi yanduanma."

8 Ya dana n ñoja Jesu den goagoadi i dociami leni i dowaali nni kuli, ki kpaani ki wang U Tieu diema laabaalijamo. Bi piiga n niliediba den yegi leni o. **2** Bi potianba, mu cicibiadimu n den kpa ye yaaba ya niinni leni yaaba n den pia yiantoe ke Jesu paagi ba kuli, den cangi o. Bi siiga poyendo den yi Maliyama Magidala yua, cicibiadimu lele n den ñani yua ya niinni. **3** One jana, o bado Elodo ligikubilo Alikusa pua, one mo susana, leni potoaba boncianla, yaaba n den ñandi bi piama nni ki todi Jesu leni o yoadikaaba yema nni. **4** Bi niba boncianla den ña i dogi kuli nni ki kpendi Jesu kani. Ku niligu n den taani boncianla, o den pua mi naa kpanjama: **5** "O kpakpaalo den ñani ki baa pagi o bonbuoli. Wan den pagini, i tiami den baa u sankunu. Bi den yma yi ke ti bonyugiditi mo dini yi. **6** I tiami mo den baa ki tancaliga po. Yin den pudi, yi den kuodi, kelima yii den pia soangima. **7** Yi tiami mo den baa ti konkondi nni. Ti konkondi den taani ki fii leni yi ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinxanga nni ki kpredi ki loni bonbiyenbu kuli kobiga kobiga." Jesu n den maadi lankuli o den kpaani: "Yua n pia a tuba ki baa gbadu, wan gbadu." **9** O yoadikaaba den buali o laa kpanjama bundima. **10** O den goa ki yedi ba: "Bi puni yinba yin bandi U Tieu diema bondoaginkaala, ama nitoaba po, n maadi leni ba mi kpanjama ke ban ya nua leni bi nuni ki nan da le liba, ki ya cengi leni bi tuba ki nan da faami liba. **11** Cengi mani mi kpanjama yeni bundima. Yi bonbuoli tie U Tieu maama. **12** Yaaba n tie nani u sankunu tinga yeri tie yaaba n gba U Tieu maama ke Sutaani cua ki ñani ma bi pala nni, ke ban da daani ki baa mi tindima. **13** Yaaba n tie nani ki tancaliga yeri tie yaaba n gbadu mi maama ki ga ma lanyogunu leni li pamanli. Ama baa pia jiimoani, bi daani u yogunu waamu bebe po ama mi tulinma ya cua ya yogunu, kali ban ja li dandanli. **14** Ya bonbi n baa ti konkondi nni tie yaaba n gbadu mi maama, ama bi ya suagi liiga, bi cedi ke bi yema yanyagidi leni yajimani leni mi yemanma yankuali dini laa maama, ke bi bonluonkaala liba kuli ki beni. **15** Ya bonbi n baa ki tinxanga nni mo tie yaaba n gbadu mi maama ki ga ma ya pala n tiegi ki ñani nni ki kpaagi mi po ki kubi ma bonjanla, ki juuni ki ban loni li bonluonkaala. **16** Niloba kan cuoni ki fidisanga ki taa li sancianli ki joagini ga, yaaka ki kubini ga u duanu tiipo, kali wan tuani ga u fidisantuankaanu, ke yaaba n kua li dieli nni n ya nua mi yenma. **17** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi bi niba n bandi. **18** Lanyaapo yin fangi mani yi yula leni yin cengi maama, kelima bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan nua ke o pia yaala." **19** Jesu naa leni o waamu den cua ki baa le o ki naa fidi ki pundi o kani kelima bi niba n yabi maama. **20** Bi niba den yedi Jesu: "A naa leni a waamu se niini po ki baa ki le ja." **21** Jesu den goa ki yedi: "N naa leni n waamu tie yaaba n cengi U Tieu maama ki tiendi man yedi yaala." **22** Danyenli Jesu leni o yoadikaaba den kua ku ñinbiagu ke o yedi ba: "Tin duodi mani ki gedi nepo ya boanjaali." Bi den fii ki caa. **23** Ban den ye ku ñinbiagu nni ki pegidi ki caa ya yogunu, Jesu den guani. Ku faabiadigu den kua mi

ñincianma nni, ke mi ñima bua ki gbie ku ñinbiagu, ke li bia bipo. **24** Bi den nagini ki fundi Jesu ki yedi o: “Canbaa, canbaa ti bia.” O den fundi ki maadi leni ku faaligu leni ñinguonpaala leni li bali ke li kuli duani suo. **25** O den yedi o noadikaaba yi dandana ye le?” Ti jawaandi leni li pakili den cuo ba ke bi yedi bi yaba: “One wani daa, o tie ñjme ki maadi ba ku faaligu leni mi ñima ke li kuli tuo ki tieni wan yedi yaala? **26** Bi den duodi mi ñincianma ki pundi Jelasa dogu tinbianu yu n tiegi Galile. **27** Jesu n den ñani ku ñinbiagu nni ki se li wali po, u dogu nni nilo, mu cicibiadimu n den ye yua ya niinni den cua ki tuogi o. Li den waagi ke o joa yeni ki go yie tiadi. Waa go den ye diedi nni, o ji den ye a kakula nne. **28** Wan den laa Jesu o den tiani, ki gbaani o nintuali ki kpaani boncianla: “Be n ye mini leni fini siiga, Jesu, U Tieu yua n ye ñali tanpolijoma Bijua? N mia ña ñan da faligi nni.” **29** O den yedi yeni kelima Jesu den yedi ki cicibiadiga kan ña o niinni, kani yaaga n den die o ke li waagi. Bi den luo o i kuseseli ki kpaagi o ti kukpaadi ki gu o, ama o den yen cenli li bonlolikaala ke ki cicibiadiga caani o li fuali po. **30** Jesu den buali o: “A yi lede?” O den goa ki yedi o: “Ku niligu.” O den yedi yeni kelima mu cicibiadimu boncianla den kua ki ye o niinni. **31** Mu den miadi Jesu ke wan da yedi mun gedi u kulu nni. (*Abyssos g12*) **32** Li den sua ke u dokuliciamu ye li juali po ki gbi i moajini. Mu cicibiadimu den mia Jesu wan pa ba u sanu mun kua i duoli yeni niinni, ke o puni mu. **33** Lani mu cicibiadimu den ñani o joa yeni niinni ki ban kua i duoli nni, ke u dokulu kuli digi ki jidi ki baa mi ñincianma nni ki bodi. **34** Yaaba n kpaaba n den laa yaala n tieni, bi den soani sani ki ban waani li laabaalo u dogu nni leni i tinkundogi nni. **35** Bi niba den ñani ki gedi ki baan le yaala n tieni. Bi den pundi Jesu kani ki laa mu cicibiadimu n den ñani ya joa ya niinni yeni, ke o ka Jesu taana kani ki yie ti tiadi ki go pia o yama ke ti jawaandi cuo ba. **36** Yaaba n laa yaala n tieni kuli den togidi lan tieni maama ke mu cicibiadimu n den ye yua ya niinni paagi. **37** Lani Jelasa yaaba leni u tinkundogu nni yaaba kuli den taani ki mia Jesu ke wan bi kani kelima ti jawaanciandi den cuo ba. Jesu den kua ku ñinbiagu nni ki baa gua ki duodi. **38** Mu cicibiadimu n ñani yua ya niinni den miadi Jesu ke wan cedi wan ya ye leni o. Ama Jesu den cabi o ki yedi o: **39** “Lebidi ki guani a denpo ki ban togidi U Tieu n tieni apo yaala kuli.” O den gedi ki ban wangui dogu nni kuli Jesu n tieni opo yaala. **40** Jesu n den duodi ki pundi napo ya jaali ya yogunu, ku niligu den biali o kelima bi den gu o. **41** Ban den yi yua Jayilusa ke o tie li balimaama bangidieli yudaano den cua ki gbaani Jesu taana kani ki mia o wan cua o deni, **42** kelima o den pia bonpoyenyenga yua n pia nani piiga n bina lie ke o yia ki bua ki kpe. Jesu n den caa, ku niligu den miabi o. **43** O pua den ye li kani ke o soama wuliti kaa se ñali piiga n bina lie, o den biani o piama kuli a logitola kani, oba kuli ki den fidi ki paagi o. **44** O den cua ki nagini Jesu puoli po ki sii o liadicuadi. Lanyogunu o soañakaama den sedi. **45** Jesu den yedi: “Hme n sii nni?” Bi kuli n den nia ke oba ki sii o, Pieli den yedi: “Canbaa, ku niligu lindi a ki miabi a.” **46** Jesu den goa ki yedi: “O nilo sii nni, kelima n bandi ke u paalu

soani tuonliba.” **47** O pua yeni den sua ke waa wuo, o den cua ki digibi ki gbaani Jesu nintuali ki waani bi niba kuli wan bi sii o yaala yaapo, ki go waani ke lanyogunu liga o paagi. **48** Jesu den yedi: “N bisalo a dandanli paagi a gedi leni mi yanduanma.” **49** Jesu n den maadi ya yogunu, o nilo den ñani li balimaama bangima dieli yudaano denpo ki cua bi kani ki yedi: “A bisalo yeni, waa ye da go coagiri canbaa.” **50** Jesu n den gbadilani o den yedi li balimaama bangima dieli yudaano: “Da jie liba, daani bebe, o baa paagi.” **51** Jesu n den pundi o joa yeni deni, waa den tuo nitoa kuli n yegi leni o ki kua, kali Pieli leni Jan leni Jaka leni ki biga yeni baa leni o naa. **52** Bi niba kuli den buudi buudi opo i kumoe. Jesu den yedi: “Da buudi mani, waa kpe ka, o goa yo.” **53** Bi den laa o ti laadi ki ñuadi o kelima bi bani ke o kpe. **54** Jesu den cuo ki biga nuu ki kpaani: “Ki biga, fii.” **55** O naano den goa ki kua o niinni ke o fii lan yogunu liga. Jesu den yedi ba ban pa o wan je. **56** Li pakili den cuo ki biga danba. Jesu den ke ban da maadi niliba kuli yaala n tieni.

9 Jesu den yini ki taani bi piiga n niliediba ki puni ba u paalu leni li bali ban ya paani mu cicibiadimu kuli ki go paagidi bi niba ban yia ya yianbuoli kuli. **2** O den soani ba ke bari ya wangui U Tieu diema maama, ki go ya paagidi a yiama moko. **3** O den yedi ba: “Yin da taa liba li sancenli po, baa gbiamu, baa sancenboagili, baa jiema, baa ligi, ki da taa liada lie mo. **4** Yin kua ya diegu nni kuli, yin ya ye lankani ñali yin baa fii. **5** Bi yaa tuo ki ga yi cangu naankani kuli, yi ya ña laa dogu nni ya yogunu, yin kpiia ba yi taatama, lan tua seedi bi yiema po.” **6** Lani bi noadikaaba den fii ki gedi ki goagoadi i dowaali nni ki wangui o laabaalijamo, ki paagidi a yiama i kaani kuli. **7** Elodo yua n den die Galile diema den gbadil yaala n tieni kuli, o yama den lengidi kelima bi tianba den tua ke Jan Batisi fii bi tinkpiba siiga, **8** bine mo n ya tua ke o sawalipualo Elia n go doagidi o yuli, bine mo ke bi sawalipuuba siiga yendo n fii bi tinkpiba siiga. **9** Wani Elodo mo den tua: “N den teni ke bi jia Jan yuli, Lanwani min gba ke bi maadi yua yaapo li naabonla kuli tie ñjme?” O den moandi ki baa la o. **10** Jesu tondiba den guani o kani ki togidi o ban tieni yaala kuli. Lani o den taaba bi bebe ke bi gedi Batisiyada dogu kunu po. **11** A nigola den bandi ki noadi o. Jesu den biali ba, ki waani ba U Tieu diema maama ki go paagi yaaba n ki pa. **12** Ki yenga n den bua ki kua, bi piiga n niliediba den nagini Jesu kani ki yedi o: “Cabi ku niligu ban yadi ki gedi ya dobila leni ya koajaana n kuu, ki ban baa u duankaanu leni li bonjekaala, kelima tin ye naani ne tie fuali.” **13** Jesu den yedi ba: “Pa ba mani yiba ban je.” Bi den goa yedi: “Tii pia liba kali dupen bonbimu, leni jami lie, li yaa tie ke ti baa gedi ki ban da li bonjekaala ya niligu n tie na po yaaka.” **14** Kelima bi jaba bebe den bua ki pundi tudamuu. Jesu den yedi o noadi kaaba: “Teni mani ban boagidi nani niba piimuu muu yeni, ki kali caga caga.” **15** Bi den tieni yeni ki kaani bi niba kuli. **16** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni i janlied yeni, ki yaadi ki noanli tanpoli ki jaandi ki seligi la. Lani o den cabidi cabidi ki teni o noadikaaba ban boagidi ku niligu. **17** Yua kuli den

dini ki guo. Bi den wodi ban dini ki sieni yaala ki gbieni piiga n baabuodi lie leni a boncaba. **18** Dayenli Jesu den piadi ki jaandi ke o joadikaaba bebe den ye leni o. O den buali ba: “A nigola tua ke n tie yme?” **19** Bi den goa ki yedi o: “Boncianla tua ke a tie Jan Batisi, bine Elia, bine mo ke bi swalipuaba siiga nni yendo n fii bi tinkpiba siiga.” **20** O den yedi ba: “Yi mo te, yi mo nan yedi ke n tie yme yo? Pielo den goa ki yedi o: “A tie UTienu n Gandi yua.” **21** Jesu den maadi leni li bali ki yedi ke ban da waani la niloba kuli. **22** O go den yedi ke li tie tiladi o Ja Bijua n la fala boncianla, ke Jufinba nikpeliba leni bi Kopadicianba yudanba leni leni li balimaama bangikaaba n yie o, ki kpa o. Ama ke li dataali daali o baa fii bi tinkpiba siiga. **23** Lani Jesu den yedi bi niba kuli: “Yua n bua ki ya jua nni kuli, wan yie o yuli, ki bugi o dapoanoanli daali kuli ki nan ya jua nni. **24** Kelima yua n bua ki ga miali kuli o baa biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaapo kuli baa faabi li. **25** O nilo ya ba ki diedi yanduna kuli ke o miali nan bodi, bi ki bolini o yuli, li baa yanbi o po be? **26** Yua n jie i fe mini leni n maama kuli po, o Ja Bijua moko baa ti jie opo i fe o ya cua leni o kpiagidi leni Baa yaa kpiagidi ki yegi leni yaa malekinba n gagidi. **27** N waani yi moamoani, yaaba n ye nakanba, bi tianba kan kpe kaa laa UTienu diema.” **28** Jesu n den maadi la maama ke dana nii pendi, o den taa Pielo leni Jan leni Jaka ki doni li juali po ki baa jaandi. **29** Wan den jaandi ya gogunu, o nunga n naani maama den lebidi, o tiayiekaadi moko den lebidi ki pendi yali ki yuliti. **30** Jaba lie den maadi leni o. Li den tie, Musa leni Elia, ke bi doagidi bi yula ke, **31** tanpoli kpiagidi lindi ba, ke bi maadi leni Jesu wan baa kpe ya kuuma jelusalema nni po. **32** Mi guama den bgadi Pielo leni o lieba, ama bi den yie mi guama pokila Jesu kpiagidi leni ya jaliediba n se leni o. **33** Bi jaba yeni n den baa ña Jesu kani ya yogunu, Pielo den yedi o: “Canbaa, li ñani tin ya ye ne. Tin tieni diena taa, fini yenli, Musa yenli, Elia mo yenli.” Waa den bani wan maadi yaala. **34** Wan den maadi yeni ya yogunu, ku tawaligun den jiidi ki libini ba. Bi joadikaaba n den laa ke bi kua kutawaligu nni, ti jawaandi den cuo ba. **35** U nialu den maadi kutawaligu nni ki yedi: “one n tie n Bijua, min gandi yua, cengi mami o.” **36** U nialu yeni n den maadi ki gbeni, bi sua ke Jesu ye o bebe. Bi joadikaaba den muubi bi ñoana, baa togidi oba laa yogunu ban la yaala. **37** Lan den fii ki fa, bi den jiidsi li juali po, ya niligu n yaba den tuogi Jesu. **38** O ja den kpaani ku nikigu siiga ki yeddi: “canbaa, n mia ña ñan diidi npo n bi jua na, kelima o tie n bonjajengja. **39** Ki cicibiadiga n fii opo ya yogunu kuli, lanyogunu liga o yen kuudi, kan yaa digin o leni u paalu kikpalini o leni ti ymminsanpunpudi ki faligidi o. Ki ñama o niinni pa opo. **40** N bi mia a joadikaaba ke ban deli ki ñani ga o kani, ke baa fidji.” **41** Jesu den goa ki yedi: “Yinba, yaa nibuolu n luo li dandan ki go bia, n baa taa ki ye leni yi ki go juuni yipo ki pundi u laa yogunu? Cuani a bijua na.” **42** Ki biga n den nagini Jesu kani ya yogunu, ki cicibiadiga den guli o ki go digini o leni u paalu. Jesu den funi leni ga, ki paagi ki biga, ki teni o baa. **43** U Tienu kpiagidi leni o paaciamu den paki yaaba n ye li kani kuli. Bi niba

kuli n den laa Jesu n tieni yaala kuli ke li fangicianli leni li pakili cuo ba, o den yedi o joadikaaba: **44** “Yinba, yin diadi mani yi tuba ki cengi mi naa maama bonjanla: Bi niba baa janbi o Ja Bijuaki teni o bi nisaaliba nuu nni.” **45** Ama bi joadikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala. Li den duagi bipo ke ban da ga ma. Bi den jie, baa buali Jesu lipo. **46** Mi niama den fii bi joadikaaba siiga, ke ban bandi bi siiga yua n tugi li yuli. **47** Jesu den bandi ban maliti yaala bi pala nni, ki taa ki biwaaga ki sieni o o kani **48** ki yedi ba: “yua n ga ki naa biga n yeli nni ga mini nba yo, yua n ga mini mo, o ga yua n soani nni. Yi siiga yua n wa ki cie yikuli, wani n tugi li yuli.” **49** Jan den yedi: “Canbaa, ti den la ya ja n deli mu cicibiadimu a yeli nni ke ti yie opo, kelima waa taani leni ti ki jua ña.” **50** Jesu den goa ki yedi o: “Da go yie mani opo ke wan da go tieni la, kelima yua n kaa yie yipo kuli taa yi po.” **51** U yogunu n den nagini ke U Tienu baa ñani Jesu yanduna nni ki duoni o tanpoli, Jesu den jagi ki bili ke o baa gedi jelusalema. **52** O den soani bi tondiba ke bi kua o liiga. bi den gedi ki ban kua Samali doyendu nni ki baa lingi o po ku candiegu. **53** Ama baa den tuo Jesu cangu, kelima wan caa jelusalema yeni yaapo. **54** O joadikaaba Jaka leni Jan n den laa lani bi den yedi: “Ti Daano, a bua tin yedi mi fantama n ña tanpoli po ki bolini ba bi?” **55** Jesu den jigidi ki noanli ba ki funi leni ba. kelima o Ja Bijua naa cua ki baa bolini bi nisaali miana ka, ama ki faabi ba yo. **56** Bi den suagi liiga ki gedi dotogu. **57** Ban ye u sano nni o nilo den yedi Jesu: “N baa jua ña ñan caa naani kuli.” **58** Jesu den goa ki yedi: “I colo pia i fali, ti bonyugiditi mo pia ti tediti, ama o Ja Bijua wani naa pia wan baa dua naani.” **59** Jesu den yedi nitoa mo: “yoadi nni.” o den goa ki yedi o: “N Daano, pa nni min da kpa gedi ki ban piini n baa no.” **60** Jesu den yedi o: “Cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba, ama fini, gedi ki ban ya wangi U Tienu maama.” **61** Nitoa go den yedi o: “N Daano, n baa yoadi a, ama pa nni min yda kpa gedi ki ban cabi n denpo yaaba.” **62** Jesu go den yedi o: “Yua n mubini ku naayaligu ki baa ya ko, ki go gbegidi ki nua puoli, waa dagidi U Tienu diema po.”

10 Lani yaa puoli o Diedo go den gandi yuadikaaba pilele n bilie ki soani ba niba lielie ke bi kua o liiga, ki gedi wani oba n den baa gedi ya dogi leni ya kaani kuli. **2** O den yedi ba: “U jetaagu yaba ama bi tuonsoanba nan wa. Lawani yin mia mani u jetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba o jetaagu po. **3** Gedii mani! Didi ki le, n soani yi nani a pebila yeni i fuasangbanli siiga. **4** Yin da taa mani ligiboagili, baa sancenboagili, baa cacaadi, ki da sedi u sano nni ki fuondi oba. **5** Yin kua ya diegu nni kuli, kpa fuondi mani ki yedi: “mi yanduanma n yaa ye ku naa diegu nni.” **6** Yua n bua mi yanduanma ya ye lienni, yin gaali o ya yanduanma yeni baa ye leni o. Yua n bua mi yanduanma yeni yaa ye li kani mo, yi gaali n guani yi ya kani. **7** Yin ya ye laa diegu nni ki di ki go ñu ban puuni yi yaala kuli, kelima o tuonsoanlo pundi ki baa o panpaani. Yin da ña diegu nni ki tuadi dietoagu. **8** Yin kua ya dogu nni ke bi ga yi cangu kuli, yin je mani ban puni yi yaala, **9** ki paagi ya yiama n ye likani ki yedi ba: ‘UTienu diema nagini yi kani.’ **10** Ama

yin kua yaa dogu nni ke baa ga yi cangu kuli, yin ña ki sedi bi sani nni ki yedi: ' **11** Ti kpia baa yi dogu tama yaama n tabini yi taana yeni. Ama yin bandi borjanila ke U Tienu diema nagini.' **12** Jesu den pugini ki yedi o noadikaaba: "n yedi ke ti buudi daali, Sodoma ya buudi kaa bia ki pundi laa dogu yaaba buudi. **13** Fala baa ye leni fini Kolasirini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu, kelima ya bancianma n tieni a niini ne ya den den tieni ñali yogu Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa laa li paboanli tiadi leni mi fantanpiema ki lebidi bi yama. **14** Lanyaapo, ti buudi daali Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi ya fala. **15** Fini, Kapaneyuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli ñali tanpoli po bi? Aa a, bi baa jiiñi a ñali bi tinkpiba diema." (**Hadës g86**) **16** Jesu go den yedi o noadikaaba: "Yua n cengi yi maama cengi n yaama, yua n yie yi mo yie mini, yua n yie mini mo yie yua n soani nni." **17** Hoadikaaba piilele n bilie yeni den guani Jesu kani leni li pamanli ki yedi: "Ti Daano, baa mu cicibiadimu moko tuodi ti maama a yeli nni." **18** Jesu den yedi ba: "N den la Sutaani ñani tanpoli ki peli nani mi tañigima yeni ki baa. **19** N puni yi u paalu ke yi baa fidi ki ya ñmaadi i we leni i nami, ki ya paani yibali paciamu kuli, Liba kuli kan fidi ki tieni yi yaala n bia. **20** Baa yeni, yin da mangi mani yi pala kelima mu cicibiadimu tuo yi maama, ama yin mangi mani yi pala kelima bi diani yi yela tanpoli po." **21** Lanyogunu liga o U Tienu Fuoma Yua den teni Jesu pali mangi ñali boncianla ke o yedi: "Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie nani a biwaala yeni yaapo. Yeni de, Baa, li tie yeni kelima li yua a yanjaginjanli." **22** Jesu den pugini ki yedi: "N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua n tie yua kali Baa bebe, oba kuli mo ki bani Baa n tie yua kali Bijua leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaapo." **23** Lani Jesu den jigidi ki noanli o noadikaaba ki maadi leni bani bebe ki yedi: "Li pamanli ye leni yi kelima yin laa yaala po. **24** Kelima n yedi yi ke bi sawalipuuba leni bi badiba boncianla den bua ki le yin nua yaala na, ki naa laa la, bi den bua ki gbadì yin gba yaala na, ki naa gbadì." **25** U Tienu balimaama bangikaciamo yendo den fii ki bua ki biigì Jesu ki yedi o: "Canbaa, n baa tieni lede ki baa ya miali n kan gbeni?" (**aiōnios g166**) **26** Jesu den yedi o: "Be diani li balimaama nni? A cogi be lienni?" **27** O den goa ki yedi o: "ñan bua o diedo a Tienu leni a pali kuli leni a miali kuli leni a fidu kuli leni a yantiali kuli, ki go bua a nisaalilieo nani ñan bua a yuli maama." **28** Jesu den yedi o: "A guani ke li tiegi. Ya tiendi yeni, a baa ya ye." **29** Li balimaama bangikaciamo yeni den bua ki sa o yuli po i moamoani ki yedi Jesu: "ñme nan tie n nisaalilieo?" **30** Jesu den goa ki yedi o: "O ja den ñani Jelusalema, ki jiidi ki caa Jeliko. O den ba bi sanjiaba siiga, ke bi bibi o, ki fie wan pia yaala ki go puapua o ki ña o ke wani leni mi kuuma ki foagi, ki ban caa. **31** Li den sua ke bi kopadianianba siiga yendo moko den jiidi ki tagi laa sanu. Wan den la o ja yeni, o den jadi ki balini ki pendi. **32** Lefi buolu yua moko n den jiidi ki pundi li kani ki laa o ja yeni, o den jadi ki pendi. **33** Ama, Samali yua, den caa

u dogu ki cua likani. wan den laa o ja yeni, mi niñima den cuo o opo. **34** O den nagini ki tieni o nala mi kpama leni duven ki finfini a a caba, ki jagini o wani o ba ya boncaginkaala po, ki gedini o ki ban baa opo ku candiegu ki kubi o. **35** Lan fii ki fa o den ñani kujapiena lie ki teni ku candiegu daano ki yedi o: 'Ya kubi o, ñan baa biani opo yaala ki pugini li ne po, n ya lebidi ki guani, n baa pa ña.' **36** Lani Jesu den buali o ki yedi: "A yaa yama po, bi nitaadiba yeni siiga ñme tie yua n den baa bi sanjiaba siiga yeni nisaalilieo?" **37** O den goa ki yedi o: "Yua n gbadì ope mijima yene." Jesu den yedi o: "A mo n gedi ki ban ya tiendi yeni. **38** Jesu go den taa u sanu, wani leni o noadikaaba. O den kua doyendu nni. Ya pua n yi Malata den ga o cangu. **39** O pua yeni den pia o waalo ke o tie pua ki yi Maliyama. wani Maliyama den kali Jesu taana kani ki cengi o maama. **40** Ku diegu tuonli den yagi Malata yama ke o cuoni ki lindi. O den cua ki yedi Jesu: "n Daano, naani n waalo n ña nni ke n tuuni n bebe yeni, laa yia ña? Yedi o wan todì nni." **41** O Diedo den goa ki yedi o: "Malata, Malata, a yagini a yama ki cuoni ki lindi li bonla boncianla po. **42** Ama bonyenla n tie tiladi, Maliyama gandi li bonjanla, ban kan fie o yaala."

11 Danyenli Jesu den jaandi kaanu ba. wan den jaandi ki gbeni, o noadikaaba siiga yendo den yedi o: "N Daano, bangi ti tin baa jaandi maama, nani Jan n bangi o ya noadikaaba maama." **2** Jesu den yedi ba: "Yi ya yen baa jaandi yin yedi: 'Ti Baa, a yeli n baa mi gagidima. A diema n cua. **3** Pa ti daali kuli ya jiema banlu n dagidi. **4** Tieni ti po sugili ti tuonbiadi po kelima ti moko tiendi sugili yaaba n tudi tipo kuli po. Da tuo tin ba mi tulima nni." **5** O go den yedi ba: "Yi siiga yendo ya pia o danli ki gedi o kani ku yagisiigu ki yedi o: 'N danli, ledi nni dupen bonbitaa, **6** kelima n danli yendo fii li sancenli ki cua n kani ke n naa pia liba ki baa candi o.' **7** O danli yua n ye o dieli tugu nni yeni ya goa ki yedi o: 'Da yagini n yama, n luoni bu buliñoabu no, mini leni n bila kuli mo duani n kan go fidi ki fii ki pa ña.' **8** N yedi yi, baa o ya kan fidi ki fii kelima o tie o danli, o baa fii kelima o tigini o po, ki pa o wan luo yaala yeni kuli. **9** Lanyaapo n yedi yi, mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa le, yedi mani: 'Gafala,' bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. **10** Kelima yua n mia kuli baa baa, yua mo n lingi kuli mo baa le, bi baa luodi yua n yedi: 'Gafala,' ki bua ki kua kuli po mo. **11** Yinba bi baanba siiga, ñme ya bijua n baa mia o dupen wan teni o li tanli, bi o ya mia o o jamo wan teni o o wa? **12** Bi o baa mia o li jerli wan teni o o namo? **13** Yinba yaaba n bia ya bani ki teni yi bila li bonjanla laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa pa yaaba n mia o o Fuoma Yua." **14** Jesu den deli ki ñani o nilo niinni ya cicibiadiga n teni ke o tie muulo. Ki cicibiadiga yeni n ñani ya yogunu, o muulo den maadi ke li pakili leni li fangili cuo ku niligu. **15** Ama bi tianba den yedi: "Mu cicibiadimu bado Belisebu n puni o u paalu ke o fidi ki deli mu cicibiadimu bi niba niinni." **16** Bi tianba mo den bua ki dia Jesu ku madiagu, ki mia o ke wan tieni ya bancianma n baa doagidi ke o paalu ñani U Tienu kani. **17** Jesu den bani ban maliti yaala ki yedi ba: "Ya diema n

boagidi ki tuogi leni mi yuli kuli baa bodi, mi diena kuli mo baa baali a ya po. **18** Sutaani yaaba mo ya deli ki ñani Sutaani yaaba, o diema baa tieni lede ki ya ye? N yedi yeni kelima yi yedi ke mu cicibiadimu bado n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu. **19** Belisebu n ya puni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi ya ñoadikaaba mo deli mu ymje ya yeli mne? Lanyaapo bi baa jia yi leni ti buudi. **20** Ama li ya tie ke U Tienu nubili n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, lanwani U Tienu pundi yi kani. **21** O gbamandaano ya kubi o jatiadi ki gu o diegu, wan pia yaala kuli, waa bangi lipo. **22** Ama yua n pa ki cie o ya cua ki baa o ki paadi o, o baa fie o jatiadi wan bi dugi yaadi yaapo kuli, ki taa o fagidi ki boagidiboadi. **23** Yua n ki taa npo kuli tie n yieko. Yua n ki todii nni ke n taandi nan yadi wani. **24** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki yen gedi ki ban ya gaandi ya fuali n ki pia ñima mni, ki lingi mi fuodima. O yaa la ki baa yedi: 'N baa lebidi ki guani n dieli po min den ñani naami.' **25** O ya pundi o baa sua ke li pidi ki ñanbi. **26** Lanwani o baa gedi ki ban taa cicibiamu lele yaamu n bia ki cie kani ki ba, mun yegi ki ban kua li niinni ki ya ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpiamu.' **27** Jesu den maadi yeni ya yogunu, o pua den kpaani ku niligu siiga ki yedi o: 'Li pamanli ye leni ya pua n mali a leni ya biina n ñaani a kuli.' **28** Jesu den goa ki yedi o: 'Li pamanli ye leni yaaba n cengi U Tienu maama ki kubi ma ki cie.' **29** A nigola n den taani boncianla ki ñabi ki mabindi Jesu, o den yedi: 'Moala na niba tie nibiadiba. Bi miadi ya bancianma n tie sinankeene, ama bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie Jonasa yua yaaka. **30** Nani Jonas n den tie sinankeeni Ninife dogu yaaba po maama, o Joa Bijua moko baa tua sinankeeni moala niba po yeni. **31** Ya diema n ye niganu po pobado baa taani ki sedi leni moana niba ti buudi daali, ki bu ki cuo ba, kelima o den ñani ñali ñali foagima, ki cua ki cengi Salimono yanfuomaama, ama moamoani yaala n cie Salimono ye ne. **32** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima Jonas n den waani ba U Tienu maama, bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yaala n cie Jonas ye ne. **33** Niloba kan cuoni fidisanga ki kuani ga ya kaanu n wuo, yaaka ki taa li sancianli ki ñoagini ga. Ama o baa taa ki tuani ga u fidisantuankaanu ke yaaba n kua li dieli nni kuli n ya nua mi yenema. **34** A nunbu tie a gbannandi fidisanga. A nunbu ya ñani, a gbannandi nni kuli baa yieni borjanla. Ama a nunbu yaa ñani, a gbannandi kuli baa ye li biigili nni. **35** Lani yaapo ñan fangi ayuli ki da teni ke ya yernma n ye a miinni n tua biigili. **36** A gbannandi nni kuli ya yieni borjanla keli biigili ki ye kaanuba kuli nni, ti kuli baa yieni nani ki fidisanga n yen yieni apo ki yenma maama.' **37** Jesu n den maadi ya yogunu, Falisieni yendo den yini o ke wan kua ki je o deni. O den kua ki kali u saajekaanu kani. **38** Falisieni yeni den laa ke waa nidi ki baa je, li den paki o. **39** O Diedo den yedi o: 'Yinba Falisieninba yi yen yuudi ki ñanbi ki tadiñokaaga leni ku saajetadigu kuli puoli po, ama yi tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala leni yin tiendi ya biadima. **40** Yinba, bi yanpiidanba yeni, yua n tagi puoli

po, wan ka tagi tugu nni mo? **41** Pa mani a luoda yaala n ye yi pala tugu nni, yaala n sieni kuli baa ñanbi yipo. **42** Fala baa ye leni yi, yinba Falisieninba, kelima yi coadi ya kpinfoadi n yi menti leni lu, leni kpinfoatoadi kuli, ki ñandi dim. Ama yi ja mi teginma leni U Tienu ya buama. Li pundi yin ya bi tiendi lani, ki nan da cedi yin maani ki tiendi yaala yeni mne. **43** Fala baa ye leni yi, yinba Falisieninba, kelima yi bua ki ya kaa yi niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni, ki go bua bi niba n yaa fuondi yi ki kpiagidi yi mu daamu nni. **44** Fala baa ye leni yi kelima yi tie nani ya kula n ki ñi ke bi niba cuoni apo kaa faami.' **45** Li balimaama bangikacianba siiga yendo den goa ki yedi o: 'Canbaa, ñan maadi maama na a sugidi ti moko.' **46** Jesu den goa ki yedi: 'Fala baa ye leni yi moko, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tundi bi niba a tugikpiaga, ya ke yinba yiba kan tuo ki sii ña leni yi nabiyenli. **47** Fala baa ye leni yi, kelima yi goa ki maa ki ñanbidi yi yaajanba n den ku ya sawalipuuba ya kula. **48** Yeni yi tiendi seedi ke yi yama dagidi leni yi yaajanba tuona, kelima bani, bi den ku bi sawalipuuba, ke yi mo maa bi kula po li bontiadikaala. **49** Li tie lani yaapo ke wani U Tienu yanfuoma po o maadi Jufinba maama ki yedi ke wani U Tienu n baa soani o kani o sawalipuuba leni o tondiba. Bi baa kpa bine ki faligi bine. **50** Lanyaapo U Tienu baa tuu moala na nuba bi yaajanba n den ku ya sawalipuuba ki wuli bi soama panli, ki cili leni Abela soama ñali ñanduna tagima yogunu, **51** ki pundi ñali Sakali ya soama ban kpa yua U Tienu diegu nni, li padibinbinli leni u kaangagijamu siiga. Yeni de, n yedi yi ke U Tienu baa tuu moala na niba laa kuuma kuli panli. **52** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tuudi mi bandima buliñobañu bonluodu. Yii kua yiba yi go yie yaaba n bua ki kua mo yaapo.' **53** Jesu n den ñani li kani, li balimaama bangikaaba leni Falisienba den tigini o leni mi mapamaa ki bualo o ya bonla n yaba, **54** ki dia o ku madiagu, ki bua ki ba o ñoabu nni ya maama ke bi baa fidi ki gedini ma li balidanba kani.

12 Laa yogunu ku niligu den taani tuda tuda ñali ki ñmaadi bi yaba. Jesu den cili ki maadi leni o ñoadikaaba ki yedi: 'Fangi mani yi yula ki da kubi falisieninba dabinli, lani n tie palalie yantiali. **2** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandi la. **3** Lanyaapo yin baa yedi yaala li biigili nni kuli, bi baa gbadil a u yensiinu. Yin baa soabidi yaala yi diena nni, bi baa kpaani la bi niba kuli n gbadil. **4** Yinba n danlinba, n yedi yi, yin da jie mani yaala n baa kpa yi gbannandi ki nan kan fidi ki tieni yi bontoala. **5** N baa waani yi yin baa jie yua. Ya jie mani yua n baa fidi ki kpa yi, ki go yuandi ki lu yi ku fantanbuogu nni. Yeni de, n yedi yi ke wani n tie yin baa jie yua. (Geenna g1067) **6** Baa kuadi nuani muu muu kaa kumu lie? Ama baa yeni, U Tienu kan sundi bi siiga nni ba yendo po. **7** Yinba wani, baa yi yudi, U Tienu bani ti coali n da maama da jie mani pu kuli, yi pia mayuli ki cie i nuani boncianla. **8** N yedi yi ke yua n tuo bi niba nintuali ke o tie n yua kuli, o Joa Bijua moko n baa tuo malekinba nintuali ke o tie n yua. **9** Ama yua n nia bi niba nintuali ke waa tie n yua, n moko

baa nia o U Tieu malekinba nintuali ke waa tie n yua. **10** Yua n maadi o Joa Bijua po yaala n bia baa baa sugili, ama yua n sugi U Tieu Fuoma Yua kan baa sugili. **11** Bi ya gedini li balimaama bangima diena nni, yaaka bi bujiaba kani, yaaka paatietoaba kani, ki baa jia leni yi ti buudi, yin da yagi mani yi yama leni yin baa maadi maama ki baa ga yi yula, leni yin baa yedi yaala kuli po, **12** kelima lanyogunu lige U Tieu Fuoma yua baa bangi yi yin baa yedi yaala.” **13** Ku niligu siiga niyendo den yedi Jesu: “Canbaa, waani n kpeloo wan boagidi ti baa n ja ya faali ki teni nni n biinu.” **14** Jesu den goa ki yedi o: “N danli yme dini nni li bali min jia yipo yi maama, ki boagidi yi faali?” **15** O go den yedi bi niba kuli: “Fangi mani yi yula bonjanla leni mi yalimanbuama, kelima o nilo miali ki qua leni o yalimanoo n yaba maama.” **16** Lani Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “O piado den ye ke o kuanu loni boncianla. **17** O den kpaagi ki yedi o pali nni: ‘N baa tieni lede? Kelima mii pia min baa bili n kpaandi kuli naani.’ **18** O den goa ki yedi: ‘N bani min baa tieni maama. N baa mumudi n buabuana ki goa ki maa ya n yaba ki cie, ki taani n kpaandi leni n piama kuli ki kuodi lienni. **19** Lani n baayedi n yuli: A pia mi piama ke li kandi ya bina n yaba po, ya fuo ki di ki go ŋuu ki mangidi a pali.’ **20** Ama U Tieu den yedi o: O yanluodaano na dinla ya ŋiagu liga n baa taa a naano ḥan bili yaala kuli baa tua yme ya yaala?” **21** Jesu go den yedi: “Li tie yeni leni yua n taagi mi piama o yuceli po, ke o cima ki tie U Tieu po.” **22** Li ya puoli jesu den yedi o ḥoadikaaba: Li tie lani yaapo ke n yedi yi, da yagi mani yi yama yi miana yema po, yin baa di yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie yaala. **23** Li miali cie mi jiema, ti gbannandi mo cie ti tiayiekaadi. **24** Diidi mani a kankala, baa coagi, baa yendi, baa pia bilikaanu, baa pia buabuana. Leni lankuli U Tieu dindi ba. Ama yinba, yi pia mayuli boncianla ki cie ti bonyugiditi. **25** Yi siiga yme yanyangidi n baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa waanu? **26** Yi ya kan fidi ki tieni ya bonla n wa yeni, be yaapo ke yi bangi yaala n sieni kuli po. **27** Diidi mani mi moapuumma n ye maama, maa tuuni maa pia gaali, baa yeni, n yedi yi ke baa o bado Salomonu leni o kpiagi ciandi kuli, waa den pundi mi siiga baa yenma n bobu maana. **28** U Tieu ya bobindi ya muadi n ye ku muagu nni dinla ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u fannu nni, laa pia kuli tama o baa yieni yi mo, yinba yaaba ya dandalni n ki yaba. **29** Da yagini mani yi yama leni yin baa di yaala lingina leni yin baa ŋuu yaala lingima. **30** Kelima y nibuoli n ki qua U Tieu ḥanduna nni kuli n kuandi bi yama laa bonla nni. Yi Baa bani ke laa bonla tie yipo tiladi. **31** Ama yin kpa lingi mani U Tieu diema nni lani laabonla kuli baa pugini yi po. **32** Da jie mani liba, fini ya yankulu n ki yaba, kelima li mani yi Baa wan pa yi mi diema. **33** Kuadi mani yin pia yaala, ki pa a luoda yin kuadi ki ba ya ligi. Hanbi mani yi yula po tanpoli po ya ligiboagili n kan biidi leni ya yalimanoo n kaa pia gbenma, a sugida n kan nagini naankani, ti lulugidi mo n kan lugii ki bolini naankani. **34** Kelima yi yalimanoo n ye naankani yi yantifana mo baa ye lankane. **35** ḥagini mani yi ciamu ku gbanñagidigu ki teni yi fidisanmu n ya co. **36** Yeni de, ya tie mani nani y naacenba n gu bi canbaa n ŋaa mi

pocaanjeja po ki kopeni, ke o ya pundi ki yedi: 'luodi mani n po mani, 'ban luodi opo tontoni. **37** Li pamanli ye leni ya naacenba ke bi canba kopeni ki sua ke bi nua ki gu o yeni. N yedi yi i moamoani ke o baa ŋagini o ciaga, ki teni ban kali u sajekaaanu kani, wan teni ba mi jiema. **38** O ya kopeni o kootonmoa-kpialo, yaaka o kootonmoa-yuamo, ki sua ke bi nua ki gu, li pamanli baa ye leni ba. **39** Yin bandi bonjanla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ya yogunu, o bi baa gu ki kan cedi o sugido n lugidi o dieli k kua. **40** Yi moko n bogini ki ya gu kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o ya yogunu.” **41** Pieli den yedi o: “N daano, a pua mi naa kpanjama tinba bebe po bi? Bi niba kuli po?” **42** O diedo den yedi: “Hme n tie ya tuonsoanjiidi-dugikoa n pia mi yanfuoma, ke o canbaa guuni o n niba ke wan ya tendi ba ya jiema n bili bipo? **43** Li pamanli baa ye leni laa naacemo o canbaa ya kopeni ki sua ke o tiendi yeni. **44** N waani yi i moamoani, o canbaa baa guuni o piama kuli. **45** Ama laa naacemo ya yedi o pali nni: ‘n canbaa waagi mi kopenma,’ ki ji pua bi tuonsoanba bi jaba leni bi puoba kuli, ki di ki go ŋuu yali ki guodi, **46** laa naacemo canbaa baa kopeni wan ki daani o ya daali leni wan ki faami ya yogunu. o baa teni ban waani o fala yali boncianla, ki gedi o ki ban taani leni yaaba n ki qua U Tieu. **47** Ya naacemo n bani o canbaa n bua wan ya tiedi yaala ki naa bogidi liba, kaa tiendi nani o canbaa n waani o maama, bi baa pua o ya puadi n yaba. **48** De yua n kaa bani o canbaa n bua wan ya tiendi yaala, ki tiendi ya bonla n pundi ti puadi, o puadi kan ya yaba. Ban teni yua boncianla, bi baa bili ke wan guani boncianla. Ban piani yua ke li yaba bi baa bili ke wan guani yaala n yaba ki cie. **49** N cua ki baa lu mi fantama ḥanduna nni. N bua yali bonjanla ke li bi tuodi ki cuo no. **50** Ama bi baa kpa batisi nni ya batismma n tie fala. N yama yagini boncianla yali lan baa tieni ki gbeni. **51** Naani yi tama ke n cua ki baa tieni mi yanduanma ḥanduna nni bi? A-a, N cuani mi paadime. **52** Moala liiga niba muu dieyengu nni baa paadi leni bi yaba, niba taa baa koani leni niba lie, niba lie n koani leni niba taa. **53** Bibaa baa koani leni o bijua, ki bonjaga mo n ya n ya koani leni o baa, binaa n koani leni o bisalo, ki bonpuoga mo n koani leni o naa. Yaanaa baa koani leni o biyuaga, ki biyuaga mo n koani leni o yaanaa.” **54** Jesu go den yedi a n igola: “Yi ya laa ke ku tawaligu fii nintuali po, yi yen yedi tontoni ke ki taaga baa mi. Li yen tua yeni mo. **55** Yi ya laa ke u faalu ḥani niiganu po, yi yen yedi ke ku wuligu baa tieni. Li moko yen tua yeni. **56** Yinba pala lie danba na, yi bani ki bundi tanpoli leni ki tinga sinankeeninba, be yaapo ke yi naa bani ki bundi ya yogunu n tie na ya sinankeeninba wani? **57** Be n teni ke yii kpaagi ki bandi yin baa tieni yaala lan ya tiegi? **58** Han yegi leni a koanginkoa ke yi caa li bujialo po ya yogunu, ḥan moandi ki dagidi leni o u sanu nni wan da gedini a o bujialo kani, o bujialo n da teni a sandalima, sandalima mo n da luoni a li kpaadidieli nni. **59** N yedi a, a kan ŋaa lienni kali a ban pani ki gbeni, kaa sieni baa tanga.”

13 Laa yogunu bi nitianba den cua ki togidi Jesu yaala n den tieni kuli Galile yaaba, yaaba n den cua ki baa

padi U Tieu po, ke Pilata den teni ke bi kpa ba, ki wuli bi soama ke mi taani ki kali leni bi pada ya yaama. **2** Jesu den goa ki yedi: "Yi tama ke laa niba den laa fala kelima bi tieni ti tuonbiadi ki cie Galile yaaba kuli bi?" **3** N yedi yi yensi. Ya yi lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene. **4** Bi, Silowe diefoagili n den baa kpa ya piiga n niliediba, yi tama ke bi den tudi U Tieu po ki cie Jelusalema yaaba kuli bi? **5** N yedi yi yensi. Ya yi moko yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene." **6** Lani, Jesu den pua mi kpanjama ki yedi: "O joa den yu bu kankanbu o duven tiidi kuanu nni. O den cua bu kani ki lingi a kankana kaa laa pu. **7** Lanwani o den yedi o koaguudo: 'Diidi ki le, bina taa nne ke n kpendi ki lingi bu kankanbu ne po a kankana, mii laadi liba. Pedi bu. Be yaapo ke bu miabi u kaanu famma famma?' **8** O koaguudo den goa ki yedi o: 'Canbaa, cedi bu dunla da goga. N baa ko ki lindi bu ki tieni ti bugidi. **9** Daalinba jeli po bu baa luoni, lan yaaka, yan pedi bu. **10** Mi fuodima daali dayenli Jesu den bangi bi niba li balimaama dieyenli nni. **11** O pua den ye lienni ki pia ki cicibidiaga, yaaga n den teni ke o yia yali piiga n bina nii, ke o ciaga poali ke o gunbi ki kan fidi ki yaadi ki sedi. **12** Jesu n den laa o, o den maadi leni o ki yedi o: "O pua na, a paagi ki faabi leni a yianu." **13** O den maani opo o nii ke lan yogunu liga o pua yensi den yaadi ki sedi ki kpiagi U Tieu. **14** Ama li balimaama bangima yudaano pali den biidi Jesu n paagi o nilo mi fuodima daali yensi po, ke o yedi ku niligu: "Yi pia dana luoba ki baa tuuni yi tuona, yin ya kpendi mani laa danluobida ya niinni ban paagi yi." **15** O Diedo den goa ki yedi o: "Yinba palie danba, naami mi fuodima daali yi siiga yua kuli ki yen loti o nua bi o yunbo ki nani o li yandieli nni ki ban nuni o?" **16** O pua na yua n tie Abalahama puolijuana ke Sutaani luo o yali piiga n bina nii na mo te? laa pundi min loti o laa lolima mi fuodima daali?" **17** Wan den maadi yensi ya yogunu, i fe den cuo o koangikaaba kuli. Ama ku niligu kuli pali den mangi leni wan tieni ya banma ke mi pia ti kpiagidi kuli. **18** Jesu go den yedi: "U Tieu diema naani be? N baa nandi ma leni be? **19** Mi tie nani ya kpintiidi ya bonbibu n wa ki cie ki yi mutaadi ke o nilo buli bu o kpintiidi kuanu nni ke bu pudi ki kpedi ki tua tibu. Ti bonyugiditi den tieni bi tediti bu beni po." **20** O go den yedi: "N baa nandi U Tieu diema leni be? **21** Mi naani leni li dabinli ke o pua taa ki puuni yonyiemu taa, ki sieni yali li kuli n pili." **22** Jesu den suagi liiga ki poandi i dociam leni i dowaali nni. Ki bangi bi niba o laabaalijamo ki caa Jelusalema. **23** O nilo den yedi o: "O Diedo, naani niba waamu bebe n baa tindi?" O den goa ki yedi yaaba n ye li kani: **24** "Moandi mani k kua ya buliñoabu n miabi kani, n tuodi ki waani yi ke bi niba boncianla baa ti moandi ki baa kua lankani ki nan kan fidi. **25** O diedaano ya ti fii ki luoni bu buliñoabu ya yogunu, ke li sua ke yi sieni niinpo, yi baa cili ki ya pua bu buliñoabu kani ki tua: 'Canbaa, luodi tipo!' O baa goa ki yedi yi: 'mii bani yin nani naani.' **26** Lanwani yi baa ki yedi o: 'Ti den di dini ki go nuni a kani, a go den bangi ti dogi sani nni moko.' **27** O go baa goa ki yedi yi: 'N yedi yi, mii bani yin nani naani, fuadi mani n kani yinba yaaba n tiendi mi

biadima.' **28** Lankani yi ya ti laa Abalahama leni Isaaka leni Jakobo leni bi sawalipuuba kuli ke bi ye U Tieu diema nni ke yinba wani nan ye niinpo, yi baa buudi ki cegini yi nina. **29** Bi niba baa ti nintuali leni puoli po leni niganu leni nijieni po ki taani ki kali u saajekaanu kani U Tieu diema nni. **30** Diidi, bi nitianba yaaba n tie puoli yaaba moala baa ti tua liiga yaaba." **31** Laa yogunu bi tianba den cua o kani ki yedi o: "Ña ne ki gedi potogu kelima Elodo bua ki kpa ña." **32** O den goa ki yedi ba: "Gedi mani ki baa yedi o, wani o colo yensi, ke n deli ki ñandi mu cicibidiimu bi niba niinni ki go paagidi bi niba dinla leni saala, li dantaali n baa soani ki dudi. **33** Li tie tiladi min suagi liiga dinla leni saala leni ya daali n yua, kelima laa dagidi sawalipualo n kpe kaa tie Jelusalema. **34** Jelusalema, Jelusalema, fini yua n ku bi sawalipuuba, ki lugidi U Tieu n tuuni a kani yaaba a tana. Taalima ña yo ke n den baa ki gobidi ki taani a niba n kani nani o kooñua n yen wuugi o koobila o fiabi nni maama, ama yii den baa. **35** Lanyaapo, yi diegu baa tua diegbengu. N waani yi, yi kan go le nni yali yin baa ti yedi ya yogunu: 'U Tieu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yeli nni.'"

14 Mi fuodima daali danyenli Jesu den kua Falisieninba yudaano yendo yua n den yini o o deni ki baa je. **2** Yaaba n go den cua ki baa je den kpaagi Jesu. U yianpiebiko daano den ka o nintuali. **3** Jesu den maadi leni li balimaama bangikaciamo leni Falisieninba yaaba n ye li kani ki yedi ba: "Naani li pia sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali bi, bi laa pia yo?" **4** Bi den ymimi suo. Jesu den tandi o nuu ki mubini o yiamo yensi ki paagi o ki cabi o. **5** Lani o den yedi ba: "Yi siiga yme ya bijua, yaaka o nua, ya baa li caali nni mi fuodima daali, o kan jaligi ki dadi ki nani o?" **6** Baa den fidi ki guani o laa maama po liba. **7** Jesu den laa ke Falisieni yensi n yini yaaba ban cua ki je yensi lingi ya kalikaani n pia ti kpiagidi ki cie, o den pua ba mi kpanjama ki yedi: **8** "O nilo ya yini a mi pocajaime po, yan da gedi ki kali ya kaanu n kpiagi ki cie, lani n tie wan yini yaaba siiga n da ti pia yua ya jigidu n cie a yaadi, **9** ke yua n yini fini leni wani kuli ya cua, wan da ti yedi a: 'Teni one u kaanu.' Lani li baa baa cuo ja leni yan baa goa ki ban kali puoli po. **10** Ama bi ya yini a ke a pundi, yan ban kali puoli po ya kalikaanu. A ya tieni yensi yua n yini a ya ti cua o baa yedi a: 'N danli, cua ki kali ya kaanu n cie.' Lani li baa tua apo ti kpiagidi wan yini a yaaba kuli nintuali. **11** Yua n fiini o yuli kuli, U Tieu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tieu baa fiini o." **12** Jesu go den maadi leni yua n yini o ki yedi o: "A ya yini bi niba ban cua ki je a deni, mi yensijiema yaaka mi yenjuajiema, yan da yini a danlinba, yaaka a kpeliba leni a waamu yaaka yaaba n li kpi leni a kuli, yaaka a yieninlieba siiga yaaba n tie a piada, ke ban da ti goa ki mon yini a ki guani a a yanma. **13** A ya baa yini bi niba mi jaanjiema po, yan yini a luoda leni a tadima leni a waba leni a juama. **14** Lanwani U Tieu baa yanbi apo kelima bani wani kan fidi ki guani a a yanma. U Tieu ya ti fiini yaaba n tiendi wan bili yaala bi tinkpiba siiga, o baa guani a ma." **15** Yaaba n den ye u saajekaanu kani yendo n den gbadu laa maama, o den yedi Jesu: "Li

pamanli ye leni yua n baa ba ki je U Tienu diema nni." 16 Jesu den goa ki yedi o: "O nilo den yanbi mi jecianma ki yini bi niba boncianla. 17 Mi jiema yogunu n pundi, o den soani o naacemo n ban yedi wan yini yaaba: 'Cua mani na kelima li bonla kuli yanbi ki gbeni no.' 18 Ama bi kuli yendo yendo den mia sugili. O nikpialo den yedi o naacemo: 'N daa u kuanu, kuli min ged i bar la u, yan mia npo sugili.' 19 One mo den yedi: 'N da naapkakpaadi piiga, n caa ki baan biigi ba, yan mia npo sugili.' 20 Toa moko den tedi: 'N da taa n pua moala na, lani yaapo n kan fidi ki ged i.' 21 O naacemo den lebidi ki guani o canbaa kani ki waani o li kuli. Lani o diedaano yeni pali den beni, ke o yedi o naacemo: 'Kua u dogu daamu nni leni u sanu nni ki cuani a luoda leni a tadima leni a juama leni a waba na.' 22 Lan yen waamu o naacemo den goa ki yedi o: 'Canbaa, n tieni yan bi puogi nni yaala, ama u kaanu go sieni.' 23 Lani canbaa den goa ki yedi o: 'Na u dogu nni ki ged i sanbila nni leni a naga balinma, ki tigini bi niba ke ban cua ne ke n diegu n gbie.' 24 N yedi yi ke min den kpa yini yaaba yeni, bi siiga baa yendo kan leni n jiema" 25 A nigola boncianla den yegi leni Jesu o sancenli nni. O den jigidi ki yedi ba: 26 "Yua n cua n kani, o yaa yie o baa leni o naa, leni o pua leni o bila, leni o kpeliba leni o waamu, baa o yuceli mo o kan tua n njoadikoa. 27 Yua n ki bugi o dapoanpoanli ki yua nni kan fidi ki ya tie n njoadikoa. 28 Yi siiga yme baa bua ki maa ki maa li diefoagili ki kan kpa kali ki bandi wan baa biani yaala, ki le o ya pia ya ligi n baa dagidi wan gbeni. 29 O yaa tieni yeni, o ya pu li tampaapi ki naa fidi ki juodi. Yaaba n baa le kuli baa njuadi o ki yedi: 30 'O jao na cili li diemaali ki naa fidi ki juodi.' 31 Bi o laa bado n baa ye ki bua ki tuogi bu toabu ki bua ki tuogi leni baditoa ki naa pia toatieba tudapiiga, naani waa ba kpa kali ki biigi o yaa fidi ki biigi o ya baa fidi ki tuogi leni yua n kpendi o kani ki pia toatieba tudapiilie? 32 O ya sua ke o kan fidi, o baa soani o tondiba hali ke yibalo daa ye foagima, ki mia o wan waani o wan bua yaala, ban mangi leni bi yaba. 33 Li tie yeni, yi siiga yua n ja wan pia yaala kuli kan tua n njoadikoa. 34 Mi yaama tie ya bonla n mani, ama maa luo mi manu, bi baa taa be ki go mangi ma? 35 Maa pia mayuli ki tinga po, maa go pia mayuli ti bugidi po, kali ban lu ma bebe. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi."

15 Bi lubigaaba leni i tagibiasi danba den kpendi Jesu kani ki bua ki gbadi o maama. 2 Falisiensinba leni li balimaama bangikaaba den yenbidi ki tua: "O joa na gaani i tagibiasi danba cangu ki go di leni ba." 3 Lani Jesu den pua ba mi naa kpanjama: 4 "Yi siiga yua pia pe kobiga ke yendo bia, naani waa baa ja ya piyiadi n peyiadi n sieni bi kpaakaanu li fuali nni ki njoadi yua n yaadi yeni hali ki ban le o? 5 O ya laa o o baa taa ki bugi o leni li pamanli. 6 O ya ban pundi o denpo, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala, kelima n laa n pia, yua n den bia yeni.' 7 N yedi yi, li pamanli baa ye tanpoli po kelima ti tuonbiadi daano yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama, ki cie niteginkaaba piiyia

n niba yia yaaba n kaa nua ke mi lebidima yeni tie tiladi yaapo. 8 Bi o pua ya pia kujapiena piiga ke yenli bia, naani waa baa cuoni ki fidisanga, ki pidli dieli ki ya lingi li dindini hali ki ban le o cili? 9 O ya laa li, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala kelima n laa n kujapienli yaali n bia yeni.' 10 N yedi yi, li baa tie yene tanpoli po. U Tienu malekinba baa mangi bi pala kelima ti tuonbiadi daano yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama." 11 O go den yedi: "O joa den ye ki pia bonjala lie. 12 O bonwaalo den yedi o baa: 'N baa, boagidi yanbili npo ya faali a piama nni ki teni nni.' O joa yeni den boagidi ba o piama. 13 Lan tieni dana waamu o bonwaalo den taa o ya biinu kuli ki ged i ya diema n foagi. O den biani o ya faali kuli kelima o bibiadima po. 14 Wan den biani likuli, mi konbiadima den baa mi diema yeni, ke o cili ki luo yaala n tie tiladi o yema po kuli. 15 Lani o den ged i kia ntuonli dotieyendo kani ke o gedini o kuanu po ke wan ban ya kpa i duoli. 16 Mi koma po o den bua ki ya di i duoli n di ya jiema, ama oba kuli ki puni o. 17 Lani o den kpaagi ki laa o yama nni ki yedi o pali nni: 'N baa tuonsoanba pia li bonjekaala ke li kandi ke mini ti ye ne ki kpe mi koma. 18 N baa fii ki guani n baa po, ki ban yedi o: N baa, n tudi U Tienu po leni a yaapo kuli. 19 Mii go pundi ban yini nni a bijua. Ya tuuni nni nani yan baa soani a tuonsoalo maama.' 20 Lani o den fii ki guani o baa po. Wan daa den ye hali foagima, o baa den laa o ke mi ninjima cuo o, ke o sani ki ban bibi o ki gobini o leni mi buama. 21 O bijua den yedi o: 'N baa, n tudi U Tienu po leni a yaapo kuli. Mii go pundi ban yini nni a bijua. 22 Ama o baa den yedi o naacenba: 'Jaligi mani ki cuani ya liadi cianli n yanbi ki cie ki lani o, ki pilini omi nyoagibima ki pilini o ti cacaadi moko. 23 Taa mani li naatonbiwubidili ki kodi li, tin je ki mangi bi pala. 24 Kelima n bijua na den kpe ki goa ki faadi, o den yaadi ke n goa ki laa o.' Bi den cili ki mangidi bi pala. 25 Li den sua ke o bijakpelo ye u kuanu po. Wan den kpendi ki nagini ku diegu, o den gbadit ti baantiadi ke bi pua ki ciaga. 26 O den yini naacenyendo ki buali o lan tie yaala. 27 O naacemo den yedi o: 'A waalo n goa ki kpeni, a baa n laa o leni laafia yene ke o kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' 28 Lani o bijakpelo yeni pali den beni, ke o yie ke o kan kua. O baa den yanbi ki miamia ke wan kua. 29 O den goa ki yedi ba: 'Diidi ki le, n tuuni apo yanbi ya bina n yaba, mii yie a nyoabonli liba kuli, ama yaa puni nni baa nyoabiga ke mini leni n danlinba n taani ki je ki mangi ti pala. 30 Ama a bijua yua n ban dini a nyalimano leni a poconconca yeni n goa ki kpeni, wani yaapo ye ke a kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' 31 O baa den goa ki yedi o: 'N bijua, a ye leni nni yogunu kuli, min pia yaala kuli tie a yaala. 32 Li pundi tin je ki go mangi ti pala kelima a waalo na den kpe ki go faadi, o den yaadi ke ti goa ki laa o.'"

16 Jesu go den yedi o njoadikaaba: "O piado den ye ki pia o nyalimankubilo ke bi ti cua o kani ki kuli o nyalimanikubilo yeni ke o biani o piama. 2 O den yini o ki yedi o: 'N gba ke bi maadi apo be n yeni? Doagidi ki waani nni a nyalimankubili tuonli fuuli, kelima a kan go baa ki

ya tie n yalimanikubilo.' **3** O yalimankubilo yeni den yedi o pali nni: 'N canbaa baa ñani nni li yalimankubili tuonli nni. N baa tieni lede? Ki ko bu kpaabu? N kan fidi. ki ya miadi? Bu miabu pia nni i fe. **4** N bani min baa tieni maama ke o ya ti ñani nni li yalimankubili tuonli nni, ke n gedi ki cani yaaba kuli, ban ga n cangu.' **5** Lani o den yini o carbaa pandariba kuli yendo yendo. O den yedi yua n kpa cua: 'A pia n canbaa po i ña yo?' **6** O den goa ki yedi o! 'kpaboba kobiga.' O yalimankubilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki kali ki diani totonton kpaboba piimuu.' **7** O den yedi toa mo: 'A pia n can baa po i ña yo?' O den goa ki yedi: 'Halikama kpalipadi kobiga.' O yalimanbilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki diani kpapadi piinii.' **8** O canbaa den pagi laa yalimankubilo yua n kaa tiegi, kelima o den tieni u fanu.' Jesu den pugini ki yedi: 'Handuna yaaba fani leni bi lieba ki cie yaaba n tie mi yenma yaaba. (aiñong 165) **9** N yedi yi ke yin taa mani yanduna yaliman yi n joagini yeni, ki baa danlinba, ke yi yaa ti pia yi yaliman yi yogunu, ban n ga yi cangu naani ki pia juodima nni. (aiñios g166) **10** Ban fidi ki dugi yua po li bonwaala po, bi go baa dugi o yaapo yo ya bonla n yaba po. Yua n ki tiegi li bonwaala nni, o kan go ya tiegi ya bonla n yaba nni. **11** Lanwani bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi yanduna yaliman maama yi n pia i boandi, ñyme baa piani yi o yalimanmoano? **12** Bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi nitoa yaliman maama, ñyme baa teni yi ya yaliman n tie yi yua? **13** Naacemo ba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaakpialo ki bua o canbaalielo, o nan baa taabi o bonkpialo ki fali o bon lielo wani. Yi kan fidim ki ya taa ki tuuni U Tieno po leni yaliman po.' **14** Falisieninba yaaba n den bua i ligi ke likandi den gbadi lankuli ki ñuadi Jesu. **15** O den yedi ba: 'yinba yi moandi ke bi niba n ya nua ke yi tiegi, ama U Tieno wani n bani yi pala. Bi niba n nua ke yaala n pia ti kpiagidi yeni tie caginde U Tieno po. **16** Li balimaama leni bi sawalipuaba maama den die ki pundi yali Jan Batisi yogunu. Ki cili lanyogunu bi wang U Tieno diema laabaalijamo. Nilo kuli tieni u paalu ki bua ki kua lienni. **17** Tanpoli leni ki tinga pendima dingi ki cie li balimaama nni ba dianfuudi yenga n bodi ki kan tieni. **18** Yua n ñani o pua ki go taa potoa kuli conbi. Yua mo n taa ban ñani yaa pua kuli, o conbi. **19** O piado den ye ki ye ki laa ti taciagidi, ki mangidi o pali daali leni o yeyanma leni mi jemanma. **20** O luodo moko den ye ke bi yi o Lasala. O den yen dua o piado yeni diegu buliñoajabu nni ke o gbanandi kuli tie nala. **21** mi koma den kubi o yali ke o den bua ki yaa di yaa jiema ni joagidi o piado yeni saaje kaaru kani. Baa i sangbanli den kpendi ki liadi o nala moko. **22** To, o luodo den kpe ke malekinba taa o ki geni Abalajama kani. O piado moko den ti kpe ke bi piino. **23** O den laadi fala bi tinkpiba n ye naankani. O den yaadi ki diidi yaliffoagima, ki ban laa Abalajama leni Lasala ke o ye Abalajama kani. (Hadës g86) **24** O den tiani ki yedi: 'N baa Abalajama, gbadi npo mi niyima ki soani Lasala wan tu mi ñima leni o nabiyuli po ki cua ki kuugí npo n lanbu, kelima n laadi fala boncianla mi fantama na niini.' **25** Abalajama den goa ki yedi o: 'N biga, Tiadi ke a den baa yaala n ñani boncianla ñan den ye ya yogunu, ke

Lasala mo den laadi fala boncianla. Moala, o ye ne ke bi baagidi o, a mo laadi fala. **26** Lani bebe ka, ku buociangu ye tinba leni yinba siiga, ki teni ke yaaba n bua ki ña ne ki gedi yipo kan fidi, yaaba n bua ki ña yi yaapo mo ki cua ti yaa kani kan fidi.' **27** O piado den yedi: 'Lanwani n nan mia ña, 'ñan soani Lasala n baa den denpo. **28** Kelima n pia waamu muu. Wan gedi ki ban tuodi ki waani ke bani wani n da cua o naa fala biado kaanu na niini.' **29** Abalajama den goa ki yedi o: 'A waamu pia Musa leni bi sawalipuaba kuli, ban cengi ba.' **30** O piado den goa ki yedi: 'N baa Abalajama, yeni ka, yua n kpe yaa fii bi tinkpinba siiga ki gedi bi kani, bi baalebidi bi yama.' **31** Abalajama den goa ki yedi o: 'Bi yaa yie kaa baa cengi Musa leni bi sawalipuaba, ba o nilo yaa fii bi bi tinkpiba siiga ki gedi bi kani, bi kan cengi o.'

17 Jesu den yedi o yoadikaaba: 'Laa pia ke yaala n baa teni bi niba n yaa tiendi ti tuonbiadi kan yaa kpendi, ama fala baa ye leni ya nilo n cuani la. **2** Bi ya lani o li naacianli ki luni o mi ñiincianma nni wan bodi, lani n cie wan teni ya bonwaamu n tie na siiga baa yendo n tieni ti tuonbiadi. **3** Fangi mani yi yula. A kpiilo yaa tieni ti tuonbiadi, ñan tundi o. O yaa ki lebidi o yama, ñan pa o sugili. **4** O ya tudi apo taalima lele danyenli, ke taalima lele yeni o cua a kani ki yedi: 'N lebidi n yama' ñan pa o sugili.' **5** Jesu tondiba den yedi o: 'Ti Daano, pugini ti dandanli. **6** "O Diedo den goa ki yedi: "Yin pia ya dandarli ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi bi baa fidi ki yedi bu naa sikomoli tibu: 'Habi aba ki ban yu aba mi ñiincianma nni,' bu baa tuo. **7** Yi siiga ñyme baa pia o naacemo ke o ko, yaaka o kpa i pe, o ya ñani u kuanu po ki kpeni, naani o canbaa baa yedi o: 'cua moala ki je?' **8** Ama o baa yedi o: 'Hanbi n po mi jiema, ki boagidi aba ki yaa tendi nni ma yali min je ki go ño ki gbeni no. N ya gbeni, a mo baa je ki go ño.' **9** Naani o baa pagi o o nacemo yeni kelima o tieni wan buogi o yaala bi?' **10** Li tie yene yinba yi ba moko yaapo, yi ya tieni ban puogi yaala kuli, yin yedi mani: 'Ti tie ya naacenba n soani ti tuonli bebe, ti tieni lan pundi tin tieni yaala.' **11** Jesu den kubi o cancerli ki caa jelusalenma, o den poandi Samali leni Galile diema siiga. **12** O den baa kua doyendu nni ke gbaada piiga den kpendi ki baa tuogi o. Bi den sedi foagima ki kpaani: **13** "Canbaa Jesu, gbadi ti po mi niyima." **14** Wan den laa ba o den yedi ba: "Gedi mani ki ban waani yi yula bi kopadicianba." Ban den caa ya yogunu bi den paagi ki ñanbi. **15** Bi siiga yendo n den laa ke o paagi, o den lebidi ki goa ki kpaani ki pagi U Tieno. **16** O den labini Jesu taana kani ki tuondi o. O den tie Samali yua. **17** Jesu den yedi o: "Niba piiga yeni kuli ka paagi? bi niyadiba ye le? **18** Naani oba ki lebidi ki cua ki ba pagi U Tieno kali o nilamo na bebe?" **19** Lani o den yedi o ja yeni: "fii ki gedi. A dandanli paagi a." **20** Falisieninba den buali Jesu U Tieno diema n baa cua ya yogunu. O den goa ki yedi ba: "U Tieno diema naa tie maama ke bi niba baa fidi ki le ma ka. **21** Bi kan yedi: 'Mi ye ne,' yaaka: 'Mi ye nepo.' Kelima U Tieno diema ye yi siiga baa moala." **22** Lani Jesu den yedi o yoadikaaba: "A dana kpendi ke yi baa bua

jali boncianla ki le o Ja Bijua dana siiga baa dayenli, ki kan ba ki le. **23** Bi baa ti yedi yi: 'O ye ne,' yaaka: 'O ye nepo,' yin da gedi mani, yin da sani ki joaudi ba mani. **24** Kelima nani mi tañigima n yen ñuliti ki pelini nepo tinbianu, ki poandi ki ya caa njali une maama yeni, li baa tua yene o Ja Bijua daali yaa cuu. **25** Hali ke li daa tieni, li ti tiladi wan le fala boncianrla, moala na niba mo n yie o. **26** Lan den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yene o Joa Bijua ya dana nni. **27** Bi nisaaliba den di ki go ñu, ki taani bi puoba ki puuni bi bisaiba bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiaciangu nni ya daali. Ki tabolinkaaga den cua ki bolini bi kuli. **28** Lan den tieni maama Loto yogunu, li go baa ti tie yene. Bi niba den di ki go ñu, ki da ki kuadi, ki coagi ti jaadi, ki maa a diena. **29** Ama Loto n den ñani Sodoma nni ya daali, mi fantama leni li cibibili den ñani tanpoli ki mini nani ki taaga yeni ki bolini bi kuli. **30** Li go baa tie yene o Joa Bijua n baa doagidi o yuli ya daali. **31** Laa daali yua n kaa o doangu yuli po, ke o tiadi ye deenni, wan da jiidi ki kua ki baa taa ti, yua n ye u kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo. **32** Tiadi Loto pua po. **33** Yua n bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani li baa ga li. **34** N yedi yi, laa daali ñiagu niba lie baa dua duanyendu, **35** bi baa taa yendo ki ja o yua. Puoba lie baa taa ki naani, bi baa taa yendo ki ja o lielo. **36** Jaba lie baa taa ki ye u kuanu nni bi baa taa yendo ki ja o yua." **37** Bi jooadikaaba den yedi o: "Ti daano, line baa tieni njali le?" O den goa ki yedi: "Li bonkpienla n ye naani, i kaabi baa taani lankane."

18 Jesu den pua ba mi kpanjama ki baa waani ba ke li pundi wan ya jaandi yogunu kuli ki da cedi bi gbani n wudi. **20** Den yedi: "O bujialo den ye u dogu nni kaa jie U Tienu, kaa fangi niloba mo. **3** Li kpepuoli moko den ye u dogu yeni niinni ki yen kpendi ki miadi o ki tua: 'Han tu npo no koaginkoa n panli!'" **4** O bujialo den waagi ki yedi. Li ya puoli o den ti maadi o yuli ki yedi: 'Baa ke mii jie U Tienu kaa fangi niloba mo, **5** li kpepuoli na coagini nni maama na, n baa tuu opo o panli, yeni yaaka, o li baa kpendi ki coagini nne.'" **6** O Diedo den pugini ki yedi: "Yi gbadi o bujiaabiado yeni n yedi yaala. **7** N buali yi, naani U Tienu kan tuu wan gandi yaaba po bi panli, bani yaaba n kpaani ki miadi o u yensiinu leni ki ñiagu kuli bi? Naani o baa waagi ki kan todi ba? **8** N kadi ki waani yi, o baa jaligi ki tuu bipo bi panli. Ama naani o Joa Bijua yaa goa ki cua njanduna nni, naani o baa le li dandanli bi?" **9** Jesu go pua ba mi naa kpanjama kelima bi nitianba yaaba n pagi bi yula ke bi tiega, ki fali yaaba n sieni yaapo. **10** O den yedi: "Niba lie den gedi U Tienu diegu nni ki baa jaandi. O yendo den tie Falisiensi, o lielo mo lubigaalo. **11** Falisiensi yeni den sedi ki jaandi o pali nni ki yedi: 'U Tienu, n tuondi a kelima mii ta leni ya niba n sieni ki tie sugida, leni bi nibiadiba, leni mi conconma danba, n tuondi a ke mii taa leni ya lubigaalo n tie na moko. **12** Dana lele siiga kuli n luo bu ñoabu dana lie. N ñandi n dim n bonbaakaala kuli nni!'" **13** O lubigaalo yeni mo den poaudi ki sedi foagima, kaa tuo ki baa yaadi ki noanli tanpoli. O den pua o benli ki yedi: 'U Tienu, gbadi npo mi njima, mini yua n tie ti tuonbiadi daano!'" **14** Jesu den

pugini ki yedi: "N waani yi i moamoani ke wani n den kuni o denpo ke U Tienu saa opo i moamoani ke o tiegi, ama Falisiensi yeni wani ki den baa. Kelima yua n fiini o yuli kuli, U Tienu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tienu baa fiini o." **15** Bi niba den kpendi nni a canpanda Jesu kani ke wan sii ba. O jooadikaaba n den laa lani bi den fu leni yaaba n kpendi nni ba. **16** Ama Jesu den teni ke bi cuani ba ki yedi: "Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima U Tienu diema tie yaaba n tie nani a biwaala yene po. **17** N waani yi i moamoani ke yua n kaa tuo U Tienu diema nani ki biwaaga yeni kan kua lienni." **18** Jufinba yudaano yendo den buali Jesu ki yedi o: "O canbaanjamo, n baa tieni be ki baa ya miali n kan gbeni?" (aiōnios g166) **19** Jesu den goa ki yedi o: "Be yaapo ke a yini nni njima? U Tienu bebe yaaka oba kuli ki jaani. **20** A bani li balimaama n bili yaala: Han da conbi, ñan da kpa nilo, ñan da su, ñan da tieni mi siedi-faama, ñan jigini a baa leni a naa." **21** O joa yeni den goa ki yedi: "N kubi lankuli njali n biwaama nni." **22** Jesu n den gbadilani o den yedi o: "Bonyenla n da go poaudi a po. Han kuadi ñan pia yaala ki boagidi a luoda li ligi, lane a baa pia ñalimani tanpoli po. Lani ñan cua ki joaudi nni." **23** O joa n den gbadilaa maama, o pali den biidi kelima o piama den yaba. **24** Jesu den laa ke o pali biidi ki yedi: "Li pa njali boncianla a piada n baa ki kua U Tienu diema nni. **25** Ku yuoyuogu n tagini mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni." **26** Yaaba n den cengi o maama yeni den yedi: "Li ya tie yeni, ñme nan baa fidi ki tindi?" **27** O den goa ki yedi: "Bi nisaaliba n kan fidi yaala U Tienu wani baa fidi la." **28** Lani, Pieli den yedi o: "Didi ki le, tinba ti den fii ki ja tin pia yaala kuli ki jua ja." **29** Jesu den yedi ba: "N waani yi i moamoani ke laa pia ya nilo n fii ki ja o dieli, yaaka o pua, yaaka o kpiiba, yaaka o danba, yaaka o bila kelima U Tienu diema po, **30** ki kan baa moala na boancianla ki cie wan den ja yaala. Ya yogunu n kpenda mo, o baa baa ya miali n kan gbeni." (aiōn g165, aiōnios g166) **31** Jesu den taa bi piiga n niliediba ki piadi leni ba ki yedi: "Cengi mani ti do ki caa Jelusalema ke bi sawalipuaba n den diani yaala ke li maadi o Joa Bijua maama kuli baan tieni ki dudi. **32** Bi baa cuo ki teni o bi nilanba. Bi baa ñuadi o, ki faligi o, ki sii opo ti ñinsandi, **33** ki pua o i baliji ki yuandi ki kpa o. Ama li dataali daali o baa fii bi tinkpiba siiga." **34** Bi jooadikaaba ki den ga liba kuli laa maama nni. O maama yeni den boani ba. Baa den ga Jesu n maadi yaala n bua ki yedi yaala. **35** Jesu n den nagini Jeliko, li sua ke o juamo ka u sankunu ki miadi. **36** O den gbadilae ke ku niligupendi ke o den buali lan tie yaala. **37** Bi den waani o ke Nasaleti yua Jesu n tagini ki baa pendil. **38** O den kpaani: "Jesu, Dafidi Bijua, gbadi npo mi njima." **39** Yaaba n den cuoni Jesu liiga den funi leni o ke wan suo, ama o go den kpaani ki pugidi ki tua: "Dafidi Bijua, gbadi npo mi njima." **40** Jesu den sedi ki yedi ban cuani o o kani. O juamo n den nagini, Jesu den buali o ki yedi: **41** "A baa min tieni ap be?" O den goa ki yedi: "N daano, n bua jan teni min go ya nua." **42** Jesu den yedi o: "A nuni n go ya nua, a dandanli paagi a." **43** Lanyogunu o nuni go den noaudi, ke o joaudi Jesu ki pagi U Tienu.

19 Lani n pendi Jesu den kua Jeliko dogu nni ki cuoni
ki poandi u niinni. 20 ja den ye likani ki tie piado
ke bi yi o Sake, ki tie bi lubigaaba yudanba siiga nni
yendo. 30 den moandi ki baa bandi yua n tie Jesu, ama
wan koabi maama ke ku niligu mo nan yaba, waa den fidi
ki baa la Jesu. 4 Lani o den sani ki ga liiga ki doni ya tubu
n yi sikomolki ke o baa la Jesu, kelima o den baa tagi ki
pendi lankane. 5 Jesu n den pundi li kani, o den yaadi ki
diidi o kyi yedi: "Sake, jiidi tontoni kelima li tie tiladi min
tundi a denpo dinla." 6 O den jaligi ki jiidi ki ga o cangu
leni li pamanli. 7 Bi niba kuli den laa lani ki yenbidi ki
tua: "O ja na gedi ki ban cani u tagibiadu daano: " 8 Sake
den sedi O Diedo nintuali ki yedi o: "Canbaa, diidi, n baa
pa a luoda n piama boagidima. N ya den janbi yua ki
ga o kani bonlaba mo, n baa guani o la taalima naa." 9
Jesu den yedi o: "Mi faabima kua ku naa diegu nni dinla,
kelima one moko tie Abalajama puolijuuan. 10 Kelima
o Ja Bijua cua ki baa lingi ki go faabi yaaba n yaadi." 11
Bi niba n den cengi laa maama, Jesu go den pua ba
mi kpanjama, kelima o den nagi leni jesusalema ke bi
niba tama ke U Tienu diema baa doagidi lanyogunu ligi.
12 Lanyaapo o den yedi: "O badija den gedi yaa dogu n
fuagi, ki baan je li bali ki goa ki kopeni. 13 Hali ke o daa
gedi, o den yini o naacenba siiga bonba piiga ki yedi ba:
'ya kpendi mani yali min baa goa ki kopeni na.' 14 Ama u
dogu nni yaaba n den nani o ki yuandi ki soani o puoli bi
tondiba ke ban ban yedi: 'Tii bua ya ja n tie na n yaa die
ti.' 15 To, bi den dini o badija yeni li bali, ke o goa ki
kopeni o dogu nni. o den yini bi naacenba yaaba ke den
teni i ligi yeni, ki baa bandi ban den kpendi ki ba yaala.
16 O nikpialo den cua ki yedi: 'N daano, a wula kujapienli
cuani ti nuadi wula kujapiena piiga.' 17 O bado yeni den
yedi o: 'Li yjan, n naacenjamo a teni ke n fidi dugi apo li
bonwaala nni, lanwani, n dini a li bali yjan ya die dociami
piiga.' 18 O naacenlielo den cua ki yedi: "N Daano, a wula
kujapienli cuani ti nuadi wula kujapiena muu." 19 O
canbaa den o: "N dini a moko li bali yjan ya die dociami
muu." 20 Naacentoa moko den cua ki yedi: "N Daano, ga
a wula kujapienli, n den gbini li li cabili nni ki bili. 21 N
den jie ja kelima a pia ki mabinga, a taani yjan kaa bili
yaala, ki yendi yjan kaa buli yaala." 22 O bado den yedi o:
'o naacenbiado na, n cuo ja a maceli nni. A den bandi ke
n tie ya nilo n pia ki mabinga, ki taani min kaa bili yaala.
23 Be nan teni ke jaan den bili n ligi ku ligidiegua nni ke n
goakpenma min bi ga yi leni ti nuadi?' 24 Lani o den yedi
yaaba n ye likani: 'Ga mani o kani li wula kujapienli yeni
ki teni yua n pia wula kujapiena piiga yeni.' 25 Bi den
goa ki yedi o: 'Ti Daano, o pia wula kujapiena piiga no.'
26 O den goa ki yedi: 'N waani yi i moamoani ke bi baa pa
ki pugini yua pia kuli, ama yua n kaa pia, bi baa ga o kani
ba wan pia yaala. 27 N yibalinba mo, bani yaaba n kaa
den bua nni leni li bali yeni, cuani ba mani ki kpa ba n
nintuali. 28 Jesu n den maadi laa maama, o den ga liiga ki
do ki caa Jelusalema. 29 Wan den nagidi Betifaje leni
Betani ya dobila, ki kuu Olifie Tiidi juali, o den soani o
noadikaaba siiga bi lie ki yedi ba: 30 "Suagi mani ki gedi
ya dobiga n ye liiga na. Yi ya baa kua lienni ya yogunu, yi
ba le ya yunbisaagili ke oba daa jagini li, ke li luo. Yin loti

li mani ki cuani na. 31 Nilo ya yedi yi: 'Be n teni ke yi loti
o?' Yin yedi mani daa: 'Ti Daano n bua o.'" 32 Bi tondiba
yeni den gedi ki ban sua ke likuli tie nani Jesu n bi yedi
ba maama. 33 Ban den loti li yunbisaagili ya yogunu, li
danba den yedi ba: "Be n teni ke yi lodi li yunbisaagili
na?" 34 Bi den goa ki yedi: "Ti Daano n bua o." 35 Lani bi
den cuani o Jesu kani ki lu ki maani bi kpaliti owo, ki teni
ke Jesu jagini. 36 Jesu den jagi ki suagi liiga, ke bi niba
ladi bi tiadi u sanu nni. 37 Wan den nagini Jelusalema ki
ji Olifie Tiidi juali, o noadikaaba yaaba n yaba den ye
leni li pamanli ki kpaani ki pagi U Tienu kelima ban laa
ya banciama kuli po. 38 Bi den tua: U Tienu n seligi o
bado Yua n kpendi wani o Diedo yeli nni. Mi yanduanma
n ya ye tanpoli po. U Tienu yua n ye yali tanpolijoma
n baa ti kpiagidi. 39 Ama falisieninba tianba yaaba n
den ye ku niligu siiga den yedi Jesu: "Canbaa, fu leni a
noadikaaba ban suoni." 40 Jesu den goa ki yedi ba: "N
waani yi, bi yaa suoni, a tana baa kpaani." 41 Jesu n go
den nagini Jelusalema ki pugidi ki laa u, o den buudi upo
42 ki yedi: "A moko ya bi bani dinli daali ya bonla n baa
teni jan baa mi yanduanma. Ama moala li nan duagi a
nuni po. 43 Fala dana baa cua apo, a yibalinba baa kpa li
nagili ki lindi ki cebini a ki baa yaa, 44 ki bolini a, fini u
dogu yeni leni a niba kuli, ki mudi a diena, ki kan ja baa
tanyenli n ya maa li yali po. Lanikuli baa tieni kelima yaa
den bani U Tienu n den cua ki baa faabi a ya yogunu."

45 Jesu den kua U Tienu diegu luolu nni ki deli ki ñani
yaaba n kuadi 46 ki tua ba: "Li diani ki yedi: "N diegu
baa tie li jaandieli, ama yinba yi teni ke li tua a sugida
wuonkaanu." 47 Daali kuli Jesu den bangi bi niba U Tienu
diegu nni. Bi kopadianba yudanba leni li balimaamaa
bangikaaba leni bi yudanba den lingi ki ba kpa o. 48 Ama
baa den bani ban baa ga maama ki kpa kelima bi niba
kuli den cengi o leni fangicianli.

20 Dayenli ke Jesu ka ki bangi bi niba U Tienu diegu nni
ki wang o laabaalijamo, bi kopadianba yudanba
leni li balimaamaa bangikaaba leni bi nikpeliba den cua
o kani 2 ki yedi o: "Waani ti ya bali yaapo ke a tiendi
li naa bonla. Hme n puni a li bali?" 3 Jesu den goa ki
yedi ba: "N moko baa buali yi bonyenla, yin waani nni. 4
Jan n den batisti bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po
bi, bi bi nisaaliba kane?" 5 Bi den bungi bi pala nni ki
tua: "Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi:
'Be yaapo ke yii den daani o maama?' 6 Ti ya yedi: 'Bi
nisaaliba ya kane' mo, bi niba kuli baa lugidi ti a tana
kelima bi nua ke jan den tie sawalipualo." 7 Lanyaapo bi
den goa ki yedi Jesu ke baa bani jan bali n ñani naani.
8 Jesu den yedi ba: N moko kan waani yi ya bali yaapo
ke n tiendi laa bonla." 9 Lani yaapuoli Jesu den pua bi
niba mi naa kpanjama ki yedi: "O joa den yu duven tiidi
kuwan, ki guuni o kuwan bi koaguudiba ki fii ki gedi u
dogu ki baan waagi lipo. 10 Li yogunu n den pundi, o den
soani naacenjendo bi koaguudiba yeni kani, ke ban teni
o biinu o kuwan bonbaakaala nni. Ama bi koaguudiba
den pua o i gbiami, ki yaadi o nukuomu. 11 O go den
soani naacentoa, bi den pua o moko i gbiami, ki fiagi o ki
yaadi o nukuomu. 12 O go den soani o naacentao mo.

Bi den poagili o, ki deli o. **13** O koadaano den yedi o yuli: 'N baa tieni lede? To, n baa soani n bijabuadiga, daalinba bi baa fangi wani wani.' **14** Ama bi koagudiba n den laa o bi den yedi bi yaba: 'One n tie o faajielo, tin kpa o mani li faali n tua ti yaali.' **15** Bi den luni o u kuanu puoli po ki kpa o. Lanwani o koadaano baa soani ba lede? **16** O baa cua ki bolini laa koagudiba ki teni o kuanu nitoaba.' Ban den gbadu lani bi den yedi: 'U Tienu n da tuo line n tieni.' **17** Jesu den diidi ba ki yedi: 'lanwani yaala n diani na bundi be? Bi tanmaaba n den yie ya tanli lini n tua li tanpuuli tanjigi.' **18** Jesu den juodi ki yedi: 'Yua n baa laa tanli po kuli baa kuakua, lin baa yua ya po mo baa tua wagima.' **19** Lanyogunu liga bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba den moandi ki baa cuo Jesu, kelima bi den bandi ke o pua mi kpanjama yeni ki bagi bane, de bi den jie bi niba. **20** Bi den kpaagi Jesu, ki soani ya niba n kpalii ke bi tiegi ki buali o moamoani, ke ban dia o ku madiagu ki cuo o leni maama ba ki teni bi bujibala leni gufeneeli nuunni wan bu ki cuo o. **21** Laa niba den buali o ki yedi: 'Canbaa, ti bani ke yan maadi ki bangi yaala tiegi, yaa gagidi oba bi niba siiga, a bangi bi niba U Tienu sanjoadima leni i moamoani. **22** Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo Sesa li lubili bi, bi laa pia?' **23** Jesu den bandi bi fanu ki yedi: 'Min le li kujapienli. **24** Hme ya nannanli leni yme ya diani n ma lipo na?' Bi den goa ki yedi o: 'Sesa yaali yo.' **25** O den yedi ba: 'Lanwani pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U Tienu mo, yaala n tie U Tienu yaala.' **26** Baa den fidi ki cuo o o maama nni bi niba nintuali. O maguankaama yeni den paki ba ke bi yjmini suo. **27** Sadusieninba yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki buali o ki yedi: **28** 'Canbaa, Musa den diani ki bili tipo li balimaama nni ki yedi: 'O nilo ciamo ya kpe, ki pia pua kaa pia biga, wan taa o kpelo yeni pua ki baa o kpelo po u buolu.' **29** To, jaba lele den ye ki taa baa. O bonkpialo den taa o pua ki kpe kaa pia biga. **30** O bonlielo den taa o kpepuoli ki kpe. O bontaalo mo den taa o. **31** Li den tua yeni, ke ban bonba lele yeni kuli den kpekpe kaa pia biga. **32** Li ya puoli o puoli o pua mo den ti kpe. **33** Lanwani bi tinkpiba fiima yogunu, o pua yeni baa tua yme ya yua yo? Kelima bani bonba lele yeni kuli yendo yendo taa o ke o tua o pua.' **34** Jesu den yedi ba: 'Handuna na jaba taani bi puoba, bi puoba mo kuni bi jaba. (aiōn g165) **35** Ama yaaba n dagidi ki fii bi tinkpiba siiga ki kua ya yogunu n kpendi ya yema nni, bi jaba kan go taa puoba, bi puoba mo kan go kuni jaba. (aiōn g165) **36** Kelima bi baa tie nani malekinba yene, ki kan go kpe. Bi tie U Tienu bila, wan fiini yaaba bi tinkpiba siiga. **37** Yaala n tie bi tinkpiba fiima maama fuuli, Musa den maadi li maama wan togidi ya fatuugu n den co mi fantama ya yogunu, wan den yini o Diedo ya yeli n na: Abalahama Tienu, Isaaka Tienu leni Jakobo Tienu. **38** To, U Tienu naa tie kpiema Tienu, o tie yaaba n fo ya Tienu yo. Kelima o yaapo wani, bi kuli fo.' **39** Li balimaama bangikaaba siiga bi tianba den yedi: 'Canbaa, a maadi bonjanla.' **40** Baa go den pia papaaali ki go buali o bualiba kuli. **41** Jesu go den yedi ba: 'Li ga lede ke bi niba tua U Tienu n gandi yua tie Dafidi bijua? **42** Dafidi wani oba maadi Pisoma tili

nni ki yedi: 'O Diedo den yedi n Diedo kali n jienu po, **43** yali min baa teni a yibalinba n tua a taajmaakaanu.' **44** Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o tie wani Dafidi bijua?' **45** Ku niligu kuli n den cengi, Jesu den yedi o yoadikaaba: **46** 'Fangi mani yi yula leni li balimaama bangikaaba bani yaaba n bua ki ya laa a liadicama, ki go baa ban ya fuundi ki kpiagidiba mu daamu nni, ki go baa ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni, ki go baa ya kaani n gagidi mi jecianma kani. **47** Bi go janbidi a kpepuona ki fenli bi diena, ki go jaandi i jaandi foagi ki kpali ke bi tie jajaandimoana. Ti buudi ya yogunu bi ya cuonu baa gagidi ki ya bia ki cie.'

21 Jesu den diidi ki la ke a piada kpiendi bi paabu U Tienu diegu ligitagu nni. **2** O go den laa ke o kpepoluodo kpieni falino lie lienni. **3** O den yedi: 'N waani yi i moamoani, o kpepoluodo puni ki cie yaaba n sieni kuli. **4** Kelima bi kuli ñani bi yalimanu nni bi ligijodi ki kpieni, ama wani, leni o luoma kuli o ñani wan pia yaala ki baa je, ki kpieni.' **5** Bi nitianba den maadi U Tienu diegu maama, ban den maa leni ya tanjama, leni bi niba n den puni U Tienu ya paabu ki bogini gu. Jesu den yedi: **6** 'A dana baa ti cua ke yin nua yaala na, bi kan ti ya ba tanyenli kan sieni ki ya maa li lieli po, ke a kuli naa paadi ki baa.' **7** Bi den buali o: 'Canbaa, u laa yogune ke li baa cua? Be n baa tua li sinankeeno ke li yogunu baa ki pundi?' **8** Jesu den goa yedi: 'Fangi mani yi yula ke ban da boandi yi, kelima bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: 'Mini n tie U Tienu n Gandi Yua,' ki go yedi: 'U yogunu nagini.' Yin da yjoadi ba mani. **9** Yi ya ti gbadu ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadu ke bi maadi mi janjanma maama, yin da tuo lan jieni yi, kelima laa bonla baa kpa cua tiladi, ama lanyogunu da ka baa tua mi juodima.' **10** O go den yedi ba: 'U nibuolu baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. **11** Mi tindigibicianma baa tiendi, mi koncianma leni yianbiadipuodike moko baa tiendi i kaantiam, li bonlidikacianla yaala n pia i jeje leni ya sinankeen i yaba baa ña tanpoli ki tiendi. **12** Ama yjali ke lankului daa tieni, bi yi ki waani yi fala, ki teni yi li balimaama bangima diena yudanba nu nni, ki kuani yi a kpaadidienu nni, ki gedini yi bi badicianba bujiali kani leni gufeneelinba bujiali kani kelima n yeli po. **13** Li kuli baa pa u sanu yin tieni npo seedi. **14** Ama yin ya bani yi yama nni ke laa tie yin tuodi ki kpaagi yin baa ti maadi yaala ki ga yi yula. **15** Kelima mini nba baa ti pa yin baa maadi leni ya yanfuoma ke yi koanginkaaba siiga baa yendo kan fidi ki nia ki yie ma. **16** Baa yi danba leni yi kpeliba leni yi waamu leni yi kpiiba leni yi danlinba baa janbidi yi ki tendi yi yi yibalinba nuu nni, bi kpa yi siiga bi tianba. **17** Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po, **18** de yi yudi baa yuyengu kan baa tiipo. **19** Kelima yi juunli po yi baa ga yi miana. **20** Yi ya ti la ke bi toatieba lindi ki cebini Jelusalema, yin bandi mani ke laa yogunu ke u bodima nagidi. **21** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedii a juana po, yaaba n baa ye Jelusalema tugu nni n ña lienni ki foagidi, yaaba n ye i kuani po n da kua u dogu nni. **22** Kelima laa dana baa tie li pantuuli ya

dana, ke yaala n den diani kuli n tieni ki dudi. **23** Fala baa ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n da jaandi laa dana nni, kelima o falaciama baa tieni mi diema na niinni, U Tienu pabienli cuonu baa jiidi u naa nubuolu po. **24** Bi yibalinba baa kpa ba leni mu jugisiemu, ki gedini yaaba n sieni ti yonbidi i nibuoli kuli nni. I nilanbuoli baa paadi Jelusalema, ki ijmaa n jali U Tienu n bili bi po ya yogunu n dudi. **25** Sinankeeniba baa tieni ki yenga nni leni o ijmaalo nni leni a ijmabilu nni kuli. Ki tinga nni mo ti yanyagiciandi baa tieni i nibuoli kuli n jie ki womi, kaa bani ban baa tieni yaala kelima mi nñinciamma fuciangu po leni a nñinguona fiipuama po. **26** Tanpoli paaciamu mo baa digibi lanyaapo bi niba n yaa kpaagi yaala n baa tieni ijanduna nni, bi baa pabi ti jawaandu po. **27** Lani, bi baa le ke o Joa Bijua ye ku tawaligu nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. **28** Laa bonla ya cili ki tiendi, yin sedi mani ki yaadi yi yula kelima yi faabima nagidi.” **29** Lani Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Diidi mani bu kankanbu leni ya tiidi n sieni kuli. **30** I beni ya bundi ya yogunu, yi bani ke ku siagu nagini no. **31** Li go tie yene, yi ya laa ke laa bonla tiendi, yin bandi ke U Tienu diema nagini. **32** N waani yi i moamoani ke mi naa niftima kuli kan pendi ke lankuli ki tieni. **33** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi jali abada. **34** Fangi mani yi yula, ki da tuo mi jekandikaama leni li dañokandikaali leni mi yema yanyagidi n fie yi yantiana ki gulu yi ke laa daali n da cua ki ludi yi. **35** Kelima laa daali baa cua nani ku diagu yeni ki ludi ki cuo ya niba n ye ijanduna nni kuli. **36** Lanyaapo yin ya ji mani ki ya jaandi U Tienu ya yogunu kuli, ke yin fidi ki ña ya bonla n baa cua kuli nni, ki sedi o Joa Bijua kani.” **37** Daali kuli Jesu den bangi bi niba U Tienu diegu nni, ku ñiagu mo kuli o den ña ki caa ki ban dua ki ye Olifie tiidi juali po. **38** Bi niba kuli den yagidi ki kpendi o kani U Tienu diegu nni ki baa cengi o maama.

22 Ya dupen n ki pia dabinli jaanma, yaama n yi mi pendima jaanma, den nagini. **2** Bi kopadicianiba yudanba leni li balimaama bangikaaba den lingi ban baa tieni maama ki kpa Jesu, kelima bi den jie ku niligu. **3** Sutaani den kua Jesu pali nni, wani ban go yi yua Isikalioto, yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo. **4** O den gedi ki ban juogi leni bi kopadicianiba yudanba leni U Tienu diegu jiidi kaaba yudanba wan baa tieni maama ki janbi Jesu, ki teni ban cuo o. **5** Bi pala den mani boncianla, bi den niani o ke bi baa teni o i ligi. **6** O den tuo ki ji ya lingi wan baa baa ya folu ki janbi Jesu ki teni ba ke ku niligu ki bani. **7** Ya dupen n ki pia dabinli jaanma dana siiga, lan den bili ban kodi mi pendima jaanma pebiga ya daali den pundi. **8** Jesu den soani Pieli leni Jan ki yedi ba: “Gedi mani ki ban janbi ti po mi pendima jaanjiema tin je.” **9** Bi den buali o: “A bua tin janbi ma le?” **10** O den goa ki yedi ba: “Diidi mani, yi ya kua u dogu nni ya yogunu, yi baa tuogi o joa ke o bugi li nñincuali. Yin joaudi o mani ki ban kua wan baa kua ya diegu nni, **11** ki yedi li kani diedaano: 'Canbaa yedi a daa: Mini leni n ñoadikaaba n baa je mi pendima jaanjiema ya candielu nni ye le? **12** O baa waani yi li dietuadili, yaali n yaba ke

yaala n dagidi kuli ye lienni. Yin janbi mani lankani.” **13** Bi den gedi ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan waani ba maama. Bi den janbi mi pendima jaanjiema. **14** U yogunu n den pundi Jesu den kali u saajekaanu kani, wani leni bi tondiba. **15** O den yedi ba: “N den baa jali boncianla ki taani leni yi ki je ya pendima jaanjiema tie na jali ki daa laa fala. **16** Kelima n kadi ki waani yi ke n kan go je ma jali man baa tieni ki dudi U Tienu diema nni.” **17** Lani o den taa ki tadiñokaaga ki tuondi U Tienu ki yedi: “Yi kuli n ga mani li bonñokaala na ki boagidi. **18** N yedi yi moala liiga, n kan go ño duven, jali U Tienu diema n baa cua ya yogunu.” **19** O go den taa dupen ki tuondi U Tienu ki cabidi ki teni ba ki yedi: “Line n tie n gbannandi min puni yaadi yipo. Ya tiendi mani yeni ki ya tiadi npo.” **20** Ban den dini ki gbeni, o den taa ki tadiñokaaga ki teni ba ki yedi: “Ya bonñokaala n tie na tie n soama yaama n wuli yi po ki teni ke U Tienu ijantaaadipaano kua. **21** Ama diidi mani, yua n baa janbi nni ya nuu n taani ki ye leni nni u saajekaanu na. **22** O joa Bijua caa nani nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni ya nilo n baa janbi o.” **23** Bi den cili ki buali bi yaba, bi siiga yua n baa tieni laa bonla. **24** Mi niama moko den fii bi siiga ke bi bua ki bandi bi siiga yua n cie bi kuli. **25** Jesu den yedi ba: “I nilanbuoli badiba die ba leni u paalu, yaaba n mabindi ba mo teni ke bi yi ba bi nitodikaaba. **26** Lan da tie yeni yi ya kani. Ama, yi siiga yua n cie yi kuli n tua nani ki bonaaga yeni, yua n tugilu yuli mo n tua nani o naacemo yeni. **27** Hme n cie o yua, yua n kaa u saajekaanu kani ki baa je bi, bi yua n tendi mi jiema? Yua n kaa ki baa je kaa? Ama mini wani n ye yi siiga nani yua n tendi mi jiema yeni. **28** Yinba, yi tie yaaba n den juuni ki ye leni nni n biigima kuli nni ki pundi jali moala. **29** Lanyaapo nani n Baa n bili ke n baa ke n baa je li bali maama, n moko bili ke li baa tua yi po yeni. **30** ke yi baa ti yaa di ki go ñu n saajekaanu kani n diema nni, ki kaa i balikalikaani po, ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi.” **31** Jesu go den yedi: “Simono, Simono, diidi, Sutaani den mia ke wan baa u sanu ki yagi yi kuli nani ban yagini jälakama maama yeni. **32** De n mia U Tieni apo ke a dandanli n da gbalu. A ya ti lebidi ki guani n kani ijan ya paagidi a kpiiba pala.” **33** Pieli den goa ki yedi o: “N daano, n bogini ki baa ye leni a baa li kpaadi dieli po leni mi kuuma po kuli.” **34** Jesu den yedi o: “Pieli, n waani a, dinla ñiagu jali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke ijaa bani nni.” **35** Lani Jesu den buali bi kuli: “Min den soani yi ke yii kubi ligiboagili, kaa kubi sancenboagili leni cacaadi yeni, yi den luo liba bi?” Bi den yedi o: “Liba kuli.” **36** O den yedi ba: “Ama moala liiga, yua n pia ligiboagili, wan taa li, yua n pia sancenpoagili wani mo n taa li, yua n kaa pia jugisiega wan kuadi o kpalibu da. **37** Kelima n yedi yaala n diani npo kuli baa tieni ki dudi: ‘Bi den coadi ki taani o leni bi nikpaba! Li baa tieni ki dudi moala.’” **38** Bi den yedi o: “Ti daano, diidi ki le, jugisiemu lie ye ne.” O den yedi ba: “Li dagidi.” **39** Jesu den ñani ki gedi olife tiidi juali po nani wan yen maani ki ca maama. O noadikaaba den yegi leni. **40** Wan den pundi li kani, o den yedi ba: “Ya jaandi mani ke yin da ti kua mi tulinma nni.” **41** Lani, o den

piadi bi kani nani o nilo n baa lugidi li tanli lin baa ya bianu, ki gbaani ki jaandi ki tua: **42** “N Baa, a ya tuo, ḥan nani n kani ya tadiiokaaga n tie na min da ñō, de lan da tua mini ka n baa yaala, kali fini n baa yaala.” **43** Laa yogunu maleki den ñani tanpoli ki doagidi opo o yuli. **44** Li paboancianli den kubi o ke o jaandi ki pugidi. O manmanñima den tua nani mi soama yeri ki condi tiipo. **45** Wan den jaandi ki gbeni, o den guani o ḥoadikaaba kani ki sua ke bi goagoa kelima bi paboanli po. **46** O den yedi ba: “Be n teni ke yi goa? Fii mani ki ya jaandi ke yin da kua mi tulimina nni.” **47** Jesu n da den maadi, ku niligu den cua, ke ban yi yua Judasa, bi piiga n niliediba siiga yendo, ye bi liiga. O den nagini Jesu ki baa gobini o. **48** Jesu den yedi: “Judasa, a baa gobini o Joa Bijua yeni ki janbi o?” **49** Yaaba n den ye leni Jesu n den laa yaala n baa tieni, bi den buali o ki yedi: “Ti daano, tin pedi ba mu jugisiemu bi?” **50** Bi siiga yendo den pedi ki joandi bi kopadicianba bado naacemo jientubili. **51** Jesu den yedi: “cedi mani yeri.” O den sii o joa yeri tubili ki paagi li. **52** Lani Jesu den yedi bi kopadicianba yudanba leni U Tieu diegu jiidikaaba yudanba leni bi nikpeliba, bani yaaba n den taani ki cua ki baa cuo o: “Yi cua ki kukubi mu jugisiemu leni yi jiani nani yi lingi o sanjialo yeri? **53** Min den ye leni yi daali kuli U Tieu diegu nni, yiid den cuo nni, ama moala yi ji pia folu ke li biigili paaciamu mo n die.” **54** Bi den cuo jesu ki gedini bi kopadiciaba bado diegu nni. Pieli den ḥua foagima. **55** Ban den cuoni mi fantama u luolu siiga, ki taani ki ka ki yie, pieli den kali leni ba. **56** Yaa jafamba n tuuni ku diegu yeri niimi siiga yendo den laa o ke o ka mi fantama kani, ki noanli o ki yedi: “O joa na moko den ye leni o.” **57** Pieli den nia ki yedi o: “A-a, pua ne, mii bani o.” **58** Lan yen waamu, nitoa den laa o ki yedi: “A moko tie bi niba yeri siiga yua yo?” Pieli den goa ki yedi: “A-a mii tie.” **59** Lan den waagi waamu, nitoa moko den ñi ki yedi o: “Moamoani lige, o joa na moko den ye leni o, kelima o tie Galile yua yo.” **60** Pieli den goa ki yedi o: “A-a, mii bani ḥan maadi yaala.” Lanyogunu ḥali ke o daa maadi ku kootongu den mua. **61** O Diedo den jigidi ki diidi Pieli. Pieli ji den tiadi wani o Diedo n yedi o ya maama na: “Ku naa ñiagu, ḥali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke yaa bani nni.” **62** O den ñani ki ban mua leni li paboanli. **63** Yaaba n den kubi Jesu den ñuadi o ki pua o **64** ki fini o nunga li cabili ki tua: “Hme pua ḥya? Bandi o.” **65** Bi go den sugidi o sugitoadi boncianla. **66** Lan den yendi, Jufinba cancannikpeliba taancianli, lani n tie bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba, den taari ki gedini Jesu bi taanli kani ki yedi o: **67** “A ya tie U Tieu n gandi yua, ḥan waani ti.” Jesu den goa ki yedi ba: “N ya waani yi la yi kan dugi n maama po. **68** N ya buali yi liba mo, yi kan guani nni pu. **69** De moala liiga, o Joa Bijua baa yaaka u paaciamu kuli daano U Tieu jieni po.” **70** Bi kuli den yedi o: “Lanwani, a tie U Tieu Bijua yo?” O den goa ki yedi ba yinba yiba n yedi, n tie wane.” **71** Lanyaapo bi den yedi biyaba: “siedinba ki go tie tiladi. Tinba tiba ti gbadi la o ḥoabu nni.”

23 Lani bi cancannikpeliba taanli kuli den fii ki gedini Jesu gufeneeli Pilata po. **2** Bi den cili ki kuli o ki yedi: “Ti den laa one ke o yaandi ti niba, ki tua ban da pa o badiciamo Sesa li lubili, ki go tua ke wani oba n tie U Tieu n Gandi Yua o bado.” **3** Pilata den buali Jesu: “A tie Jufinba bado bi?” Jesu den goa ki yedi o: “Fini n yedi yeri.” **4** Pilata den yedi bi kopadicianba yudanba leni ku niligu: “Mii laa ke o joa na tieni tagiliba kuli.” **5** Bi den nia ki yedi: “O den cili ḥali Galile po ki tagi Jude nni kuli ki pundi ḥali ne, ki bangi bi niba ki tigini ba ke ban yie li bali.” **6** Pilata n den gbadi ke bi maadi Galile maama, o den buali o joa yeri ya tie Galile yua. **7** Wan den gbadi ke o tie Elodo ya diema yua, o den soani o Elodo po. Li sua ke Elodo ye laa diema laa dana. **8** Wan den laa Jesu, o pali den mangi boncianla kelima ḥali yogu o den bua ki le o, kelima o den gba ke bi maadi o maama ke o sugini wan tieni mi bancianma wan le. **9** O den buali Jesu i buali boncianla, ama waa den guani o maamaba kuli. **10** Bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba den ye li kani ki kuliti Jesu boncianla kaa cedi. **11** Elodo den taani leni a minteela ki fali o, ki ñuadi o ki lani o ti tiakagidi, ki guani o Pilata po. **12** Hali yogu ti yibalindi den ye Elodo leni Pilata siiga, laa daali liga bi den danli leni biyaba. **13** Pilata den taani bi kopadicianba yudanba leni Jufinba yudanba leni ku niligu kuli **14** ki yedi ba: “Yi den cuani n kani o joa na ki yedi ke o yaandi bi niba ki tua ke ban yie li bali. To, n buali o yi nintuali ki sua ke waa tieni liba yin kuli o yaala kuli siiga. **15** Elodo moko naa sua ke o pia tagili, lane ke o guani o ti kani. O joa na ki tieni liba kuli yaala n pundi tin kpa o. **16** Lanyaapo n ya teni ke bi pua o n baa ḥya o.” **17** Li den sua ke mi pendima jaanma kuli li tie tiladi Pilata n faabi kpaadi yenli ku niligu po. **18** Ku niligu kuli den taani ki tiani: “Teni ban kpa o joa na, ki faabi tipo Balabasa.” **19** Bi den kuani Balabasa li kadidieli nni kelima o den fiini mi janjanma u dogu nni ki go kpa o nilo moko. **20** Pilata den bua ki faabi Jesu. Lanyaapo o go den maadi leni ku niligu. **21** Ama bi den tangi ki tua: “Joani o li dapoanpoanli po, joani o li dapoanpoanli po.” **22** Pilata go den maadi ba mi tataama ki yedi: “O tieni be yo ke li bia? Mii laa ke o tieni ya bonbiadila n pundi mi kuuma. Lanwani n baa teni ban pua o ki ḥya o.” **23** Bi go den ñi ki tangi ki tua ke ban joani o li dapoanpoanli po, ḥali ke bi tantani den paadi Pilata. **24** Lanyaapo Pilata den jia ti buudi ki kadi ke ban mia ban tieni Jesu yaala yeri baa tieni. **25** O den ḥya ban den kuani ya joa li kadidieli nni keli mi janjanma po leni mi nikpama kuli po yeni nani ku niligu n mia maama, ki taa Jesu ki tieni ba ke ban tieni o ban baa yaala. **26** Ban den ñani Jesu likani ki caani o ki baan kpa o, bi den tuogi Silena dogu yua ke bi yi o Simono ke o ñani i kuani po. Bi den cuo o ki bugini o li dapoanpoanli wan ya bugi ki ḥya Jesu. **27** Li nigocianli den jua o, bi siiga bi puoba den ye, ki pua bi sera ki mua Jesu po. **28** O den jigidi ki yedi ba: “Yinba, Jelusalema puoba, da mua mani mini yaapo, ya mua mani yi ya yula po leni yi bila po. **29** Kelima a dana baa ti cua ke bi baa yedi: ‘Li pamanly ye leni mu pojoalimiu, yaaba n ki mali leni yaaba n ki jaandi biga kuli po.’ **30** Laa yogunu bi niba baa maadi leni a joaciama

ki tua: 'Baa mani tipo,' ki go ya maadi a joabila ki tua: 'Hoagini mani ti.' **31** Kelima bi ya tieni ku dasoagigu yени, bi baa tieni ku dakuongu mo lede?" **32** Bi go den gedini nikpaba lie ki baa taani ki kpa ba leni Jesu. **33** Ban den pundi ban yi ya kaanu ku yukuokuogu, bi den joani Jesu li dapoapoanli po, ki go joani bi nibiadiliediba a dapoapoana po, yendo Jesu jienu po, o yua mo o ganu po. **34** Jesu den yedi: "N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban tiendi yaala." Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekaadi. **35** ku niligu den se li kani ki diidi. Jufinba yudanba den niuadi Jesu ki tua: "O den ga nitoaba, o ya tie Kilisiti U Tienu n Gandi Yua, wan ga o yuli." **36** A minteela moko den niuadi o ki cua o kani ki teni o mi niñmiligma ki yedi: **37** "A ya tie Jufinba bado yan ga a yuli." **38** Ya diani n tie na den taabi ki yiini o yuli po: One n tie Jufinba bado. **39** Bi nibiadiliediba yaaba n den juani a dapoapoana po yeni siiga yendo den sugidi Jesu ki yedi: "Haa tie U Tienu n Gandi Yua kaa? Ga a yuli ki nan ga ti mo." **40** Ama o lielo den funi leni o ki yedi: Haa jie U Tienu, fini yua n ta leni o joa naa? **41** Tinba yaapo, ya cuonu n tie na tiegi, kelima ti ga ti tuona panpaani, ama one naa tieni bonbiadilaba kuli." **42** Lani o den yedi: "Jesu yan tiadi npo a ya ti cua ki diedi a diema nni ya yogunu." **43** Jesu den goa ki yedi o: "N waani a moamoani, ke dinla liga a baa ye leni nni yajiljani." **44** Lan den bua ki pundi u yensicocolu ki yenga den biigi, ke li biigili tieni ki tinga nni kuli ki ya caa yali li yenlebidili. **45** U Tienu diegu kpalidoaginkaabu den padi siiga nni ki boagidi boaga lie. **46** Jesu den kpaani ki yedi: "N Baa, n teni n miali a nuu nni." Wan den yedi yeni, o den fua ki jiini. **47** Minteela kobiga yudaano den laa yaala n tieni, o den pagi U Tienu ki yedi: "Moamoani, o joa na den tiegi lige." **48** Ya nigola n den taani likani ki diidi, n den laa yaala n tieni, bi den lebidi ki kuni ki pua bi bema. **49** Yaaba n den bani Jesu kuli leni ya puoba n den ciani o yali Galile, den se yali foagima ki nua yaala n tiendi. **50** Jufinba cancannikpeliba taancianli yaaba siiga yendo den ye ke bi yi o Josefi, ya nilo n yani ki tiegi, **51** ki tie Jufinba dogu Halimate yua. O den gu ke U Tienu diema n pundi. Waa den taani leni o lieba bi jagili nni, leni ban den tieni yaala kuli nni. **52** Laa joa den gedi Pilata kani ki mia o ke wan teni o Jesu o kpiemo. **53** O den jiini li dapoapoanli po, ki bobini o bu kpalipienbu, ki duani o li kuli nni. Li den sua ke bi kpiedi li kuli yeni ku tangu po ki daa duani kpiemo kuli liemni. **54** Laa daali den tie li boginli daali U Tienu fuodima daali po, ke U Tienu fuodima daali cilima bua ki pundi. **55** Bi puoba, yaaba n den niiani Galile ki ciani Jesu yeni, ki laa li kuli leni wan duani Jesu o kpiemo maama. **56** Lani bi den guani bi denpo ki bogini ya tibidi n pia u nuulimanu, leni tulale. Mi fuodima daali bi den fuodi, nani li balimaama n bili maama.

24 A danleleeda cilima daali, ku tijapanpangu, bi puoba yeni den taa ban tuodi ki bogini ya tibidi ke ti pia u nuulimanu yeni, ki goa gedi li kuli po. **2** Bi den sua ke ya tanpabigu n bii li kuli ñoabu den bindi ki pigidi. **3** Bi den kua li kuli nni ki lingi, baa den laa Jesu o kpiemo. **4** Ban kaa den bani ban baa maali yaala, jaba

lie yaaba n laa ya tiadi n ñuliti den doagidi ki sedi bi kani. **5** Ti jawaanciandi den cuo ba ke bi tibini bi nunmu ki nua tiipo. Bi jaba yeni den yedi ba: "Be yaapo ke yi lingi yua n fo yaaba n kpe siiga? **6** Waa go ye ne, o fii bi tinkpiba siiga. Tiadi mani ke wan den ye Galile po **7** o den yedi: 'Li tie tiladi ban cuo o Joa Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni, ban joani o li dapoapoanli po, ke li dantaali daali o baa fii bi tinkpiba siiga.'" **8** Lani bi puoba yeni den tiadi Jesu maama. **9** Bi den ñiani li kuli kani, ki kuni ki ban togidi laa bonla kuli bi piiga n niyendiba leni yaaba n sieni kuli. **10** Ya puoba n den togidi Jesu tondiba laa bonla den tie Magidala dogu yua Maliyama, leni Jana, leni Jaka naa Maliyama, leni potoba yaaba n den ye leni ba. **11** Jesu tondiba den tama ke ban togidi yaala tie mafarma. Baa den dugi bi maama po ke mi tie moamoani. **12** Ama Pieli den fii ki sani ki gedi li kuli po. O den buani ki noanli lienni, ki laa ban den finfini o kpiemo ya cabipieno bebe bili. O den lebidi ki kuni, ke yaala n tieni paki o boncianla. **13** Laa daali bi joadikaaba siiga niba lie den caa Emayusa dogu ke li foagi leni Jelusalema nani piiga n dajenbiyenga, **14** ki cuoni ki maadi leni bi yaba yaala n den tieni kuli. **15** Ban den maadi ki nia leni bi yaba ya yogunu, Jesu wani oba den nagini ki yegi leni ba. **16** Bi den laa o, ama li den duagi bipo ke baa bandi o. **17** O den yedi ba: "Yi cuoni ki boe be ke yi pala biidi nanda?" **18** Bi siiga yendo ke bi yi o Kileyopasa den goa ki yedi o: "Yaaba n ye Jelusalema siiga kuli fini bebe n ki bani ya bonla n tieni u niinni a dana ne?" **19** O den buali ba: "be n yeni?" Bi den goa ki yedi o: "Ya bon n tieni Nasaleti yua Jesu, yua n den tie U Tienu leni bi niba kuli ya nintualu ya sawalipualo n pia u paaciamu a tuona po leni mi maama po kuli, **20** bi kopadianba yudanba leni ti yudanba den cuo ki teni ke bi jia o buudi ki bili ban kpa o, ki den joani o li dapoapoanli po. **21** Tinba, ti den sugini ke wani n tie yua n bi baa faabi Isalele buolu yaaba. Ama dinla n tie dana taa leni laa bonla n tieni. **22** Ti siiga puoba mo bi potianba maadi ke li paki ti. Bi bi yagidi ki gedi li kuli po dinla ku tijapanpangu, **23** kaa ban laa o kpiemo. bi guani ki yedi ti ke bi laa malekinba yaaba n doagidi bi yula bi kani ki waani ba ke Jesu fo. **24** Ti lieba bi tianba gedi li kuli po ki ban sua ke li bonla kuli tie nani bi puoba n yedi maama, de baa laa wani wani." **25** Lani Jesu den yedi ba: "Yinba bi yanpidanba na, yaaba n ki jaligi ki baa daani bi sawapuuba n den yedi yaala kuli po. **26** Naani laa den tie tiladi ke U Tienu n Gandi Yua n le fala yeni ki kua o kpiagidi kaanu bi?" **27** Lani Jesu den cili leni Musa ya maama ku pundi bi sawalipuuba ya maama ki bundi bipo i Diani nni kuli yaala n den maadi o yaapo. **28** Ban den nagini ban caa ya dogu, Jesu den tieni nani o bua ki pendi ki suagi liiga. **29** Ama bi den yie opo ki yedi: "Sedi leni ti kelima ku yenjuagu pundi, u yienu ji bua ki kua." Lani o den kua ki sedi leni ba. **30** Wan den kaa u sajekaanu kani leni ba, o den taa dupen ki tuondi U Tienu ki cabidi ki teni ba. **31** Lani bi nuni den ñubidi, ke bi bandi o, ama o den yindi bi siiga ke baa go laa o. **32** Bi den yedi bi yaba: "Wan bi maadi leni ti u sanu nni ki bundi tipo i Diani n yedi yaala yeni, laa bi tie nani

mi fantama n co ti pala nni yeri kaa?” **33** Lanyogunu
liga bi den fii ki guani Jelusalema, ki laa ke bi piiga n
niyendiba leni bi joadikalieba taani ki ka, **34** ki yedi: “O
Diedo fii bi tinkpiba siiga moamoani lige. O doagidi o yuli
Simono po mo.” **35** Bani bi niliediba yeri mo den togidi
yaala n tieni u sanu po, leni ban bandi Jesu maama wan
cabidi dupen ya yogunu. **36** Ban den maadi laa borila ya
yogunu, Jesu wani oba den doagidi ki sedi bi siiga ki yedi
ba: “Mi yanduanma n ya ye leni yi.” **37** Li pakili leni ti
jawaanciandi den cuo ba kelima bi den tama ke bi laa
jiingoe. **38** Jesu den yedi ba: “Be n teni ke yi yama yagini
yeri, be yaapo ke ya yanmaali buolu n tie na ye yi pala
nni? **39** Diidi mani n nii leni n taana, mini lige. Sii mani n
nii ki le, jiingu naa pia gbannandi leni kpaba nani yin
nua ke n pia maama.” **40** Wan den maadi yeri, o den
waani ba o nii leni o taana. **41** Nani bi pamancianli po n
den teni ke bi daa den daani o maama ki go ye leni li
pakili, o den bualu ba: “Yi pia li bonjekaala nekanba bi?”
42 Bi den teni o li janjenjoabidili. **43** O den ga ki nmani bi
nintuali. **44** Lani o den yedi ba: “Line n tie min da den ye
leni yi ki wangi yi yaala, ke li tie tiladi ke yaala n diani ki
bili npo Musa balimaama nni leni bi sawalipuuba tila nni
leni Pisominba nni kuli n tieni ki dudi.” **45** Lanwani o
den libidi bi yantiana ke ban fidi ki gbadi i Diani n yedi
yaala. Lani o den yedi ba: **46** Li diani ki yedi ke U Tienu n
gandi yua baa le fala yeri, ki yuandi ki fii bi tinkpiba
siiga li dataali daali, **47** ke bi baa cili Jelusalema na ki
yadi ki gedii i nibuoli kuli po ki ban ya wangi ke bi niba n
lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **48** Yinba
n tie laa bonla ya siedinba. **49** Mini n baa soani yipo n
Baa n niani yaala. Ama yin ya ye mani u naa dogu nni
yali tanpoli paaciamu n baa jiidi yipo.” **50** Lani ya puoli
Jesu den niani ba u dogu nni ki gedini ba yali ki ban kuli
Betani, ki yugidi o nii ki gaali ba. **51** Wan den gaaliti ba
ya yogunu, o paadi leni ba ki doni tanpoli po. **52** Bani
yaapo, ban den kpiagi o, bi den lebidi ki guani Jelusalema
leni li pamancianli. **53** Bi den ye U Tienu diegu nni daali
kuli, ki pagi U Tienu.

Jan Laabaalihamo

1 Hali mi cilima Mi maama den ye. Mi maama den ye leni U Tieu. Mi Maama yeni den tie U Tieu. **2** Mi den ye hali mi cilima leni U Tieu. **3** Yaala n ye kuli tie Mi yaa tagime, kelima li bonla kuli tie Mi yaa tagime. **4** Li miali den ye mi niinni, li miali yeni den tie mi yenma bi niba kuli po. **5** Mi yenma yendi li biigii nni, ama li biigili ki den gaama. **6** Jan den cua ki tie U Tieu tondo. **7** O den cua ki tie siedi, ki baa tiendi siedi mi yenma yeni po, ke bi niba kuli n daani kelima omaama po. **8** Wani ka, den tie mi yenma, ama o den cua ki baa tieni siedi mi yenma po. **9** Mi yenma yeni den tie mi yenmoanma ki cua handuna nni ki baa yendi nisaalimiali kuli po. **10** Mi den cua handuna nni kelima mani n den tagi handuna ama handuna naa go den bandima. **11** Mi den cua o yaaba siiga, ama o yaaba ki den gaama. **12** Ama yaaba n den gaama kuli ki daani o yeli nni mi dini ba libali ke bi tua U Tieu bila, **13** wan mali yaaba, ke laa tie leni soama ka, laa go tie gbannandi yanbuama, laa tie nisaali-yantiali, ama U Tieu wani o ba. **14** Mi maama yeni den tua gbannandi ki cua ti siiga ki gbie leni li hanbili leni imoamoani. Ti den laa okpiagidi wani ki bonjayenyenga yua n ñani Baa kani yaa kpiagidi. **15** Jan tieni opo siedi ki kpaani: Wani n tie min maadi yua yaa maama ki yedi: Yua n tieni n tie min baa yua cie nni, kelima o den ye hali ke mini daa ye. **16** Ti kuli baa o hanbili ki go baadi li ki pugidi pugidi. **17** Kelima Musa n den cuani li bali maama, ama Jesu kilisiti n cuani li hanbili leni imoamoani. **18** kelima oba kuli ki maani ki le U Tieu, ama obijua yua n ye okani yogunu kuli, n cua ki doagidi o niba siiga ki teni ke bi bandi o. **19** Jan n den cuu ki tiedi laa siedi yaa yogunu, Jufinba yaaba n ye Jelusalema den soani bi kopadicianba leni lefi buolu yaaba, ke ban buali o yaa buali n tieni: A tie ñjme yo? **20** Jan den doagidi ki waani ba imoamoani ki yedi: Mini ka tie Kilisiti. **21** Bi den buali o ki yedi anan tie ñjme? Elia bi? O den yedi: Mii tie Elia. Bi den buali o nan tie o sawalipualo bi? O den yedi ba: A-a. **22** Bi den yedi o: Lanwani a nan tie ñjme yo? K e ti bua ki ban waani yaaba n soani ti. A yedi ayuli po be? **23** O den yedi ke o tie Yua n kpaani mi fanpienma nni ki tua: «Naadi mani o Diedo sanu.» Nani Esayi n den yedi maama. **24** Ban den soani yaaba yeni den tie falisielinbe. **25** Bi go den buali o yaa buali n tieni: A yaa tie Kilisiti, kaa go tie Elia, ki naa go tie o sawalipualo mo be yaapo ke nan tendi bi niba mi walima? **26** Jan den guani ki yedi ba: Mini wani n tendi mi ñima yaa batisima, ama onilo ye yi siiga ke yii bani o. O baa cua n puoli. **27** Mii pundi baa yua n gbaani ki lodi o cacaagbansiam. **28** Lankuli den tieni betani judana kpenu kandima, Jan n den batisi bi niba naankani. **29** Lan den fii ki fa Jan den laa ke Jesu kpendi o kani o den yedi: Diidi mani one n tie U Tieu pebiga yua n ñuudi ki ñandi handuna tuonbiadi. **30** Wani n tie min den baa yua, nitoa ba cua n puoli ki cie nni yeni, kelima o den ye hali ke n daa ye. **31** Mii den bani, wan tie yua ama n cua ki batisi bi niba leni mi ñima ke wan doagidi Isalele yaaba po. **32** Jan den tieni yaa siedo n tieni: N den laa ke U Tieu

fuoma yua ñani tanpoli, nani ki kpaajiega yeni ki jagini opo. **33** Mii kpa bani o, ama yua n den soani nni ke min batisi bi niba, mi ñima nni yeni den yedi nni: Han baa le ke U Tieu fuoma yua jiidi ki jagini yua yaapo yeni wani n baa batisi bi niba leni U Tieu fuoma yua. **34** N laa yo ki tieni siedi ke o tie U Tieu Bijua. **35** Li fii faama Jan go di ye li kani leni o hoadikaaba siiga bonbalie. **36** ki laa ke Jesu cuoni ki baa pedi ke o yedi: One n tie U Tieu pebiga. **37** Jan hoadikaliediba den gbadu wan yedi yaala ki fii ki hoadi Jesu. **38** Jesu den gbegidi ki nualu ki sua ke bi hua o, ke o yedi ba: Yi lingi be? Bi den guani ki yedi o labi, lani n tie canbaa a denpo ye le yo? **39** O den yedi ba: Cua mani yi baan le, bi den yegi leni o ki ban laa o deni n ye naani, li den tie liyenlebidili yogunu bi den sedi leni o laa juagu kuli. **40** Andile Simono Pieli waalo den tie yaa niliediba n den gbadu Jan maama ki hoadi Jesu yeni siiga yendo. **41** Wani n den kpa tuogi o ciamo Simono ki yedi o: Ti laa Mesia, lani n tie U Tieu n gandi yua. **42** O den gedini o Jesu kani. Jesu den nualu o ki yedi o: A tie Simono Jonasa bijua, a ji baa yi sefa yo yaala n bua ki yedi Pieli. **43** Lan den fii ki fa Jesu den jagi ke o baa gedii Galile. O den tuogi leni Filipi ki yedi o: noadi nni. **44** Filipi den tie Betisayida yua, Pieli leni Andile moko n den ñani yaa dogu. **45** Filipi n den tuogi leni Nataneli ki yedi o: Ti laa Musa n den diani yua yaa maama li balimaama nni yeni, bi sawalipuaba n den maadi yua yaa maama yeni lani n tie Jesu Nasaleti Josefi bijua. **46** Nataneli den yedi o: Naani yaala n hani baa fidi ki ña nasaleti? Filipi den yedi o: Cua ki ban le. **47** Jesu den laa Nataneli ke o kpendi o kani, o den yedi one tie Isalele buolu yua moamoani tudima ki ye oniinni baa waamu. **48** Nataneli den buali o, a bandini hali le? Jesu den guani ki yedi o: Hali ke Filipi ki yini a, han bi ye bu kankanbu tinga yeni n bi nua a. **49** Nataneli den guani ki yedi o: Labi lani n tie canbaa a tie U Tieu Bijua fini n tie Isalele yaaba bado. **50** Jesu den guani ki yedi o: Kelima n yedi a ke n bi nua ha bu kankanbu tinga lane ke a daani, ama a go baa la yaala n cie yeni. **51** O go den yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi yi ke dinla liiga yi baa le ke tanpoli luodi ke U Tieu Malekinba do tanpoli ki go jii O joa Bijua po.

2 Danata n den pendi li potaali den tieni kana dogu nni Galile diema nni, Jesu naa den ye likani. **2** Bi den yini Jesu leni o hoadikaaba moko li hiigili yeni. **3** Duven n den poadi, Jesu naa den yedi o: Baa go pia duven. **4** Jesu den guani ki yedi onaa, pua be n ye mini leni fini siiga, n yogunu daa pundi. **5** O naa den yedi yaaba n tuuni likani wan yedi yi yaala kuli yin tieni. **6** Li sua ke bonciama luoba den ye likani, ki tie ban maa yaa leni ti tandi Jufinba nidihannbima bogida po ke bonyenli kuli baa fidi ki gaa litidikobiga. **7** Jesu den yedi ba: Gbieni mani aboba ne kuli ñima bi den gbiani a kuli kali ki ban liadi cain. Jesu den yedi ba: **8** Kabidi mani ki ban teni mi pocaanjeima yudaano. Bi den kabidi ki ban teni o. **9** Mi pocaanjeima yudaano den wubi yaa ñima n lebidi ki tua duven yeni, kaa bani man ñani naani. Ama yaaba n teni wani den bani. **10** O den yini opocaano calo, Ki yedi o: Bi yaba kuli yen cuani bi canba po yaa duven n

mani bohanla yo, bi yaa ñuni, banji yuandi, ki cuani yua ki mani bonhanla, ke amo anan bi wuoni o bonhamo, ki bancuan i moala ne. **11** Lan n tie Jesu n den cili ki tieni ya bancianma kana dogu nni Galile diema nni ki doagidi kpiagidi ke o hoadikaaba daani o. **12** Lani n pendi Jesu den gedi kapenayuma wani leni onaa leni owaamuu leni o hoadikaaba, ki tieni likani dana waamu. **13** Jufinba Jaanma ban yi yaama paki, yaala n bua ki bundi mi pendima Jaanma n den nagidi Jesu den suagi ki gedi Jelusalema. **14** O sua U Tienu diegu nni yaaba n kuadi ine, yaaba n kuadi ipe, yaaba n kuadi mu kpaajiemu leni yaaba n lebidi iligi ke bi ye lienni. **15** O den taa u baabu ki lebini u ke u taa nani u balijo yeni, ki deli bani leni bi ne leni leni bi pe kuli ki ñani ba, ki tudi ki luni bi ligi lebidiba kpagidi. **16** ki yedi akpajekuada ñiani mani laa bonla nekanba ki da teni n Baa diegu n tua kpendi diegu. **17** O hoadikaaba den tiadi ke li diani ki yedi: A diegu yankuali cuo nni hali boncianla. **18** Jufinba den taa mi maama ki yedi o: A baa tieni be bancianme ki doagidi ke a pia usanu ki ya tiendi han tiendi yaala ne? **19** Jesu den guani ki yedi ba: Mudi mani U Tienu diegu ne, n baa maagu ne leni danata siiga. **20** Jufinba den yedi o: Piinaa n binaluobe ke bi den maa ki fidi ki gbeni ku diegu ne, ke fini wani yedi ke a baa maagu ki gbeni ne leni danata siiga! **21** Ama Jesu wani den maadi o gbannandi maame. **22** Wan den fii bi tinkpiba siiga, o hoadikaaba den tiadi wan den yedi yaala ki daani idiani n yedi yaala leni Jesu n den maadi ya maama kuli. **23** Jesu n den ye Jelusalema paki jaanma yogunu yeni, lani tie mi pendima Jaanma bi niba boncianla den laa wan tedi yaa bancianma ki daani o. **24** Ama Jesu ki den dugi bi po kelima o den bani bi kuli. **25** Laa den tie opo tiladi toa n waani o ban tie maama, kelima wani o baa den bani yaala n ye onisaalo pali nni.

3 Ama li den pia niyendo ke o yi Nikodema ki tie falisiemi, ki go tie Jufinba yudanba siiga yendo. **20** den cua Jesu kani ku ñiagu ki yedi o: Canba ti bani ke a tie ya bangika n ñani U Tienu kani, kelima o bakuli kan fidi ki yaa tiendi han tiendi yaa banciamma ne li yaa tie U Tienu n ye leni yua. **3** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a, yaa nilo n ki mali mi maa panma kan fidi le U Tieenu diema. **4** Nikodema den guani ki yedi: Nikpelo mo daa, li baa tieni lede yo ban go maa o? Naani li baa tuo wan go guani kua o naa tugu nni wan maa o. **5** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a, yua n ki mali mi ñima leni U Tienu fuoma yua yaa madi, o kan fidi ki kua U Tienu diema nni. **6** Ti gbannandi n mali yua kuli pia ti gbannandi yaa miali buolu yo, ama U Tienu fuoma yua n mali yua kuli pia U Tienu fuoma yua miali. **7** Lan da bagi a, ke n yedi: Kali yin maa mi maapanma. **8** Ufaalu figi wun bua naani ke a gba u sagimu ama haa bani wun ñiani naankani, haa go bani wun caa naani mo, U Tienu fuoma yua n mali yua moko tie yene. **9** Nikodema den buali Jesu, laa bonla mo baa tieni lede ki tieni? **10** Jesu den guani ki yedi o: Fini yua n tie isalele siiga bangikaciamo haa bani laa bonla? **11** N yedi a yi moamoani ti wangi tin bani yaala leni tin laa yaala, ama yii tuodi ki gaani ti

siedi. **12** N ya maadi ki tinga nni bonla ke yii ga li fuuli, li baa ga lede yo, n ya maadi tanpoli bonla maama yin ga li fuuli? **13** O bakuli ki doni tanpoli, li yaa tie yua n ñani tanpoli ki jiidi, lani n tie O joa Bijua yua, n ye tanpoli. **14** Nani Musa n den joani o kumoanwa mi fanpienma nni maama yeni, kali ban joani Ojoa Bijua moko yeni, **15** ke yua n daani o kuli n fidi ki baa yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **16** Kelima U Tienu den bua handuna hali boncianla, ki puni o bi ja yenyenga ke yua n daani o kuli n da bodi ama wan baa yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **17** Kelima U Tienu naa den soani o bi Jua handuna nni ke wan jia handuna buudi ka, ama ke wan faabi handuna. **18** Yua n daani o kuli bi kan jia o buudi, ama yua n ki daani o wani bi tuodi ki jia o buudi kelima waa daani U Tienu bon ja yenyenga. **19** Yaala n baa teni ban jia bi niba ti buudi tie ke mi yenma cua handuna nni, ama bi niba bua li biigili ki ha mi yenma kelima bi tuona bia. **20** Kelima yua n tiendi yaala n bia kuli o nani mi yenma waa bua ki cua mi yenma kani kelima ojje o tuona n da doagidi. **21** Ama yua n tuuni yi moamoani nni baa cua mi yenma kani kelima o bua o tuona n doagidi, kelima o tuona tie U Tienu yanbuame. **22** Lani n pendi Jesu ieni o hoadikaaba den gedi jude tinga nni, o den ye leni o hoadkaaba likani ki batisti bi niba. **23** Jan moko den ye Eno, ya dogu n kuu leni samali ki batisti bi niba, kelima mi ñima den yaba likani, bi niba kuli den kpendi ke o batisti ba. **24** kelima li sua ke bi daa kuani Jan li kadidieli nni. **25** Jan hoadikaaba siiga bi tianba den nia leni jufi yendo yaala n tie mi walihambima bogida po. **26** Bi den cua ki yedi Jan: Canba yua n den ye leni a judana kandima po yeni, han den tieni yua yaapo siedi yeni, o batisti bi niba, ke bi niba kuli caa o kani. **27** Jan den guani ki yedi ba: O nilo kan fidi ki baa li ba, kali U Tienu n den tuodi ki puni o yaala tanpoli po. **28** Yinba yiba tie n siedinba ke n yedi: Mini ka, tie Kilisiti «lani n tie U Tienu n gandi yua» Ama bi den soani nni o liiga. **29** Yua n die opocaano tie opocaano calo. Ama opocaano calo danli yua n ye o kani ya gbadi opocaano calo nialu, o pali yen mangi hali boncianla, kelima opocaano calo nialu po. Li yaa po n moko pia li pamanli cianli. **30** Kali wan yaa yabidi n mo min yaa wada. **31** Yua n ñani tanpoli ki cua cie nilo kuli, yua n tie ki tinga nni yua maadi nani ki tinga nni bonla yaa maama, ama yua n ñani tanpoli cie nilo kuli. **32** o tiendi siedi wan laa ki go gbadi yaala po, ama nilo ba kuli ki ga o maama. **33** Yua n ga o siedi saa yi moamoani ke U Tienu tie moamondaano. **34** Kelima U Tienu n soani yua maadi U Tienu maama, kelima U Tienu gbieni o, fuoma yua. **35** Baa bua bi Jua ki tieni li bonla kuli bali o nuu nni. **36** Yua n daani bi Jua pia yaa miali n kan gbeni, ama yua n ki daani bi Jua kan le li miali U Tienu pabienli cuonu bebe n baa jagi o yulipo. (aiōnios g166)

4 O Diedo den bandi ke falisieniiba gbadi ke yaa niba n kpendi o kani ki gaani mi walima ki go huá o, yaba ki cie Jan yaaba. **2** Ama Jesu nan ka den batisti bi niba, o hoadikaaba n den batisti ba. **3** O den ñani jude ki guani Galile. **4** Ama li den tie tiladi wan tagini samali. **5** O den pundi samali doyendu nni ke bi yi u sikali li kani den

den kuu leni Jakobo n den puni o bijua Josefi yaa kuanu. **6** Jakobo n den gbini yaa caali den ye li kani, Jesu den cuoni ki coagi ki kali li caa gbanli po, li den bua ki pundi u yensiinu. **7** Samali pua den cua ki baa luuni mi ñima, Jesu den yedi o: Pa nni ñima min ñio. **8** Kelima li den sua ke o hoadikaaba kua udogu nni ki baan da mi jiema. **9** Samali pua den yedi o: Li ga lede ke fi yua n tie jufi nar mia mini samali pua mi ñima ki baa ñio. O den yedi yeni kelima Jufinba leni Samali yaaba ki den pia mi tuginma bi siiga. **10** Jesu den guani ki yedi: A ya bi bani U Tienu paabu n tie yaala leni yua n tua ha: Pa nni min ñio n tie yua, fini n bi baa mia o. Lani o bi baa pa ha yaa ñima n pia li miali. **11** O pua yeni den guani ki yedi o: o Diedo haa pia yaala n baa luuni ke li caali mo nan ñua, a baa ba yaa ñima n pia li miali le? **12** Atema ke ha cie ti yaa ja jakobo yua nden puni ti li naa caali, wani oba n den ñimi naani leni obila leni oyandi? **13** Jesu den goani ki yedi o: Yua n ñuni mi naa ñima kuli ñu ñuulu go baa cuo o, **14** Ama yua n ñuni min baa pa o yaa ñima yeni ñu ñuulu kan go cuo o hali abada. Min baa pa o yaa ñima yeni baa tua ñinbunli o niimni ki yaa pudi ki puubi hali yaa miali n kan gbeni nni. **(aiōn g165, aiōnios g166)** **15** O pua yeni den yedi o: o Diedo pa nni laa ñima ke u ñuñuulu n da go cuo nni, ke min da go cua nekanba ki luni mi ñima. **16** Jesu den yedi o: Gedi ki ban yini a calo ki cuani ne. **17** O pua yeni den guani ki yedi o: N naa pia joa, Jesu den yedi o: Amaadi moamoani leni han yedi: N naa pia joa. **18** Kelima a den kuni ti jadi taalimamu, han ye leni yaa joa moala ne yeni mo naa tie acalo ka, han yedi yaala tie moamoani. **19** O pua yeni den yedi o: o Diedo n laa ke a tie sawalipualo. **20** Ti yaajanba den kpiagidi U Tienu li naa juali kane, ama yinba Jufinba mo yedi ke li tie tilade yaaba n baa kpiagidi U Tienu kuli kali Jelusalema. **21** Jesu den yedi o: O pua ne daani n maama u yogunu kpendi ke yaaba n baa kpiagidi Baa kan go yaa kpiagidi o li naa juali po bi Jelusalema ka. **22** Yi kpiagidi yin ki bani yaala, ama tinba wani bani tin kpiagidi yaala kelima mi faabima ñani Jufinba kane. **23** Ama uyogunu kpendi ke yaaba n baa kpiagidi Baa baa kpiagidi o leni mi fuoma nni leni yi moamoani kelima Baa lingi landabe. **24** U Tienu tie fuome lanyaapo yo ke li tie tiladi yaaba n baa kpiagidi o n yaa kpiagidi o leni mi fuoma nni leni yi moamoani. **25** O pua yeni den yedi o: N bani ke Mesia ba cua bani yi yua Kilisiti yeni o ya cua obaa waani ti libonla kuli. **26** Jesu den guani ki yedi o: Mini yua n maadi leni a yeni tie wane. **27** Wan den boe leni o pua yeni yaa yogunu ohoadikaaba den cua, li den pakiba leni ban sua ke o maadi leni o, ama bi siiga obakuli ki den buali o, abua be yo? Bi be yaapo yo ke a maadi leni o? **28** O pua yeni den ha o cuali ki sani ki kua udogu nni, ki ban yini bi niba ki yedi ba **29**: Cua mani ne ki ban le ya nilo n fidi ki bandi min tieni yaala kuli, naani waa baa tie Kilisiti kaa? **30** Bi den ñani udogu nni cua o kani. **31** Laa yogunu den sua ke ohoadikaaba tigini o ke wan je ki tua: canba yi di. **32** Ama o den yedi ba: N pia yin ki bani yaa jiema ki baa je. **33** Bi hoadikaaba den tua bi yaba niloba nan cuani owo jiema bii? **34** Jesu den guani ki yedi ba: N yaa jiema tie min yaa tiendi yua n soani nni yanbuama ki soani o

tuonli ki dudi. **35** Yii tua ke ymaalita ka sieni yin taani ti kpaandi? Ama mini wani n yedi yi baa moalane yaadi mani ki diidi, yi kuani pendi ki pundi ujetaagu. **36** Yua n yendi baadi opanpaani ki taagi ti kpaandi ya miali n kan gbeni po, ke yua n buu leni yua n yendi kuli n taani ki mangi bi pala. **(aiōnios g166)** **37** Kelima ban yedi yaala ne tie moamoani, one buu one mo yendi. **38** N soani yi yin ban yendi yin ki den soani naani, nitoaba n den soani li tuonli yi mo kua bi tuonli nni. **39** Samali yaaba siiga boncianla yaaba n ye laa dogu nni den daani Jesu kelima o pua yeni n den doagidi ki waani ba yaa maama ne «o bandi min tieni yaala kuli» **40** Samali yaaba, yaaba n den cua Jesu kani yeni den mia o, ke wan sedi leni ba, o den tieni li kani danalie. **41** Bi niba boncianla den daani omaama po. **42** Bi den yedi o pua yeni: Laa tie han bi waani ti yaa maama po ka ke ti daani o, kelima tinba yaaba gbadu wan yedi yaala, ti bandi ke o tie handuna candaano moamoani. **43** Danalie n den pendi Jesu den ñani likani ki guani Galile, **44** kelima wani o ba den tuodi ki yedi ke bi kan kpiagi Sawalipualo odandogu nni. **45** Wan den pundi Galile, Galile yaaba den ga ocangu hali bohanla kelima ban moko den gedi Jelusalema mi jaanma yogunu ki laa wan den tiendi yaala. **46** O den guani kana Galile dogu nni wan den kpa lebidi mi ñima naani ke mi tua duven obado koanbali den ye kabenayuma dogu nni ke o bijua yia. **47** Wan den gbadu ke Jesu cua jude Galile diema nni o den fii ki gedi okani ki mia ke wan cua ki paagi opo obijua yua n den sieni waamu ki kpe. **48** Jesu den yedi o: Yi yaa laa mi bancianma leni libonpakikaala yaaka yi kan daani nni. **49** Obado koanbali den yedi o: Canba cua tin yegi ki gedi hali ke n biga daa kpe. **50** Jesu den yedi o: Kuni abiga baa laa fia. Laa joa den daani Jesu n den yedi o yaala ki gedi. **51** Wan den kuni o tuonsoanba den tuogi o usanu nni ki waani o yaa laabaalo n tieni: Abiga baa laa fia. **52** O den buali ba ki biga n li baa laa fia yaa yogunu cap, Bi den yedi o: Wenli kudlele yogunu ke ogbannabiendi kagidi opo. **53** Ki biga baa den bandi ke li den tie laa yogunu yo cap ke Jesu den yedi o: Abiga baa laa fia. Wani leni odeni yaaba kuli den tuo ki daani Jesu. **54** Lan n tie Jesu n go den tieni mi bancianliema yaama wan den ñani Jude ki guani Galile yaa yogunu.

5 Li yaa puoli, Jesu go den doni ki gedi Jelusalema Jufinba jaanma siiga jaanyenma yaa badu. **2** Ki sua Jelusalema pia ku ñinbuugu ke ku kuu leni ipe buliñoabu Ebilunba maama nni bi yi ku ñinbuugu yeni Beteseda, ke ciadimu se ki baali likani. **3** Ayama boncianla den dua ti ciadi yeni soangu nni, bi tianba den tie juama, bine diama, bine waba, ke bi guu mi ñima n langidi. **4** Kelima yogunu Maleki yen jiidi ki langidi mi ñima yeni, o ya langidima ke yua n kpa kua wan pia yaa yianu kuli o yen paagi. **5** Jayendo den ye likani ki yia hali piita n bina nii. **6** Jesu den laa o, ke o dua likani, o den bani ke o waagi leni o yianu, o den buali o a bua ki paagi? **7** O yiamon den guani ki yedi o: o Diedo mii pia yua n baa todii nni, mi ñima ya langidi hali n baa kua toa yen kpa kua ki ha nni. **8** Jesu den yedi o: fi ki taa a kaagu ki ya cuoni. **9** Lanyaapo o joa yeni den paagi ki fii ki taa o kaagu ki

cuona. **10** Ki sua li den tie mi fuodima daale, lanyaapo Jufinba den yedi yua n paagi yeni dinli tie mi fuodima daali laa pia sanu han tugi akaagu. **11** O den guani ki yedi ba: Yua n paagi nni yeni wan nan yedi min taa n kaagu ki yaa cuoni. **12** Bi den yedi o: Laa Joa tie njme yo, wani yua n yedi han taa a kaagu ki yaa cuoni yeni. **13** Ama yua n den paagi yeni naa den barri Jesu n tie yua kelima Jesu den kua ku niligu nni ke waa go laa o. **14** Ama Jesu go den tuogi leni o, U Tienu diegu nni ki yedi o: Diidi a baa laa fia han da go tieni tuonbiadi ke yaala n bia ki cie line n da cuo ha. **15** O joa yeni den gedi ki ban waani Jufinba ke Jesu n paagi o. **16** Lanyaapo Jufinba den hua Jesu leni ki nanga kelima o den tiendi laa bonla mi fuodima daale. **17** Jesu den yedi ba: N Baa tuuni ki pundi hali moala n moko tuuni. **18** Lanyaapo Jufinba den lingi ki pugidi ki bua ki kpa o, laa tie ke o miidi mi fuodima daali kuali bebe ka, ama kelima o den tua ke U Tienu tie o ba, ki nua ke o da leni U Tienu. **19** Lan wani Jesu den guani ki taa mi maama ki yedi ba: N yedi yi, yi moamoani yi moamoani kani Bijua kan fidi ki tieni li bakuli kelima o yuceli paalu po, ama o tiendi wan laa ke Baa tiendi yaala. Baa n tiendi yaala kuli Bijua moko tiendi lane. **20** Kelima Baa baa Bijua ki waani o wan tiendi yaala kuli, o go baa waani o yaa tuona n yaba ki cie, li ba paki yi. **21** Kelima nani Baa n fiindi bi tinkpiba ki go puuni li miali maama, yene ke Bijua moko puuni li miali wan bua yua kuli. **22** Baa kan jia o bakuli buudi, o teni li bujiali kuli o Bijua yaa nuu nne. **23** Ke nilo kuli n yaa kpiagidi Bijua nani ban kpiagidi Baa maama yeni, yua n ki kpiagi Bijua kuli waa kpiagidi Baa yua n soani o moko. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi yua n cengi n maama ki daani yua n soani pia yaa miali n kan gbeni, buudi cuonu ki ye o po, ama o ñani mi kuuma nni ki kua li miali nni. (**aiōnios g166**) **25** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, u yogunu kpendi upundi baa moala ne ke yaaba n kpe baa gbadu U Tienu Bijua nialu, yaaba n baa gbadu u mo kuli baa yaa fo. **26** Nani Baa n pia li miali ke li ye o niinni maama yeni, opuni o Bijua moko li miali yene lin yaa ye o niinni. **27** O puni o, u paalu ke wan yaa ja ti buudi kelima o tie Ojoa Bjua yo. **28** Laa bonla n da paki yi kelima u yogunu kpendi ke yaaba n kpe baa gbadu onialu, yaaba n gbadu u mo kuli baa ña a kula nni. **29** Yaaba n den tieni yaala n hani baa fii yaa miali n kan gbeni po, yaaba n den tieni yaala n bia baa fii li bujiali po. **30** N kan fidi ki tieni li bakuli n yuceli po, n ya ja ti buudi nani min gba U Tienu kani maama, n bujiali mo tiegi kelima mii lingi n yuceli yanbuuma, kali yua n soani nni yaa yanbuuma. **31** N ya tieni n yuli po siedi n siedi ki tie moamoani. **32** Toa ye yua n tiendi n po siedi, n bani ke wan tiendi npo yaa siedi tie moamoani. **33** Yi den soani u tondu Jan kani, o den tieni siedi yi moamoani po. **34** Mini wani nisaalo ka tiendi n po siedi, n yedi yeni ke yin faabi. **35** Jan den tie yaa fitilisanga n co ki yieni. Yi den tuo ki mangi yi pala o yenma nni u yogunu waamu. **36** N pia yaa siedi n cie Jan n den tieni n po yaa siedi, Kelima Baa n teni nni yaa tuona ke min soani yeni n tuuni laa tuona yo, han tiendi n po siedi ke n tie Baa n soani yua. **37** Baa yua n soani nni yeni moko tiendi n po siedi, yaa kpa gbadu o nialu, yaa

kpa laa o nunga mo. **38** O maama ki ye yi niinni kelima yi daani wan soani yua. **39** Yi lingi idiani nni bohanla ki tema ke yi baa ba lienni yaa miali n kan gbeni, ama ki sua idiani yeni tiendi n yaa siedi yo. (**aiōnios g166**) **40** Yi mo yii bua ki cua n kani ki baa li miali. **41** Mii lingi bi nisaaliba ka n kpiagi nni. **42** Ama n bani n ke yii pia U Tienu po buama yi pala nri. **43** N cua Baa yeli po ama yii ga n cangu ama toa ya cua o yuceli po yi baa ga o cangu. **44** Yii bua ki daani nni kelima yii lingi ya kpiagidi n ñani U Tienu kani, ama yi lingi ti kpiagidi yi yaba kane. **45** Yin da tama min wani baa jaligi yi Baa nintuali, yua baa jaligi yi tie Musa yo, yin bili yi suginma wani yua yaa niinni yeni. **46** Li ya tie ke yi daani Musa maama li bi hani yin daani n yaa maama moko, kelima Musa den diani n yaapo yo. **47** Ama yi yaa daani o diani, yi baa ga lede yo ki daani n mo yaa maama?

6 Li yaa puoli, Jesu den duodi Galile ñincianma ban go yi yaama Tibeliada. **2** Bi niba boncianla den hua o, kelima bi den laa wan tiendi yaa bancianma ki paagidi a yama. **3** Jesu den doni ki kali lijuali po, wani leni ohoodikaaba. **4** Jufinba jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni den nagini. **5** Jesu n den yaadi ki la ke yaa niligu n yaba kpendi o kani, o den yedi Filipi: Ti baa daa mi jiema hali le bi naa niba kuli n baa ki je? **6** O den yedi yeni ki baa ki biiggi ba, kelima o den bani wan baa tieni yaala. **7** Filipi den guani ki yedi o: Kujapiena kobilie kan dagidi bi kuli n baa waamu waamu. **8** Ohoodikaaba siiga yendo Simono pieli waalo Andile den yedi o: **9** Ojawaalo ye ne ki pia dupen bonbimu leni jamilie, ama lan mo baa tieni ku naa niligu kuli be? **10** Jesu den yedi: Cedi mani ban kali, ti moasoangidi den ye li kani ke bi kali ti po, bijaba den baa ki pundi tudamu (5000) **11** Jesu den taa bi dupenmuudi ba yeni ki tuondi U Tienu ki boagidi yaaba n ka likani, o go den boagidi ijami moko ke yua kuli baa wan baa yaa bianu. **12** Ban den dini ki guo, o den yedi ohoodikaaba: Gandi gandi mani yaa boncaba n sieni ke libakuli n da bia. **13** Lani bi den gandi gandi yaa boncaba n sieni ki gbieni piiga n baa buodilie. **14** Bi niba yeni den laa Jesu n tieni ya bancianma ki yedi moamoani de one n tie yaa sawalipulo n den baa cua handuna nni. **15** Jesu den bani ke bi baa ki cuo o leni upala ki dini o libali wan tua bi bado, o den fii ki ñani bi siiga ki doni li juali po wani obebe. **16** Ku yenjuagu n den baa o hooodikaaba den jiidi li juali po ki cua mi ñincianma kunu kani. **17** Bi den kua ku ñinbiagu nni ki baa duodi mi ñima ki gedi kabenayuma, ku ñiagu den bii ba, ke Jesu mo daa cua bi kani. **18** Ku faciangu den figi ke mi ñima langidi. **19** Ban den cuoni ki baa ki pundi kilo dajenamu bi dajenaluoba, bi den laa Jesu ke o cuoni uñingbanu po ki kpendi bi kani, ti jawaandi den cuoba. **20** Ama Jesu den yedi ba: Yin da jie mani mine! **21** Bi den baa wan kua ku ñinbiagu nni, ama lanyogunu yo ke bi go pundi ban caa naankani. **22** Lan den fii ki fa ya niligu n den ye ne po yaa boanjaali den sua ke ñinbiatoagu ki ye likani kali Jesu hooodikaaba n den kua yaagu, ke Jesu mo naa kua ke bi hooodikaaba bebe n kua ki gedi. **23** Ama ñinbiatoagu den ñani Tibeliada dogu po ki duodi ki nagini Jesu n

den tuundi U Tieni mi jiema po naankani ke niba dini yeri. **24** Ama ku niligu n den sua ke Jesu ki ye likani ke o hoadaikaaba moko ki ye likani, bi den kua ti ñiinbiadi yeri niinni ki duodi ki gedi kapenayuma ki baan lingi Jesu. **25** Bi den laa o, mi ñima kandima po yaa boanjaali ki yedi o: Canba a cua ne kanba be daali? **26** Jesu den yedi: Yi moamoari yi moamoari yii lingi nni, kelima yi den laa mi bancianma ka, ama kelima yi den dini dupen ki guo. **27** Yin da tuuni mani ki baadi ya jiema n baa pendi ka, ama yin ya tuuni mani ki baadi ya jiema n puuni ya miali n kan gbeni, o Joa Bijua n baa payi yaali, kelima Baa tieni opo li maalima. (**aiōnios g166**) **28** Bi den yedi o: Ti baa tieni lede yo ki soani U Tieni tuonli? Jesu den guani ki yedi ba: **29** U Tieni tuonli tie ke yin yaa daani wani soani yua. **30** Bi den buani o: A baa tieni be bancianme tin le ki daani a? A baa tieni be? **31** Ti yaajanba den dini mana mi fanpienma nni, nani lan diani maama o den puni ba tanpoli ya jiema ke bi dini. **32** Jesu den guani ki yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke Musa ka puuni yaa jiema n ñani tanpoli po, ama Baa n puuni mi jemoanma yaama n ña tanpoli po. **33** Kelima U Tieni yaa jiema tie yua n ñani tanpoli, ki puuni handuna li miali. **34** Bi den yedi o: o Diedo ya puuni ti daali kuli laa jiema. **35** Jesu den guani ki yedi ba: Mini n tie limiali jiema. Yua n cua n kani mi koma kan go cuo o, yua n daani nni mo ñuñiulu kan go cuo o. **36** N den waani yi la, ama baa ke yi laa nni yii tuo ki daan nni. **37** Baa n puni nni yaaba kuli baa cua n kani, n kan deli yaaba n cua n kani siiga o ba kuli. **38** Kelima mii ñani tanpoli ki jiidi ki baa tiendi n yaa yanbuama ka, ama yua n soani nni yaa yanbuame n baa tiendi. **39** Ki sua yua n soani nni yanbuama mo tie ke min da biani wan puni nni yaaba siiga baa yendo ama ke min fiini ba li juodi daali. **40** N Baa yanbuama go tie ke yua n nuali Bijua ki daani o kuli n baa yaa miali n kan gbeni, min fiini o li juodi daali. (**aiōnios g166**) **41** Jufinba den yenbidi opo, kelima o den yedi ba: Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli po ki jiidi. **42** Bi den tua naani wani ka tie Jesu? Josefij bijua, o naa ka tie Maliyama? Ti bani o danba kuli, li nan ga lede yo ke o tua: Mini n ñani tanpoli ki cua. **43** Jesu den yedi ba: Da yenbidi mani yi siiga. **44** O bakuli kan cua n kani li yaa tie Baa yua n soani nni n dadi yua yaa ka, ke min fiini o li juodi daali. **45** Li diani bi sawalipuuba tila nni: U Tieni baa bangi o niba kuli, yua n gbadu Baa nialu ki ga o bangima kuli baa cua n kani. **46** O baa kuli ki laa Baa, yua n ñani U Tieni kani ki cua bebe n laa Baa. **47** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi: Yua n daani nni kuli pia yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **48** N tie li miali jiema. **49** Yi yaajanba den dini maria mi fanpienma nni, ama bi nan kpe! **50** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ke yua n dini ma kuli n da kpe. **51** Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki fo. O nilo ya dini laa jiema o baa fo hali yaa yogunu kuli, min baa pa o yaa jiema yeri tie n gbannandi, min baa pa yaadi ke handuna kuli n baa limiali. (**aiōn g165**) **52** Lanyaapo yo Jufinba den nia leni bi yaba ki tua o baa tieni lede yo ki pa ti o gbannandi tin ñymani? Jesu den yedi ba: **53** Yi moamoani kani n yedi yi, yi yaa ñymani o Joa Bijua gbannandi, kaa fiuni o soama pii pia li miali yi niinni. **54** Yua n ñymani n gbannandi ki

go ñuni n soani o pia yaa miali n kan gbeni, n baa fiini o, bi tinkpibi siiga li juodi daali. (**aiōnios g166**) **55** Kelima n gbannandi tie jemoanma n soama moko tie bonñoka moanla. **56** Yua n ñymani n gbannandi ki go ñuni n soama kuli o ye n niinni mini moko ye o niinni. **57** Nani Baa yua n fo n soani nni maama ke n moko fo kelima o yaapo yeri, yua n ñymani nni kuli baa fo kelima n yaapo yene. **58** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki jiidi, maa taa leni yi yaajanba n den dini yaama ki nan go kpe yeri ka, kelima mine wani yua n dini ma o baa fo hali yaa yogunu kuli. (**aiōn g165**) **59** Jesu n den ye kapenayuma li balimaama bangima dieli nni yaa yogunu yo ke o den bangi laa bangima. **60** Yaa niba n den hua o siiga boncianla n den gbadu laa maama bi den yedi yaa maama n tieni juagi ñyame baa fidu ki cengima? **61** Jesu wani o ba den bani ke huadikaaba yenbidi opo ke o yedi ba: Lani n tie yi po li tungbali bonla? **62** Yi yaa ti laa ke O joa Bijua guani ki doni wan den kpa ye naankani mo te? **63** U Tieni fuoma yua n baa teni o nilo n yaa fo. Min maadi yaa maama yeri tie mi fuoma leni limiali yaa maama. **64** Ama yi siiga pia yaaba n ki daani. Jesu den yedi yeri kelima hali mi cilima o den bani yaaba n ki daani o, leni yua n baa janbi o n tie yua. **65** O den pugini ki yedi: O bakuli kan fidi ki cua n kani li yaa tie ke n Baa puni o wan cua yaaka. **66** Lanyaapo yaa niba n den hua o, siiga boncianla den ha o, kaa go hua o. **67** Lane Jesu den yedi bi piigi n huadikalediba yinba wani ki bua ki gedi yo? **68** Simono Pieli den guani ki yedi o: (**aiōnios g166**) **69** Ti bani ke fini n pia yaa miali n kan gbeni yaa maama. Ti daani ki go bani ke fini n tie Kilisiti U Tieni n gandi yua. **70** Jesu den guani ki yedi ba: Naani mini ka den gandi yinba bi piiga n niliediba? Ama yi siiga nni yendo tie cicibiadiga! **71** O den maadi Judasa simono bijua yaa maame wani yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo ki nan go baa janbi o.

7 Li yaapuoli Jesu den guani Galile, waa go den bua ki yaa ye jude nni, kelima Jufinba den lingi ki bua ki kpa o. **2** Ki sua Jufinba jaanma ban yi yaama Asuga jaanma yeri den nagini. **3** Lanyaapo o waamu den yedi o: Han fii ki gedi Jude po, a huadikaaba moko n ban le han tuuni ya tuona. **4** Yua n bua bi niba n yaabani o kan yaa wuondi wan tiendi yaala. A ya baa tiendi yeri han teni handuna kuli n bandi. **5** Kelima o waamu ki den daani o. Jesu den yedi ba: **6** N yogunu daa pundi ama yinba wani yaapo yogunu kuli yenma. **7** Handuna yaaba kan fidi ki nani yi, ama mini wani bi nani nni kelima n wangi ke bi tuona bia. **8** Yin gedi mani mi jaanma ama mini wani daa kan gedi kelima n yogunu daapundi. **9** Wan den yedi ba yeri o go den sedi Galile. **10** O waamu n den gedi, wani o ba moko den yuandi ki gedi hasiilu nni ke bi niba ki bani. **11** Jufinba den lingi o, mi jaanma yogunu ki tua: O nan ye le yo? **12** Bi niba den soabidi soabidi boncianla, bine den tua: o tie nihamo, bine mo n yaa tua: O teni ke bi niba boncianla yaadi. **13** Ama bi niba kuli den jie Jufinba kaa bua ki maadi bi niba n gbadu. **14** Mi jaanma yeri dana siiga Jesu den gedi U Tieni diegu nni ki bangi bi niba. **15** Li den paki Jufinba ke bi tua o tieni lede yo ki bandi laa bonla ki naakua li cogu? **16** Jesu den

guani ki yedi ba: N bangima ki ñani n yaa kani ka, mi ñani yua n soani nni yaa kane. **17** O nilo ya bua ki tieni U Tieni yanbuama o baa bandi n bangima ya ñani U Tieni kani bi n maadi n yuceli maame. **18** Yua n maadi o yuceli maama lingi oyuceli kpiagide, ama yua n lingi yua n soani o yaa kpiagidi o tie moamoandaano boandi ki ye oniinnyi ba waamu. **19** Musa ki den teni yi li balimaama kaa? Ama yi siiga baa niyendo ki den kubi li balimaama nbili yaala. Be yaapo ke yi lingi ki bua ki kpa nni? **20** Ku niligu den yedi o: A pia ki cicibiadiga! ñmenba n lingi ki bua ki kpa ha? **21** Jesu den guani ki yedi ba: N den soani tuonyenli ke li paki yi kuli. **22** Musa n den teni ku koanciagu balimaama, ama maa den cili o yaa kani ka, kelima mi den ñani yi jaajakpiaba kane lanyaapo yi yen kuani o nilo ku koanciagu baa U Tieni fuodima daali. **23** Li ya tie ke yi kuani o nilo ku koanciagu U Tieni fuodima daali ke yin da miidi Musa balimaama, be yaapo ke yi pala nan be leni nni kelima n yen paagi o nilo cain U Tieni fuodima daali? **24** Yin da ja ti buudi nani yin bua maama ka, ama yin yaa ja ti buudi ke li tiegi. **25** Jelusalema yaaba bi tianba den tua naani wani ka tie ban den lingi ki bua ki kpa yua yeni? **26** Diidi: O maadi bi niba siiga ke baa tua o li ba, naani ti yudanba tuo ke o tie U Tieni n gandi yua bi? **27** Ki sua one wani ti nan bani ñani naani, Ama U Tieni n gandi yua ya cua o bakuli kan bandi wan ñani naani. **28** Jesu n den bangi U Tieni diegu nni, o den kpaani ki yedi: Yi bani nni, yi go bani min ñani naani. Mii cua n yuceli po ka, yua n soani n tie o moamoani daano. Yii bani o. **29** Ama mini wani n bani o, kelima n ñani o yaa kane, wani n soani nni. **30** Bi den lingi ki bua ki cuo o, ama o bakuli ki den sii o, kelima o yogunu daa den den pundi. **31** Ku niligu siiga boncianla den tuo ki daani o. Ki tua: Naani U Tieni n gandi yua ya cua o baa fidi ki tieni yaa bancianma n cie one n tiendi yaama ne bii? **32** Falisieninba n den gbadu ke ku niligu soabidi leni bi yaba, ki maadi Jesu po laa maama, lane bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba den soani U Tieni diegu jiidikaaba ke ban ban cuo o. **33** Jesu den yedi ba: N da ye leni yi yogunu waamu po, ama li yaa yanwaamu n baa guani ki gedi yua n den soani nni po. **34** Yi baa ti lingi nni yi kan le nni, yi kan fidi ki cua min ye naanpo mo. **35** Lanyaapo Jufinba den tua bi yaba: O baa gedi hali le yo, ke ti kan go le o? O nan baa gedi yaa Jufinba n yayadi ki ye bi nilanba siiga yeni ki ban bangi bi nilanba yeni moko bii? **36** Wan maadi yaa maama ne bua ki yedi be yo? Yi baa ti lingi nni yi kan le nni. Yi kan fidi ki cua min baa ye naankani yeni mo. **37** Mi jaanma yeni badu danciarli daali yaali n tie li da juodikali. Jesu den fii ki sedi ki kpaani ki yedi: ñuñuulu ya pia yua wan cua n kani ki ño, **38** Yua n daani nni li miali kpcenciamu baa puubi ki ña o niini nani idiani n yedi maama. **39** Wan den yedi yeni, o den maadi U Tieni fuoma yua yaa maame. Yaaba n daani wani Jesu n baa ba yua, U Tieni fuoma yua daa den jidi bi po, kelima Jesu daa den kua o kpiagidi nni. **40** Ku niligu siiga bi tianba den gbadu laa maama ki tua: One li tie sawalipualo moamoane. **41** Bi tianba den tua: Wan tie U Tieni n gandi yua, bi ne mo den tua naani U Tieni n gandi yua baa ña Galile yo? **42** Naani

idiani ki yedi ke UTieni n gandi yua baa tie Davidi puoli huanu, ki go ña Betelema dogu nni kaa? Lan tie Davidi dogu. **43** Lanyaapo yo mi paadima den tieni ku niligu siiga kelima Jesu po. **44** Bi siiga bi tianba den bua ki cuo o, ama o bakuli ki den sii o. **45** U Tieni diegu jiidikaaba n den guani bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba yeni kani, bi den buali ba: Be n teni ke yií cuari o? **46** Bi jiidikaaba den guani ki yedi ba: Nisaalo bakuli ki maadi nani laa joa n maadi maama. **47** Falisieninba den guani ki buali ba: O boandi yi moko bii? **48** Naani li pia bi yudanba leni Falisieninba siiga yaaba n daami o bii? **49** Ama ku naa niligu yaaba n ki bani Musa balimaama tie ban soli yaaba. **50** Nikodema bi siiga yua, yua n den kpa gedi Jesu kani ku ñiagu yeni den yedi ba: **51** Naani ti balimaama puni usanu ban jia o nilo buudi kaa kpa cengi o, ki bandi wan tieni yaala? **52** Bi den guani ki yedi o: Amoko tie Galile yua bii? han lingi idiani nni a kan le ke sawalipualo ñani Galile. **53** Yua kuli den guani ki kuni o den po.

8 Jesu den gedi olifie tiidi juali po. **2** Ama o den faa ki pigidi ki guani U Tieni diegu nni ke bi niba kuli den taani o kani, ke o kali ki bangiba. **3** Li balimaama bangikaaba leni falisieninba den cuani o kani ban cuo yaa pua ke o conbi. **4** Bi den sieni o bi niba siiga, ki yedi Jesu: Canba, bi cuo onaa pua wan conbi yaa yogunu. **5** Musa den bili tipo li balimaama nni ke bi yaa pigini yua ke o tiendi mi conconma tin lugidi o, a tana amo yedi lede? **6** Lankuli bi den li maadi ki bua ki jaligi o yo. Jesu den tibini ki dangi onabili tiipo. **7** Ama nani ban den suagi liiga ki buali o yeni, o den yaadi ki nuali ba ki yedi ba: Yi siiga yua n ki kpa tieni, tuonbiadi n kpa lugidi o litanli. **8** Go den guani ki tibini o yuli ki dangi tiipo. **9** Ban den gbadu lani bi pala siedi den cuo ba, ke bi cili ki ña yendo yendo, ki cili anikpela ki ban pundi hali abiwaala, ki ha Jesu bebe, leni ban bi cuoni yaa pua yeni ke o se ban bi sieni o, naankani. **10** Jesu go den yaadi ki nuali waa sua oba kali o pua yeni bebe, o den yedi o: O pua ne yaaba n bi kultili a ye le? O bakuli ki fidi ki jia a buudi? **11** O den yedi o: Canba, o bakuli. Jesu den yedi o: N moko nan kan jia a buudi, ama kuni, de saala han da go tieni tuonbiadi. **12** Jesu go den maadi leni ba ki yedi: Mini tie handuna yenma yua n huanu kuli kan go cuoni li biigili nni, ama obaa pia li miali ya yenma oniinnyi. **13** Lanyaapo falisieninba den yedi o: A tieni a yuli po siedi a siedi ki tie moamoani. **14** Jesu den guani ki yedi ba: Baa ke n tiendi n yuli po siedi n siedi tie moamoani, kelima n bani min ñani naani, n go bani min caa naani, ama yinba yii bani min ñani naani, yii go bani min caa naani mo. **15** Yi ja ti buudi leni li nisaali yantiale, ama mini mii ja o ba buudi. **16** N ya jia ti buudi mo n bujiali tie moamoani, mii ye n bebe, ama Baa yua n soani ye leni nni. **17** Li diani yi balimaama nni ke nibalie siedo tie moamoani. **18** N tiendi n yuli po siedi, Baa yua n soani moko tiendi n po siedi. **19** Bi den yedi o: A baa ye le: Jesu den guani ki yedi ba: Yii bani nni, yii bani n Baa mo. Yi ya bi bani nni, yi baa bani Baa moko. **20** Jesu den maadi laa maama U Tieni diegu nni. Wan den bangi niba yaa yogunu, ki kuu leni ban biliti U Tieni diegu bon piakaala naankani. O

bakuli ki den cuo o, kelima o yogunu daa den pundi. **21** Jesu den yedi ba: N baa gedi. Yi baa lingi nni, ama yi baa kpe yi tuonbiadi nni, yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **22** Lanyaapo Jufinba den tua o nan baa kpa o yuli bii? Kelima o yedi yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **23** O den yedi ba: Yi tie ki tinga nni yaabe, n mo tie tanpoli yua, yi tie handuna yaaba, n mo mii tie handuna yua. **24** Lanyaapo n teni ke n yedi: Yi baa kpe yi tuonbiadi nni. Kelima yi yaa daani ke “N YE” yi baa kpe yi tuonbiadi nni. **25** Bi den yedi o: A tema ke a tie yme? Jesu den yedi ba: Hali mi cilima min den kpa waani yi ke n tie yua yeni. **26** N pia li bonla boncianla ki baa maadi leni yi, ki go jia yi ti buudi lipo. Ama yua n soani nni tie moamoandaano, min maadi yaa maama handuna nni moala ne tie min den gbadji yaama okani. **27** Baa den bani ke o maadi ba Baa yaa maame. **28** Lanyaapo Jesu den yedi ba: Yi ya yugidi o Joa Bijua yaa yogunu, yi baa bandi ke n ye, ke mii tiendi li bakuli kelima n yuceli po, ama ke n maadi Baa n den bangi nni yaala bebe. **29** Wan yua n soani nni yeni ye leni nni, waa ha nni n bebe. Kelima yogunu kuli n tiendi yaala mani opo. **30** Jesu n den maadi laa maama bi niba boncianla den tuo ki daani o. **31** Jesu den yedi yaa Jufinba n daani yeni: Yi ya kubi n maama yi tie n huadikaaba moamoani. **32** Yi baa bandi yi moamoani, yi moamoani yeni mo baa faabi yi. **33** Bi den guani ki yedi o: Tinba wani tie Abalahanma puolihuani yo, hali tin ye tii tua obakuli yonbi. Be yaa yaapo yo ke a yedi ti baa faabi. **34** Jesu den guani ki yedi ba: Yua n puni o yuli ti tuonbiadi po kuli o tie ti tuonbiadi yaa yonbo yo! **35** O yonbo n ye yaa diegu nni ka tie wan baa ye naani yogunu kuli, ama yua n tie laa diegu biga baa ye lienni hali yaa yogunu kuli. (**aiōn g165**) **36** Lanyaapo Bijua ya lodi yi, yi baa tua yaaba n diedi yi yula cain. **37** N bani ke yi tie Abalahanma puoli huani, ama baa yeni yi lingi ki bua ki kpa nni. Kelima n maama ki baa kaanu yi pala nni. **38** N wangyi min laa yaala n Baa kani, yi mo tiendi yin gbadji yaala yi mo yaa baa kani. **39** Bi den yedi o: Abalahanma n tie ti baa, Jesu den guani ki yedi ba: Abalahanma n ya tie yi ba, yi bi baa yaa tuuni wan den tuuni yaa tuona yo. **40** Moala yi lingi ki bua ki kpa nni, mini yua n wangyi min den gbadji yaa moamoani U Tieu kani, Abalahanma ki maani ki tieni laa bonla. **41** Yi tuuni yi baa tuonli. Bi den yedi o: Tii tie kpiaba ka, ti pia baa yendo lani tie U Tieu. **42** Jesu den yedi ba: U Tieu n ya tie yi baa, yi bi baa bua nni, kelima n ñani U Tieu kane ki cua, mii cua n yuceli po ka, wani soani nni. **43** Be n teni ke yii gaani n maama n bua ki yedi yaala, li tie kelima yi kan fidi ki cengi n maame. **44** Sutaani n tie yi baa, yi bua ki yaa tiendi o yaa yanbuame, waa ye yi moamoani nni, kelima moamoani ki ye oniinni. O ya pua mi faama o maadi o yantili n tie maame, kelima o tie tuofaadaano ki go tie mi faama kuli yaa baa. **45** Li tie kelima n wangyi imoamoani po yo, ke yii daani n maama. **46** Yi siiga yme baa fidi ki tieni siedi ke n tieni tuonbiadi? Li ya tie ke n maadi moamoani be yaapo yo ke yii bua ki daani n maama? **47** Yua n tie U Tieu yua kuli baa bua ki cengi U Tieu maama, yii cengi n maama kelima yii tie U Tieu yaaba. **48** Jufinba den guani yedi o: Tii pia moamoani ka ki yedi ke a tie sutaani

yua, ki go pia ki cicibiadiga? **49** Jesu den guani ki yedi ba: Mii pia cicibiadiga, ama n kpiagidi n Baa yo, ke yi mo yie ke yi kan kpiagi nni. **50** Mii lingi kpiagidi n yuli po, ama yendo ye yua n lingi npo ti kpiagidi, ki go ja ti buudi. **51** N yedi yi moamoani, yi moamoani kani yua n kubi n maama o kan kpe hali abada. (**aiōn g165**) **52** Jufinba den yedi o: Moala wani ti bandi cain ke a pia ki cicibiadiga, Abalahanma kpe, bi sawalipuaba kpe a mo yedi: ke yua n kubi a maama kan kpe hali abada. (**aiōn g165**) **53** A cie ti yaa ja Abalahanma yua n kpe yo? Bi sawalipuaba moko kpe! Atema ke a tie yme yo? **54** Jesu den guani ki yedi ba: N ya kpiagidi n yuli, n kpiagdi tie fanma fanma. Ama n Baa n kpiagidi nni, yin tua yua yi Tieu yeni. **55** Yii bani o, ama min wani bani o, n ya yedi: Mii bani o, n baa tua faadaano nani yinba yeni, ama n bani o, n ku bi o maama. **56** Yi baa, Abalahanma den mangi o pali boncianla, ke o baa le n daali, o den laa li, ke li mangi o. **57** Lanyaapo Jufinba den yedi o: Fini yua n ki pundi baa bina piimu n laa Abalahanma? **58** Jesu den yedi ba: Yi moamoani, yi moamoani kani hali ke Abalahanma daa ye, li sua ke mini wani n ye yo! **59** Lanyaapo Jufinba den taa atana ke bi baa madi o, ama Jesu den wuoni ki ñani U Tieu diegu nni.

9 Jesu den cuoni ki baa pendi, yaa joa n den mali ki tie juamo. **2** O hoadaikaaba den buali o, yaa buali n tiene: Canbaa, yme n tieni ti tuonbiadi, o joa ne, bi o danbe, ke o mali ki tie juamo? **3** Jesu den guani ki yedi o: Laa tie ke o danba tieni tuonbiadi ka, wani o ba moko ki tieni tuonbiadi, ama li tie ke U Tieu tuonli n doagidi o niiinne. **4** Kali min yaa tuuni yua n den soani nni tuonli hali ke u yensiuni daa pendi, kelima ku ñiagu ya bii oba kan go fidi ki soani tuonli. **5** Hali ke n da ye handuna nni n tie handuna yenma, **6** Wan den maadi laa maama yeni, o den sii o ñiinsandi tiipo ki soagi ti tandi ki tieni, o juamo nuni nni. **7** O den yedi o: Gedi ki ban fa silowe ñinbuugu nni(silowe bundima tie U Tieu n soani yua) O den gedi ki ban fa ki guani ke onuni nuadi cain. **8** O yieninlieba leni yaaba n den kpa bani, ke o tie miado den tua: Naani one ka yen ka ki miada? **9** Bine den tua: Wane, bine mo den tua: Wani ka, bi naane, ama wani o ba den yedi mini lige! **10** Lane bi den buali o: A nan tieni lede yo ki nuadi? **11** O den yedi ba: Ban yi yua Jesu yeni, wani n buuni ti tandi ki suogi n nuni nni, ki yedi nni: Gedi silowe ñinbuugu po ki ban fa, n gedi ki ban fa lanpo yo ki ji sua ke n nua. **12** Bi den buali o: Laa joa ye le? O den guani ki yedi: Mii bani. **13** Bi den gedini, wani yua n den kpa tie juamo yeni falisieninba kani. **14** Ki sua li den tie mi fuodima daale ke Jesu den sogi onuni nni ti tandi ki nuadi o. **15** Falisieninba moko den buali o, lan ga maama ke o nuadi. O den yedi ba: O suogi n nuni ti tande ke n fa ki ji nua. **16** Lanyaapo yo falisieninba siiga, bi tianba den tua: One ki ñani U Tieu kani, kelima waa kubi mi fuodima daali balimaama, bine mo den tua: Yua n tie tuonbiadi daano baa ga lede ki fidi ki tieni ya bancianma n tieni? **17** Lanyaapo mi paadima den tieni bi siiga, bi den buali o juamo: Amo nan yedi opo be, wan nuadi a yeni? O den yedi: O tie sawalipuale. **18** Jufinba ki den daani ke o joa yeni mali ki tie juamo, ki yuandi ki nuadi,

kali ban yini o danba. **19** Bi den buali ba: Naani one tie yi bi jua yo? Yin tua yua n mali ki tie juamo yeni? Li ga lede yo ke o nuadi? **20** O danba denyedi: Ti bani ke o tie ti bijua, ti go bani ke o den mali ki tie juamo. **21** Ama lan ga maama ke o nuadi leni yua n nuadi o, wani tii bani, buali o mani, o ba fidi ki waani lan tieni maama, kelima onan ji tie nikpelo yo. **22** O danba den yedi yeni kelima bi den jie Jufinba, kelima Jufinba den tuodi ki juagi ki bili ke yua n tuo ke Jesu tie U Tienu n gandi yua kuli. Bi baa deli ñani li daano, U Tienu balimaama bangima diegu nni. **23** Lanyaapo yo ke o danba den yedi: Buali o mani, wani oba, kelima o nanji tie nikpelo yo. **24** Falisieninba den guani ki yini o joa yua n den kpa tie juamo yeni, ki yedi o: kpiagi U Tienu kelima ti bani ke o joa yeni tie tuonbiadi daano yo. **25** O den yedi ba: O ya tie tuonbiadi daano, o yaa tie, miibani. N bani bonyenla bebe, n den tie juamo moala n ji nua. **26** Bi den yedi o: A tieni be yo? O tieni lede yo ki nuadi a nuni? **27** O den guani ki yedi ba: N kpa waani yi ke yii cengi, be yo ke yi go buali nni. Yi moko bua ki tua ohoadikaaba yo? **28** Bi den sugidi o, ki yedi: Fini n tie ohoadikoa, tinba wani tie Musa ya hoadikaabe. **29** Ti bani ke U Tienu den maadi leni Musa, Ama one wani tii bani wan ñani naani. **30** O den guani ki yedi ba: Li tie bonpakikaala leni yin ki bani wan ñani naani. Ama onan nuadi mini wani. **31** Ti bani ke U Tienu kan guani tuonbiadi daano miabu, ama oguandi yaaba n jigini o, ki tiendi o yanbuama yaa miabu. **32** Hali tin ye ti daa gbadu ke nilo fidi ki nuadi yua n mali ki tie juamo. (aiōn g165) **33** O joa ne yaa bi ñani U Tienu kani, o kan fidi ki tieni li bakuli. **34** Bi den yedi o, fini yua n mali ti tuobiadi nni, fini n baa bangi ti? Bi den deli ki ñani o U Tienu diegu nni. **35** Jesu den gbadu ke bi deli o, wan den tuogi leni o, o den yedi o: A daani U Tienu Bijua bi? **36** O den guani ki yedi: O tie ñyme yo? o Diedo min baa ki daani. **37** Jesu den yedi o: A laa o, kelima mini yua n maadi leni a yeni, wani n yeni. **38** O den yedi: O Diedo n daani, ki gbaani o nintuali ki kpiagi o. **39** Lani Jesu den yedi: N cua handuna nni, kelima li bujiali po yo. Ke yaaba n joa n nuadi, yaaba n nua mo juani. **40** falisieninba tianba yaaba n den ye leni o, den yedi: Ti moko tie juama yo? **41** Jesu den guani ki yedi ba: Yi ya bi joa, yi kan bi yaa pia tuonbiadi. Ama yin tua ti nua yeni lani n teni ke yi pia ti tuonbiadi.

10 Imoamoani kani n yedi yi, yua n ki tagini bu buliñoabu kani ki kua li ynloli nni, ama ki doni kaanto ki kua kuli tie sugido leni sanjalo. **2** Ama yua n tagini bu buliñoabu kani ki kua li ynloli nni, tie ipe yankpaalo. **3** Bu buliñoabu jiidikoa luodi opo, ipe mo cengi o nialu. O yini wan die yaa pe, yua kuli leni yeli, ki ñani ba. **4** O ya ñani wani die ya pe yeni, o baa cuoni bi liiga ke bi hua o, kelima bi bani o nialu. **5** Bi kan hoadi caano, ama bi baa sani ki foagidi okani, kelima baa bani bi canba niali. **6** Jesu den puaba laa kpanjama, ama baa den bandi wan maadi ba yaala yaa maama. **7** Jesu go den yedi ba: N yedi yi imoamoani mini n tie bu buliñoabu ipe po. **8** Yaaba n den kpa cua ke n daa cua kuli tie sugida leni sanjabe, ama ipe ki den cengi ba. **9** Mini n tie bu buliñoabu. Yua n kua n kani kuli baa faabi o baa koa ki

go ña ki baadi mi jiema. **10** O sugido cua ki bua ki su, ki kodi, ki bolini, ama mini n cua ke ipe n ba li miali ki ya pia li bonla kuli ke li dagidi bi po. **11** Mini n tie o yankpaahamo. O yankpaahamo puuni omiali ope po. **12** Ama o tuonsoanlo yua n ki die ipe, waa tie yankpaahamo, o ya laa ke ofuasangbanlo kpendi, o baa sani ki ha ipe. O fuasangbarlo baa cuo bi tiarba ki yadi yaaba n sieni. **13** O tuonsoanlo baa sani kelima waa die ipe, lanyaapo waa yagini o yama ipe. Mini n tie oyankpaahamo. **14** N bani n pe, n pe mo bani nni. **15** Nani Baa n bani nni, ke n moko bani Baa maama, n puuni n miali n pe po. **16** N pia yaa pe n kaa ye li naa ynloli nni, n baa cuani bani moko, bi baa gbadu n nialu, n baa pia yangoyenli leni yankpaayendo. **17** Baa bua nni, kelima n puuni n miali, ki go baa guani ki gaa n cili. **18** O bakuli kanfie nni li, n pia upala ki baa pali, n go pia upala ki baa gaali, lani tie min den baa yaa ñoabonli n Baa kani. **19** Mi paadima go den tieni Jufinba siiga kelima laa maama po. **20** Bi siiga boncianla den tua: O pia ki cicibiadiga, o gaade, be yaapo ke yi cengi o? **21** Bi tianba den tua: Cicibiadiga ka, cicibiadiga ba fidi ki nuadi juama? **22** Li den tie ku fawaagu yogunu, ke bi jaani yaa jaanma n yi U Tienu diegu gagidima jaanma Jelusalema po. **23** Jesu den cuoni ki gaandi U Tienu diegu nni, Salimono ciagu tinga. **24** Jufinba den taani ki lindi o, ki yedi o: Hali u laa yogunu yo ke a baa waani ti, ti yama n duani? A ya tie U Tienu n gandi yua han kadi ki waani ti. **25** Jesu den guani ki yedi ba: N waani yi, ama yii daani, min tuuni ya tuona, n Baa yeli nni tiendi n po siedi. **26** Ama yii daani kelima yii tie min die yaa pe siigs yaaba. **27** N ya pe cengi n nialu. N bani ba, ban mo huani. **28** N puuni ba yaa miali n kan gbeni. Bi kan bodi hali abada. O bakuli kan fieba n nuu nni mo. (aiōn g165, aiōnios g166) **29** N baa yua n puni nni ba cie yua kuli. O bakuli kan fidi ki fieba, n Baa nuu nni mo. **30** Mini leni Baa tie yendo. **31** Jufinba go den taa a tana ki baa madi o. **32** Jesu den yedi ba: N teni ke yi laa atuonhama boncianla, yaa n ñani n Baa kani. Li laa tuonli yaapo yo ke yi baa madi nni atana? **33** Jufinba den guani ki yedi o: Ti kan madi a, atana kelima tuonliba po ka, ama han sugidi U Tienu yeni, kelima fini yua n tie nisaalo tua ke a tie U Tienu! **34** Jesu den guani ki yedi ba: Naani laa diani yi balimaama nni ki yedi: N yedi ke yi tie tieni? **35** Li ya tie ke U Tienu yedi ke wan maadini yaaba tie nani yi tieni yeni, ke ti bani ke idiani mo kanlebidi. **36** li nan gaa lede yo ke yi yedi: ke mini yua tie U Tienu n gandi ki gagidi yua ki soani o handuna nni sugidi U Tienu kelima n yedi ke n tie U Tienu Bijua po? **37** N yaa tuuni n Baa tuona yin da daani n maama. **38** Ama n ya tuuri o tuona, baa ke yi daani n maama, daani mani kelima min tuuni ya tuona po, yi bandi ki go ga ke Baa ye n niinni, ke n mo ye Baa niinni. **39** Lanyaapo bi go den lingi ki baa cuo o, ama o den ciadi bi nuu nni. **40** Lane Jesu go den gedji Judana kpenu kandima, Jan n den kpa batisi bi niba naankani, ki kabi li kani. **41** Bi niba boncianla den kpendi o kani, ki tua: Jan ki den tieni bancianla ba. Ama wan den maadi yaa maama o naajoa po kuli tie moamoani. **42** Li kani bi niba boncianla den daani o.

11 Niyendo den ye ki yia, ke bi yi o Lasala. O den tie Betani yua. Betani yeni den tie Maliyama leni o nataanbonpuoga Malata dogu. **2** Laa Maliyama n tie yua n den wuli Jesu taana po tulale, ki duuni a leni o yudi. Lasala yua n den kpe yeni den tie onataanbonjaga. **3** A nataanbonpola yeni den soani utondu Jesu kani ki yedi o: o Diedo, diidi han den bua yua yeni yiagi. **4** Jesu n den gbadi lani, o den yedi: Laa yianu kan tua kuuma, u cua ke U Tienu n ba tikpiagidi, ke o Bijua mo n baa tikpiagidi kelima uyaapo. **5** Ki sua Jesu den bua Malata leni o waalo leni Lasala. **6** Lanwani wan den gbadi ke Lasala yia yeni o go den tieni danalie wan den ye naankani yeni. **7** Lane o den yedi, ohoadikaaba: Tin guani ki gedi mani Jude. **8** O hoadikaaba den yedi o: Canba, daalinpo ne yo ke Jufinba den bua ki madi a, atana lipo ke a go yedi tin gedi lipo? **9** Jesu den guani ki yedi ba: Yentunmunli kuli ki pia piiga n leedo lie kaa? Yua n cuoni li yentunli nni kuli kan yaa tuudi, kelima o baa nua handuna yemna. **10** Ama yua n cuoni ku fiagul kuli baa tuudi, kelima mi yemna ki ye o niinni. **11** Jesu n den maadi lani o go den yedi ba: Ti danli Lasala goa n baa gedi ki ban fundi o. **12** O hoadikaaba den yedi o: o Diedo li ya tie ke o goa yo wani, o ba paagi. **13** Jesu den maadi Lasala kuuma maame, ama ohoadikaaba den tema ke o maadi goafanma maame. **14** Lane Jesu den yedi ba: Lasala kpe! **15** N pali mani ke mii den ye lipo, kelima yi yaapo. Ke yin daani nni, tin fii mani ki gedi lipo. **16** Lanyaapo yo Toma ban go yi yua lipoli yeni, den yedi: Hoadikaabalie, ti moko n gedi mani ki ban taani kpe leni o. **17** Jesu den pundi ki sua ke Lasala ye likuli nni hali dana naa. **18** Li sua ke Betani kuu leni Jelusalema nani dajenbilata. **19** Ke Jufinba boncianla den cua Malata leni Maliyama kani ki ba baagiba, kelima bi nataanjaga kuuma po. **20** Malata n den gbadi ke Jesu kpendi, o den fiandi ki tuogi o, ama maliyama den kaa li dieli nni. **21** Malata den yedi Jesu: o Diedo a ya den ye ne yo, n ciamo kan den kpe. **22** Ama baa moala, n bani ke han mia U Tienu yaala kuli o baa tieni apo. **23** Jesu den guani ki yedi o: Aciamo baa fii bi tinkpiba siiga. **24** Malata den guani ki yedi o: N bani ke obaa fii, bi tinkpiba fiima li juodi daali wani. Jesu den yedi o: **25** Mini tie bi tinkpiba fiima leni limiali. Yua n daani nni, baa ya kpe o go baa fo. **26** Yua n daani nni ki fo mo kan kpe hali a bada. A dugi laa maama po bi? (aiōn g165) **27** Malata den yedi o: Mm, o Diedo n daani ke a tie U Tienu n gandi yua, U Tienu bijua yua n den baa cua handuna nni. **28** Wan den yedi yeni, o den gedi ki ban yini owaalo Maliyama hasiili nni, ki yedi o: Canbaa, cua o yi ha. **29** Maliyama n den gbadi lani o den fii tontoni ki gedi Jesu po. **30** Kelima Jesu daa den kua udogu nni, o da den ye Malata n den tuogi o naankani yene. **31** Yaa Jufinba n den ka leni Maliyama deeni, ki baagidi o, n den laa ke o fii tontoni ki fiandi yeni bi den huadi o, ki tua: O caa likuli po ki baan buude. **32** Maliyama n den pundi, ki laa Jesu o den gbaani o taana kani ki yedi o: O Diedo a ya den ye ne yo, n ciamo kan den kpe **33** Jesu n den laa ke wani leni yaa Jufinba n yegi kuli buudi. Li paboanli den cuo o, hali boncianla ke o fuo ki jiini. **34** O den buali ba, yi piini o le yo? Bi den yedi o: O Diedo cua ki ban le. **35** Jesu den buudi. **36** Lanyaapo,

Jufinba den yedi: Diidi mani wan den bua o, maama. **37** Bi siiga bi tianba den yedi: Wani yua n yen nuadi bi niba, naani o kan den fidi ki teni ke o joa ne kan kpe? **38** Li paboanli go den cuo Jesu ke o fuo ki jiini. O den pundi li kuli kani. Li kuli yeni den tie tanlongu ke tangu bii bu fiabu. Jesu den yedi: **39** Pigidi mani ku tangu. Malata yua n kpe yeni, naantaanpuoga den yedi o: o Diedo li baa sua ke o nuugi, kelima hali ban piini o, dinla n koa dana naa. Jesu den yedi o: **40** Mii yedi a, ke a ya daani a baa le U Tienu kpiagidi? **41** Bi den fiandi ku tangu. Jesu den yaadi ki nuanli tanpoli ki yedi: N Baa n tuondi a, kelima a guani n miabu. **42** Mini n ba wani, n bani ke yogunu kuli a goangi n miabu, A ma n maadi yaa niba n gaani ki lindi nne yaapo yo, ke ban daani ke fini n soani nni. **43** Wan den yedi yeni, o den kpaani o nialu ki yedi: Lasala fiā. **44** Yua n kpe yeni den fiandi ke acaba finfini o nii leni o taanakuli, ke cabiyenli mo fini o nunga, Jesu den yedi: Findifindi o mani ki cedi wan gedi. **45** Yaa Jufinba n den cua Maliyama kani, ki laa Jesu n tieni yaala yeni, siiga boncianla den tuo ki daani Jesu. **46** Ama bi siiga bi tianba den gedi ki ban waami Falisieninba, Jesu n tieni yaala. **47** Lanwani bi kopadicianba yudanba leni falisieninba den taani, bi cancanikpeliba ki yedi: Ti baa tieni lede? Kelima o joa yeni tiendi mi bancianla boncianla. **48** Ti ya cedi ke o tiendi yeni bi niba kuli baa daani o, yeni mo Loma yaaba baa cua ki bolinni ti dogu leni ti buolu. **49** Bi siiga nni yendo yua n yi Kayifa, ki tie bi kopadicianba bado laa binli den yedi ba: **50** Yii bani li ba, yi ya kpaagi, yi baa sua ke li tie yi hamu po yo, niyendo n kpe ti buolu kuli po, laa cie ti buolu kuli n bodi? **51** Waa den maadi laa maama o yama po ka, wan tie bi kopadicianba bado laa binli yeni n teni ke o pua sawali, ke Jesu baa kpe bani Jufinba nibuolu kuli po. **52** Laa tie Jufinba buolu po bebe ka, ama okuma baa taani U Tienu bila yaaba n yayadi ikaani kuli, ban taani ki tua yemna. **53** Ki cili laa daali, bi den jagi ki bili ke bi baa teni ban kpa o. **54** Lanyaapo Jesu ki go den goadi Jufinba siiga, ama o den fiandi li kani, ki gedi yaa dogu n kuu leni mi fanpienma, ban yi yu Efilayima. O den ka lanpo yo leni ohoadikaaba. **55** Jufinba paki jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni den nagini. Bi niba boncianla den fiandi yi dogi nni ki caa Jelusalema, ki baan gagidi ki hanbi bi yula hali ke paki jaanma daa cua. **56** Bi den lingi Jesu. Ban den ye U Tienu diegu nni, bi den tua bi yaba: Yi tama be? O nan ko baa tuo ki cua mi jaanma na bi? **57** Li sua ke bi kopadicianba yudanba leni falisieninba den fiandi li fiabonli ke yua n bani Jesu n ye naani wan waani ba ke bi baan cuo o.

12 Dena luoba n den sieni mi pendima jaanma n pundi, Jesu den gedi Betani, Lasala wan den fiandi yua bi tinkpiba siiga n ye ya dogu nni. **2** Bi den hanbi opo mi jiema li kani. Malata den tendi ba mi jiema. Lasala den tie yaaba n ka ki di leni Jesu siiga yendo. **3** Maliyama den taa ya tulale n yi naadi kilo boagidima, ke li dunga yaba boncianla, ki wuli Jesu taana po ki duuni a leni o yudi. Tulale yeni nuulu den yadi ki gbiensi li dieli kuli. **4** Judasa isikalioto, Jesu hoadikaaba siiga yendo, yua n den baan ti janbi o, den yedi: **5** Be yaapo ke baa kuadi laa

tulale, ku japiena kobita, ki puni aluoda yi ligi? **6** Wan den maadi yeni, laa tie ke o bua aluoda ka, ama kelima o den tie sugido, wani n den kubi bi ligiboagili ki yen ñadi ban ciendi yaala lienni o yuli po. **7** Jesu den yedi o: Han cedi o, o kubi laa tulale n piinma daali po yo. **8** Aluoda ye yi siiga ya yogunu kuli, mini wani kan yaa ye yi siiga yogunu kuli. **9** Jufiriba boncianla n den gbadi, ke Jesu ye Betani, bi den cua likani. Baa den cua Jesu wani oba bebe po ka, ama bi go den bua ki le Lasala wan den fiini yua bi tinkpiba siiga moko. **10** Bi kopadicianba yudanba den jugi ki bili ke bi baa kpa Lasala. **11** Kelima Lasala po, Jufiriba boncianla den ha ba ki daani Jesu. **12** Lan den fii ki fa yaa niligu n den cua, ki baa jaani, mi jaanma den bandi ke Jesu kpendi Jelusalema. **13** Bi den pedi ikpakpabensoangi, ki tuogi o ki kpaani ki tua: U Tieu n ba ti pagidi, U Tieu n seligi yua n kpendi, o Diedo yeli nni, wani isale yaaba bado. **14** Jesu den ba li hunbisagili ki jagini li, nani idiani n yedi maama, **15** han da jie fini siyono dogu kelima abado kpendi na, ki jagi li hunbisagili. **16** Jesu hoadaikaaba, daa den bandi laa bonla, n bua ki yedi yaala, ama yaa yogunu ke Jesu den baa ti kpiagidi, bi den tiandi ke laa bonla kuli den diani ki maadi o yaapo yo. Lanwani bi den sua ke kuli tieni cebini opo. **17** Yaaba n den ye leni Jesu, wan den yini Lasala yaa yogunu, ke o fii ki ñani likuli nni, ki fii bi tikpiba siiga kuli den tiendi opo siedi. **18** Ku niligu boncianla, den ñani ki tuogi o, yeni kelima bi den gbadi ke o tieni bancianma. **19** Falisieleninba den tua bi yaba: Yi laa ke yin tieni maam kuli yi kan fidi, kelima handuna kuli hoadi o. **20** Yaaba n den cua ki baa kpiagi U Tieu, mi jaanma yogunu yeni, siiga bi tianba den tie Gilekinba, **21** bi den cua Filipi kani ki yedi o: Canbaa, ti bua ki le Jesu, Filipi yeni den tie Galile yaa Betisayida dogu yua. **22** Filipi den gedi, ki waani Andile ke Andile leni Filipi kuli den yegi ki gedi, ki ban waani Jesu. **23** Jesu den guani ki yedi: O joa Bijua n baa ba ti kpiagidi yaa yogunu pundi. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, ke mi dibima yaa kua ki tinga nni, ki kpe mi li baa ye bonyenme, ama mi ya kua ki tinga nni ki kpe lane mi baa pa ki luoni boncianla. **25** Yua n bua o miali baa bianli li, ama yua n nani o miali handuna nni, o baan le li tanpoli, yaa miali n kan gbeni po. **(aiōnios g166)** **26** Li ya tie ke onilo tuuni n yaapo, kali wan yaa hua nni, kelima min ye naankani n tuonsoanlo moko, baa ye lankane. Yua n tuuni n po kuli, Baa baa kpiagi o. **27** Moalane n yama yagi. Naani n baa yedi Baa faabi mni leni yaa yogunu n tieni fala bi? Ki sua laa fala po, n cuani nni ke n ye handuna nni hali moane. **28** Baa, kpiagi a yeli. U nialu den ñani tanpoli ki yedi: N kpiagili, n go baa kpiagili. **29** Ya niligu n ye likani n den gbadi unialu yeni, bine den yedi: Ki taaga n duni, bine n yedi: Maleki n maadi leni o. **30** Jesu den yedi ba: Laa tie mini yaapo ka, ke unialu maadi, ama u maadi yi yaapo yo. **31** Moala handuna buudi jia. Moala bi baa lu handuna bado, niinpo. **32** Bi ya yugidini, ki tinga po, n baa dadi bi niiba kuli yama ban cua n kani. **33** Wan den maadi yeni, o den maadi wan baa kpe yaa kuuma, yaa maame. **34** Ku niligu den guani ki yedi o: Ti gbadi ke Kilisiti baa ye hali yaa yogunu kuli, U Tieu balimaama tili nni, n waani ti la.

Be yaapo yo ke fini mo nan yedi: Ke bi baa yugidi o Joa Bijua? ñyme n tie O Joa Bijua? **(aiōn g165)** **35** Jesu den yedi ba: Mi yenma daa go baa ye yi siiga yogunu waamu po. Yin ya cuoni mani yaa yogunu kuli, ke yi pia mi yenma, ke li biigili n da cua ki ludi yi. Kelima yua n cuoni li biigili nni, naa bani wan caa naani. **36** Mi yenma da ye yi siiga, daani mani mi yenma yeni, ke yin fidi ki tua mi yenma bila. **37** Baa ke o den tieni mi banchianma, boncianla bi siiga baa den daani o. **38** Li den tua yeni ke osawalipualo Esayi n den maadi yaa maama, n tieni, O Diedo ñyme n daani ti maama? Fini o Diedo nuu paalu den doagidi ñyme yaapo yo? **39** Ama bi kan den fidi ki daani, kelima Esayi go den yedi: **40** U Tieu juani bi nuni, ki juagi bi pala, ke ban da le leni bi nuni, ki da ga leni bi pala. Ke ban da lebidi ki ha bi tuonbiadi. Min paagiba. **41** Esayi den yedi laa bonla, yaa yogunu ke o den laa okpiagidi, ki den maadi omaama. **42** Baa leni lankuli, Jufiriba yudanba siiga boncianla den daani Jesu. Ama baa den tuo ki doagidi ke bi hoadi o, kelima bi den jie Faliiseninba ke ban da deli ki ñani ba, li balimaama bangima dieli nni. **43** Bi den tieni yeni kelima bi den baa bi nisaaliba kani tki piagidi ki cie U Tieu yaa kpiagidi. **44** Jesu den kpaani ki yedi: Yua n daani nni, waa daani mini bebe ka, o daani yua n soani nne. **45** Yua n laa nni, laa yua n soani nni. **46** Mini n cua ki tie mi yenma handuna nni, ke yua n daani nni, n da go ye li biigili nni. **47** Yua n gbadi n maama, ki yie kuli mini ka baa bu leni o, kelima mii cua ki baa jia handuna buudi ka, ama n cua ki baa faabi ba. **48** Yua n yie nni kaa ga n maamakuli pia o bujialo. Min maadi ya maama yeni, mani n baa jia obuudi li juodi daali. **49** Kelima mii maadi n yuceli maama ka, Baa yua n soani nni, wani n tuodi ki bili min baa maadi yaa maama leni min baa maadima maama. **50** N bani ke o mabilikaama yeni tie yaa miali n kan gbeni. Lanyaapo n teni min maadi yaa maama kuli tie Baa n waani nni, min maadi yaame. **(aiōnios g166)**

13 Hali ke mi pendima jaanma daa pundi, Jesu den bani ke wan baa ñia handuna nni, ki gedi Baa po yaa yogunu pundi, o den bua ohoadikaaba yaaba n ye handuna nni. Lanyaapo, o den bua ki teni ba, yaa maalima n waani, ke o bua ba hali mi juadima. **2** Jesu leni ohoadikaaba den dini mi yenkoajima. Li sua ke rutaani den kuani Simono isakalioto bijua Judasa pali nni, li yanjagili no, ke wan janbi Jesu. **3** Jesu yua n den bani, ke Baa tieni li bonla kuli paalu o nuu nni, ki bani ke o den ñani U Tieu kani, ki go baa guani ki gedi U Tieu kani. **4** O den fii usajekaanu kani, ki landi o tiandi, ki taa li cabili ki ñagini o ciaga. **5** O den kuodi mi ñima ku tiagu nni, ki cili ki nigidi ohoadikaaba, taana, ki duuni a leni ocabiñaginkaali. **6** O den pundi Simono pieli kani, Pieli den yedi o: o Diedo fine n nigidi n taana? **7** Jesu den guani ki yedi o: A daa bani min tiandi yaala moalane, ama li ya pugini waamu a baa bandi. **8** Pieli den yedi o: A kan nigidi n taana hali abada. Jesu den guani ki yedi o: N yaa nigidi a taana, haa go pia tuginma leni nni abada. **(aiōn g165)** **9** Simono pieli den guani ki yedi o: o diedo da nigidi n taana bebe ka, nigidi n nii leni n yuli kuli. **10** Jesu den yedi o: Yua n wali waa go bua ki wali, kali wan nigidi

o taana ki yaa hani. Yi hani ama yi kuli ka! **11** Kelima o den bani yua n baa jabi o. Lanyaapo ke o den yedi ba: Yi kuli ka hani. **12** Wan den nigidi bi taana ki gbeni, o den guani ki taa o tiadi ki lani, ki guani ki kali usaajekaanu kani, ki yedi ba: Naani yi bandi min tieni yi po yaala ne, n bua ki yedi yaala? **13** Yi yi nni, yi canba leni yi leni yi Diedo. Yi maadi moamoani, kelima n tie yeri lige. **14** To, mini yua n tie yi Diedo leni yi canba, N nigidi yi taana. Lanwani kali yi moko n yaa nigidi yi yaba taanana. **15** Kelima n ha yi po bontogidikaala, ke yi mo n yaa tiendi nani min tieni yi po maama yeni. **16** N yedi yi moamoani, o tuonsoanlo kan cie o canba, o tondo mo kan cie yua n soani o. **17** Yi ya bani lani ki tieni la, yi baa pia li pamanli. **18** Mii maadi yeni, ki baa yi kuli ka, n bani min gandi yaaba. Ama kali idiani n yedi yaala n tieni: Yua n taa ki di leni nni lugidi nni, U danbu. **19** N tuodi ki waani yi la, hali ke li daa tieni, ke li ya ti tieni, yaa yogunu yin daani ke (N YE). **20** N yedi yi moamoani yua n gaa n tondo cangu kuli, o ga mini ba yaa congroe. Yua n gaa n yaa cangu mo gaa yua n soani yaagu. **21** Jesu n den maadi yeni, o yama den yagi. Ke yedi ba: Yi moamoani kani, yi siiga yendo baa janbi nni. **22** Ohoadikaaba den diidi, bi yaba kaa bandi wan baa yua. **23** Bi hadikaaba siiga Jesu n den bua yua yeni, den kpaagi ki kuu leni o. **24** Lane Simono pieli den waani onuu ke wan buali Jesu, n maadi yua yaa maama. **25** Laa hoadikoa n den tabini Jesu ki buali o: N Diedo njme yo? **26** Jesu den guani ki yedi: Min baa temi yua li saaboali yeni, wani yeni. Jesu den cabidi li saboali ki teni Judasa isikalioto. Simono bijua. **27** Jesu n den teni o li saboali yaa yogunu, rutaani den kua opali nni, Jesu den yedi o: Jaligi ki tieni han bi baa tieni yaala. **28** Ama yaaba n den ye usaajekaanu kani siiga baa yendo, ki den bani yaala yaap, ke Jesu yedi o yeni. **29** Nani Judasa n den kubi bi ligiboagili yeni, bi tianba den tama ke Jesu yedi o: Han daa tin baa baa yaala kuli, mi jaanma po, Bi yaaka: Han ñani iligi ki pa aluoda. **30** Judasa, n den ga li saboali yeni, li sua ke ku ñiagu bii o den ñani. **31** Judasa n den ñani, Jesu den yedi: Moala ojoa Bijua ba tikpiagidi, U Tieu mo baa ti kpiagidi kelima o yaapo. **32** U Tieu yaa baa ti kpiagidi kelima o bijua yaapo, omo baa teni wan baa ti kpiagidi o yaa kani. **33** N bibuadimu n go baa ye leni yi uyogunu waamu po. Yi baa lingi nni, ama n waani yi moko nani min den waani Jufinba maama, n go wangyi moko moala ke yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **34** N teni yi balimapanman n tie na: Yin ya baa mani yi yaba, nani min baa yi maama, yi moko n ya baa mani yi yaba yeni. **35** Yi ya baa yi yaba lani baa teni bi niba kuli n bandi ke yi tie n yaa hoadikaaba. **36** Simono pieli den buali o: oDiedo a caa le yo? Jesu den guani ki yedi o: A kan fidi ki gedii min caa naanpo moala ne, ama a baa ti yuandi ki hoadi. **37** Pieli den yedi o: o Diedo be yaapo ke n kan fidi ki hoadi amoala ne, baa li yaa tie n miali, n baa pa kelima a po. **38** Jesu den guani ki yedi o: A baa pa amiali kelima n po! N yedi a, imoamoani hali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalimata ke haa bani nni.

14 Yin da cedi ti yanyangidi n cuo yi, daani mani U Tieu, daani mani mini moko. **2** N Baa diegu nni

pia yi ye kaani boncianla, li yaa bi tie yeni, naani n bi baa yedi, n caa ki baan hanbi yipo ukaanu? **3** N ya ban hanbi ki gbeni n baa guani ki cua ki taa yi tin yegi, yeni min baa ye naani yeni, yi moko baa ye lankane. **4** Yi bani min caa naani yi go bani lipo sanu mo. **5** Toma den yedi o: o Diedo tii bani han caa naanpo, ti ba tieni lede yo ki bandi lipo sanu? **6** Jesu den yedi o: Minii n tie usanu leni imoamoani leni limialo, o bakuli kan pundi Baa kani, kaa tie o tagini n yaa kani. **7** Yi ya bani nni, yi bi baa bani nBaa, ama yi bani o, yi go laa o mo. **8** Filipi den yedi o: o Diedo waani ti Baa bebe li baa dagidi tipo. **9** Jesu den yedi o: Filipi min ye leni yi ke li waagi maama ne haa bandi nni, yua n laa nni kuli laa Baa, be yaapo ke a go yedi waani nni Baa? **10** Haa daani ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni yo? Min wangii yaa maama yeni maa ñani in yaa kani ka, Baa yua n ye n niinni yeni wani n tuuni o tuona. **11** Daani mani ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni, lan yaa ka daani kelima yaa tuona n tieni po. **12** N yedi yi imoamoani moamoani kani, yua n daani nni, o baa tuuni min tuuni yaa tuonane, o baa soani baa yaa cie yeni, kelima n caa Baa po. **13** Yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli, n baa tieni la ke n Baa, n baa tikpiagidi kelima Bijua yaapo. **14** Yi ya mia bonla ba, kelima n yeli po, n baa tieni la. **15** Yi ya baa nni, kubi mani n balimaama. **16** N baa mia Baa wan payi toa yua n baa tie yi todikoa. wan yaa ye leni yi hali yaa yogunu kuli. (aiōn g165) **17** Yi moamoani fuoma yeni, handuna yaaba kan fidi ki ga o cangu, kelima baa nua o, baa bani o, ama yinba wani yi bani o, kelima o ye leni yi, ki ye yi niinni. **18** N kan ha yi nani akpienbila yeni, n go baa cua yi kani. **19** Li yaa pugini waamu handuna yaaba kan go le nni. Ama yinba wani baa le nni, kelima n ye ki fo, yi mo baa ye ki fo. **20** Laa daali yi baa bandi cain ke n ye n Baa niinni ke yi mo ye n niinni, ke n mo ye yi niinni. **21** Yua n tuo ki ga n balimaama ki kubima, wani n tie yua n baa nni, yua n baa nni, n Baa moko baa baa wane, mini n ba moko n baa o, n go baa doagidi opo min tie yua cain. **22** Jude den buali o, laa tie Judasa isikalioto ka, ama Jude n den buali o, ki yedi o: o Diedo be cedi ke a baa doagidi a yuli ti yaapo, ki nan kan doagidi handuna yaapo wani? **23** Jesu den guani ki yedi o: Yua n baa nni o baa kubi n balimaama, n Baa baa baa o, Ti baa cua ki ya ye leni o, ki tieni ti yekaanu o deni. **24** Yua n ki baa nni, kan kubi n maama. Yin gba ya maama yeni maa ñani n yaa kani ka, mi ñani Baa yua n soani nni yaa kane. **25** N wangii yi lankului hali ke n daa ye leni yi. **26** Ama o todikoa, U Tieu fuoma yua, Baa n baa soani yua, kelima n yeli ni yeri, o baa bangi yi li bonla kuli. O go ba tiadi yi min den bangi yi yaala kuli. **27** N ha yi po n yanduanma, n puni n yanduanma, mii puuni yi nani handuna n puuni maama ka, yin da go yagi yi yama, yin da go jie. **28** Yi gbadii ke n yedi yi, n caa, ki go baa guani ki cua yi kani. Yi ya buani moamoani yi baa mangi yi pala, kelima n caa Baa po, kelima n Baa cie nni. **29** Moala n tuodi ki waani yi la hali ke li daa cua, ke li ya ti cua yin daani. **30** Mii go pia u yogunu ki baa maadi leni yi, kelima handuna bado cua, ama waa pia n po paalu ba kuli. **31** Ama ke handuna n

bandi ke n bua Baa, ki go tuuni nani wani Baa n teni nni li ñoabonli maama. Fii mani tin fuadi nekanba.

15 Mini n tie li hianmoanli, n Baa mo n ñundili. **2**

Yaa benu n tuugi leni nni kaa luoni kuli, o baa pedi u. Ama yaa benu n luoni kuli, o baa kpendi ki hanbidi u. Wun yaa luoni ki pugidi. **3** Yi gagidi ki hani moala, kelima min maadi yi yaa maama hanbi yi no. **4** Yaa tuugi mani leni nni, n moko baa tuugi leni yi, kelima u benu n kan fidi ki luoni u yuceli po maama, kali wun yaa tuugi leni li hiali yeni, li tie yenme leni yinba, yi yaa tuugi leni, yi kan fidi ki tieni li bakuli. **5** N tie li hiali yi mo tie yi beni. Yua tuugi leni nni, ke n mo tuugi leni o kuli, baa luoni li bonluonkaala boncianla, kelima n yaa tuugi leni yi, yi kan fidi ki tieni li bakuli. **6** Yua n kaa tuugi leni nni kuli, bi baa lu o niinpo. Nani ban luni ubenu maama ke u kuodi yeni, bi ba taani yaa beni n kuodi kuli ki lu mi fantanma nni. Yin cuo ki buodi. **7** Yi ya tuugi leni nni, ke n maama ye yi niinni, yin bua yaala kuli yin mia, yi baa baala. **8** Yi ya luoni li bonluonkaala, boncianla n Baa, baa baadi ti kpiagidi lipo. Yeni yi go baa doagidi ke yi tie n hadikaaba moko. **9** Nani n Baa n buani maama, n moko bua yi yene. Yin ya ye mani n buama nni. **10** Yi ya kubi n balimaama, yi ye n buama nni, nani n moko n kubi n Baa balimaama ki ye o buama nni, maama. **11** N maadi yi, laa maama ke yin yaa pia n ya pamanli buolu, Ke yi pamanli n pugini ki dagidi cain. **12** Line n tie n balimaama: Yin ya bua mani yi yaba nani min bua yi maama yeni. **13** Laa pia ya buama n cie onilo n pa o miali o danlinba po. **14** Yi tie n danlinba, li ya tie ke yi tuo ki tiendi, min bili yipo yaala. **15** N kan ya go yi yi n naacenba ka, kelima o naacemo ki bani o canbaa, n tiendi yaala. Ama n baa yi yi n danlinba, kelima n waani yi min den gbadi yaala n Baa kani kuli. **16** Laa tie yinba ka den gandi nni. Ama mini n den gandi yi, ki go gagidi yi, ke yin gedii ki ya luoni li bonluonkaala. Ke yi bonluonkaala mo n ya ye. Lanwani yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli o baa pa yi la. **17** Min bili yi po, yaa balimaama tie line: Yin yaa bua mani yi yaba. **18** Handuna yaaba ya nani yi, yin tiadi ke bi den kpa nani mine, hali ke bi daa nani yi. **19** Yi ya bi tie handuna yaabe, handuna bi baa bua yi, ama min gandi yi ke yii go tie handuna yaaba yeni, lani n teni ke bi nani yi. **20** Yin tiadi mani min den maadi yi yaa maama, o tuonsoanlo kan cie o canba, bi yaa den kubi n maama, bi baa kubi yi yaa maama moko. **21** Bi baa tieni yi lan kuli kelima n yeli po, kelima baa bani yua n soani nni. **22** N yaa bi cua ki maadi leni ba, bi kan yaa bi pia tuonbiadi. Ama moala bi kan baa ki nia ke baa pia tuonbiadi. **23** Yua n nani nni, nani n Baa moko. **24** N yaa den soani bi siiga nitoa kuli n ki soani yaa tuonli. Bi kan bi ya pia tuonbiadi, ama moala bi laa tuona ki go nani mini leni n Baa kuli. **25** Bi tieni yeni ke yaa dianii n ye bi balimaama nni, n tieni ki dudi. Bi den nani nni fanma fanma. **26** O todikoa ya cua, min baa soani yua yi po yeni, wani imoamoani fuoma, yua n baa ñaa Baa kani ki cua yeni wani n baa tiendi n po siedi. **27** Yinba moko yi baa tiendi n po siedi, kelima yi den ye leni nni hali mi cilima.

16 N waani yi lani, ke lan da ti tua yipo tungbali bonla.

2 Bi baa ñani yi li balimaama diena nni. U yogunu kpendi ke yua n baa kpa yi, baa nua ke o kpiagidi U Tiene. **3** Bi baa tiendi yi lani kuli, kelima baa bani Baa, baa bani mini moko. **4** N waani yi lani ke li yogunu yaa ti pundi yin tiadi ke n den waani yi la. Mii den waani la hali mi cilima. Kelima n den ye leni yi. **5** Moala n caa yua n soani nni kani, ama yi siiga o bakuli naa buali nni, a caa le yo? **6** Li paboanli cuo yi boncianla, kelima n waani lani. **7** Li baa hani yipo min gedii, kelima n yaa gedii o todikoa kan cua, ama n ya gedii n baa soani yipo o todikoa. **8** O ya cua o baa paadi handuna ti tuonbiadi po, mi tegima leni li bujiali. **9** Ti tuonbiadi po kelima baa daani nni. **10** Mi tegimna po kelima n caa Baa po ke yi kan go le nni. **11** Li bujiali po kelima handuna bado buudi jia no. **12** N pia mi maama boncianla, ki baa waani yi, ama yi kan fidi ki gama moala. O baagikoa, imoamoani fuoma yua, **13** o ya cua o baa gobidi yi, yin bandi imoamoani kuli, kelima o kan maadi o yuceli maama, ama o baa taa wan gbadi yaale ki waani, yaa bonla n baa cua. **14** O baa kpiagidi nni, kelima o baa taa min pia yaale ki yaa wangi yi. **15** Baa n pia yaala kuli ye n ya niinne, lanyaapo n teni ke n yedi: O baa taa min pia yaala ki yaa wangi yi. **16** Li ya pugini waamu, yi kan go le nni, ama li yaa yanwaamu yi go baa le nni. Kelima n caa Baa po. **17** Lanyaapo ohoadikaaba siiga bi tianba den tua bi yaba: Wan tua li yaa pugini waamu yi kan go le nni, ama li ya go yanwaamu, yi go baa le nni, kelima n caa Baa po yeni mo bua ki yedi be yo? **18** Bi den tua: Lanwani be n bua ki yedi: Yogunu waamu yeni. Tii bani wan maadi yaa yaala. **19** Jesu den bani ke bi bua ki buali o, lane o den yedi ba: Yi buali yi yaba yaala n bua ki yedi: Li ya pugini waamu, yi kan go le nni ama li yaa yanwaamu yi go baa le nni. **20** N waani yi, imoamoani yi baa buudi ki go mua, ama handuna yaaba baa mangi bi pala, yi pabiidili baa lebidi ki tua pamanli. **21** O pua yaa baa maa yaa yogunu o yen le ti yanyagidi kelima o maa yogunu pundi, ama o ya mala waa go tiadi ofala po. Kelima o mala nisaalo handuna nni. **22** Li tie yene leni yinba moko, li pabiidili cuo yi, ama n go baa le yi ke yi pala baa mangi, o bakuli kan fie yi kani laa pamanli. **23** Laa daali ya pundi yi kan go buali nni li bakuli, n yedi yi imoamoani, yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli o baa payi la. **24** Hali moala yi daa mia li bakuli n yeli nni. Mia mani yi baa ba, ke yi pamanli n dagidi cian. **25** N maadi yi lankuli leni mi kpanjama. Yogunu kpendi ke n kan go maadi yi leni kpanjama, ama n baa yaa maadi yi n Baa maama ke li doagidi cain. **26** Laa daali ya pundi, yi baa miadi o n yerli nni. Mii yedi yi ke n baa mia Baa yipo, **27** kelima Baa wani o ba baa yi, kelima yi den baa nni, ki daani ke ñiani U Tiene kani. **28** N ñiani Baa kani ki cua handuna nni, moala n ña handuna nni ki caa Baa po. **29** O hoadaikaaba den yedi o: Moa a maadi ke li doagidi cain, haa taani leni kpanjama. **30** Moala ti bandi ke a bani li bonla kuli, laa tiladi han guudi ke nilo ba n buali a, bonla bakuli, lanyaapo yo ke ti daani, ke ha ñiani U Tiene kani ki cua. **31** Jesu den yedi ba: Yi daani moala. **32** Diidi u yogunu kpendi ke yi baa yadi ki ha nni, yua kuli n gedii o kaanu, ama n kan yaa ye n bebe,

kelima Baa ye leni nni. **33** N waani yi lani ke yin baa mi yanduanma n niini. Yi baa le ofalabiado handuna nni. Ama yin paagi yi pala kelima mini paadi handuna.

17 Jesu n den maadi lani o den yaadi ki nuali tanpoli ki yedi: Baa uyogunu pundi, kpiagi abijua ke abijua mo n kpiagi a. **2** Kelima adini o li bali ke o die bi nisaaliba kuli, ke wan fidi ki pa han puni o yaaba kuli yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **3** Ki sua ya miali n kan gbeni motie ban bandi fini yua bebe n tie U Tieno imoamoani leni han soani yua Jesu Kilisiti. (**aiōnios g166**) **4** N kpiagi a ki tinga nni, n soani ki dudi han puogi nni yaa tuoli kuli. **5** Baa kpiagi nni anintuali moala nani min den kpa pia yaa kpiagidi hali ke handuna daa tagi, anintuali. **6** N teni ke han puni nni yaaba, handuna siiga kuli bandi ayeli, bi den tie a yaaba ke a taa ba ki puni nni, bi kubi a maama. **7** Moala bi bandi ke han puni nni yaala kuli ñani a yaa kani, **8** kelima n caaba a tondu, bi mo gaa ki bandi ke n ñani a kani moamoani, ki go daani ke fini n soani nni. **9** N miadi a bi yaapo yo. Mii miadi a handuna po ka, n miadi a han puni nni yaaba yaapo yo, kelima bi tie a yaaba. **10** Min die yaala kuli tie a yaala, han die yaala mo kuli tie n yaala. N baa ti kpiagidi kelima bi yaapo. **11** N kan go yaa ye handuna nni, ama ban wani baa ye handuna nni, n kpendi a kani, Baa yua n gagidi, kubi han puni nni yaaba yeni kelima a yeli po. Ke ban tua yendo nani mini leni fini n tie yendo maama. **12** Min den ye leni ba handuna nni yaa yogunu n den kubi ba kelima a yeli po. N den kubi han puni nni yaaba yeni ke bi siiga baa yendo n ki bodi, yua n den baa bodi i diani n kua yaaka. **13** Moala n kpendi a kani, n maadi laa maama ki da ye handuna nni, ke ban baa n yaa pamanli buolu cain. **14** N waani ba a maama, handuna yaaba nani ba kelima baa go tie handuna yaaba, nani min ki tie handuna yua maama yeni. **15** Mii mia han ñani ba handuna nni ka, ama han kubi ba ke o biadio n da paadi ba. **16** Baa tie handuna yaaba, nani min ki tie handuna yua maama yeni. **17** Gagidi ki hanbi ba imoamoani nni kelima a maama tie imoamoani. **18** Nani han den soani nni handuna nni maama n moko soani ba handuna nni yene. **19** N gagidi ki hanbi n yuli apo bi nintuali, ke bani moko n gagidi ki hanbi bi yula apo imoamoani nni. **20** Mii mia ha bani bebe yaapo ka, ama n mia ha leni yaaba n baa tuo bi maama ki daani n yeli nni kuli yaapo. **21** Ke ban tua yendo nani fini Baa han ye n niinni ke n mo ye a niinni maama, bani moko ntua yendo yeni ke handuna yaaba n daani ke fini n soani nni. **22** N puni ba han puni nni yaa kpiagidi ke ban tua yendo nani tin tie yendo maama. **23** N ye bi niinni amo ye n niinni ke ban tua yendo cain, ke handuna yaaba n bandi ke fini n soani nni, ki go bandi ke a bua ba nani han baa nni maama. **24** Baa, n baa ke min ye naani han puni nni yaaba yeni moko n yaa ye lankani, ke ban yaa nua n kpiagidi, han puni nni yaa kpiagidi kelima ha den baa nni hali ke handuna daa tagi. **25** Baa yua n gagidi handuna yaaba ki bani a, ama mini wani bani a, bi ne bandi ke fini n soani nni. **26** N teni ke bi bandi a yeli n go baa teni ban bandili ki pugini

ke han bua nni yaa buama n dagidi bi pala nni, ke mini mo n yaa ye bi niinni.

18 Jesu n den maadi laa maama wani leni ojoadikaaba den ñani ki duodi sedilo fuanu. Sadinga den ye li kani, Jesu leni ojoadikaaba den kua lienni. **2** Judasa yua n den baa janbi o den bani li kani kelima Jesu den maani ki caa lipo leni onjoadikaaba. **3** Judasa den baa aminteeela cagiyenli leni U Tieno ddieng jiidikaaba bi kopadicianba yudanba leni falisieninba n soani yaaba. O den gedini ba li kani, ke bi kubi mu fitilisanmu leni ifantankadi leni ti toatiadi. **4** Jesu den bani yaala n baa tieni o kuli, ke o caadi ki yedi ba: yi lingi ñyme yo? **5** Bi den goa ki yedi o: Jesu nasaleti, o den yedi ba: Mini nna. Judasa yua n den baa janbi o den ye bi siiga. **6** Jesu n den guani ki yedi ba mini nna yeni bi den guani puoli ki ba yanyanli. **7** Ogo den guani ki buali: Yi lingi ñyme yo? Bi den yedi o: Jesu nasaleti. **8** Jesu den guani ki yedi ba: n waan yi ke mini nne. Li yaa tie ke yi lingi mine wani yin cedi yaaba ntienia wani ngedi. **9** O den yedi yeni ke wan den kpa maadi ya maama n tieni, mani nna: mii biani han puni nni yaaba siiga baa yendo. **10** Simono pieli yua n den pia ki jugisiega den noadiga, ki pedi ki jia bi kopadicianba bado naacemo tubili. O naacemo yeni den yi malikusa. **11** Jesu den yedi pieli guani ki huuni a jugisiega ku tuagu nni. Naami n kan ño Baa npuni nni ya tadiñokaaga bi? **12** Aminteeela cagili yeni leni bi yudaano leni jufinba n den soani U Tieno diegu jiidikaaba yaaba yeni den cuo Jesu ki loli o. **13** Bi eden kpa gedini o Hana kani, kelima wani Hana yeni den tie kayifa cuadiba, kayifa mo den tie bi kopadicianba bado laa binli. **14** Wani Kayifa yeni tie yua n den kpa teni jufinba yaa tundi n tienie: Li baa hani niyendo n kpe bi buolu yaaba po. **15** Simono pieli leni hoadikatoa den hua Jesu. Bi kopadicianba bado den bani laa hoadikoa. Lanyaapo o den baa ki yegi leni Jesu ki kua bi kopadicianba bado luolu nni. **16** Ama pieli den se niinpo bu buliñobu kani. Jesu hoadika bi kopadicianba bado n bani yua yeni, den guani ki maadi leni ya jafaano n guu bu buliñojabu yeni ki teni ke pieli kua. **17** Lane ojafaano yeni, den yedi Pieli: Amoko ki tie Ojoa ne huadikaaba siiga yua ka? o den yedi: Mii tie. **18** Bi tuonsoanba leni bi jiidikaaba den cuoni mi fantama ki yie, kelima ti wadi den ye, Pieli moko den cua ki taani ki yie leni ba. **19** Bi kopadicianba bado den buali Jesu o hoadikaaba maama leni o bangima maama fuuli. **20** Jesu den guani ki yedi: N den maadi asala nni ke bi niba kuli gba, daali kuli n yen maadi, li balimaama bangima diena nni, leni U Tieno diegu nni jufinba kuli n taagi naakani, mii wuoni li ba kuli. **21** Be yaapo ke abuali nni? Buali yaaba n den cengi bani wani bani min den maadi yaala. **22** Wan den maadi yeni bi jiidikaaba siiga yendo den pabi Jesu ki yedi naani abaa guani bi kopadicianba bado yeni yoo? **23** Jesu den guani ki yedi o: N ya maadi ki tudi, waani nni n tudima ama n ya maadi ke li tiegi be yaapo yo apua nni? **24** Lane Hana den loli o, ki teni ke bi gedini o bi kopadicianba bado kayifa po. **25** Li sua ke Simono pieli se li kani ki yie mi fantama. Lane bi den yedi o: Amoko tie o huadikaaba siiga yua yo de! O

den nia ki yedi: A -a mii tie. **26** Bi kopadicianba bado naacenba siiga yendo pieli n den pedi ki joandi yua yaa tubili yeni yaa kpiilo, moko den yedi o: Mii bi laa ke ha yegi leni o sadinga nni. **27** Pieli go den nia lanyogunu ku kootongu den mua. **28** Bi den ñiani Jesu Kayifa kani ki gedini o Gufeneeli Pilata bu jiali kani. Li den tie ku ti haa panpangu. Bani bi ka den kua li bu jiali kani ke ban da ti joagini bi yula, ki baa ki je mi pendima jaanjiema. **29** Lane Pilata den ñani ki gedini bi kani ki yedi o: Yi yedi ke o naa joa tieni be? **30** Bi den guani ki yedi o: O yaa bi tie nibiado ti kan bi cuo o ki cuani akani. **31** Lanyaapo Pilata den yedi ba: Yinba yi ba n taa o, ki jia o ti buudi leni yi balimaama. Jufinba den guani ki yedi o: Tii pia usanu ki jia nilo buudi ki kpa o. **32** Li den tieni yeni ke Jesu n den maadi okuuma maama yaama ntieni ki dudi. **33** Pilata den guani ki kua o bu jiakaanu ki yini Jesu ki yedi o: Naani fini n tie jufinba bado bi? **34** Jesu den guani ki yedi fini aba n maadi yeni bi, bi nitoa n yedi a la? **35** Pilata den guani ki yedi: Naani n mo tie jufi yoo? A Nibuolu yaaba leni bi kopadicianba n cuo ha ki cuani n kani! **36** Jesu den guani ki yedi; N diema naa tie handuna na niinni ka, n diema ya bi tie handuna handuna nne n naacenba bi baa koani ki gaa nni jufinba nuu nni, ama n diema naa tie handuna nne niinni ka. **37** Pilata den yedi o: Lanwani a tie bado yo? Jesu den guani ki yedi: A yedi n tie bado. N den cua handuna nni ki baa tiendi siedi imoamoani po yo. Yua n tie imoamoani yua kuli baa cengi n maama. **38** Pilata den yedi o: Be n tie imoamoani? Wan den yedi lani o den ñiani ki gedini jufinba kani, ki yedi ba: Mii laa tagiliba o niinni. **39** Ama nani lan tie yi bogida ke min faabi yipo niyendo paki jaanma yogunu yeni (lani n tie mi pendima jaanma) Yi bua min faabi yipo jufinba bado bi? **40** Bikuli go den taani ki kpaani: A-a wan ka, Banabasa. To, ki sua Banabasa yeni mo den tie sanjiale.

19 Lane Pilata den taa Jesu ki teni ba ke bi pua o, ijiani. **2** Aminteele den taa ikonkoni ki piani nani ki fogiliga yeni ki cibini Jesu yuli po, ki go taa bu kpalimoanbu ki golini o, **3** lani bi den kpendi okani, ki tua o, ti fuondi a jufinba bado ki pabini o. **4** Pilata go den ñiani ki gedini jufinba kani ki yedi ba: N baa teni ban ñani o, yi kani yin bandi ke mii laa tagiliba kuli o kani. **5** Lane Jesu den cua bi kani ki ciibi ikonkoni fogiliga ki goli bu kpalimoanbu. Pilata den yedi ba: Noa mani ojoa na. **6** Bi kopadicianba yudanba leni bi jiidikaaba n den Jesu bi den kpaani ki tua: joani o li dapoanpoanli po, joani o, li dapoanpoanli po. Pilata den yedi ba: Yinba yiba n taa o, ki joani li dapoanpoali po, kelima mini, mii laa ke o tieni liba yaala baa teni min cuo o. **7** Jufinba den guani ki yedi o: Tinba wani ti pia li balimaama, laa balimaama nni mo li bili ke wan kpe, kelima o den yedi ke o tie U Tienu bi jua. **8** pilata n den gbadi laa maama ojawaandi den pugini. **9** O den guani ki kua obujiakaanu kani ki bualu Jesu añañi le yo? Jesu ki den guani o li ba kuli. **10** Pilata den yedi o: Mini n maadi ke ajymini nni? Haa bani ke n pia upaañu ki baa fidii ki teni ban joani a ku daagu po, yaaka ki faabi a yo? **11** Jesu den guani ki yedi o: Akan baa bali ba kuli npo, bi yaa den puni a li tanpoli po. Lanyaapo n teni ke yua

n cuo nni ki cuani akani yeni opia itagili boncianla. **12** Lanyaapo Pilata den lingi wan baa tieni maama ki faabi Jesu, ama jufinba den tua: A ya faabi onaa joa haa go tie Sesa Danli kelima yua n yedi ke otie bado kuli fiini mi yiema Sesa po. **13** Pilata n den gbadi laa maama o den ñiani Jesu niinpo, ki guani ki kali o bujiakaanu po ke u ye yaa kaanu n yi ti tanpabidi luolu, Ebilo maama nni u yi Gabata. **14** Laa daali den tie paki bogidili daali, pilata den yedi jufinba diidi mani yi bado nna. **15** Bi den tieni ki tua kpaa o, kpaa o, joani o li dapoanpoanli po! Pilata den yedi ba: Min joani yi bado li dapoanpoanli po bi? Bi kopadicianba yudanba den guani ki yedi o: Tii pia baditoa kali Sesa. **16** Pilata den teni ba Jesu ban joani o li dapoanpoanli po, bi den taa Jesu ki gedini o. **17** Jesu den bugi o dapoanpoali ki ban pundi ban yi yaa kaanu ku yukolinkuogu, Ebilo maama nni bi yi li kani Goligota. **18** Bi den joani o lan kane li dapoanpoanli po, bi go den joani nitoba bonbilie, yendo o jienu olielo mo organu ke Jesu ye bi siiga. **19** Pilata den diani idiani ki tabini Jesu dapoanpoanli, diidi wan den diani yaa maama: Jesu nasaleti jufinba bado. **20** jufinba boncianladen cogi idiani yeni kelima ban den joani Jesu naankani den kuu leni udogu, ban den diani yaa mabuolu nne: Ebilunba, Gileka leni latena maama nni. **21** Jufinba kopadicianba badi ba den yedi Pilata: Da diani jufinba bado ka, ama han diani ke o yedi o tie jufinba bado. **22** Pilata den guani ki yedi ba: Min diani yaala n diana. **23** Yaa minteele n joani Jesu den boagidi otiasi kaani naa Ban bonba naa yeni yua kuli den taa kaanyendu, bi go den taa o liadicianli yaali n ki den pia hialu baa kaanyendu kelima li den tie cabiyenli hali tanpoli ki ban jiidi tiipo, bi den yedi bi yaba, **24** tin da padili, ama tin puali caaca, ki le yua n baa diedili, li den tieni yeni ke idiani n yedi yaala n tieni: Bi boagidi n tiayiekaadi bi siiga, ki pua n liadicianli caaca, lani n tie aminteele n den tieni yaala. **25** Jesu naa leni onaa waalo bonpuoga leni Maliyama, kilopa pua leni Maliyama Magidala yua, den se ki kuu Jesu dapoanpoanli **26** Jesu den laa o naa leni wan bua yaa hoadikoa ke o se ki kuu o kani, o den yedi onaa: Pua nualu abi jua nne. **27** Oden yedi ohoadikoa yeni nualu anaa. Lane o hoadikoa yeni den taa Jesu naa ki ban kubi o, o den po. **28** Lani yaa puoli Jesu den bani ke li bonla kuli tieni ki dudi, o den yedi uñuñuulu pia nni, o den yedi yeni ke yaala n den diani idiani nni n tieni ki dudi. **29** Ku ñintiagu den se li kani ki gbie leni mi ñinmiligima. Niyendo den taa ucietuogu ki pagi lieni ki fini isope benu ki gedini Jesu ñoabu kani. **30** Jesu n den fua mi ñinmiligima yeni o den yedi li borla kuli tieni ki dudi, lane o den tibiri ki cabi onaano ki kpe. **31** Li den sua ke li tie li bogidili daali ki baa fii ki faa U Tienu fuodima daali, yaali n gagidi ki tie jaancianma. Jufinba naa den bua akpiema n yaa baa ki ye a dapoanpoana po, laa daali. Lanwani bi den mia Pilata wan cedi ban kuakua yaaba n ye adapoanpoana po taana ki ñiani ba likani. **32** Lanyaapo aminteele den gedi likani ki kua onikpialo yaa taana leni lielo ban den joani yaaba adapoanpoana po leni Jesu. **33** Ban den pundi Jesu kani ki sua ke okpe baa den kua otaana. **34** Ama minteele siiga yendo den taa okpaanli ki muu ki kadi Jesu logili ke mi

soama leni mi ñima den ña ki wudi. **35** Yua n den laa wani ntieni lipo siedi, osiedi tie moamoani, obani ke li tie moamoani, otieni siedi yeni ke yi moko n tuo ki hoadi Jesu ki dugi op. **36** Lani kuli den tieni ke idiani n yedi yaala n tieni ki dudi. Bi kan kua o kpaba siiga baa bonyenli. **37** I diani go yedi kaanto: Bi baa diidi ban den muu yua. **38** Li yaa puoli Alimate dogu yua Josefi, yua n den tie Jesu hoadikoa hasili nni, kelima o den jie jufinba, den mia Pilata wan pa o, Jesu gbannandi Pilata den puni o usanu ke o taa Jesu. **39** Nikodema yua n den kpa gedi Jesu kani ku kani ñiagu moko den cua ki taani leni Josefi, ki cuani mili leni alowesi ki kakali ki taani ke li kpiagu den pundi kilo piitaa. **40** Laa jaliediba n den taa Jesu ki fini o acabipiena leni tulale nani Jufinba n maani ki tiendi maama. **41** Ban den joani Jesu naankani yeni den kuu leni sadinga ke li kakupanli ye leni yaali ke baa piini kuli toa leni. **42** Nani lan den tie jufinba n baa bogini mi fuodima daali yaa daali yeni bi den piini Jesu lankani kelima lankani n den kuu.

20 A denleleeda cilima daali, ku ti haapanpangu, ke li daa yendi, Maliyama Magidala den gedi likuli po. O den sua ke bi fuadi litanli likuli ñioabu kani. **20** O den sani ki gedi Simono pieli leni Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni kani, ki yedi ba: Bi fiani o Diedo likuli nni, tii bani ban gedini onaani. **3** Pieli leni ohoadikalielo den ñani ki caa likakuli po. **4** Bani bonbilie yeni kuli den tiini, ama ohoadikalielo den sani ki ciadi Pieli ki pundi likakuli kani ki ha o. **5** O den diidi likakuli nni ki laa acabipiena bebe, ama waa den kua. **6** Simono pieli den pundi ki kua likakuli nni ki sua acabipiena ke aye tiipo. **7** Leni ban den fini Jesu yuli yaa cabili, ke li gbabu ki bili li yaa kaanu. **8** Lane ohoadikalielo moko den kua likakuli nni, wani yua n den pundi ki ha Pieli. O den laa ki daani. **9** Kelima bi daa den bandi idiani n yedi yaala ke li tie tiladi Jesu n fii bi tinkpiba siiga. **10** Li yaapuoli bi hoadikaaba yeni den kuni bi den po. **11** Maliyama den se likakuli niinpo ki buudi, wan den buudi yeni o den buani ki diidi likakuli nni, **12** O den laa Malekinba bonbilie ke bi yie ti tiapiendi, Jesu gbannandi n den dua naankani, yendo oyuli po, o yua mo o taana po. **13** Bi den yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, o den guani ki yedi o: kelima bi ñani n Diedo likakuli nni, mii bani ban duani o naani. **14** Wan den yedi yeni, o den gbegidi ki diidi ki sua ke Jesu se, ama waa den bani ke li tie Jesu. **15** Jesu den yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, a lingi ñame yo? O den tema ke li tie o koadaane, o den yedi o: Li ya tie fini n taa o han waani nni, wan ye naankani min ban taa o. **16** Jesu den yedi o: Maliyama, o den gbegidi ki nuali o, ki maadi Ebilu maama nni, ki yedi labuni, lan n tie canbaa. **17** Jesu den yedi o: Da sii nni kelima n daa doni ki gedi n Baa po ama gedi n kpiiba po ki ban yedi ba: ke n baa do ki gedi n Baa yua n tie yi moko yaa Baa leni n Tieu yua n tie yi moko yaa Tieu yeni po. **18** Maliyama magidala den gedi ki ban waani bi hoadikaaba ke o laa o Diedo, ki waani ba wan yedi o yaala. **19** Laa daali yaa ñiagu, dana lele cilima daali yeni, bi hoadikaaba den ye li dieli nni, ke li buliñoana lo kelima bi jie jufinba. Jesu den cua ki sedi bi siiga ki

yedi: Mi yanduanma n yaa ye leni yi. **20** Wan den yedi yeni, o den waana ba o nii leni o logili, bi hoadikaaba pala den mangi kelima bi laa o Diedo. **21** Jesu go den yedi ba: Mi taaliema mi yanduanma n yaa ye leni yi, nani Baa n soani nni maama, n moko soani yi yene. **22** Laa maama pendima, o den fuo bi po ki yedi: Gaa mani U Tieu fuoma yua. **23** Yin puni yaaba sugili kuli baa ba sugili, ama yin ki puni yaaba sugili, kan baa sugili. **24** Toma, yua n go yi li poli ki tie bi piiga n niliediba siiga yendo, waa den ye bi siiga Jesu n den doagidi bi po yaa yogunu, **25** o hoakalieba den yedi o: Ti laa o diedo. Ama o den yedi ba: N yaa laa ban den kpaa o nii naani yeni, ki tuuni n nubili lienni ki go laa o logili ki tuuni n nubili lienni n kan daani. **26** Dana nii n den pendi Jesu hoadikaaba go den ye li dieli nni ke a buliñoana lo, Toma den ye leni ba, Jesu den doagidi bi siiga ki yedi ba: Mi yanduanma n yaa ye leni yi! **27** Lani o den yedi: Toma tandi a nubili ki tuuni n nii nni, go tuuni n logili nni moko ki da luo li dandanli, ama han daani. **28** Toma den guani ki yedi o: N Diedo leni n Tieu, Jesu den yedi o: **29** Kelima a laa nni lani n teni ke a daani, li pamanli ye leni yaaba n daani ki daa laa. **30** Jesu go den tieni bancianma boncianla o hoadikaaba nuntuali, yaama n kaa diani li naa tili nni, **31** Ama yaama n tieni diani ke yin daani, ke Jesu tie Kilisiti yaala n bundi U Tieu n gandi yua, U Tieu Bijua ke yi ya daani yin baa li miali o yeli po.

21 Lani n pendi Jesu go den doagidi o yuli, o hoadikaaba po tibeliada fiincianma boanjaali po. Diidi wan den doagidi o yuli bi po maama: **2** Simono Pieli, Toma ban go yi yua li poli, Nataneli Galile yua, leni Sebede bi jaba leni Jesu hoadikaaba toaba bonbilie, den taa ki ye. **3** Simono Pieli den yedi ba: N baa gedi u jankpaanu. Bi den yedi o: Ti moko baa yegi leni a. Bi den ñani ki kua ku ñinbiagu nni ki gedi u jankpaanu, ama laa ñiagu baa den baa li ba kuli. **4** U yienu n den pudi yaa yogunu Jesu den se li boanjaali po, ama bi hoadikaaba ki den bandi ke li tie Jesu yo. **5** Jesu den yedi ba: N bila yii pia bonjekaala? Bi den guani ki yedi o: Tii pia li ba. **6** Oden yedi ba: Lu mani yi taali ku ñinbiagu jieno po yi baa ba. Lane bi den luni utealu ki cuo yi jami hali maama ke baa fidu ki baa dadi u. **7** Lane Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni den yedi pieli: O diedo yo de! Pieli n den gbadu ke li tie o Diedo, o den ñani ki taa o tiadi ki yie kelima o den ye mubile mi ñima nni. **8** Yaa hoadikaaba n sieni den cua leni ku ñinbiagu ki dadi yi taali ke yi gbie leni ijami ki ñani li gbanli po, kelima bani leni li gbanli foagimu ki den cie nukpanduna kobilie. **9** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ki sedi li boanjaali po bi den sua ke mi fantama co likani ke ijami huaba ke dupen mo ye. **10** Jesu den yedi ba: Cuani mani yin cuo yaa jami yeni ne. **11** Simono Pieli den kua ku ñinbiagu nni, ki dadi yi taali ki cuani li boanjaali po, ke yi gbie leni yaa jangbenga n pundi kobiga n piimu n bonbitaa, ama baa ke yi jami den yaba bi taali naa den padi. **12** Jesu den yedi ba: Cua mani ki siibi, ama bi siiga baa yendo ki den buali o, a tie ñame yo? Bi den bani ke li tie o Diedo. **13** Jesu den nagini ki taa dupen ki teni ba ki go teni ba ijami moko. **14** Lani n den tie mi tataama ke

Jesu doagidi o yuli, o hoadikaaba po, o fiima bi tinkpiba siiga puoli. **15** Ban den dini ki gbeni Jesu den yedi simono pieli: Jonasa bijua Simono, a buani ki cie yaaba n tiene bi? O den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den guani ki yedi o: Yaa kpaa n pebila. **16** O go den yedi o mi taaliema, Jonasa bijua Simono ha buani? Pieli den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **17** O go den yedi o mi tataama: Jonasa bijua Simono a bua nni? Lanyaapo Pieli yama den yagi leni wan buali o, hali taalimata ha bua nni, lane o den guani ki yedi o: o Diedo a bani li bonla kuli, a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **18** N waani a imoamoani han bi tie jawaalo a bi yie ki ñagindi a gbanñagidigu fini a ba ki caa han bua naani. Ama a yaa ban podi a baa tandi a nii, nitoa n ñagini apo, ki go dadi ki gedini a, han ki bua naani. **19** O den maadi yeni ki waani pieli n baa kpe yaa kuuma lan kpiagi o Diedo, lani o den yedi pieli hoadi nni. **20** Pieli den jigidi ki laa Jesu n bua yaa hoadikoa yeni ke o kpendi bi kani, wani n tie yua n den duani ki paani o yuli Jesu benli po ban den janbi o yaa ñagu yeni, ki buali o: o Diedo ñjme n baa janbi a? **21** Pieli n den laa o, o den yedi Jesu: N Diedo one mote? li baa tua opo lede? **22** Jesu den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baan guani ki cua, lan tie maama kuli fini wani li huadini de! **23** Lane mi maama den yadi bi kpiiba siiga, Jesu yedi laa hoadikoa kan kpe, ki sua Jesu naa yedi Pieli ke laa hoadikoa kan kpe ka, ama o den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baa guani ki cua, li hua ha bi? **24** Laa hoadikoa n tiendi yaa bonla n tieni siedi ki go diani la, ti bani ke osiedi tie moamoani. **25** Jesu go den tieni bontoala boncianla, bi ya bi diani li kuli bonyenla yenla, handuna na niinni kan bi yaa pia yaa kaanu n baa fidi ki ga ban diani yaa tila.

Jesu Tondiba Tuona

1 Tewofila min den kpa diani ya tili nni n den togidi Jesu n den cili ki tiendi yaala ki go bangi yaala. **2** Hali ki pundi ya daali ke o den doni tanpoli. Hali ke o daa doni, U Tienu fuoma yua paaciamu po, o den o den teni o ñoabona o tondiba wan den gandi yaaba. **3** O fala puoli o den doagidi o yuli bipo ki fo ki waani ba yaa bonla n yaba ki tie seedi ke laa pia niama ke o ye ki maadi leni ba U Tiema maama fuuli. **4** Dayenli wan den ye leni ba o den teni ba li ñoabonli ki yedi ba: yin da ña Jelusalema ama yin guudi baa n den niani ya ñoanianu yin den gbadji ke n maadi yaala ya maama. **5** Kelima Jan den batisti leni mi ñima ama yinba wani li kan cie danaba ke yi baa ba U Tienu fuoma yua ya batismu. **6** Bi yjoadikaaba n den taani, bi den buali o ki yedi: o diedo naani yaa yogunu n tie na yo ke I salele nibuolu ba goa ki diedi bi diema? **7** O den goa ki yedi ba: laa tie yinba ka n bandi baa n bili yaa yogini leni ya dana kelima wani oba ya bali po. **8** Ama yi baa ba u paalu U Tienu fuoma yua ya jiidi yipo ya yogunu, yi baa tie n seedinba Jelusalema nni, Jude po, leni Samali kuli ñali ki pundi ñanduna banlu kuli. **9** Jesu n den yedi yeni o den doni tonpoli ban se ki diidi ya yogunu, ku tawaligu den pigini o bi nuni po. **10** Wan den ca ya yogunu ke bi yjoadikaaba se ki diidi tanpoli, jaba lie yaaba n yie ti tiapiendi bi yula bipo ki yedi ba: **11** yinba Galikle yaaba be ya po ke yi se ki diidi tanpoli nanda? Wani Jesu yua n ñani yi siiga ki gedi tanpoli yeni baa goa ki cua nani yin la ke o ca maama. **12** Lani bi den jiidi Olife tidi juali po ki guani Jelusalema. Li juali yeni leni Jelusalema banli den tie Kilo dajenbiyenga. **13** Ban den pundi, bi den kua li dieli nni ki doni li dietuadili po ban den maani ki taagi naankani. Li den ti Pieli, Jan, Jaka leni Andile, Filipi, leni Toma, Batelemi, leni Matiyu, Alife bijua Jaka, leni Simono ban yi yua o yankuadaano, leni Jaka bijua Jude. **14** Bikuli den pia yanyenma ki taagi ki jaandi kaa cedi, bani bi puoba, leni Jesu na Maliyama leni Jesu waamu. **15** Laa dana nni Pieli den fi ki sedi o kpiiba siiga bani yaaba n den taani ki bua ki pundi niba kobia n piilie ki yedi: **16** n kpiiba li den tie tiladi ke i diani n kua, ke U Tienu fuoma yua n den tuodi ki maadi yaala Dafidi ñoabu nni n tieni. O den tuodi ki maadi Judasa maama. Wani yua n den gobidi yaaba n den n den cua ki cuo Jesu. **17** Judasa den tie ti siiga yua ki ta leni ti tuonyenli. **18** O den da u kuanu leni wan den tieni mi biadima ki ba ya pani ki baa li kani ki tandi ke o siiga pudi ke o nuadi yayadi. **19** Jelusalema yaaba kuli den bandi ke li tieni yeni ñali ke bi yi laa kuanu bi maama nni Akelidema lani n tie mi soama kuanu. **20** Kelima li diani Pisominba tili nni: o diegu n tua diegbengu oba kuli n da go ye lienni ke nitoa mo n ga o tuonli. **21** Kali yaaba n den yegi leni ti siiga ti diedo n den ye leni ti ya yogunu ki cili Jan n den batisti ya yogunu ki pundi ñali wan n den ñani ti siiga ki doni tanpoli ya yogunu. **22** Li tie tiladi ke bi siiga yendo n taani leni ti ki ya tiendi seedi ke Jesu fi bi tinkpiba siiga. **23** Bi den bili niba lie yela; Josefi ban go yi yua Basabasa ki go yi o Jusitusa. **24** Li yaa puoli bi den tieni jaandi n tie

na: O diedo fini yua n bani nilo kuli pala waani ti bi naa niliediba siiga ñan gandi yua, **25** ke wan tua Jesu tondo ki ya tugil li naa tuonli nni. **26** Bi den toani tiatia ke li baa Matiasa po, ke o taani leni bi piiga n dondonyendiba.

2 Li danpili jaanma n pundi, Jesu yjoadikaaba kuli den ta ki ye kaanyendu. **2** Lanyogunu lanyogunu ku fuugu den ñani tanpoli po ki naani leni ku faciangu, ki gbieni ban ka ya dieli nni. **3** Bi den laa ya landi naani leni mi fatanlanma ke yi paadipaadi ki maani yua kuli po. **4** Bikuli den gbie leni U Tienu fuoma ki cili ki maadi mabotoe nni nani mi fuoma n puni ba ban maadi maama. **5** Li sua ke ya Jufinba n fangin U Tienu ki ye ñanduna nibuoli kuli siiga da den cua ki ye Jelusalema. **6** Ban den gbadji ku fuugu yeni, bi den taani ki yaba. Li den paki ba boncianla kelima yua kuli den gba ke bi maadi o mabocole nni. **7** Ki yanlidiga leni li pakili den cuo ba ke bi tua: yaaba n maadi ne baa tie Galile yaaba kaa? **8** Li nan tie lede ke ti gba ke bi maadi yua kuli mabocole nni? **9** Tinba yaaba Pati leni Medi yaaba, leni Elama yaaba, ki go tie yaaba n tie Mesopotami, leni Jude, leni Kapadosi leni Ponita leni Asi. **10** leni Filiji, Panfili, Ejibiti leni Silena ya tin buoli kuli, leni ti siiga yaaba n ñani Loma ki cua ke bi tianba tie Jufinba, bi tianba mo tie nilariba yaaba n lebidi ki yjoadi U Tienu, leni Kileta yaaba leni Alabi yaaba. **11** Li ga lede ke tikuli yua kuli gba ke bi maadi o mabuolu ki togidi U Tienu n tieni ya bancianma. **12** Li pakili den cuo bikuli ke baa bani ban maadi yaala. Bi den buali biyaba line baa ki yedi be? **13** Bi tianba mo den ñuadi ba ki tua: Bi ñuni duven ki gaadi. **14** Lani, Pieli den sedi leni bi piiga tondiyendiba ki kpaani ki yedi: yinba Jufinba leni yaaba n ye Jelusalema ne kuli cengi mani n maama bojanla ki bandi line: **15** duven kaa cuo ya jaba n tieni nani yin tama maama. Kelima u yienu daa paagi. **16** Line tie o sawalipualo joeli n den maadi yaala ya maama ki yedi: **17** U Tienu yedi daa: a juodi dana yogunu n baa teni n fuoma n jiidi ki yayadi bi nisaaliba kuli po. Yi bijaba leni yi bisiaba baa pua sawali, yi jawaaba baa ba li bonlekaala, yi jakpela mo baa dangi ti dangidi. **18** Yeni de, laa dana nni n baa teni n fuoma jiidi, ki yayadi n naacenba leni n potuada po, ke ban pua sawali. **19** N ba tieni li bonlidinkaala tanpoli, ki go tieni sinankeenba ki tinga nni. Mi soama, mi fantama leni a muñijuana. **20** U yienu baa lebidi ki biigi, o ñamaalo moko baa lebidi ki moandi nani mi soama yeni. Hali ke O diedo daali ya dacianli npia ti kpiagidi yeni daa cua. **21** Lani yua n jaandi ki mia O diedo yeli nni kuli baa faabi. **22** Yin Isalele yaaba, cengi mani mi naa maama. Nasaleti yua Jesu, U Tienu n den tieni yua yaapo seedi yi kuli nintuali kelima wan den tieni yaa bancianma leni yaa bonlidinkaala leni yaa sinankeenba yi siiga yeni, nani yinba yiba n bani maama. **23** Bi den laa joa ki teni o yi nuu nni nani U Tienu n den jagi ki bili maama ki tuodi ki bani ke li baa tieni yeni. Yi den kpa o ki teni ke yaaba n kaa fangi U Tienu den joani o li dapoapoanli po. **24** U Tienu den fiini o bi tinkpiba siiga, ki faabi o leni mi kuuma lolima, li kan den tuo mi kuuma n yaa muubi o moko. **25** Kelima Dafidi den yedi opo line: N den

nua o Diedo n kani yogunu kuli. O ye n jienu ke n yama n da yagini. **26** Lani n teni ke n pali mani, ke n lanbu maadi li pamanli maama, n gbannandi mo baa ye leni mi suginma. **27** Kelima fini U Tienu kan ja nni bi tinkpiba diema nni. A kan tuo ke a nigagidirjamo n la mi bedima. **(Hadēs g86)** **28** A teni ke n bandi li miali sangu, a go baa teni n pali n yaa mani boncianla kelima a ye leni nni. **29** Pieli go den yedi: N kpiiba n baa fidi ki kadi ki waani yi ti yaaja Dafidi maama. O den kpe ke bi piini o, o kuli mo ye ti siiga jiali dinla. **30** Kelima o den tie sawalipualo kua sawali, ki bani ke U Tienu niani o o ñoanianu ki poli ke o baa teni o puolijuani siiga yendo n ti kali o gbandi po. **31** Lani yaa po o den maadi ki tuodi ki waani U Tienu n gandi yua fiima bi tinkpiba siiga maama fuuli. Moamoani U Tienu ki den ja o bi tinkpiba diema nni, o gbannandi mo ki bedi. **(Hadēs g86)** **32** U Tienu den fiini o bi tinkpiba siiga. Ti kuli tie lipo seedinba. **33** U Tienu n den duoni o o jienu po ki kpiagi o, o den baa wani Baa kani U Tienu Fuoma Yua nani U Tienu n den niani maama, ki yayadi o tipo, nani yin nua ki go gba maama. **34** Dafidi naa den doni ki gedi tanpoli po ama o nan yedi: O Diedo U Tienu den yedi n Diedo: Kali n jienu po, **35** jiali min baa guli a yibalinba ñjan ñjma ba. **36** Pieli go den yedi: Lani yaa po yinba Isalele yaaba kuli, yin bandi mani bonjanla ke U Tienu teni ke Jesu, yin den joani yua li dapoanli po, tie o Diedo leni U Tienu n gandi yua. **37** Ban den gbadu mi naa maama mi den cuo bi pala ke bi yedi pieli leni o tondilieba: Ti kpiiba, ti baa tieni lede? **38** Pieli den goa yedi ba: Lebidi mani yi yama, yi siiga yua kuli n batisti leni Jesu Kilisiti yeli nni, ke yin baa sugili yi tuonbiadi po. Lani yi baa ba U Tienu paabu yaabu n tie U Tienu Fuoma Yua. **39** Kelima U Tienu ñoanianu yeni tie yinba yaapo leni yi bila yaa po, ki go tie yaaba n ye jiali foagima yaa po, o Diedo ti Tienu n baa yini yaaba kuli. **40** Pieli den maadi matoama boncianla ki pugini, ki tiendi seedi Jesu po ki tundi ba ki yedi ba: Sani mani ki faabi yi yula leni bi naa nibiadiba. **41** Bi den batisti yaaba n den ga o maama. Laa daali yaaba n den pugini bi njoadikaaba po den bua ki pundi niba tudata. **42** Bi den kuani bi yama ki gaani Jesu tondiba bangima, ki taagi li dandanli yaaba taanli nni, ki taandi ki taani dupen ki go jaandi yogunu kuli kaa cedi. **43** Li fangili den cuo nilo kuli. Jesu tondiba den tiendi mi bancianma leni li bonlidinkaala boncianla. **44** Yaaba n den daani Jesu kuli den ye kaanyendu, ki taani bi bonpiakaala ke li tie bi kuli yaala. **45** Bi den yen kuadi bi kuani leni bi loagi, ki boagidi laa ligi bi siiga nani yua kuli n luo maama. **46** Daali kuli bi den taagi U Tienu diegu nni leni yanyenma kaa cedi, ki caa bi yaba deni ki taandi ki taani dupen, ki boagi bi jiema leni biyaba leni li pamanli leni li paddingili, **47** ki pagi U Tienu ki baadi li seli bi niba kuli nuntuali. Daali kuli o Diedo go den faabidi nitoaba ki pugidi Kilisiti n yini yaaba.

3 Pieli leni Jan den caa uTIENU diegu po i jaandi yogunu: li den tie li yenlebidili yogunu. **2** li den pia joa yua n mali ki tie wabo, ke bi den tugi ki caani o u yogunu kuli u TIENU diegu buliñoabu yaabu n yi bu buliñoajanbu. ke wan ya miadi yaaba n koa u TIENU diegu nni. **3** laa joa

n den la Pieli leni Jan ke bi ba kua u TIENU diegu nni o den mia ba bu miabu **4** Pieli leni Jan den noanli o ki yedi: noanli ti. **5** lani o den noanli ba ki tama ke o ba baa bikani bonla ba. **6** Lani Pieli den yedi o: mii pia ligi, mii pia wula mo, ama min pia yaala n puni a la: jesu kilisiti nasaleti yua yeli po, ffi ki ya cuoni. **7** Lani o den cuo o jieni ki fiiri o. laryogumu o taara leni o tuga kuli den paagi. **8** O den yugi ki sedi yenma ki ji cuoni. O den yegi leni ba ki kua u TIENU diegu nni ki cuoni ki yugi ki ciina ki pagi U TIENU. **9** Bi niba kuli den laa o ke o cuoni ki pagi u TIENU. **10** Bi den bandi ke li tie yua n den kaa u TIENU diegu buliñoajanbu kani ki miadi mi todima, li paki cianli den cuo ba leni yaala n tieni o. **11** Nani wan ki den tabidi Pieli leni Jan, li pakili den cuo bi niba kuli ke bi sani ki gedi bikani Salomonu ciagu kani. **12** Pieli n den la laa bonla, o den yedi ku niligu: yinba Isalele yaaba, be yaapo ke yaali n tieni ne paki yi? be yaapo ke yi nua ti nani li tie tinba n teni ke o joa na cuoni kelima ti paalu po yaka kelima tin fangi u TIENU maama yaa po? **13** Abalahama, Isaaka leni Jakoabo TIENU, wani ti yaajanba TIENU, den kpiagi o nacemo Jesu, yin den yie yua yeli ki go teni o Pilata, yua n den jagi ke ban ja o. **14** yi den yie wani o nigagidirjamo leni o nitieginkoa, ki den mia ban faabi yi po o nikpalu. **15** Yi dn ku li miali ya diedo, u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga; ti tie siedinba laa bonla po. **16** Li tie li dandanli Jesu yeli po n teni ke ya joa n tie na, yin nua ki go bani yua, pagi kelima Jesu yeli po. Li tie li dandanli wani Jesu po n teni ke o joa ne paagi cain yikuli nintuali. **17** moala n kpiiba, n bani ke yinba leni yi yudanba den tieni lankuli kelima yii den bani yin tieni yaala. **18** AMa u TIENU den kuani yeni, wan den tuodi ki teni ke o sawalipuaba pua sawali ki waani yaala. Lani n tie ke wan gandi yua den ba la fala. **19** Lebidi mani yi yama ki daani u TIENU ke wan duuni ki ñhani yipo yi tuonbiadi, **20** lanwani o diedo ba cuani mi fuodima yogini, ki soani Jesu kilisiti wan den tuodi wan den tuodi ki jagi ke o ba soani yipo yua. **21** Wani Jesu ba ye tanpoli jiali li yogunu n ba ti pundi ke u TIENU baa guani ki ñjambi li bonkla kuli nani wan den tuodi ki teni ke o sawalipuaba yaaba n gagidi pua sawali ki yedi yaala jiali yogu. **(aiōn g165)** **22** Muusa den yedi: li miali Diedo yi TIENU baa fiini yi buolu siiga o sawalipuali nani mini yeni; yin cengi mani wan ba yedi yi yaala kuli. **23** lanwani yua n yie o kan cengi laa sawalipulo kuli bi ba ñhani o uTIENU niba siiga ki bolini o. **24** Ki cili Samuelsi leni bi sawalipuaba yaaba n njoadi o ki soagini u TIENU maama kuli, den tuodi ki waani ya dana n tie na maama fuuli. **25** Yi tie bi sawalipuaba bijaba leni wan go den kuani ya rjantaado leni ti yaajanba, ki yedi Abalahama: ñjanduna nibuoli kuli ba baa li seli kelima a puoli ñjani yaa po. **26** u TIENU den fiini o nacemo Jesu ki kpa soani o yinba yaa kani ke wan seligi yi ki teni yuakuli n lebidi ki ja o tuonbiadi.

4 Pieli leni Jan n den maadi leni bi niba yeni, bi kopadicianba leni u TIENU diegu guudikaaba yudaano leni sadusieninba den cua likani. **2** pi pala ki den mani Pieli leni Jan n bangi bi niba ki wangi ba ke bi tinkpiba

kuli ba fii kelima Jesu den fii bi tinkpiba siiga. **3** bi den cuo ba ki kuani ba li kpaadidieli nni. Hali lan ba fii ki faa kelima u yienu den bua ki kua. **4** Ba yeni yaaba n den cengi bi maama siiga borcianla den daani Jesu ke bi coali den bua ki pundi jaba tuda mu. **5** lan den fii ki faa jufinba yudanba leni bi nikpeliba leni li bali maama bangikaaba den taani jelusalema. **6** Bi kopadicianba bado hana, leni kayifa, leni jan, leni aleksandriya yaaba n sieni ki tie bi kopadicianba buolu kuli. **7** bi den teni ke Pieli leni Jan sedi bi siiga ke bi buali ba: u laa paalu bi yjme ya yeli nni ke yi tiendi yeni? **8** Lani u TIENU fuoma den gbieni Pieli ke o den yedi ba: yinba bi patieba leni isalele nikpela, **9** yi buali dinla ya tuonganli n tieni o na wabo po maama fuuli, leni lan ga maama ke o paagi. **10** TO, yinba yaaba n yene kuli leni isalele yaaba yaaba nsieni kuli, yin bandi mani ke li tie nasaleti yua Jesu kilisiti ya yeli po, yin den joani tua li dapoanpoanli po, ke u TIENU fiini o bi tinkpiba siiga, ke ya joa n tie na paagi cain ki se yi nintuali. **11** Wani Jesu ntie yinba bi tanmaaba n den luni ya tanli, lini n tua li tanpuuli tanjigi. **12** mi tindima ki ye nitoa kuli kani, kelima yetoali ki ye ñanduna nni tin ba tindi kelima yaali po tiladi. **13** Ban den laa Pieli leni Jan pia ya papaali, li den paaki ba kelima bi bani ke bi taliginba kaa kua cogu, bi den bandi ke bi tie yaaba n den taa ki ye leni Jesu. **14** Ban den nua ke ya joa n paagi se Pieli leni Jan kani, baa den fidi ki guani ba liba. **15** Bi den teni ke bi ñani bi cancannikpeliba taanli nni ke bi lebidi ki juogi ki yedi: ti ba tieni bi naa jaba lede yo? **16** kelima jelusalema yaaba kuli bani ke bi tieni mi bancianma, ti moko nan kan fidi ki nia. **17** Ama ke laa maama n da yadi bi niba siiga ki pugini, tin fu leni ba ki yie bi po ke ban da go maadi oba kuli laa yeli nni. **18** Lani bi den guani ki yini ba ki ba ki yie bi po cain ke ban da go maadi ki bangi bi niba Jesu yeli nni. **19** Pieli leni Jan den guani ki yedi ba: biigii mani ki le li ya tiegi, u TIENU po ke tin tuo yi yaama ki cedi wani u tienu yaama. **20** Kelima tin kan fidi ki kan maadi tin laa yaala ki go gbadil taala. **21** Bi cancannikpeliba go den funi leni ba ki yuandi ki yja ba. Baa den laa ban ba cuoba kelima yaala yapo, kelima bi niba kuli den kpiagidi u TIENU kelima yaala n tieni po. **22** Kelima ban den tieni ya joa po mi bancianma ke o paagi den kpeliga ki cie bniia piina. **23** Ban den yja ba ke bi ñani bi den gedi bi lieba po, ki ban waani ba bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba n yedi ba yaala kuli. **24** Ban den gbadil lani, bi den taani ki jaandi ki mia uTIENU ki yedi: Ti diedo, fini n tagi tanpoli, ki tinga, mi ñincianma, leni yaala n ye mi ni nni kuli. **25** A den maadi ke u TIENU fuomi yua teni ke ti yaaja Dfidi a nacemo soagini a maama ki yedi: be n teni ke bi nilanba fii ki tiendi ku fuug, ke i nibuoli mo pia la yantiabiada. **26** ke ki tinga badiba kuli fii ki sedi. bi badijaba mo taani ki tu ñoayenbuki fii ki sedi o diedo po leni wan gandi yua. **27** Moamoani o bado elodo leni ponisa pilata den taani yanyenma leni yaaba n kaa tie isalele yaaba len i salele yaaba kuli u naa dogu nni ki juogi ban ba tieni maama ki cuo uTIENU nacengagidijamo Jesu jan gandi yua. **28** ban den taani yeni, bi den tieni ñjan den jagi ki bili yaala kelima a paciamu po. **29** Moala o diedo cengi

ban fu leni ti maama ki paagi tinba a naacenba tin ya wangi a maama leni li papaali, **30** tandiua nuu ke tin ya taagi a nacengagidijamo Jesu yeli nni ki paagidi bi niba, ki tiendi sinankeninba leni mi bancianma. **31** ban den jaandi yeni, ban taani naankani den digibi, bi den gbie leni u TIENU fuoma yua ke bi wangi u TIENU maama leni li papaali. **32** Yaaba n den daani kuli den pia yanyerma leni yanjagiyenli, oba kuli naa den yedi ke wan pia yaala tie wani bebe n ba die yaala, nili kuli den tuo ke o piama tie o lieba kuli po. **33** Jesu tondiba den tieni siedi wani o diedo Jesu fiima bi tinkpiba siiga po leni u paciamu. u TIENU selo mo den ye leni bi kuli. **34** Bi siiga luodo ki den ye, kelima yaaba n den pia ki kuani bi ti diedi den kuadi ki kpendi nni bi ligi. **35** ki biliti Jesu tondiba taana kani. bi den ñandi lieni ki boagidi ki tendi yuakuli nani o luoma n tie maama. **36** Josefi Jesu tondiba n den cili yua ya yeli banabasa, yaala n tie: yua n paagidi bi niba pala. o den tie lefi buolu yua ki ñani sipila diema nni. **37** O moko den pia u kuani ki kuadi u ki cuani ki bili wan ba yaa ligi Jesu tondiba taana kani.

5 Ama niyendo, yua n yi Ananiasa, leni o pua Safila, den kuadi bi piama. **2** Ki boagidi yi ligi siiga ke o pua wuoni yi, o den taa yi n sieni ki cuani Jesu tondiba kani ki teni ba. **3** Pieli den yedi o: Ananiasa, be yaa po ke a luodi a pali sutaa po hali ki ban pua U Tienu fuoma yua mi faama, ki kubi u kuani yeni ligi boagidima? **4** A bi baa fidi ki yaa kubi a kuani, bi ki kuadi ki tieni han bua yaala, li tieni lede yo ke ha jagi apali nni yaa jagili n tieni? yaa pua bi niba ka mi faama a pua U Tienel! **5** Ananiasa n den gbadil laa maama o den baa ki kpe. Ti jawaanciandi den cuo yaaba n gbadil laa maama kuli. **6** Bi jawaaba den fii ki bobini o bu kpalibui taa o ki ban piini. **7** Lan den waagi nani leedi bonbitaa yeni o pua den kua kaa bani yaala n tieni. **8** Pieli den yedi o waani nni naani u kuani yeni, yi den kuadi u yaa ligi n tieni banlu yo? oden guani ki yedi o yi kuli n yeni. **9** Lane Pieli den yedi o: Be n teni ke yi taani ki juogi ki bua ki biigii o Diedo fuoma? Diidi yaaba n ban piini acalo ye bu bulifioabu po, bi baa cua ki taa amoko. **10** Lani yogunu liga o den baa bi tondiba nintuali ki kpe. Bi jawaaba den kua ki sua **11** ke o kpe ke bi taa o ki ban piini o, o calo kani. Ti jawaandi den cuo li nitaanli kuli leni yaaba n gbadil laa bonla kuli. **12** Jesu tondiba den tiendi mi bancianma leni sinankeeninba boncianla bi niba siiga, leni bi nii. Yaaba n den daani Jesu kuli den maani ki taandi kaanyendu, U Tienu diegu nni salimonio ciagu kani. **13** Nitoba kan den tuo ki taani leni ba. Ama bi niba kuli jigindiba boncianla. **14** Yaaba n den daani Jesu coali den pugidi daali kuli bi jaba leni bi puoba. **15** Bi niba den kpendi nni a yiamma isani nni ki duandi ba ti duankaadi po ke pieli yaa tagini ki baa pendi baa o junjungu n yini bi tianba po. **16** Bi niba boncianla den ñia jelusalema gaanilindima dogi nni, ki kpendi nni bi yiamma leni mu cicibiadimu n ye yaaba yaa niinni ki yagini bi yama kuli. Bi kuli den paagi. **17** Lane li nunponbiadili den cuo bi kopadicianba bado leni yaaba n den ye leni o, lani n tie sadusieninba. **18** Bi den cuo Jesu tondiba ki kuani ba li kadidieli nni. **19** Ama ku ñiagu O Diedo maleki den

luodi li kadidieli buliñoana ki ñani ba lien nni ki yedi ba: **20** Gedi mani ki ban sedi U Tienu diegu nni, ki yaa wangiyaaaaa n ye lien nni li naan miali maama fuuli kuli. **21** Ban den gbadilani, bi den kua U Tienu diegu nni ku ti jaapanpango ki cili ki bangi bi niba. Bi kopadicianba bado leni yaaba n ye leni o n den cuu, bi den yini isalele yaaba nikpeliba kuli, bi cancannikpeliba taanli po. Bi den cuani li kadidieli po ke ban cuani Jesu tondiba. **22** U Tienu diegu jiidikaaba n den gedi li kadidieli po, baa ban laa ba, bi den guani ki yedi: **23** Ti pundi ki sua ke li kadidieli lo bohanla, ke li jiidikaaba mo se a buliñoana kani, ama tin luodi tii laa baa niyendo lien nni. **24** U Tienu diegu jiidikaaba yudaano leni bi kopadicianba yudanba n den gbadilaa maama, baa den bani ban baa tia bi tondiba po yaala leni yaala n baa yuandi ki tieni. **25** Nilo den cuu ki yedi ba: Yin den kuani yaaba li kaddidieli nni yeni se U Tienu diegu nni ki bangi bi niba. **26** Lani U Tienu diegu jiidikaaba yudaano leni olieba den gedi ki ban cuani Jeau tondiba kaa tieni ba paalu, kelima bi den jie bi yula po ke bi niba n da lugidi ba atana. **27** Ban den cuani ba, bi den kuani ba bi cancannikpeliba yeni kani. Bi kopadicianba bado den buali ba yaa buali n tieni: **28** tii den kuani yi cain ke yin da go bangi bi niba laa yeli nni? Didi yi teni ke jelusalema gbie leni yi bangima yeni, yi go bua ki teni laa joa soama n baa ti po. **29** Piel leni o tondilieba den guani ki yedi ba li tie tiladi tin tuo ki yaa tiendi U Tienu n yedi yaala, ki cie bi nisaaliba n yedi yaala. **30** Ti baan ba Tienu fiini Jesu yin den joani yua ku daagu po ki kpa o yeni bi tinkpiba siiga. **31** U Tienu kpiagi o ki teni ke o ye ojienku kani ki tie yudaano leni candaano ke wan pa isalele yaaba ban lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **32** Ti tie siedinba laa bonla kuli po, U Tienu fuoma yua U Tienu n puni yua yaaba n tuo ki hua omaama kuli moko tieni li po siedi. **33** Bi cancannikpeliba n den gbadilaa maama kuli bi pala den beni hali boncianla ke bi bua ki kpa Jesu tondiba. **34** Ama bi siiga yendo yua n tie falisieni ki yi gamalieli ki go tie bi niba n jigindi yua, den fii li nitaancianli siiga ki yedi ke ban ñani Jesu tondiba hali lan yen waamu. **35** Lani o den guani ki yedi ba: yinba isalele yaaba, yin fangi mani yi yula leni yin bua ki tieni bi naa jaba yaala. **36** Kelima laa waagi ke ban den yi yua tudasa fii ki jigini o yuli ke o tie niciamo, ke yaa niba n bua ki pundi niba kobinaa den taani ki huadi o. Bi den kpa o, ke yaaba n den tuo ki hua o kuli den yayadi. Laa juodi li ba kuli. **37** O yaa puoli, li coali yogunu, galile yua judasa den fii ki baa bi niba ke bi huadi o. O moko den kpe, ke yaaba n tuo ki hua o kuli yayadi. **38** Lani yaa po n yedi yi cedi mani yaa jaba n tieni n gedi ki da tieni ba li ba. Ban jagi yaala leni ban tiendi yaala yaa ñani bi nisaaliba kani li baa bodi, **39** ama li ya ñani U Tienu kani yi kan fidi ki bolini la, li go baa fidi mo yin ti sua ke yi tuogi leni U Tienu. **40** Bi cancannikpeliba taanli yaaba den ga o tundi, ki yini Jesu tondiba. Bi den teni ke bi puuba ijiani, ki kuani ba, ke ban da go maadi Jesu yeli nni, hali abada ki haaba. **41** Jesu tondiba den ña bi cancannikpeliba taancianli kani, ki mangi bi pala leni U Tienu n sua ke li dagidi ban le ife O Diedo yeli po. **42** Daali kuli U Tienu diegu nni leni bi niba

diedi nni kuli bi tondiba den bangi bi niba ki wangi ba Jesu kilisiti laa baalihamo, kaa cedi.

6 Laa dana nni, Jesu hoadikaaba coali den pugida, ke yaa jufinba n maadi gileka maama den yenbidi jufinba po, kelima bi den fali bi kpepuona daali kuli jiema boagidima po. **2** Bi piiga n niliediba den yini ku niligu ki yedi: Laa dagidi tin ha U Tienu maama ki yaa boagidi mi jiema. **3** Lani ya po n kpiiba gandi mani yi siiga jaba lele, ban tiedi yaaba yaa po o siedi-hamo, ki gbie leni U Tienu Fuoma yua leni mi yanfuoma, tin tuni ba laa tuonli. **4** Ama tinba wani ti baa pa ti yula i jaandi leni U Tienu maama wangima po. **5** Laa jagili den mangi li nitaanli kuli. Bi den gandi Etienya yuan gbie leni li dandanli leni U Tienu Fuomi yua. Filipi, Pilokolo, Nikanola, Timono, Pamenasa leni Nikolasa yua n den tie nilamo Antiosa yua. **6** Bi den cuani ba bi tondiba kani, ban den jaandi ki gbeni bi den maani bi nii bipo. **7** U Tienu maama den yayadi ki pugidi, Jesu hoadikaaba den pugidi hali boncianla Jelusema, bikopadicianba siiga mo boncianla den tuodi ki hoa Jesu. **8** Etienya den gbie leni U Tienu hanbili leni u paalu, ki tiedi bi niba siiga mi bancianma leni sinankenciami. **9** Bi nitianba yaaba n tie li balimaama bangima dieyenli yaaba, ban yi yaaba bi nifaabikaaba, den fii ki nia leni Etienya. bi den tie ya jufinba n ñani silena leni Alesandili dogu nni, leni yaaba n ñani silisi leni Asi ya diema nni kuli. **10** U Tienu Fuoma den puni Etienya mi yanfuoma ke o maadi ke bi kani den fidi ki nia leni o. **11** Lane bi den suu bi jaba li suuuli ke bi pua o po mi faama ki yedi: Ti gbadilani ke o maadi ti masugidi Musa po leni U Tienu po. **12** Bi den lengidi bi niba leni bi nikpeliba leni li balimaama bangikaaba yama. Lani bi dencua ki bibi Etienya ki cuo o ki gedini o bicancannikpeliba taancianli po. **13** Bi go den teni ke bi siedi-faadanda pua o po mi faama ki yedi: O naajoa sugidi u naa kaangagidi hamu, ki go sugidi li bali maama kaacedi. **14** Ti go den gbadilani ke o yedi ke Jesu, Nasaleti yua yeni, baa bolini U Tienu diegu na ki lebidi Musa n den bili ti po yaa bogida. **15** Bi cancan-nikpeliba yaaba n den ka bi taancianli kani kuli den diidi Etienya, ki la ke nunga tie nani maleeki yaa nunga yeni.

7 O kopadiciamo den yedi Etienya: yeni li tie moamoane bii? **2** Etienya den guadi ki yedi o: n kpiba bi jaaba leni n baanba, cengi mani; Ti kpiagidi tienu den doagidi O yuli Abalahama ya yogunu ke o den ye mesopotami hali ki daa kaali halana. **3** Oden yedi o: ña a danba kani leni a dandogunu ki gedi ya dogu ke n batii waani ja. **4** o den tuo ñani ya dogu ke bi yi kalide ki ban kali halana. lan kani o ba kuumi puoli Otienu den gedini o ya dogu ke i jii kaa moala. **5** Otienu naa den punio tin diedi kaaga ba taapuogu n ba ñmama naani. ama O den niani ke O batii teni o laa kaanu ban diedi wani leni opuolijoano o yaa ti ye. ba yeni wan kaa pia biga. **6** Utienu den yedi o yaali tie na: Abalahama puolijoano ba ti fa tua canba ya dogu n kaa tie bi dogu. laa diemani yaaba ba teni ban tua bi yonbi, ki go wani ba fala bina kobina. **7** Ama otienu yedi: ya dogu n ba ti taaba ban tua yonbi, minni utienu n ba jia u buudi. lan yaa puoli nba ti ñanba laa dogunni, ban ban suani n po. **8** Utienu den teni Abalahama ku

koanciagu ḷantaado. Abalahama mali Isaka ki kuano o madi dan niili daali. Isaka n ma Jakobo ki koani o moko. Jakobo den mali piiga n jabi lie lan n tie tie yajaanba, o den kuani ban moko. **9** Ti yaaajanba den kuadi bi waalo Josefi ke bi gedini o Ejibiti ti yombidi, kelima bi den pia li nunporni o po. **10** Ama Utieno den yee leni o ki den ga o fala buoli kuli mni, O go den puri o miyanfuoma ke cedi ke Ejibiti bado Falono pali den mani o po, ke o den cedi ko tua Ejibiti kuli liiga yua leni wani Falono diegu nni kuli. **11** Mikoncianma den baa Ejibiti dogu kuli, leni Kanana dogu li den tie falaciama. baa den pia bonjekaala. **12** Jakoabo den gaa laabali ke mijiema den ye Ejibiti lan wani ke o den kpa suani ti yaajanba yenma. **13** ban guani ki gedi mi ta liema Josefi den doagidi o yuli o kpeliba kani, lani ke Falono moko den bandi wan tie ya nibuolu yua. **14** lani Josefi den suani ban wolo o po, o ba leni o diegu nubi kuli, bi kuli cuali den fii nubi piilee. **15** Jakoabo den jiidi Ejibiti leni ti yaajanba. **16** ban kaa den yee bi den gedini bi kuli Sikema ki ban piiniba naani ke Abalahama den daa leni i ligi Hamola bijabi kani. lan n tie Sikema yaajanba. **17** utieno nden niani Abalahama ya ḷoanianu nden nagida ki baa ba migbiemna ti buolu den maa ki pugida bonciala Ejibiti dogunni. **18** Li den pundi ya yogunu ke badi toa yua kaa bandi Josefi den dini libali **19** Laa bado den janbi ti buolu ki den wangti ti yaajanba fala, ki teni ke bi lu bi canpanda leni u paalu ke ban da ya yee. **20** Laa yogunu yo bi den mali Musa. o den ḷani o tienu po. o danba den kubi o deeni ha li ḷmali ta. **21** Ban den luni o ya yogunu Falona bisalo den piidi o ki wubi o nani o bimaadi ga yeni. **22** bi den cogini o Egibiti yaaba banma leni li yanfuoma kuli, o go den pia u paalu mi maama nni leni a tuonjama nni. **23** Wan den ba li yankuali ya yogunu ki ba gedi ki ban lee o buolu nuba o den pia bina piina. **24** Wan den pundi li kani o den sua ke Ejibiti nulo den wangidi fala o buolu nulo yendo, o den ga o koanli ki pua ki kpa Ejibiti yua. **25** O den tamake o kpiiba Isaleelenba yaaba ba bandi ke lenio yaa nu yo, ke Utieno baa faabiba leni fala. ama baa den faami ki bandi. **26** Laa daali ya fifama, o den laa ke Isaleele yaaba siiga nibi lie ke bi kuani ki pua bi yaba. o den tundi ba ki bua ban mangi, o den yedi ba: i kuli tie buolu yendu bee n teni ke yi wangidi yi lieba fala? **27** Ama yua n den paani o lielo yeni den yedi: ḷme dini ḷa li bali ke ḷan tua ti yudaano leni ti bujialo? **28** A bua ki kpa n moko nani wonli ḷan den kpa Ejibiti yua maama yeni bii? **29** Laa maama po, Musa den sani ki gedi ya dogu ke yi Madiana, li po o den mali bonjala lie. **30** Bina piina puoli Maleki den doagidi o Sinayi joali fanpiemmanni o den la ya fatuugu yaa niini ke mifantama co yeli yeli. **31** Musa n den laa, laa bondoagidi kaala, li den lidini o. wan den nagida ki bua ki diidi bonjanla, o den gbadu O diedo nialu. **32** N tie a yaajanba tieno Abalahama, Isaka leni Jakoabo tieno. Musa den digibi kaa tuo ki yaadi ki diidi. **33** O diedo den yedo: pidi a cacaadi kelima ḷan se ya kaanu yeni tie tingagidi kaaga. **34** N laa n nubi n laadi yaa fala Ejibiti diema nni N go gbadu bi dunli moala n jiidi ki ba faabiba. gedi moala n ba suana Ejibiti. **35** Musa yua ke bi den yie o, ki den tua: ḷme dini ḷa libali ke ḷan

tua ti yudaano leni ti bujialo, wane ke o tienu go den suani wan tua bi yudaano leni bi faabi ka leni Maleki yua den doagido ku fatuugu nni yaa todima. **36** Wani go den ḷani ba Ejibiti leni mi bancianma leni sinakeene, Ejibiti nni mi ḷiincianmoama siiga, mi fanpiemianmani hal bina piina. **37** wan Musa n go den yedi isaleele bila: Utieno baa ḷani i siiga o sawali pualo nari mimi. **38** ya yogunu ke isaleele yaaba den taani ku fanpiemciagun ni, Musa n den ye leni ba, ki go den gaani utieno Maleko n den maadi o yaala Sinayi juali leni ti yaajanba, o den soangidi ti po yaa maama n tie limilim maama, yaama n ḷani Utieno kani. **39** Ti yaajanba, baa den tuo wan yedi yaala. bi den yie o, ke bi yantiana leni bi paala go den jigidi ki nuanli Ejibiti po. **40** Bi den yedi Alono: duadi ti po i buli, ya buli n baa cuoni ti liiga; kelima Musa yua n ḷani ti Ejibiti dogu yeni, tii bani yaali n tieno. **41** bi den duadi laa dana nni bulo ke naanini ki naabiga. ki paadi li padili o po, ki mangidi bi pala leni ban fidi ki suani yaa tuonli leni bi nii. **42** Lan wan Utieno den gaaba ki cedi ke bi kpiagidi tanpoli ḷabili, nani lan diani bi sawalipuuba tili n ni maama: naani yi den padi n po ti yandi, yaa yogunu ke n den ye leni yi bina biina mi fanpiemianma n ni bii? yinba isaleele ba yaaba. **43** Yi den tugi ya bulo n yi Moloko gbandieli, leni ya bulo n yi Lefana ḷmabiliga. laa bon naani kala kuli yi den tieni ki ba ya kpiagidi. lan yaa po yo, ke n cedi ke yi gedi ti yonbidi hali Babilona diema yaa kandima. **44** Ti yaajanba den pia siedi gbandieli mi fanpiemianma n ni. nani Utieno n den puogi Musa wan tieni maama. Musa den tieni nani Utieno n den cili wani o ya nananli. **45** Lan ya puoli, Josue den gobidi ti yaajanba ke bi den kuani laa siedi gbandieli ya diema ya niini ke Utieno den teli yaa nubi n den cili ki kaa likani. bi den kali laa dogu n ni ki ban pundi hali Dafidi yogunu. **46** Dafidi den ba Utieno ḷabili, ke o den mia Otieno ki bua ki maa Jakoabo Tieno po ku diegu. **47** Ama, Salomo n den maa ku diegu. **48** Ki naa ḷa tanpoli joma Tieno ki ye bi nisaaliba n ma ya diegu ya niini, nani nani o sawali pualo n yedi maama. **49** O diedo yedi: tanpoli tie n bali kali kaanu, ki tinga mo tie n taajmakaanu. be ya diebuolu ke yi ba ma, n po? bi lee n tua n po fuodi kaanu? **50** Naani n yaa nu cele kaa tagi lan kuli? **51** Tupaalu danba ne; ya nusaala kaa tuo ki lebidi bi pala ke bi tuba go juagi, yi yaajanba n den tie maama yi moko tie yene kelima yi yiedi yogunu kuli Utieno fuomi yua. **52** O lee sawapuale ke yi yaajanba ki waani o fala? bi den ku yaabi n den tuodi waani O tegini ka cuama. moala ke yi janbi o ki teni ke bi kpao. lani n bundi ke yi den tua nikpanla. **53** Yi den ba Utieno balimaama yaama ke Malekinba den suagini yi po. ama yii tuo ki kubima. **54** Ban den gbadu Etieno n maadibi maama, bi pala den beni hali boncianla, ke bi cegini bi ḷina o po. **55** Ama Etieno den gbie leni Otieno fuomi yua. o den yaadi ki nuanla tanpoli po ki la Otieno kpiagidi ke Jesu se Utieno najieno. **56** O den yedi: diidi mani, n nua ke ke tanpoli luodi ke O joa bijoa se Utieno najieno. **57** Bi tangi boncianla ki biindi bi tuba, ki taani ki libi o li kani. **58** Bi den fuli o, ki ḷani o u dogu n ni ki ban madi o a tana. siediba den landi bi tiadi ki biliti ya jawalo yaa kani ke den yi o Polo. **59** Ban den madi o tana ya

yogunu, Etiena den jani ki yedi: O diodo Jesu, ñan ga n naano. **60** Lan ya puoli, o den gbaani o duna po ki tiani yenma ki yedi: O diodo, ñan pa ba laa tuonbiadi sugili. laa maama puoli o den gbindi.

8 solo den maangi o pali, etiena kuuma po. laadaali bi niba den cili ki yie kilisiti n yini yaaba nitaanli jelusalema nni ki wangiba ofala biado. bi tondiba yaa ka, yaaba n sieni kuli den yayadi jude leni samali diema nni. **2** yaaba n fangi Utieno den piini etiena, ki mua o kuuma po hali boncianla. **3** solo den moandi ki ba bolini, kilisiti n yiini yaaba nitaanli. ki kua ti diedi nni, ki cuo bi jaba leni bi puoba, ki kuaninba a kadidiena nni. **4** yaaba n den yayadi yeni den cia ikaani boncianla ki wangila olaabaajamo maama. **5** filipi den jiidi samali dogu nni ki den waani Kilisiti laabaalijamo. **6** A nigola n den gba, ki go laadi filipi n den tiedi ya sinankeene nba, bikuli den se suoo ki cengi o. **7** kelima mucicibiadimu den tangi ki ña ban den ye yaaba ya ni nni. yaaba yaa gbanandi n den faani leni a waba boncianla den paagi. **8** lani, li paman-cianli den tieni laa dogu nni. **9** li den sua ke nilo den ye udogu yeni nni ke li waagi ke bi yi o simono. **10** bi niba kuli, a bila leni a nikpela den gaani o maama ki tua. one n tie Utieno paalu, ban n yi yu upaaciamu. **11** bi den cengi o hali boncianla, kelima wan den tiedi yaa buligbandi den baginba ke li waagi. **12** ama filipi n den wangia baa, Utieno die ma laabaalijamo leni Jesu-Kilisiti yeli, bi den daani o maama ke o batisi ba, bani bi jaba leni bi puoba kuli. **13** simono wani oba den daani, ke bi den batisi o, o den taabi leni filipi, ki nua wan tiedi yaa sinankeeneba leni yaa bancianma ke li bagini o. **14** Jesu tondibah, yaaba n den sieni Jelusalema n den gbadie samali yaaba gaa Utieno maama, bi soani pieli leni jan lipo. **15** ban n pundi samali, bi den jaandi bipo ke ban baa Utieno fuoma yua. **16** kelima, Utieno fuoma yua daa den jiidi oba kuli po. bi da den batisi Jesu yeli nni bebe yo. **17** lanwani pieli leni jan n den maani bi nii bi niba po, ke bi baa Utieno fuoma yua. **18** simono n den laa, ke bi baa Utieno fuoma yua kelima bi tondiba nii maama po, o den cuani bipo iligi. **19** ki yedi ba. pa mani n moko li paalu, yeni n moko yaa yen maani n nii yua yaa po wan ba Utieno fuoma yua. **20** pieli den yedi o, a ligi n bodi leni ña, kelima a tama ke Utieno paabu daa leni i ligi yo. **21** nja pia biinu ba kuli, laa tuonli yaa niinni, kelima a pali ki tiegi Utieno nintuali. **22** biidi a pali, ki ña mi biadima, ki mia o Diedo li yaa baa tuo wan tieni a yantiadili nne po sugili. **23** kelima n nua ke mi biadima gbigie a niinni, ke a ye ti tuonbiadi lolima nni. **24** simono den yedi, mia mani n po, yinba iba o Diedo, ke liba kuli n da baani. **25** ban den teni siedi, o Diedo po, ki go waani o maama samali dojaana nni boncianla, bi den gua kuni jelusalema. **26** O Diedo maleki den maadi leni filipi ki yedi o. fii ki gedi ganu po ya sanu n poandi mi fanpiemini ki ñiani jelusalema, ki caa gasa dogu po. **27** o den fii ki gedi, o den ban sua ke kadasi, etiopi pobado koanbali, ke o tie moagiliga, ki go tie o ligi kubido, ke o den gedi jelusalema ki baan kpiagi Utieno. **28** ke o lebidi ki gua o denpo, ki kaa o tanbiagu nni, ki cogi o sawalipualo esaë tili.

tili. **29** Utieno fuoma den yedi filipi. nagini ki pundi ya tanbiagu n tene. **30** filipi den sani ki pundi, ki gbadie etiopi yua yeni cogi o sawalipualo esaë tili, ke o buali o, a gaani ña n cogi yaala? **31** o den gua yedi filipi, n baa tieni lede ki gaa, o ba yaa bundi n po. lani, o den mia filipi n kua ki kali leni o ku tanbiagu nni ban yegi. **32** wan den cogi naani kani nne! biden dia ki caano nani o pia yeni, u yankodikaanu po, nani ya pebiga n ñjini yua moagidi o kobidi kani yeni, o naa den yaadi o ñooabu. **33** o miidima nni bi den ja o po ya budu n ki tiegi. ñjme n ba fidi ki togidi o puolijuanu maama? kelima bi ñiani o miali li ñandunli nni. **34** ki moagiliga den buali filipi, n mia ña, o sawalipualo nne maadi ñjme yaa maama yo? o yuli maama yo, bii, nitua yaama yo? **35** lanwani filipi den cili leni laa maama, ki waani o Jesu labaalijamo. **36** nani ban den ñjua bi sanu yeni, bi den laa mi ñiima, ki moagiliga den yedi o. mi ñiima nne! bee baa yee n po ke n kan batisi? **37** filipi den yedi o. a yaa daani leni a pali kuli, liba tuo. o den gua ki yedi o, n daani ke Jesu-kilisiti tie Utieno bijua yo! **38** o den sieni ku tanbiagu, ke wani leni filipi jiidi mi ñiima nni, ke filipi batisi o. **39** ban den ñiani mi ñiima nni, o Diedo Fuoma den taa filipi, ke ki moagiliga yeni, naa go den laa o, ki moagiliga yeni den suagi liiga o sancenli nni leni li pamanli. **40** filipi den ban sua ke ye asota dogu nni, ki ban caa sesale ki wangia o labaalijamo wa n tagini ya dogi kuli nni.

9 ama solo go den baa pia lipabienli leni mi kuuma yantiali o Diedo ñoadikaaba po, ke o den gedi bi kopadicianba bado kani. **2** ki ban mia o, wan diani a tila li balimaama bangima diena yudanba yaaba ye damasa po, ke yeni, o yaa ban laa lipo, bi jaba leni bi puoba yaaba n ñjoa laa bangima camma, wan loliba ki cuani jelusalema. **3** nani wan daa den ye u sanu nni, ki nagidi leni damasa, lanyo lanyo mi yenma yaama ñulitil den ñiani tanpoli po ki jiidi ki lindi o. **4** o den baa tiipo, ki gbadie ke u nialu yedi o. solo, solo be yaa po yo ke a wangini fala? **5** o den goa yedi, n Daano, a tie ñjme yo? o Diedo den yedi o. N tie Jesu yo, ñjan wangia yua fala. li baa pa a po. ñjan pua li bonmuukaala u danbu. **6** ti jawaandi leni migbandigibima den cuo o. ke o yedi. n Diedo a bua min tieni be? lani o Diedo den yedi o, fii ki kua u dogu nni, bi baa waani a, ñjan baa tieni yaala. **7** ya jaba n yegi leni o, den sedi suoo, bi den gba u nialu, ama baa den nua oba kuli. **8** solo den fii ki sedi, ba ke o nuni den ñubidi, waa den nua liba. bi den cuo o nu, ki dadi ki gedini o damasa. **9** o den tieni dana taa kaa nua, waa dini, waa ñuni. **10** li den sua ke damasa dogu nni, pia Jesu ñoadika, ke bi yi o ananiasa. o Diedo den maadi leni o, li bonlekaala nni. ananiasa den yedi. mini nna n Diedo. **11** o Diedo den yedi o, fii ki gedi ya sanu n yi u sansiedu ki ban pundi yua n yi judasa diegu, ki lee ban yi yua solo, tarse yua. **12** kelima o jaandi, ki laa li bonlekaala nni joa ke bi yi o ananiasa, ke o kua ki maani o nii o po ke wan ba ki ya nua. ananiasa den goa ki yedi. **13** n Diedo, bi niba boncianla wani nni o joa yeni n tieni a nigagidirjanba yaaba n ye jelusalema yaa biadima kuli. **14** Bi kopadicianba yudanba puni o li bali u naa dogu nni ke wan cuo ki loli yaaba n jaandi

a yeli nni kuli. **15** Ama o diedo den yedi. gedi, kelima n gandi laa joa ke wan ya tuuni n po, ki gedini n yeli inilanbuoli po leni yjanduna badicianba po, leni isalele yaaba kuli po. **16** n baa waani o, wan baa le ya fala kuli kelima n yeli po. **17** Ananiasa den ñiani ki gedi, wan den pundi ki kua ku diegu yeni nni, o den maani o nii solo po, ki yedi o, n kpiilo solo, o Diedo Jesu, yua den doagidi o yuli a po, ñjan den ye u sanu nni ki kpendi yeni, n soani nni a kani ke ñjan go baa ki le, ki go gbie leni Utienu Fuoma yua. **18** lanyogunu bonla den ñani solo nuni nni ki baa, ke o go nuadi. o den fii, ke bi batisi o. **19** wan den dini, o den baa u fidu. solo go den tieni dana wamu leni bi yoadikaaba yaaba n ye damasa. **20** lanyogunu o den cili ki wangti li bali maama bangima diena nni ke Jesu tie Utienu Bijua. **21** Li den pia li pakili yaaba n gba o maama kuli po, Ke bi tua: wan ka tie yua n den wangti fala yaaba n jandi Jesu yeli nni ki ye jesusalema? wa den cua ne ki ba loli ba, ki gedini ba jesusalema bi kopadianba yudanba po kaa? **22** ki sua solo, den paagidi o ba ki pugidi, pugidi, ki maadi ki guliti jufinba yaaba n ye damasa, ki wangti cañin ke Jesu n tie Utienu n gandi yua. **23** dana boncianla, n den pendi, jufinba den juogi ke bi ba kpa o. **24** solo den bandi bi juogi biadu; kelima bi den gu a bulñoana yensiinu leni ñiiagu, kuli, ki bua ki kpa o. **25** ama, ñayengu nni, bi yoadikaaba den kuanini solo ku baabuociangu nni ki jiini o u dogu bilincia mu puoli po. **26** solo n goani jesusalema, o den moandi ki baa taani leni Jesu yoadikaaba, ama bikuli den jie o, kaa dani ke o tua yoadikaa. **27** lani banabasa den taa o, ki gedini o Jesu tondiba kani; ki togidi ba solo n den laa o Diedo u sanu po maama, leni o Diedo n den maadi leni o maama, leni solo n den maadi maama leni li papaali Jesu yeli nni. **28** o den taani leni ba, ki guadi leni bi tondiba jesusalema nni kuli, ki maadi o Diedo Jesu yeli nni leni li papaali. **29** o den maadi leni yaaba n maadi gilekinba maama mo ko, ki nia nia leni ba, ama bi den li lingi ki ñiani o miale. **30** bi kpiiba n den bandi lipo, bi den ta o ki gedinni o sesale, ki ban pendi, ki ban caa tasa dogo po. **31** Kilsiti nitaanli den ye leni miyanduanma jude nii, leni galili nni, leni samali nni kuli. li den pugidi, pugidi li cuali nni, ki go paagidi bi lieba yala o Diedo sanjoadima nni leni utienu fuoma yua todima. **32** nani pieli n goadi ki lindi ki fuondi bi nigagidinjanba kuli yeni, o den jiidi ki gedi yaaba n ye lida dogu po moko. **33** likan den pia joa ke bi yi o Ene, ke o gbanandi kpé, ke o dua ku kaagu po binanii. **34** pieli den yedi o, Ene, Jesu kilsiti paagi a. fii, ki taa a kaagu! lanyogunu Ene den fii. **35** Lida leni solono yaaba kuli den laa o, ki lebidi ki yoadi o Diedo. **36** o pua den ye jafa dogu nni ke bi yi o Tabita, yaali n bundi Dokasa: o den tiendi a tuojama, ki puuni a luoda mo mi todima boncianla. **37** laa dana nni o den yiagi ki kpe, ban den wali o bi den duoni o li dietuadili nni ki duani o. **38** nani lida n ki den foagi leni jafa yeni, Jesu yoadikaaba yaaba n ye jafa den gbadu ke pieli ye lida, bi den soani jaba lie ke ban ban mia o, ke wan jaligi ki cua bi kani. **39** pieli den fii, ki gedi leni bi jaba yeni, wan den pundi bi den ciani ki duoni o lidietuadili yeni po, a kpepuona kuli den nagini ki lindi, ki gani o, ki mua, ki go wangti o Dokasa n den ñali bipo

yaayi tiajekaadi leni yaa tialakaadi, wan den ye leni ba ya yogunu. **40** pieli den ñani bikuli, ki gbaani, ki jaandi, li ya puoli, o den pegidi ki nuali o tinkpilo, ki yedi: Tabita fii! o pua yeni den yubidi o nuni ki la pieli, o den fii ki kali. **41** pieli den cuo o nuu ki fiini o ke o sedi. lani o den yini bi nigagidinjanba leni a kpepuona ki doagidi o, ke o fo. **42** jafa yaaba kuli den gbadu laa labaalo, ke bi siiga niba boncianla den daani o Diedo. **43** pieli den tieni dana waamu jafa, ki ye o jabido simono deni.

10 neya. o den tie Loma yaaba Miteela kobiga yudaano. **2** Laa joa den yoa Utienu ki go pia O fangili wani leni o diegu yaaba kuli. o den tiendi mi ñanma a luoda po, ki go yen jandi o yogunu kuli. **3** Li yenjualebidi po, o tieni Maleki den doagidi o yuli o po. o den laa ke o kua o dieli n ni ki yedi o: Koneya **4** o den nuanli Maleki ti jiwandi den cuo o wan yedi: O diedo bee yo? Maleki den gua ki yedi; a jandi leni a ñanma pundi Utienu kani. o tiadi a po. **5** Moala ñan soani ban yini a po Simono; o yee Jopa ya diemani. **6** O cana o jabido Simonoden, ke o diegu baali miñincianma **7** Maleki yua n den maadi leni o yeni n den fuadi koneya den yiini o naacenba siiga nibi lie, leni o miteela siiga yaabin guuo bi niini yendo yua ye leni o yogunu ki go pia o tieni fangili. **8** O den togidiba yaali n den tieni, li puoli o den soani ba Jopa. **9** laa daali ya fiifama ya yogunu ke bi tondibi den ye usanunni ki nagidi laa dogu, uyensiinu po li den sua ke Polo den doni ki ba jandi. **10** Mi koma den cuo o ke o den bua ki je. ban den bogidi o po mi jiema ya yogunu, **11** o den laa li bondoagidi kaala. o den laa ke tanpoli luodi ke libonli naani nni nani bu kpalibu ke bu luo kaani na. ki jidi tiipo. **12** Bonfuodi buolu kuli den ye bu kpalibu yeni niini; yaa bonfuoda n pia tanana, yaadi n balina leni yaadi n yugi. **13** U nialu den yedi o: Pieli fii ki kpa ki ñjmani **14** Ama Pieli den yedi: O diedo, n kan tieni lani, kelima baa yenma mii ñjmani yaali n tie kuali bi yaali n joagini. **15** Mi liema o go den gbadu n nialu ke u yedi: Utienu yaali n ñjani ñjan da nuala ke li joagini. **16** Laa bonla den tieni o po taalimi taa. li yaa puoli, li goani ki doni tanpoli. **17** Nani Pieli n den kpagidi kaa bani laa bondoagidi kaala n bundi yaala, laa yyogunu Korneya den cua ki sedi bu bulijoabu kani, **18** ki kpedi bi nialu ki buala hali li ya tie ne yo ke Simono yua ke bi yi o Pieli yaa ye. **19** yaa yogunu ke Pieli den kpagidi ki bua ki bandi wan la yaali yeni n bundi yaala, Otienu fuomi yua den yi o, Jabi ta ye niini ki buali ña po. **20** Fii ki jidi ki gedi leni ba ki da bangidi li ba. kelima mini n suani ba. **21** Lan wani Pieli den jidi ki yedi bi Jabi yeni: mini n tie yua ke yi lingi. be n cuani? **22** Bi den yedi: a miteela kobiga yudaano Koneya n suani ti a kani, yua n pia mitegima ki fangi Utienu, ki go pia o siedi ñjamo jufinba diemani kuli. Utienu Maleki den doagidi o po ki wani o wan suani ban yini a, ñjan cua o deni wan cengi ñjan ba yedi o yaala. **23** Pieli kuani deenii ki den ga bi cangu. lan den fii ki fa o den gedi leni ba. o den pia yaaba n ciani o, o kpiiba Jopa yaaba siiga. **24** li dan lieli daali bi den pundi Sesale. bi den sua Koneya leni o diegunni yaaba leni o bua kaaba kuli den guuba. **25** Pieli n den kua ya yogunu, Koneya

den sani ki cua o kani ki bialo ki go gbani o nintuali **26** Ama Pieli den muubi o ki fiini o ki yedi n moko li tie nisaalo nani fini yeni. **27** Bi den bona lan wani ki tagini ki kua deeni. Pieli den sua ke biniba boncianla den taani. **28** o den yedi ba yi bani li tie kuali yo ke jufi n taani yeni nilamo bi ki kua o deni. ama O tienu doagidi ki wani nni min da noarli o ba kuli ke o joagini O tienu po. lan yaapo, mii bangidi yaali n tie n cuama ja deni. **29** moala n bua ki bandi yaali ya po ke ja suani ban yininni. **30** Koneya den yedi o: dinla dana na, yaa yogunu tie n po ke n den ye n dielinni ki jandi li yenlebiddi po ke nden laa nilo ke o la yaa tiadi ñuliti, ke o cua n nintuali ki yedi. **31** Koneya O tienu gbadji ja jandi ki go tiadi a ñamma a luoda po. **32** suani ban yini ja po Simono yua ke bi yi o Pieli; o cana o jabido Simono deni ke diegu baali o ñinkpenu. **33** laa yogunu n den suani a tonda a kani. a ñanbi leni ñan cua. moala ti kuli ye Otienu nintuali ki ba gbadji O diedo n puogi ja, ñan yediti yaala. **34** lan wani Pieli den yaadi ñoabu ki yedi: moamoani n bandi cain ke Otienu waa pia gagidima biniba leni bi yaaba, **35** Ama yua n pia Otienu fangili ki go tiendi yaali n tiega wan tie yaa nibuolu yua kuli, o dagidi Otienu po. **36** Utienu den suani O maama isalelenba bila po. o den waani ba yaa yanduama n ye kilisiti nniwan yua n tie yua kuli tiedo. **37** Yi bani yaali n den tieni Jude diemanni ki cili Galile, Jan den teni yaa bagima n tuugi leni mi batisima. **38** Yi bani ke Otienu den gbieni Jesu leni O tienu fuomi yua leni o paalu wani Jesu kilisiti Nasaleti yua ke Oden ca i kaani kuli ki tiendi mi ñamma ki paagidi a yiamma ki go faabidi yaabi n den ye suaani yonbidinni kelima Otienu den ye leni o. **39** Ti kuli tie siedi leni wan tieni yaala Jufinba leni Jelusalema, bi den joani o li dapoanpoanli po ke o den kpe. **40** Ama li dantaali daali Otienu den gua fiini o bi tinkpiba siga ki cedi ke o doagidi o yuli. **41** ama waa den doagidi o yuli yua kuli po ka ama ya siedinba ke o den tuodi ki gandi; tinba yaaba den taani ki dini ki go ñuni leni O wan den gua ki fi bi tinkpiba siiga ya yogunu. **42** lan wani Jesu puogiti ke tin yaa wangidi o labaali ñamo bi nibi kuli po, ki ya tiendi siedi ke wanee ke U tienu dini libali wan tua bijialo yaabn fo, leni yabin kpe kuli po. **43** Bi sawali puabi kuli teni o siedo ke yua daano kuli baa ba O yaa yelinni o tuonbiadi sugili. **44** yaa yogunu ke Pieli den maadi kaa gbeni Otienu fuoma den jiidi yaabinden cengi o kuli po. **45** Li den lidini yaabn den daani ki den yegi leni Pieli ki cua ki tie jufinba, leni O tienu Fuomi yua paabu n jiidi bi nilanba po. **46** Kelima bi gba ke bi maadi mi malanma ki kpiagidi O tienu. **47** Lan wani Pieli den yedi: naari ti ba fidi ki yie mi batisima leni miñima yaa niba ba Otienu fuoma yua nani tinba. **48** Pieli den cedi ke bi batisiba Odiedo yelinni. li po, bi den mi o wan sedi leni ba dana waamu.

11 Jesu tondiba leni bi kpiiba yaaba n sieni ki ye jude nni den gbadji ke bi nilanba tuo ki ñoadi U Tienu maama. **2** Pieli n den guani jelusalema po, yaaba n den daani siiga, yaaba ññii ku koanciagu maama den funi leni o, **3** ki yedi o: A den cani ajufola ki go dini leni ba. **4** Pieli den cili ki doagidi bi po lan ñoadi maama kuli, **5** ki yedi: N

den ye jafa ki jaandi ke li tua npo nani ti dangidi yeni, ke n laa li bonlekaala nni ke yaala n tie nani bu kpalianbu yeni ñani tanpoli po ke bi muubi bu ñoakunnaadi kuli ki jiidi hali ki pundi n kani. **6** N den diidi bu niinno bohanla ki laa handuna yandi, ti fuanyandi, yaala n balini leni ti bonyugiditi. **7** N den gbadji unialu ke u tua nni: Pieli, fii ki kpa ki ñmari. **8** Ama n den guani ki yedi: A a, o Diedo kelima yaala n joagini leni yaala n ki gagidi ki hani kuli daa kpa kua n ñoabu nni. **9** Unialu yeni go den maadi tanpoli po mi liema ki yedi: U Tienu ya yedi ke yaala n gagidi ki hani, han da nua ke li joagini. **10** Li den tieni yeni hali taalimataa. Li yaa puoli li kuli den guani ki doni tanpoli po. **11** Lanyogunu lanyogunu nibata den cua min ye yaa diegu nni. Bi den soani ba ke bi ñani sesale ki cua n kani. **12** U Tienu fuoma yua den yedi nni ke min yegi leni ba ki da yagini n yama li ba kuli po. Ti kpiiba yaa niluobidiba n tiene den yegi leni nni ke ti pundi ki kua koneya diegu nni. **13** Laa joa den togidi ti wan den laa ke maleki doagidi oyuli opo odieli nni maama ki yedi o han soani jafa po ban yini simono ban go yi yua pieli wan cua akani. **14** O baa waani a han baa tieni maama ki faabi fini leni adiegu nni yaaba kuli. **15** To, min den cili ki maadi yaa yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, nani mi kpiama wan den jiidi tipo maama yeni. **16** Lane n den tiandi o Diedo maama yaama n tieni po: Jan den batisti yi leni mi ñima ama U Tienu baa batisti yi leni U Tienu fuoma yua. **17** To, U Tienu ya den puni bani moko yaa paabu n da leni wan den puni ti yaabu, tin den daani o Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu, n mo tie ñme ki baa yie U Tienu po? **18** Ban den gbadji lani bi den cedi, ki kpiagi U Tienu ki yedi: Lanwani UTienu puni bi nilanba moko ke bi baa usanu ki lebidi bi yama ki baa li miali. **19** Yaaba n den yayadi kelima yaa falabiado n den tieni Etiena kuuma yogunu yeni, den gedi hali fenisi diema leni sipila kpendegili leni antiosa nni kuli. Baa den wangti nitoaba kuli U Tienu maama kali jufinba bebe. **20** Ama bi siiga bi tianba, yaaba n tie sipila yaaba leni silena yaaba den gedi antiosa, ki maadi leni yaaba n kaa tie jufinba moko ki wangiba o Diedo Jesu laa baalihanno maama fuuli. **21** O Diedo nuu den ye leni ba ke bi niba boncianla den daani kilebidi ki hoadi o Diedo. **22** Li laabaali den pundi Kilisiti n yini yaaba jelusalema po ke bi soani Banabasa antiosa. **23** Wan den pundi ki laa U Tienu hanbili, opali den mangi. O den tundi bi kuli ke ban yaa hua o Diedo leni payenli. **24** Kelima o den tie nihamo, ki gbie leni U Tienu fuoma yua leni dandanli moko. Bi niba boncianla den lebidi ki tuo ki hoadi o Diedo. **25** Lani n pendi Banabasa den fii ki gedi tasa dogu ki baani lingi solo. **26** Wan den laa o, o den cuani o antiosa. Hali bimmunli bi den taagi leni kilisiti n yini yaaba taanli li kani, ki bangi bi niba bancianla. Li den tie antiosa yo ke bi cili ki yini bi hoakaaba Kilisiti yaaba. **27** Laa yogunu bi sawalipuuba den ñani jelusalema ki cua antiosa. **28** Bi siiga nni yendo ke bi yi o Agabusa den fii ki puasawali kelima U Tienu fuoma yua paalu po, ki yedi ke mi koncianma baa baa handuna kuli nni. Mi den baa kiloda n den tie badiciamo ya yogunu. **29** Jesu hoadikaaba den jagi ki bili ke bi siiga yua kuli baa todi wanfidi maama ban taani ki soani bi kpiiba yaaba n ye

jude dogu nni po. **30** Bi den tieni yeri ki soani Banabasa leni Solo, ke bi gedini mi todima yeri ki ban teni jude nikpeliba.

12 Laa yogunu o bado Elodo den cili ki wangi kilisiti nitaanli yaaba bi tianba fala. **20** Den teni ke bi kpa Jaka, Jan ciamo leni ki jugisiega **3** Wan den laa ke laa bonla mangi Jufinba pala, o go den teni ke bi cuo PIELI. Li den tieya dupen n ki pia daliali jaanma dana. **4** Wan den cuo PIELI ki kuani o li kadidieli nni, o den puogi minteela caga naa ke ban ya guu o. Cagiyenli kuli den pia niba naa ke bi guudi ki lebidi. Elodo den jagi ke mi pendima jaanma ya pendi, o ba jia PIELI buudi bi niba kuli nintuali. **5** Bi den guu PIELI li kadidieli nni; ama KILISITI nitaanli den miadi opo U TIENU kaa cedi. **6** Ya ñiagu ke li ba faa Elodo n jia PIELI buudibi niba kuli nintuali, PIELI den luo leni kuseseli lie, ki dua ki goa minteela lie siiga; ya minteela n guu mo den se li kadidieli buliñoabu kani. **7** Lani o DIODO maleki den doagidi PIELI po ke mi yenma yendi li kadidieli nni. Maleki den maa PIELI kulu ki fundi o ki yedi o: Fii jalijali! kuseseli den pidi o nii kani ki baa. **8** Lani maleki den yedi o: loli a gbanñagidiguki pili a cacaadi. o den tieni yeri, maleki den yedi o: goli a kpalibu ki ñoadi nni. **9** Pieli den ñani ki yua o kaa bani maleki n tieni yaala ya tie moamoani, o den tama ke o laa li bonleakaal yeri. **10** Ban den pendi o jiidikapialo, leni yua n Hjua, bi den pundi ya buliñoabu n luo ti kuboandi bonluodigu, ki tiegi o dociamu, bu buliñoabu den luodi buni buba bi po. Bi den ñani ki tagi u sanu. Lanyogunu maleki den ñaa Pieli **11** Pieli yama n den guni o den yedi: n bandi moala ke n Diodo n soani o maleki ki gaa nni Elodo nuu nni, leni jufinba n bua ki tieni nni yaala kuli po. **12** Wan den bungi yaala n tieni yeri, o den gedji Jan ban go yi yua Maka yaa naa Malyama denpo naan kani ke niba boncianla den taani ki miadi U Tienu. **13** Pieli den pua bu buliñoajabu, ya jafaano n tuuni ku diegu nni ke bi yi o Loda den nagini ki ba cengi. **14** O den bandi Pieli nialu, o pamanli po waa den luodi bu buliñoabu, o den sani ki ban waani ke Pieli ye bu nulihajabu kani. **15** Bi den yedi o: a gadi, ama o waani ke wan maadi yaala yeri tie moamoani. **16** Lani bi den yedi: li tie o maleki yo. Ama Pieli n den suagi ki pua bu buliñoabu, bi den luodi ki la o ke li pakili cuo ba. **17** Pieli den tia ba o nuu ban ñjmini, ki togidiba o Dielo n den ñani o li kadidieli nni maama. o go den yedi: yin waani mani Jan leni ti kpiiba yaaba n sieni. Lani o den ñani ki gedi potogu. **18** Lan den fii ki fa, a minteela yama den yagi boncianla ke bi bua ki bandi PIELI n den tua yaala. **19** Elodo n den teni ke bi lingi o kaa laa o, o den buni ti buudi li kadidieli guudikaaba, ki jia bi buudi ke ban ñani ba ki kpa ba. Lani n pendi o den ñani Jude dida nni ki gedi Sesale ki ban ye lanpo. **20** Elodo den pia li koanli leni Tili yaaba leni Sidoni yaaba. Ama bi den taani ki cua o kani ki boadi o ku danligu leni Elodo badibaanlo yua n yi Balutusa, bi den mia o mi yanduanma, kelima bi diema jiema den ña Elodo ya diema nne. **21** Elodo n den bili ya daali mi taanma po n den pundi, o den bobo o baditiadi ki kali o balikalikaanu po ki maadi ke li waagi. **22** Ku niligu den

kpaani: u tienu ya nialu n maadi laa tie nisaalo nialu ka. **23** Lanyogunu, o Diodo maleki den pua o kelima waa den teni u Tienu ti kpiagidi. A sidibila den lugu o ke o kpe. **24** Lani U Tienu maama den pugidi, ki yadi i kaani kuli, ke bi ñoadikaaba coali den pugidi. **25** Solo leni Banabasa n den caa ba bi tondu, bi den taa Jan ban go yi yua Maka ke o yegi leni ba ki fii Jelusalema ki guani ki kuni.

13 Kilisiti n yini yaaba yaaba n ye Antiosa den pia bi sawalipuaba leni bi bangikaaba. Bi yela den tie Banabasa, Simeyono ke bi go yi o Nijeli, (lani n tie o niboano), leni silena yua Lusiyusa, leni Manayena yua n den taani ki fandi leni Elodo leni Solo. **2** Ban den taani ki jaandi O Diedo ki luo buñoabu U Tienu Fuoma Yua den yedi: Gagidi mani n po Banabasa leni Solo ke ban yaa tuuni min yini ba yaa tuonli po. **3** Lane, bango den loli buñoabu ki jaandi ki mia U Tienu, bi den maani bii bi jaba yeri po ki cabiba ke bi gedi. **4** U Tienu Fuoma Yua den soani Banabasa leni Solo yeri ke bi gedi Selusi dogu nni ki kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Sipila kpendedegili po. **5** Ban den pundi Salamina dogu nni, bi den wang U Tienu maama li bali maama bagima diena nni, jufinba n den taagigi naankani. Bi den pia Jan ke o tie bi todika. **6** Bi den goagoadi li kpendedegili yeri nni kuli ki ban pundi pafoso dogu nni, bi den la o buligbandaano ke o tie jufi sawali-pua faadaano ke bi yi o Bali Jesu. **7** O den ye leni gufeneli Sejiyusa Polusa. Gufeneli yeri den tie yanfodaano. O den yini Banabasa leni Solo, ki waani ke o pia li yankuali U Tienu maama gbadima po. **8** Ama Elimasa o buligbandaano, den yie bi po, ki moandi ke gufeneli n da tuo li dandanli. **9** Lane Solo Ban go yi yua Polo, yuan gbie leni U Tienu Fuomi Yua, den noali o **10** ki yedi o: Fini yua n gbie leni bu nunfanbiadibu kuli leni i janbi buoli kuli, ki tie Sutaani bijua, ki tie mi teginim kuli yibali, a kancedi ki da goli ni O Diedo janjaga? **11** Moala o Diedo baa pua ja jan tua juamo ki kan la u yienu hali danaba. Lanyogunu liga Elimasa nuni den biigi ke o juani cain. O ji den baaliti ki lingi yua n baa dadi o. **12** Gufeneeli n den laa yaala n tieni yeri, o den daani kelima o Diedo maama bangima n den cuo maama po. **13** Polo leni o yegi nin lieba den ñani Pafoso ki kua ku ñin biagu nni ki doni ki gedi Panfili diema ki pundi mi dogu peja. Jan den paadi lenba ki guani Jelusalema. **14** Bi den fii Peja ki suagi pundi Pisdi ya Antiosa. Mi den kua li balimaama bangima dieli nni ki kali. **15** Ban den cogi li balimaama leni bi sawalipuaba maama ki gbeni, Li balimaama bangima dieli yu danba den soani ban yediba: **16** polo den fii ki tia ba u nuu ke bi suo, ke o yedi ba: Isalele yaaba leni yinba yaa nilanba n huadi U Tienu ki fangi o kuli, cengi mani. **17** Isalele yaaba Tienu den gandi ti yaajanba, ki teni ke biyabidi ban den ye Ejipiti diema nni yaa yogunu. O den ñani ba mi niinni leni o paaciamu, **18** ki juuni leni ba mi fanpienma nni ke li bua ki pundi bina piina. **19** Lani yaa puoli o den bolini nilanbuolil lele kanaana diema nni ki puni o nibuolu ke u diedi mi diema. **20** Laa bina kuli coali den bua ki yaa tie kobinaa n bina piimuu. Lani yaa puoli U Tienu den teni ke bi bujiaba diedi ba hali ki pundi o sawalipuado Samieli

yogunu. **21** Lani bi den mia o bado, ke U Tienu den dini bi po Kisa bijua Sayula, Benjema buolu yua, ke o tua bi bado ki die ba bina piina. **22** U Tienu den dindi o ki gandi bi po Dafidi ki dini o li bali ki tieni o po yaa siedi n tieni: N laa ke Isayi bijua Dafidi tie yaa ja n tie n pali n bua maama ki baa tiedi n yanbuama kuli. **23** U Tienu den tieni wan den niani ya ñoanria nu ki tieni ke bi mali Jesu ke o tie Dafidi puoli huanu ki tie candaano Isalele buolu yaaba po. **24** Hali ke Jesu daa cuu, Jan den wang Isalele yaaba kuli ke ban lebidi bi yama wan batisi ba. **25** Jan tuonli n den bua ki gbeni o den yedi: Mii tie yin tama yua ka, diidi ki le mani, nitoa baa cua n puoli yua ke mii pundi baa ki lodi o cacaagbansiam. **26** N kpiiba, yinba Abalahama puolihuani leni yi siiga yaa nilanba n hoadi U Tienu ki fangi o kuli, li tie tinba yaapo yo ke U Tienu soani O tondu, yu n tie O tindima maama fuuli. **27** Jelusalema dotieba leni bi yudanba naa den bandi Jesu n tie yua, baa go den ga bi sawalipuaba maama, ban maani ki cogi yaama mi fuodima daali kuli moko. Ban den jia Jesu buuudi bi den kuani laa maama den yedi yaala ki dudi. **28** Baa ke baa den laa ke Jesu tieni yaala n bia ki pundi mi kuuma, bi den mia Pilata wan teni ban kpa o. **29** Ban den kuani i diani n den maadi o po ya maama kuli ki dudi bi den joandi o ku daagu po, ki ban duani o li kakuli nni. **30** Ama U Tienu den fiini O bi tinpkiba siiga. **31** O den doagidi O yuli dana boncianla yaaba den taani ki ñiani Galile ki yegi leni O ki gedi Jelusalema po. Moala bi tie siedinba Isalele yaaba po. **32** Tinba tiba wang yi laa laabaalihamo. U Tienu n den niani ti yajanba ya ñoanianu, **33** O kuani u tinba yaaba n tie bi puolihuani yeni po, ki fiini Jesu bi tinpkiba siiga. Li diani pisoma tili nni diani lie kani ya maama n tie na: A tie n Bijua, Mini n mali a dinla. **34** O den fiini Jesu bi tinkpiba siiga ke O kan go bedi hali abada. O den maadi lani yaapo yo wan den yedi: N ba pa yi min den niani Dafidi yaa sela, yaa n gagidi ki hani, ki kan gbali tienma. **35** Lani yaapo O go yedi kaanto: A kan tuo ke A nigagidihamo n bedi, **36** to, Dafidi n den tieni U Tienu n den jagi ki bili o po yaala o nifima siiga, o den kpe ke bi piini o ke o taani leni o baanba ki bedi. **37** Ama U Tienu n den fiini yua bi tinkpiba siiga yeni, waa bedi. **38** Lanwani n kpiiba, yin bandi cain ke li tie wani Jesu ya po ke bi wangyi ti tuonbiadi sugili maama. Musa balimaama naa den fidi ki teni ke yi ba li moamoansaali. Ama kelima Jesu ya po, **39** yua n tuo ki daani kuli pia li moamoansaali. **40** Lani yaa po fangi mani yi yula ke bi sawalipuaba n den yedi ya maama n da baa yipo: **41** Diidi mani, yinba li ñualidarba, li pakili n cuo yi, yin bodi mani, kelima n ba tieni li bonla yi dana nni, ya bonla ke yi kan bi tuo ki gaa ke li tie moamoani. Baa bi ya togidi yi la. **42** Polo leni Banabasa n den ñiani, bi niba den mia ba ke ban gua ki maadi bipo laa maama mi fuodima daali yaali n hua. **43** Li nitaanli yeni yaaba n den yadi, Jufina boncianba leni ya nilanba n den lebidi ki hoadi U Tienu nani Jufinba yeni den hoadi Polo leni Banabasa. Bi go den maadi leni ba ki tundi ba ke ban ya se U Tienu hanibili nni. **44** U Tienu fuodima daali yaali n hua, li den bua ki tua nani u dogu yaaba kuli n den taani ki ba cengi o Diedo maama.

45 Jufinba n den laa ku niligu yeni, li nunponli den cuo ba boncianla ke bi sugidi Polo ki nia wan yedi yaala. **46** Polo leni Banabasa den paagi bi pala ki yedi ba: Li den tie tiladi ke U Tienu maama n kpa pundi yinba ya kani, ama kelima yi yi ga ma, yi nua ke yii pundi ki baa ya miali n kan gbeni. Lani yaapo ti ba lebidi ki gedi bi nilanba po. **(aiōnios g166)** **47** Kelima o Diedo pugti ki yedi ya maama n tie na: N gandi a ke han tua mi yenma i nibuoli po. Ke han ya caani mi faabima yaaba n ye hali handuna banlu kuli po. **48** Bi nilanba n den gbadu mi naa maama, bi pala den mangi ke bi pagi o Diedo maama. U Tienu den n gandi yaaba ke ban ba ya miali n kan gbeni kuli den tuo ki daani. **(aiōnios g166)** **49** o Diedo maama den yayadi laa diema nni kuli. **50** Ama Jufinba den moandi ki fiini ya puoba n tie bi nilanba ki pia ti kpiagidi pala, bani yaaba n lebidi bi sanjoadima ki nojadi U Tienu nani Jufinba yeni, leni u dogu nicianba kuli pala. Bi den fiini bi niba pala ke bi faligi Polo leni Banabasa ki deli ki ñiani ba bi diema nni. **51** Polo leni Banabasa den kpia bi po bi taatama lan tua siedi bi tudima po, ki fii ki gedi Ikoniyuma dogu nni. **52** ya nojadicaba n den ye Antiosa po den ye leni li pamancianli ki go gbie leni U Tienu fuoma yua.

14 Ikoniyuma po moko, Polo leni Banabasa den kua jufinba balimaama bangima dieli nni. Ban den maadi maama den teni ke jufinba leni gilekimbba tuo ki daani. **2** Ama jufinba siiga yaaba n denye kaa daani den fiini bi nilanba pala ki teni ke baa go mani leni li dandanli yaaba. **3** bi den kali ki waagi Ikoniyuma ki maadi leni li papaali ki dugi o Diedo po. wani yua n den saagi o ñyanibili maama yeni po i moamoani ki teni ke bi tiendi li bonlidinkala leni mi bancianma. **4** U dogu yeni niba den paadi leni biyaba: bine n taa jufinba po, bine n ya taa jesu tondiba po. **5** Bi nilanba leni jufinba den juogi leni bi yudanba ki ba faligi Polo leni banabasa ki lugidi ba a tana ki kpa ba. **6** Polo leni Banabasa n den bandi laa bonla, bi den sani ki gedi Likoani, Lisitaleni Deba ya tinkundogik po ki ciadi. **7** Bi den ban wang o labaalijamo laa dogu nni. **8** O joa den ye Lisita dogu nni ki tie wabo kaa fidi ki cuoni hali wan mali. **9** O den cengi Polo n maadi yaala. Polo den noanli o ki sua ke o pia ya dandanli n ba teni wan paagi. **10** O den kpaani ki yedi o: fii ki sedi a taana po. O den fii yenma ki cuoni. **11** Ku niligu n den laa Polo n tieni yaala. bi den maadi likoami mabuolu nni: tin yua ki kpiagidi ya buli kpandi ki tua nani bi nisaaliba yeni ki cua ti siiga. **12** Bi den yini Banabasa Seyusa ki yini Polo mo Elimasa kelima polo n den maani ki maadi. **13** Seyusa kopadiciamo yua ya jandieli n den ye u dogu buliñoabu kani den lani a naatona mi puuma ki cuani a u dogu buliñoajabu kani, ki bua ki taani leni bi niba ki padi laa natona bipo li padili. **14** Bani bi tondiba yaaba n tie: Polo leni Banabasa n den gbadu lani, bi den toadi bi tiandi bani biba ki doagidi bi pabiidi ki sani ki kua ku niligu siiga. **15** Bi den kpaani ki yedi: be yapo ke yi tiendi yeni? timoko tie nisaaliba nani yinba n tie maama. ti wangyi yi o labaalijamo ke yin lebidi ki ja ya bonla n tie fanma fanma ki nojadi u TIENU yua n fo, ki tagi tanpoli, ki tinga, mi ñincianma leni yaala n ye lieni kuli. **16** Hali

u yogunu kpelu, u TIENU den cedi ke o nibuolu yua bi yuceli jaanbuolu. **17** Baa yeni o tiendi siedi o yuli po kaa cedi leni wan yanbidi maama ki puuni yi ku siagu leni ujetaagu yogini ni kuli, ki go puuni yi mi jiema ke li kandi, ki go puuni yi li pamancianli yeni. **18** Ba ke bi den maadi yeni, bi den yie ke ku niligu kan padi bipo li padili. **19** Lani yapuoli jufiriba tianba den ñani Antiosa leni ikoniyuma cu a ku niligu kani. Ban den lugidi Polo a tana ki fuli ki ñani o u dogu nni ki tama ke o kpe. **20** Ama Jesu yoadikaaba n den sedi ki lindi o, o den fii ki sedi, ki kua u dogfu nni. Lan den fii ki faa o den yegi leni Banabasa ki gedi Deba dogu nni. **21** Ban den wangti U Tieu labaalinjamo Deba ki baa bi yoadikaaba boncianla, bi den guani Lisita leni ikoniyuma leni Pisili ya Antiosa. **22** Bi den paagidi yaaba ndaani pala, ki tundi ba ke ban sedi bojanla li dandanli nni ki tua ba: li tie tiladi tin kpa la, fala ki yuandi ki kua U Tieu diema. **23** Kilisiti nitaanli yenli yenli kuli nni bi den gandi ki puogi yaaba n baa tie bi nikpeliba. Ban den loli bu ñoabu ki jaandi ki mia U Tieu bi den taa bikuli ki piani o Diodo ban den daani yua, ke wan ya kubi ba. **24** Lani yapuoli bi den poandi Pisili diema nni ki pundi panfili ya diema nni. **25** Ban den waani Peja dogu yaaba U Tieu maama, bi den suagi liiga ki gedi Itali dogu nni. **26** Lankani bi den kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi Antiosa, likani yaaba n den daani den mia ke U Tieu n ya yanbidi bipo kelima ban soani ki gbeni o tuonli yaali moala yeni po. **27** Bi cuama puoli po bi den taani kilisiti n yini yaaba ki togidiba U Tieu n den tuuni leni ba ki tieni yaala kuli, leni wan den luodi li dandanli buliñoabu bi nilanba mo yaapo maama. **28** Bi den waagi ki ye likani leni bi yoadikaaba.

15 Bi nitianba yaaba n den ñani Jude ki cua Sili ya Antiosa den bangi ti kpiiba ki tua: Yi yaa kua ku koanciagu nani Musa n bili maama yi kan tindi. **2** Polo leni Banabasa den yie bipo ki waagi ki nia leni ba leni u paalu. Lani yaapo li kani yaaba den jagi ki bili ke Polo leni Banabasa leni bi siiga bi tianba baa gedini laa maama Jelusama Jesu tondiba leni li kani nikpeliba po. **3** Kilisiti n yini yaaba Antiosa po den todii ba li sancenli po. Bi den poandi Fenisi leni Samali diema kuli ki togidi bi nilanba n den lebidi ki daani maama ki teni ke lanpo bi kpiiba kuli pala mangi hali boncianla laa maama po. **4** Ban den pundi Jelusalema, Kilisiti n yini yaaba, bi tondiba leni bi nikpeliba den biali ba. Bi den togidi U Tieu n tuuni leni ba ki tiendi yaala kuli. **5** Li sua ke Falisieninba cagili siiga, bi tianba yaaba n den daani den fii ki yedi ke li tie tiladi bi nilanba n kua ku koanciagu ki go waani ba ban kubi Musa balimaama. **6** Jesu tondiba leni bi nikpeliba den taani ki baa juogi laa maama po. **7** Ban den juogi juogi ñali boncianla Pieli den fii ki yedi ba: N kpiiba yibani ke li waagi leni U Tieu n den gandi nni yi siiga, ke min yaa wangti bi nilanba o laabaalinjamo maama, ke ban tuo ki daani. **8** U Tieu yua n bani bi niba pala kuli den tieni bi po sedi wan den puni ba U Tieu Fuoma Yua nani wan den puni ti moko maama. **9** Waa den tieni gagidima ba kuli tinba leni bani siiga kelima o den yuudi ki yanbidi bani moko yaa pala kelima ban den daani yeni po. **10**

Lanwani be yaa po ke yi moadi ki baa biig U Tieu, ki bua ki tuni bi yoadikaaba ya tugili ke tinba leni ti yaajanba kuli n kaa fidi ki tugi yaali. **11** Ama ti daani ke ti tindi kelima ti Diedo Jesu kilisiti yanbili po nani bani moko yeni. **12** Li nitaanli yeni kuli den ñymini suo ki cengi Banabasa leni Polo n bi togidi U Tieu n den teni ke bi tieni ya bancianma leni ya bonlidirkaala bi nilanba siiga. **13** Ban den maadi ki gbeni, Jaka den yedi: **14** N kpiiba, cengi mani nni. Simono togidi U Tieu n den kpa noanli ki laa bi nilanba po maama, ki gandi bi siiga ya niba n baa tie o nibuolu. **15** Laa maama taa leni bi sawalipuuba maama nani lan diani i diani nni maama ki yedi: **16** Lani yaa pendi n baa goa cua ki go sieni Dafidi diegu yaagu n baa. N baa fiini ku diegbebuona, ki go maa ki sieni gu. **17** Lanwani yaa nisaali n sieni kuli baa lingi o Diedo, bani min yini yaaba ke ban tua n niba yeni. **18** O Diedo, yua n tiendi wan jagi yaala, ñali yogu yeni n yedi yeni. (atón g165) **19** Jaka den pugini ki yedi: Lani tin sua yaala tie ke tin da bili bi nilanba po yaala n pa, bani yaaba n lebidi ki yoadi U Tieu yeni. **20** Ama tin diani ki waani ba ke ban kubi bi yula, ki da biidi bi yula ki je i buli padijiema kuli, ki go kubi bi yula leni mi conconma buoli, ki da ñymani ti yansoadikaadi ki da ñymani mi soama. **21** Kelima ki cili ñali yogu li den pia dogu nni kuli yaaba n wangti Musa balimaama, kelima bi den cogi ma mi fuodima daali kuli li balimaama bangima diena nni. **22** Lane Jesu tondiba leni bi nikpeliba leni kilisiti n yini yaaba kuli den sua ke li pundi ban gandi bi siiga bi nitianba, ki soani ba ban yegi leni Polo leni Banabasa ki gedi Antiosa. Bi den gandi Jude ke bi yi o Basabasa, leni Silasa bani bi kpiiba n den jigindi yaaba. **23** Bi den soani ba leni li tili ke li yedi: Tinba, yi kpiiba, Jesu tondiba leni bi nikpeliba, ti fuondi yinba yaaba n tie nilanba ki tie kpiiba ki ye Antiosa, Sili, leni Silisi yaa diema nni kuli. **24** Ti gbadu ke ti siiga yaaba bi tianba den gedi yipo, ti ki den teni yaaba ñoabonli ba kuli, ke bi ban maadi ya maama n yagi yi yama ki jieni yi. **25** Li tie lani yaapo ke ti kuli taani yanyenma ki sua ke li ñani tin gandi bi niba ki soani ba ban yegi leni ti buakaaba Banabasa leni Polo, **26** yaaba n den luni bi miana ti Diedo Jesu Kilisiti yaa yeli po. **27** Lani yaa po ti soani yi kani Jude leni Silasa ke ban yaadi ki maadi leni yi tin diani yaala li naa tili nni. **28** U Tieu Fuoma Yua leni tinba kuli taa yanyenma ki sua ke li ñani tin da tuni yi tugitoali kali yaali n tie tie tiladi na. **29** Lani n tie yin kubi yi yula ki da je i buli padijiema ki da go ñymani mi soama, ki da ñymani ti yansoadikaadi, ki go kubi yi yula ki da conbi conconbuoluba kuli. Li baa ñani yipo yin yaa kubi yi yula ki da tieni lankuli. U Tieu n waani ti tiyaba! **30** Lani Kilisiti n yini yaaba den cabi bi tondiba yeni ke bi guani Antiosa. Bi den teni li tili yaa nilugu n den taani yeni. **31** Bi den cogi li ke li mangi ba ki go paagi bi pala. **32** Jude leni Silasa, yaaba n tie bani biba sawalipuaba, den tundi bi kpiiba ki paagi bi pala ke ban yaa se ke li pa li dandanli nni. **33** Ban den tieni li kani danaba, bi kpiiba den cabi ba leni mi yanduanna ke ban lebidi ki guani yaaba n den soani ba po. **34** Ama Silasa den sua ke li ñani wan go sedi li kani waamu. **35** Polo leni Banabasa den waagi Antiosa, bani leni nitoaba boncianla

ki bangi ki go wangi o Diedo maama. **36** Danaba n den pendi, Polo den yedi Banabasa: Tin guani tin den wangi o Diedo laabaalijamo yaa dogi nni kuli, ki ban le lan tie ti kpiiba po maama. **37** Banabasa den bua ki ta Jan ban yi yua Maka wan yegi leni ba. **38** Ama Polo den sua ke laa pundi ban go taa yua n den paadi leni ba Panfila diema nni kaa go ciani ba bi tuorli nni. **39** Mi niama den tieni bi siiga niali ke bi paadi leni bi yaba. Banabasa den ta Maka ke bi duodi ki kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi Sipila kpendegili po. **40** Polo den gandi Silasa wan yegi leni o. Bi kpiiba den mia o Diedo wan yaa yanbidi bi po, ke o fii ki gedi lipo. **41** O den goagoadi Sili diema nni leni Silisi yaa diema nni kuli ki pugindii Kilisiti nitaanli li papaaali.

16 Polo den gedi Deba dogu nni ki suagi ki pundi Lisita. Likani den pia Jesu hoadikoa yendo ke bi yi o Timote, o naa den tie Jufi ki tuo ki daani, o baa den tie kileka **2** Ti kpiiba yaaba n den ye Lisita leni Ikoneyuma kuli den tiendi opo o seedihamo. **3** Polo den bua ki taa o wan yegi leni o, lane o den kuani o ku koanciagu kelima yaa Jufinba n den ye likani po, kelima bi niba kuli den bani ke o baa tie gileka. **4** Bi den goadi i dogi nni ki caagi Jesu tondiba leni Jelusalema nitaanli nikpeliba n den juogi ki bili yaala ke ban kubi la. **5** Lani Kilisiti nitaana den se li dandanli nni ke li pa, ke a coali mo yabidi daali ki pugidi. **6** U Tienu Fuoma naa den puni ba u sanu ban kua Asi diema nni ki waani U Tienu maama. Lani yaapo bi den poandi Filiji diema leni Galati diema. **7** Ban den nagidi Misi diema banlu, bi den moandi ki ba kua Bitini diema nni ama Jesu Fuoma den yie bipo. **8** Lane bi den pendi Misi ki gedi Tilowasa dogu nni. **9** Ku juagu Polo den baa li bonleakaala ke Maseduana diema yua se o kani ki miadi o ki tua: Han duodi ki cua Maseduana po ne ki todi ti. **10** Polo n den laa li bonleakaala yeni, tontoni ti den lingi ya ñinbiagu n baa gedini ti Maseduana, kelima ti den sua ke U Tienu yini ti tin ban yaa wangi o laabaalihamo lankane. **11** Ti den kua ku ñinbiagu nni ki Jan Tilowasa ki duodi ki pundi Samotasa kpendegili. Lan den fi ki fa, ti go den kua ku Jinbiagu nni ki duodi ki gedi Maseduana dogu Neyapolisa. **12** Ti den fi lankani ki cuoni ki gedi Filipa dogu nni, yu n den tie Maseduana cagiyenli nni dogu. Loma yaaba n den diedi naani. Ti den kali likani danaba. **13** Mi fuodima daali, ti den Jan ya bilinciamu n lindi u dogu yeni bulijoajabu kani ki gedi u kpenu po, tin den tema ke Jufinba jaandi kaanu ye naanpo. Ti den kali ki maadi leni yaa puoba n taani likani. **14** Bi siiga moyendo yua n den fangi U Tienu ke bi yi o Lidi. O den tie tiatila dogu yua, ki tie kpendo ki kuadi ya caba n moani ki caadi. o Diedo den luodi o pali ke o tuo ki ga Polo n maadi o yaa maama. **15** Tin den batisi o, wani leni o deni yaaba kuli, o den mia ti ki yedi: Yi y sua ke n dugi o Diedo po moamoani, yin kua mani ki yaa ye n diegu nni. Wan den tigini ti maama po, ti den tuo. **16** Danyenli tin go den caa i jaandi kaanu yeni, o potuado den tuogi ti ke ya cicibiadiga n teni ke o bu ku baagu den ye o niirnni ki teni ke o canbaaba baadi i ligi boncianla kelima o den bu ku baagu bi niba po. **17** O den cili ki hoa Polo leni tikuli ki kpaani: Yaa jaba n tie na tie

U Tienu yua n te hali tanpolijoma naacenba. Bi wangi yi U Tienu diema sanu maame. **18** O den tiendi yeni dana boncianla ke li yagi Polo yama boncianla hali ke o den ti jigidii ki maadi leni ki cicibiadiga yeni ki yedi: Jesu Kilsiti yeli po n yedi a han Ja ki haa o. Lanyogunu liga ki den Jani ki ha o. **19** O potuado canbaamba n den la ke yaala n baa kpendinii bipo i ligi yeni gberi, bi den cuo Polo leni Silasa ki gedini ba ki daaga po u dogu bujiaba kani. **20** Bani mo den gedini ba u dogu yudancianba kani ik yedi: Bi naa jaba yagini ti dogu yaaba yama. **21** Bi tie Jufinba ki wangi ti yaa bogida n kua tipo tinba Loma yaaba n ka tuo ya, ki kan tienai a mo **22** Ku niligu moko den taani leni ba ki tuogi leni Poli leni Silasa. Lne bi yudancianba den teni ke bi landi bi tiadi ki pua ba i baliji. **23** Ban den puapua ba boncianla, bi den kuani ba li kadidieli nni ki mia li kadidieli guudikoa wan ya gu ba bonhanla. **24** O guudikoa n den gbadii laa maama, o den kuani ba li kadidieli tugu nni ki kpa bi taana ti kpaadi. **25** Lan den bua ki pundi ki yagisiigu, Polo leni Silasa den jaandi ki yiini ki pagi U Tienu, ke a kadibila cengi. **26** Lanyogunu lanyogunu mi tindigibicianma den tieni hali ke li kadidieli tanpuuna kuli den begibi. Yaa kuesesli n den luo a kadibila kuli den lodi. **27** Li kadidieli guudikoa den fundi. Wan den la ke li kadidieli bulijoana kuli ya, o den tama ke a kadibila kuli sani, ke o noadi o jugisiega ki baa kpa o yuli. **28** Ama Polo den tiani ki yedi: Da tieni a yuli liba kelima tikuli ye ne. **29** O guudikoa yeni den teni bi cuoni opo ki fidisanga ke o sani ki kua Polo leni Silasa n ye naankani ki jie hali ki digibi, ki gbaani bi nintuali. **30** O den Jani ba niinpo ki yedi ba: N danba n baa tien be ki tindi? **31** Bi den yedi o: Daani o Diedo Jesu a baa tindi, fini leni a diegu nni yaaba kuli. **32** Lani bi den waani o o Diedo laabaalimo, wani leni yaaba den ye o deni kuli. **33** Lanyogunu, ku jiagu yeni liga, o den gedini ba ki huudi bi sinala. **34** O den kuani ba o dieli nni ki puni ba mi jiema. Wani leni o deni yaaba kuli pala dn mangi hali boncianla kelima bi den tuo ki daani U Tienu. **35** Lan den yendi, bi yudancianba den soani a minteeela yudaano li kadidieli guudikoa kani ki yedi o: Faabi bi jaba yeni. **36** O den togidi laa maama Polo ki yedi o: Bi yudancianba soani ke min faabi yi. Lanwani yin fi ki Ja ki gedi leni mi yanduanma. **37** Ama Polo den yedi a minteeela: Bi den pua tinba Loma yaaba i gbiani bi niba nintuali ki naa kpa jia leni ti ti buudi ka no, ki go kuani ti li kadidieli nni. Moala bi bua ki Jani ti hasili nni. Li kan tuo ki tieni yeni, kali ba cua ki faabi ti. **38** A mintela yudanba den ban togidi bi yudancianba laa maama. Ban den gbadii ke bi tie Loma yaaba ti jawaandi den cuo ba. **39** Bi den cua ki mia ba sugili ki ciani ki Jani ba li kadidieli nni ki mia ba ban Ja u dogu nni. **40** Polo leni Silasa n den Jani li kadidieli nni, bi den guani Lidi denpo. Bi den laa ti kpiiba likani ki paagi bi pala, ki Jani likani ki suagi liiga.

17 Polo leni silasa nden ca tesalonika, bi den tagini ki ñani amifipolisa dogu nni, leni apoloni dogu nni, ki ban pundi tesalonika, naani ke jufinba den pia li balimaama bangima dieli. **2** nani polo n den maani maama, o den kua ki taani leni ba. polo den boe leni ba,

mi fuodima dana nni, dana taa leni yaala n diani, i diani nni. **3** O den bundi ki wangi ke U Tienu n gandi yua ba le fala ki kpe, ki go fii bi tinkpiba siiga. o den yedi ba, min wangi i jesu yua yaa maama yeni, wani n tie U Tienu n gandi yua. **4** bi siiga nni bi tianba den tuo ki gaa laa maama ki taani polo leni silasa po. gilekinba siiga yaaba boncianla moko, yaaba n fangi U Tienu leni yaa puoba n pia ti kpiagidi yaa siiga den tuo ki gaa mi maama yeni. **5** Ama jufinba nunponbiadili den fii ke bi taani leni u dogu nibiada, ke bi fiini ku fuugu leni ku yanyagu u dogu nni, bi den tugi biyaba ki gedi jasono denpo, ki woli polo leni silasa, ki bua ki ñani baa ki gedi n baa ku niligu nintuali. **6** Ban ki den laa ba, bi den fuli jasono leni o kpiiba tianba, ki gedi ni ba u dogu bujaba po, ki taangi ki tua yaa niba n yagini li ñandunli yama yeni, cua ne moko, ke jasono gaa bi cangu. **7** Bikuli yeedi sesa balimaama, ki tua ke baditoa ye, ke bi yi o Jesu. **8** Amaama den yagi ku niligu leni u dogu bujaba yama **9** bi den teni ke jasono leni o lieba pani i ligi yo ke bi ja ba. **10** Ku ñagu n den bii, ti kpiiba den gedini polo leni silasa bele dogu nni, lankani bi den gedi jufinba n taandi ya balimaama bangima dielinni. **11** Laa jufinba wani den tie nimoanba ki cie tesalonika yaaba. bi den gaa U Tienu maama leni li yankuali ki lingi daali kuli i diani nni ki baa le ban bangi baa yaala, ya tie moamoani. **12** Bi siiga boncianla den daani, leni gileki yaaba siiga yaa puoba n pia ti kpiagidi leni bi jaba boncianla moko den daani. **13** Ama tesalonika jufinba n den gbadu ke polo wangi bele yaaba moko U Tienu maama, bi den gedi lanpo moko, ki ban yagi ku niligu yama. **14** Lanwani ti kpiiba den gedini laayogunu polo nepo yaa kpenuoli, ama silasa leni timote den sedi bele. **15** yaaba n den ciani polo den pundi o atena dogu nni, ki lebidi, ki ban ca polo tondu, silasa leni timote, ke polo yedi ban ñoadi o ke laa wagi. **16** nani polo n den gu baa atena yeni, o den laa ke ibuli naanana den gbie laa dogu ni, ke o yama yagi hali boncianla. **17** o den boe leni jufinba, leni yaa jaba n fangi Utienu li balimaama bangima dieli nni, leni wan togidi leni yaaba daali n kuli. **18** Yaa yanfodanba n den joa Epikule bangi ma bi tianba leni sitoyisieninba ya bangima yaaba tianba den taani ki nia leni polo ki tua. O maciandaano ne bua ki yedi be? Bi tianba n den gba ke o maadi Jesu labaali ñamo leni bi tinkpiba gua fiima yeni, bi den tua: Li nani o maadi bucianni yaa maama yo! **19** Lanwani, bi den taa polo, ki gedi nni o u dogu nikpela po, ki tua: Naani ti ba baa bandi ñan maadi ya bangi panma ne bi. **20** Kelima a teni ke ti gba boncianla yo, lanwani ti bua ki bandi laa bangima n bua ki yedi yaala. **21** Li den sua ke atena dotieba, leni yaa cianba n ye likani kuli, yen taani bi yogunu, ki maadi, bi ki cengi li boncianla. **22** Polo den fii ki se aleyopaja nitaali siiga ki yedi ba, atena yaaba, n laa ke yi kuani yi yama mi jaama nni hali boncianla. **23** Min goadi ki gaandi u dogu niine, n laa yin pia ya buli kuli, ki padi a pada, hali n ban laa, padibinbin yenli po ya diani te na: Line tie, tin kaa bani ya tienu po" yin kpiagidi yua kaa bani o yeni, n maadi yi o yaa maame. **24** U Tienu yua tagi lijanunli leni yaala n ye lienni kuli, wani yua die tanpoli leni ki tinga, waa

ye bi nisaali ba n maa ya jandiena nni ka. **25** Lisaali nii ki tuuni o po, nani o bi luo bonliba yeni kelima wani n puuni bi niba kuli ke bi ye ki fo, ki pia ban pia yaala kuli. **26** Teni ni ke bi nisaaliba kuli, ñani ja yendo yaakanli. ke bi ye ki tinga kuli po, ki bili yua kuli po, o miali dana banlu, wan ye naani kani. **27** O den bua ban lingi wani o Diedo, bi ya tie ania bi tatanmi nni, ba ke waa foagi leni ti niinni o ba. **28** Li miali, ti sancienli, leni ti yema kuli ye o yaa niinne. i baantiadi nni, bi tianba den yedi ke ti tie o puoli ñoamu yo. **29** li ya tie ke ti tie U Tienu puoli ñoani yo, laa pundi tin go daani ke o naani leni bi nisaaliba n fidi ki taa wula, bi ñanjilifa, bi li tanli ki tagi ya nannanli kelima bi banma leni bi yanfuoma po. **30** U Tienu n ki cuadi bi nisaaliba yanpiima, ya yogu nni n den pendi, moala o wangi bi niba kuli, i kani kuli ke li pundi ban bidi bi pala ki daani. **31** kelima o bili, wani ba jiaa li ñandunli buudi yaa daali, leni mi teginma. Lani mo baa tieni leni wan gandi yua ki teni o yaa siedo n tie mi kpe fiima yua kuli nintuali. **32** Ban den gbadu, ke o maadi a tinkpila fiima maama bi tianba den ñuadi o, bine mo n yedi o: ti go ba cengi a cima dantuali. **33** Lan polo den ñani li nitaanli siiga. **34** Bi tianba den taani o po, ki tuo ki daani, denisa aleyopaja nitaanli yaabi siiga, yendo. Puo yendo ke bi yi o damalisa-leni nitoba moko.

18 Lan ya puoli, Polo den ñani Atena ki gedi Kolinta. **2** Lan po, o den sua Jufi yendo ke bi yi o Akilasa Pono yua, ke o den cua cancani Italia yeni o pua Pricila kelima loma bado kiloda den cedi leni u paalu ke bi ñani jufinba kuli loma diemani. Nani bi kuli n den pia tuonbu yendu yeni, **3** Polo den kali bi deni, ke bi ji den taa ki tuuni. bi den tagi ti gbandiedi. **4** Mi fuodima daali kuli, Polo yen maadi U Tienu maama U Tienu dieli nni, o maama den siiga jufinba leni gelekinba pala. **5** Ama Silasa leni Timote n den pundi Meseduna bi den pundi bi yula Utienu maama wangima. ki tiendi siedi jufinba po, ke Jesu n tie Kilisiti U Tienu n gandi yua. **6** Lan yaapo jufinba den fii ki pani bi po, ki sugidiba. Polo den fegi o yuli ki mii o tiayiekaadi ki yedi: yi soama n gua ki wuli yi yula po min wani ñana. ki cili leni dinla n baa cili kaa wangidi o labaali ñamo bi nilanba po. **7** Wan den ñani lan kani o den kua ya joa ke yi o Jusitusa deni, laa Joa den pia Utienu fangili. o diegu den taabi libali maama bagima dieli. **8** Kilisipusa libalimaama bangima dieli yudaano den tuo ki daani Jesu leni o diegunni yaaba. Kolinta yaaba yaabin den cengi Polo maama moko den tuo ki daani Jesu ki go den gaa mi batisima. **9** Ñayengu Odiedo den doagidi Polo o guaminni ki yedi o: ñan da jie liba, ñan yaa maadi ki da cedi, **10** kelima n ye leni ña. o ba kan sii ña bi ki tieni ña yaali n bia, n pia n niba yaa doguni tieni niini. **11** Polo den tieni lan kani binli leni ñimali luoba Kolinta yaaba siiga ki den wangiba U Tienu maama. **12** Yaa yogunu ke Galiyo den tie Akayi diema Gufeeleni, jufinba den taani noabu ki yie Polo ki den gedini o Gufeeleni bujiali kaanu kani **13** Ki yedi: Yaa joa yene bangi bi niba ki go tigini ban ya ñoau U Tienu nani libalimaama n kaa bili mama. **14** Yaa yogunu ke Polo den yaadi o ñoabu ki baa maadi; Galiyo den yedi jufinba: li yaabi tie tagili ba bii tuongunda ba nba bi

tiensi ania ki cengi yi maama. **15** Ama li ya tie ke yi nia mimaama po, bi a yela lan ya ka yin yoa yaa balimaama po, lan wan jua yi. mii bua, ki tua yi bujialo laa bonli po. **16** Galiyo den teli ba, ki yedi ba ban fuadi li bujiali kaanu kani. **17** Lane ke bi den taani ki cuo sositena yua n tie li balimaama bangima dieli yudaano, ki pua o li bujiali kaanu kani. Galiyo, naa den yagi o yama li po. **18** Polo den go kali ki waagi Kolinta; li puoli o den cabi o kpiiba ki fii. o den kua ku fiindabiagu ki caa Sili diema, wani leni Plisila leni Akilasa. o den cedi ke bi kuo o yuli Sankelita dogunni kelima o den niani O tienu u fnoaniianu. **19** Ban den pundi Efesa, Polo den yaa o yegininkaaba, o den kua libali maama bangima dielinni ki boe leni jufinba. **20** Bi den mia o wan sedi leni ba dana ba bolee. **21** Ama waa den tuo, o den cabiba ki yedi; li tie tiladi min jaani ya janmin kpendi ne Jelusalema. n ba gua ki cua ki lee yi U Tienu yaa bua, o den niani Efesa. **22** O den pundi Sesala leni ku fiindabiagu; ki pendi ki gedi Jelusalema. o den fuondi li jandieli yaaba ki go den suagi ki gedi Antiosa. **23** Polo den tieni yogunu ba bolee. Antiosa wan den niani lan lan kani o gedi Galata leni filigi diemani ki gaani ki fuondi o kpiiba lidandanlinni ki go den paagi bi paala. **24** Laa yogunu Jufi yendo ke bi yi o Apolosa, ke o tie Alesandili dogu yua. o den cua cancanni Efesa. **25** laa joa den bani mi maama leni i diani bonjanla. Bi den bangi o o diedo sanwadima. o den maadi leni liyankuali ki wangidi O tienu maama ki go congidi bonjanla ya maama n tuugi leni Jesu, baa leni wan bani Jan ya batisima baba. **26** O den kua libalimaama bangima dielinni ki maadi leni li papaali. Akilasa leni Plisila n den cengi o maama, bi den ta o ke o ye leni ba ke bi doagidi o po Utienu sanjoadima. **27** Nani wan n bi bua ki tagini Akayi diemani, o kpiba Jesu nni yaaba n den ye Efesa den paagi o pali. bi go den diani li tili Jesu yoadi kaaba yaabin den ye Akayi, ki ban ga o cangu. wan den pundi Akayi leni U Tienu yambili po, o den todi boncianla yaabin den tuo ki daani Jesu. **28** bi kuli nintuali o den nia leni jufinba, ki doagidi ki waani i dianinii ke Jesu n tie Kilisiti U tienu n gagidi yua.

19 Apolosa n den ye konlinta ya yogunu, Polo den tagini ki poandi Asi diema yaama npia ajuana ki pundi Efesa. O den la Jesu yaaba waamu li kani, **2** ki bualu ba: Yin den daani yaa yogunu, naani yi den ba U Tienu Fuoma Yua bi? Bi den guani ki yedi o: ti naa gbadi baa ke U Tienu Fuoma Yua ye moko. **3** O den yedi ba: Bi nan b atisi yi mi laa batisime? Bi den guani ki yedi o: Jan yaa batisima. **4** Polo den yedi: Jan den teni mi palebidima yaa batisime ki yedi ke bi niba n daani yua n baa yuandi ki cua opuoli, lani n tie Jesu. **5** Laa maama po bi den ga mi batisima o Diedo Jesu yeli po. **6** Polo n den maani onii bi po yaa yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, bi den maadi mi malanma ki go pua sawali. **7** Bikuli den bua ki pundi piiga n jaba lie. **8** Polo den caa li balimaama bangima dieli nni ki maadi ba leni li papaali yali ymaalita, ki moandi ke ban tuo ki ga U Tienu diema maama fuuli. **9** Ama bi nitianba pala den juagi, ke baa tuo ki ga ke omaama tie moanmoani. Bi go den sugidi o Diedo Jesu sanjoadima bi niba kuli nintuali. O den paadi leni

ba ki ta bihoadikaaba, ki bangi ba daali kuli yua n yi Tilanusa cogidieli nni. **10** Polo den caa li kani daali kuli, jufinba leni Gilekinba kuli den gbadu o Diedo maama. **11** U Tienu den teni ke Polo tiendi leni onii bi niba siiga ya bancianma npia li pakili. **12** Baa bi yaa den tuo ya tiayiekaadi, yaaka, ya cabimu n sii Polo ki maani ayiama po kali bi yiani n kagidi bi po. Mu cicibiadimu mo den ña mun ye yaaba yaa niinni. **13** Jufinba bi tianba den ye ki goadi ki deli mu cicibiadimu bi niba kani. Bi den moandi ki baa taa o Diedo Jesu yeli ki maadi mu cicibiadimu danba ki yedi mu cicibiadimu. kelima Jesu yeli po, Polo n wangi yua yaa maama yeni, n yedi yi yin ña bi naa niba niinni. **14** Yaaba n den tiedi yeni den tie bi copadianba yudanba siiga yendo ke bi yi o Sefa, yaa bi jabe, bonbilele. **15** Ki cicibiadiga den guani ki yedi ba: N bani Jesu, n bani Polo mo n tie yua, ama yi mo tie ymenba? **16** Lani ki cicibiadiga n ye yaa joa niinni yeni den bibi ba ki paadi bikuli leni upaalu, ki poagiliba ke bi niani li dieli yeni niinni ki poagilipoagili ki sani mubila. **17** Jufinba leni Gilekinba yaaba n ye Efesa kuli den gbadu li laabaalo ke ti jawaandi cuo bi kuli hali bonciala. O Diedo Jesu yeli den baa ti kpiagiciandi. **18** Yaaba n den tuo ki daani siiga boncianla den kpendi ki togidi bi niba nintuali ban den tieni yaala. **19** Bi siiga iñoagibiadi danba boncianla den cuani bi tila ki sia ha mi fantama nni bi niba kuli nintuali. Bi den coadi atila yeni kuli dunga ki sua ke li bua ki pundi kujapiena tudapiimu (50 000) **20** Yeni yaapo o Diedo maama den kpedi ki pugidi leni upaalu leni ubgamamnu. **21** Lani n den tieni ki pendi, Polo den jagi ki bili ke obaa tagini ki poandi Maseduana leni Akayi ki gedi Jelusalema. O den yedi: N yaa gedi laa diema kuli li tie tiladi min yuandi ki gedi ki ban le Loma moko. **22** O den soani otodikaaba siiga nibalie, Timote leni Elasita, Maseduana po, wani oba den go kali dana waamu Asi nni. **23** Laa yogunu ti yanyangiciandi den fii Efesa po kelima o Diedo sanjoadima po. **24** O maano den ye ki yi Demetilusa, ki duadi Atemisa jaandieli nannana leni yanjilifa, ki kuadi ki teni ke otusoanba den baa libaali boncianla ku maagu yeni po. **25** O den yini otuonsoanba leni yaaba n taa ki tuuni ku maagu tuonli kuli, ki yedi: Yikuli bani ke ti baali ña ku maagu na niinne. **26** Yi nan laa ki go gbadu Polo yeni n tiedi yaala. O teni ke bi niba boncianla ki yaadi, baa go hua ibuli, laa tie nekanba Efesa niinni bebe ka, li bua ki yaa tie yene Asi nni kuli. **27** Lan baa cuani yaa pakili ki tie ke bi niba baa fali ti tuonli yaali n tie loagu bebe ka; Li baa teni ke ti bupua Atemisa kan go yaa tie li ba kuli. Lani mo Asi yaaba leni handuna niinni yaaba kuli kan go yaa jigini o, kelima okpiagidi baa bodi. **28** Ban den gbadu laa maama, bi pala den beni ke cili ki tangi ki tua: Efesa yaaba bupua Atemisa pia t kpiagidi. **29** U dogu yaaba kuli yama den yagi. Bi den cuo Gayusa leni Alisitaka, Polo yieninlieba, Maseduana yaaba yeni ki fuli ba ki jaligi ki gedini ba utaankaanu kani. **30** Polo den bua ki gedi li kani ki maadi leni li nitaanli yeni, ama bi nojadaaaba den yie opo. **31** Baa Asi bali danba siiga bi tianba yaaba n den tie Polo danlinba den soani okani ki tundi o ke wan da gedi li taanli yeni po. **32** Li nitaanli

yenii siiga bi ne den tangi ban bua maama ke bi ne moko tangi ban bua maama bi niba kuli yama den yagi, bi niba boncianla mo ki den bani ban taani yaala yaapo. **33** Bi nitianba den ñani Alesanda ku niligu siiga, ke jufinba den tudi o ke wan sedi bi kuli nintual. O den diiba onuu ke ban sedi ki cengi ke obua ki maadi leni ku niligu. **34** Ama ban den bandi ke o tie jufi, bikuli den taari miali yendu ki tangi ki tua Efesa bupua Atemisa pia ti kpiagidi, hali ke libua ki pundi leedimunial. **35** Lani wani Efesa dogu yudaano duogili den teni ke li nitaanli suo, ke o yedi ba: Efesa yaaba ñjme ye kaa bani ke udociamu Efesa kubi Atemisa yaa bupua n pia ti kpiagidi yaa budiel, leni onannanli yaali n den ñani tanpoli po ki baa? **36** Lan ki pia niama yeni, li hani yin jiini yi yama ki da tieni li ba leni mi yanjegibima. **37** Kelima yi cuani bi naa jaba yaaba n ki pia tagili ba baa suni yi budiena nni li ba, baa sugi yi bupua mo. **38** Lani wani li ya tie ke Demetilusa leni otuonsoanlieba pia mi maama leni nilo ba, ti buudi dana ye, bi bujibba mo ye. Ban yini bi yaba ti buudi laa dana. **39** Yi ya go pia matoama mi baa jia yaa taanli npia li sanu kani. **40** Li baa fidi ban ti jaligi ti ki yedi ke dirili fuugune tie bali yiema, kelima ti kan fidi ki waani tin taani yaala yaapo. **41** wan den yedi yeni, o den cabi li nitaanli.

20 Laa fuugu nden suoni, Polo den taani bi hoadaikaaba ki paagi bi pala ki cabi ba, ki fii ki gedi maseduana. **2** O den poandi mi diema yeni niinni, ki tundi bi hoadaikaaba tundi boncianla. **3** O den suagi ki gedi Gilesi diema nni. O den tieni li kani ñjmaalita. O den bogini ki ba kua ku ñinbiagu ki gedi sili diema nni, ama oden bandi ke jufinba bogini ijanbi ki baa cuo o, lanyaapo oden jagi ke o baa lebidi ki tagini maseduana. **4** O den ba yaaba n yegi leni o ki gedi Asi diema nni, lani n tie: Bele yua Sopate pilusa bijua, Tesalonika yaaba Alisitaka, Segondusi, Deba yua Gayusa, Timote leni Tikika leni Tilofima. **5** Bani n den ga ti liiga ki gedi tilowasa ki guudi ti li kani. **6** Yaa dupen nki pia da binli jaanma n den pendi, ti den kua ku ñinbiagu Filipi dogu nni ki tieni dana muu ki nandi ti lieba yeni Tilowasa. Ti den tieni li kani danale. **7** A danleleda cilima daali, ti den taani ki baa cabidi dupen kelima Polo den jagi ke o baa faa ki fii. Lanyaapo o den maadi ki waagi hali ki pundi ku yagisiigu. **8** Mufitili sanmu den yaba tin den taani yadietuadili nni. **9** Ki sua ke jawaalo den ye li kani ki yi yutikusa, ki ka li diebonliipo. polo den waagi ki maadi hali ke mi guama den gbadbi ojawaalo yeni ke o guani cain, lane o den ñani li dietuadili taali tanpoli ki baa tii po. Bi den yua o, ki sua ke o kpe. **10** Ama polo den jidi ki yini opo ki nuadi o, ki yedi: Yin da jie mani onaano ye oniinni. **11** Wan den guani ki doni, o den cabidi dupen ki dini ki go waagi ki maadi hali ke li ban fa, lane o den cabi ba ki ban caa. **12** Bi den kulini ojawaalo yeni oden po ke o fo, li den baagi ba hali boncianla. **13** Ama tinba wani ti den kua ku ñinbiagu ki ga Polo liiga ki ban guudi o, asoso, kelima o den ba cuoni otaale ki cua. **14** Wan den nandi ti asoso, o den kua ku ñinbiagu nni, ke ti yegi ki gedi Mitileena. **15** Ti go den ñani li kani ki suagi liiga mi ñima po, li fii faama ti den pundi kiyosa, ya daali n hua ti den balini samoso, li

dantaali ti den pundi Mile. **16** Polo den jagi ke obaa tagini Efesa nintuali po ki pendi, kelima o den jaligi ke li yaa baa tuo li danpiimuuli jaanma n sua ke o ye jelusalema. **17** Polo n den Mile ya yogunu o den soani ban yini Efesa po li jaandieli nikpela. **18** Ban den cua o kani, o den yedi ba: Yi bani n tagu n den tie maama kuli yi siiga hali min kua Asi diema yaa yogunu, **19** yi bani ke nden tuuni o Diedo po leni li yumiinli leni ti nunsidi, leni ya biigima n den kpendi npo yogunu kuli, kelima jufinba den findi ijanbi ki bua ki cuo nni. **20** Yi go bani ke min den wangyi o laabaalihamo ki go bangi yi a sala nni leni ti diedi nni kuli, mii den wuoni yi yaala nbaa hani po kuli siiga baa bonyenla. **21** N den wangyi jufinba leni Gilekinba kuli, ke ban lebidi bi yama U Tienu po, ki tuo ki daani ti Diedo Jesu. **22** Moala diidi mani, U Tienu fuoma yua tigini nni ke n caa jelusalema, mii bani yaala n baan tieni nni lipo; **23** Ama doggu ki cua dogu kuli U Tienu fuoma yua yen tuodi ki wangyi nni, ke mi lolima leni fala bili ki guu nni, **24** Ama mini yaapo mii lingi ki kubi n miali nani li tie npo li bonmoanla yeni. Yaala ntugi npo mayuli tie ki tuoni nuama bianu leni li pamanli, ki taa ki bancebini o Diedo Jesu n puogi nni yaa tuonli lan tie ki yaa wangyi U Tienu hanbili yaa laabaalijamo. **25** Ama moala diidi mani, min den gaandi yinba yaaba yaa siiga ki wangyi U Tienu diema maama yeni kuli, yi kan go le n nunga hali abada. **26** Li tie lanyaapo yo ke n kadi ki waani yi dinla ke yi siiga obakuli soama ki go maa nyuli po. **27** Kelima n den waani yi U Tienu tundi kuli mii wuoni yi liba. **28** Lanwani yin kubi mani yi yula, ki go kubi uyankulu U Tienu fuoma yua n kaani yi yaaba yaa siiga ke yin ya tie bi gobidikaaba, ki tie nani bi yankpaaba yeni, ki ya kpaa o Diedo jaandieli wan den daa yaali leni o soaceli. **29** N bani ke n ya fii, yaaba n tie nani ifuasangbanbiadi yeni baa kua yi siiga. Bi kan cedi uyankulu. **30** Bi tianba ba fii yi siiga ki ya bangi yaa bangima n ki tie bangimoanma, ki dadi bi hoadaikaaba bi yula po. **31** Lanwani yin yaa guu mani, ki yaa tiadi ke hali binataa banlu n tuodi ki tundi yi siiga nni yua kuli leni ti nunsidi ku ñiagu leni u yensiinu kuli mii cedi. **32** Moala n taa yi ki piani U Tienu leni ohanbili maama yaama n baa fidi ki teni yin yaa kpedi ki pugidi osanhuadima nni, ki go teni yin baa u biinu warbili yaa halimani onigagidihanba kuli po nni. **33** Mii den kuani n yama oba kuli ligi nni, yaaka owula nni, yaaka otiadi nni. **34** Yi bani ke n den tuuni leni n nii ki baadi min luo yaala leni nyieninlieba n luo yaala. **35** N den waani yi li bonla kuli nni ke yi baa tuuni yene ki todi atadima, ki tiadi o Diedo n den yedi yaa maama ne: ki pa bu paabu n pia li pamanli ki cie ki gaabu. **36** Wan den maadi laa maama oden gbaani ki taani ki jaandi leni bi kuli. **37** Bikuli den buudi leni ti nunsidi ki gobini Polo leni mi buama. **38** Yaala n den biidi bi pala ki ban cie tie ke o den yedi ba, yi kan go le n nunga. Bi den piadi o ki pundi hali ku ñinbiagu kani.

21 Tin den paadi leni ba ki Ki kua ku ñinbiagu nni, ki telikoso, li jiifaama ti den suagi liiga ki pundi Lode, ti den ñani lankani ki gedi Patala. **2** Ti den baa

ya ñinbiagu n baa duodi ki gedi Fenisi, ke ti den kua ki gedi. **3** Tin den laa Sipila diema, ti den ha ma ti ganu po ki telu Sili ñinkunu ki pundi ki sedi Tili dogu nni, naankani ke bi den baa jiini bi tuga. **4** Ti den laa bi hoadikaaba, ki tieni likani dana lele. U Tieu Fuoma Yua den doagidi bi hoadikaaba po ke ban waani Polo ke wan da gedi Jelusalema **5** Ama dana lele n den pendi, ti den suagi ti sancenli, bani leni bi puoba leni bi bila kuli den piadi ti hali ki ñani ti u dogu nni. Ti kuli den gbaani u ñinkunu, ki jaandi. **6** Tin den cabi ti lieba, ti den kua ku ñinbiagu nni, ke bimo lebidi ki kuni. **7** Tin den jiidi ku ñinbiagu nni Tili dogu nni, ti den suagi ki gedi Polema, lankani ti den laa ti kpiiba Jesu yaaba, ki sedi leni ba danyenli. **8** Lan den fii ki faa, ti go den fii ki gedi Sesale. Lankani ti den cani Filipi, o laabalahamo wangikoa, ban den gandi ya nileediba siiga yendo. **9** O den pia bisiaba naa, ke bi tie powondiana, ke bi moko den pua sawali. **10** Tin den ye likani dana baa, o sawalipualo yua ke bi yi o Agabusa, den ñani Jude, ki cua tikani. **11** O den taa Polo gbanñagidigu, ki loli o taana leni o buadi ki yedi: Diidi mani U Tieu Fuoma Yua n doagidi ki yedi yaala: Yaa nilo n die ku naa gbanñagidigu, Jufinba baa loli o yene Jelusalema po ki ha o bi nilanba nuu nni. **12** Tin den gbadu laa maama, tinba leni yaaba n den ye likani kuli den mia Polo n da gedi Jelusalema. **13** Lawani o den yedi: Be n teni ke yi buudi ki baa ki biidi n pali? N baa tuo ban loli nni baa ki kpa nni O Diedo Jesu yeli po Jelusalema. **14** Nani wan kaa den baa ki tuo ti maama, tii den yie opo, ti den yedi: O Diedo yanbuama n tieni! **15** Laa dana n den pendi ti den bogini ti tiadi ki baa ña Sesale ki gedi Jelusalema. **16** Jesu hoadikaaba siiga tianba den ciani ti, ki gedini ti Minasono denpo, tin den baa caani yua. **17** Tin den pundi Jelusalema, ti kpiiba den ga ti cangu leni li pamanli. **18** Li daali fii faama Polo den yegi leni ti ki gedi Jaka denpo, Kilisiti n yini yaaba nikpeliba den cua ki taani likani. **19** Polo den fuondi ba, ki togidi U Tieu n tieni yaala bi nilanba siiga kelima o yaa tuonli po. **20** Ban den gbadu o maama, bi den kpiagi U Tieu. Lani bi den yedi o: Ti kpiilo, a bani ke Jufinba siiga yaaba n tuo ki daani pundi niba tudatuda, ama bi kuli nan baa pia li yankuali li balimaama kubima po. **21** To, bi gbadu ke a bangi yaa Jufinba n yayadi ki ye bi nilanba siiga ke ban yie Musa balimaama, ki go tua ba ban da kuani bi bila ku koanciagu, ki da go hua Jufinba maasuagu. **22** To, ti baa tieni lede? Laa pia kuli tama ke ku niligu baa taani bi ya gbadu ke a cua. **23** Lanwani, han tieni tin baa yedi a yaala. Ti siiga niba naa ye yaaba n tieni u ñoanianu leni U Tieu; **24** han taa ba ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali, ki pa ban bili yaa panpaani ban baa ki kuo. Lani n tie ban bandi ke ban tua a po yaala ki tie moamoani, ki go bandi ke a moko baa hua li balimaama. **25** Bi nilanba siiga yaaba n tuo ki daani yaapo, ti den diani bipo li tili ki yedi ke ti jagi ki bili ke ban kubi bi yula ki da je i buli padijiema kuli, ki da ñmani mi soama, ki da ñmani ti yanoadikaadi, ki go kubi bi yula leni mi conconma. **26** Lan den fii ki faa, Polo den taa bi jaba yeni, ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali. lani, o den kua U Tieu diegu nni ki waani bi hanbima dana ban baa gbeni ya daali, ban

baa padi yua kuli po ya padili. **27** A danleeda n den baa ki pundi, yaa Jufinba n den ñani Asi nni ki cua Jelusalema den laa Polo U Tieu diegu nni. Bi den maadi ki fiini ku niligu pala ki cuo Polo, **28** ki tangi ki tua: Isalele yaaba, cua mani ki todii ti. Ya joa n tie ne caa i kaani kuli ki bangi bi niba kuli ke tinba Jufinba leni li balimaama leni u naa kaaru kuli ki pia mayuli. O kuani baa Gilekinba U Tieu diegu nni mo, ki joagini u naa kaangagidhamu. **29** Kelima bi den kpa laa wani leni Tilofima yua n tie nilamo ki tie Efesa yua, Jelusalema dogu nni, bi den tama ke Polo kuani o U Tieu diegu nni. **30** U dogu nni yaaba kuli yama den lengidi, ke bi niba ñani i kaani kuli ki sani ki taani. Bi den cuo Polo ki fuli ki ñani o U Tieu diegu nni. Lanyogunu bi den luoni ku buliñoajala. **31** Ban den lingi ki baa ki kpa Polo, li maama den pundi Loma minteeela yudanciamo kani ke Jelusalema yaaba kuli den digi. **32** Lanyogunu o den taa a minteeela leni minteeela kobiga yudanba tianba ki sani ki gedi ku niligu kani. Ban den laa ba, bi den cedi kaa go pua Polo. **33** Lanwani a minteeela yudanciamo den nagini ki cuo Polo ki teni ke bi loli o kuseli lie. Lani o den buali o wan tie yua leni wan tieni yaala **34** Ku niligu siiga bine den tangi mine, bine mo n yaa tangi mine. Wan kaa den fidi ki bandi i moamoani kelima ku niligu fuugu po yeni, o den yedi a minteeela ban kuani Polo li diepaali nni. **35** Polo n den pundi u hmaadokaanu kani, tiladi a minteeela den yua o kelima ku niligu pabienclanli po. **36** Kelima ku niligu den hua o ki tangi ki tua: Teni ban kpa o! **37** Ban den baa ki kuani Polo li diepaali nni ya yogunu, Polo den yedi a minteeela yudanciamo: Naani li pia u sanu min maadi bonla ba bi? Aminteeela yudanciamo den gua ki yedi o: Naani a gba Gileki maama bi? **38** Lanwani haa tie nani Ejipiti yua, yua n den fiini mi badiyiema ke laa waagi ki den gedini niba tudanaa mi fanpienma po ka? **39** Polo den gua ki yedi o, n tie Jufi, ki tie Silisi diema Tasa dogu yua, ya sigu n pia mi yulolima yua. N mia ha han cedi min maadi leni ku niligu na. **40** O yudanciamo den tuo, Polo den se u hmaadokaanu po ki tia ba o nuu ban suo. Ban den suo, Polo den maadi Ebilu maama nni ki yedi:

22 N kpiiba leni n baanba cengi mani min pia ya maama moalene ki ba maadi ki gaa n yuli! **2** ban den gba ke o maadi leni ba ebulu maama nni bi den ñmine suo. lani Polo den yedi ba: **3** N tie jufi ki mali Tasa dogu nni Silisi diema nni. Ama n den fandi u naa dogu nni, n den kua Gamalieli cogidieli. Ke o bangi nni ti yaajanba balimaama cap. N den pia li yankuali U Tieu po nani yikuli n tie maama dinni. **4** N den waani yaaba n jua Jesu sanjoadima fala ñali ki ku ba, n den loli bi puoba leni bi jaba ki kuani ba a kadidiena nni. **5** Bi kopadicianba bado leni bi cancannikpeliba taancianli kuli den tie n po siedinba. Bi den teni nni tisoankaana ke min ban teni ti kpiiba yaaba n ye Damasa, min den gedi naanpo ki baan loli yaaba n ye lipo ki jua mi naa sanjoadima ki cuani ba Jelusalema na ki baa teni ban waani ba fala. **6** Min den ye u sanu nnin, ki nagidi Damasa, ke li baa ki pundi u yensiinu, lanyogunu mi yenyencianma den ñani tanpoli ki jiidi ki lindi nni. **7** N den baa tiipo ki gbadu u nialu ke

u yedi nni: Solo, Solo, be yapo ke a wanginni fala? 8 n den yedi: a tie ymee yo n Diedo? lani o den yedi nni: n tie jesu Nasaleti yua yan wangi yua fala. 9 Yaaba n den yegi leni nni den laa mi yenma yeni yanma, ama baa den gbadu yua n maadi leni nni nialu. Lani n den yedi nDiedo n baa tieni be? 10 O Diodo den yedi nni: fii kи gedi Damasa, lankani bi ba waani a yan baa tieni yaala kuli. 11 Nani min ki den nua liba kelima mi yenma yeni n den yendi maama, yaaba n den yegi leni nni den cuo n nuu ki dadi nni ke n pundi Damasa. 12 O joa den ye Damasa ki yi Ananiasa o den yua U Tienu ki fangi o ki kubi o balimaama. Ya jufinba n den ye Damasa kuli den tiendi o po o siedinjamo den cua n kani. 13 O den yedi nni: N kpiilo Solo, guani ki ya nua. Lanyogunu n den guani ki noanli ki laa o. 14 O den yedi nni: ti yaajanba U Tienu, tuodi ki gandi a ki bili ke yan bandi o yanbuama, ki le o nitenginkoa ki gbadu o ñoabu nni maama. 15 Kelima a baa tie o siedo, bi nisaaliba kuli poi, ki wangi ba yan laa ki go gbadu yaala. 16 Moala a go jii be? fii ki teni ban batisi a, a tuonbiadi n yuudi ki ña, kelima a jaandi o Diodo yeli nni. 17 Min den guani Jelusalema ki ye U Tienu diegu nni ki jaandi U Tienu, n den laa li bonlekaala. 18 N den laa o Diodo ke o yedi nni: fii ki ña jelusalema ne tontoni kelima bi kan gaa yan tiendi npo ya siedi. 19 N den yedi: n Diedo, bani biba bani ke n den caa li balimaama diena nni ki co bi siiga nni yaaba n tuo ki daani a, ki kuandiba a kadidiena nni ki tendi ke bi pua ba i gbiani. 20 N den taa leni yaba n den wuli a siedo Etiena soama ki ku o, ki saa bipo i moamoani ke li pundi, ki se ki guu yaaba n ku o tiayiekadi. 21 Lani o Diedo den yedi nnifii ki gedi kelima n ba soani a ñali foagima, bi nilanba po. 22 Bi den cengi Polo ñali ke o maadi ki pundi laa maama. Lane bi den tangi ki tua: kpa o mani. Laa pundi ya nibuolu n tie ne n ya ye leni miali. 23 Bi den tangi ki pugidi, ki luni bi tiadi, ki yadi mi tama tampoli. 24 A minteela yudanciamo den yedi ke ban kuani Pololi diepaali nni ki pua o i balijoe ki buali o ki bandi yaala n teni ku niligu tangi opo yeni. 25 Ban den loli o ki baa pua o ya yogunu, Polo den yedi miteela kobiga yudaano yua n den se likani: Naani yi pia u sanu ki pua Loma yua i balijoe ki daa buni leni o? 26 Minteela kobiga yudaano n den gbadu laa maama, o den gedi ki ban waani a minteela yudanciamo ki yedi: A baa tieni be? o joa yeni tie Loma yua yo. 27 A minteela yudanciamo den cua Polo kani ki yedi o: waani nni, a tie Loma yua yo? o den guani ki yedi o yeni de. 28 A minteela yudanciamo den yedi o: N den pani ligiciamie ki tua Loma yua. Polo den guani ki yedi o, mini wani n malu ki tie yene. 29 Lanyogunu yaaba n den ba pua o wan maadi den fuadi o kani. A minteela yudanciamo mo den jie boncianla kelima o teni ke bi loli Polo yua n tie Loma yua leni i kuseseli. 30 Lan den fii ki fa, ke minteela kobiga yudaano den li bua ki bandi jufinba n den li kuliti Polo yaala ya po, o den teni ke bi lodi Polo, ki go teni ke bi kopadianba yudanba leni bi cancannikpeliba taancianli kuli n taani. Lani o den gedini Polo ki sieni o bi nintuali.

23 Polo den nuali bi cancannikpeliba taancianli ki yedi ba: N kpiiba n ye U Tienu nintuali leni yaa pali seedi

n yanai ñali dinla. 2 Bi kopadianba bado Ananiasa den yedi yaaba n nagi polo n pua o ñoabu. 3 Polo den yedi o: U Tienu baa pua ja fini u balikalikaanpienu na. A ka u bujiakaanu ki baa jia n buudi nani li balimaama n bili maama, ki nan miidi li balimaama yan teni ke bi pua nni yeni. 4 Yaaba n se li kani den yedi Polo: A sugidi bi kopadianba bado yoo? 5 Polo den yedi: N kpiiba mii bi bani ke o tie bi kopadianba bado. Li diani i diani nni ki yedi: Han da maadi a buolu yudaano po yaala n bia. 6 Polo den bandi ke bi cancannikpeliba taancianli yeni siiga bine tie Sadusieninba, bine mo Falisienba. Lani o den kpaani li taanli yeni niinni ki yedi: N kpiiba n tie Falisieninba yaajanba mo den tie Falisieninba. Bi cuo nni ki baa bu leni nni kelima n sugini ke bi tinkpiba baa fii. 7 Wan den yedi yeni Falisieninba leni Sadusieninba den cili ki nia leni bi yaba, ke mi paadima den tieni li taancianli siiga. 8 Sadusieninba maadi ke bi tinkpiba fiima ki ye, ki go maadi ke malekinba leni a cicila ki ye. Ama Falisieninba wan maadi ke lankuli ye. 9 Ku fuugu den tieni boncianla. Libamaama bangikaaba bi tianba yaaba n tie Falisienba den fii ki nia leni u paalu ki yedi: Tii sua ke o joa ne pia tagili. Daalina cinciliga yaaka malekoba n maadi leni o. 10 Mi niama den biagidi ki pugidi ñali ke a minteela yudanciamo den jie ke bi baa ti papadi polo. Lani yaa po o den waani a minteela ban jiidi ki kua li nitaanli siiga, ki cuo Polo ki ñiani o ki kuani o li diepaali nni. 11 Yaa ñiagu n den yua o Diedo den cua ki sedi Polo kani ki yedi o: Paagi a pali nanijan tieni npo seedi Jelusalema na maama, a go baa tieni npo Loma po moko tiladi. 12 Lan den fii ki fa, Jufinba den taani ki juogi, ki poli ke bi kan je, bi kan ño bi yaa kpa Polo. 13 Yaaba n den taani ki jagi ki bili yeni cie niba piina. 14 Bi den gedi bi kopadianba yudanba leni bi nikpeliba kani ki yedi: Ti taani ki poli ke jiema kan kua ti ñoana nni kali ti kpa Polo. 15 Lanwani, yin taani mani leni bi cancannikpeliba taancianli yaaba, ki soani a minteela yudanciamo kani ki mia o ke wan cuani Polo yi kani nani yi bua ki bandi o maama fuuli ki pugini yeni. Tinba mo ti bogini ki baa kpa o hali ke o daa pundi yi kani. 16 Ama Polo naataanpuoga bijua den gbadu ban jagi yaa jagibiadili ki gedi ki kua li diepaali ki waani Polo. 17 Polo den yini minteela kobiga yudanba siiga yendo, ki yedi o: ciani o jawaalo na yi yudanciamo kani kelima o pia mi maama ki baa waani o. 18 Minteela kobiga yudaano den ciani o jawaalo yeni a minteela yudanciamo kani ki yedi o: Yaa kadibiga n yi Polo yini nni ki mia nni min ciani o jawaalo na a kani, kelima o pia mi maama ki baa waani a. 19 A minteela yudanciamo den cuo o jawaalo niu ki piadi o ki buali o: a pia be maame ki baa waani nni? 20 O den yedi o: Jufinba juogi ki bili ke bi baa mia ja yan cuani Polo saala bi cancannikpeliba taancianli kani nani bi bua ki buali o maama fuuli ki pugini yeni. 21 Han da tuo bi miabu kelima yaa niba n cie piina wuoni ki bua ki bibi o. Bi poli ke jiema yaaka bonñokaala kan kua bi ñoana nni kali bi kpa o. Bi bogini ki jii gu ke fini n tuo bi po bi miabu bebe. 22 O yudanciamo den tundi o jawaalo ke wan da maadi oba kuli wan cua ki waani o yaala, ki cabi o. 23 Lani o den yini minteela kobiga yudanba bilie ki yedi ba:

“Teni mani minteela kobilie leni tandanba piilele leni kpandanba kobilie n bogini, ke dinla u duanyogunu yaa pendi waamu yi baa gedi Sisale. **24** Yin bogini mani yi taami Polo moko yaa po ki gedini o gufeneeli Felisi po leni laafia.” **25** O den diani yaa tili n tie na: **26** “Mini Kiloda Lisisasa n fuondi a, fini ti yudaano gufeneeli Felisi. **27** Jufinba den cuo o naa joa ki bua ki kpa o. N den cuu leni a minteela ki ga o bi nuu nni kelima n den bani ke o tie Loma yua. **28** N den bua ki bandi bojanla ban den kuliti o yaala yaa po ke n geni o bi cancannikpeliba taancianli kani. **29** N den sua ke ban kuli o yaala po huu bi balimaama, ama ke waa tieni yaala n pundi ban kpa o, baa ki kuani o li kadidieli nni. **30** Min den bandi ke Jufinba jagi opo li jagibiadili, n den jaligi ki soani o a kani, ki go waani yaaba n kuliti o, ban cuani ban kuliti o yaala po a kani U Tienu n waani ti tiyaba.” **31** A minteela den tieni wan puogi ba yaala. Ku ŋiagu yeni bi den taa Polo ki gedini o Antipatilisa dogu nni. **32** Lan den fii ki fa a taacenda den lebidi ki guani Jelusalema diepaali po, ke bi tandanba soagini Polo liiga. **33** Bi den pundi Sesale ki teni gufeneeli li tili yeni, ki go teni o Polo moko. **34** Gufeneeli n den cogi li tili, o den buali Polo n tie yaa diema yua. Wan den bandi ke o tie Silisi diema yua, **35** o den yedi o: “Yaaba n kuliti a yaa cua, n baa songi a maama.” O den puogi a minteela ban yaa ji Polo Elodo dieciangu nni.

24 Dana muu n den pendi, bi kobadianba bado Ananiasa den yegi leni bi nikpeliba leni maliiga yudaano yendo ke bi yi o Tetusa ki jiidi ki cua Sesale. Bi den maadi Gufeneeli ban pia ya maama leni Polo. **2** O den yini Polo, ke Tetusa cili ki maadi ki tabi o kyi yedi: **3** Fini ti yudaano Felisi, tikuli ye leni mi yanduanma cain kelima a yaapo. Fini n teni ke ti diema lebidi ki hanbi. I kaani kuli leni i yogini kuli ti pala mani leni han tieni yaala yeni ke ti jaandi a likuli po hali boncianla. **4** Mii go bua ki pugini mi maama ki coagi a. N mia ha han cengi ti u yogunu waamu bebe. **5** Ti sua ke o naa joa tie nani u yianu, ki fiindi mi janjanma Jufinba siiga ban ye naankanki kuli handuna nni. O tie Nasaleti yaaba jaanbuolu yudanba siiga yendo. **6** O den moandi ki baa joagini U Tienu diegu ke ti cuo o. Ti den bua ki bu leni o nani ti yaa balimaama n bili maama. **7** Ama a minteela yudanciamo Lisisasa den tieni u paalu ki fie o ti nuu nni, ki yedi ke yaaba n pia mi maama leni o n cua a ya kani. **8** Fini aba baa fidi ki buali o ki bandi tin pia leni ya maama kuli ya tie moamoani. **9** Yaa Jufinba n den ye likani den saa Tetusa maama po i moamoani, ki yedi ke wan maadi Polo po yaala kuli tie yeni. **10** Gufeneeli den yugidi o nuu ki puni Polo u sanu ke wan maadi, ki yedi: N bani ke a tie ti buolu bujialo yaa bina n yaba lane n pali mani ke n ye a nintuali ki baa maadi ki ga n yuli. **11** Laa cie piiga n dana lie ke n den gedi Jelusalema ki baan kpiagi U Tienu. A ya bua a baa fidi ki buali ki bandi. **12** Baa den la ke n nia leni niloba U Tienu diegu nni, yaaka ke n fiini ku niligu pala li balimaama bangina diena nni leni u dogu nni kaanuba kuli. **13** Bi kan fidi ki ba yaa seedi n baa doagidi ke ban maadi npo ya maama a kani moala tie moamoani. **14** Ama ban yini yaa jaanma jaabocaanu yeni, n tuo a nintuali ke

n hoa ma ki jaandi ti yaajanba Tienu, ki go dugi yaala n diani li balimaama nni, leni bi saawalipuaba tila nni kuli po. **15** N sugini nani bani yaaba n ye ne n sugini maama ke bi tinkpiba fiima ye, yaaba n tiegi leni yaaba n ki tiegi kuli po. **16** Lani n teni ke n moandi yogunu kuli ke n pali seedi n da bu leni nni kelima tagili ba po. U Tienu kani leni bi niba kani kuli. **17** Min kaa den ye Jelusalema binaba, n den guani likani ki baa cuani mi todima n buolu yaaba po, ki pa U Tienu bu paabu. **18** Min den tieni lani, yaa Jufinba n Jani Asi nni den laa nni U Tienu diegu nni. N den wali ki hanbi nba. **19** Mii den taani niligu, mii den tieni fuugu mo. Jufinba ya pia npo liba, li bi pundi bani n ya ye ne ki maadi laa maama a nintuali. **20** Lani yaaka li pundi yaaba n ye ne n waani ban laa ke n pia yaa tagili min den sedi bi cancannikpeliba taancianli kani. **21** Li yaa ki tie min den kpaani bi siiga ki yedi: Yi ja leni nni dinla ti buudi kelima bi tinkpiba fiima yaapo. **22** Lani Felisi, yua n den bani Jesu sanhoadima maama bonhanla den sieni mi maama yeni hali dantoali, ki yedi Polo: A minteela yudanciamo Lisisasa ya cua n baa jia a maama. **23** O den puogi minteela kobiga yudaano n ya guu Polo ki pa o mi yudiedima ki cedi o danlinba n ya kpendi o kani ki todi o. **24** Danaba n den pendi Felisi den cua leni o pua Dusila, yua n tie Jufi. O den teni ke bi cuani Polo o kani ki cengi Polo n maadi opo li dandanli Jesu Kilisit nni n tie yaala. **25** Ama Polo n den maadi mi teginma, li yukubili leni U Tienu buudi yaadi n baa cua ya maama fuuli yeni, ti jawaandi den cuo Felisi ke o yedi o: Moala po a baa fidi ki Ja. N yaa go ti baa u yogunu n baa yini a. **26** O den pia mi suginma ke Polo baa pa o i ligi. Lani yaapo, o den tuuni ke bi yi o yogunu boncianla ke o maadi leni o. **27** Bina lie n den pendi ke li tie yeni, Felisi den baa o lebidi ke bi yi o Posiyusa Fesitusa. Nani Felisi n den bua ki mangi Jufinba pala yeni, o den ha Polo ke o baa ye li kadidieli nni.

25 Fesitusa n den cua laa dogunni, da na taa puoli, o den fii ki ŋiari cesale ki gedi jelusalem. **2** Bi kopadianba yudanba leni jufinba nikpela, den cua o kani ki wani o ban pia ya mama leni polo. Leni ki nanga yantiali. **3** Ki den miadi o, ki go tigini o wan ŋanbi bipo, ki cedi polo cua jelusalem. ama bi den pia li djagibiadili, ki bua kpa o u sanu ni. **4** Fesitusa den yedi ba, ke bi kubi o cesale, ke wani o ba, mo ba guani lipo likan waagi. **5** o den yedi ba, yiniini ya pia nikpela n pia ban kuti o yaala, ban cua tin gedi. **6** Fesitusa, naa den kali, bi siiga yala cie dana nii li dana jiiga, ki den lebidi goani cesale. lan den fii fa wan den ka u bujiaakaanu, o den yedi ke ban cuani polo. **7** Wan n den cua. Jufinba nikpela yaaba n den ŋiari jelusalem den lindi o, ki kuliti o leni li bonla boncianla yaala n bia, ki nan kan fidi ki doagidi ke li tie moamoani. **8** polo den cili ki maadi biba ga o yuli ki yedi mii tieni yala bia jufinba po, bi U Tienu diegu po, bi o bado sesa po. **9** Fesitusa n den bua mangi jufinba pala, den yen polo: A bua ki gedi jelusalema leni, nni, ban ba jia ti buudi n nintuali laa bonla kuli po? **10** Polo den yedi: n se sesa bujia kaanu kani, nanin pundi ban jia buudi, mii tieni tagili ba jufinba po, nani ŋan bani la, maama

bonjanla. **11** N ya bi tieni tagili biadi ke pundi kuuma, n kan yie ki kpe, ama ban kulidi nni yaa la yaa tie faama, o ba kuli ki pia ya sanu n taani ki teni ba, n bua n buudi n tieni sesa po. **12** Fesitusa leni o nijuoginkaaba n den juogi ki gbeni laa maama po, o den yedi ke a bua a buudi n tieni sesa po, to, lanwani o ba gedi sesa po. **13** Dana wamu n den pendi, o bado agilipa leni belenisa den cua sesale ki ba fuondi fesitusa. **14** nani ban den tieni dana wamu, Fesitusa den waani o bado yeni polo maama fuuli ki yedi: ja yendo ye li kadi dieli nni, ne, ke felisi n fii ki ja o. **15** M-in den gedi jelusalema, bi kopadiciana yudanba leni jufinba nikpela den maadi nni o maama ki mia ke min jiaa o buudi ki teni ban kpa o. **16** n den waani ba, ke laa tie loma yaaba bogida nni ki teni o nilo ban kpa o, ke waa baa ki maadi yaaba n kulido nituanli ki gaa o yuli. **17** Lani bi den cua ne, mii den waagi, lan den fii fa, n den kali n bujiakaanu, ki den teni ke bi cuani o joa yeni. **18** Yaaba den kuliti o n den sedi ki togidi, baa den fidi ki togidi ki waani, min den tama ke o pia ya tagili. **19** Bi den nia leni o, ya maama n nua leni bi jaanma sanjoadima fuuli leni yaa nilo n yi Jesu, yua n den kpe, ke o mo tua ke o fo. **20** Min ki den bandi, min baa jaa li maama, maama, n den buali o, o ya baa ki gedi jelusalema ban, ban jaa o maama lanpo. **21** Ama, nani wan den yedi, ke o baa ke o buudi n gedi sesa o badiciamo po yeni, lanwani n den teni ke bi gu o li kadi dielini, kali min ba fidi ki gedi nni o sesa po. **22** Agilipa den yedi fesitusa: N moko bi baa ki gbadu o joa yeni maama. Fesitusa den yedi o, saala a ba gbadu o maama. **23** Lan den fii fa, agilipa len belenisa den cua ki kua buujiakaanu leni ti kpiagidi, leni a minteela yudaano, leni u dogu nikpela. festisa den teni ke bi cuani polo. **24** lanwani festusa den yedi: O bado agilipa leni yinba yaaba n ye ne leni ti kuli, i nua ke ya joa tene yaapo ke jufinba kuli, yaaba n ye ne leni jelusalema kuli taani ki tua ke laa pundi wan go ya ye leni miali. **25** Mini yaapo, mii den laa ke o tieni yaa tagili n pundi ban kpa o, ke wani o ba mo den mia ke o baa ki gedi o badiciamo sesa po, n den bili ke n ba gedini o. **26** Mii pia min n baa diani yaala o maama po, ki soani o badiciamo po. lani yaapo yo ke n teni ke bi cuani o fini obado agilipa nintuali, leni yinba kuli nintuali. yeni ti kuli yaa taani ki biigii o, min baa, min baa diani yaala. **27** Kelima n sua ke li tie yanfoluoma yo ke min soani ki kadi-biga, kaa waani ban kuli o yaala.

26 Agilipa den yedi Polo: Li tuo han maadi ki ga a yuli. Polo den tandi o nuu ki baa maadi ki ga o yuli ki yedi: **2** O bado Agilipa, n pali mani ke n baa fidi ki maadi a nintuali dinrla ki ga n yuli, ki nan doagidi ke Jufinba n tabi nni yaala yaapo yeni naa tie moamoani. **3** Kelima fini aba bani Jufinba bogida cain leni ban nia yaala yaapo. Lanwani, n mia ha han juuni ki cengi n maama. **4** Jufinba kuli bani n yema n den tie maama hali n biwaama yogunu leni hali mi cilima n maadogu nni, leni Jelusalema nni. **5** Bi bani nni hali ke li waagi, ki bani ke n tie Falisiene, yaa cagili n Jii ti jaanma po, leni tidanbogida po ki cie. Bi yaa baa bi baa fidi ki tieni seedi lipo **6** Moala n se ne u bujiakaanu kani kelima n

sugini ke U Tieu ba a kuani wan den niani ti yaajanba ya Joanianu. **7** Ti buolu yaaba, bani i piiga n buoliedi yeni, yaaba n tuuni U Tieu po u yensiinu leni ku liagul kuli, n moko sugini laa Joanianu kuama. O bado, li tie kelima laa suginma po yo ke Jufinba tabi nni. **8** Yinba, be n teni ke yi nua ke li kan tuo U Tieu n fiini bi tinkpiba? **9** Moamoani minri nba den tama ke li pundi min tieni min fidi yaala kuli ki yie Nasaleti yua Jesu yeli po. **10** N den tieni yeni Jelusalema, ki baa bi kopadiciana kani li bali ki kuani bi nigagidinhanba a kadidiena nni. Ban den jia leni ba, n den taa leni yaaba n den sua ke li pundi ba kpa ba. **11** N go den caa li balimaama bangima diena nni ki wangi ba fala, ki tiendi ba u paalu ban sugi U Tieu. N pabienkandikaali den teni ke n caa baa i dolami nni ki fagidi ba. **12** Li tie lani yaa po ke n den baa bi kopadiciana yudanba kani li bali leni u sanu ki fii ki caa Damasa ki baan tieni yeni lanpo mo. **13** O bado, u yensiinu ke n ye u sanu nni n den laa ya yenma n Juliti ki cie ki yenga yenma, ke mi Jani tanpoli po ki yendi ki lindi nni, mini leni n yegininlieba. **14** Tikuli den baa tiipo. N den gbadu ke u nialu maadi leni nni Ebilu maama nni ki yedi: Solo, Solo, be yaa po yo ke a faligidi nni? Li baa pa apo han yiadi u danbu ki pua li bonmuukaala. **15** N den yedi o: A tie hme? O Diedo den yedi nni: N tie Jesu, han faligidi yua. **16** Fii ki hma ki sedi. N doagidi a po n yuli kelima n gandi a han yaa tie n naacemo leni n seedo, ki yaa wangi bi niba han laa yaala na leni min go baa waani a yaala. **17** N baa ga ha Jufinba leni yaaba n kaa tie Jufinba kuli nuu nni min baa soani a yaaba ya kani. **18** N soani a bikani ke han hubidi bi nuni, ki Jani ba li biigili nni ban kua mi yenma nni, ki Jani ba Sutaani paalu nni ban cua U Tieu kani. Lani ban baa bi tuonbiadi sugili, ki baa U Tieu n gagidi ki hanbi yaaba kelima li dandanli po ya siiga. **19** Lanwani o bado Agilipa, den yie ke n kan tuo ki tieni min den laa tanpoli bonlekaala yaala yeni n puogi nni yaala. n **20** den kpa wangi Damasa yaaba, ki yuandi ki wangi Jelusalema yaaba, leni Jude ya diema nni yaaba kuli. N go den wangi bi nilanba moko, ke ban lebidi bi yama ki hoadi U Tieu, ki yaa tuuni yaa tuona n doagidi ke bi lebidi. **21** Li tie lani yaa po ke Jufinba den cuo nni U Tieu diegu nni ki moandi ki baa kpa nni. **22** Ama kelima U Tieu todima po n ye hali dinrla ki tiendi seedi taliginba leni bi paatieba kuli po. Min yedi yaala taa yenma leni bi sawalipuuba leni Musa kuli n den pua sawali ke yaala n baa tieni yeni po, mii pugini lipo liba. **23** Lani n tie ke U Tieu n Gandi yua baa la fala tiladi, ki tua U Tieu n kpa fiini yua bi tinkpiba siiga. O baa yaa wangi Jufinba leni bi nilanba kuli mi yenma maama. **24** Polo n den maadi yeni ki baa ga o yuli, Fesitusa den kpaani ki yedi: Polo, a gaadi, a cogiciamu teni ke a gaadi. **25** Polo den goa ki yedi o: Ti yudaano Fesitusa, mii gaadi ka. Min maadi yaama tie moamoani ki go tie yandanmaama. **26** O bado Agilipa ma bani laa bonla maama fuuli. Lani n teni ke n maadi o kani leni li papaali, kelima n bani ke laa maama siiga baa mayenma ki boani o, kelima laa den tieni wuoli nni. **27** Fini o bado Agilipa, naani a dugi bi sawalipuuba maama po bi? N bani ke a dugi mipo. **28** Agilipa den goa ki yedi Polo: Li sieni waamu han teni

min tua Kilisiti yua. **29** Polo den goa ki yedi o: Li yaa tie moala, bi li yaa baa waagi, min miadi U Tieu yaala tie ke lan da tua fini bebe ka, ama yinba yaaba n ye ne ki gba n maama kuli, n tua nani min tie maama ki yaa tie n kado bebe ne yaaka. **30** O bado leni gufeneeli leni Belenisa leni yaaba n den taani ki ka leni ba kuli den fii. **31** Ban den nia, bi den maadi leni biyaba ki tua: O naa joa naa tierii yaala n pundi ban kpa o, baa ban kuani o li kadidieli nni moko. **32** O bado Agilipa den yedi Feasitus: O joa na ya den soagini o buudi Sesa po, a bi baa fidi ki faabi o.

27 Ban den jagi ki bili ke ti baa kua ku ñinbiagu nni ki gedi Itali diema nni, bi den teni a minteela yudaano ban yi yua Juliyusa n yaa gu Polo leni kadibitoana. **2** Ti den kua ya Jinbiagu n Jani Adamita dogu nni ki baa gedi ya dogu n yi Asi nuganu po. Ti den fii ki caa, ke Akilitaka, Maseduana diema Tesalonika dogu yua yegi leni ti. **3** Lan den yendi, ti den pundi Sidoni ki sedi. Juliyusa den kubi Polo leni mi buama, ki puni o ke o ñani ku Jinbiagu nni, ki gedi ki fuondi o dalinba ki baa mi todima bikani. **4** Ti den fii lankani ki suagi liiga ki balini Sipila kpendegili kelima u faalu den togidi ti. **5** Ti den suagi liiga ki poandi mi Jinciamma, ki balini Silisi leni Panfili diema, ki sedi Mila dogu nni. **6** Lankani aminteela yudaano den laa Jinbiatoagu, yaagu n Jani Alisandili dogu nni ki baa gedi Itali, ki kuani ti ku niinni. **7** Ti den suagi ki cuoni dindini danaba ki nagini Sinida dogu leni fala. U faalu n go den togidi ti ke tii den fidi ki suagi liiga, ti den lebidi ki balini Kileta kpendegili ki teli Salimone po. **8** Ti den suagi liiga leni fala hali ki ban balini ki pundi ya dogu n yi ti Jinbiadi sedikaanhamu yu n ku leni Lase dogu ki sedi. **9** Ti cenli den waagi hali ke li den ban pundi yaa yogunu ke ku Jinbiagu cenli biagidi kelima mi Joalolima yogunu den pendi. Lane ke Polo den tuodi ki waani ba. **10** Ki yedi: N sua ke ti ya suagi liiga ku ñinbiagu cenli baa biagi. Laa tie ku Jinbiagu leni kun tugi yaa tuga bebe ka baa bodi, ti miana moko baa ti taani lienni. **11** Ama a minteela yudaano den dugi ku Jinbiagu gobidikoa leni ku daano po ki cie Polo maama. **12** Kelima ban den ye yaa Jinbiadi sedikaanu yeni naa den dagidi bipo ban ya ye likani hali ku fawaagu. Lane ti siiga yaaba, yaaba n den yaba ki cie den yedi ke li baa hani tin go fiini a cabiciama ki ja likani ki moandi ki la ti yaa baa fidi ki suagi ki pundi Fenikisi dogu ki sedi lankani hali ku fawaagu yogunu n pendi. Fenikisi yeni den tie Kileta Jinbiadi sedikaanu ki tiegi jieni ki goa nintuali po, leni ganu ya nintuali po. **13** Yaa faalu n Jani ganu den figi waamu waamu ke bi tama ke bi baa fidi ki tieni nani ban den jagi maama. Bi den fiini ku Jinbiagu kubikpiagili yaali n sieni gu ki suagi ki balini Kileta kaa foagi leni li jaali. **14** Ama la den yen waamu puoli faaligu den Jani li kpendegili po ki figi boncianla. **15** Ku faaligu yeni den taa ku Jinbiagu ke ku naa go fidi ki baa togidi gu. Lane ti den cedi ke ku faaligu taa gu ki gedini kun bua naani. **16** Ti den balini li kpendegili ke li wa ki yi Kiloda ganu po. Nani lin den sieni tipo ku faaligu waamu yeni, ti den fidi ki cuo ki Jinbiabiga, ama leni fala. **17** Bi den yugidi ga ki kuani ga ki Jinbiabiga nni. Li yaa puoli bi den soali i baabi ku Jinbiagu tiipo

ki loli bonhanla. Bi den jie ke u faalu baa tudi ki gedini ti Libi boanjaali ya tanbitinga po. Lane, bi den jiini ku dagbeegu, ki cedi ke u faalu tudi ki gedini ti. **18** Kelima u faalu n go den waani ti fala boncianla maama po, lan den yendi bi den cili ki luni a tugitiama mi Jima nni. **19** Li dantaali daali bani biba den taa ku Jinbiaciangu tuonsoantiadi ki luni mi Jima nni. **20** Dana boncianla den pendi ke ki yenga leni o hmaalo naa den Jani. Ku faaligu den figi ki bia hali boncianla ke tii go den daani ke ti baa ye leni miali. **21** Li den waagi danaba ke niloba kuli ki den dini. Lani Polo den sedi bi siiga ki yedi ba: Li den baa hani yi yaa den cengi n maama kaa den fii Kileta. Ti kan bi lu ti tuga ki go la yaa fala n tie na. **22** Moala n waani yi ke yin paagi mani yi pala, kelima yi siiga oba kuli kan bodi kali ku Jinbiagu bebe. **23** Kelima U Tieu yua n die nni ke n tuuni opo yeni yaa maleki doagidi o yuli npo ku naa jiagu. **24** Ki yedi nni: Polo han da jie liba. Li tie tiladi han pundi ki sedi Sesa nintuali. U Tieu go hanbi opo ki puni a ke yaaba n ye leni a ku Jinbiagu na niinni kuli siiga, baa yendo kan bodi. **25** Lanwani yin paagi mani yi pala, kelima n pia li dandanli U Tieu po ke li baa tua nani wan yedi nni maama. **26** De tiladi ti baa tuoni kpendegiliba jaali kani. **27** Li piiga n dannaali daali Jiagu, u faalu den pengipengi ti ki caani ganu leni jieni Adiliatika yaa Jincianma po. Ku yasiigu ku Jinbiagu tuonsoanba den tama ke ti nagini tingaba. **28** Bi den luni mi Jincianma bonbiigikaala, ki sua ke mi Jima Jua ki pundi nukpanduna piiyia. Lan pendi waamu, bi gi den biigi ki sua ke mi Jua ki pundi piiluoba n nukpanduna muu. **29** Bi den jie ke ku Jinbiaciagu baa kpaabi ya tanciamu n ye likani mi Jima nni, ke bi taa ya kubikpiaginaada n ye ku juodima ke kun da go cuoni. Lani bi den miadi lan fa, ki gu leni mi yan jegibima. **30** Ku Jinbiagu tuonsoanba den tieni nani bi baa jiini yaa kubikpiaga n ye ku yuli po yeni, ama bi go den jiini ki Jinbiabiga mi Jima nni ki baa kua ki niinni ki ha ku Jinbiaciangu ki sani ki ciadi. **31** Polo den yedi a minteela yudaano leni a minteela kuli: Bi jaba yeni yaa sedi ku Jinbiagu nni, yi kan ciadi. **32** Lanwani a minteela den jia ya baabi n doali ki Jinbiabiga leni ku Jinbiaciangu, ki cedi ke ki baa, ke mi Jima taa ga ki gedini. **33** Lan den bua ki fa Polo den mia bikuli ban je waamu, ki yedi ba: Dinla n tie piiga n dana naa ke yi ji leni fala ki naa dini jiemaba kuli. **34** N mia yi yin je mani, lan baa todi yi yin ciadi. Yi siiga baa niyendo yuyengu kan bodi. **35** Wan den yeni, o den taa dupen ki tuondi U Tieu bikuli nintuali ki cabidi ki hmanii. **36** Lane bikuli den baa li papaali ki dini. **37** Tinba yaaba n den ye ku Jinbiagu yeni niinni kuli den pundi kobiga n piilele n niba luoba. **38** Ban den dini ki dagidi, bi den luni ban tugi ya halikama mi Jima nni ke ku Jinbiagu yuagi. **39** Lan den fa, baa den bandi ban baali yaa tinga, ama bi den laa ku kpenkadigu ke ku jaali tie tanbitinga. Bi den jagi ke li ya baa tuo ban nagini ku Jinbiagu ki sieni gu lankani. **40** Bi den jia yaa baabi n kubi a kubikpiaga kuli ki ha ma mi Jima nni, ki go lodi yaa baabi in luo ku Jinbiagu bonpegidikaala. Lani bi den yugidi ya cabicianli n ye ku Jinbiagu yuli kani ke u faalu tudi ku Jinbiagu ke ku teli li jaali po. **41** Ban den pundi ya tanbijuali n ye m Jima nni, ku Jinbiagu den kpaabi li ki

sed. Ku Joabu den feli mi tanbima yeni niinni jinjini, a Jinguona den poa ku puoli po leni u paalu hali ki teni ke ku kuakua bonjenajena. **42** A minteeela den jagi ke bi baa kpa a kadibila, kelima baa den bua bi siiga baa yendo n kua mi Jima nni ki dugi ki ciadi. **43** Ama bi yudaano yua n den bua ki ga Polo miali, den yie bipo ke ban da tieni yeni. O go den yedi ke yaaba n bani li Jindugili n kpa yugi ki baa mi Jima nni ki dugi ki pundi li jaali. **44** O go den yedi yaaba n sieni ma, bi tianba n cuo ti dapagidi, bi tianba mo n cuo ku Jinbiagu n mudi ki ha yaa dajena, ki hoadi ba. Bi den tieni yeni ke bikuli den pundi li jaali po leni laafia.

28 Tin den pundi li jaali leni laafia, ti den bandi ke bi yi li kpendedigli yeni Malita. **2** Likani yaaba, den hanbi tipo ke li kandi. Ki taaga den mii, ti wadi mo den ye bocnianla, ke bi cuoni tipo mi fantama, ki yini tikuli ke ti nagini ki yie. **3** Polo den wodi ti dabidi ki baa tieni mi fantama nni. Ku fantanwuligu den tuogi li waalabili ke li Jani ti daadi nni ki joani Polo nuu. **4** Laa dogu yaaba n den la ke li juani Polo nuu yeni, bi den yedi biyaba: Moamoani o naa joa baa tie nikpale. Baa ke o ciadi mi Jincianma nni, U Tienu teginma naa cedi o wan yaa ye. **5** Ama Polo den cia o nuu ke o wa baa mi fantama nni ke liba kuli ki tieni Polo. **6** Yaaba n ye likani den gu ki tama ke o nuu baa moali, yaaka ke o baa baa ki kpe lanyogunu. Ama ban den guudi ki sua ke liba kuli ki tieni o, bi den lebidi bi yantiali ki yedi ke o baa tie buloba yo. **7** Li kpendedigli yudaano den yi Pupiliyusa. O diegu den kuu leni tin ye naankani. O den cua ki biali ti ki gedini ti o denpo ki ga ti cangu hali dana taa leni ki nunmanga. **8** Li den sua ke o baa dua ke o gbannadi beni ke o go pia puhaankaaga. Polo den gedi o kani ki maani opo o nii ki jaandi ki paagi o. **9** Lani yaa po li kpendedigli yaaba, yaaba n yia kuli den cua o kani ke o paagi ba. **10** Bi den jigini ti bonhanla. Tin baa fii yaa yogunu, bi den puni ti tin luo yaala kuli. **11** Li den sua ke Jinbiatoagu Jani Alisandile ki pundi tin ye ya kpendedigli hali ke u faalu daa fii ya yogunu, ki sedi ki gu hali ke u faalu yogunu n pendi. Bi den yi gu Diyosikuli. Tin den tieni hmaali taa likani, ti den kua gu niinni ki fii. **12** Ti den duodi ki pundi Silakusa dogu, ti den tieni likani dana taa. **13** Ti den suagi liiga ki balini mi Jincianma jaali ki pundi Lejiyo. Lan den fii ki faa, ganu po faalu den fii ki tudi ti ki teni ke ti pundi Pusoli li danlieli daali. **14** Ti den lingi ki laa ti kpiiba likani ke bi mia ti ke ti kali leni ba dana lele. Ti sancenli den tientieni yene ke ti gedi Loma. **15** Hali ke ti daa den pundi Loma, li den sua ke ti kpiiba yaaba n ye Loma den gaa ti laabaalo ki tuogi ti Apiyusa daaga kani. Nitoaba mo den cua hali yaa candiegu n yi a candietaada ki tuogi ti lankani. Polo n den laa ba, o den tuondi U Tienu ki paagi o pali. **16** Ti den pundi Loma, a minteeela yudaano den teni a kadibila o yudanciamo nuu nni, ama bi den puni Polo ke o baa li dieli wan baa ye naankani o bebe ke minteeeli yenli gu o. **17** Dana taa n den pendi, Polo den yini Jufinba nikpiaga kuli. Ban den taani, o den yedi ba: N kpiiba, mii tieni liba ti buolu po, nii yie ti yaajanba bogida mo, baa yeni bi den kuani nni li kadidieli nni

Jelusalema, ki go teni nni Loma yaaba nuu nni. **18** Loma yaaba den buali nni ki bua ki bandi min pia yaa tagili, bi den bua ki ha nni kelima baa laa ke n tieni liba yaala n pundi ban kpa nni. **19** Ama Jufinba n den yie, n den sua ke li tie npo tiladi min soagini n buudi Sesa kani. Mii tieni yeni kelima n bua ki tabi n buolu tuotabiguba kuli ka. **20** Lani yaa po ke n mia ki bua ki la yi ki go maadi leni yi. Kelima li tie Isalele yaaba suginma po ke n luo leni i kuseseli na. **21** Bi den goa ki yedi o: Yii baa tiliba kuli ke li Jani Jude diema po ki maadi a maama. Ti kpiiba siiga mo oba naa [ani lipo ki cua ki maadi apo yaala n bia. **22** De ti bua ki gbadia kani han sua yaala, kelima ti bani ke bi yie u naa jaanbuolu i kaani kuli. **23** Bi den bili ban baa goa ki taani yaa daali. Li daali n den pundi bi tianba den taani wan cani naani ki yaba. Bi den cua ku tasoangu ke Polo den maadi leni ba ki yaa caa hali ku yenjuagu, ki bundi bipo ki tieni seedi ke U Tieni diema pundi. O den togidi ba yaala n diani Musa balimaama nni leni bi sawalipuuba tila nni ki maadi Jesu maama fuuli, ki moandi ki baa dadi bi yama ban tuo ke Jesu maama tie moamoani. **24** Bi nitianba den tuo ke wan maadi yaa maama tie moamoani, bi nitianba mo den yie baa tuo. **25** Ban den ja o kani ki niania leni biyaba, Poli den maadi mayenma ki pugini ki yedi: U Tienu Fuoma Yua den pia moamoani wan den teni ke o sawalipualo Esayi maadi leni yi yaajanba yaa maama ki yedi: **26** Gedi u nibuolu na po ki yedi ba: Yi baa gbadia bonhanla, ama ki nan kan bandi liba, Yi baa noanli bonhanla, ama ki nan kan la liba. **27** Kelima u nibuolu na pala juagi, Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni. Ke ban da ti la leni bi nuni, ki da gbadia leni bi tuba, ki da ga bi pala nni, Ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **28** Polo den pugini ki yedi: Lanwani yin bandi mani ke U Tienu den soani o tindima maama yeni bi nilanba po yo. Bani wani baa cengi. **29** Polo n den yedi yeni, Jufinba den Jani ki nia leni biyaba bocnianla. **30** Lan pendi Polo den ye wan den pa i ligi ki ye yaa dieli nni obebe yeni binmuna lie. O den bialiti yaaba n kpendi a kani ki baa la o kuli. **31** O den wangi ba U Tienu diema maama, ki go bangi ba o Diedo Jesu Kilisiti maama fuuli leni li papaaali bocnianla. Oba kuli ki den yie opo wan da maadi.

Loma

1 Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaalijamo wangima po. **2** Laa laabaalijamo, U TIENU den niani O sawalipuaba n diani O diani yi n gagidi ki jani niinni. **3** O laabaalijamo maadi o Bijua maama, wan mali yua Dafidi puolijuuan nni yi gbanandi po. **4** Li doagidi leni U TIENU fuoma yua paaciamu po ke o tie U TIENU Bijua kelima o fiima bi tinkpiba siiga yaa po: wani n tie ti Diedo JESU Kilisiti. **5** Kelima o ya kani yo ti baa li jambili paabu ki tua o tondiba, ki ba cuani o yeli po ti jigidi lio dandanli nni i nibuoli kuli siiga **6** yi moko tie laa niba siiga yaaba, yinba JESU Kilisiti n yini yaaba. **7** N diani yi po yinba yaaba n ye Loma ki tie U TIENU buakaaba kuli, wani yini yinba yaaba ke yi gagidi O po. Ti BAA U TIENU leni o Diedo JESU Kilisiti n pa yi li jambili leni mi yanduanma. **8** N da kpa tuond U TIENU yi kuli po JESU Kilisiti ya yeli nni, kelima bi maadi yi dandanli maama janduna nni kuli. **9** U TIENU, min tuuni yua po leni payenli, ki wang O bijua yaa laabaalijamo, tie n siedo ke n taagi yikuli yela yogenu kuli. **10** N miadi U TIENU n jaandi nni ki naa cedi, ke li ya tie O yanbuama, min baa u sanu moala ki cua yi kani **11** kelima n bua jali bojanla ki la yi, ki boagidi leni yi U TIENU fuoma n puni ya paabu, ke yin ya se ki pa. **12** Bi mo, n yaa cua yi kani ti kuli n baa li papaali kelima tin taani ki pia ya dandanli yaa po. **13** N kpiiba mii bua ke lan ya boani yi, yogini yi n yaba n den jagi ki baa cua yi kani, ke min fidi ki baa bonluonkaala yi siiga nani min den baa nibuotuo siiga maama; ama jali moala bonla ba yen pigini n sanu ke mii fidi ki cua. **14** Li tie tiladi min gedii bi nunfandanba leni bi yanluodanba po, yaaba n pia mi banma leni yaaba n ki pia mi banma kuli po. **15** Lani yaa po n bua jali boncianla ki ya wang o laabaa; lijambo yinba yaaba n ye Loma moko. **16** Kelima mii jie i fe o laabaalijamo wangima po. Li tie U TIENU paalu yaaba n daani kuli ya tindima po, ki cili jufinba ki joadi bi nilanba. **17** U TIENU teginma doagidi ke o nisaalo tiegi kelima li dandanli yaa po, leni li dandanli bebe yaa po, nani lan diani maama: O niteginkoa baa ye kelima li dandanli po. **18** U TIENU pabienli doagidi tanpoli po, ki ba cuo yaaba n yie O ki tiendi yaala n ki tiegi kuli, bani yaaba n moandi ki nii i moamoani leni mi biadima. **19** Kelima o nilo n ba fidi ki bandi yaala kuli U NTIENU kani doagidi bi po, kelima U TIENU doagidi la bi po. **20** U TIENU gagidipanma ban ki nua yaama leni u paaciamu yu n ki pia gbenma leni wan tie maama kuli doagidi ke bi nua la jali janduna tagima yogenu, li ya tie ke ti kpiagidi O o tuona nni. (aïdios g126) **21** Bi tie ban kan pa yaaba sugili, kelima ban bandi U TIENU, baa kpiagi O nani TIENU yeni, baa go tuondi O nani lan pundi maama, ama bi yaadi bi yankpaagifana nni. Bi yanpiima teni ke bi kua li biigili nni **22** Baa ke bi kpiagidi bi yula ke bi tie yanfodanba, bi tua yanluodanba. **23** bi lebidi U TIENU yua n kan kpe ya kpiagidi, ki kpiagidi a nannana, yaa n naani leni o nisaalo yua n ba kpe, leni ti bonyugiditi, ti yandi leni li bonbalinkaala. **24** Li tie

lani yaa po ke U TIENU mo ja ba ke bi pala n bua ban ya tiendi ya bonjoagindi kuli diedi ba. Lani bi jigidi bi yula hali ki tiendi yaala n pia i fe bi gbanandi po **25** bani yaaba n lebidi ki ja U TIENU n tie maama moamoani ki jua mi faama. Bi kpiagidi U TIENU n den tagi yaala, ki ja wani O tagido oba, yua n pundi ki ya baati ti pagidi jali ya yogenu kuli. AMINA! (aïton g165) **26** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo ha ba ke bi gbanandi fiima, yaama n tie ti cangidi ki teni ke baa jigini n paadi ba. **27** Bi jaba moko ja U TIENU n bili ke ban ya taagi leni bi puoba maama. bi gbanandi fiima co nani mi fantama yeni jatoaba po, ki teni ke bi cagini leni jatoaba. Lani wani bi baadi bani bi ya panpaani n dagidi bi yaadima po. **28** Nani ban den sua ke laa pundi ban bandi U TIENU yeni, U TIENU mo ja ba ke bi yantiana paadi ba, ke bi tiedi yaala n ki pundi **29** Yaala n kaa tiegi kuli gbie bi pala nni, yaala n bia, leni mi jalijabuama, mi biadima, li nunponli, mi kukpama, li koali, mi niama, bu nunfanbiadibui, leni ku tugitongu. **30** Bi go tie bi ñoakpalidanba ki maadi bi lieba po yaala n bia leni U TIENU yiekaaba leni bi yusiedanba, leni bi japaadanba, leni yaaba n pagi bi yula. Bi go cili ya biadima n kaa den kpa ye, ki tie bi danyiekaaba moko. **31** Baa pia yanfuoma, baa kuandi ban niani ya ñoanianu, baa pia nitoaba po paddingili leni niñingbadima. **32** Ba ke bi bani U TIENU mabilikaama yaama n tiegi ki yedi ke li pundi ke yaaba n tieni laa bonbiadila buolu n kpe. Ama bi tiendi la bani biba, ki go saagi yaaba n tiendi yeni po i moamoani.

2 yan tie yua kuli ki ja a lielo buudi, a kan baa sugili. kelima yan ja ti buudi leni nitoa yeni a cuo a yuli, kelima a moko tiendi nani bani yeni. **2** Ti bani ke U TIENU buudi, yaaba n tiendi laa bonla po tie i moamoani. **3** Naani a tama ke fini yua n ja ti buudi leni yaaba n tiendi laa bonbuolu, ki nan tiendi la fini aba yeni ke a baa ciadi U TIENU bujiali po bii? **4** Bi a fali o jambicianli leni o yangoangima leni o juunli ki naa bani ke U TIENU tieni a po li jambili ki bua ki gobidi a jyan tuo ki lebidi a yama yoo? **5** Ama yan juagi a pali kaa go tuo ki lebidi yeni a taagi a yuli po ya piama n tie pabienli U TIENU pabienli leni o bujiali yaali n tiegi in baa doagidi ya daali. **6** Yaa daali ke U TIENU ba pa nilo kuli nani o tuona n tie maama. **7** Yaa miali n kan gbeni ye yaaba n tiendi yaala n jani kaa cedi, ki lingi U TIENU kani ti kpiagidi leni ti jigidi. (aïton g166) **8** Ama U TIENU buudi leni pabienli ye yaaba n pia mi niama yantiali ki yie kaa tuo ki jua i moamoani ki jua yaala n ki tiegi ki tiendi yaala n bia kuli po. **9** Yaaba n tiendi mi biadima kuli, ki cili jufinba ki joadi grekinba baa le fala leni ti yanyagidi. **10** U TIENU ba pa yua n tiendi yaala n jani kuli ti kiagidi, ti jigidi leni mi yanduanma ki cili Jufinba ki joadi Grekinba. **11** Kelima U TIENU ya kani, gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga. **12** Yaaba n tiendi ti tuonbiadi kaa pia U TIENU balamaama kuliba bodi kaa pia li balimaama, ama yaaba n tiendi ti tuonbiadi ki pia li balimaama kuli, U TIENU ba jia ba leni ti buudi nani O balimaama n bili maama. **13** Kelima laa tie yaaba n cengi li balimaama ka tiegi U TIENU nintuali, ama yaaba n tiendi li balimaama n bili

yaala n ba baa li moamoansaali. **14** Yaaba n tie bi nilanba ki naa pia li balimaama ya tiendi li balimaama n bili yaala kelima bi yama po, bi bili li balimaama bi yula po baa ke ba pia li balimaama. **15** Bi doagidi ke li balimaama n bili yaala diani bi pala nni, bi pala siedi moko yen bu leni ba bi ki saagi bi po i moamoani. **16** Lani n ba doagidi U TIENU n ba teni JESU n jia ti buudi leni bi nisaaliba n wuoni yaala kuli yaa daali. Min wangi ya labaalijamo moko yedi ke li baa tie yeni. **17** Fini yua n yedi ke a tie Jufi, a jigi co U TIENU balimaama nni, ki kpiagi a yuli kelima yan pia ya jantaado leni U TIENU. **18** Fini yua n bani O yanbuama, ki go bani ki gandi yaala n jani ki cie kelima bi den bangi a li balimaama. **19** Fini yua n nua a yuli ke a tie gobidikoa a juama po, leni mi yenma yaaba n ye li biigili nni po. **20** A go nua a yuli ke a tie tundikoa bi yapiidanga po, leni bangikoa a biwaala po. Kelima a nua ke a pia li balimaama nni yaala n wangi mi bandima leni i moamoani kuli. **21** Lani wani fini yua n bangi nitoaba, jaa bangi a yuli! Fini yua n wangi nitoaba ke ban da su, a moko nan su. **22** Fini yua maadi nitoaba ke ban da conbi, a moko nan conbi! Fini yua n sengi i buli, a su yaala n ye a budienaa nni! **23** Fini yua n kpiagi a yuli ke a pia li balimaama, a teni ke bi niba sugidi U TIENU kelima a miidi li balimaama. **24** Nani lan diani maama: yinba yaa po n teni ke bi nilanba sugidi U TIENU yeli **25** Moamoani ku koaciagu pia mayuli a ya tiendi li balimaama n bili yaala. Ama a ya miidi li balimaama a tua nani li jifoli yeni ba ke a tie jungili. **26** Yua n tie jifoli ya tiendi li balimaama n bili yaala, li ba tua o po nani li juginli yeni, baa ke o tie jifoli. **27** Yua n tie jifoli buolu ya tiendi li balimaama n bili yaala, o ba bu leni a, fini yua n pia li balimaama leni ku koaciagu ama ki nan miidi li balimaama. **28** Jufi naa tie yua n pia li nannanli ka, li jungili moko naa tie yua n pia li maalima o gbannandi nni ka. **29** Ama Jufi tie yua n tie yeni jali o pali tugu nni; ku koaciagu moko jua U TIENU Fuoma n tieni yaala o nilo pali tugu nni, ke laa jua li balimaama ka. Yua n tie yeni naa baadi ti pagidi bi niba kani ka, ama U TIENU kani.

3 Lanwani Jufinba pia be ke li teni ke be cie yaa nibuolu n sieni, ki kua ku koaciagu mo pia be fuome? **2** Lankuli pia mayuli boncianla li bonla kuli po, li bonkpiala tie ke U TIENU den piani Jufinba yo O maama. **3** Ba ke bi siiga bi tianba ki tie dugikaaba, nani li ba teni ke U TIENU kaa tie dugikoa? **4** Lani ki ye U TIENU tie moamoandaano, nisaalo kuli mo tuofadaano nani lan diani maama: li tie tiladi ban bandi ke a tiegi a maama nni, a ya buni leni bi niba mo, a ba paadi. **5** Lanwani ti biadima ya teni ke U TIENU teginma doagidi, ti ba yedi lede? Naani U TIENU ki tiegi o pali ya beni kelima ti biadima yeni po bii? N maadi nani bi nisaaliba n nua maama. **6** Yeni ka! U TIENU ya ki tiegi, O ba ga lede ki jia ti buudi leni janduna yaaba? **7** Li ya tie ke n faama teni ke U TIENU moamoani doagidi ki tie O kpiagidi po, be yaa po ke O ba bu ki cuo nni nani n tie tuonbiadi daano yeni? **8** Nani bi nitianba yaaba n maadi mi mabiadima ki yieni ke ti tua, be yaapo ke ti ka tiendi yaala n bia ke yaala n jani n yuandi ki cua? Laa

niba ya cuonu tiegi. **9** Lanwani ledel ti tie nimoanba ki cie nibuotoe bii? Baa waamu. Kelima ti maadi ki doagidi ke grekinba leni Jufinba kuli tie ti tuonbiadi n die yaaba. **10** Nani lan diani maama: oba kuli ki tiegi, baa niyendo. **11** Oba kie tie yanfodaano, nilo ba ki lingi U TIENU. **12** Bi kuli yaadi, ki taani ki biidi bi yula, yua n tiendi yaala n jani naa ye, ba niyendo. **13** Bi niabonma kuli tie nani ya kula n yaa yeni, bi boandi bi niba leni bi landi, ya maama n ña bi noacuuna nni bia nani o duduuno loabidi yeni. **14** Bi ñoana gbie leni ti solindi leni ki nanga. **15** Bi pia ya taana n jaligi mi soawulima po, **16** ban tagini naani kuli, bi ja dagbendi leni falabiado. **17** Baa bandi mi yanduanma sanu, **18** baa nua U TIENU leni li fangili. **19** To, ti bani ke U TIENU balimaama n yedi yaala kuli tie li balimaama n die yaaba po, ki ba teni nilo kuli ñoabu n mubini, ke bi niba kuli n tuo ke bi pia i tagili U TIENU nintuali. **20** Kelima nilo ba kan baa li moamoansaali U TIENU kani kelima o tiendi li balimaama n yedi yaala, kelima li balimaama n teni ke o nisaalo bandi ti tuonbiadi. **21** Ama moala, U TIENU n saa i moamoani maama ke bi nisaaliba doagidi, ke li naa joadi li balimaama kubima nani li balimaama leni bi sawalipuuba kuli tieni li po siedi. **22** Bani Yaaba n tuo ki daani kuli ya po, U TIENU saagi i moamoani ke bi tiegi kelima li dandanli JESU Kilisiti nni yaa po. **23** Mi gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga, bi kuli tieni ti tuonbiadi ki poadi U TIENU kpiagidi. **24** Ama kelima U TIENU ñanbili paabu yaa po, bi nisaaliba baa li moamoansaali kelima JESU Kilisiti daafaabima yaa po. **25** U TIENU den tuodi ki bili ke wani JESU baa tua i candanbaani padili yaaba n pia li dandanli o soama po kuli yaa po. U TIENU tieni yeni ke wan fidi ki doagidi O teginma, kelima O den juuni leni bi niba n den tieni ya tuonbiadi u yogunkpelu kaa cuo ba ti po. **26** O den bua ki doagidi O teginma moala po, ke bi niba n bandi ke o tiegi ki go tie yua n puuni li moamoansaali yua n daani Jesu kuli. **27** Lanwani o nisaalo ba kpiagi o yuli kelima be yaa po? Waa go pia li sanu. Mi laa balimaama po? A tuona po bii? A-a, ama li dandanli yaa po. **28** Kelima ti sua ke o nilo baa li moamoansaali kelima lio dandanli yaa po, ke laa tie li balimaama kubima po. **29** UTIENU tie TIENU jufinba bebe po bii? naani waa tie UTIENU bi nilamba mo ko yaa po? O tie UTIENU bi lamba moko po saa. **30** Kelima Tienyendu bebe n ye, yua nba saa i moamoani yaaba n kua ku koaciagu po kelima bi dandanli po, ki go saa yaaba ntie jifola po moamoani kelima bi moko yaa dandanli yaa po. **31** Naani ti ba bolini li balimaama kelima li dandanli po bii? Kalam, ti doagidi li bali maama n pia yaa ma yuli moamoari.

4 Ti baa yedi lede Abalahama po? wani yua n tie ti yaaja ti gbannandi nni. o den baa be? **2** li ya tie ke o den baa li moamoansaali kelima otuona po oden ba fidi ki kpiagi o yuli. ama o kan kpiagi o yuli u TIENU kani. **3** Lan yaa po i diani mo yedi lede? li yedi: Abalahama den daani uTIENU ke u TIENU den coadi o po la ke li tie teginma. **4** Yua n soani li tuonli kuli ba baa o panpaani, o kan yaa nua ke o panpaani yeni tie paabu, li tie pani. **5** Ama yua n ki soani a tuona, ki nan daani u TIENU

yua n saagi i moamoani ti tuonbiadi daano po, u TIENU ba coadi o po o dandanli yeni ke li tie teginma. **6** Yeni moko, DAFIDI doagidi ya pamanli n ye leni u TIENU n coadi yaaba ya teginma ke laa njoadi leni a tuona. **7** Li pamanli ye leni yaaba n baa sugili bi biadima po, leni u TIENU n piini ya tuonbiadi. **8** li pamanli ye leni o DIEDO n kan coadi yua yaa po o tuonbiadi. **9** Naani laa pamanli baa ye yaaba n kua koanciagu bebe ya po bi, bi yaaba n ki kua ku koanciagu ya po yo? kelima ti yedi moala na: ABALAHAMA n daani u TIENU ke wani u TIENU den coadi o po la ke li tie teginma. **10** Abalahama den tie lede u TIENU n den coadi o po la ya yogunu? O den kua ku koanciagu bi? bi O daa den kua? O daa den kua. **11** O den kua ku coanciagu ke lan tua mi maalima ke o ba li moamoansaali kelima o dandanli yaa po wan da den tie jifoli yaa yogunu. lanwani Abalahama tie yaaba n daani kuli yaa Baa, ba ke bi tie jifola ke u TIENU n coadi bani moko yaa po bi teginma. **12** O go tie yaaba n kua ku koanciagu moko yaa ba bani yaaba n ki sedi leni ku koanciagu bebe ka, A ma bi moko yua Abalahama dandanli fuuli. **13** Li naa tie kelima li balimaama kubimia po ka ke u TIENU den niani Abalahama leni o buolu kuli ki ba teni ban diedi handuna, Ama li tie wan den ba ya moamoansaali li dandanli ya po. **14** Li ya tie kelima li balimaama kubima yaa po yo ke bi tua bi faajieba, lanwani li dandanli tua fanmafamna, u TIENU ñoanianu moko naa pia mayuli. **15** kelima u TIENU balimaama ba cuani u TIENU pabienli cuonu. Li balimaama yaa ye li balimaama miidima moko ki ye. **16** Lanwani yaaba n ba baa u TIENU n den niani ya ñoanianu, ba baa u kelima li dandanli ya po, kelima u TIENU baa ban baa u ñoanianu kelima o hanbili paabu po bebe o bili ke o ñoanianu baa ye Abalahama puoli yuani kuli po. laa tie yaaba n yua li dandanli bebe ya po ka, ama yaaba n daani u TIENU nani Abalahama n den daani maama. wani Abalahama tie tikuli yaaja. **17** nani lan diani maama: n teni ke a tua ni buoli boncianla ba, u TIENU, Abalahama nden daani yua yeni, nua wani Abalahama yua ntie ti kuli ba, wani yua n teni ke bi tinkpiba go ye ki fo, ki go teni ke yaa bonli n ki ye n tua yaali n ye. **18** Abalahama den daani u TIENU ki pia mi suginma baa ke o suginma naa go den pia man baa fidji ki sedi naani. Lani yaa po O den tua i nibuoli boncianla Baa nani u TIENU n den maadi o maama ki yedi: a puoli yuani baa yaba yeni. **19** Abalahama den bua ki pundi bina kobiga, ama O dandanli ki den tadigi baa ke o laa ke o gbandanni tie nani ti kpe yeni, ke Sala mo pendi ti madi. **20** Baa yeni o yama ki den lengidi ke o luo li dandanli o TIENU po ki riua ke o kan kuanan wan den niani yaa ñoanianu. Ama O dandanli den paagi O ke O kpiagi o TIENU. **21** O den daani ki go bani ke u TIENU n niani yaala, ki go pia li fidu ki ba kuanan O ñoanianu. **22** Kelima lanu yaapo u TIENU den coadi la o po ke li tie teginma. **23** Laa tie Abalahama bebe yaapo ka ke li diani; u TIENU den coadi opo la. **24** Ama li diani tinba yaa po moko, u TIENU n ba coadi yaaba yaa po ke li tie teginma, tinba yaaba n daani u TIENU, wani yua n den fiini ti Diedo bi tinkpiba siiga. **25** Bi den cuo o kelima

ti ya tagili po ke o go fii bi tinkpiba siiga ke tin baa li moamoansaali.

5 Nani tin baa li moamoansaali kelima ti dandanli yaa po yeni, ti pia mi yanduamma leni u TIENU kelima ti DIEDO JESU KILISITI yaa po. **2** Li tie kelima li dandanli JESU po nteni ke ti baa u TIENU ñanbili, tin se yaali ya in nni bojanla. Ti go pia li pamancianli kelima ti sugini ke ti baa taani leni u TIENU O kpiagidi nni. **3** Yala n jani ki pugida tie ke ti go kpiadi ti yula baa o fala nni, ki bani ke o fala baa cuani mi sedijanma. **4** Mi sedijanma doagidi mi teginma, mi teginma mo doagidi mi suginma. **5** Mi suginma yeni kan boandi ti kelima u TIENU ya buama gbieni ti pala kelima u TIENU fuoma yua, wan puni ti yua yaapo. **6** U TIENU n den bili ya yogunu n den pundi, yin kaa den pia u fidu yaa yogunu, Kilisiti den kpe ti tuonbiadi danba po. **7** Laa yaba o nilo n tuo ki kpe baa o niteginka po. Daalinba nilo ba baa pia li papaa ki tuo ki kpe o njamo po. **8** Ama o yaa po, u TIENU doagidi o buama tipo tin da den tie tuonbiadi danba ya yogunu, KILISITI den kpe tipo. **9** Tin baa li moamoansaali kelima KILISITI soama po yeni, laa pia kuli tama ke ti baa faabi leni u TIENU pabienli kelima wani KILISITI yaa po. **10** Tin den tie u TIENU yibalinba yaa yogunu, O den teni ke ti mangi leni O kelima O bijua kuuma po. Lanwani moala ke ti mangi leni O, laa pia kuli tama ke ti baa tindi kelima O ya miali po. **11** Laa tie lani bebe ka, ama ti pia li pamanciali u TIENU nintualu kelima ti Diedo JESU KILISITI po, yua n teni ke ti mangi leni u TIENU. **12** Ti tuonbiadi den kua ñanduna nni kelima niyendo yaa po, ti tuonbiadi yeni mo den teni ke mi kuuma kua; li tie yeni ke mi kuuma de pundi bi nisaalib kuli, kelima bikuli tieni ti tuonbiadi. **13** ñali ke u TIENU daa den bili o balimama, ti tuonbiadi den ye ñanduna nni. Ama ti tuonbiadi naa pia buudi li balimaama ya ki ye. **14** Baa yeni, ki cili ADAMA yogunu ki ya caa ñali Muusa ya yogunu, mi kuuma den die bi niba kuli, baa yaaba n ka den tieni ti tuonbiadi nani ADAMA yeni. ADAMA tie yua n den ba cua ya nannanli. **15** Ama laa taa yenma li ñanbili leni ti tuonbiadi panpaani. Bi niba boncianla n kpe kelima o niyendo yeni tuonbiadi po, laa pia kuli tama ke bi niba boncianla ba baa u TIENU ñanbili leni o paabu yaabu n yaba kelima o niyendo ya ñanbili po, lanu n tie JESU KILISITI. **16** U TIENU paabu mo n cuani yala ki naani leni o niyendo yeni yaa tuonbiadi n cuani yaala. Kelima o niyendo yeni yaa tuonbiadi den cuani u TIENU buudi leni O cuonu. Ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ñanbili paabu den cuani li moamoansaali. **17** Li ya tie ke o niyendo yeni n den tieni ya tuonbiadi po, mi kuuma den die bi niba kuli ke bi kpe kelima laa niyendo po, lanwani laa pia kuli tama ke yaaba n baa u TIENU ñanbicianli, ki go baa ya paabu n tie li moamoansaali baa pia li miali ki die kelima laa niyendo yua n tie JESU KILISITI ya po. **18** Nani o niyendo yeni tuonbiadi n teni ke u TIENU cuonu cua bi niba kuli po maama, li go tie yeni, o niyendo tuonteginkaali mo teni ke li moamoansaali yaali n puuni li miali mo cua bi niba kuli po. **19** Nani niyendo ya yiema n den teni ke bi

niba boncianla tua ti tuonbiadi danba maama, li go tie yeni, niyendo ya tuon ba teni niba boncianla n baa li moamoansaali. **20** U TIENU balimaama den yuandi ki bili ki ba teni i tagili n yabidi, ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ḷanbili den yabidi likani ki cie. **21** Lanwani, nani ti tuonbiadi n den die bi niba ki teni ke bi ku maama, li go tie yeni, uTIENU ḷanbili mo die bi niba kelima wani uTIENU puni ba li moamoansaali, ki caani ba ya miali n kan gbeni po kelima ti Diedo JESU KILISITI yaa po. (aiōnios g166)

6 Lanwani ti ba yedi lede? naani tin suagi ki ya tiendi ti tuonbiadi ke u TIENU ḷanbili n ya yabi tipo bii? **2** Kalam tinba yaaba n den kpe ki paati leni ti tuonbiadi, ti ba ga lede yo ki ya go ye ti tuonbiadi nni. **3** Yii bani ke tinba yaaba n den batisi JESU Kilisiti nni kuli, li tie ke o kuuuma nni ke ti den batisi? **4** Lanwani tin den batisi yeni, bi den taani ki piini ti leni o O kuuma nni, ke nani kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga kelima ti Baa UTIENU kpiagidi paalu po maama, timoko baa ye leni li miapanli yene. **5** Moamoani, ti ya taa leni o O kuuma nni, ti go baa taa leni o O fiima bi tinkpiba siiga nni moko. **6** Ti bani ke bi den joani ti tagikpelu leni Kilisiti li dapoanpoanli po ke u kpe, ke ti gbannankpiadi, ti tuonbiadi n die yaadi, kan go fidi liba, ke tin da go tie ti tuonbiadi yonbi. **7** Kelima yua n kpe kuli ḷanbi ti tuonbiadi nni. **8** Li ya tie ke ti den kpe leni Kilisiti, ti daani ke ti baa ye ki fo leni O moko. **9** Ti bani ke Kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga yni, O kan go kpe; mi kuuma naa go pia bali O yaa po. **10** Kelima O den kpe, li tie ti tuonbiadi ya po yo ke O den kpe yenma ke li dagidi u yogunu kuli po. Ama moala wan go ye ki fo yeni, O ye ki fo u TIENU po. **11** Yi moko n ya nua mani yi yula ke yi kpe ki paadi leni ti tuonbiadi, ki nan ye ki fo u TIENU po JESU Kilisiti nni. **12** Yin da go yuo mani ti tuonbiadi n ya die yi gbannandi yaadi n ba kpe. Yin da go tuo mani ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakabidiila. **13** Yin da go teni ti tuonbiadi n diedi yi gbannanbuoli, ki tieni nani ti toatiadi yeni mi biadima po, ama yin teni u TIENU yi yula nani yaaba n fii bi tinkpiba siiga ki go ye ki fo yeni. Yin pa mani u TIENU yin gbannanbuoli nani ti toatiadi yaala n tiegi po. **14** Ti tuonbiadi kan go ya die yi, kelima li balimaama ki go die yi ama u TIENU ḷanbili n die yi. **15** Ti ba yedi lede? moala ti baa tiendi ti tuonbiadi kelima li balimaama ki go die ti ama li ḷanbili n ji die ti? yeni ka. **16** Yii bani ke yin teni yua yi yula nani yi yonbi yeni ki tuo ki ḷua o maama kuli, yi tie o yonbi kaa? li ya tie ti tuonbiadi yaadi n ba yuandi ki cuani mi kuuma, bi u TIENU tuoma yaama n ba yuandi ki cuani yi po li moamoansaali. **17** Ama kelima u TIENU yaa po, ba ke yi den kpa tie ti tuonbiadi yonbi, yi den tuo leni payenli ki yjoadi ban den bangi yi ya bangima. **18** Lanwani yi den faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua mi teginma ya yonbi. **19** N maadi nani bi nisaaliba n maadi maama kelima yi gbannandi tadingu po, ke yin fidi ki gbadu. Nani yin den kpa puni yi gbannanbuoli ke yi tua ti cagindi leni mi mabiadima yonbi ki baa tiendi ti tuonbiadi maama, moala yin ya puuni mani yi gbannabuoli yin ya tie mi teginma yonbi, ke yin fidi ki pundi mi gagidijinma

u TIENU po. **20** Kelima yin den tie ti tuonbiadi yonbi ya yogunu, mi teginma ki den die yi. **21** Yi luoni bee tibibuolu yo? ya tibila n pia yi moala yi fe, kelima laa bonluonkaala juodima tie mi kuuma. **22** Ama moala ke yi faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua u TIENU yonbi, yi bonluonkaala tie mi gagidijinma, yaala n tie mi juodima po mo ya miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **23** Kelima ti tuonbiadi panpaani tie mi kuuma; ama u TIENU ḷanbili paabu tie ya miali n kan gbeni ti Diedo JESU Kilisiti nni (aiōnios g166)

7 Laa boani yi n kpiiba, n maadi leni ya niba n bani li balimaama fuuli. Li balimaama die o nilo ḷali wan ye ya yogunu kuli. **2** Li tie nani li balimaama n loli o pua leni o calo ḷali on calo miali banlu kuli maama. Ama o joa ya kpe, o pua yeni faabi leni ya balimaama n luo o yeni. **3** Lanwani o ya kuni joatoa ke o calo da ye, bi baa yi o li poconconli. Ama o calo ya kpe ya kpe, o pua yeni faabi leni libalimaama yeni, o ya kuni joatoa waa tie poconconli. **4** N kpiiba, li tie yenma yi moko yaa po. Kelima Kilisiti kuuma o gbannandi nni ya po, yi kpe yaala n tie li balimaama po. Moala nitoa n ji die yi, lani n tie Kilisiti u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga, ke tin ya tiendi yaala n pia mayuli u TIENU po. **5** Li nisaali yantiali n den die ti ya yogunu, li balimaama den fiini li bonbuakabiala ti gbannanbuoli kuli nni, ki teni ke ti luoni ya bonluonkaala n tie mi kuuma po. **6** Ama moala, ti faabi leni li balimaama kelima ti kpoē ki paadi leni yaala n den kpa luo ti nani a sugida yeni. Lani yaa po u TIENU fuoma gobidi ti ke tin ya tuuni u TIENU po leni yantiajanli ke laa go taa leni tin den moandi ki baa yjoadi yaala n diani li balimaama nni maama. **7** Lanwani ti ba yedi lede? li balimaama tie tuonbiadi bii? yeni ka, n kan den bandi ti tuonbiadi ntie yaal kali li balimaama n den waani nni, n kan den faami ke li nunponbiadili tie tagili li yaa tie ke li balimaama den yedi: ḷan da pia li nunponbiadili. **8** ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki fiini li nunponli buoli kuli n pali nni, kelima li balimaama ya ki ye, ti tuonbiadi kpe. **9** Mini ya po, min ke den pia li balimaama ya yogunu n den ye ki fo ama li balimaama n den cua ti tuonbiadi den faadi, ke n mo kpe. **10** yeni li balimaama yaama n den baa cuani nli miali n den cuani n po mi kuuma. **11** Ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki boandinni ki kpa nni. **12** baa yeni li balimaama gagidi ki ḷani, mi mabiliakaama moko gagidi ki ḷani ki tiegi ki go pia mayuli. **13** Naani yaali n pia mayuli yeni n teni ke kpe bii? kalam. ti tuonbiadi den tieni la, ki ta li balimaama yaami n pia mayuli ki kpa nni. lanwani kelima li balimaama ya po li doagidi ti tuonbiadi n bia ke li pendi maama. **14** ti bani ke li balimaama ḷani u TIENU kani. Ama mini wani ytie nisaalo ki ḷua n gbannandi nbua yaala, ki tie nani bi kuadi nni ti tuobiadi po yeni. **15** Mii bani kuli min tiendi yaala, kelima mii tiendi min bua ki ya tiendi yaala, ama n tiendi min nani yaala. **16** N yaa tiendi min ki bua ki yaa tiendi yaala yeni n tuo ke li balimaama ḷani. **17** Lanwani laa go tie mini n ba ka tiendi yeni, Ama li tie ti tuonbiadi yaadi n ye n ni nni n tiendi la. **18** n bani ke yaala n ḷani ki ye n nii nni ba

waamu, lani n tie min tie nisaalo maama po. N bua ki tieni yaala n yani, ama mii pia li fidu. **19** Mii tiendi min bua ki ya tiendi ya bonjanla, ama n tiendi mi biadima min ki bua ki ya tiendi yaama. **20** N yaa tiendi min ki bua ki tieni yaala, laa go tie mini ka tiendi la, li tie ti tuonbiadi yaadi n ye n nii nni n tiendi la. **21** N la ke ya bali n tie na miabi nni, n ya bua ki tieni yaala ni yani. Ti tuonbiadi tabini nni. **22** N pali tugu nni u TIENU balimaama mani n po. **23** Ama n go laa batoali n gbannanbuoli nni, yaali n moa lenin yantiali ya baliki teni ke n tua ti tuonbiadi bali yaala n tuuni n gbannanbuoli nni ya kadibiga. **24** Fala ye leni nni boncianla. **ŋmee** ba faabi nni leni n gbannandi yaadi n caani nni mi kuuma nni? **25** n tuundi u TIENU, kelima ti Diedo JESU Kilisiti po. Lanwani mini n baa n yantiali nni, n tuo ki yua u TIENU balimaama, ama n gbannandi nni n yua ti tuonbiadi ya bali.

8 Lanwani moala buudi cuonu ba ki go ye yaaba n ye JESU Kilisiti nni po. yaaba n cuoni u TIENU fuomi yua gobidima nni, kaa cuoni ti gbannandi bonbuakaala nni. **2** Kelima U TIENU Fuoma yaama n puuni li mialijESU nni yaa bali faabi nni leni ti tuonbiadi leni mi kuuma kuliyya bali maama. **3** Li balimaama n kaa den fidi ki tieni yaala kelima ti gbannandi tadingu po, U TIENU den tieni la, O den soani O Bijaceli kelima ti tuonbiadi po, ke o taa ya gbannandi n naani leni ti tuonbiadi n diedi yaa gbannandi. Wani den tieni yeni O den buni ki cuo ti tuonbiadi ti gbannandi nni. **4** U TIENU den tieni lankuli ke li balimaama n bili ya teginma n tieni ti nii nni, tinba yaaba n tiendi U TIENU Fuoma n bua yaala, ki naa tiendi ti gbannandi n bua yaala. **5** Moamoani yaaba n tiendi ti gbannandi n bua yaala kuandi bi yama ti gbannandi n bua yaala niinni. Ama yaaba n tiendi u TIENU Fuoma n bua yaala kuandi bi yama u TIENU Fuoma n bua yaala niinni. **6** Yua n kuandi o yama ti gbanandi bonbuakaala nni, li ba gedini o mi kuuma po. Ama yua n kuandi o yama u TIENU Fuoma n bua yaala yaa niinni, li baa gobidi ki gedini o limiali leni mi yanduanma kuli po. **7** Kelima ti gbanandi n bua yaala tie ti yibalindi leni u TIENU, kelima laa tuo ki tiendi u TIENU balimaama n bili yaala, li kan fidi moko. **8** Yaaba n cuoni ti gbanandi bonbuakaala nni kan fidiki mangi ti TIENU pali. **9** Yinba yaa po, ti gbanandi bonbuakaala ki die yi, ama mi Fuoma n die yi kelima u TIENU fuoma ye yi niinni. Yua n kaa pia Kilisiti fuoma, waa tie KILISITI yua. **10** Li ya tie ke KILISITI ye yi niinni, li tie moamoani ke yi gbanandi kpe kelima ti tuonbiadi po. Ama mi fuoma tie li miali yi niinni kelima li moamoansaali. **11** U TIENU yua n den fiini JESU bi tinkpiba siiga ya fuoma ya ye yi pala nni, Wani yua n den fiini JESU Kilisiti bi tinkpiba siiga yeni go ba pa yi gbanandi, yaadi n ba kpe li miali, kelima O fuoma yaama n ye yi niinni yaa po. **12** Lani yaa po nkpiiba, ti tie yaaba n kubi li panli, ama tii kubi li ti gbanandi bonbuakaala po ka, **ŋmee** yaala ke ti go ba tiendi tin bua yaala. **13** Yi yaa tiendi ti gbanandi n bua yaala, yi ba kpe; ama yi ya teni ke mi fuoma paalu ku yi gbanandi bontienkaala yi baa yte. **14** Kelima mi fuoma n gobidi yaaba kuli, bani n tie U TIENU bijaba. **15** Yi naa ba ya fuoma n teni ke yi

tie yonbi ki go baa ye i jeje nni ka, ama yi baa U TIENU fuoma yaama n puuni yi mu bimoanmu yaa bali ke ti kpaani ki tua u TIENU: ti BAA, ti BAA. **16** U TIENU Foma mani miba tiendi siedi ti yantiana nni ke ti tie u TIENU bila. **17** TI ya tie u TIENU bila, ti go tie bi fajieba moko, ti tie u TIENU fjieba, ki baa taani leni KILISITI ki je li faali kelima ti ya taani leni Kilisiti O fala nni, ti go ba taani leni O kpiogidi nni moko. **18** Lani yaapo n bani ke tin laadi ya fala ya yogunu n tie na kan fidi ki nandi nni leni u TIENU n baa doagidi O kpiagidi yaadi n baa ye. **19** Mi tagima kuli guu leni mi sugimma u TIENU n baa doagidi O bila ya yogunu. **20** Mi tagima n den tua famma bonla yeni, laa den tie ke mani n bua ki tua yeni, ama u TIENU n den bua yeni. **21** Ama mi tagima yeni pia yaa sugimma n tie na: ke danyenli u TIENU n faabi ma ke mi kan go bedi, ki teni man taani leni u TIENU bila faabima yaama n pia tikpiagidiya niinni. **22** U TIENU bani ke yali moala mi tagima kuli ye leni fala ki duni nani u maditugukoanu n cuo yaa pua yeni. **23** Lani bebe ka, tinba yaaba n pia u TIENU paakpiabu, yaabu n tie O Fuoma, ti moko duni ti pala nni, ki guu u TIENU n baa ti teni tin tua O bimoanmu cain yaa yogunu, ki fabi ti gbanandi. **24** U TIENU den faabi ti ke ti pia laa suginma. Ama o nilo yaa laa wan sugini yaala, laa go tie suginma. kelima o nilo ya laa wan sugini yaala, be yaa po ke o go baa sugini ke li baa cua. **25** Ama ti ya sugini tin kaa nua yaala, ti baa guu leni li juunli. **26** Li tie yeni, mi fuoma moko todi ti ti tadingu nni, kelima tii bani lan pundi tin mia u TIENU ya miabu ti jaandi nni. Ama mi fuoma mani miba miadi u TIENU ti po ki duni yaa dunli n kaa pia maama. **27** Wani yua n bigidi bi niba pala bani yaala n ye O fuoma yantiali nni, kelima O fuoma miadi wani u TIENU nigagidijanba po nani wani u TIENU n bua maama. **28** Ti bani ke u TIENU tuuni li bonla kuli nni yaba n bua O yaa **ŋnamu** po, bani wan yini yaaba o yanjagili po. **29** U TIENU n den tuodi ki bani yaaba, O go den tuodi ki gandi ba ki baa teni ban tua nani O bijua yeni, ke O bijua n tua O bijakpelo, o waamu u TIENU bila boncianla siiga. **30** Lanwani u TIENU den ini wan den tuodi ki gandi yaaba wan den yini yaaba, O go den puni ba li momoansaali. wan den puni yaaba li momoansaali, O teni ke bi baa ti kpiagidi moko. **31** Lan tie mama yeni, ti baa yedi lede? U TIENU yaa ki tie ti po, **ŋmee** baa fidi ki sedi tipo? **32** wani u TIENU, yua n kan den yie ke O bijua n da le fala, den soani o ki teni o bi niba nuunni ke o kpe tikuli po. Lani li ba ga lede ke O kan pa ti li bonla kuli leni wani o bijua leni ti bulicindi? **33** **ŋmee** baa kuli u TIENU n gandi yaaba? oba kuli, kelima u TIENU wani oba n tie o moamoansaali. **34** **ŋmee** baa jia leni ba ti buudi ki cuoba? oba kuli, kelima jesu kilisiti kpe, li cie yeni. O go den fii bi tinkpiba siiga. O ye u TIENU jienu po ki miadi O ti po. **35** **ŋmee** n ba paadi ti leni kilisiti yaa buama? naani fala bii? bi mi koma, bi mi luoma, bi ya fala n baa fidi ki cuani mi kuuma, bi ki jugisiega n baa paadi ti leni O buama? **36** Nani lan diani maama: a yaa po n teni ke bi kpaani ti daali kuli, ki nua ti nani ban kodi ya pe yeni. **37** Ama laa bonla kuli siiga, yua n den bua ti yeni tendi ke ti paadi li kuli cain. **38** Moala n bani cain ke bonla ba kuli kan fidi ki paadi ti leni u

TIENU buama, baa mi kuuma, baa li miali, baa malekinba, baa mi fawaama paaciami danba, baa yaala n ye moala na, baa yaala n ba ti cua **39** baa i paciami, baa yaaba n ye tanpoli, baa yaaba n ye tiipo, mi tagima kuli nni liba kuli kan fidji ki paadi tileni U TIENU n pia tipo ya buama yaama n den doagidi ti DIEDO JESU Kilisiti nni.

9 Nmaadi moamoani Kilisiti nni mii pua faama, U TIENU Fuoma yua teni ke n pali siedi moko saa li po moamoani. **2** N ye leni ti pabiidiciandi leni ti yanyagiciandi yogunu kuli. **3** Kelima n bi baa sugini ki tua ti solindi yua ki paadi leni Kilisiti n kpiiba ya po, yaaba n kpi leni nni ti gbanandi nni. **4** ISALELE buolu yaaba, U TIENU n den gandi ya nibuolu ki teni ke bi tua o bimoanmu, ki doagidi bi po O kpiagidi, ki kuani o njantaado leni ba ki teni ba O balimaama, ki doagidi bi po ban baa jaandi O maama, ki niani ba u ŋoanianu. **5** Li tie ti yaajanba puoli ŋuani, KILISITI moko den mali bi ya buolun nne ti gbanandi po, wani yua n die li bonla kuli; U TIENU n baa li ŋali ya yogunu kuli. AMINA! (aiōn g165) **6** Laa go tie ke U TIENU maama ki go pia mayuli ka. Kelima yaaba n mali ki tie ISALELE puoli ŋuani, bi kuli ka tie ISALELE buolu yaaba moamoani. **7** Kelima bi tie ABALAHAMA puoli ŋuani yeni naa teni ke bi tie o bimoanmu. Kelima U TIENU den yedi ABALAHAMA: Isaaka puoli ŋuani baa tie a buolu. **8** Lani n bua ki yedi ke laa tie yaaba n mali nani bi nisaaliba kuli mali maama ka tie U TIENU bila. Ama yaaba n mali nani U TIENU ŋoanianu n bili maama n tie O buolu moamoani. **9** Diidi U TIENU ŋoanianu n tie na: u naa yogunu ya pundi n ba guani ki cua, Sala baa maa bonjaga. **10** LANI bebe ka, Lobeka moko yaapo li den tie yeri leni O bilieda yaaba n den pia baa yendo, lani n tie ti yaaja Isaaka. **11** ŋali ke bi daa den mali laa bila ke bi daa tieni yaala n ŋani bi yaala n bia, ke U TIENU den tuodi ki jagi yaala n ya ye, ki ŋua O gandima **12** ki naa nojadi a tuona, ama ki ŋua U TIENU yiinu, U TIENU den yedi Lobeka: **13** Han baa yuandi ki maa ŋua baa die ŋan baa kpa maa ŋua, nani lan diani maama: N den bua Jakoabo ki nani Esayi. **14** Ti ba yedi lede? U TIENU ki tiegii bii? yeni ka. **15** Kelima O den yedi Muusa: N baa gba mi niñima min bua ki ya gba ŋua yaa po mi niñima, N baa ya dingidi n pali min bua ki ya dingidi n pali ŋua ya po. **16** Lanwani laa ŋua o nilo n bua yaala, laa ŋua o mondili mo, ama li ŋua U TIENU niñingbadima. **17** Li diani Falono moko yaa po ki yedi: min yini a ki teni ke a tua badiciamo yaala yaapo tie ke n bua ki doagidi n paalu kelima a yaapo ki go teni n yeli n ŋa ŋanduna kuli nni kelima a yaapo. **18** Lanwani U TIENU gba mi niñima wan bua ki ya gba ŋua yaapo mi niñima, ki go juagi wan bua ki juagi ŋua ya pali. **19** Dalinba yi siiga yendo baa guani ki yedi nni: be yaapo ke U TIENU go fu leni ti? kelima ŋmee n ba fidji ki yie U yanbuama. **20** Fini o nisaalo a tie ŋmee ki ba nia leni U TIENU? naani ban maa ya tiagu ba yedi ŋua n maa gu: be yaapo ke a maa nni nanda? **21** O maado ki pia li bali ki taa ku yoagu ki tieni wan bua yaala yo? O kan ŋani yoagikonyenli nni ki ma ya tiagu n baa ye li tuonkpiagili po leni ya tiagu n baa ye li tuonfanli po yoo? **22** U TIENU mo den bua ki doagidi

O pabienli ki teni bi niba n bandi O paalu. Lani yaapo n den juuni ke li waagi leni ya niba n tie nani ya tiadi n tie li tuonfanli po bani yaaba n den pundi U TIENU n cuo ki bolini ba. **23** U TIENU den tieni yeni ki baa doagidi O kpiagidi n yaba maama ya niba n tie nani wan den gbadji ya tiadi po mi niñima ya po wan den tuodi ki ŋanbi yaaba ke ban taarii leni o O kpiagidi nni? **24** Lani n tie tinba wan yini yaaba. Waa yini ti yaaba n tie jufinba siiga bebe ka. Ama o go yini ti yaaba n kaa tie jufinba moko y siiga. **25** Nani wan yedi maama Ose tili nni: yaa nibuolu n kaa den tie n nibuolu, n baa yi ba n nibuolu, min kaa den bua ya nibuolu yeni, n baa yi ba n buakaaba. **26** Ban den tua ya nibuolu siiga, yii tie n nibuolu, lankani lige bi baa yi ba U TIENU yua n fo ya bijaba. **27** O sawalipualo Esayi moko kpaani ki maadi Isalele buolu maama ki yedi: ba Isalele buolu yaaba ya yaba nani mi ŋincianma tanbiima yeni, nitianba bebe n baa faabi. **28** Kelima O DIEDO baa tieni wan den yedi yaala ki tinga nni ki juodi ke li kan waagi. **29** Li baa tie nani Esayi n kpa yedi maama: O Diedo U TIENU bi toatibia yudaano ya ki den cedi ti siiga nitianba sieni, ti den ba tua nani Sodoma yaaba yeni, ki go tua nani Gomola yaaba yeni. **30** Lanwani ti baa yedi lede? bi nilanba yaaba n kaa lioni mi teginma, bani n baa li moamoansaali kelima li dandanli yaa po. **31** Ama Isalele buolu yaaba, yaaba n den lingi ki bua ki baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po naa baa. **32** Be yaapo, kelima baa den lingi ki bua ki baa li kelima bi tuona po. Lani bi den tuodi li tantuudikaali. **33** Nani lan diani maama: Diidi n bili Siyono kani li tantuudikaali, yaa tancianli n ba teni bi niba n baa yeni. Ama yua n dugi o po kuli kan le i fe ŋali abada.

10 N kpiiba, n pali buama leni n miabu U TIENU kani bi po tie ke ban faabi. **2** N tiendi bi po siedi ke bi pia li yankuali U TIENU sanjoadima po, ama baa pia mi bandima. **3** Ban ki bani U TIENU teginma yeni, li teni ke bi lingi bi yula po li moamoansaali ki naa miini bi yula U TIENU teginma nni. **4** Kelima Kilisiti n teni ke li balimaama kua, ke yaaba n daani kuli n baa li moamoansaali. **5** Muusa diani yaa teginma n baadi kelima li balimaama kubima po ki yedi: yaa nilo tiendi man yedi yaala kuli baa ye kelima mi yaa po. **6** Ama diidi yaa moamoansaali n ŋani li dandanli kani n maadi maama: ŋan da yedi a pali nni: ŋmee n ba do tanpoli? lani n tie ki ban teni KILISITI n ŋa lipo ki jiidi. **7** ŋan da go yedi mo: ŋmee n baa jiidi ki gedi u kulu nni? lani n tie ki ban teni KILISITI n ŋa likani ki fii bi tinkpiba siiga. (Abyssos g12) **8** Lanwani bi yedi lede? U TIENU maama ye ki kuu leni yi bojanla, ki ye yi ŋoana nni, leni yi pala nni. Mani n tie li dandanli ya maama, tin wangi yi yaama. **9** A ya doagidi ki waani KILISITI n tie ŋua o ŋoabu nni, ki daani a pali nni ke U TIENU den fiini o bi tinkpiba siiga, a baa faabi. **10** Kelima li tie li dandanli a pali nni n ba teni ŋan baa li moamoansaali. A ŋoabu tuoma bi nisaaliba nintuali mo n baa teni ŋan baa mi tindima. **11** Nani i diani n tie yedi maama: ŋua n daani O kan le fe. **12** Lanwani mi gagidima ki ye jufi leni gileki siiga, bikuli ta

Diediyendo, wani yua n seligidi yaaba n jaandi ki miadi O kuli boncianla. **13** Kelima yua n jaandi ki mia o Diedo yaa yeli nni kuli o baa faabi. **14** Bi baa mia ban ka daani yua lede? Bi baa tuo ki daani ban daa kaa gbadi yua ya maama lede? oba kuli yaa wangi ba? **15** Li baa ga lede U TIENU mawangikaaba n yaa ye, bi yaa ki soani ba? Nani lan dianii maama: Diidi mari bi cerli n ñjani maama, banni yaaba n cua ki wangi o laabaalijamo. **16** Ama bikuli naa den tuo ki ñjoadi o laabaalijamo. ESAYI den doagidi la ki yedi: O DIEDO, ymee daani ti maama? **17** Lanwani li dandanli ña tin gba yaala ya kane, tin gba yaala mo tie KILISITI maama. **18** Ama n yedi: naani baa gbadi bii? bi gbadi saal bi niali yayadi ki tinga nni kuli, bi maama mo yayadi hali ñanduna banlu kuli. **19** Ama n yedi: Isalele buolu yaaba naa den bani yoo? Muusa yua n tie o kpialo yedi: n baa teni yaaba n kaa tie nibuolu n ya ñundi yi li mutuoli. Yeni de, n baa teni ya nibuolu n kaa pia mi yanfuoma n fiini yi pala. **20** ESAYI den pia li papaali ki cie ki yedi: Yaaba n kaa lingi nni, bani n laa nni, n den doagidi n yuli bani yaaba n kaa lingi nni po. **21** Ama Isalele buolu po O yedi: Daali kuli n tiani n nii ki bua ki mangin leni yaaba n tie niyiekaaba leni tupaaal danba.

21 Lanwani n yedi: U TIENU luni O nibuolu Isalelenba bii? Kalam! mini n baa, n tie Isalele buolu, ABALAHAMA puoli ñuanu leni BENJAMINA buolu yua. **2** U TIENU naa luni O nibualu wan den tuodi ki bani yaaba. yii bani i dianii n yedi yaala naani kani ke ELIA den yenbidi U TIENU kani ISALELE buolu yaaba po ki yedi: **3** N DIEDO bi kpa a sawalipuaba ki go tudi ki luni a padibinbina; MINI N bebe n sieni, ke bi go lingi ki ba ñani n moko ya miali. **4** Ama U TIENU den guani o be? O den guani ki yedi o; n kubi n yuli po niba tuda lele, yaaba n daa gbaani ki pugi baali. **5** Li go tie yenma moala na, nitianba sieni, U TIENU n gandi yaaba kelima o ñanbili po. **6** Lanwani li yaa tie ke o gandima jua o ñanbili, laa jua a tuona. Lani yaka o ñanbili ki go tie ñanbili. Li yaa tie leni a tuona, laa go tie ñanbili, lani yaaka a tuona ki go tie tuona. **7** Lankuli doagidi be? ISALELE buolu yaaba naa baa ban den lingi yaala leni li yankuali. Ama U TIENU n gandi yaaba bebe n baa la, yaaba n sieni kuli ya pala den juaga. **8** Nani lan dianii maama: U TIENU kuani bi niinni mi guama yantiali ke bi gonbidi. Bi pia i nuni ki naa nua liba, bi pia a tuba moko ki naa gba liba ki taa ki pundi ñali dinla. **9** DAFIDI moko yedi: bi sajekaani n tua bi po diagu, leni taalu leni tingbali bonla. ban baa bi biadima panpaani. **10** Bi nuni n tadigi ki da go nua, bi ciamu n poali ki buani ya yogunu kuli po. **11** Lanwani n yedi: Naani bi tuudi ki baa yoo? yeni ka. Ama bi tingbali teni ke bi nilanba fidi ki baa mi tindima ke lan ya ñundi bani Isalelenba li mutuoli. **12** TO, Isalele buolu yaaba tingbali ya cuani a sela ñanduna kuli po, ke bi gbalima mo teni ke bi nilanba mo baa a sela, laa pia kuli tama bi ya guani U TIENU kani bi baa cuani ñanduna kuli po ya sela n yaba ki cie. **13** Moala n maadi leni yinba bi nilanba kelima n tie U TIENU tondo bi nilanba po; n jigini min pia ya tuonli bi nilanba siiga. **14** Ke li ya baa tuo min yaa ñundi n buolu yaaba li mutuoli ki nan fidi ki faabi bi

siiga bi tianba. **15** Kelima U TIENU n da den yie Isalele buolu yaaba yeni yaa den teni ke ñanduna yaaba mangi leni o, O yaa guani ki tuo bipo li baa tua lede? li baa tie nani bi tinkpiba n guani ki baa li miali yeni. **16** Li bonluonkapiala ya gagidi ki ñjani, li jiema moko gagidi ki ñjani, bu tubu ñjini yaa gagidi ki ñjani U TIENU po, bu beni moko gagidi ki ñjani opo. **17** Ama li ya tie ke i bentiam i jia ki ñjani, ke fini, yua n tie olife tilanbu yaa benu tugini laa beni kaanu ki baadi olife tijukaabu yaa ñjini n puuni yaa sinma. **18** Da kpiagi a yuli k i fali ban den jia ki ñjani ya beni. A ya kpiagi a yuli, ñan bandi ke fini ka tugi u ñjini, ama u ñjini n tugi a. **19** Lanwani a baa yedi: bi den jia ki ñjani i benmoani ki baa tugini min. **20** Li tie moamoani; bi den jia ki ñjani bani kelima bi dandanluoma po, fini mo ye leni kelima li dandanli yaapo. Lanwani ñan da kpiagi a yuli, ama ñan ya jie. **21** Kelima U TIENU yaa ki den cedi i benmoani yii n den ye yi kaanceli, O kan cedi fini moko. **22** Lanwani ñan kpaagi U TIENU ñanbili leni O mabinli po. O den mabini yaaba n den baa, ki ñanbi a yaa po. ñan ya se laa ñanbili nni, lani yaaka O baa jia ki ñjani a moko. **23** Li tie yenma bi yaapo moko, bi ya cedi ki naa go suagi liiga bi dandanluoma nni, bi baa guani ki tugini ba bu tijanbu nni, kelima U TIENU pia u paalu ki baa guani ki tugini ba. **24** LI ya tie ke fini yua n tie olife tilanbu ya benu den jia ki tugini yaa olife tubu n tie tijukaabu ki naa tie a yaa buolu kani, lanwani laa pia kuli tama ke bani moko baa fidi ki goa ki tugini bani biba yaa tubu kani nani bu buolu n tie maama. **25** N kpiiba mii bua yaa bondoaginkaala n tie na n ya boani yi, ke yin da nua yi yula ke yi tie yanfodanba. Isalele buolu siiga bi tianba pala juagi ñali bi nilanba n baa kua U TIENU tindima nni ki pundi ki dagidi cain. **26** Yeni Isalele buolu yaaba kuli ba tindi nani lan dianii maama: O faabikoa baa ña Siyono po, ki ñjani U TIENU yiema kuli Jakoabo puolijuani pala nni. **27** Lani n baa tie n jantaado leni ba min ñjani bi tuonbiadi ya yogunu. **28** Yaala n tie o laabaalijamo maama po, bi tie U TIENU yibalinba yinba bi nilanba ya ñamu po. Ama U TIENU gandima po, bi tie U TIENU buakaaba kelima bi yaajanba po. **29** Kelima U TIENU paabu leni o ñjini naa pia lebidima. **30** Yaa yogunu n pendi yinba bi nilanba den yie ki naa tiendi U TIENU n bili yaala. Ama moala Isalele buolu yaaba yaa yiema po, yi baa ke O gbadi yipo mi niñima. **31** Li go tie yeni, Isalele buolu yaaba yie ki naa tiendi U TIENU n bili yaala ke bani moko n baa U TIENU n gbadi bipo mi niñima nani wan gbadi yi mo yaapo mi niñima maama. **32** Kelima U TIENU luoni bi nisaaliba kuli bi yiema nni ki baa yuandi ki gbadi bikuli po mi niñima. **33** U TIENU ñalimani, O yanfuoma leni O barma yaba ki ñua ki pendi bi nisaaliba bandima kuli. O yanjaga pendi bi nisaaliba n fidi ki kpaagi yaala. Baa fidi ki bandi yaala yaapo ke O tieni wan tiendi yaala. **34** ymee n bandi O DIEDO yankpaagili, bi ymee n tua O tundikoa. **35** ymee n den kpa cili ki puni U TIENU bu paabu, ke wani U TIENU mo baa guani o tiladi? **36** Li bonla kuli ñjani O yaa kani, wani n kubi likuli, likuli mo ye O yaa po. WANISI n yaa baadi ti kpiagidi ñali ya yogunu kuli. Amina! (aiõn g165)

12

Lani yaapo n kpiiba n mia yi ki go tundi yi kelima U TIENU niñingbadima yaa po, ke yin pa yi yula U TIENU nani ya padili n fo ki gagidi ki mani O po. Lani n tie lan pundi yin ya kpiagidi O maama. **2** Da taa mani leni yanduna ne niinny yaaba, ama yi yantiana pandima n teni yin lebidi ki gagidi ki bandi U TIENU yanbuama lani n tie yaala n ñjani, ki mani O po ki dagidi cain. **(año 165)** **3** L eni min baa yaa ñanbili paabu yaa po, n yedi yi kuli yendo yendo yin da nua y yula ke yi cie yin tie maama yin ya jua li yumiinli ki cuo ki dagini nani U TIENU n biigi ki puni yua kuli ya dandanli banlu. **4** Kelima nani tin pia yi gbananbuoli ke yi yaba gbananyendi nni maama ke yi gbananbuoli yeni ki taa tuona, **5** li go tie yeni leni tinba yaaba n ye kilisiti nni. Ba ke ti yaba tikuli tie gbananyendi ki tuugi leni tiyaba nani i gbananbuoli n tuugi leni i yi maama. **6** Ama tin pia ya paabu ki ta taa nani U TIENU n puni yua kuli li ñanbili maama. Lani wani yua n pia sawalimaama paabu wan ya wang ma ke li jua leni li dandanli. **7** Yua n pia o lieba todima paabu mo wan ya todii leni yantiayenli, yua n pia mi bangima paabu mo wan ya bangima. **8** Yua mo n pia ki ya paagidi o lieba pala ya paabu, wan ya paagidi bi pala yua n pia ki ya puuni yaaba n luo bu paabu mo, wan ya puuni ba leni ti bulicindi. Yua n baa mi gobidima ya paabu mo wan ya gobidi leni li yankuali. Yua mo n baa mi niñingbadima ya paabu, wan ya pia li pamanli lipo. **9** Yin da bua yi lieba mo leni pala lie. Yin ya nani mani yaala n bia, ki ya kubi yaala n ñjani ke li pa. **10** Yin ya bua mani yi yaba nani yaaba n kpi yeni. Ya jigini mani yi yaba. **11** Ya tuuni mani leni li yankuali ki da pia yi kpadije, yi pala n ya tuoni yi tuonli po kelima yi tuuni O DIEDO po. **12** Yin ya mangidi yi pala yi suginma nni yin ya pia li juunli o fala nni. ki ya se yi jaandi nni ke li pa. **13** Yin todii mani bi nigagidiyanba leni ban luo yaala ki ya gani bi canba cangu bohanla. **14** Ya gaali ti mani yaaba n wangyi fala po, gaali ba mani ki da soli ba. **15** Yin mangi mani yi pala leni yaaba n pia li pamanli, ki go buudi leni yaaba n buudi. **16** yin ya pia mani yantiayenli leni yi yaba yin da bua ki ya tie niciama yin da fiini yi yula ama yin cedi li yumiinli n diedi yi. Da nua mani yi yula ke yi tie yanfodanba. **17** Yin da guani o ba mi biadima kelima wan tieni ya biadima po. Ya lingi mani yaala n ñjani bi niba kuli nintuali. **18** Yin moandi mani yin fidi maama kuli kr li ya jua yinba, yin ya ye leni mi yanduanma leni bi niba kuli. **19** N kpiiba da tuu mani i biadipanpaani yi yula po. Ama yin cedi mani U TIENU pabienli daalil n cua kelima li diani: Mini n tie O pantuulo minii n baa tuu i biadipanpaani O DIEDO nyedi. **20** Mi koma ya pia a yibali ñjan pa o wan je, u ñuuñulu ya pia o ñjan pa o wan ño. Kelima a ya tieni yeni a dogin o yuli po a fantankuanmoana. **21** ñjan da tuo ke mi biadima n paadi a ama han paadi mi biadima kelima mi ñjanma tienma po.

13

Nilo kuli n tuo ki miini o yuli mi diema bali danba n bili ya balimaama kani, kelima bali kuli ki ye ka ñjani U TIENU kani U TIENU n dini ya bali danba n ye kuli. **2** LANI yaa po yua n yie li bali danba maama yie U

TIENU ñoabonli, yaaba n yie ma baa cuani bi yula po u cuonu. **3** Yua n tieni yaala n ñjani kan ya jie mi diema balidanba, se yua n tiendi yaala n bia. A baa ki da jie li balidaano bi? ya tiendi yaala n tiegi, yeni o baa pagi a. **4** Kelima o tie U TIENU naacemo yua n tuuni o ñjani po ama a tiendi yaala n bia ñjan ya jie, kelima wan bali ki juguisiega yeni laa tie fanma fanma po ka. O tie U TIENU naacemo ki ba teni yaaba n tieni mi biadima ki fiini U TIENU pali n baa bi biadima panpaani. **5** Lani wani li ñjani yin tuo ki miini yi yula laa tie kelima bi baa fidi ki cuo yi bebe ka, ama yi pala siedi moko yaa po. **6** Li tie lani yaa po yo ke yi pa ti lubidi. Mi diema bali danba tie U TIENU naacenga laa tuonli po. **7** Lani wani yin teni yua kuli wan die yaala. Li ya tie o lubigaalo yin pa ti lubidi, li ya tie li bancanli danba, yin pa baa li bancanli. Yua n pundi ki baa li fangili yin fangi o. Yua n pundi ki baa ti jigidi yin jigini o. **8** Yin da pia panli oba kuli po, li yaa tie ya panli n tie yin ya bua yi yaba yaa ka. Yua n bua o lielo kubi U TIENU balimaama n bili yaala cain. **9** Kelima uU TIENU mabilikaama yaama n yedi: ñjan da conbi, ñjan da kpa o nilo, ñjan da su, ñjan da tieni mi siedifaama, ñjan da pia li nunponbiadili leni ya mabilikaama n sieni kuli, taani ya mabilkayenma n tie na ya niinni; ñjan bua a misaalielio nani ñjan bua a yuli maama. **10** Yua n bua o misaalielio kan tieni o yaala n bia, mi buama tie balimaama kuli ya tienma. **11** Yin ya tiendi mani yeni ki cie kelima yi bani tin ye ya yogunu li tie tin ji baa fundi ti guama nni ya yogunu, kelima mi tindima yogunu nagini moala ki cie tin den daani ya yogunu. **12** Ku ñiagu bii ke li waagi li daali nagini. Tin landi mani lio biigili ya tuobiada ki nan la mi yenma yaa tuonjama nani ti toatiadi yeni. **13** Tin ya cuoni leni mi teginma nani u yensiinu yeni, ki da tuo mi jiema n diedi ti yantiana ki foagidi leni li dañoli, mi conconma, ti cagindi, mi niama leni li nunponli. **14** Yin la mani O DIEDO JESU KILISITI ya tagu, ki da cedi yi gbanandi bonbuakaala n dadi yi.

14

Ya gaani mani yaaba n tadi cangu bohanla li dandanli nni ki da nia leni o wan tama yaala po. **2** One tama ke o pia u sanu ki ya di li bonla kuli, yua n tadi mo ñjani ti kpinfiaadi bebe. **3** Yua n di libonla kuli n da fali yau n kaa di jetianma, yua n kaa di jetianma mo n da jia ti buudi leni yua n di li bonla kuli yeni kelima U TIENU tuo o. **4** A tie ñmee? fini yua n ja ti buudi leni nitoa naacemo? o ya se bojanla leni o ya baa, laa bonla tie o canbaa maama. Ama o baa se kelima O DIEDO pia u paalu ki ba kubi o. **5** One nua ke daali ba cie li yali, one mo nua ke a dana kuli tie yenma. Nilo kuli kpaagi ki bandi cain wan daani yaala. **6** Yua n sua ke daali ba gagidi ki cie li yali tieni yeni ki baa kpiagidi O DIEDO. Yua n di lan tie ya jiema kuli di ki baa kpiagidi O DIEDO, kelima o tuondi U TIENU o jiema po. Yua n kaa di jetianma moko tieni yeni ki baa kpiagidi O DIEDO ki tuondi U TIENU. **7** Oba kuli ki ye o yuceli po, oba kuli mo kan kpe o yuceli po. **8** Kelima ti ya ye ti ye O DIEDO po, ti ya kpe mo ti kpe O DIEDO po. Lani wani ti ya ye leni ti ya kpe kuli, ti tie O DIEDO yaaba. **9** Kelima Kilisiti den kpe ki go fii ki fo kaa tie yaaba n kpe leni yaaba n fo kuli yaa DIEDO. **10** Lani wani fini, be

ya po ke a ja leni a lielo ti buudi? Be yaapo ke a fali a kpiilo? Ti kuli ba sedi U TIENU bujiali kaanu kani. **11** Kelima lio diani: O Diedo yedi: N ye ki fo, dunli kuli baa gbaani n nintuali, lanbu kuli baa kpiagi U TIENU. **12** Lani wani ti siiga yua kuli baa togidi U TIENU wan den tieni yaala kuli. **13** Tin da go jia ti buudi leni tiyaba abada; ama yin jagi mari ki bili ke yi kan tieni yaala n ba tua yi kpiilo po tantuudikaali bi tingbali bonla. **14** N bani ki daani cain O Diedo JESU nni ke liba kuli ki joagini li yuli po. Ama o nilo ya nua ke bonla joagini, li joagini laa nilo yaa po. **15** Ijan di ya jiema ya yagini a kpiilo yama, yaa go tuuni leni mi buama. Da tuo a kpiilo Kilisiti n kpe yua yaa po n bodi kelima ijan di ya jiema po. **16** Da tuo mani ke yaala n ijani yi po n pa bi niba u sanbu an sugi la. **17** Kelima U TIENU diema naa tie mi jiema leni li bonñokaali bebe ka. Ama mi teginma, mi yanduanma leni li pamanli U TIENU fuoma yua n teni ke ti pia yaala. **18** Yua n tuuni Kilisiti po yeni, U TIENU pali baa mani leni o, bi nisaaliba mo baa saa o po i moamoani. **19** Lani wani tin ya lingi yaala n baa cuani mi yanduanma leni mi taanyenma leni tiyaba. **20** Mi jiema po ijan da bolini U TIENU tuonli. Moamoani mi jiema kuli ijani, ama o nilo ya dini ya jiema n ba tua o kpiilo po tantuudikaali o pia li po i tagili. **21** Li ijani ijan cedi ki da ijani nandi, ki da ño duven mo, ki da tieni yaala n sieni ki baa tua a kpiilo po tingbali bonla. **22** Ijan pia ya dandanli, kubi li a yuli po U TIENU nintuali. Li pamanli ye leni yua n ki buni ki cuo o yuli wan saa yaala po i moamoani nni. **23** Ama yua ya yama n lengidi wan di yaala po pia u cuonu li po, kelima waa tieni nani o dandanli n waani o maama. Yaala n kaa ijua li dandanli kuli tie tuombiadi.

15 Tinba yaaba n pa U TIENU sanjoadima nni n juuuni leni yaaba n tadi lienni, ki ya todii ba bi tadingu nni, ki da lingi yaala n mani ti yucela po. **2** Ti siiga yua kuli n ya tiendi yaala n ba mani o nisaaliliepo, ki tiendi o po yaala n ba toi o wan suagi liiga U TIENU sanjoadima nni. **3** elima baa Kilis **4** iti naa den lingi yaala n mani o, ama nani lan diani maama: Ban den sugidi a ya sugidi baa minii ya yuli po. To yaala n den kpa diani kuli den diani ke lan bangi ti, ke i diani n puuni ya juunli leni ya baagiyaa po, tin fidi ki baa mi suginma. **5** U TIENU yua n tie li juunli leni i baagi daano n teni yin ya pia yantiayenli leni yi yaba nani JESU Kilisiti n baa maama. **6** Ke yin taani yantiayenli leni ñoayenbu ki ya kpiagidi ti Diedo JESU Kilisiti TIENU leni o BAA. **7** YIN ya gaani mani bi canba cangu nani Kilisiti n den gaa yi maama U TIENU ya kpiagidi po. **8** N waani yi ke Kilisiti den tua a jifola naacemo ki ba doagidi ke U TIENU tie dugikoa ki teni ba U TIENU n den niani bi baanba ya ñoanianu; **9** nani bi nilanba moko n kpiagidi U TIENU O nñifingbadima po, nani lan diani maama: Li tie lani yaa poke n baa pagi a i nilanbuoli siiga, n baa yiini ki kpiagi a yeli. **10** Li go yedi: yinba i nilanbuoli, taani mani ki ya mangidi yi pala leni O nibuolu. **11** Li go yedi: Pagi mani O Diedo, yinba i nilanbuoli kuli, kpiagi O mani, yinba i nibuoli kuli. **12** Esayi moko yedi: li benkpeli ba pudi Isayi jiinu nni, yua n ba fii ki diedi i nibuoli kuli; i nibuoli ba bili bi suginma

O ya kani. **13** Misuginma TIENU n gbieni yi pala leni li papaali leni mi yanduanma li dandanli nni. UTIENU fuoma yua paaciamu n teni yin ya pia mi suginma ki pugidi pugidi. **14** Y aala n nua yi ya po n kpiiba, mini n ba n bani cain ke yi gbie leni li ijambili ki go bani yin baa tiendi yaala kuli ki fidi ki tundi yi yaba. **15** Ba yeni, n diani yi po bonyerla yenla leni li papaali, ki bua ki tiadi yi yin bani yaala kelima U TIENU n puni nni yaa ijambili yaa po, **16** ki teni ke n tua JESU kilisiti naacemo bi nilanba siiga; n tuuni ya tuonli n gagidi ki wangii ba U TIENU labaalijamo ke bani bi nilanba n tua nani U TIENU n ba tuo ya padili ke li mani o po yeni, U TIENU fuoma yua n gagidiyaala wani U TIENU po. **17** Lani wani n ba fidi ki kpiagi n yuli JESU Kilisiti nni kelima n tuuni U TIENU po. **18** N kan tuo ki maadi matoama kuli kali Kilisiti n den taa nni ke min ya gobidi bi nilanba ban tuo ki ijoadi U TIENU kelima n maama leni n tuona po. **19** N den baa U TIENU fuoma yua paalu ki tieni bi siiga sinankeninba leni mi bancianma. N den cili ki wangii Kilisiti laabaalijamo Jelusalema, ki yuandi ki wngi li maama i kaani kuli hali ki ban pundi Itili diema. **20** N den bua ki tieni bonyenla, lani n tie ki ya wangii Kilisiti laabaalijamo yaaba n daa kpa gbadii o, ke min da ijuanii nitoo tanpuuli po. Nani lan diani maama: **21** Ban ki den kpa waani yaaba O maama fuuli, bani n baa le, bani yaaba n ki den kpa gbadii O maama ba bandima. **22** Lani n den yiedi n po yaa yogini n yaba ke n daa cua yi kani. **23** Ama moala, mii go pia tuonsoankaanu ya dogi n lindi ne kuli nni, bina boncianla n pia li yankuali ki ba cua yi kani, n ya caa Espagne. **24** N sugini ke n ya ba pendi min la yi, n ya mangi n pali leni yi dana ba, n sugini ke yi ba ciani nni min gedi lipo. **25** Moala n caa jelusalema bi nigagidinjanba ya todima po. **26** Kelima Maseduani leni Akayi diema yaaba bua ki taani mi todima, ki soani bi nigagidinjanba siiga yaaba n tie luoda ki ye jelusalema po. **27** Bi den tieni yeni bi yama po, li pundi ban tieni yeni moko kelima bani bi nilanba ya dn taani leni jufinba ki boagidi U TIENU sela, li pundi bi nilanba n boagidi bi yema bombakaala leni jufinba. **28** N ya caa ba laa tondu, ki teni ba ban taani bipo yaa paabu ki dudi, n baa tagi yi kani ki gedi Espagne diema. **29** N bani ke nyaa kpendi yi kani, n baa gedi ki gbie leni kilisiti yeli. **30** N kpiiba n mia yi kelima ti DIEDO JESU Kilisiti yaa po leni U TIENU fuoma ya buama yaa po, ke yin taani leni nni min moa ya muali nni, ki ya jaandi U TIENU ki miadi O leni li yankuali, **31** ke mikn faabi leni yaaba n ye Jude diema po ki naa tuo ki daani. N go mia yi yin yaa miadi ke min baa ki gedini ya todima Jelusalema po, baa mangi bi nigagidinjanba li po. **32** Lani wani, U TIENU yaa baa, n baa pundi yi kani leni li pamanli ki go baa yi siiga fuodima. **33** Mi yanduanma TIENU n ya ye leni yi kuli! AMINA!

16 N bua ki waani yi ke ti kpiilo Fobe, Kilisiti n yini yaaba Sankele dogu nni todikoa tie yin ba fidi ki dugi yua ya po. **2** Yin gaa o cangu O Diedo nni nani lan pundi bi nigagidinjanba n ya tiendi maama, ki todi leni wan ba bua yi todima ya banlu kuli, kelima wanim o ba todi niba boncianla leni mini moko. **3** Yin fuondi mani

Pilisila leni Akilasa, yaaba n tie n tuonsoanlieba JESU Kilisiti tuonli nni. **4** Yaaba n den luni bi yula ki gaa n miali, laa tie mini bebe ka tuondi yi li po, Kilisiti n yini ya nitaanli bi nilanba siiga kuli tuondiba li po. **5** Yin fuondi mani Kilisiti nitaanli yali n ye bi diegu nni. Yin fuondi mani n buado Epayimeta yaaba n den kpa daani JESU Asi diema nni. **6** Yin fuondi mani Malyama yua n den soani ki todii boncianla. **7** Yin fuondi mani n kpiiba Andonikusa leni Juniasa mini leni yaaba n den taani ki ye li kpaadidieli nni. Jesu tondiba siiga bi tie ban jigini yaba po boncianla. Bi den daani Kilisiti ki ja nni. **8** Yin fuondi mani Anpiliatusa wani yua n tie n buado o DIEDO nni. **9** Yin fuondi mani Ulibana ti tuonsoanlielo Kilisiti nni, leni n buado Sitakisa. **10** Yin fuondi mani Apelesa wani yua n doagidi ke o se Kilisiti nni ke li pa, yin fuondi mani Alisitobula diegu yaaba. **11** Yin fuondi mani n kpiilo Olodieno. Yin fuondi mani Nasisa diegu yaaba, yaaba n tie O Diedo yaaba. **12** Yin fuondi mani Tilifena leni Tilifosa, ya puoba n tuuni o Diedo tuonli boncianla. Yin fuondi mani Pesida ti danlibuado yua n soani o DIEDO tuonli yali boncianla. **13** Yin fuondi mani Lufusa o DIEDO n gandi yua, leni o NAA yua n tie n moko ya NAA. **14** Yin fuondi mani Asinkilita, Filego, Emesa, Patilobasa, Emasa leni ti kpiiba yaaba n ye leni ba. **15** Yin fuondi mani Filologo leni Julia, Nela leni o nataanpuoga Olimpa leniya nigagidinjanba n ye leni ba kuli. **16** Yin fuondi mani yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buama. Kilisiti n yini ya nitaana kuli fuondi yi. **17** N kpiiba n tundi yi ke yin fangi mani yi uyla leni yaaba n fiindi mi paadima ki go ki go tie tingbali bonla bonla yi siiga, ki naa yua yin den baa ya banginma, yin foagidi mani leni ba mani. **18** Kelima laa nibuolu naa tuuni ti Diedo Kilisiti po ka, bi tuuni bi tugidi po yo. Bi maadi mi madingima leni mi mamanma ki boandi yaaba n ki fani. **19** Ama yinba wani bi niba kuli bandi yi tuoma, lani ya po n mangi n pali yi po, n bua yin ya fani yaala n nani tienma po, ki da pia tagili ba kuli yaala n bia ya tienma nni. **20** Li kan waagi ke mi yanduanma TIENU ba paadi sutaani ki madi o yi taana tiipo. O Diedo JESU yanbili n ya ye leni yi. **21** N tuonsoanlielo Timote fuondi yi. N kpiiba Lusiyusa, Jasomo leni Sosipateli moko fuondi yi. **22** Mini Tetiyusa yua n diani li naa tili o Diedo nni mo fuondi yi. **23** Min cani yua gayusa Kilisiti n yini yaaba n taagi yua yaa diegu nni fuondi yi. Elasita, yua n kubi u naa dogu ligituonli fuondi yi, wani leni ti kpiilo Kalitusa kuli. **24** Ti Diedo JESU Kilisiti yanbili n ya ye leni yi kuli. AMINA! **25** Tin ya kpiagidi mani U TIENU yua n ba fidi ki teni yin ya se ke li pa O samjoadima nni nani min wang'i ya laabaalijamo, ki wang'i JESU Kilisiti maama n yedi yaala. N wang'i nani U TIENU bondoaginkaala yaala n den duagi nasiili nni hali yogu n doagidi maama moala. (aiōnios g166) **26** U TIENU yua n ye yogunu kuli ñani O ñoabonli ki yedi ke O bondoaginkaala n doagidi i nibuoli kuli po kelima O sawalipuuba n diani ya tila ya po. U TIENU tieni yeni ki bua i nibuoli kuli n tuo li dandanli. (aiōnios g166) **27** U TIENU bebe n die mi yanfuoma ti kpiagidi Jesu Kilisiti nni ya yogunu ki tuu ya yogunu kuli. AMINA! (aiōn g165)

1 Kolinta

1 Mini polo, U Tienu n den yini yua kelima o yanbuama po ke min tua Jesu kilisiti tondo n taani leni ti kpiilo Sositenia. **2** Ki diani li tili U Tienu n yini yaaba, yaaba n ye kolinta dogu nni po. O den gagidi ki Hanbi yi Jesu Kilisiti nni, ke yin ya tie o nigagidihamba. N fuondi yi leni yaaba n jaandi ki miadi ti Dieodo Jesu kilisiti i kaami kuli, wani yua tie bi Diedo leni ti ya Diedo. **3** Ti baa U Tienu leni o Diedo Jesu kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduama. **4** Yogunu kuli n tuondi U T ienu yipo kelima yin baa ya hanbili o kani Jesu Kilisiti nni. **5** Kelima o ya niinni, yi den baa li seli li bonla kuli nni, lan tie mi maama leni mi bandima kuli po. **6** Lan n tie yin den gbadu ya siedi kilisiti po den pu ki go se yi siiga ki pa. **7** Yeni U Tienu paabu kuli siiga, ban bonyenbu ki poadi yipo yin gu ke U Tienu baa doagidi ti Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu. **8** Waani U Tienu n baa teni yin ya se ki pa hali mi jodima yogunu ke bi kan fidi ki kuli yi liba kuli ti Diedo Jesu kilisiti cuama daali. **9** U Tienu tie tin fidi ki dugi yua yaapo, wani yua n den yini yi ke yin ya pia yanyenma leni o Bijua Jesu kilisiti ti Diedo. **10** N kpiiba, n mia yi ki tundi yi kelima ti Diedo Jesu kilisiti yeli po ke yi kuli n ya mani leni yi yaba, ke paadimaba kuli n da ya ye yi siiga, ke yin ya taa yenma yi yantiana leni yi yanjaga kuli nni. **11** N kpiiba, Kilowe diegu yaaba dan waani nni ke mi niama ye yi siiga. **12** Min bagi yaala tie yi siiga one Tua: "Mini wani hua Polo," one "Mini wani hua apolosa," one: "mini wani n hua sefa," one mo: "Mini wani n hua kilisiti." **13** Naani kilisiti boagidi yoo? naani bi den kpaa polo yo li dapoanpoanli po ki baa faabi yi? bi den batisi yi polo yeni yoo? **14** N tuondi U Tienu ke mii den batisi yi siiga obakuli, kali kilisipusa leni gayusa. **15** Lanwani oba kuli kan yedi ke bi den batisi o mini ya yeli nni. **16** Moamoani, n den batisi Sitefana leni o deni yaaba moko, mii tiani n ya go den batisi nitoa. **17** Kilsiti naa den soani nni ke min ya batisi bi niba ka. Ama o den soani ke min ya wangti o laabaalihamo, ke laa tie min ya wangti leni mi yanfodanmaama ka ke kilsiti dapoanpoanli n da tua fanma. **18** Kelima li dapoanpoanli ya mawangima tie yanluoma yaaba n ba bodi po. Ama tinba yaaba n tindi po, li tie U Tienu paaciamu. **19** Li diani ki yedi: "N baa bolini bi yanfodanba yanfuoma, ki biani bi nunfandanba nunfanbu." **20** Lanwani o yanfodaano ye le? Li balimaama bangika go ye le? U naa yogunu nianiaido go ye le? Naani U Tienu ki doagidi ke handuna yanfuoma kuli tie mi yanluoma ka? (aiōn g165) **21** Kelima bi nisaaliba leni bi ya yanfoceli naa fidi ki bandi U Tienu leni wan doagidi o yanfuoma maama. Lanwani U Tienu den jagi ke o baa faabi yaaba n daani leni o laabaalihamo wangima yaama n tie nani mi yanluoma yeni. **22** Jufinba miadi mi banciamma, Gilekinba mo lingi mi yafuoma. **23** Ama tinba wani wangti Kilisiti, ban den kpaa yua li dapoanpoanli po. Laa maama tie tingbali bonla Jufinba po, li go tie yanluoma bi nilanba po. **24** Ama U Tienu n yini yaaba po, ban tie Jufinba bi ban tie Gilekinba, kilisiti tie U Tienu paaciamu leni U Tienu yanfuoma. **25** Kelima U Tienu

yaluoma fani ki cie bi niba yanfuoma, U Tienu tadingu mo pa ki cie bi nisaaliba ya paalu. **26** N kpiiba, kpaagi mani U Tienu n den yini yaaba n tie maama. Yi siiga yaaba n tie yanfuodanba naa yaba, yaaba n tie paatieba leni yaaba n tie bulicinba moko naa fuu. **27** Ama U Tienu gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tie yanluobonla, ki baa wani bi yanfodanba i fe. O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tadinbonla, ki baa waani bi paatieba i fe. **28** O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke tie bonfanla ki fali la, leni yaala n ki tie pu, ki baa bolini ban n nua yaala ke li tie bonmoanla. **29** Otieni yeni ke nisaaloba kuli n da kpiagi o yuli wani U Tienu kani. **30** Ama yinba, U Tienu teni ke yi ye Jesu Kilisiti nni. O go teni ke Jesu tie tipo mi yanfuoma, leni mi tegima, leni mi gagihanma, leni mi daafaabima. **31** Lanwani, nani lan diani maama: "Yua n bua ki jigini o yuli, Wan jigini li o Diedo nni."

2 N kiiba, min den cua yikani ya yogunu ki wangi yi U Tienu moamoani yi duagi, mii den cua leni mi mabanma, bi leni mi yanfocianma ka. **2** Kelima n den jagi ki sua ke laa tie tiladi min bandi bontoala kuli yi siiga, kali Jesu Kilisiti, ban den kpaa wani yua li dapoanpoanli po yeni. **3** N den ye yi siiga leni ku tadingu ki digibi kelima ti jawaandi po. **4** N mawangima leni n bangima naa hua bi nisaaliba mabanma ka. Ama li den tie leni U Tienu Fuoma leni o paaciamu doagidima yaapo, **5** ke yi dandanli n da se kelima bi nisaaliba yanfuoma po, ama U Tienu ya paaciamu po. **6** Baa yeni, ti wangi ya maama n tie yanfomaama yaaba kpeligi ki dagidi li dandanli po ya siiga. Laa yanfuoma naa tie o naa jamaano yaama ka, laa tie handuna bali danba yaaba n ye mi bodima sanu nni yanfuoma mo ka. (aiōn g165) **7** Ti wangi U Tienu ya yanfuoma maame, yaama n doagidi ki wuo bi nisaaliba po, U Tienu n den tuodi ki bili yaama ke man ya tie tipo ti kpiagidi. (aiōn g165) **8** Handuna bali danba siiga oba kuli naa den bani laa yanfuoma. Bi ya den bandi ma, bi kan den kpaa ti kpiagidiciandi Diedo li dapoanpoanli po. (aiōn g165) **9** Nani lan diani ke yedi maama: "Nunbu n daa laa yaala, Tubili n daa gbadu yaala, O nisaalo n daa kpaagi yaala mo, U Tienu tuodi ki hanbili lankuli Yaaba n bua o yaapo." **10** U Tienu teni ke o Fuoma doagidi la tinba yaapo. Kelima o Fuoma bigidi li bonla kuli, baa U Tienu yanjaga ya n wuo ki fiua. **11** Bi nisaaliba siiga hme bani o nisaalilo pali tugi nni bonla, li yaa tie o nisaalo yantiaceli yaali n ye o niinni? Likuli yenma leni U Tienu. Oba kuli ki bani U Tienu pali tugi nni bonla, kali U Tienu Fuoma. **12** Tinba, tii baa handuna yantiali, ama ti baa ya Fuoma n fiāi U Tienu kani, ke tin fidi ki bandi U Tienu n puni ti yaala kelima o hanbili po. **13** Tii maadi laa bonla nani mi nisaali-yanfuoma n bangi yaala ka, ama nani o U Tienu Fuoma n bangi ti yaame ki doagidi li moamoani yaaba n pia U Tienu Fuoma po. **14** Ama li nisaali-yantiali n die yua, kan fidi ki ga ya bonla n fiāi U Tienu Fuoma kani, kelima li tie opo yanluobonla. O kan bandi la kelima li bigidi leni U Tienu Fuoma yua ya yantiale. **15** U Tienu Fuoma yua yantiali n diedi yua bigidi li bonla kuli. Ama oba kuli kan fidi ki biigi ki bandi wani. **16** Li diani: "Hme

bani o Diedo yantiali? hme baa fid i bangi o?" Ama, tinba ti pia Kilisiti ya yantiali.

3 N kpiiba mii den fid i maadi leni yi nani yi tie U Tienu Fuoma n die yaaba, ama n den maadi leni nani yi da hua li nisaali-yantiali, nani a canpanda yeni Kilisiti nni. **2** N den fiundi yi mi naahamna yeni, ki naa tendi ya jiema n juagi, kelima yi kan den fid i ga ma. Baa mola yi daa fid i ga ma, kelima yi da hua li nisaali-yantiali. **3** Nani li nunponli leni li koanli n da ye yi siiga yeni, laa doagidi ke yi hua li nisaali-yantiali ki tiendi nani bi nisaaliba n tiendi maama kaa? **4** Ya yogunu ke yi siiga one tua: "Min wani n hua Polo," ke one mo tua: "Min wani n hua Apolosa," **5** yii hua li nisaali-yantiali kaa? Apolosa tie hme? Polo tie hme? Ti tie o Diedo naacenba bebe, yaaba n den cuani yipo o laabaalihamo, ke yi daani nani o Diedo n puogi yua kuli maama. **6** Mini n den buli ke Apolosa mo den kpidi. Ama U Tienu n teni ke li kpedi. **7** Lanwani yua n buu ki tie pu, yua n kpidi mo ki tie pu, Kali U Tienu yua n tendi ke li kpedi, wani n tie likuli. **8** Yua n buli leni yua n kpidi kuli da yenma, yua kuli baa baa o panpaani nani o tuonli tie maama. **9** Kelima ti taa ki tuuni leni U Tienu. Yinba tie U Tienu kuanu. Yi go tie U Tienu diegu. **10** Nani U Tienu n puni nni ya hanbili po, n den pu li tanpuuli nani o diemaa-yanfodaano yeni, ke nitoa mo huandi lipo. Die yua kuli n fangi o yuli leni o huandi lipo maama. **11** Kelima oba kuli kan go puu tanputoali, ke laa tie yaali mali ki puu, lan tie Jesu kilisiti. **12** O nilo ya huani laa tanpuuli wula, yaaka hanjilifa, yaaka ya tana ya dunga pa yaaka ti daadi yaaka ti muadi yaaka a kankanga, yua kuli tuonli tie yaali n baa doagidi, **13** kelima ti buudi daali baa wani la. Mi fantama baa doagidi yua kuli n soani yaala. Mi baa bigi yua kuli tuonli ki wani lan tie yaala. **14** Yua kuli n huani yaala li tanpuuli yuli po ya fid i kianii mi fantama biigima nni kaa buodi, o baa baa i panpaani. **15** Ama yua ya tuonli n buodi, o baa luo i panpaani. O baa faabi die nani yua n sani ki kianii mi fantamaki cia yeni. **16** Yii bani ke yi tie U Tienu diegu ke o fuoma ye yi niinni yoo? **17** Yua n bolini U Tienu diegu kuli, U Tienu baa bolini o. Kelima U tieunu dieli gagidi ki hani, yinba n tie laa dieli. **18** Oba kuli n da boandi o yuli. Yi siiga oba ya tama ke o tie yanfodaano nani handuna n nua maama wan tua yanluodaano ke wan baa ki tua o yanfodaano (*aiōn g165*). **19** . Kelima handuna na ya yanfuoma tie yanluoma U Tienu po. Lidiani yeni ki yedi: «O co bi yanfodanba bi nunfanbu nni.» **20** Li go diani ki yedi: «O Diedo bani bi yanfodanba yanmaalima. O bani ke mi tie fanma fanma» **21** Lanwani oba kuli n da jigini o yuli bi nisaaliba po. Kelima li bonla kuli tie yi ya yaala. **22** Li ya tie Polo li ya tie Apolosa, li ya tie sefa, li ya tie handuna, li ya tie li miali, li ya tie mi kuma, li ya tie ya yogunu n tie na, li ya tie ya yogunu n baa ti cua, likuli tie yi ya yaala. **23** Yi mo tie kilisiti yaaba. Kilisiti mo tie U Tienu ya yua.

4 Lanwani li pundi ban ya nua ti ke ti tie Kilisiti naacenba. U Tienu n puogi yaaba ban ya wangi o bondoaingkaala. **2** Bi ya puogi o nilo li tuonli, ban lingi

yaala o kani tie wan ya tie nidugika. **3** Mini yaapo, yi ya jia npo ti buudi, laa tie npo liba. Li bali danba mo ya ya jia nni ti buudi laa tie npo liba. **4** Mini nba mo ki jia n yuli buudi. Npali siedi mo ki bu leni nni liba kuli po. Ama lani ka doagidi ki sa n po imoamoani. Yua n jia n buudi tie o Diedo. **5** Lanyaapo yin da ja ti buudi liba kuli po hali ke li yoguru daa pundi. Ya gu mari o Diedo cuama, wani yua n baa yendi yaala n wuo li biigili nni, ki go doagidi yaala n den wuo a pala nni. Laa yogunu nilo kuli baa baa U Tienu kani lan pundi wan baa ya pagidi. **6** Kpiiba n maadi mini leni apolosa maama na nani mi kpanjama yeni, ki baa tod i yin bandi tikani ki da pend i yaala n diani ki bili ya bianu. Min maadi yaala tie ke yin da pia ti japaadi ki kpiagi niyendo ki fali o lielo. **7** Hme teni ke a cie a lieba? A pia be ke U Tienu ka puni a? Li ya tie yeni, be n teni ke a kpiagi a yuli nani U Tienu ka puni a la yeni? **8** Moala ke yi pia ke li dagidi! Moala ke yi tua piada! Yi cili ki diedi ke tii ye lienni. N bi sugini yin bi ya die moamoani, ke ti moko bi baa taani leni yi ki ya die. **9** Ama li tie npo nani U Tienu bili ke tinba o tondiba n ya tie puoli yaaba, nani yaaba ya buudi n kadi ke bi baa kpa yeni. Kelima bi sieni ti asala nni handuna, malekinba leni bi nisaaliba kuli nuni po. **10** Tinba ti tie yanluodanba kelima wani kilisiti yaapo, ama yinba wani tie yanfodanba kilisiti nni. Ti tadi, ama yinba wani pa. Bi kpiadi yinba ama bi yuandi tinba. **11** Hali moala ti ye leni mi koma leni fiunfiunu leni ti cadi leni ti puadi ke ti go tie lianliama. **12** Ti tuuni leni ti nii hali ki coagi. Bi niba ya sugi ti, ti gaali ba. Bi ya waani ti fala, ti juuni. **13** Bi ya kuli ti, ti guani ba leni mi madingima. Ti tie nani handuna baadi yeni, ki tie nani bi niba kuli n lu yaala hali moala. **14** Laa tie ke n bua ki fiagi yi ka ke n diani yipo, ama n tuodi ki tundi yi kelima yi tie n bibuadimu. **15** To baa yi ya pia gobidikaaba tudapiiga kilisiti nni, yi pia baanda wani boncianla. **16** Lanwani yin mia yi ki tundi yi ke yin ya hua ya fuuli. **17** Lanyaapo yo ke n soani Timote yikani yua n tie n bibuadiga ki tie nidugika o Diedo nni. O baa tiadi yi min hua kilisiti maama, nani min bangi kilisiti nitaana ya ye i kani kuli maama. **18** Yi siiga bi nitianba fiini ti japaadi ki tama ke n kan go cua yikani. **19** To, o Diedo ya bua, n baa cua yikani ke li kan waagi. Lanwani n kan bandi bi japaadanba yeni maadi ya maama bebe ka, n baa bandi ban pia ya paalu tie yu. **20** Kelima U Tienu n diema naa doagidi mi maama nni bebe ka, ama u paalu nni. **21** Yi bua be? Ke min cua yikani leni u febu bi? Bi min cua leni mi buama leni li padigile?

5 I kaani kuli bi niba tua ke mi conconma ye yi siiga, ya conconma buolu n kaa ye baa bi nilanba siiga. Lani n tie ke yi siiga o niyendo ye leni o baa pua. **2** Ama baa yeni, yi gbgengidi yi yula, kaa biidi yi pala ki mua nani i kumoe yeni ki fianni yi siiga yua n tieni laa cagindi. **3** Mini yaapo, baa ke n foagi leni yi n gbanandi nni, n ye leni yi n yantiali nni. N mali ki jia yua n tieni laa bonla yeni buudi nni n ye leni yi yeni. **4** O Diedo yeli nni leni o paalu po, yikuli ya taani, ke n moko ye leni yi n yantiali nni, **5** Yin teni laa nilo sutaani, ke wan bolini o gbanandi ke o naano n tindi o Diedo Jesu n baa cua ya daali. **6** Yin

gbengidi yi yula maama, laa hani. Yii bani ke li dabinli waamu bebe baa teni ti yonbudi kuli n pili yoo? 7 Yin ñani mani yi siiga li dabinkpeli, ki tua nani ti yonbupandi yaadi n ki pia dabinli yeri. Moamoani yi tie laa yonbudi, kelima kilisiti yua n tie ti Pendima jaama pebiga padi no. 8 Lanwani tin jaani laa jaama ke laa tie leni li dabinkpeli lani tie mi conconma, ama leni ya dupen n ki pia dabindi lani n tie li papienli leni i moamoani. 9 N den diani yipo li tili ki wami yi ke yin da pia hantaado leni mi conconma danba. 10 Mii baa ke yin da pia hantaado baa kuli leni handuna yaaba, yaaba n tie mi conconma danba, leni bi halihabuaba, leni yaaba n bua ki ya di bi lieba, leni yaaba n hua i buli, kelima li ya tie yeri kali yin nan ñia handuna nni. 11 Min den diani ki baa ki wani yi yaala tie line: yin da pia hantaado leni yua yedi ke o tie yi kpiilo ki nan conbi, yaaka ki tie halihabuado, yaaka yua n hua i buli, yaaka o nisugido, yaaka o dañogaado yaaka yua n bua ki ya di o ileba. Yin da tuo baa ki taani ki je leni laa nibuolu. 12 Naani li tie mini hantaado yo ki jia ti buudi leni niinpo yaaba? Laa tie yi siiga nni yaaba ya buudi ka ke yi baa jia? 13 Ama niinpo yaaba U Tienu baa jia leni ba ti buudi. Deli mani ki ñani o ninbiado yi siiga.

6 Yi siiga hme n baa tuo ki gedini o lielo handuna yaaba, yaaba n ki daani bujiali kani? O ya pia maama leni o lielo, wa baa gedini ma bi nigagidihamba kani? 2 Yii bani ke bi ni gagidihamba baa jia ti buudi leni handuna yoo? Lanwani li la tie ke yi baa jia ti buudi leni handuna yi baa gbali ki jia tibuwaadi bii? 3 Yii bani ti baa jia ti buudi leni malekinba yoo? Lanwani laa pia kuli tama ke ti baa fidi ki jia ti buudi ya jamaamo n tie na ya maama po. 4 Lanwami yi ya pia o naa jamaano ya maama leni yi yiyaba, yi yen taa kilisiti n yini yaaba n ki pia leni yaaba hantaado yeri ban tua yi bujibala. 5 N yedi yeri ki baa i fe n cuo yi. Naani yii pia yi siiga baa niyendo yua n pia mi yanfuoma ki baa fidi ki jia ti buudi o kpiiba siiga? 6 Naani yi siiga yua pia mi maama leni o kpiilo baa gedini o ti buudi po, yaaba n kaa daani kani yoo? 7 Baa yin pia ti buudi leni yi yiyaba yeri, li daogidi yi gbalima. Laa baa hani ki cie yin juuni leni yi kpiiba n tieni yi ya bonbiadilakaa? Laa baa hani ki cie yin tuo ban je yi kaa? 8 Ama yinba n tiendi laa bonbiadila, ki di nitoaba, bani yaaba n tie yi kpiiba yeri 9 Yii bani ke yaaba n ki tiegi kan ba biinu U Tienu diema nni yoo? Yin da boandi yi yula. Yaaba n tiendi ti cagindi, leni i buuli danda, leni mi conconma danba, leni yaaba n biidi bi yula, leni ya jaba n taagi leni bi yaba kuli, 10 leni a conconma leni halihabuada, leni a doñogaada, leni a nisugida, leni yaaba n di bi lieba kuli kan baa biinu U Tienu diema nni. 11 Yii siiga bi nitianba den tie laa nibuolu, ama U Tienu huudi yi o gagidi yi ki puni li moamoasaali o Diedo kilisiti yeli po leni U Tienu fuoma tuonli po. 12 Bi tianba yi siiga tua: «Mii go kua liba, » ama li bonla kuli ka hani. N ba fidi ki yedi, «Mii go kua liba kuli, » ama n kan tuo liba kuli n diedi nni. 13 Yi go tua: «Mi jema ye ku tugu po, ku tugu mo ye mi jema po.» U Tienu baa ti bolini likuli yenma. Ama ti gbanandi naa ye mi conconma po ka, ti ye o Diedo yaapo, o Diedo mo ye ti gbanandi yaapo. 14 U Tienu, yua n den fiini o

Diede bi tinkpiba siiga, o go baa fiini ti mo kelima o paalu yaapo. 15 Yii bani ke yi gbanandi tie kilisiti gbanandi ka yoo? Naani n baa taa kilisiti gbanandi ki teni tin tua li poconconli gbananbuolu bi? Kalam. 16 Yii bani ke yua n taani leni li poconconli tua gbanayendi leni o kaa? Kelima li diani: Bani niba lie baa tua gbananyendi. 17 Yua taabi o Diede tua yendo leni o. 18 Yin sani ki foagidi mani leni mi conconma. Tuonbiatoadi kul ye o gbanandi niinpo, ama yua n puni o yuli mi conconma po, tudi o gbanandi po yo. 19 Yii bani ke yi gbanandi tie U Tienu fuoma yua dieli, yua n ye yi niimni, U Tienu n puni yua ke yii go die yi yula? 20 Moamoani o da yi leni ya dunga pa. Lanwani yin ya kpiadi mani U Tienu yi gbanandi nni lani yaala n tie U Tienu n die yali.

7 Moala n baa ki maadi yin den diani ki buali nni ya maama. li hani ke o ja n da taa pua. 2 Ama kelima mi conconma n yaba maama, li pundi ja kuli n ya pia o pua, pua mo kuli ya pia o calo. 3 O ya ya tiendi no pua po yaala n pundi, o pua moko ya tiendi o calo po yeri. 4 O pua ki die o gbanandi, o calo n die, o ja moko ki die, o gbanandi, o pua n die. 5 Yin da yie mani yi yiyaba po, kali yikuli ya juogi ki tuo ki bili u yogunu waamu i jaandi po. Lani ya pendi, yin goa ki taani leni yi yiyaba ke sutani da tulini yi kelima yi gbali i gbanandi kubima. 6 Min madi yeri, laa tie ke n bili yipo yin baa tiendi yaala ka, li yie sanbili yo. 7 N baa ke nilo kuli n ya tie nani min tie maama na. Ama nilo kuli baa U Tienu kani ya paabu n ki taa leni o lielo, niyendo ba ki baa fidi ki tieni lene, nitoa mo lene. 8 Moala n maadi yaaba n daa tieni ñiiigili, Bi jaba leni bi puuba, leni a kpepuana mo po, li baa hani bi po ban ya tie ban tie maama, nani moko n tie maama. 9 Ama bi ya kan fidi ki kubi bi gbanandi, ban tieni li ñiiigili, kelima bi ya tieni li ñiiigili hani ki cie bi gbanandi n ya fiidi bipo nani mi fantama n co tieni, ki paadi ba. 10 N bili mi naa maama yaaba n tieni li ñiiili po. Mini ka bili ma o Diede n bili maa. O pua n da ñia o calo kani. 11 O ya ñani o kani wan da kuni jatoa, wan ye o obebe, yaaka wan go mangi leni o calo ki goa o kani, ja mo n da ñani o pua. 12 Moala n maadi yaaba n sieni po, mini n maadi, o Diede ka. Ti kpiilo yendo ya pia ya pua n ki daani, ama ki tuo ki ye leni o, wan da ñani o. 13 Ya pua n pia o calo ke waa tuo ki daani, ama ki tuo ki baa ye leni o, wan da ñia o kani. 14 Kelima ya calo n ki daani baa mi gagidihamba kelima o pua po. Ya pua n ki daani mo baa mi gagidihamba kelima o calo po. Lani yaaka yi bila bi baa joagini, ama lan tie maama yeri, bi gagidi. 15 Ama yua n ki daani ya baa kuli ñia, ban cedi wan ñia. O ya ñani, ti kpiiba, lan tie ja bi pua, faabi leni laa lolima, kelima U Tienu yini ti ke tin ya ye leni mi yanduanma. 16 Fini o pua, a bani lede a ya baa faabi a calo? Fini o ja mo, a bani lede a ya baa faabi a pua? 17 Lanwani bonyerla bebe n ye, yua kuli ya ye nani o Diede n puni o maama, ki hoadi wan den tie maama U Tienu n yini o ya yogunu. Lan tie min biliti yaala Kilisiti n yini yaaba i kaani kuli po. 18 O nilo ya den kua ku koanciagu U Tienu n yini o ya yogunu, wan da lingi ki bolini ku koanciagu maalima, o nilo yaa den kua U Tienu n yini o yogunu, wan da kua.

19 O nilo ya kua leni o yaa kua, laa tie pu, ama U Tieu mabilikaama kubima n tie li kuli. **20** Nilo kuli n ya tie wan den tie maama U Tieu n den yini o ya yogunu. **21** A ya den tie yonbo U Tieu n yini a ya yogunu, lan da yagi a yama. Ama a ya baa fidi ki faabi, han moandi. **22** Yua n tie yonbo o Diedo n yini o ya yogunu, o Diedo faabi o ke o tua o yua. Yua n die o yuli mo U Tieu n yini o ya yogunu tua kilisiti yonbo. **23** U Tieu den da yi ya dunga n pa, lanwani da tua mani bi nisaaliba ya yonbi. **24** N kpiiba yua kuli n ya tie U Tieu kani wan den tie maama U Tieu n den yini o ya yogunu. **25** Yaala n tie yaaba n kaa tieni ñiigili nani yin den buali nni maama po, mii pia o Diedo mabilikaama laa maama po. Ama n baa waani yi min sua yaala, miini yua ke o Diedo teni ke n tua nidugika kelima o niñingbadima yaapo. k **26** elima ya fala n kpendi yaapo, n sua ke li baa hani o nilo n ya tie wan tie maama. **27** A pia pua bi? han da moandi ki bua ki ñani o. Haa pia pua? Da lingi ki taa. Ama a ya taa pua, han tieni tuonbiadi. O jafaano mo ya kuni ja, waa tieni tuonbiadi. **28** Ama yaaba n tieni li ñiigili baa laadi fala u naa yogunu yema nni, li tie lanyaapo ke n bua ki todi yi yin da kua laa fala nni. **29** N kpiiba min baa yaala tie ke ya yogunu n sieni koabi. Lanwani dinla liiga yua n pia pua n ya ye nani waa pia yeni. **30** Yaaba n buudi n ya ye nani baa buudi yeni. Yaaba n pia li pamancianli n ya ye nani baa pia yeni. **31** Yaaba n da bonla n ya ye nani baa die ban da yaala. Yaaba n pia i hantaadi leni handuna bonla n ya ye nani laa bonla ki tie bipo tiladi, kelima handuna yua n ye moala na pendi ki baa juodi. **32** N bua yin ya ye ki da pia yanyagidi. Yua n kaa pia pua kuandi o yama o Diedo hantaadi nni, ki lingi wan baa mangidi o Diedo pali maama. **33** Yua n pia pua mo kuandi o yama handuna na hantaadi nni ki lingi wani baa mangidi o pua ya pali maama. **34** Lani n teni ke o podaano yama boagidi kaani lie. O pua moko, yua n kaa pia ja, leni yua n daa bani ja, bi moko kuandi bi yama o Diedo hantaadi nni, ki moandi ki gagidi bi gbanandi nni leni bi yantiali nni kuli. Yua n kuni o ja kuandi o yama handuna hantaadi nni ki lingi ki baa mangidi o calo pali. **35** N maadi lankuli ki bua ki todi yi. Laa tie ke n bua ki dia ku diagu ka. N bua yin ya hua o Diedo nani lan pundi maama, ki bua o ki taabi o leni payenli. **36** O nilo ya pia o toginaa ke o dagidi li calinkpenli ke o sua ke li pundi wan kuni o ja mo, ke o sua o tudi leni wan yie opo, wan tieni wan sua maama, waa tieni tuonbiadi, wan cedi wan kuni. **37** Ama yua n den jagi ki bili o yama po ke o baa kubi o toginaa wan da kuni ja, o ya sua ke o baa fidi ki tieni nani wan den jagi maama, o haribi leni wan teni ke o toginaa kan kuni ja. **38** Lanwani yua n cedi ke o bisalo kuni, o tieni yaala n hani, ama yua n kuni o bisalo ke waa kuni, wani n tieni yaala n hani ki cie. **39** O pua luo leni o calo o colo n ye ya banlu kuli, ama o calo ya ti kpe, o pua yeni faabi ki baa fidi kuni wan bua yua kuli, ama kali wan ya tie o Diedo yua. **40** O ya tie wan tie maama kaa go kuni jatoa n baa mani opo ki cie. lani tie mini n sua maama, n tama ke n pia U Tieu Fuoma moko

8 Moala yaala n tie ti padinandi po. Yi tua: «Tikuli pia mi bandima.» Mi bandima kpendinni ti japaadi, ama mi buama todi mi kpedita li dandanli nni. **20** nilo ya tama ke o bani li bonla, o daa bandi nani lan pundi wan bandi maama **3**. Ama yua n bua U Tieu kuli, U Tieu mo bani wane. **4** To, moala n baa madi ti padinandi maama. Ti bani ke bulo naa ye handuna nni se U Tieu yendo bebe n ye. **5** Kelima baa ke ban yi yaala i buli yaba lan tie tanpoli bi ki tinga nni, li tie moamoani ke i buli yaba ke bi diediba moko yaba. **6** Ama tinba wani yaapo Tieu yendu bebe n ye, yua n tie baa. O den tagi li bonla kuli, tinba mo ye o yaapo. Diediyendo bebe moko n ye, Jesu Kilisiti, li bonla n den tagi kelima o yaapo ti moko ye kelima o yaapo. **7** Ama bi niba kuli daa pia laa bandima. Bi nitianba n den maani i buli hoadima maama teni baa moala bi ya di laa nandi bi di ki nua maama ki mi tie padinandi o bulo po, Lanwani bi pala siedi ya n tadi yen joagini lienni. **8** To, laa tie mi jiema ka baa teni tin nagini U Tieu. Ti yaa dini li kan wadi tipo liba, ti ya dini mo, li kan pugini ti liba. **9** Ama yin fangi mani yi yula ke yin pia u sangu ki tieni yaala n da tua tandumdikaali yaaba n tadi yaapo. **10** Kelima o nilo ya laa ke fini yua n pia mi bandima ka li budielu nni ki di ti padinandi, wani yua ya pali siedi n tadi, li kan teni wan baa li papali ki hmanii ti padinandi yoo? **11** Lanwani a kpiilo yua tadi, wani kilisiti n den kpe yua yaapo baa bodi kelima a bandima yaapo. **12** Yi ya dudi yi kpiiba po yeni, ki lengidi bi pali siedi yaali n tadi, yi tudi kilisiti po. **13** Lanwani jiembaba ya baa guli n kpiilo, n kan go je laa jiema hali abada, ke min da guli kpiilo. (aiōn g165)

9 Mii die n yuli kaa? Mii tie Jesu tondo kaa yoo? Mii den laa ti Diedo Jesu kaa? Yii tie min den soani o Diedo po ki baa yaaba kaa? **2** Baa nitoaba yaa nua ke n tie o Diedo tondo yinba wani nua ke n tie yeni, kelima yinba n tie ya maalima n doagidi ke n tie o Diedo tondo. **3** Lani n tie min maadi maama ki baa ga n yuli leni yaaba n kuliti nni. **4** Naani tii pia li bali ki ya baadi ti jiema leni tin baa ñu yaala? **5** Tii pia li bali ki taa pua yua n daani Jesu nani Jesu tondiba yaaba n sieni, leni wani o Diedo waamu leni pieli n tiendi maama? **6** Bi mini leni banabasa bebe n baa tuuni li tuonli tiladi ki ya baadi li bonjekaala ti yema po. **7** Hme baa kua minteela leni o yuceli piama? Hme baa hu i tilondi ki nan kan hmanii li bonluonkaala? Hme baa kpaau u naakulu ki nan ñio mi naahanma? **8** Min maadi ya maama yeni, naani n maadi nani bi nisaaliba n nua maama bebe bi? Li balimaama wani ki yedi yeni kaa? **9** Li diani Musa balimaama nni ki yedi: han da yilini o nua ñoabu takunkumi wan hmaadi ti disiandi ya yogunu. Naani U Tieu den yagini o yama i ne po yoo? **10** Bi o maadi tinba bebe yaapo? Li diani yeni tinba yaapo saa. Li pundi ke yua n ko bu kpaabu leni yua n hmaadi ti siandi kuli n ya sugini ke bi baa baa bi biinu lienni. **11** Ti ya den buli yi kani ya bondi n tie U Tieu Fouma bonla, nani li baa bia ti ya yendi yi kani yi bonpiakaala? **12** Nitoaba ya pia li bali ki baa ga yi kani handuna bonla, tinba kaa pia ki cie yoo? Ama tii den ga yi kani nani tin pia li bali ki baa ga maama. Ti den tuo ki ga fala buolu kuli ja juuni li

po, ke bonlaba kuli n da pigini kilisiti laabaalihamo po. **13** Yii bani ke yaaba n tuuni U Tienu diegu tuonli baa baadi bi jiema U Tienu diegu nni kaa yoo? Ke yaaba n tuuni li padibinbinli kani baadi bi biinu baa padi yaala nni? **14** Likuli yemma o Diedo bili ke yaaba n tuuni o Laabaalihamo tuonli n ya baadi yaala n dagidi bi yema po o Laabaalihamo tuonli nni. **15** Ama mii tieni nani n bali n puni nni u sanu maama baa waamu. Min diani yipo ya maama moala na mo, laa tie ke min baa liba ka. N ya kpe, lani n mani n po ki cie min tieni yeni. Niloba kan fie nni min kpiagidi n yuli yaala yaapo. **16** Min wangi o laabaalihamo yeni, n kan kpiagi n yuli lipo, kelima li tie n po yiladi. Fala n baa n po n ya wangi o laabaalihamo. **17** N ya bi wangi o laabaalihamo n yama po, n baa ga i panpaani, ama min wangi o laabaalihamo tiladi ke laa tie n yama po yeni, n tuuni U Tienu n piani nni ya tuonli. **18** Lanwani n panpaani tie be? I tie line, ke n wangi o laabaalihamo lingi panpaaniba kuli, ki naa baa o laabaalihamo tondo n pia li bali ki ya baadi yaala. **19** Baa ke n die n yuli kaa tie oba kuli naacemo, n puni n yuli ki tua bi niba kuli naacemo, ki baa dani min fidi ya biana kuli ban cua o Diedo kani. **20** N ya ye jufinba siiga, n tie nani n tie jufi yeni, ke min fidi ki dadi ba. N ya ye bani li balimaama n die yaaba siiga, n tua nani li die n moko yeni, ke min fidi ki dadi ki cuani li balimaama n die yaaba. **21** Li balimaama n kaa die yaaba moko ya siiga, n tua nani maa die nni yeni, baa ke mi die nni, kelima kilisiti balimaama die nni, ke min fidi ki dadi li balimaama n kaa die yaaba. **22** N ya ye yaaba n tadi U Tienu sanhoadima nni siiga, n tie nani yua n tadi yeni, ke min fidi ki gobidi ki cuani baa o Diedo kani. N moandi yeni li bonla kuli nni ki ya tie nani bi niba kuli n tie maama, ke lan tie yaala kuli nni min fidi ki faabi bi nitianba. **23** N tiendi lankuli o laabaalihamo po, ke min fidi ki baa n mo ya biinu o laabaalihamo halimani nni. **24** Yi bani ke yaaba n boagidi ki baa sani mi nuama kuli yen sani, ama niyendo bebe n baa baa i panpaani, bi yeni kaa? Sani mani maama ke yi mo baa ba i panpaani. **25** Yua n bua ki tua liiga yua jelibolu kuli nni yen kubi li kuali o gbanandi po li bonla boncianli po. O tiendi yeni kelima o bua ki baa ya panpaani n baa pendi po. Ama tinba wani tiendi yeni ki bua ki baa ya panpaani n kan pendi hali abada. **26** Lanwani n tiini mi nuama, ama mii tiini yaali ka, n go tie nani yua n tiendi ya jeligu n tie ki kubi a nikula, mii kubi mi fawaama ka. **27** N wangi n gbanandi fala ki paani ti cain, kelima mii bua ki waani nitoala o laabaalihamo, ki yuandi ki sua ke bi yedi ke mini nba ki dagidi, ki ñiani nni.

10 N kpiiba mii bua ke yaala n den tieni ti yaajamba n ya boani yi: Ku tawaligu den yiini bikuli po, bikuli den duodi mi ñincianma. **2** Bikuli den baa mi batisima Musa niinini ku tawaligu nni leni mi ñincianma nni. **3** Bikuli den di jeyenma yaama n ñia U Tienu kani, **4** ki go ñiu bonñokayenla yaala n ñia u Tienu kani, kelima bi den ñiu ya tangu ya ñima n ñiani U Tienu kani, yaagu n den yegi leni ba. Laa tangu den tie kilisiti. **5** Ama bi siiga boncianla ki den mangidi U Tienu pali, lani n teni

ke bi den kpe mi fanpienma nni. **6** Lankuli tie ti po li bonbangikaala, ki bua ki tuodi ki bangi ti ke tin da bua yaala n bia nani bani yeni. **7** Yin da hoadi i buli nani bi siiga bi tianba n den tieni maama. Nani lan diani maama: «Bi den kali ki dini ki go ñiu, lani n pendi bi den fii ki jeli ki ciaga.» **8** Tin da pa ti yula mi conconma mo nani bi siiga bi tianba n den puri bi yula mipo maama, ke piilie n niba tuda taa den kpe dayenli. **9** Tin da biiggi o Diedo nani bi siiga bi tianba n den tiedi maama ke i we ku ba. **10** Yin da yenbidi mo nani bi siiga bi tianba n den yenbidi maama, ke mi kuuma maleki den ku ba. **11** Laa bonla kuli den baa bipo ki baa tie bi niba kuli po li bonbangikaala. U Tienu den teni ke likuli diani ki baa tie tipo i dundi, tinba yaaba n ye handuna juodima dana siiga. **(a10n g165)** **12** Lanyaapo yua n tama ke o se wan fangi o yuli ki da baa. **13** Tulinmaba kuli kan cua yi kani kaa tie yaama n kpendi bi nisaaliba kuli po. U Tienu tie dugika, o kan tuo ya tulinma n cie yi fidu biana n cua yi kani. Ama mi biigima ya cua yi kani, o baa hanbi yipo u sanu ke yin fidi ki juuni ki ñia lienni **14** Lanyaapo n buakaaba, yin sani mani ki foagidi leni i buli hoadima. **15** N maadi leni yi kelima yi tie yanfodanba, yin bigi mani mi maadi yaama na. **16** Li seli tadiñokaaga tin tuondi U Tienu yaaga yaapo, naani kaa tie mi taanyenma leni Kilisiti soama po kaa? Tin cabidi ya dupen, naani tii tie mi taanyenma leni Kilisiti gbanandi po kaa? **17** Dupen tie yendo, tinba yaaba n yaba moko tie gbananyendi, kelima tikuli taani ki boagidi laa dupen yendo **18** Kpaagi mani Isalele yaaba po, bi ya dini tipadijiedi, naani baa pia taayenma leni U Tienu kaa? **19** N bua ki yedi be? Ke o bulo tie bonmoanla bi? Bi ke ban padi yaala o bulo tie bonmoanla bi? Kalam. **20** N bua ki yedi ke yaaba n padi i buli yeni padi mu cicibiadimu po yo, baa padi U Tienu po ka. Mii bua ke yin ya pia hantaado leni mu cicibiadimu. **21** Yi kan fidi ki ñio o Diedo tadiñokaaga ki go ñio mu cicibiadimu ya tadiñokaaga. Yi kan taani ki je o Diedo jiema, ki go taani li je mu cicibiadimu mo ya jiema. **22** Ti baa tieni yeni ki ñuuni o Diedo li mutuoli bi? Ti pia o fidu ki cie o bi? **23** Yi tua: «Liba kuli ki go kua» yeni, ama li bonla kuli ka hani, «Li ba kuli ki go kua, ama li bonla kuli ka todì. **24** Oba kuli da lingi o yuceli bebe ya hamu, ama wan ya lingi yaala n tie o lieba moko yaapo. **25** Yi pia u sanu ki hamani ya nandi kuadi ki daaga nni kuli, ki da tuo yi pala siedi n ya bangi liba kuli po, **26** kelima li diani ki yedi: «O Diedo die ki tinga Leni yaala n ye ki niinni kuli.» **27** Yua ki daani ya yini yi ke yin cua ki je leni o, ke yi bua ki gedì, je mani wan teni ya jiema kuli, ki da bualì kelima yi pali siedi po. **28** Ama o nilo ya yedi yi: «Ya nandi n tie na tie padinandi, » da je mani kelima ya nilo n waani yi la po, leni li pali siedi po. **29** N baa ya nilo n waani yi yeni ya pali siedi, mii maadi yi ya pali siedi ka. Be yaapo ke nitoa pali siedi ba bu leni min pia u sanu ki tieni yaala yaapo? **30** N ya tuondi U Tienu n jiema po, be yaapo ke bi baa jaligin nni min tuondi U Tienu ya jiema po? **31** Lani, yi ya baa je, leni yi ya baa ñio, leni yin baa tieni yaala kuli, tieni mani li kuli U Tienu ya kpiagidi po. **32** Yin da tieni mani yaala n baa teni Jufinba leni yaaba kaa tie Jufinba leni U Tienu n yini yaaba n

tuudi ki baa ti tuonbiadi nni. **33** N moko moandi ki tiendi yeni ki baa dagidi leni bi niba kuli min tiendi yaala kuli nni. Mii tiendi yeni ki bua ki lingi yuceli hamu kaa, n lingi yaaba yaba ya hamu po, ke ban baa ki tindi

11 Yin ya hua mani n fuuli mani min hua kilisiti fuuli maama. **2** N pagi yi kelima yi tiani npo libonla kuli nni, ki go hua min den bangi yi ya bangima mo. **3** Baa yeni n bua yin bandi ke kilisiti tie ja kuli yudaano, o ja mo tie o pua yudaano, U Tieu mo tie kilisiti yudaano. **4** Ya ja n jaandi bi ki wangti U Tieu maama ki ciibi kuli, o jigidi o yudaano **5** Ama ya pua n jaandi bi ki waangi U Tieu maama ki naa yili, jigidi o yudaano. Likuli tie yenma leni wan kuo o yudi. **6** O pua ya kan yili, wan moagi o yudi. Ama i fe ya pia o pua wan kuo oyudi, bi wan moagi ti, li pundi wan yili. **7** Laa pundi o ja n ya ciibi, kelima o tie u tienu nannanli leni o kpiagidi. O pua mo n tie o ja ya kpiagidi. **8** Moamoani, o ja naa den ñani o pua niinni, ama o pua n den ñani o ja niinni **9** U Tenu naa den tagi o ja kelima o pua po ka, ama o den tagi o pua kelima o ja yaapo. **10** Lani yaapo, leni malekinba yaapo, li pundi o pua n yili. **11** Yaala n tie o Diedo nni yaapo, o pua yema kan dagidi se ja n ya ye, o ja mo yema kan dagidi se o pua ya ye. **12** Kelima nani o pua n den ñani n ja niinni maama, likuli tie yenma leni moala, ja kuli malí kelima o pua po, ama li bonla kuli ñani U Tieu kani **13** Yinba yiba n biigi mani ki le li ya hani ke o pua n jaandi U Tieu kaa yili. **14** Naani mi tagima mani miba ki wangti ke o ja ya pia ti yuciandi ke li pia i fe? **15** Ama o pua wani ya pia ti yuciandi, li tie opo ti kpiagidi, kelima U Tieu puni o ti yuciandi tin ya tie opo nani li cabiyilikaa yeni. **16** O nilo ya bua ki nia laa maama, wan bandi ke tinba leni U Tieu n yini yaaba kuli siiga tii pia laa bogidili. **17** Ya maama n baa hua yaapo, mii pagi yi ba, kelima yi ya taani laa hanbi yipo liba, li biidi yi bebe. **18** Min da baa kpa maadi yi yaala n tie n gba ke yi ya taani mi paadima ye yi siiga. N daani li waamu. **19** Kelima li tie tiladi mi paadima n ye yi siiga, ke yaaba n se i moamoani nni doagidi. **20** Yi ya taani, li naa tie o Diedo jiema po ka ke yi taani. **21** Kelima yi ya kali ki baa je, yua kuli yen cili ki ya di wani oba ya jiema kaa gu o lieba, ke mi koama pia tianba, ke tianba mo ñu hali ki gaadi. **22** Yii pia yi denpo yin baa di ki go ñu naani yoo? Bi yi fali U Tieu n yini yaaba, ki fiagi bi siiga yaaba n ki pia liba yoo? Min yedi yi lede? Min pagi yi bi? N kan pagi yi lanyaap o. **23** Kelima n den baa o Diedo kani min bangi yaala. Ban den janbi o janbi o ya ñiagu, o den taa dupen **24** ki tuondi U Tieu, ki cabidi ki yedi: «Line n tie n gbanandi yaadi n cabidi yipo. Ya tiendi mani yeni ki tiani npo.» **25** Ban den dini ki gbeni ya yogunu, o den taa ki tadiñokaaga ki yedi: «Ya dadiñokaaga n tie na tie o hantaadipaano yua n kua kelima n soama yaapo. Ya tieni mani yeni ki tiani npo yin baa ño ya yogunu kuli.» **26** Lanwani ya yogunu kuli ke yi hmani dupen ki go ñuni ki tadiñokaaga nni na, yi wangti o Diedo kuma, hali wan go ba cua. **27** Lanyaapo yua n hmani o Diedo dupen ki go ñuni o Diedo tadiñokaaga nni kaa dagidi, o pia i tagili o Diedo gbanandi leni o soama po. **28** Lanwani nilo n ka biigi o yuli, lani ya puoli wan

hmani laa dupen ki ño laa tadiñokaaga. **29** Kelima yua n hmani ki go ñuni ki naa laa ke o Diedo gbanandi ye lienni hmani ki go ñuni o yuli po ti buudi. **30** Lani n teni ke a yiama leni a tadima yaba yi siiga, ke niiba boncianla kpe. **31** Ti ya den biigi ti yula, U Tieu kan bi bu leni ti. **32** Ama o Diedo bu leni ti ki tundi leni fala yeni, ke wan da di taani ki bu ki cuoti leni handuna **33** Lanyaapo n kpiiba yi ya taani ki baa je o Diedo jiema, yin guudi mani yiyyiaba. **34** Mi koma ya pia yua, o kpa je o denpo ki nan cua ke yin da taani yi nitaanli nni ki cuani yi yula po ti buudi. N baa hanbi ya maama n sieni kuli ya ti cua ya yogunu

12 N kpiiba, yaala n tie U Tieu Fuoma paabu yaapo, mii bua lan ya boani yi. **2** Yi bani ke yin den tie nilanba ya yogunu, yi den tuodi ke bi dia ki caani yi i buli yi n ki maadi po. **3** Lanwani n kadi ki waani yi ke U Tieu Fuoma n gobidi yua kuli kan yedi: Jesu tie ti solindi yua, oba kuli mo kan yedi: «Jesu n tie o Diedo,» kali U Tieu Fuoma yua gobidi o. **4** Bu paabu buoli yaba, ama Fuoma yendo n puuni likuli. **5** I todibuoli moko yaba ama o Diedo yua n die likuli tie yendo. **6** I tuonbuoli yada, ama U Tienyendu n tuuni laa tuona kuli bi niiba kuli nni. **7** Yua kuli baa U Tieu Fuoma doagidima li nitaanli kuli todima po. **8** O Fuoma puni niyendo mi yanfomaama. Mi Fuoma yenma yeni go puni nitoa mi bandima maama. **9** Mi Fuoma yenma yeni n puni niyendo li dandanli, ki go puni nitoa mo wan ya paagidi a yiama. **10** O puni niyendo ke o baa fidji ki ya tiendi mi bancianma, ki go puni nitoa ke o baa fidji ki ya wangti U Tieu maama, ki go puni nitoa goga U Tieu Fuoma leni mu cicibiadimu gagidima paabu. O puni mi malanma paabu ki go puni nitoa mi malanma soagima paabu. **11** Laa Fuoma yenma n tuuni laa bonbuoli kuli, ki puuni nilo kuli oba nani wani oba n bua maama. **12** Kelima, nani ti gbanandi n tie yenma ki nan pia ya gbananbuoli n yaba maama, ama baa ke ti buoli yaba yeni, tikuli taani ki tie gbananyendi. Li moko tie yene leni kilisiti. **13** Ti kuli den batisi mi Fuoma yenma yeni ya niinni, ke tin tua gbananyendi, lan tie Jufinba leni bi nilanba, lan tie i yonbi bi yaaba n die bi yula, U Tieu puni tikuli ke ti baa ki ñuni Fuoma yenma ya kani. **14** Lanyaapo, ti gbanandi naa tie gbananbuolu -buoyendu bebe ka ama gbananbuoli boncianla. **15** Li ya tie ke li taali yedi: «Min ki tie nu yeni, mii n taa ti gbanandi nni,» lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi nni. **16** Li ya tie ke li tubili mo yedi: «Min ki tie nunbu yeni, mii taa ti gbanandi,» lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi. **17** Li ya tie ke ti gbanandi kuli bi tie nunbu bebe, mi gbadima bi baa ye le? Bi ti kuli ya bi ti tubili bebe, ti baa gba u nuul lede? **18** Moamoani U tienu bili gbananbuolu kuli uba uba ti gbanandi nii nani wan bua maama. **19** I gbananbuoli yeni kuli ya bi tie gbanan-buoyendu bebe, ti gbanandi bi baa ye le? **20** To, baa ke i gbananbuoli yaba, ti gbanandi tie gbananyendi. **21** Lanwani bu nunbu naa pia sanu ki yedi u nu: «Min pia leni a hantaado.» Li yuli mo naa pia sanu ki yedi a taana: «Mii pia leni a hantaado.» **22** Ama ya gbananbuoli n naani ke i tadi ki cie moko tie tiladi. **23** Ya gbananbuoli n kaa pia jigidi ti gbanandi nii, ti jigindi ti boncianla. Ya gbananbuoli n kaa

pia jawaama, ti tiani ipo ki kubi i leni li fanginli. **24** Ya gbananbuoli n pia mi jawaama mo, yii bua pugima. U tienu den tagi ti gbanandi ki taani ti buolu, ki teni ke ya gbananbuoli n kaa pia jigidi n baa ti jigidi ki pugini. **25** O den tieni yeni ke mi paadima da ye ti gbanandi nii, ama gbananbuoli kuli ya bua ki todii iy i yenma. Gbanan - buoyendu ya laadi fala, i gbananbuoli kuli taani leni u laa fala nni. **26** Gbanan- buoyendu ya baa ti jigidi, i gbananbuoli kuli mangi i pala lieni. **27** Yinba kuli taani ki tie kilisiti gbanandi, yi siiga yua kuli tie o gbananbuoli, **28** U tienu kpa bili Kilisiti n yini yaaba siiga bi tondiba miliema bi mawangikaaba, mi taama bi bangikaaba. Li yaapuoli li pia yaaba n tiendi mi bancianma, tianba ke bi baa paagidi a yama, tianba mi todima paabu, bi tianba mi gobidima paabu, tianba malanma maama paabu. **29** Bikuli tie tondiba bi? Bikuli tie mawangikaaba bi? Bikuli tie bangikaaba bi? Bikuli tiendi mi bancianma bi? **30** Bi kuli baa a yama paagima paabu yoo? Bi ki maadi mi malanma yoo? Bi ki fidi ki soangindi mi malanma yoo? Yeni ka. **31** Lawani yin ya bua mani ya paabu n hani ki cie. N go baa waani yi ya sanu n hani ki cie likuli.

13 Ba n ya bi maadi bi nisaliba mabuoli Leni malekinba ya mabuoli kuli, ki naa pia mi buama, N baa tie nani ya kudi n mua bi nani ban pua ya longa ke ki tiendi ku fuugu yeni. **2** Ba n ya bi baa mi mawangima paabu, ki go bandi yaala n duagi kuli, ki go baa mi bandima kuli, Baa n ya pia ya dandanli n baa fidi ki fuadi a juana, N ya pia mi buama mii tie pu. **3** Baa n ya bi boagidi n piama kuli ki puni a luoda, Baa n ya bi baa teni n gbanandi Ban ju mi fatama, N yaa pia mi buama, li kan todii nni liba. **4** Mi buama pia li junli ki go hanbidi. Mi buama ki pia nunponli. Maa kpiagidi mi yuli, Maa gbengidi mi yuli mo. **5** Maa pia boandi, Maa lingi yaala hani mi yuli po bebe, Maa fiindi mi pali, Maa kpaagi yaala n bia. **6** Maa mangidi mi pali leni yaala ki tiegi, Ama mi mangidi mi pali leni i moamoani. **7** Mi buama tiendi sugili li bonla kuli po. Mi pia li dandanli leni mi suginma Leni li junli li bonla kuli nni. **8** Mi buama ki pia gbenma. Mi mawangima baa pendi, Mi malanma baa gbeni, Mi bandima moko baa pendi. **9** Kelima moala ti bandima tie bonjenga bebe, Ti mawangima moko tie bonjenga bebe. **10** Ama yaala n tie bonmunli ya ti cua ki bonjenga baa pendi. **11** Min den tie biga ya yogunu, N den maadi nani ki biga yeni, Ki bungi nani ki biga yeni, Ki go kpaagi nani ki biga yeni, Ama moala ke tua ja, N cedi li bonwaabonla. **12** Moala ti laa likui nani tin nua ti nannanli ki maduubiga nni maama, Ke laa doagidi cain. Laa yogunu, ti baa le likuli ki nunga leni kiyaga. Moala, yin bani bonjega, Li bonmunli ya ti cua ya yogunu N baa bandi cain nani U tienu n bani cain maama, **13** Moala bonla taa n ye ki kan pendi, Lani n tie li dandanli, mi sugima leni mi buama, likuli siiga yaala n cie tie mi buama.

14 Yin moandi mani ki ya pia mi buama. Yin ya lingi mani U tienu fuoma paabu moko, ama yin ya lingi mani mi mawangima ya pabu ki cie. **2** Kelima yua n maadi mi malanma, waa maadi leni bi niba, o maadi leni

U tiene, kelima niloba kuli ki gba wan tua yaala. U tienu fuoma paabu n teni ke o maadi U tienu bondoaginkaala. **3** Ama yua n wang U tienu n yedi o yaala maadi leni bi niba, ki todii ba ke bi suagi liiga, ki tundi ba ki go paagidi bi pala, ki baagi baa mo. **4** Yua n maadi mi malanma todii o yuli bebe. Ama yua n wang U tienu n yedi o yaala todii Kilisiti n yini yaaba kuli **5** N baa ke yikuli ya maadi mi malanma, ama n bua yin ya wang U tienu n yedi yaala ki cie. Yua n wang U tienu yedi yaala cie yua n maadi mi malanma, li yaa tie ke o soagini wan yedi yaala ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi tddodima lienni yaaka. **6** N kpiiba, li baa pia yipo bee fuome n ya cua yikani ki maadi yi mi malanma, ki naa doagidi yipo bondoaginkaala, yaaka bandimabala, yaaka U tienu n yedi yaala, yaaka bangimabala? **7** Baa ya bonla n kaa fo ki nan pia u nialu nani ki yeliga leni ku kogidigu, li ya tiendi ya fuugi n kaa pia gbadima, bi niba baa ga lede ki bandi ban piebi yaala, bi ban pua yaala? **8** Yua n piebi kakaci yaa piebi ke li gagidi bu toabu po, hme n baa bandi ki bogini bu toabu po? **9** Likuli tie yenma leni yinba. Yi ya maadi mi malanma kaa maadi ban baa fidi ki gbad yaala, bi baa gbad yaala leded? yi baa maadi mi fawaama nni bebe. **10** Baa ke i mabuoli yaaba handuna nni, ya maama n ki pia budima ki ye. **11** O nllo ya maadi min kaa bani ya mabuoli, n baa ya tie opo nilamo, o moko baa ya tie n po nilamo. **12** Lanwani yinba mo, kelima yi lingi U tienu fuoma paabu leni li yankuali, lan ya tie Kilisiti n yini yaaba todima po yo ke yi lingi ki baa boncianla. **13** Lanyaapo, yua n maadi mi malanma n mia U tienu wan pa o wan fidi ki bundi wan yedi yaala. **14** Kelima n ya jaandi ki maaadi mi malanma n pali ye i jaandi nni ama n yantiali naa ye lienni. **15** Lanwani n baa tieni lede? N baa jaandi len U tienu fuoma, ama n baa jaandi leni n yantiali mo. **16** A ya tuondi U tienu a pali nni, yua n kua yi nitanli nni ki naa bani laa bonla baa ga lede ki ga "Amina" kelima o naa banni han tua yaala? **17** Moamoani a tuondi U tienu bonhanla, ama laa todii a lielo wan suagi. **18** N tuondi U tienu ke n maadi mi malanma ki cie yikuli. **19** Ama Kilisiti n yini yaaba siiga, n ya maadi maama mmu ke mi pia mi bundima ki baa fidi ki bangi nitoaba, lani n cie npo min maadi malanma maama tudapiiga. **20** N kpiiba da kpaagi mani nani a biwaala yeni. Li bonbiadila yaapo, yin ya tie nani a canpanda yeni, ama yi kpaagili nni yin ya tie nani binikpeliba yeni. **21** I Diani waani ke o diedo yedi mine: «N baa soani nibuotoe n niba kani, ki teni bi nilanba n maadi ba mi maalanma, ki ya wang U tienu maalanma tie sinankeeni yaaba n daa tuo ki daani po yaapo, maa tie yaaaba n daani yaapo, ama mi mawangima tie sinankeeni yaaba n tuo ki daani yaapo. **22** Lanwani Kilisiti n yini yaaba kuli ya taani ki maadi mi malanma, yaaba kaa bani laa bonla leni yaaba n daa tuo ki daani ya kua yi siiga baa baa yedi ke yi gaadi kaa? **24** Ama li ya tie ke bikuli wang U tienu maama ke yua ki tuo ki daani bi yua bani kua yi siiga, li baa doagidi opo ke o tie ti tuonbiadi daano, wan gbad yaala baa cuo o pali. **25** Yaala n wuo o pali nni kuli baa wuodi. Lanwani o baa labini U tienu nintualki kpiagi o li yedi ke U tienu

ye yi siiga moamoani. **26** N kpiiba ti baa tieni lede? Yi ya taami, one baa pia bu yanbu, one pia mi bangima, one mi doagima, one mi malanma, one ma malanma soaginma. Likuli n tieni ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi todima. **27** Li ya tie ke bi niba cili ki maadi mi malanma, niba lie, bi niba taa, baa fidi ki maadi yendo yendo ki hoadi biyaba, niyendo mo soagiri. **28** Li yaa pia yua baa soagini yua n baa maadi mim malanma ya hmni Kilisiti nitaanli nni, ki maadi ma o yuceli po leni U tieno po **29** U tieno mawangikaaba moko, niba lie, yaaka niba taa, n ya wangi U tieno maama, yaaba n sieni ya bigidi ban yieni yaala. **30** Yaaba n ka ki cengi yeni siiga, niyendo ya baa doagima, yua bi kpa maadi n hmni **31** Yi kuli baa fidi ki waani U tieno maama yendo yendo ki hoadi yiayaba, ke yi kuli baa mi bangima leni i tundi U tieno sanhoadima nni. **32** Bi mawangikaaba n die bi yama, **33** kelima U tieno naa tie sindi sindi Tieno kaa. Nani lan tie maama bi nigagidihamba taana kuli nni, **34** li pundi bi puoba n ya hmni a taana nni, kelima baa pia sanu ki maadi lienni. Ama ban ya miindi bi yula nani li balimaama moko n bili maama. **35** Bi ya baa ki bandi bonlaba, kali ban buali bi ciaba bi denpo, kelima laa pundi o pua maadi Kilisiti n yini yaaba siiga. **36** U Tieno maama den nñiani hi ya kani yo? Bi mi den cua yinba bebe ya kani yoo? **37** Niloba ya tama ke o tie mawangika, bi ke U Tieno Fuoma ye o niinni, wan faami bonhanla ke min diani yipo yaala na tie o Diedo ñaoabonli. **38** O ya yie kaa tuo, cedi o mani. **39** Lanwani n kpiiba ya kuandi mani yi yama ki baa ki ya wangi U tieno maama. Yin da yie mi malanma maama mo. **40** Ama li bonla kuli n ya tiendi ke li hua li fuuli, ki da cuoni sisindi sindi

15 N kpiiba n baa ki go tiadi yi min den kpa waani yi ya laabaalihama, yin den ga yua, ki se lienni bonhanla. **2** Yi tindi kelima o laabaalihamo yeni yaapo, li ya tie ke yi kubi o nani min den waani yi maama. Yeni yaaka yi dandanli moko tie fanma fanma. **3** N den kpa waani yi mini nba n den baa ya bangima, lani n tie ke kilisiti dan kpe ti ya tuonbiadi po nani i Diani n yedi maama. **4** Ke bi den piiri o, ke li dataali daali o den fii bi tinkpiba siiga, nani i Diani n yedi maama. **5** O den doagidi o yuli Sefa po, ki doagidi bi piiga n niliedidi po, **6** Lani n pendi o go den doagidi o yuli t kpiiba yaaba nden taani ki cie niba kobimuu po. Bi siiga bocianla da ye, ama bi tianba wani kpe. **7** Lani n pendi o go den doagidi o yuli Jaka po, ki yuandi ki doagidi li bi tondiba kuli po. **8** O den juodi ki doagidi o yuli mini momyaapo, mini yua n tie nani ki bikaaga yeni. **9** Moamoani n tie Jesu tondiba kuli siiga puoli yua, mii pundi ban yini nni Jesu tondo moko kelima n den wangi U Tieno n yini yaaba fala. **10** Kelima U Tieno hanbili po yo ke n tua min tie yua na. O hanbili npo naa tua fanma, li teni ke n soani ki cie Jesu tondiba kuli. Laa tie mini nba ka soani yeni, ama U Tieno hanbili n tuuni leni nni. **11** Lanwani lan tie mini, lan tie bani, tikuli wangi yi laa laabaalihamo, yi mo den tuo ki daani wane. **12** Lanwani, li ya tie ke ti wangi ke kilisiti fii bi tinkpiba siiga, li ga lede ke yi siiga tianba nia ke bi tinkpiba fiima ki ye? **13** Bi tinkpiba fiima yaa ye, kilisiti

moko naa den fii bi tinkpiba siiga. **14** Kilisiti yaa den fii mo, ti mawangima tie fanma fanma, yi dandanli moko tie fanma fanma. **15** Yeni moko ti tie siedi tuofaadanba U Tieno po, kelima ti tieni opo siedi ke o fiini kilisiti bi tinkpiba siiga, ke o naa fiini o, li ya tie ke bi tinkpiba kan fii. **16** Kelima bi tinkpiba ya kan fii, Kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba. **17** Kilisiti mo yaa den fii bi tinkpiba siiga, yi dandanli tie fanma fanma, yi da ye yi tuonbiadi nni, **18** Yaaba n daani Kilisiti ki kpe moko bodi. **19** Li ya tie ke ti suginna Kilisiti po tie o naa jamaano bebe po, ti yema pia mi nñiima ki cie bi niba kuli. **20** Ama moamoani, Kilisiti fii bi tinkpiba siiga ki tie o kpialo ki tie siedi ke yaaba n kpe kuli ba fii. **21** Lanwani kelima mi kuuma n den cua kelima o nisaalo yaapo, yeni moko bi tinkpiba fiima cua kelima niyendo yaapo. **22** Nani bi niba kuli n kpe kelima Adama po maama, yeni bi niba kuli go baa baa li miali kelima Kilisiti yaapo. **23** Ama yua kuli o kaanu, Kilisiti o kpialo, li yaapuoli, wan cua ya yogunu, yaaba n tie o yaaba baa fii. **24** Li yaapuoli mi juodima yogunu baa cuo. Kilisiti baa paadi ki bolini batoali kuli leni paato kuli leni paacianto kuli ki teni U Tieno n yaa tie Baa mi diema kuli nni. **25** kelima li tie tiladi ke Kilisiti n ya die hali U Tieno n teni wan hmaa o yibalinba o taana tiipo. **26** Wan baa juodi ki bolini ya yibalo tie mi kuuma. **27** Moamoani U Tieno den teni ke Kilisiti die li bonla kuli ki hmaa la o diedi likuli, ama w lan yedi ke o teni ke Kilisiti die li bonla yeni, li doagidi ke yua n teni ke o die li bonla kuli naa taa laa bonla nni. **28** Li ya tie ke Kilisiti diedi li bonla kuli yaa yogunu, wani U Tieno Bijua baa miini o yuli ki tuo ke yua n den teni ke o die li bonla kuli yeni n ya die o, ke U Tieno n ya tie likuli li bonla kuli nni. **29** Bi tinkpiba fiima yaa ye, yaaba n batisi kelima yaa niba n kpe po baa baa lipo be? Li ya tie moamoani ke bi tinkpiba kan fii, be yaapo nitoaba batisi bani yaaba n kpe yaapo? **30** Tinba mo, be yaapo ke ti ye mi yebiadima nni yogunu kuli? **31** N kpiiba li tie moamoani ke n ye mi kuuma nni daali kuli nani lan tie ke n pia li pamancianli ti Diedi Jesu Kilisiti kani kelima yi yaapo maama. **32** Li ya ke bi niba n nua maama. Li yaa tie kebi niba n nua maama bebe yaapo ke n den koani leni ti moayandi Efesa po, n den baa be ñuadi lienni? Li yaa tie ke bi tinkpiba kan fii, lanwani: Tin je mani ki go ñio, kelima saala ti baa kpe. **33** Lan da boani yi: U yeginunbiadu n baa biidi li yantiahanli. **34** Yin go baa mani li yantiahanli nani lan pundi maama, ki cedi ki da go tiendi ti tuonbiadi, kelima yi siiga tianba naa bani U Tieno. N maadi yeni ke i fe n cuo yi lipo. **35** Daalimba niloba baa buali: Bi tinkpiba baa fii lede? Bi baa goa cua leni be ya gbaninanbuolu? **36** Fini o yanpiidaano, han buli yaala ke kpe, li kan pudi. **37** Han buli yaala ke li tie bonbibu, bi dibima, bi bonbuotoe, laa tie han go baa la yaala. **38** U Tieno puuni bonbibu kuli wan bua ya gbanmandi buolu. O puuni bonbibu kuli bu gbanandi buba. **39** Ti gbanandi buoli kuli naa tie yenma. Bi nisaaliba gbannandi ye tiba, ti yandi gbannandi ye tiba, ti bonyugiditi gbannandi ye tiba, i jami ya gbannandi mo ye tiba. **40** Tanpoli ya yaadi ye, ki tinga mo ya yaadi ye. Tanpoli ya yaadi kpiagidi naa taa leni ki tinga ya yaadi ya kpiagidi. **41** Ki yenga pia ki

kpiagidi kiba, o hmalo pia o kpiagidi oba, a hmabila pia a kpiagidi aba. A hmabila moko naa taa kpiagidi buolu leni aya. **42** Bi tinkpiba fiima mo baa tie yene. Bi buli ti gbannandi ke ti tie bonbedikaadi, ama ti go baa fii kaa go pia bedima. **43** Bi buli ti ke ti gundi, ama ti baa goa ki fii ki pia ti kpiagidi. Bi buli ti ke ti tadi, ama ti baa goa ki fii ki pia u fidu. **44** Bi buli ti ke ti tie nisaali gbannandi, ama ti baa fii leni U Tienu Fuoma ya miali. Li ya tie ke ti nisaali gbannandi ye, ya gbannandi n pia U Tienu Fuoma miali moko ye. **45** Li tie yeni ke li diani ki yedi: O nikpali Adama den tua ya miali n fo. Ama Adama juodikoa tie ya Fuoma n puuni li miali. **46** Laa tie tanpoli yua ka den kpia, ama ki tinga yua, ke tanpoli yua yuandi ki cua. **47** O nikpialo den ñani ki tinga tama nni ki tie ki tinga yua, o niklielo ñani tanpoli. **48** Tinga nni yua n tie maama, tinga nni yaaba mo kuli tie yeni, tanpoli po yua n tie maama, tanpoli yaaba mo kuli tie yeni. **49** Nani tin pia ki tinga yua nannanli yeni, ti go baa baa tanpoli po yua ya nannanli yene. **50** N kpiiba, min yedi yaala tie ke ti gbannandi leni mi soama kan je li faali U Tienu diema nni, yaala n baa bedi mo kan je yaala n kan bedi faali. **51** Diidi mani, n baa doagidi yipo li bondoaginkaala. Tikuli ka baa kpe. Ama tikuli baa lebidi. **52** Li baa tieni yenma nani ku nungbangu kabima yeni, o kakaci-ciamo ya piebi ya yogunu. Kelima kakaci ya piebi yaaba n kpe baa fii ki kaa go pia mi bedima, lani ti mo baa lebidi. **53** Li tie tiladi ti naa gbannandi yaadi n baa bedi n lebidi ki tua yaadi n kan bedi. Li tie ti naa gbannandi yaadi n baa kpe n lebidi ki tua yaadi n kan kpe. **54** Lanwani ya gbannandi n baa bedi ya lebidi ki tua yaadi n kan bedi, ke ya gbannandi n baa kpe mo lebidi ki tua yaadi n kan kpe, laa yogunu ya maama n diani ne baa tieni ki dudi: **55** Mi kuuma, a paani be? Mi kuuma, a bonjunkaala go ye le? (Hadès g86) **56** Mi kuuma bonjunkaala tie ti tuonbiadi, ti tuonbiadi paalu mo tie li balimaama yaapo. **57** Ama tin tuondi mani wani U Tienu yua n teni ke ti paani li bonla kuli kelima ti Diedo Jesu Kilsiti po. **58** Lanwani n kpibaudiba yi ya se mani bonhanla ki da lengidi. Yi ya suagi mani liiga o Diedo tuonli nni ya yogunu kuli, ki bani ke yi tuonli o Diedo po kan tua fanma.

16 Yaala n tie mi ligitaanma bi nigagidihanba todima po, yi moko tieni nani min den bili Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Galati diema nni maama. **2** Ahada daali kuli, yi siiga yua kuli n yen bili o denpo wan fidi maama nani o bonpiakaala n pundi maama, ki da guudi o cuama yogunu ki tieni mi ligitaanma. **3** N ya cua, n baa diani a tila Jelusalema yaaba po, ki teni yin gandi ya nigagikaaba, ki soani ba ban gedini yi paabu Jelusalema. **4** Li ya pundi mini nba n gedi, n baa bi baa yegi leni nni. **5** N ya poandi Maseduana diema nni, n baa cua yi kani. Kelima n jagi ke n baa poandi Maseduana diema nni. **6** Daalinba n baa waagi leni yi, li fidi min pundi ti wadi yogunu, ke yin todi nni leni n cenli, min baa gedi naankani kuli. **7** Kelima mii bua ki la yi moala ki pendi tontoni, ama o Diedo ya tuo, n sugini ki waagi leni yi waamu. **8** Ama daa baa ye Efesa ne hali li Danpiimuuli jaanma n pundi, **9** kelima u sanu luodi npo yaala n tie n tuonli po, ama n yibalinba moko

yaba. **10** Li ya tie ke Timote cua yi kani yin ga o cangu bonhanla ke wan da bangi liba yi siiga, kelima o tuuni o Diedo tuonli nani mini yeni. **11** Oba kuli n da fali o. Yin todi o cenli nni ki cabi o leni mi yanduanma wan goa ki cua n kani. Kelima n gu wan taani leni ti kpiiba ki cua. **12** Ti kpiilo Apolosa ya maama po, n den tigini o ke wanii leni ti kpiiba n yegi ki gedi yi kani, ama waa bua ki cua yi kani moala, o ya baa u sanu o baa cua. **13** Yin yaa gu mani, ki ya se ke li pa li dandanli nni, tua mani jaba, paagi mani yiba. **14** Yi siiga li bonla kuli n ya tiendi leni mi buama. **15** N kpiiba n go pia mayenma. Yi bani ke Sitefana leni o deni yaaba kuli tie yaaba n den kpa daani Jesu Akayi diema nni. Yi go bani ke bi puni bi yula ki todi bi nigagidihanba. **16** Yin miini mani yi yula laa nibuolu kani leni yaaba n kuani bi yama ki tuuni o Diedo tuonli kuli. **17** N pali mangi leni Sitefana leni Fotunata leni Akayikusa cuama, bi tieni npo yin bi baa tieni npo yaala kuli. **18** Bi duani n yama ki mangi n pali ki go tieni yeni yi moko yaapo. Yin pagi mani laa nibuolu. **19** Kilisiti n yini yaaba Asi diema nni kuli fuondi yi. Akilasa leni Pilisila, leni Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi bi diegu nni fuondi yi o Diedo nni. **20** Ti kpiiba yaaba n ye nakanba kuli fuondi yi. Fuondi mani iyiyaba ki gobini iyiyaba leni mi buamoanma. **21** Mini Polo n diani n fuondi ne leni n nuceli. **22** Yua n kaa bua o Diedo kuli wan tua ti solindi yua. Ti Diedo han cua. **23** O Diedo Jesu ya hanbili n ya ye leni yi. **24** N buama ye leni yikuli Jesu Kilisiti nni.

2 Kolinta

1 Mini polo, Jesu Kilisiti tondo kelima U tienu yanbuama po, leni ti kpiilo Timote, ti taani diani yinba Utienu nitanli yaaba n ye Kolinta, leni Utienu nigagidijanba yaaba n ye Akayi diema nni kuli. **2** Utienu ti ba leni Jesu Kilisiti yanbili leni Oyanduanma n yaa ye leni yi. **3** Utienu n baa ti kpiagidi wani yua n tie Jesu Kilisiti ba, mi niniñgbadima ba leni i baagi kuli yaa ba. **4** Wani n baagiti falabuolu kuli n ni ke ti moko n tua baagi kaaba yaaba n ye fala tiamo nni leni tin ba yaa baagi Utienu kani. **5** Nani tin laadi yaa falaciamo kelima kilisiti po n yaba maama yeni, tin baadi yaa baagi Kilisiti kani moko yabi ki da yene. **6** Ti yaa laadi fala li tie kelima ti bua yin paagi yi ba mi tindima ya sanun ni, ti yaa baadi yi baagi li tie ke yi moko n ba i baagi, li tie yin baa li juunli li yaa tie ke yi moko laa tin laadi yaa fala. **7** Ti pala pa yi po boncianla kelima yi yaa tuo fala, i baagi moko baa tua yi biinu. **8** N kpiiba li tie ke tii bua wuoni li ba kuli leni tin laa yaa fala biado Asi diema nni. laa fala biado den kpiagi ki pendi ti fidu banlu hali ke ti den taama ke ti kaa pia miali. **9** Ti den nua cain nani bi tianba, ke ti kuumi yogunu pundi hali ke ti den bangi ke ti kan yaa dugi ti yucela po ka, ama ti baa yaa dugi Utienu po wan yua fiindi a tinkpila. **10** Wani n den faabi ti, ki go baa faabi leni laa kuubuolu. ti tama ke O go baa faabi ti. **11** Yinba yi moko n yaa todii ti jaandi nni, yaa niba kaa wa tuondi Utienu leni O yanbili ti po kelima niba boncianla den jandi ti po. **12** Kelima tin pia yaa jigidi tie ke ti pala siedo doagidi ke ti ye yanjuduna nni leni yaa tagu n gagidi leni yaa yantugupiengu n ñani Utienu kani. yaala n cie mo n tie ke ti tagu den tie yene yi siiga. tii den pia laa tagijamu kelima o nisaalo yanfuoma po ka, ama li tie kelima Utienu yanbili po. **13** Tii diani yi po bontoala kaa tie yin cogi yaala ki go ban yaala, n sugini yin bandi la ki pugini hali ki ban bandi cain. **14** Nani yin bandi waamu maama, ke ti yi jigidi nani yi moko n ba ti tua maama O Diedo Jesu cuama daali. **15** Min den bandi cain ke li baa tie yene yi po, lan yaa po n den jagi ke n baa cua i kani lani n tie yin baa li yanbili ki pugini. **16** N bi baa ki tagini yi kani ki yuandi ki suagi Maseduana diema nni. n yaa gedi Maseduana ki guani yi kani, yin ciani nni min gedi Jude diemann. **17** Min den baa ki tieni maama yeni, naani li tie ke mii nuanli la bonmoanli bii? bi min jagi maama yeni tie nisaali yanjagili yo? ke n niini pia yantiana lie «nm» leni «aa» a. **18** U tienu tie siedi ke ti den waani yi yaa maama yeni, naa den tie «nm» ki go tie «aa a». **19** Mini leni Silivin leni timote n den wangi yi yua yaa maama yeni lan tie Jesu Kilisiti Utienu bijua naa tie «nm» ki go tie «aa a». ama «nm» bebe n ye O kani. **20** Kelima Utienu joanianu kuli «nm» bebe n ye. wan yaa po yo ke ti gani «amina» O yeli kpiagidi po. **21** Yua n teni ke tinba leni yinba se ke pa Kilisiti nni tie Utienu wani yua n go gandi ti. **22** O go den tieni ti po O maalima, yaa maalima n tie Utienu Fuomi yua ti pala nni. **23** Utienu tie n siedo, ke mii pua faama li yaa tie moamoani won ta n miali; mii den guani ki gedi Kolinta, kelima mii den baa

ki cuagi yi. **24** Laa tie ke tinba gobidi yi dandanli ka, ama li tie ki todii yi yin yaa pia li pamanli kelima yi se ke li pa li dandanli nni.

2 Lan wani n den jagi n yaa ba, ke n kan gedi i poo leni li pabili. **2** Kelima n yaa biidi i pala, ñme n baa fidi ki mangi n pali? li yaa tie min biidi yinba yaaba yaa pala yaa ka. **3** N den diani yi laa tili kelima mii bua n yaa cua yi kani yi pala n biidi, yinba yaaba ba mangi n pali. n pia laa dugidi yi kuli po kelima n pamanli tie yi moko yaale. **4** Li den tie leni li pabiili, leni li pabuanli ke n den diani yi, leni ti ninsiikankaadi; laa tie ke n den baa yi pala n biidi ka, ama n den baa yin bandi yin pia yaa buacianma yi po. **5** Yaa nilo n tieni yaali n cuani li pabiili, min bebe yaa pali ka ke o biidi, ama o biidi yi kuli pala die min da yedi yi kuli, ki da maadi ki pendi ama min yedi yi siiga bi tianba. **6** Niba boncianla n den funi leno ki go paadi ki sieno yeni, li dagidi. **7** Li pundi yin pa o sugili ki go baagi o ke li pabiidikandi kaali n da ti je o. buama o po. **8** Lan wani n miadi yi ke yin doagidi waani yi buama o po. **9** Yaali n teni ke n go den diani yi n tie ke n baa ki biigi bandi yi yaa pia mi tuoma li bonli kuli nni. **10** Yin tieni yua yaa po sugili kuli n moko puni sugili, min tieni yaali po sugili, li yaa tie ke n pia min baa tieni yaali po sugili kuli n baa pa sugili Kilisiti nintuali kelima yi yaa po. **11** Ki da cedi sutaani n ba u folu ki fidi ti kelima tii sundi o yan jaga po. **12** Min den pundi Tulowasa dogu nni kelima Kilisiti labaali ñamo po; baa ke O Diedo den luodi n po u sanu li poo, mii den pia yanduarma kelima min den pundi li po mii laa n kpiilo Tita. **13** Lan yaa po n den cabi Tulowasa yaaba ki den gedi Maseduna. **14** Ti tuondi U tienu wani n teni yogunu n kuli ke ti paadi Jesu Kilisiti niini, ki go teni ke ti yadi i kaankulu o bandima yaa nulu manu. **15** Ti tie Utienu po yaa nuulimanu n ña Kilisiti nni yaaba n ba mi tidima sanu leni yaaba n ye mi bodima sanu nni. **16** Bi tianba po laa nuuliu tie mi kuuma yaa nuuliu yu n kpendi nni mi kuuma; bi tianba mo li miali nuuliu ki baa cuani li miali, ñme n dagidi ki ba soani laa tuonli buolu? **17** Ti naa lebidi U tienu maama nani bi niba boncianla n tiendi maama yeni ama ti maadi leni payenli yaa maama n ña Utienu kani ke ti maadi Jesu Kilisiti nni wan Utienu nintuali.

3 Naani ti baa go guani ki wani ti yula yi kani bii? bi yi baa yaa tila n baa wani yi tin tie yaaba nani bitianba n tiendi maama. **2** Yinba n tie ti tila, ya tila n diani ti pala nni ke bi niba kuli cogi ki go bani. **3** Li doagidi bi niba kuli po, ke yi tie Kilisiti tili, ti tuona n diani ya tili yaa po. laa tili naa den diani leni tidianñima ka, ama leni U tienu yua n fo yaa fuoma. ke li naa go tie a tana yaa walimu po ka ama ti gbanandi yaa walimu po lan tie ti pala nni. **4** Ti pia laa dugidi U tienu nintuali kelima Jesu Kilisiti po, **5** Laa baa ki yedi ke ti baa fidi ki tieni bonli ba leni ti yucela fidu ka, ama tin fidi yaali kuli ñani U tienu kani. **6** O go den teni ke ti fidi ki tua o qantaadi paano yaa naacenba, ki laa yua leni yaa tili n diani ka ama leni mi fuoma. kelima yaa balimaama n diani, kpendi nni mi kuuma ama mi fuoma puuni limiali. **7** Yaa balimaama n

kpendi nni mi kuuma yaama ke bi den diani a tana po, yaa den pia ti kpiagidi hali ke Isalele yaaba kan den fidi ki diidi Musa kelima yaa kpiagidi n ye o nungi po, ba ke li tie yaa kpiagidi n baa pendi, **8** Yin bandi cain ke Utieno Fuoma yua n soani yaa tuonli pia ti kpiagidi ki cie. **9** Li balimaamaa tuonli yaali n den kpendi nni li bujia leni u cuoru yaa den pia ti kpiagidi, li moamoarsaali yaa maama tuonli pia ti kpiagidi bonjanla ki cie. **10** Lan yaa po, yaali n den pia ti kpiagidi naa go den tie pu kuli kelima yaali n ye moala pia ti kpiagidi bonjanla ki cie. **11** Yaali n den tie bonpendi kaala yaa den pia ti kpiagidi yeni, yaali n ye yaa yogunu n ki pia gbenma n pia ti kpiagidi ki cie. **12** Nani tin pia laa suginma buolu yeni, ti tuuni leni ti dugidi. **13** Ti naa tiendi nani Musa yua n den yen wagini o nunga kaa bua Isaleleeba yaaba n diidi o nunga yaali n ba juodi ki pendi. **14** Bi tua yanpiidaban kelima ba leni moala, laa kpali piikaabu baa ki piigi bi yama bi yaa cogi o njantaadi kpelo diani. li kan pigidi bi po li yaa tie Kilisiti nni yaa ka. **15** Hali yen dinla bi cogi Musa tili, li cabili yen baa pi bi pala. **16** Ama hali bi tuo ki lebidi bi pala ki daani O Diedo baa pigidi. **17** Na kanba lan yedi O Diedo yeni, li bundi Fuoma Yua yo. kelima nan kani ke O Diedo Fuomi ye mi faabima moko ye lan kane. **18** Tinba yaaba yaa nunmu n pigidi, tin nuanli leni ti pagidi nani ki madiidi nni yeni O Diedo kpiagidi, ti baa sua ke ti nunmu kuli tie nani wani yeni, kpiagidi ki tu kpiagidi.

4 Lan yaa po nani won puogiti laa tuonli, kelima o ninfiingbadima po yeni, ti kan cedi ti gbanu n yualigi. **2** Ti yie yaali tiendi i njsiili nni ki tie fee bonla. tii tie nunfanbiadibu danba, tii go lebidi Utieno maama baa waamu. ama bi niba pala dua ti po kelima ti wangidi imoamoani Utieno nintuali. **3** Tin wangidi yaa labaali njamo yaa duaga, o duaga yaaba bodi po. **4** A pajuaga danba po kelima tin ye yaa jamaano ne tieno juani bi yantiana kaa bua ban le Kilisiti yua n tie U tieno nannanli yaa labaali njamo kpiagidi n nani ki nñuliti maama. (aiños g165) **5** Ti naa wangiti ti yaa yula maama ka, ama Jesu kilisiti ti Diedo yo ke wangidi, ti go yedi ti yula ke ti tie yi naacenba kelima Jesu po. **6** Kelima Utieno wan yua n yedi: mi yenyenma baa yendi li biigili nni, den teni ke mi yenyenma yendi ti pala nni ki bua, ke tin bandi wani Utieno kpiagidi n nñuliti maama Jesu Kilisiti nungi po. **7** Ti cuoni leni laa piama tinba yaaba n naani nni yaa tuonsuantiagu n tie tandi. ke laa paliciamu kpiagidi n da tie ti yu, ama U tieno yaa kpiagidi. **8** Lan po, bi wangidi ti fala buolu kuli ama bi naa paadi ti; ki yagini ti yama, ama ti jigi naa cie; **9** Ti laadi fala, ama U tieno naa yaa ti; bi yen guliti, ama ti yen fi; **10** O yogunu kuli ti tugt Jesu kuuma ti gbanandi nni, lani n tie Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **11** kelima tinba yaabi n fo, o yogunu kuli ti ye mi kuuma nni kelima Jesu po; ke Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **12** Lan mi kuuma tuuni ti niini ama li miali moko tuuni ti niini. **13** Nani ti kuli n pia yantianenli li dandanli nni nani lan diani maama: «n daani, lan yaapo yo ke n den maadi» ti moko daani lan yaa po yo ke ti maadi. **14** Yin bandi mani ke

yua n fiini O Diedo Jesu bi tinkpiba siiga yeni, ba ti fiini ti moko leni Jesu ki teni tinba leni yinba n taani ki sedi o nintuali. **15** Yi yaa po n teni ke ti laadi lan kuli. ke U tieno njanbili yaa yabidi pugidi lan teni bi niba boncianla moko, tuondi n yaabidi ki pugini U tieno kpiagidi po. **16** Lan yaa po n teni ke tii luo li papaali, kelima ba ti gbanandi yaa kpeligi ke ti gbananu wadi, ti naano wani, daali ki tu daali yen pandi. **17** Kelima moala n po tin laadi yaa fala jenjenmu, ki tie pu, ti yaa biiga leni wan bogin ti po yaa kpiagidi. (aiños g166) **18** Ti nuni naa ma bi niba n nua yaali yaa po ka, ama yaala ke baa nua; kelima bi niba n nua yaala tie bonpendi kaala ama ban kan fidi ki le yaala lani n tie yaala n kan pendi fabada. (aiños g166)

5 Ti bani ki tingi n po tin ye yaa gbanandi yaa niini yaadi n tie nani li gbandieli yeni yaa bodi, ti pia tanpoli po yaa dieli ke U tieno wani o yaaba n tagi yaali, yaa dieli n baa ye u yogunu kuli, o nisaalo n ki tagi yaali. (aiños g166) **2** Ti go ye leni li dunli laa gbandieli yaa niini kelima ti bua ki yie ti tanpoli gbandieli. **3** Lan wani ti yaa yie tanpoli tiadi ti kan sua ti ye mubina. **4** Hali ti da ye ti naa gbanandi nni ti ye leni li dunli leni fala. laa tie ke ti bua ki yiedi tin yie yaa gbandieli ka, ama ti bua ki yie tanpoli yaali, lan tie yaali n fo n bolini yaali n kpe. **5** U tieno, wani O Yaaba n boginti laa bonli po, ki go kpa puni ti O Fuoma Yua, yuan tie tin baa ba yaala yaa bonciala. **6** Lan wani ti pala gbie leni ti dugidi, ki go bani ke ti yaa ye ti naa gbanandi nni ti ye ki fuagi leni O Diedo. **7** Kelima ti cuoni leni li dandanli yo, laa tie leni tin nua yaali ka. **8** Ti gbie leni ti dugidi ti go bi sugini ba ki ña yaa gbanandi n tiene yaa niini ki yaa ye leni O Diedo. **9** Lan yaa po, ba tin ye ti naa gbanandi nni bi, ti yaa di ye ti naa gbanandin nni, ti tiendi a nia ki bua O pali n yaa mani ti po. **10** Kelima tiladi, ti kuli baa fa ki sedi Kilisiti bujiali kaanu kani yua kuli n ga o tuonjama bi, o tuonbiadi panpani wan bi ye o gbanandi nni yaa yogunu. **11** Nani tin pia O Diedo fangili maama yeni, lan teni ke ti maadi ki bua ti maama n sii ki lebidi bi niba pala. U tieno bani yua kuli; yi moko yi pala nni yi bani tin tie yaaba. **12** Tii wangidi ti yula yi kani, ama ti puni yi u sanu yin mangi yi pala ti po. lani n tie yin fidi ki guani ki lebidi yaaba n gbengidi bi yula len yaali n ye niini ki naa faami yaali n ye li pali nni. **13** Lan yaapo, n yaa tie nani yua n luo mi yama li tie Utieno po, n yaa go pia ma mo, li tie yi yaa po. **14** Kilisiti buama tiginiti. kelima ni yendo yaa kpe bi niba kuli po, li bundi ke bi niba kuli kpe. **15** O den kpe yua kuli po, lan tie yaaba n ye, n da ye bi yucela po ka ama ban yaa ye yua n den kpe, bi po, ki guani ki ffi bi tinkpiba siiga yaa po. **16** Lan wani ki cili leni moala tii go nua bi niba leni ti gbanandi nunnuanligu ka; ba ti yaa den bandi Kilisiti wan den ye ti gbanandi nni yaa yogunu, moala laa tie yen ka. **17** kelima o nisaalo ya ye Kilisiti nni, o tie tagipanma, li bonkpeli pendi, ke li bonli kuli tua bonpanla. **18** Lan kuli nñani U tieno kani, wan yua n teni ke ti guani mangi yeni O kelima Kilisiti yaa po, ki go puogiti yaa tuonli n tie, ke tin tua yaaba n baa teni ke bi niba n guani mangi leni O. **19** U tieno den ye Kilisiti nni ki den teni ke njanbula guani mangi leni O. kaa coadi bi tuonbiadi; ki go den

teni ti ñoana nni O maama. ke tin yaa wangidi ya maama n ba teni bi niba n guani mangi leni U tienu. **20** Lan wani, ti tie nani Kilisiti n dini yaa niba li bali; ke ti maama tie nani U tienu wani O yaaba n maadi ti ñoana nni ki tundi yi. ti miadi yi Kilisiti yeli nni guani mani ki mangi leni U tienu. **21** Kilisiti yua n kaa den bandi ti tuonbiadi, U tienu teni ke O tua tuonbiadi kelima tinba yaa po. lan tie Kilisiti yaa niini tin fidi ki baa U tienu moamoansaali.

6 Nani tin taa ki tuuni leni U tienu yeni, ti tundi yi, ke o ba kuli n da ga U tienu ñanbili paabu fanma. **2** Kelima O yedi: li ñanbili yogunu n den guani ki lebidi ja miabu, mi faabima daali n den faabi ja. tii tua tantuudi kaali li ba kuli nni; **3** ke bi niba n da ba u folu ki sugi ki juagini ti tuonli. **4** Ama li bonli kuli nni ti yen moandi kaa pia o siedi ñamo, nani tin tie U tienu nacenbi yeni, li juunli boncianla o fala ciamo nni, ti yanyagidi nni, mi luoma nni, **5** Ki juuni leni ti puadi nni, a kpaadidiena nni, ku fuugu nni, a tuonciamma nni, mi duuanuanlima nni, mi ñaoalolima nni kuli. **6** Ti moandi ki pia laa siedi ñamo leni ku yantugupiengu nni mi bandima nni, li juuli nni, mi ñanma nni, leni mi fuoñanma, leni mi buamoanma, **7** Ti go pia laa siedi ñamo kelima i moamoani maama po, leni U tienu paaliciaamu len mi teginma toatiadi tin moa leni yaadi, len tin moa ki gaani ti yula leni yaa toatiadi. **8** Ti go moandi ki laa siedi ñamo, ban kpiagidi ti naani leni ban fiagiti naani, ti pagidi leni ki faliga siiga, ki nua ti nani tuofaadamba ba leni tin tie moamoani danba. **9** Ki nua ti nani binilamba yeni ba leni ban banti; nani yaaba n ba kpe ama ti fo. **10** Bi nua ti nani yaaba ye li pabidili nni ama o yogunu kuli ti gbie leni li pamanli. nani a luoda yeni ama, ti teni ke niba boncianla tua piada. bi nua ti nani yaaba ki pia li ba ama, ti pia li bonli kuli. **11** Yinba Kolinta yaaba, ti luodi ti ñoana ki maadi leni yi, ti luodi ti pala yi po tii wuoni yi li ba kuli. **12** Ti naa luoni ti pala yi po, ama yinba, yi luoni yi yaa pala ti po. **13** N maadi yi nani n bila yeni, yi moko n luodi ki piagi yi pala ti po nani tin tieni yi po maama yeni. **14** Yin da pia u taayienu leni yaaba n kaa tie dandantieba, ki tugi yaa tugili n kaa tie yi yaali. kelima bee taayienu n ye mi teginma leni ti tuonbiadi siiga? bi, bee ñjantaado ye mi yemna leni li biigili siiga? **15** Naani Kilisiti leni Beliali baa dagidi leni bi yaaba? **16** Be yaa taayienu n ye U tienu diegu leni ibuli siiga. kelima ti tie Utienu yua n fo yaa diegu yo; nani U tienu wani O yaa ba n yedi maama: n ba ya ye bi siiga ki go cuoni leni ba. N baa tie bi Tienu bi mo baa tie n niba. **17** Lan yaa po O diedi yedi: yin ña bi siiga ki paadi leni ba, yin da sii yaali joagini kuli lan tie min ga yi. **18** N baa tie yi ba, yi mo n tua N bijaba leni N bisiabba. O Diedo Upaaciamu kuli daano n yedi maama.

7 Lan yaa po, n bua kaaba nani tin pia laa ñoanianu yeni, tin yaa ye mi candijanma nni ki fuagidi ti yula leni yaali n ba joagini ti gbanandi leni ti yantiana kuli. ki juodi ti gagidijanma Utienu fangili nni. **2** Yin pa ti mani u kaanu yi pala nni kelima ti naa biidi o ba kuli po, tii kuli o ba, tii go dini o ba kuli borla. **3** N maadi yeni laa tie ke n bua ki jaligi yi ka, ama nani min den kpa yedi

yi maama, lan tie miali nni bi kuuma nni; **4** N dugi yi po boncianla, n pia ti jigidi kelima yi po, ba o falaciama siiga, ti gbie leni i baagi leni li pamancianli. **5** Moamoani, tin den pundi Maseduna ya yogunu tii ba fuodima baa waamu. ti den la fala buolu kuli. niini li moali, deenii mo i jeje. **6** Ama Utienu wani yua n bagidi ti, den baagi ti leni Tita cuama ti siiga. **7** Laa tie Tita cuama bebe ka, ama wani o yaa ba moko n den ba yaa baagi i kani. o den togidi ti yi yankuali, yi ñinsiidi leni yi ñaniali n po, hali li pamancianli den yabidi n niini. **8** Ba leni min den biidi y i pala kelima min den diani yi po yaa tili yeni po. mi yedi n yaabi ña mii diani yi; ba yen laa Tili n biidi yi pala yogunu n ba waamu po yeni; **9** Moala n pali mangi, ki laa tie kelima n biidi yi pala ka, li tie kelima laa pabiili cuani yi po mi lebidiama. laa pabiili buolu dagidi Utienu po, lan wani tii biidi yi po li ba. **10** Kelima U tienu bua yaa pabiili buolu n baa cuani mi yanlebidima, yaa yanlebidima n baa cuani mi tindima. lan wani ti kan yedi ti yaabi bani tii biidi yi pala. ama ñanduna yaa pabiili wani yen cuani mi kuuma. **11** Diidi mani ki le, laa pabiili yaali ke U tienu bua, n cuani yi po yaa tiginma yi niini. ki teni ke yi mia sugili, ke yi pala biidi li po ke ti jiwaandi cuo yi; ke yi go sugini ki lee nni leni li yankuali, ke yua n tudi n ga o tagili panpaani; li bonli kuli nni yi doagidi wani ke yii pia tagili ba kuli laa bonli yaa niini. **12** Lan wani n den diani yi laa tili, laa tie yuan tieni yi tagili po ka, bi yua ke bi tudi o po ka, ama li tie ke n bua ki lee yi siiga yin pia yaa ñaniali ti po U tienu nintuali. **13** Lan kuli den baagi ti, laa tie laa baagi bebe ka, ama ti pala go den mangi boncianla kelima ti den la Tita n pia ya pamanli kelima yi den duani o yama. **14** Baa leni min den pagi n yuli waamu kelima yi po Tita kani, mii la fee li yaa po, ama li doagidi ke min den pagi yi o kani maama yeni tie moamoani. **15** O yaa tiadi yi kuli n pia yaa tuoma, ke yi go den ga o cangu leni li fangili, leni mi digima; o buama yi po yabidi ki pugini. **16** N pali mani kelima li bonli kuli nni, n baa fidi ki dugi yi po.

8 Ti kpiiba n bua yin bandi U tienu ñanbili n doagidi Maseduna jandiena yaaba po maama. **2** Ba leni ban den la fala boncianla, bi den ye leni li pamancianli. ba leni bi luokandi kaama kuli, bi den fidi ki puni mi todima bonjanla. **3** N tie bi siedo, bi den puni leni bi pala kuli nani yua kuli n fidi maama, ke li den pendi ki cie ba bi fidu bianu. **4** Bi go den mia ti leni mi tiginma ke tin tieni bi po li ñanbili ban moko n fidi ki todii U tienu ni gagidijanba. **5** Bi den tieni ki cie ba tin den tama maama kelima bi den kpa puni bi yula O Diedo, ki den yuandi ki puni bi yula tinba leni U tienu yanbuama. **6** Lan wani, ti den mia Tita wan ñambi ki dudi yaa tuonjanli ke o den cili yeni. **7** Nani yin ye liiga li bonli kuli nni maama yeni, yaalin tie yi dandanli nni, mi maama nni, mi bandima nni, li yankoaliali li bonli kuli nni, leni yi buama ti po, yin tieni ñania ki yaa go ye liiga laa tuonjanli yaa niini. **8** Laa tie ke n bili yi po ñoabonli ka, ama n togidi yi nitoaba n pia yaa yankoali. ki bua ki biigi ki lee, yi buama ya tie buamoanma. **9** Kelima yi bani ti Diedo Jesu Kilisiti ñanbili, wan yua n den tie piado, o den tua luodo kelima

yi yaa po. lan tie O luoma, nni yin tua piada. **10** N wani yi min la maama li po; n la ke lani n dagidi leni yi. yinba yaaba n den kpa cili ki tendi yi todima. lan bebe ka, yi den pia laa yantiali hali jeli. **11** Yin tieni ki dudi yin den cili yaa tuonjanli leni yaa yankoali ke yi den cili ki ba. **12** Li yankoali yaa ye, li tie yaalni n dagidi U tienu po. kelima o baa kuli kan fidi ki teni wan kaa pia yaala. **13** Laa tie ke n bua yin kpaadi yin pia yaala ka ki teni nitoaba; ama n bua li bonli kuli n yaa da leni li yala. **14** ke moala n po yin pia yaala ke li kandi n tua todima ban luo yaala Ke ban moko n pia yaala ke li kandi n todii yi moko yin luo naani, lani n tie li bonli kuli n dagidi cain. **15** Nani lan diani maama: yua n wodi boncianla naa pia ke li kandi, yua mo n wodi waamu laa poadi o. **16** U tienu n baa i tuondi leni wan tieni Tita moko yaa pali nni laa tiginma yi po. **17** Kelima o den tuo ti miabu, leni li yankoali. leni o yantiaceli, o niani ti kani ki baa gedi yi poo. **18** Ti soani o leni ti kpiilo yua ke bi niba kuli tendi o po o siedi a jandiena nni kelima wan tuuni yaa tuonjanli o labaajiamo wangimi po. **19** Wane ke a Jandiena go den gandi wan n tua ti yegini n lielo mi naa todima tuonli yaa sancenli nni, tin tiendi yaa tuonli kelima O Diedo yaa yeli kpiagidi po. ti go bua ki doagidi ki wani yi ke ti moko yama ye lien ni. **20** Ti tiendi yeni kelima tii bua o ba kuli n sugi ki joagini ti yela, kelima laa todicianma po, yaa tuonli ke n gobidi leni i moamoani. **21** Kelima tii lingi yaali njan O Diedo nintuali bebe ka, ama bi niba moko yaa nintuali. **22** Ti taani ki soani, bani leni ti kpiilo yua ke ti biigi yaama n kaa wa ki sua ke o pia li yankoali ke li go yaabidi ki pugini kelima o dugidi yi po n yaabi ki da maama. **23** Yaali n tie Tita mo, o tie ti tuonsoanlielo leni ti cianka yi kani. ti kpiiba yaaba n sieni mo tie a jandiena n gandi ki soani yaaba yi kani Kilisiti kpiagidi po. **24** Yin waanba yin buaba maama a jandiena yaaba kuli nintuali, ke bani bi yaaba n bandi ke ti sa moamoane leni tin jigini ti yula maama bi nintuali kelima yi po.

9 Yaali n tie yi todima bi nigagidjanba po, laa tie tiladi min go diani yi. **2** Kelima n bani yin pia yaa yankoali laa todima po. n pagi n yuli yi po, Maseduana yaaba kani ki waani ba ke hali jele ke Akayi yaaba wan cili ki bogini, yin pia yaa yankoali teni ke niba boncianla moko yaa yankoali fundi. **3** N soani ti kpiiba yi kani, kelima mii bua min den pagi yi maama kelima laa bonli po n tua fanma n bua ke ban sua ke yi bogini gbeni nani min den yedi maama. **4** Kelima mii bua Maseduana yaaba yaa ti yegi leni nni ban sua ke yii bogini gbeni; ti dugidi yi po n tua ti po fe, ki da yedi, i fe baa tua i yii. **5** Lan yaapo, n den laa ke li tie tiladi min mia n kpiiba ban ga liiga, ki gedi yi po ki cili kaa taaga yin den niani ke yi baa pa yaa todima. ban sua ke li bonli kuli bogini ki gbeni, lani n tie ban bandi ke yi puni leni yi pala kuli, ki laa tie leni yanbiidi ka. **6** Yin bandi mani yua n buli waamu, o baa yendi waamu, yua n buli boncianla mo baa yendi boncianla. **7** Yua kuli n teni nani wan jagi o pali nni maama ki da pa leni pabiili, bi, nani ban tieni yua u paalu yeni. **8** U tienu baa fidi ki teni yin gbie leni O njanbili ki yaa pia ke li dagidi o yogunu. ke li bonli kuli nni yin fidi ki kuani yi

jantaadi, ki yaa go pia ke li yaabi kandi ki baa teni yin yaa tuuni a tuonjama. **9** Nani lan diani maama: «O den tieni mi njanma, o den todi a luoda, O tegimma ye hali o yogunu kuli». (aiōn g165) **10** U tienu wan yua n puuni o kpakpalio bonbuli kaala, leni o bonjekaala, wanin n baa pa yi ki pugini ki teni yi bonbuli kaala n pili, o go baa pugiri yi tegimma bonluon kaala. **11** Yi piama baa yabidi li bonli kuli nni yin ba ki yaa puuni len ti bulcindi yogunu n kuli. ke yin suanti, tin teni yaaba yi todima yeni, baa tuondi U tienu. **12** Kelima yi todima baa kuani bi ni gagidjanba jantaado, li go baa teni niba boncianla tuondi U tienu po n yabidi. **13** Ban la yin todiba maama yeni po, bi kpiagi U tienu kelima yi waani ba yi tuoma Kilisiti labaajiamo tuonli nni; len yin puni bani, leni yaaba sieni kuli yi paabu leni yi pala kuli maama. **14** Bi bua yi lan teni ke bi jandi U tienu yi po kelima wan puni yi yaa njanbicianli po. **15** U tienu n ba i tuondi kelima o paabu yaabu n ki pia maama yeni po.

10 Mini Polo, mini n yaaba, n tundi yi kelima Kilisiti yumiili leni O dingimi po, mini yua n naani nni nidingi ka n yaa ye yi siiga, ama n yaa foagi leni yi n pia u palu. **2** N miadi yi n yaa cua yi kani yin da teni min waani n palu. kelima li fidi min joagi n nialu yaaba yaa po n nuati nani ke ti cuoni leni nisaali yantiali yeni. **3** Ba len tin tie nisaala, ti moali naa tie nisaalimoali ka. **4** Kelima tin moa leni ya toatiadi naa tie o nisaali yaadi ka, ama li tie yaa toatiadi n pia U tienu palu yu n fidi ki bolini yibalimba kanpaalu. **5** Ti guli mabanma buolu kuli leni yaa yantiajapaadi n kpedi ki fii pani U tienu bandima po kuli. ti go cuo ki dadi yantiali kuli n tuo ki yaa yua Kilisiti. **6** Ti go bogini ki ba cuo yiema kuli, yi tuoma yaa dagidi cain yaa yogunu. **7** Yin nuanli mani bonjanla, ya nilo n tama ke o tie Kilisiti yua, wan bandi cain ke nani wan tie Kilisiti yua maama yeni, ti moko tie Kilisiti yaaba yo. li naa pia n po fee **8** Ba, n yaa pagi n yuli hali ki ban pendi waamu kelima O Diedo n dini ti yaa bali, yaali n tie tin todi yi yin suagi liiga O sanjoadima nni ke laa tie yi bodima po ka. **9** Ke lan da tie nani n bua ki jieni yi leni min diani yi yaa tila ka. **10** Kelima bi nitianba tua: Polo maadi o tila nni leni u paalu, ama, o yaa ye ti siiga oo pia fidu ba kuli. o maama naa pia gbanmanu ba kuli. **11** yaabini yieni yeni n bandi li ne: tin foagi leni ki maadi yi yaa maama ti tila nni, ba ti yaa ye yi siiga ti ba yaa tie yene. **12** Ti kan tuo bogini, bi, ki biigi ti yula leni bi tianba yaaba n ye yi siiga ki tendi bi yula po siedi, ki maadi bi yuceli maama ki biigidi bi ba leni nitoaba. baa pia yanfuoma. **13** tinba wani, ti kan pagi ti yula ki pendi ti banlu. ti ba sedi yaa banlu ke U tienu puogi ti ke tin soani. laa tuonli n yabidi ki pundi hali yi kani. **14** Ti kan pagi ti yula ki pendi tin tie yaaba nani tii pundi yi kani yeni, ama, tinba n kpa pundi yi kani leni Kilisiti labaajiamo. **15** Tii pagi ti yula ki pendi ti banlu, tii go pagi ti yula nitoaba tuonli po; ama ti bi sugini ke yi dandanli ti Diedo po n yaa pugidi, lan tie ti tuonli yi siiga moko n baa ki pugini ki yua U tienu n bili ti po yaa banlu. **16** Ti go bi bua ba ki suagi liiga yi diema kandima ki waani o labaajiamo, kaa pagi ti yula leni

nitoaba tuonli po. **17** Yua n baa pagi o yuli wan pagi o yuli O Diedo nni. **18** Kelima laa tie yua n tendi o yuli po siedi ka baa ba O Diedo moamoani saali, kali O Diedo n tieni yua yaa po siedi n baa ba wan sa o po yi moamoani.

11 Yi yaabi baa fidi ki juuni n po waamu leni n yanluoma yin juuni leni nni. **2** Kelima n pia li ninponli yi po yaali n tie nani U tieni ninponli buolu yenyi. kelima n bi niani yi ke n baa cayi leni joa yendo bebe, lan tie Kilisiti nani ya puowandiali n gagidi ki jani cain. **3** Ama n jie ban da yaani yi yantiana yin ja Kilisiti yin jua yua yen payenli yenyi. nani o wa n den buandi Awa leni o ninponbiadili maama yenyi. **4** Kelima yaa nilo n cua yi kani ki wangi Jesu toa kaa tie tin wani yi yua, bi ke yi tuo ki ga fuotoama kaa tie U tieni Fuoma ñanma yaama ke yi den ga, bi labaalijamo toa kaa tie yin jua yua, yi yen tuo ki ga li daano cangu. **5** N tama yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba yenyi, baa cie nni leni ba. **6** Ba, n yaa bani liba mi maama nni, mii luo mi bandima wani. ti waani yi lan kuli yi siiga li bonli kuli nni. **7** Bi, nani n tieni tagile leni min jiini n yuli kelima n bua ki yugidi yi, min den cua yi kani ki waami yi U tieni labaalijamo fanma kaa ga panpaani ba kuli yi kani yenyi bii? **8** Kaarito yaa jandienna yaaba n kpaadi ban pia yaala ki todii nni ke n cua yi kani ki baa soani yi po. **9** yaa yogunu ke n den ye yi kani, ba leni min den luo bonli boncianla, mii tua o ba kuli po tugili, Kelima n kpiiba yaaba n den ñani Maseduna cua Kolinta, den puni nni yaali n den poadini kuli. li bonli kuli nni n den fidi kubi n yuli ka tua oba kuli po tugili. yene ke n go baa ba kubi n yuli. **10** Leni Kilisiti moamoani yii n ye n niini yenyi yaapo, n yedi ke o ba kuli kan fidi ki yie n po ke n kan kpiagi n yuli li po Akayi diema nni. **11** Ki be yaa po? li tie ke mii bua yi bii? U tieni wan bani ke n bua yi. **12** Min tiendi maama, n go baa yaa baa ki tiendi yene, kelima n bua ki sieni yaaba n ba li magbaali ki bua ka kpiagidi bi yula, ki go bogindi bi yula len tinba. **13** Laa niba tie tuofaatonda, yaa tuonsoanba n buandi bi niba ki kpali ke bi tie Kilisiti tonda. **14** Laa tie bonludi kaala kelima Sutani o yaa ba moko yen kpali ke o tie mi yenma Maleki. **15** Lan wani laa ludi ti o tuonsoanba moko ya kpali ke bi tie miyenma ya tuonsoanba. bi juodima baa tua nani bi tuona n tie maama. **16** N go yedi, o ba kuli n da nuanli nni nani ke n tie yanluodaano; lan yaaka tuo mani ke n tie yanluodaano, lan tie n moko n baa ki kpiagi n yuli waamu. **17** Min maadi maama ke n ba kpiagi n yuili yenyi, tie papaaadan maama yo, mii yedi ke li ñani O Diedo kani, ama n maadi nani o yanluodaano yenyi. **18** Kelima li pia niba boncianla ke bi kpiagidi bi yula nani ñanduna yenyi, lan yaapo n moko baa kpiagi n yuli. **19** Kelima yinba yaaba n tie bi yanfuodanba, yi tuo ki juuni leni bi yanluodanba. **20** Yi yen fidi ki juuni leni ya nilo kpandi yonbi, leni yua dini yi, ki fie yi bonla, ki fali yi, bi ki pabi yi. **21** I fe pia nni leni min baa yedi yaala, tin den ye yi siiga ti den dingi, ki kan fidi laa bonla ama, o nisaalo n baa yuoo tien yaanli kuli, n maadi nani o yanluodaano yenyi, n moko baa fiidi ki tieni laa bonla. **22** Bi tie Ebulunba yaaba bii? n moko tie wane; bi tie

Isaleelenba yaaba bii? n moko tie Isaleele yua; bi yaa tie Abalahama puolijuau yaaba n moko tie yene: **23** bi yaa tie Kilisiti naacenba, n maadi nani o yanluodaano yenyi. n go tie Kilisiti naacemo ki cie ba; n cie ba a tuona nni, n cie ba ti puadi nni, n cie ba a kpaadidienna nni, u yogun tiama mii foagi leni mi kuuma. **24** Taalima mu jufinba den pua nni pita n puadi yia. **25** Taalimi Ta, bi puarini leni a gbabina, yenma bi madi nni a tana, taalimi ta mi ñincianma den baa je nni, mi ñincianma den tugi nni danmunli leni ku ñiagu ke ye mi nni. **26** O yogunu kuli n sancena nni mii yen foagi leni mi kuuma, i kpeni nni, a sanjala siiga, mii den foagi leni mi kuuma n ma doguni yaaba siiga leni yaaba kaa tie jufinba siiga, mii foagi leni mi kuuma u dogu ciamu nni leni mi fanpiema nni, mi ñincianmi nni, n nagini mi kuuma kelima yaaba kpali ke bi tie Jesu yaaba po. **27** N den ye a tuonjoaga nni leni fala nni, ki yen ye mi duanoanlima nni, mi koma leni u ñinñuulu nni, yogunu n kuli mi ñoalolima nni, ti wadi leni ti cadi nni. **28** Mii cuadi ki taani leni bontiala; daali kuli n ye leni a jandienna yanyagidi. **29** ñyme n tadi ke n moko mii tadi lenio; ñyme n ba ke laa ju n pali. **30** Li ya tie tiladi min kpiagi n yuli n baa kpiagi n yuli kelima n tadingu po. **31** U tieni yua n tie O Diedo Jesu Ba, wan yua n pia ti pagidi hali yaa yogunu n kaa pia gbenma, bani ke mii pua faama. (aiõn g165) **32** Yaa yogunu ke n den ye Damasa dogu nni, o baciamo Aleta n den dini yua wan yaa gobidi u dogu den teni ke bi niba guu Damasa dogu bulñoana kuli ki baa cuo nni. **33** Ama n kpiiba den teni ke n kua gu baabuogu nni ki balinin nni u dogu bilinciamu ke n baa ki jiidi niini ke n sani ki ciadi bi nuunni.

12 Naani n baa kpiagi n yuli lan yaa po; laa pia ñuadi ba kuli. ama n baa waani yi O Diedo bonle kaala leni O bondoagidi kaala. **2** N bani Joayendo ke o tie Kilisiti ñoadi ka moala li pundi piiga n bina na, ke bi den duoni o hali tanpotuadi kaantaalu kani ama mii bani o den ye o gbanandi nni, bi waa den ye o gbanandi nni mii bani U tieni n bani. **3** N go bani ke laa joa, li den tie leni o gbanandi bi laa tie leni o gbanandi mii bani U tieni bebe n bani, **4** O den gedi ñalijani ki den gbadii yaa maama n kaa pia togida yaama ke o nisaalo kan fidi ki togidi. **5** N baa kpiagi n yuli laa nilo yaapo, ama n kan kpiagi n yuli n yucelipo, li yaa tie n tadingu po yaaka. **6** N yaa bi bua ki kpiagi n yuli, n kan bi tua nani yanluo daano kelima n baa waani i moamoani. ama n kan yedi li ba, kelima mii bua o baa kuli n jigini nni ki cie wan nua ke n tie yua bi wan gba ke n tie yua. **7** Ama, ke min da gbengidi n yuli leni ti japaadi kelima laa bondoagidi kaala n den pia ti kpiagidi maama yenyi po, n yen gba n gbanu mii li bonla ke li muudi nni nani i konkoni yenyi, li tie Sutaani Maleki ki yen muudi nni ke min da gbie leni ti japaadi. **8** Taalimi Ta n jandi ki mia O Diedo n ñani laa bonla n niini. **9** Ama O den yedi nni: N ñabili dagidi a po kelima ku tadingun ne ke n paciamu yen tuuni bonjanla. lan yaapo, n go ba jigini n yuli ki cie kelima n tadingu po, lan tie Kilisiti paaciamu n yaa ye leni nni. **10** Lan teni ke n mangidi n pali ku tadingu nni, leni ti sugidi nni, leni fala buolu buolu kuli nni kelima Kilisiti po. kelima yaa yogunu ke n

tadi laa yogunu n yen sua ke n pa bonjanla. **11** N tua nani o yanluodaano kelima yinba teni ke n tua yeni. yinba n bi jaa teni n po siedi kelima ba leni min ki tie li ba, yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba yeni, naa cie nni leni li ba. **12** yaali n waani ke n tie Kilisiti tondo moamoani, doagidi yi siiga. lan tie li juuli mi biigimi kuli nni, sinankeene leni li bonlidi kaala, leni mi bardicianma kuli den tiendi leni nni yi siiga. **13** N tieni be jandietoana yaaba po kaa tieni yi po; li yaa tie ke mii den tuo ki tua yi po yaaka? yin tieni mani n po sugili lan yaapo. **14** Diidi mani n go bogini mi taa tama ki baa cua yi kani, n kan go tua yi po tugili kelima mii lingi yi piama ka, ama yinba yi yaaba yo ke n linga. Kelima a bila ka baa taani li bonla bi danba po ama, bi bidanba n ba taani li bonla a bila po. **15** Mini n yaaba, n yama po n ba pa n piama ki go teni n yuli kelima yi naani po. n buama yi po yaa pugidi, naani li tie ke n bua yin wadi yi yaa buama n po? **16** Min kaa tua yi po tugili yeni, bi tianba tua daalinba n tieni nunfanbu yo ki bua ki baa cuo yi. **17** Min den suani yaaba yi kani yeni, naani n den ten ke bi fie yi kani bonli ba bi? **18** N cedi Tita yegi leni ti kpiilo ke bi den gedi yi po, naani Tita den tieni yi u paalu ki den fie yi kani bonli baa bii? naani kuli ki cuoni leni yantaiyenli leni saryendu ka? **19** Yi tama hali yogu, ke ti bua ki fuu ga ti yula yi nintuali; yen ka, ama li tie U tienu leni Jesu nintuali yo ke ti maadi. ti maadi yeni ki bua lan todii yi. **20** Kelima n jie n ya cua yi kani, min sua ke yii tie min bi bua yin yaa tie maama, i moko n da sua ke tie yin kaa bi bua min yaa tie yua. N jie min da cua ki sua yi siiga kufugu, li ponli, leni li pabienli, mi paadima, leni i janbi, i kulinkundi ti japaadi, leni ti yanyagidi, i kulinkundi ti japaadi, leni yanyagidi. **21** N jie n cuama yi kani n Tienu n da teni min lee i fee kelima yi po. N jie min da buudi kelima yi siiga yaabi n den ba ti tuonbiadi nni ki naa tuo ki lebidi bi pala ki mia sugili bi tuonjoagindi po, leni bi conconmi po, leni ban tieni yaa cagindi buolu kuli.

13 Min baa cua yi kani yaama nne n tie mi tataama. maama kuli ba kadi siedinba lie bi siedinba ta ñoana nni. **2** Mi ta liema min den cua yi kani yaa yogunu, n den kpia yedi, ba leni moala min kaa ye yi siiga n go yedi ke, yaabin den kpia tieni ti tuonbiadi leni yaaba n sieni kuli, n yaa gua cua i kani, n kan cedi o ba kuli. **3** Kelima yi lingi yaali n doagidi waana ke Kilisiti maadi ñoabu nni. wan yua n kaa tadi ama o pia u paalu yi siiga. O den ye leni ku tadingu ban den kpa O li dapuanpuanli po ya yogunu. ama O ye ki fo leni U tienu paciamu. **4** Ti moko taani leni O, O tadigü nni ama ti fo leni O kelima Utienu paciamu po, lan tie tin tuuni ya tuona yi siiga. **5** yinba yi yaa ba, yin kpagi yi yula nni ki lee yi yaa ye li dandanli nni. biigi mani yinba yi yaa ba yi yula. yii bandi ke Jesu Kilisiti ye ti niini bi? li yaa sua ke poadi ye yi niini yaaka. **6** Ama n tama yi ba tuo ke tinba wani naa pia poadi o ba kuli. **7** Tinba wan miadi Utienu ke yin da tiendi yaa bonli n bia. laa tie ke ti bua ki waani ti yula ke tii pia poadi o ba kuli ka ama, li tie ti bua yin yaa tiendi yaali n ñani, ke ti mo n tua nani yaaba n pia poadi yeni. **8** Kelima tii pia yaa palu n baa yie i moamoani po ama i

moamoani ya palu bebe. **9** Ti mangidi ti pala ya yogunu ke ti tadi ke yi mo pa; lan wani tin miadi yaala ti jandi nni li tie ke yin yaa suagi liiga ki be li dandanli nni. **10** Lan yaapo n teni ke n diani yi laa bonla ba leni min ki ye yi siiga; lan tie n yaa ti cua yi kani min da mabini yi leni O Diedo n dini nni ya bali yi ñamu po ki laa tie yi bodima po. **11** Moala n kpiiba, yin yaa ye li pamani nni. moandi mani ki yaa suagi liiga ki be li dandanli nni, yin yaa baagidi i yaba, yin ya pia yantaiyenli, yin yaa ye leni mi yanduanma, lani n tie mi buama leni mi yanduanma Tienu n ya ye leni yi. **12** Gobini mani yi leni i fuondi. **13** U tienu nigagidinabanba kuli fuondi yi. **14** O Diedo Jesu Kilisiti nanbili leni U tienu buama leni, U tienu buama, leni Utienu Fuoma Yua taayienu n yaa ye leni yi kuli!

Galati

1 Galati yaaba: Mini Polo yua n tua Jesu tondo, ke laa hua bi nisaaliba ka soani nni, bi niloba mo, ama kelima Jesu Kilisiti leni U tienu yua n tie Baa, yua n den fiini o bi tinkpiba siiga n soani nni. **2** Mini leni n kpiiba, yaaba n ye ne leni nni kuli taani ki fuondi yi yinba Kilisiti n yini yaaba nitaana ya n ye Galati diema nni. **3** Ti Baa U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **4** Wani Jesu Kilisiti den puni o yuli ti tuonbiadi po, nani ti Baa U Tienu n den bua maama, ki faabi ti leni handuna na leni o biadima. (aiōn g165) **5** Wani n yaa baadi ti kpiagidi nifima n tu nifima. Ama. (aiōn g165) **6** Li paki nni leni yin jaligi ki lebidi ki ha U Tienu yua n yini yi kelima Kilisiti hanbili po, ki baa hoadi laabaalihantoa. **7** Moamoani, laabaahantoa ki ye, n maadi yeni kelima bi nitianba lengidi yi yama, ki moandi ki baa lebidi Kilisiti laabaalihamo. **8** Baa tinba, ti ya wangi yi yaa laabaalihamo n ki taa leni tin den kpa wangi yi yua, baa Maleki ya Jani tanpoli ki tieni yeni, yua n tieni yeni kuli, wan tua ti solindi yua. **9** Nani tin den kpa yedi yi maama, n go yedi yeni moala, yaa nilo n wangi yi laabaalihantoa yua n ki taa leni yin den kpa gaa yua, wan tua ti solindi yua. **10** Moala, naani n moandi ke bi nisaaliba n saa npo moamoani bi, bi U Tienu? Naani n moandi ki baa ki mangi bi nisaaliba ya pala bi? Li ya tie ke n baa ki mangi bi nisaaliba ya pala, n kan bi yaa yie Kilisiti naacemo. **11** N kpiiba, n kadi ki waani yi ke min den wangi yi yaa laabaalihamo ki Jani bi nisaaliba kani ka. **12** Mii den gbad o nisaalo kani ka, nisaalo ka den bangi nni o maama fuuli mo, ama Jesu Kilisiti n den doagidi npo **13** Yi den gbad i n tagu n den tie maama min den hua Jufinba jaanma yaa yogunu. N den wangi U Tienu niba fala hali ki baa ki bolini ba. **14** Jufinba jaanma yeni niini, n den hua ma ki cie n buolu yaaba leni yaaba n den taa leni nni bina kuli, kelima min den pia li yankuali ke li pendi maama ti danbogida po. **15** Ama U Tienu den hanbi npo ki gandi ki gagidi nni hali n naa tugu nni, ki go yini nni o tuonli po. **16** Wan den sua ke li dagidi opo, o den doagidi npo o Bijua, ke min yaa wangi o laabaalihamo bi nilanba siiga. **17** Mii den gedi Jelusalema ki baa lingi yaaba n den kpa tua Jesu tondiba hali ke n daa tua o. Ama n den fii ki gedi Alabi diema. Li yaa puoli n den guani Damasa. **18** Bina taa n den pendi, n den gedi Jelusalema ki bandi Pieli, ki den tieni o deni piiga n dana muu. **19** Likani Jesu tondiba siiga mii den la nitoa kuli kali o Diedo Jesu waalo Jaka. **20** Min diani yipo yaa maama na, mii pua faama, U Tienu tie n seedo. **21** Li yaa puoli n den gedi Sili diema leni Silisi diema nni. **22** Laa yogunu Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Jude diema daa den laa n nunga. **23** Bi den gba bebe ke bi tua: Yua n den kpa wangi ti fala lebidi ki wangi li dandanli maama, wan den moandi ki baa bolini yaama. **24** Lane bi den pagi U Tienu kelima npo.

2 Piiga n bina naa n den pendi, n den yegi leni Banabasa ki go gedi Jelusalema, ki taa Tita ke o yegi leni nni. **2** N den gedi kelima U Tienu doagidi npo min gedi. N den

waani bani Jelusalema yaaba min den wangi bi nilanba o laabaalihamo maama. N den taa Pieli leni bi liiga yaaba ki waani bani bebe, kelima mii den bua ke min den kpa soani yaa tuonli ki go tuuni li moala n tua fanma. **3** Baa den Ji ke Tita yua n den yegi leni nni n ku koanciagu. **4** Laa maama den fii mo kelima bi nitianba yaaba n kaa den tie ti kpiiba moamoani den kua yi siiga hasili nni, ki bua ki goandi ki bandi tin pia ya faabima Jesu Kilisiti nni, ke ban fidi ki go kuani ti li balimaamaa yonbidi nni. **5** Tii den tuo ki puni ba u sanu baa waamu, kelima ti bua o laabaalihamo maama n ya ye yi siiga ki da lebidi. **6** Ban nua yaaba ke bi tie yudanba yeni naa tie npo liba kelima U Tienu naa tiendi gagidima bi niba siiga, yaaba n den tie bi yudanba yeni naa bili npo bontoala. **7** Bi den laa ke U Tienu den puogi nni min yaa wangi bi nilanba o laabaalihamo, nani wan den puogi Pieli maama po. **8** Moamoani, U Tienu yua n den teni ke Pieli tua tondo ki gedini o laabaalihamo Jufinba po den teni ke n mo tua tondo ki gedini o laabaalihamo bi nilanba po. **9** Jesu yaaba siiga yaaba n den tie nani i benjieli yeni, Jaka, Pieli, leni Jan, ban den laa U Tienu n hanbai npo maama, bi den cuo mini leni Banabasa nijeni ki yoagi, ki doagidi ke bi taa leni ti. Bikuli den tuo ke mini Banabasa baa ya tuuni bi nilanba siiga, ke bani mo baa ya tuuni Jufinba ya siiga. **10** Bi den mia bonyenla bebe, ke tin ya tiadi ki todia luoda, min pia li yankuali ki tiendi yaala. **11** Ama, Pieli n den cua Antiosa, n den funi leni kelima o tagili po. **12** Wan den kpa cua, o den taagi ki di leni yaaba n ki tie Jufinba. Ama Jaka n soani yaaba n den cua, o den cili ki sengi ti kpiiba yaaba n ki tie Jufinba, kaa go taani leni ba, kelima o den jie yaaba n yedi ke Jufinba koanciagu tie tiladi. **13** Jufinba siiga bi tianba moko den hoadi laa yantiali buolu hali ke Banabasa moko den taani leni ba laa palieda nni. **14** Min den laa ke baa hoa o laabaalihamo yaa moamoani n bili maama, n den yedi Pieli bikuli nuntuali: Fini yua n tie Jufi ya tiendi nani bi nilanba n itendi maama, ki naa hoa Jufinba n tiendi maama, a baa fidi ki tieni bi nilanba u paalu lede ban yaa hoa Jufinba n tiendi maama. **15** Tinba, ti mali ki tie Jufinba, tii tie nilanba yaaba n tie tuonbiadi danba ka. **16** Ti bandi ke o nilo kan baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po. Ama o baa baa li kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa po. Timoko ti daani, ke ti baa li moamoansaali kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po ke laa hoa leni li balimaama kubima. Kelima niliba kuli kan baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po. **17** Ama li yaa tie ke ti lingi ki baa ki baa li moamoansaali kelima Kilisiti yaapo ti sua ke tiriba Jufinba moko tie ti tuonbiadi danba. Naani li baa ki yedi ke Kilisiti tie ti tuonbiadi naacemo bi? Yeni ka. **18** Li yaa tie ke n goa ki ma min den mudi yaala, n tua mini n baa li balimaama miidikoo. **19** Mini yaapo li balimaama den teni ke n kpe yaala n tie li balimaama kubima yaapo, ke min yaa ye ki fo U Tieni po. Bi den taani ki joani nni leni Kilisiti li dapoanoanli po. **20** Lanwani laa go tie mini yua n ye ki fo, li tie Kilisiti yua n ye ki fo n niini. Min pia yaa miali n gbannandi nni moala, n pia li kelima n dugi wani U Tieni Bijua po, wani yua n den bua nni ki puni o

yuli ki kpe npo. **21** Mii bua ki fali U Tieuhanbili. kelima li yaa tie ke li moamoansaali baadi kelima kubima yaapo, lani Kilisiti den kpe fanma fanma.

3 Yinba Galati yaaba, bi yanluodanba, hme hmiagi yi yama? Yinba yaaba n den gbadu Jesu maama hali ke li naani ke yi den laa ban den joani o li dapoanpoanli po maama leni yi nuni. **2** N bua ki buali yi bonyenla bebe: Naani yi den baa U Tieuhan Fuoma kelima yi den tuo ki tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima yi den gbadu o laabaalihamo ki daani? **3** Yi luo mi yama cain yo? Yin den cili leni U Tieuhan Fuoma yeni, naani moala yi baa ki juodi leni yi yaa moandili yo? **4** Yin den laa ya yema li dandanli nni yeni, naani li den tir fanma fanma po yoo? Laa tie fanma fanma po ka. **5** U Tieuhan yua n puuni yi o Fuoma ki tiendi yi siiga mi bancianma yeni, o tiedi la kelima yi tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima yi den gbadu o laabaalihamo ki tuo ki daani? **6** Yin kpaagi mani Abalahama po. O den daani U Tieuhan, ke U Tieuhan mo den coadi opo la ke li tie teginma. **7** Lanwani yin badi mani ke yaaba pia li dandanli n tie Abalahama puolihuani moamoano. **8** I diani nni li den tuodi ki waani ke U Tieuhan baa saa bi nilanba po i moamoano kelima bi dandanli po. Lani yaapo, o den tuodi ki waani Abalahama yaa laabaalihamo n tie na: I nibuoli kuli baa baa li seli kelima a yaapo. **9** Yeni yaapo, yaaba n daani U Tieuhan nani Abalahama yeni n baa taani leni o ki baa li seli. **10** Yaaba n nua ke bi baa baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima po ye ti solindi nni, kelima li diani: Ti solindi n ba yua n naa kubi ki go tiendi laa balimaama n yedi yaala. **11** Oba kuli kan baa li moamoansaali U Tieuhan nintualu kelima li balimaama kubima yaapo. Line doagidi cain, kelima li yedi: O niteginkoa baa ye ki fo kelima o dandanli yaapo. **12** Li balimaama naa taa leni li dandanli, ama li yedi: ya nilo n kubi ki go tiendi likuli baa ye kelima li yaapo. **13** Kilisiti den daa ki faabi ti leni li balimaamaa ya solindi, ki den tua ti solindi ti yaapo, Kelima li diani: Ban joani yua ku daagu po kuli tie ti solindi yua. **14** Li den tua yeni ke bi nilanba n baa Abalahama sela kelima Kilisiti yaapo, ke tikuli n baa U Tieuhan n nani ti yaala kelima li dandanli yaapo. Lani n tie o Fuoma. **15** N kpiiba, cedi min taa yaala n tiendi bi nisaaliba siiga ki doagidi min bua ki yedi yaala. O nilo ya ha Joabonli bonlabo po, oba kuli kan bolini la bi ki pugini likani liba mo. **16** To, U Tieuhan n den nani Abalahama leni o puolihuani i Joanian. Laa yedi leni o pulihuani nani ke li tie niba boncianla yeni, ama yedu bebe. Leni a puolihuani, lani n tie Kilisiti. **17** Diidi min bua ki yedi yaala nne: U Tieuhan n den bogini ki bili yaala, ki niani ke o baa kubi la yeni, li balimaama yaama n den yuandi ki cua bina kobina n piitaa puoli kan fidi ki lebidi la, ki teni ke u Joanianu ka kua. **18** Li yaa tie ke U Tieuhan halimani baadi kelima li balimaama kubima yaapo, laa go tie u Joanianu po. Ama li tie kelima u Joanianu yaapo yo ke U Tieuhan den puni Abalahama o hanbili. **19** Lanwani be yaapo ke li balimaama ye? Min den pugini ki baa doagidi bi niba tuonbiadi hali U Tieuhan n den nani u Joaninu yua yaapo n baa cua. Malekinba den doagidi ma ke O candanbaalo mo soagini ma. **20** O candanbaalo kan

yaa ye niyendo bebe yaapo. Ama U Tieuhan wani tie yendo. **21** Naani li balimaama nia leni U Tieuhan Joanianu bi? A-a. Li yaa tie ke li den pia yaa balimaama n baa fidi ki pa li miali, lanwani li balimaama den baa fidi ki cuani li moamoansaali. **22** Ama i diani doagidi ke bi nisaaliba kuli ye ti tuonbiadi lolima nni. Ama yaaba n daani kuli n baa U Tieuhan n niani ya Joanianu kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaapo. **23** Hali ke li dandanli maama daa den cua, li balimaama den kubi ti nani li kadidieli yeni, hali U Tieuhan n baa doagidi laa dandanli. **24** Lanwani li balimaama den tie nani o biyualo yeni ki gobodi ki gedini ti Kilisiti kani ke tin baa li moamoansaali kelima li dandanli yaapo. **25** Moala ke li dandanli maama cua, laa biyualo naa go die ti. **26** Kelima yikuli tua U Tieuhan bijaba kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaapo. **27** Yinba yaaba n den batisi Kilisiti nni, yilani wani Kilisiti nani li liadili yeni. **28** Mi gagidima naa go ye Jufinba leni Bi nilanba siiga, i yonbi leni yaaba n die biyula siiga, bi jaba leni bi puoba siiga kelima yikuli tie yennma Jesu Kilisiti nni. **29** Yi ya ti Kilisiti yaaba, yi tie Abalahama puolihuani ki baa baa U Tieuhan n niani ya halimani.

4 Diidi, n yedi yi hali ke yua n baa je li faali da tie bonwaaga yaa yogunu, waa paadi leni o yonbo, baa ke o die li bonla kuli. **2** Wan da tie biwaaga yaa yogunu, pia yaaba n die o ki go gobidi o piama hali o baa n den bili ya yogunu n pundi. **3** Li den tie yeni leni tinba tin den tie a bila yaa yogunu ke handuna bogida den die ti. **4** Ama U Tieuhan n den bili yaa yogunu n den pundi, o den soani o Bijua handuna nni ke o pua mali o, ke li balimaama die o. **5** Ke wa fabi li balimaama n die yaaba kuli, ke tin tua U Tieuhan ki baa mu bimoarimu ya bali. **6** Lani yaapo, ke yi tua U Tieuhan bijaba, wani U Tieuhan n den soani o Bijua Fuoma ti pala nni ke o kpaani ki tua U Tieuhan N baa N Baa. **7** Lanwani haa go tie yonbo, a ji tie U Tieuhan bijua. Han tie U Tieuhan bijua yeni, o baa pa ha wan bili o bila po yaa halimani. **8** Yaa yogunu n pendi, yin ki den bani U Tieuhan yaa yogunu, yi den hua i buli yi n ki tie U Tieuhan yeni, ki go tie li yonbi. **9** Ama moala ke yi bandi U Tieuhan, bi ke U Tieuhan bani yi, be n teni ke yi lebidi ki hua bi nisaaliba bogida ya n tadi kaa pia mayuli, ki bua ki go tua laa bonla yonbi? **10** Yi gagidi danaba leni hmaaliba leni yoginiba leni binaba ke li tua yi jaanma yogini. **11** N jie ke daalinba min soani yaala yi siiga n da ti tua fanma fanma. **12** N kpiiba, n mia yi ke yin tua nani mini yeni, kelima n moko tie nani yinba n tie maama yeni. Yii tudi npo baa waamu. **13** Yi bani ke li tie n yianu po yo ke n den kpa waani yi o laabaalihamo. **14** Baa ke n tadingu yeni den tie yipo mi biigima, yii den fali nni ki sengi nni. Yi den ga n cangu nani n tie U Tieuhan maleki yeni, nani n tie Jesu Kilisiti yeni. **15** Yin pia yapamancianli yeni kua le? N tieni yipo seedi ke laa yogunu, li yaa den baa tuo yi den baa logidi yi nunceli ki pa nni. **16** Naani min maadi yi i moamoanin yeni n teni ke n ji tua yi yibali bi? **17** Yaaba n kpali ke bi bua yi yeni, yanjaga ki hani. Bi ua yin paadi leni nni ki hoadi bane. **18** To, li hani ke yin yaa pia li yankuali yaala n hani boncianla po yogunu kuli, laa tie min ye leni yi yaa yogunu bebe ka. **19** N bila, n go baa

laadi yipo ya fala n tie nani u maditugiyianu hali yin baa baa Kilsiti tagu buolu yi niinni. **20** Min bua yaala tie ke n bi baa ye leni yi moala ki lebidi mataali leni yi, kelima n yama yagi yipo. **21** Waani nni mani, yinba yaaba n bua ke li balimaama n ya die yi, yii gbadi li balimaama n yedi yaala yoo? **22** Li diani lienni ke Abalahama den pia bonjala lie, o potuado Agala den mali opo yendo, yua n ki tie yonbo Sala yeni mo den mali opo yendo. **23** O potuado n mali yua den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama, yua n ki tie yonbo n mali yua den mali kelima U Tienu Joanianu yaapo. **24** Laa poliediba maama tie nani mi kpanjama ki doagidi U Tienu hantaadiliedi. O hantaadiyendo yua n den kua Sinayi juali kani naani leni Agala. Wani n mali yaaba ite i yonbi. **25** Agala yeni tie Sinayi juali yaali n ye Alabi diema nni ki naani leni ya Jelusalema dogu n ye moala, yua n ye ti yonbidi nni leni o bila kuli. **26** Ama Jelusalema dogu yu n ye tanpoli die u yuli, wuni n tie ti ya naa. **27** Kelima li diani: Fini ki hoaliga, yua n ki mali yaa ye leni li pamancianli, yeni de, yua n daa bani u maditugiyianu, han yaa kpaani kelima a pamanli po, kelima ya pua n kaa ye leni o calo ya bila baa yabi ki cie ya pua n ye leni o calo ya bila. **28** N kpiib, yinba n tie u Joanianu bila nani Isaaka yeni. **29** Nani yua n den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama n den wangi yua n den mali kelima m Fuoma paalu fala maama, li go tie yeni moala. **30** Ama i diani yedi lede? Li yedi: Deli o potuado leni o biga kuli, kelima o bijua kan taani ki je li faali leni yua n ki tie yonbo yaa bijua. **31** Lanwani, n kpiiba tii tie o potuado yaa bila ka, ti tie yua n ki tie yonbo yaa bila.

5 Kilisiti den faabi ti ke tin ya die ti yula. Lani yaapo sedi mani bonhanla ki da go kuani yi yula ti yonbidi nni. **2** Cengi mani, mini Polo n yedi yi, ke yi yaa tuo ke bi kuani yi ku koanciagu Kilisiti naa go pia yipo mayuli. **3** N go kadi ki waani yi yua n tuo ke bi kuani o ku koanciagu kuli, li baa tie opo tiladi wan ya tiendi li balimaama n bili yaala kuli. **4** Yinba yaaba n lingi li moamoansaali li balimaama nni, yi paadi leni Kilisiti, ki luo U Tienu hanbili. **5** Ama tinba, li tie li dandanli yaapo leni U tienu Fuoma paaciamu po ke ti gu ki sugini ke ti baa li moamoansaali. **6** Kelima Jesu Kilisit nni ki kua ku koanciagu, bi ki da kua, ka pia mayuli, kali li dandanli yaali n doagidi mi buama nni. **7** Yi den cili ki tiini mi nuama bonhanla. Hme n den yie yipo ke yi go tuo ki hua i moamoani? **8** Laa bonla naa Jani U Tienu yua n yini yi yaa kani. **9** L i daliali waamu bebe n baa ten ti yonbudi kuli n pili. **10** Mini yaapo, n pia yipo ti dugidi o Diedo nni ke yi kan tuo ki tia bontoala po. Ama yua n lengidi yi yama, wan tie yua kuli, U Tienu baa bu ki cuo o. **11** N kpiiba, li yaa bi tie ke n baa wangi ke ku koanciagu tie tiladi, be yaapo ke bi wangi nni fala? Li yaa bi tie yeni, li dapoanpoanli n cuani ya tingbali gbeni. **12** N bi bua ke yaaba n yagini yi yama leni ku koanciagu maamaa yeni n Jani laa bonla bi yantiana nni. **13** N kpiib, U Tienu den yini yi ke yin yaa die yi yuli. Yin da go taa laa yudiedima ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakaala. Ama mi buama po, yin yaa tuuni ki todi yiyaba. **14** Kelima

li balimaama kuli taani mayenma nni, yaama n tie na: Han bua a nisaalilielo nani han bua a yuli maama yeni. **15** Ama yi yaa jili yiyaba ki go hmanii yiyaba, yin yaa fangi mani yi yula ke yi baa bolini yiyaba. **16** Min yedi yi yaala tie line: Cedi mani U Tienu Fuoma n yaa gobidi yi, lani yi kan yaa tiendi yi gbannandi bonbuakaala. **17** Kelima o nisaalo gbannandi n bua yaala nia leni U Tienu Fuoma n bua yaala, U Tienu Fuoma n bua yaala mo nia leni o nisaalo gbannandi n bua yaala. Li bonliedila yeni koani leni biyaba, ki teni ke yii fidii ti tiendi yin bua ki tieni yaala. **18** U Tienu Fuoma yaa gobidi yi, li balimaama kaa go die yi. **19** To, o nisaalo gbannandi tuona doagidi, lani n tie mi conconma buoli kuli, ti joagindi leni ti cagindi. **20** I boli hoadima leni u joagibidiu lingima, ti yibalindi leni li koanli leni li nunponli, li pabenli leni mi niamma yantiali, leni mi paadima. **21** Leni li nunponbiadili, leni li dajogaadili leni mi tugipaima leni yaala n naani leni la kuli. N go tuodi ki waani yi nani min den kpa waani yi maama, ke yaaba n tiendi laa bonjogindii buolu kan kua U Tienu diema nni. **22** Ama U Tienu Fuoma n baa luoni yaa bonluonkaala tie: Mi buama, li pamanli, mi yanduanma, li juunli, mi hamma, ti bulicindi, ti dugidi, mi dingima leni li yukubili. **23** Li balimaama naa koani leni laa bonla. **24** Yaaba n tie Kilisiti yaaba joani ti gbannandi leni ti yantiana leni ti bonbuakaala kuli li dapoanpoanli po. **25** U Tienu Fuoma ya teni ke ti fo, tin go yaa cuoni kelima o yaapo. **26** Tin da kpiagidi ti yula, ki da Jundi tiyaba li mutuoli, ki dapia li nunponbiadili tiyaba po.

6 N kpiiba, bi ya pigini o nilo ke o tiendi ti tuonbiadi, yi siiga U Tienu Fuoma n gobidi yaaba n pegidi ki guani o leni mi dingima. Fangi a yuli ke a mo n da ti kua mi tulinma nni. **2** Yaa todi mani yiyaba leni yin tugi ya tuga, yeni yi baa tiendi Kilisiti balimaama n bili yaala. **3** O nilo ya tema ke o tie bonmoanla, kaa tie pu, o boandi o yuli. **4** Yua kuli n biigi o tuona oba. Lanwani o yaa baa jigini o yuli lipo, li kan ya tie ke o cie o lieba ka. **5** Kelima yua kuli baa tugi o tugiceli wani oba. **6** Ban bangi yua U Tienu maama n boagidi wan pia yaala kuli leni yua n bangi o. **7** Yin da boandi mani yi yula, oba kan fidi ki Juadi U Tienu O nilo baa yendi wan buli yaale. **8** Yua n buli o gbannandi bonbuakaala po, baa yendi o gbannandi bonbuakaala po mi bodima. Yua n buli U Tienu Fuoma n bua yaala, baa yendi U Tienu Fuoma po yaa mialai n kan gbeni. (*aiōnios g166*) **9** Tin da coagi leni a tuonhama tienma, kelima ti yaa cedi, u yogunu ya ti pundi ti baa baa ti panpaani. **10** Lanwani tin baa u sanu ya yogunu kuli, tin yaa hanbidi bi niba kuli po, ki yaa hanbidi ti kpiiba li dandanli yaaba po ki cie. **11** Diidi ki la mani min diani yipo ya diani leni n nuceli n gbengi maama. **12** Yaaba n bua bi niba n yaa kpiagidi ba kuli tigini yi ke yin kua ku koanciagu, ke bi niba n da wangi ba fala kelima Kilisiti dapoanpoanli po. **13** Baa bani yaaba n kua ku koanciagu, baa tiendi li balimaama n bili yaala. Ama bi nan bua ke yinba n kua ku koanciagu ke ban baa ki kpiagi bi yula kelima yaala n tieni yi gbannandi nni yaapo. **14** Ama mini, n kan tuo ki kpiagi n yuli bontoala kuli po, kali ti Diedo Jesu Kilisiti dapoanpoanli. Kilisiti n den kpe li dapoanpoanli po yeni,

handuna bonla kuli tie npo nani li kpe, n moko tie nani n kpe handuna bonla kuli po yemi. **15** Kelima yaala n pia mayuli naa tie ki kua, ku koanciagu bi ki da kua ka, laa tie liba, kali ki yaa tie tagipanma. **16** Yaaba n tuo ki hoa laa maama kuli, U Tienu baa pa ba mi yanduanma ki go gbadi bi nihima, leni U Tienu nibuolu Isaleleyaaba. **17** Moala liiga oba kuli n da go yagi n yama, kelima n pia Kilisiti maalima n gbannandi nni. **18** N kpiiba, ti Diedo J esu Kilisiti ya hanbili n yaa ye leni yi. Amina.

Efesa

1 Mini Polo, Jesu kilisiti tondo kelima U Tieu yanbuama po, n diani li tili ki fuondi yinba yaaba n tie bi nigagidiganba leni bi nidugikaaba ki ye Efesa. **2** Ti ba U Tieu leni ti diedo Jesu kilisiti yjanbili leni o yanduanma n ya ye leni yi. **3** Tin pagi U Tieu yua n tie ba, ti diedo Jesu kilisiti ya ba. Wani n seligi ti U Tieu fuoma sela buoli kuli kilisiti nni tonpoli po. **4** U Tieu den tuodi ki ki gandi ti kilisiti nni yjali ke yanduna daa tagi, ke tin yaa tie yaaba n gagidi ki yjani, kaa pia tagiliba kuli o nuntualo. o buama yaapo, **5** o den tuodi ki bili ke tin ba mu bimoanmu bali kelima Jesu kilisiti yaapo. O yanbuama leni o yanjangili yaapo yo ke o den tieni yeni. **6** Lanwani tin ya paki o yjanbili yaali n pia ti kpiagidi, wan puni ti yaali kelima o bijabuadiga po. **7** O yaa niinne ke ti ba mi daafaabima kelima o soama yaapo leni ti tuonbiadi sugili nani o yjanbili n yaba maama po. **8** U Tieu den jiini laa yjanbili tipo ke li yaba ki puni ti mi yanfuoma leni mi bandima kuli. **9** O den doagidi tipo mi yanduanma bondoaginkaala wan den tuodi ki bili ya yanjangiranli kilisiti nni. **10** Lani n tie ke u yogunu ya pundi wan taani li bonla kuli, yaala n ye tanpoli po leni yaala n ye yanduna nni kuli ke likuli n tua yenma, ke kilisiti n ya die likuli. **11** Li tie wani kilisiti ya niinne ke ti tua bi faajieba. U Tieu den tieni li bonla kuli nani wan den kpa jagi ki bili maama. O den gandi ki gagidi ti ke tin tua o yaaba. **12** O den tieni yeni ke tinba yaaba n den kpa bili ti suginma kilisiti nni n yaa pagi o. **13** Yi moko n den gbadji i moamoani maama lani n tie o laabaalijamo n cuani ya tindima. Yi den tuo ki daani kilisiti, o yaa nii nne ke U Tieu den tieni yipo mi maalima, lani n tie o fuoma yua wan den niani u ñoanianu ke o baa pa ti yua. **14** U Tieu fuoma yua yeni tie tipo mi maalima U Tieu diema yjalimani po, yaala n doagidi ke U Tieu ba faabi ti cain ke tin ya pagi o kpiagidi. **15** Li tie lanyaapo ke mini moko n den gbadji ke bi maadi yi dandanli o diedo po maama leni yi buama bi nigagidjanba po, **16** n tuondi U Tieu yipo kaa cedi ki taagi yikuli yela n jaadi nni. **17** Ti diedo Jesu kilisiti Tieu, wani baa yua n pia ti kpiagidi n teni o fuoma yua n yendi yi yantiana ki go doagidi yipo U Tieu yin bandi o moamoani. **18** N go miadi o ke wan yendi yi yantiana nuni ke yin fidi ki bandi yaa suginma n tuugi leni o yiinu, leni wan bili bi nigagidjanba po ya yjalimani ke yi pia ti kpiagidi. **19** N go miadi o ke yin bandi o paaciamu yu n tuuni tinba yaaba n dugi po ya niinni n yaba yjali ke li yaba maama, **20** o paaciamu yu n tuuni ti niinni yeni tie wan den soani leni yu ki fiini kilisiti bi tinkpiba siiga ke o go ye ki fo, ki kaani o jienu tanpoli po. **21** Wani kilisiti ka lankani ki die mi diema danba leni li bali danba, bi paatieba leni bi diediba kuli, o yeli cie a yela kuli ya yogunu n tie na leni ya yogunu n ba ti cua kuli. (aiōn g165) **22** U Tieu bili li bonla kuli wani kilisiti taana tiipo ke o die la, ki go teni ke o tie wan yini yaabakuli yudanciamo. **23** Kilisiti n yini yaaa yeni tie o gbannandi, ki tie o yedagidikaama wani yua n dagidi bi kuli po, li bonla kuli nni.

2 Mi kpiama yi den tie yaaba n kpe kelima yi tagili leni yi tuonbiadi po. **2** laayogunu yi den yjua yjanduna yema sanbiadi, leni mi fawaama nni paaciamu bado, yua yaa yantiali n tuuni yaaba n yiedi U Tieu pala nni. (aiōn g165) **3** Ti kuli den kpa tie yeni ki tiendi nani laa niba n tiendi maama moala, ki yjua ti gbannandi bon buakaala, ki tiendi ti gbannandi leni ti yantiana nbua yaala kuli. Ti den mali ki tie U Tieu pali n be yaaba yaapo nani bi nisaali kuli yeni. **4** Ama U Tieu ninjigbadima yaba o bua ti yjali boncianla. **5** Lanyaapo tin den tie bi tinkpiba kelima ti tagili po, o den puni ti li miali leni kilisiti, li tie kelima yjanbili paabu yaapo ke yi tindi. **6** O taani ki fiini ti leni kilisiti ki duoni ki kaani ti leni o tanpoli diema nni, wani Jesu kilisiti ya niinni. **7** O den tieni lankuli ki baa doagidi o yjanbili n yaba kaa pia biana maama yjali yaa yogunu n baa cua, kelima o yjanma tipo Jesu kiliti nni. (aiōn g165) **8** Li tie li yjanbili paabu yaapo ke yi tindi, yi baa la kelima li dandanli yaapo, laa yjani yi yaa kani, li tie U Tieu paabu. **9** Laa tie a tuona po ba waamu ke oba kuli n da kpiagi o yuli lipo. **10** Ti tie U Tieu nu tuonli, o tagi ti Jesu kiliti nni ke tin yaa tiendi a tuonhama, wan den tuodi ki jagi ke tin ya tuuni ya. **11** Yin tiadi mani line, yi den mali ki tie nilanba, ban yi yaaba a junga kelima bi niba n tieni bi yaala den yini yi a jifola, **12** laayogunu yi den foagi leni kilisiti, yii den pia liba Isalele buolu yaaba diema nni. Yi den tie canba leni U Tieu n den pia ya yjantaado leni Isalele buolu yaaba, yaala n yjua wan den niani ba y ñoanianu. Yi den ye yjanduna ne niinni kaa pia suginma ba kuli, kaa pia yjantaado leni U Tieu. **13** Ama moala Jesu kilisiti nni, yinba yaaba n den kpa ye foagima yeni yi nagini U Tieu kani kelima Jesu kilisiti yaa soama po. **14** Kelima Kilisiti n tie ti yanduanma, o taani nibuoli lie, jufinba leni bi nilanba ke bi tua niboyendu. O den puni o gbannandi ki mudi yaa goanli n den paadi ti leni ti yaba lani n tie ti yibalindi yeni. **15** O den bolini li bali maama leni man den pia yaa kuana kuli ki taa laa nibuoliedi ki tagi nibuoyendu wani oba ya niinni ki tieni mi yanduanma. **16** O den tieni yeni ki baa teni ban mangi leni U Tieu, ki tua niboyendu kelima li dapoanpoanli po, wan den bolini ti yibalindi naami. **17** Wani kilisiti den cua ki wang mi yanduanma yaa laabaalijamo, yinba yaaba n den ye foagima leni yaaba n den ye koama nni. **18** Kelima wani yaapo ti kuli pia u sanu ki baa fidi ki pundi Baa kani, fuoma yenma nni. **19** Lanwani yii go tie nilanba leni canba ka, yi ji tie tanpoli diema yaaba ki ta buolu leni U Tieu nigagidjanba, ki tie U Tieu deni yaaba. **20** Yi tie nani a tanmaakaana yeni, ki bi juani yi ya tanpuuli n tie U Tieu tondiba leni bi sawalipuaba po. Jesu kilisiti wani oba n tie laa tanpuuli tanjigi. **21** O ya niinne ke laa dieli ma bonhanla ki kpedi ki tua U Tieu dieli yaali n gagidi ki yjani opo. **22** Bi juani yi moko o ya niinne ke yi taani ki tie U Tieu yekaanu kelima o fuoma nni.

3 Lanwani, mini Polo yua n tie Jesu kilisiti kadibiga yinba bi nilanba po... **2** Yi gbadji U TINU n tieni n po ya yjanbili ke min boagidili leni yi. **3** Li tie U TIENU doagidima po yo ke yi bandi la bondoaginkaala, nani

min diani yi po maama waamu. 4 yi ya cogi yi ba fidi ki bandi min ga maama ki bandi kilisiti bondoaginkaala. 5 Hali puolipo ya nifima n pendi, U TIENU ki den doagidi bi nisaaliba po laa bondoagindikaala, nani o fuoma n doagidi la o tondiba leni o sawalipuaba yaaba n gagidi o po maama. 6 Laa bondoanginkaala tie line, kelima o laabalijamo po bi nilaniba leni jufiriba taani ki baa U TIENU yanbili; bikuli taa leni biyaba gbananyendi nni ki ba uTIENU ñoanianu. 7 U TIENU den yanbi n po ki puni nni ke min tua o labaalijamo nacemo kelima o paaciamu po 8 Mini yua n tie puoli yua U TIENU nigagidinjanba kuli siiga, n den ba laa yanbili ki baa wangbi nilanba o labaalijamo yua n doagidi kilisiti piama yaama n yaba ki kandi, 9 ki go teni ke n doagi la bi niba kuli po laa bondoanginkaala n ba tie maama U TIENU yua n tagi li bonla kuli, wuoni li bondoanginkaala yeni ñali ya yogini n kpela, (aiõn g165) 10 ki bua moala, kelima kilisiti n yini yaaba po i paaciami danba leni li bali danba yaaba n ye tanpoli po n bandi U TIENU yanfuoma yaama ya buolu n yaba, 11 U TIENU n den jagi ke oba tieni yaala ñali yogunu ke o tienla ki dudi kelima ti diodo Jesu kilisiti yaa po. (aiõn g165) 12 Oya ni nne ke ti fidi ki nagini U TIENU kani leni ti dugidi kelima tin pia ya dandanli opo yaapo. 13 Lanwani n mia yi ke yin da luo li papaali kelima min laadi ya fala yipo, kelima li ba tie yi po kpiagidi. 14 Li tie lani yapo ke n gba baa kani. 15 Diegu kuli baadi ku yeli, nani tanpoli leni ki tinga nni. 16 N mia wani UTIENU wan pa yi nani o kpiagidi piama n yabi maama ke o fuoma n ya ye ki tuuni yi ni nni leni yi paaciami ke tin ya pa ñali li pali tugu nni. 17 ke kilisiti n ya ye yi pala nni kelima li dandanli yaapo, n go mia ke wan pa yin ya pia i jiini leni i tanpuuli mi buama nni ki ya se ke lipa, 18 lani n tie yin fidi ki taani leni bi nigagidinjanba kuli ki bandi wani kilisiti buama n pia, ki foagi, ki ñua, ki kpeli maama, 19 ke yin bandi kilisiti buama yaama n yabi ki pendi ytin ba fidi ki bandi yaala ñali UTIENU yedagidikaama n gbie yi pala nni. 20 UTIENU yua n fidi ki tienidi yaala n yaba ki pendi tin miadi o yaala leni tin tia yaala kuli ñali ke li kandi kelima o paacamu yu n tuuni ti ni nni yaapo. 21 Wan ya baadi ti kpiagidi kilisiti n yini yaaba siiga leni Jesu kilisiti yaapo ñali nifima ki tuu nifima ñali ya yogunu kuli. (aiõn g165)

4 N tundi yi mini yua n tie ki kadibiga o Diodo nni, ke yin ya cuoni ki tiegi U TIENU n yini yi ya yiinu nni. 2 yin ya ye leni yi yaba leni li yumiinli, mi dingima leni li juunli ki ya todii yi yaba leni mi buamoanma. 3 Yin paagi yiba ki kubi mi fuoma taanyenma yaama n tuugi leni mi yanduanma. 4 Gbananyendi bebe n ye, mi fuoma moko tie bonyenma, yeni moko suginyenma n ye U TIENU n den yini yaama ya po. 5 o Diodo yendo bebe n ye, li dandanli tie bonyenli, mi batismoa mo tie bonyenma; 6 TIENYENDUbebe n ye yua n tie BAA tikuli po, ki die li bonla kuli ki ye tikuli siiga, ki go ye tikuli ni nni. 7 Ama ti siiga yuakuli den baa li yanbili paabu nani kilisiti n puni yuakuli maama. 8 Li tie lani yapo ke li yedi: wan den doni tanpoli, o den taa a kadibila, ki go puni bi nisaaliba bu paabu. 9 Lanwani be n tie: o doni

ñali tanpoli? li bua ki yedi ke o den kpa jiidi hali ki tinga tiipo. 10 Wan yua n den jiidi yeni tie yua n den doni ki pemdi ñali tanpoli, ki ba gbieni li bonla kuli. 11 O puni bi tianba ke ban ya tie tondiba, bi tianba nani sawalipuaba, bi tianba nani o labaalijamo wangikaaba, bi tianba bi yankpaaba leni bi bangikaaba. 12 O den tieni yeni ki bua ki ya yanbidi o nigagidikaaba po cain, ki boginiba ban ya tuuni ki teni wani kilisiti gbanandi n ya kpedi ki pugidi, 13 ñali tikuli n baa ya taanyenma n ye li dandanli nni, leni U TIENU bijua ya bandima, ki tie yaaba n kpedi ki dagidi cain nani kilisiti n dagidi cain maama. 14 Lanwani ke tin da tie nani a biwaala yeni ki lengidi kelima bi niba nunfanbiadibu leni bi boandi n kpendi nni ya bangima po, 15 ama ti ya maadi i moamoani leni mi buama ti baa yabidi ki pugidi li bonla kuli nni, kilisiti nni wani yua n tie li yuli. 16 Li tie o ya todima po yo, ke ti gbanandi taa ki tuugi yenma, kelima ti tuga kuli kubi ti ke li pa bojanla. yeni yaapo ti kpedi kelima gbananbuolu kuli yuuni u tuonli nani lan punidi maama, ki yanbidi tiba mi buama nni. 17 Lanwani min yedi yi yaala leni min kadi ki waani yi yaala o diodo nni tie: ke yin da go cuoni nani bi nilanba n cuoni ya sani nni, bani yaaba n jua bi yantiana yaa n tie fanma fanma yeni. 18 Bi pia ya yama n biigi, ki tie canba U TIENU miali po kelima ya yanpiima n ye bi ni nni leni bi pajuaga po. 19 Ba go bani i fe n tie yaala ki puuni bi yula mi conconma po ki baa tiendi ti joagindi buoli kuli ke li tuugi leni mi ligibuadiadima. 20 Ama yinba wani, yii den bandi kilisiti yeni ka; 21 yi den gbadu o maama, bi den bangi yinba yaaba n daani ya moamoani n ye JESU nni, 22 lani n tie ke yin da go tie nani yin den kpa tie maama, ama yuakuli n landi o tagikpelu nani li liadili yeni, o yanbuadiadima n den biidi yu. 23 Yin baa mani li yantiapanli mi fuoma nni; 24 yin la mani u tagipaanu yu n tagi nani U TIENU n bua maama, ki jua i moamoani n kpendi nni ya teginma leni ya gagidinjanbima. 25 Lani yapo, yin cedi mani mi faama, ke yi siiga yuakuli n ya maadi o nisaalilie o moamoani, kelima tikuli tie gbananyendi yaaba. 26 Yi pala ya fii, yin da tieni ti tuonbiadi; ki da tuo ki yenga nkua ke yi pala ki jiidi. 27 Yin da pa sutaani u kaanu yi pala nni. 28 Yua n den su n da go go su; ama wan ya tuuni li tuonli ke li ñani ke wan fidi ki pa a luada ban bua yaala. 29 Mabiadima ba kuli n da ña yi noana nni, ama li ya ba tuo, yin ya maadi ya maama n ñani ki ba cuoni mi findima leni li seli yaaba n gbadima kuli po. 30 Yin da biidi U TIENU fuoma yua pali nni wan yua n tie yi po mi maalima ki doagidi ke yi dafaabima nagini. 31 Yin cedi mani li mutuoli, ki nanga, li pabierli, ku fuugu, ku tuotabigu, leni mi biabidima buolu kuli n ña yi siiga. 32 Yin ya mani leni yi yaba ki gba yi yaba po mi niñima, ki puuni yi yaba sugili, nani U TIENU n den tieni yi po sugili kelima kilisiti nni po maama.

5 Lanwani yin ya jua mani U Tienu fuuli nani o bibuadimu yeni. 2 Yin ya ye leni yaba leni mi buama nani Kilisiti n den bua ti maama yeni ki puni o yuli U Tienu ki tua yaa paabu leni ya padili ya nuulu n mani. 3 Yin da tuo mi conconma maama leni majoagindi buolu ba kuli bi mi ligibuama maama n ña yi siiga ba

waamu, kelima laa dagidi yinba bi nigagidiyanba po. **4** Yin yaa kubi mani yi yula yi maama nni ki da maadi mi cacaginiamaama leni mi gaadi maama leni o faajibido kuli. Ama yin yaa tuondi mani U Tieu. **5** Yin bandi mani ke ba niyendo yua n tie mi conconma daano leni yua n tiendi ti joagindi leni yua n bua i ligi ke li tie opo nani i buli yoadima yeni, kari ba U Tieu leni Kilisiti diema yjaliman. **6** Oba kuli n da boandi yi leni mi mafanma. Li tie lani yaa po yo ke U Tieu pabienli baa cua yaaba n yie o kuli po. **7** Lani yaapo yin da pia yantaado ba kuli leni ba. **8** Yi den kpa ye li biigili nni moala yi tie mi yenma O diedo nni, ya cuoni mani nani mi yenma bila yeni. **9** Kelima mi yenma n ba luoni yaa bonluonkaala tie li yanbili; mi yjanma, mi teginma leni i moamoani. **10** Yin biigi ki bandi yaala n baa mani O diedo po, **11** ki da pia yantaado ba kuli leni li biigili tuona, yaa n kaa pia fuoma, ama yin waani ke a bia. **12** Kelima li pia ife, ba ki maadi ban tiendi yaala yasili nni. **13** Bi ya doagidi laa niba n tieni ya bonbiadila mi yenma nni, mi yenma baa doagidi lan bia maama kelima mi yenma doagidi li bonla kuli. **14** Lani yaapo ke li yedi yjan fundi fini yua n goa, yjan fii bi tinkpiba siiga. Kilisiti baa yendi apo. **15** Lani yaapo, yin fangi mani yi yula leni yi tagi n tie maama. yin da tie nani bi yanluodanba, ama yin yaa tie nani bi yanfodanba yeni. **16** Yin da u yogunu kelima yaa dana n tie na bia. **17** Lani yaapo yin da tie yanluodanba yin ya fani mani ki moandi ki bandi o diedo yanbuama. **18** Yin da ño mi daama ki gaadi, li baa teni yin joagini ama yin yaa gbie leni U Tieu Fuama yua. **19** Lani, yi baa maadi leni yi yaba ki togidi Pisominba leni yaa yani n pagi U Tieu, leni U Tieu fuoma yua n gobidi yi ke yi yiini ya yani. Yaa yiini mani ki pagi O diedo leni yi pala kuli. **20** Yaa tuondi mani U Tieu yua n tie Baa yogunu kuli li bonla kuli po ti diedo Jesu kilisiti yeli po. **21** Yin ya miindi mani yi yula yi yaba kani kelima yin pia Kilisiti po yaa fangili yaapo. **22** Yinba bi puoba, yua kuli n yaa miindi o yuli o calo kani nani wan miidi o yuli O diedo kani maama. **23** Kelima o joa tie opua yudaano nani kilisiti n tie wan yini yaaba yudaano maama yaaba n tie o gbannandi wani n tie bi candaano. **24** Nani kilisiti n yini yaaba n miindi bi yula O diedo kani maama, li pundi ke bi puoba n yaa miindi bi yula bi ciaba kani li bonla kuli nni. **25** Yinba bi jaba yua kuli n yaa bua opua nani Kilisiti n den bua wan yini yaaba maama ki puni o yuli ki kpe bi po. **26** O den tieni yeni ki baa ñuudi ki ñanbi ba leni mi ñima leni U Tieu maama, **27** ki teni ban pundi ki sedi o kani ki pia ti kpiagidi kaa pia joagindiba leni golimaba leni yaala n gundi kuli. Ama ban gagidi ki yaa ñani cain kaa pia ban baa fidi ki kuli leni yaala. **28** Li pundi ke bi podanba moko n yaa bua bi puoba nani ban bua bi yula maama yeni. Yua n bua opua kuli bua o yuli. **29** Kelima oba naa nani o gbannanda, ama o dindi ti, ki kubi ti, nani kilisiti moko n kubi wan yini yaaba maama. **30** Kelima ti mo tie o yaa gbannandi buolu yo. **31** Li diani: li tie lani yaapo ke o joa baa ña leni o naa kani ki loli o yuli leni opua ban niba lie yeni n tua gbannanyendi. **32** Line n tie yaa bondoaginkaala n yaba n maadi laa maama Kilisiti leni wan yini yaaba yaa po yo. **33** Li mayuli yinba yaa po tie

ke joa kuli n yaa bua opua nani wan bua o yuli maama, pua kuli mo n yaa fangi o calo.

6 A bila yin tuo mani yi danba maama kelima o diedo bua lane lani n go tiegi mo. **2** Han kpiagi a ba leni a na, lani n tie ya balimakpiama n yegi leni u ñoanianu, **3** laa ñoanianu mo tie: a baa ye leni li pamanli, a miali dana mo n go foagidi ki tinga nni. **4** Yinba bi baanba mo yin da mabindi yi bila yjali ki fiini bi pala. Ama yin wubi ba, ki tundi ba, ki gobidi ba nani o diedo n bua maama. **5** Yinba bi tuonsoanba yin tuo ki yaa ñua yin pia ya canbaanba ti gbannandi nni n yedi yaala leni i jeje leni mi dinginma nani yi pala n dungi kilisiti nuntual maama yeni. **6** yin da tiedi yeni ban nua yi ya yogunu bebe ka, nani yi bua ki ya mangidi bi nisaaliba ya pala yeni. Ama kelima yi tie kilisiti naacenba yin kuani yi yama lienni ki yaa tiedi U Tieu yanbuama. **7** Yin ya tuuni mani bipo leni li pamanli kelima yi tuuni o diedo po yo laa tie nusaalo po ka. **8** Yi bani ke nilo kuli baa ba o diedo kani wan den soani yaa tuonjanli ya panpaani yeni wan tie naacemo bi wan die o yuli. **9** Yinba canbaanba mo yin ya tiendi yeni yi naacenba po. Yin da fu leni ba, kelima yi bani ke yinba leni bani kuli pia canbaanyendo tanpoli po yua n tiendi gagidima bi niba leni bi yaba siiga. **10** N majuodi kaama n tie na: yin yaa baadi mani yi fidu o diedo nni wani yua n tie u paaciamu qiali. **11** Yin bobo mani U Tieu n puni yi ya toatiadi kuli lani n tie yin fidi ki sedi lan yaa pa ki yie Sutaani nunfanbiadibu kuli po. **12** Kelima tii koani leni ti gbannandi leni mi soama ka, ama ti koani leni li bali danba, bi tie cicibiada ki tie li biigili tuonsoanba ki ye mi fawaama nni. **(aiõn g165)** **13** Lani yaapo, yin taa U Tieu toatiadi kuli, ki fidi ki paadi ya dana n bia kuli ki yaa se mi paadima nni. **14** Lanwani ya se mani ke li pa: yin ya ñaagi i moamoani nani ku gbanñagidigu yeni, yin yaa la mi teginma nani ti kudi liadiga yeni. **15** Yin pili li yankuali nani ti cacaadi yeni mi yanduanma laabaalijamo wangima po. **16** Yin go ta li dandanli nani ku gbankoandigu yeni ki yaa muubi yogunu kuli, ke yin fidi ki gbindi o biado n toa yi yaa mupiemi. **17** Yin ya ciibi mani mi faabima kusanal leni mi fuoma jugisiega yaaga n tie U Tieu maama. **18** Mi fuoma n teni yin yaa jaandi yogunu kuli, ki yaa tiendi jaandi buoli kuli leni bu miabu. Yin ya pia li moandili ki se ke li pa boncianla, ki jaandi bi nigagidiyanba kuli po. **19** Yin yaa jaandi mani npo, ke ya yogunu ke n yaadi n ñoabu kuli min fidi ki doagidi o laabaalijamo bondoanginkaala leni li papaali. **20** Mini yua n tie o laabaalijamo tondo ban lolli yua li kadidieli nni. Yin yaa miadi o mani ke min fidi ki yaa wangi o laabaalijamo yeni leni li papaali nani lan pundi min yaa wangi o maama. **21** Lan baa ga maama yi moko n bandi min ye maama leni min tiendi yaala kuli, ti kpibuoado Tikika yua n tiegi ki go tie o laabaalijamo naacendugikoa ba waani leni laa bonla kuli. **22** N soani o yi kani lani yaapo bebe, ke yin bandi ti yema n tie maama ke wani mo n paagi yi pala. **23** U Tieu yua n tie Baa leni O Diedo Jesu Kilisiti n pa ti kpiiba mi yanduanma leni mi buama leni li dandanli. **24** Li yjanbili n yaa ye leni yaaba n bua ti Diedo Jesu Kilisiti ya buama n kan lebidi yjali abada.

Philip

1 Filipa yaaba. Mini Polo leni Timote, Jesu Kilisiti naacenba, n diani yipo li tili, yinba yaaba n tie bi nigagihanba Jesu Kilisiti nni ki ye Filipa dogu nni leni yi nitaanli yudanba leni yi todikaaba kuli. **2** Ti Baa U Tienu leni ti diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **3** N tuondi U Tienu min tiadi yipo ya yogunu kuli. **4** Min jaandi yikuli po ya yogunu kuli, n jaandi leni li pamanli. **5** Kelima yin taa leni nni ki todii nni o laabaalihamo wangima po maama, ki cili yin den gbadi o ya daali ki pundi hali moala. **6** N daani ki go bani cain ke yua n cili laa tuonhanli yi niinni baa tuuni li hali lin gbeni Jesu Kilisiti guacuama daali. **7** Li pundi min ya tiadi yikuli po kelima n kubi yikuli n pali nni. Min ye kadi nni leni min maadi ki ga o laabaalihamo **8** o ki teni ke o se ki pa, yikuli taani leni nni ki baadi min baadi ya hanbili U Tienu kani. U Tienu tie npo seedi ke n bua yikuli leni Jesu Kilisiti ya buamoanma. **9** Min miadi U Tienu yipo yaala n jaandi nni tie ke yi buama n yaa yabidi ki pugidi leni mi bandima leni mi yafuomoanma, **10** ke yin bandi ki gagidi ki gandi yaala n hani ki cie. Lani n baa teni yin ya hani cain ki naa pia ban baa fidi ki tabi yi leni yaala Kilisiti guacuama daali. **11** Yeni yi baa ya tuuni mi tegimma tuona yaa]ni Jesu Kilisiti kani lan tua ti kpiagidi leni ti pagidi U Tinu po. **12** N kpiiba, n bua yin bandi line, yaala n den cua npo teni ke o laabaalihamo wangima suagi liiga. **13** Moamoani li doagidi yaa minteeda n gu o bado diegu kuli leni nitoaba kuli po ke n lo li kadidieli nni kelima Kilisiti yaapo. **14** N kado teni ke ti kpiiba boacianla dugi o Diedo po ki cie, ki go paagi bi pala ki wang U Tienu maama kaa go jie. **15** Li tie moamoani ke bi siiga tianba wang Kilisiti laabaalihamo kelima bi pia n po li nunponli ki bua ki cie nni. Ama bi tianba mo li wang o leni li yantiahane. **16** Bine wang o laabaalihamo kelima bi bua nni ki bani ke n ye ne kelima U Tienu gandi nni ke min maadi ki ga o laabaalihamo ki doagidi ke o tie moamoani. **17** Bine mo wang o ki bua ki cie nni, bi yati ana naa hani, bi tema ke bi ya tieni yeni li baa pugini n fala li kadidieli nni. **18** Likuli tie npo yenma. Baa lan tie maama kuli, bi ya wang o leni mi tuonanma bi ban wang o leni li yantiamoanli, bi wang Kilisiti laabaalihamo. N mangi n pali lipo ki go baa mangidi li ki pugidi. **19** Kelima n bani ke likuli baa juodi ki tua n tindima yaapo kelima yin jaandi ki miadi npo maama leni Jesu Kilisiti Fuoma todima yaapo. **20** Nani min bua ki go sugini maama tie ke n kan la i fe liba kuli po. Ama nani lan den kpa tie maama, li go tie yene moala. N sugini ke Kilisiti baa ba ti kpiagidi n miali yema nni kuli, li ya tie ke n baa kpe leni n ya baa ye kuli. **21** Kelima mini yaapo Kilisiti tie n miali, mi kuuma mo tie npo Juadi. **22** Ama, li yaa tie ke li hani min tuuni ya tuonli yaapo ke min yaa ye n gbannandi nni mii bani min baa gandi yaala. **23** Laa bonliedila miabi nni. N bua ki gedi ki ban yaa ye leni Kilisiti, lani n cie npo hali boncianla. **24** Ama yi mo ya todima po, min ya ye ki fo cie. **25** N daani ki go bani ke n baa fo ki ye leni yikuli, ke yin fidi ki ya suagi liiga ki go pia li pamanli li dandanli nni. **26** Yeni,

n guacuama yikani go baa teni yin baa yaa pamanli n yaba Jesu Kilisiti nni. **27** Lanwani bonyenla tugi li yuli, lani n tie yi tagi n yaa da leni Kilisiti ya laabaalihamo. N ya fidi ki cuu yikani ki laa yi, leni n yaa fidi ki cuu, min ya gba ke yi se bonhanla ki pia yantiayenli, ki moa o laabaalihamo n cuani ya dandanli ya muali. **28** Yin da cedi yi koagirkaaba n jieni yi baa waamu. Lani n tie bipo seedi ke bi baa bodi, ama li tie yinba yaapo seedi yi tindima yaapo. Laa bonla Jani U Tienu ya kani. **29** Kelima U Tienu n tieni yipo yaa hanbili yeni, laa tie ke yi daani Kilisiti bebe ka, ama yin go ya laadi opo fala moko. **30** Yi moko taa leni nni ki moa yin den laa ke n moa ya muali ki go gbadi moala ke n baa moa.

2 Yi yema Kilisiti nni teni ke yi pia u fidu. O buama mo puni yi li papaali. Yi pia mi yanduanma leni o Fuoma. Yi pia li paddingili leni mi nihigbadima yi yaba po. **2** Lanwani, yin mangi n pali hali lan yabidi ki ya pia yantiayenli leni yi yaba. **3** Yin da tieni liba kuli leni mi paadima yantiali, yaaka ya kpiagidi n tie fanma fanma po, ama li yumiinli n teni yin ya nua yi yaba ke bi cie yi. **4** Oba kuli n da lingi o yuceli po hamu bebe ka, ama yua kuli n ya lingi o lieba hamu moko. **5** Yin yaa pia mani Jesu Kilisiti n den pia ya yantiali. **6** O den tie U Tienu n tie maama. Baa ke o den tie yenma leni U Tienu, waa den sua ke li tie wan baa fie yaala leni u paalu. **7** Ama o den landi laa kpiagidi kuli o yama po ki taa o naacemo n tie maama ki lani, ki tua nani bi nisaaliba kuli tie maama yeni, **8** wan den tua nisaalo ki tie nani bi nisaaliba n tie maama, o go den wadi o yuli ki tuo ki tiendi U Tienu yanbuama ki pundi hali mi kuuma. Baa hali li dapoanoanli ya kuuma. **9** Li tie lani yaapo ke U Tienu mo jigini o hali boncianla ki puni o ya yeli n cie a yela kuli, **10** ke dunli kuli baa gbaani Jesu yeli po tanpoli po leni ki tinga po leni ki tinga tiipo kuli. **11** Ke nilo mo kuli n tuo ke Jesu Kilisiti n tie o Diedo U Tienu yua n tie Baa yaa kpiagidi yaapo. **12** Lanwani n buakaaba, nani yin den tuo ki tiendi min yedi yi yaala min den ye leni yi yaa yogunu kuli maama, moala min kaa go ye leni yi yeni, yin go ya tiendi yeni ki pugidi. **13** Yin ya moandi leni li fangili leni mi digibima ki ya tuuni yi tindima po. Kelima U Tienu baa teni yin bua ki go fidi ki tieni nani o yanjagihanli n tie maama. **14** Yin tiendi yaala kuli, ya tiendi mani la ki na a yenbidi ki da nia mo. Yeni n tie yin yaa hani cain ki pia li papienli, ki tie U Tienu bila ban kan fidi ki tabi yaaba leni liba kuli moala na niba yaaba n joagini ki go **15** bia siiga. Yin ya yieni mani nani i fantankaani yeni handuna yaaba, ki wang ba li miali maama. Yi ya tiendi yeni li baa tie npo ti jigidi Kilis **16** iti guacuama daali, kelima li baa doagidi ke mii den tiini mi nuama fanma fanma, kaa tuuni fanma fanma mo. **17** Baa li ya tie ke n soama baa wuli ki tua nani li jincabili yeni yi dandanli tuonli padili po, n baa mangidi n pali lipo, n go baa mangidi n pali leni yikuli. **18** Yi mo n mangi n pali lipo ki taani leni nni n ya pamanli nni. **19** N sugini o Diedo nni ke li ya pugini waamu, n baa soani Timote yikani, ki baa yi laamaalo lan mangi n pali. **20** Mii pia nitoa yua n taa leni nni ki yagini o yama yi yema

po. **21** Yaaba n sieni kuli kuani bi yama bi hantaaceli nni, baa kuani bi yama Kilisiti ya hantaadi nni **22** Yi kuli bani Timote n doagidi ke o tie nidugikoa maama, ki taa leni nni ki tuuni o laabaalihamo wangikoa tuonl nani ki biga n baa taa ki tuuni leni o baa maama yeni. N ya bandi n maama n **23** baa juodi maama, n sugini ke laa yogunu n baa soani o yikani. N dugi o Diedo po ke minni nba mo **24** ko baa cua yikani ke li kan waagi. **25** N sua ke li tie tiladi min goa ki soani yikani n kpiilo Epafilodita. N tuonsoanlielo leni moamudilie, yin den soani yua n kani ke wan yaa todii nni leni yaala n poadi npo. **26** O den bua hali bonhanla ki la yikuli. Wan den bandi ke yi gbadie o yia, o yama den yagi lipo boncianla. **27** Moamoani, o den yiagi boncianla hali ke li den poadi waamu wan kpe moko. Ama U Tienu den gbadie opo mi nihima, ki go gbadie mini moko yaapo mi nihima, ki teni ke min da go baa pabiiditoali ki pugini. **28** Lanwani kelima o Diedo po, yin ga mani o cangu bonhanla leni li pamancianli, ki go yaa jigindi laa nibuolu. **29** O den luni o miali ki tuuni Kilisiti tuonli hali ki nagini mi kuuma. **30** O den bua ki todii nni yin bi baa todii nni ya todima ki naa ye nkani.

3 N kpiiba, n majuodikaama tie mine: Yin yaa mangidi mani yi pala o Diedo nni. Laa coagini nni min go diani yipo yeni ki pugini, li go baa teni yin yaa se ke li pa. **2** Yin fangi mani yi yula leni yaaba n tie nani i sangbanli yeni leni bi tuonsoabiadiba leni faama koanciagu. **3** Kelima tinba n tie a jungidi-moana yaaba n kpiagidi U Tienu kelima o Fuoma yaa po, ki jigindi ti yula Jesu Kilisiti nni, ki naa bili ti dugidi ti gbannandi nni. **4** Ama mini moko n bi baa fidi ki pili n dugidi ti gbannandi nni ki cie. Kelima bi den kuani nni ku koanciagu ke n pia dana nni. N tie Isalele yua, Benjamina buolu, ki tie Ebilu, ke n yaajanba kuli tie **E 5** bilunba. Yaala n tie li balimaama po, n den tie Falisiensi. **6** Yaala n tie n yankualli po, n den wangi Kilisiti nitaana fala. Yaala n tie ya tegimina n hua li balimaama kubima po, bi kan den fidi ki tabi nni leni liba kuli. **7** Ama min den nua yaala ke li tie npo bonmoanla yeni kuli, n ji nua likuli ke li tie npo bonfanla kelima Kilisiti yaa po **8** Moko, n nua li bonla kuli ke li tie npo nani li bonbodikaala yeni, yaala n tie npo bonmoanla tie: Ki bandi Jesu Kilisiti n Diedo. Kelima ke n yie min pia yaala kuli, ki nua la nani ti baadi yeni, ke min fidi ki baa Kilisiti. Mii go **9** pia n yuli po ya moamoansaali n Jani li balimaama kubima nni, ama ya moamoansaali n baadi kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po. Li tie ya moamoansaali n Jani U **10** Tienu kani ki hua leni li dandanli. Min bua yaala tie min bandi Kilisiti leni o fiima bi tinkpiba siiga paalu, ki go taani leni o o fala nni, ki yaa naani leni o o kuuma nni. Ke mini moko n fidi, lan tie **11** maama kuli ki pundi bi tinkpiba guafima. **12** Laa tie ke moala n baa n panpaani no ka, bi ke n hanbi ki dagidi cain no ka. Ama n suagi ki tiini ke min fidi k **13** i cuo n nuama panpaani, kelima Kilisiti den cuo nni lani yaapo. N kpiiba, mii nua ke n baa i panpaani **14** no ka, n tiendi bonyenla, n sundi yaala n ye n puoli ki moandi ki suagi liiga. Yeni n tiini ki cuubi n nuama juodima, ki baa baa laa panpaani. Lani n tie U Tienu n

yini nni ke min baa ya panpaani tanpoli po Jesu Kilisiti nni. **15** Tinba yaaba n gagidi o Diedo sanhoadima nni kuli n yaa pia laa yantiali buolu. Yi ya pia yantiaitali, lan tie yaala kuli, U Tienu baa yendi yi yama laa bonla po yin bandi ki pugini. Am **16** a tin pundi ya bianu, tin taani yantiaiyenli ki suagi liiga yemna. **17** N kpiiba, yi kuli n ya hua mani n yaa fuuli ki yaa diidi yaaba n hua tin ha yipo yaa bontogidikaala. Kelima niba boncianla ye, min den kpa waani yi yaaba ya maama ki go wangii **18** yi la leni a bubula ke bi tagi doagidi ke bi tie Kilisiti dapoanpoanli yibalinba. Bi juodima baa tie bi bodima. Bi tugidi n die ba. Ban tema ke yaala n tie bipo ti jigidie yeni tie bipo i **19** fe. Bi kuandi bi yama handuna bonla nni bebe. **20** Ama tinba, ti tie tanpoli diema yaaba. Ti gu ke ti candaano Jesu Kilisiti go baa ja lanpo ki cua, **21** ki lebidi ti gbannandi yaadi n tadi kaa go pia kpiagidi, ki teni tin yaa naani leni wani Kilisiti ya gbannandi yaadi n pia ti kpiagiciandi. O baa tieni la kelima o paaciamu po, yuu n teni ke o paani li bonla kuli ki go die la.

4 Lanwani n kpiiba n buakaaba, min bua ki go la yaaba hali bonhanla, yinba yaaba n tie n pamanli leni n kpiagidi, yin yaa se mani ke li pa o Diedo nni yinba n buakaaba. **2** N tundi ki mia Efodi, ki go tundi ki mia Sintika ke ba yaa pia yantiaiyenli o Diedo nni. **3** N go mia fini min dugi yua po, yua n tuuni leni nni ti Diedo tuonli, ke han todii bi poliediba yeni, bani yaaba n den taa leni nni ki moa o laabaalihamo muali. Bani leni Kilema leni nitoaba n tuonsoanlieba yaaba n taa leni nni laa tuonli nni ke bi yela diani li miali tili nni. **4** Yin yaa mangidi mani y pala o Diedo nni yogunu kuli. N go waani yi yeni yaa mangidi mani yi pala. **5** Yi dingima n doagidi bi niba kuli po. O Diedo nagini. **6** Yin da yagi mani yi yama bonlaba kuli po. Ama li bonla kuli yaapo, yin waani U Tienu yin luo yaala ki ya jaandi ki miadi o ki go tuundi o. **7** Lanwani U Tienu ya yanduanma, yaama n pendi o nisaalo bandima kuli, baa guudi yi pala leni yi yantiana kuli Jesu Kilisiti nni. **8** N kpiiba, ya maama n sieni tie mine: Yin ya tia mani yaala n tie moamoani kuli, leni yaala n tiegi kuli, leni yaala nhani kuli, leni bi niba n baa bua yaala ki go faadi la kuli, leni yaala n pia siedihamo kuli, leni yaala n pia ti bulicindi ki pundi bi niba n pagi la kuli. **9** Yin go yaa tiendi mani min den bangi ki go tundi yi yaala, yin den gbadie ke n yedi yaala ki go la ke n tiendi yaala. Lanwani, mi yanduanma Tienu baa ye leni yi. **10** N pali den mangi hali boncianla o Diedo nni, min den laa ke yi goa ki faadi yi buama npo. Moamoani, yi den tiadi npo yogunu kuli, ama yi daa den baa u sanu ki fidi ki doagidi npo la. Mii maadi yeni kelima n luo b **11** onlabu kuli ka. Kelima n bangi ki bani ki dagini n yema lan tie ya yema buoli kuli nni. N bangi ki yaa ye leni mi luoma, ki go bangi ki yaa pia bo **12** ncianla. N yema n tie maama kuli, leni min ye naankani kuli, n bani ki je ki guo, ki go bani mi koma. N bani ki yaa pia boncianla, bi ki yaa ye leni mi luoma. N fidi li kuli k **13** elima Kilisiti yua n puuni nni li paalu po. **14** Baa yeni yin den taani leni nni ki tugi n fala tugili yeni, yi tieni yaala n hani. Yinba Filipa yaaba bani bonhanla ke min den cili ki wangii o laabaalihamo

ya yogunu, ki Jani Maseduana diema nni, Kilisi **15** ti n yini yaaba kuli siiga yinba bebe n den tiadi min baa baadi yaala leni min go baa landi ya **16** ala, ki tuuni npo bu paabu ki todi nni. Baa min den ye Tesalonika, yi den soani npo bu paabu ke li pundi taalima lie ki baa todi nni min luo yaal **17** a po. Laa tie ke n bua ki yaa baadi bu paabu ka, n bua yin baa ti Juadi bonhanla kelima laa paabu po. **18** N diani yeni ki waani yi ke yin den soani npo yaala kuli pundi n kani ke npia ke li yaba. Min ga yin den soani Epafilodita ke wan teni nni yaala yeni, mii go luo liba kuli. Yi pa **19** abu yeni tie nani yaa tulale yaa nuulu n mani leni U Tienu n gaa ya padili ke li mani opo. N Tienu baa pa yi yin luo yaala kuli, nani o ha **20** limani kpiagidi n tie maama Jesu Kilisiti nni. U Tienu ti Baa n ya pia ti kpiagidi nifiima n tu nifiima. Amina. (aiōn **g165**) **21** Fuondi mani bi nigagidhanba kuli Jesu Kilisiti nni. **22** N kpiiba, yaaba n ye ne leni nni fuondi yi. Bi nigagidhanba yaaba n ye ne kuli fuondi yi, bi siiga yaaba n ye o badiciamo Sesa diegu nni fuondi yi hali bonhanla. **23** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yikuli.

Kolosa Yaaba

1 Mini Polo Jesu Kilisiti tondo kelima U Tienu yanbuama po, leni ti kpiilo Timote n diani li tili, **2** Yinba ti kpiiba yaaba n tie bi nigagidihamba leni bi nidugikaaba ki ye kolosa po yaapo. Ti Baa U Tienu n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **3** Ti tuodi U Tienu yua n tie ti Diedo Jesu kilisiti Baa, ki go jaandi yi po yogunu kuli kaa cedi. **4** Tin den gbadi yi dandanli Jesu kilisiti nni leni yi buama bi nigagidihamba kuli po. **5** Yi baa la kelima U Tienu n bili yi po yaa suginma tanpoli po yaapo, imoamoani maama yaama n tie o laabaalihamo n den kpa cua yi kani ki bangi yi yaama. **6** O ye yi siiga, ki go ye yanduna nni kuli, ki luoni li bonluonkaala ki kpedi ki pugidi, nani yi siiga lan den tie maama, hali yin den gbadi ki go bandi U Tienu hanbili yaa daali. **7** Ki hua leni yin den baa yaa bangima ti kpiibuado leni ti tuonsoanlielo Epaafasa kani, wani yua n tie kilisiti naacen dugikoa yi siiga. **8** O den waani ti U Tienu Fuoma yua n teni ke yi pia yaa buamoanma. **9** Li tie kelima lanyaapo yo, ti moko hali tin gbadi yaa daali, yogunu kuli ti jaandi ke U Tienu n gbieni yi leni o yanbuama bandima, leni mi yanfuoma leni ufanu yaala n yegi leni li dandanli. **10** Ki yaa cuoni ke li dagidi o Diedo po ki go mani opo cain, ki luoni li bonluonkaala atuonhama buoli kuli nni. Ki yaa kpedi ki suagi U Tienu yanbuama nni. **11** Ki yaa pia upaalu li bonla kuli nni kelima O paciamu yu n pia ti kpiagidi yaapo. Lan baa gaa maama yin yaa ye yugunu kuli leni lipamanli leni limoandili leni li juunli. **12** Yaa tuondi mani Baa leni li pamanli, yua n teni ke yi dagidi ki baa yi biinu wani U Tienu n bili ya halimani mi yenma diema nni, o nigagidihamba kuli po. **13** Wani yua n lodi ti li biigili paciamu nni, ki kuani ti, o Bijabuadiga yaa diema nni. **14** O ya niinne ke ti pia mi daafaabima leni ti tuonbiadi sugili. **15** Wani kilisiti tie U Tienu tin ki nua yua yaa nannanli, ki go tie o Bijakpiaga yua n den ye hali ke li ba kuli dala tagi. **16** Kelima o yaa niinne li bonla kuli den tagi, yaala n ye tanpoli leni yaala n ye ki tinga nni kuli, tin nua yaala leni tin kaa nua yaala; yaaba n ka yi bali kali kaani po leni yaaba n tie bi diediba leni bi yudanba leni yaaba npia li bali kuli. Li bonla kuli tie o yaa tagima ki tagi o yaa po. **17** O ye hali ke li bakuli daa ye. Wan n kubi li bonla kuli ke li tuugi ki se bohanla. **18** Wani n tie li jaandielri gbanndi yuli; O tie mi cilima leni onikpialo yua n kpa fii bi tinkpiba siiga lan baa gaa maama wan tua onikpialo li bonla kuli siiga. **19** Kelima U Tienu den bua oyema kuli n yaa ye kilisiti nni cain. **20** O den bua ki tugini leni otagima kuli kelima Jesu soama yaama n den wuli li dapoanpoanli po ke yaala n ye tanpoli po leni yaala n ye ki tinga nni kuli n fidi ki tugini leni wani o Diedo. **21** Yinba yaaba n den tie bi canba leni U Tienu yibalinba kelima yi yantiabiada leni yi tuonbiadi po, **22** moala O guani ki tugini yi leni O kelima O kuuma ti gbanndi nni yaapo U Tienu tieni yeni ke yin fidi ki doagidi O nintuali ki gagidi ki hani cain kaa pia tagiliba kuli kaa pia ban baa kuli yi leni yaala. **23** Li yaa tie ke yi se ke li pa li dandanli nni, kaa lebidi ki ha yin den

baa yaa suginma olaabaalihamo nni, ban waani yua mi tagima kuli. Mini Polo n tua yua yaa tondo. **24** N mangi n pali moala leni min laadi yipo yaa fala. Yaala n den poadi Kilisiti fala nni, n baa ki cebini o n yaa gbanndi nni, o jaandielri po, lini yaali n tie o gbanndi. **25** N tua naacemo kelima U Tienu n puogi nni yaa tuonli yi siiga nni yaapo, ke min fidi ki waani U Tienu maama nani lan pundi maama. Mani n tie yaa bondoaingkaala n den wuo **26** Hali yogunu ya jamaano n pendti kuli po, ki doagidi moala O nigagidihamba po. (aiōn g165) **27** O bua ki teni O nigagidihamba n yaa bani O bondoaingkaala yeni n pia yaa kpiagidi yaala n tie halimani yi nibuoli kuli po. Laa bondoaingkaala tie li ne Kilisiti ya ye yi niinni yi pia ti kpiagidi suginma. **28** Ti wangi wane, ki tundi nilo kuli, ki bogindi nilo kuli leni mi yanfuoma ke o gagidi cain Kilisiti nni. **29** Li tie lani yaapo ke n tuuni, ki moa li mualti leni o yaa fidu yuu n tuuni n niinni leni u paciamu.

2 N bua yin bandi min togidi leni ya toacianbu kelima yi yaapo leni yaaba n ye layodise yaapo leni yaaba n daa laa n nunga ti gbanndi nni kuli yaapo. **2** N tiendi yeni ke ban baa li papaali, ki taani mi buama nni ki baa mi yanfuoma ki fidi ki bandi U Tienu bondoaingkaala yeni lani n tie Kilisiti. **3** Mi yanfuoma leni U Tienu bandima halimani kuli wuo wani Kilisiti yaa niinni. **4** N waani yi laa maama kuli, ke o ba kuli n da boandi yi leni mi mafanima. **5** Kelima baa ke mii ye leni yi n gbanndi nni, n ye leni yi n yantiali nni, ki pia li pamanli leni min nua ke yi dagidi leni yi yaba maama, ke yi dandanli mo se ke li pa Kilisiti nni. **6** Lani wani yin baa ki bandi o Diedo Jesu Kilisiti yeni, yin yaa cuoni mani o yaa niinni. **7** Ki yaa pia ijiini oniinni, ki suagi liiga O sanhoadima nni. Yin go yaa se ke li pa yi dandanli nni nani ban den bangi yi maama. **8** Yin fangi mani yi yula ki da tuo ke oba kuli n cuo yi yama leni omisaalo yanfuoma yaama n hua bi nisaaliba bangima, yaama n tie famma fanma ki boandi ki hua bi nisaaliba danbogida leni handuna paciami ki naa hua Kilisiti. **9** Kelima U Tienu n tie maama kuli ye Kilisiti gbanndi nni ki dagidi. **10** Yi pia li bonla kuli ke li dagidi o yaa niinni, wani yua n tie yi paciami danba kuli liiga yua leni li bali danba kuli yaa yudaano. **11** O yaa niinni, ke yi kua yaa koanciagu n naa tie onisaalo nuu ka, ama ku tie Kilisiti n tieni yaale, lani n tie ke yi landi ti nisaali gbanndi tagibiadu. **12** Bi den taani ki piini yi leni o mi batismi nni ke yi go fii leni o ki ye leni o kelima li dandanli yaapo, leni U Tienu paciamu yuu n den fiini o bi tinkpiba siiga yaapo. **13** Yinba yaaba n den kpe kelima yi tuonbiadi po leni yin kaa den kua koanciagu yi gbanndi nni maama yaapo U Tienu guani ki puni yi limiali kelima Kilisiti yaapo ki go puni ti sugili ti tuonbiadi po. **14** O den boliniyaa tili yaa diani n den buni ki cuo ti ki doagidi tin den yie O mabilikaama maama ki kpaa ki tabini laa tili li dapoanpoanli po ki bolini li. **15** O den dindi mi diema danba leni yi paciami danba bi bala kuli ki doagidi ke o paadi yaa paali n sieni kuli, kelima li dapoanpoanli yaapo. **16** Yin da tuo oba n jia yi buudi kelima yin di ki go nū yaala yaapo, bi lan tie yaa jaandana po kuli, yaaka yi

ŋmapaani jaanma dana, yaaka mi fuodima dana po. 17 Laa bonla kuli den tie yaala n baa cua yaa junjungee ama li bonmoanla liba tie Kilisiti. 18 Yin da tuo nilo ba kuli n fie yi nuama panpaani nani wan baa maama, baa yaaba n kpali ke bi fani ki pia li yumiinli ki jaandi malekinba. Bi puni bi yula li borlekaala po, ki gbengidi bi yula fanma fanma bi gbannandi yantiali po. 19 Baa tuugi leni leni yua n tie li yuli, ti gbannandi kuli n tuugi yenma ki baadi yaala n dagidi yua yaa kani, kelima yi jiini leni atuga po, ki kpedi nani U Tienu npunu ti maama. 20 Yi yaa kpe leni Kilisiti, yi paadi leni handuna maasuagu. Be yaapo ke yi go tuo ke handuna kuana die yi nani yi da tie handuna yaaba yeni? 21 Laa kuana nne: Han da taa, han da leni, han da sii. 22 Naani laa kuana kuli ki tie bonpendikaala, ki hua bi nisaaliba nbili ki bangi bangi yaala bebe ka? 23 A kuana yeni tie nani a pia mi fuoma yeni ki teni ke bi niba gandi ban baa jaandi maamaa, ki go bili bi niba n ya miindi bi yula ki wangbi gbannandi fala. Ama haa pia yaa fidu n baa todi ba, ban paadi bi gbannandi bonbuakaala.

3 Li yaa tie ke yi den fii leni Kilisiti bi tinkpiba siiga, yin yaa lingi mani tanpoli bonla yaala n ye U Tienu jieni Kilisiti n kaa naankani. 2 Ya kuandi mani yi yantiana tanpoli bonla nni, ki da kuandi yi yantiana handuna bonla nni. 3 Kelima yi kpe, yi miali mo wuo leni Kilisiti U Tienu kani. 4 Kilisiti yua n tie yi miali ya go doagidi yaa yogunu, yi moko baa taani ki doagidi leni o ti kpiagi nni. 5 Lanwani yin kpa mani handuna bonbuakabiadila yaala n ye yi niini kuli, lani n tie: Mi conconma, ti cagindi, li bonbuakabiadila leni yaala n joagini yaa buama kuli. 6 Kelima yaaba n yie ki hua laa bonla kuli U Tienu pabienli baa jiidi bipo. 7 Yi moko den tie yene yin den ye ti tuonbiadi nni yaa yogunu, 8 ama moala yin ha mani yaala n tieni kuli: Li pabienli, li mutuoli, mi biadima, u nisugidu leni ti majoagindi buolikuli. 9 Yin da pua mani yi yaba faama, kelima yi landi utagi kpelu leni ubontienkaala kuli. 10 Ki lani u tagipaanu, yu n pandi yogunu kuli mi bandima nni cain nani yua n tagi u n tie maama yeni. 11 Laa tagipaanu nni mi gagidima ki go ye bi niba leni bi yaba siiga, laa pia jufi, laa pia nilamo, laa pia jundigili laa pia jufoli, laa pia yua n cogi, laa pia yua n ki cogi, laa pia yonbo, laa pia yua n die oyuli, Kilisiti n tie li kuli bikuli nni. 12 Lanwani yinba U Tienu nigandikaabawan gagidi ki hanbi yaaba, ke yi tie obuakaaba, yin yaa la mani mi niñingbadima leni mi hanma leni li yumiinli leni mi dingima leni li juunli. 13 Yin moandi ki juuni leni yi yaba, ki ya tiedi yi yaba po sugili. Li ya tie ke nilo bii o lielo po nani Kilisiti n den puni yi sugili maama, yi moko n yaa puuni yi yaba sugili yeni. 14 Yi ya tieni laa bonla kuli ki gbeni, yin la mani mi buama yaama n taani ki loli yi kuli yenma nani lan dagidi maama. 15 Ke Kilisiti inden yini yi yaa yanduanma yaapo, ke yin tua gbannanyendi yeni n diedi yi pala, yin da tie hanwaadanba. 16 Kilisiti maama n yaa die yi siiga cain nani lanpundi maama. Ya bangi mani ki go tundi yi yaba leni mi yanfuomoanma, ki ya yiini U Tienu po li dandanli yani leni yi pala kuli nani li hanbili Fuoma n gobidi yi maama. 17 Yin maadi ya

maama kuli leni yin tiendi yaala kuli, tieni mani li kuli o Diedo Jesu yeli po, ki ya tuondi U Tienu yua n tie Baa kelima wani Jesu yaapo. 18 Bi puoba yin ya miindi mani yula yi ciaba kani, nani lan bili ke yaaba n ye o Diedo nni n ya tiendi maama. 19 Bi podanba ya baa mani yi puoba, ki da tiendi yaala n baa cuani bipo li mutuoli. 20 A bila yin ya tuodi mani yi danbla maama li bornila kuli nni nani lan pundi o Diedo yaaba n yaa tiedi maama. 21 Bi baanba, yin da tiendi yaala n baa fiindi yi bila pala ke bi gbani n da ti wudi li dandanli po. 22 Bi tuonsoanba yin yaa tuodi ki hua yin pia yaa canbaanba ti gbannandi nni maama, yin da tiendi yeni ban nua yi yaa yogunu bebe ka, nani yi baa ki mangi bi nisaaliba yaa pala yeni. Ama yin yaa tiendi yeni yogunu kuli, kelima yi fangi o Diedo. 23 Yin tiendi yaala kuli, yin yaa tiendi leni li yankuali, kelima yi tiendi o Diedo po yo, laa tie bi nisaaliba po ka! 24 Ki yaa bani ke yi baa ba o Diedo kani li faali panpaani. Soani mani Kilisiti o Diedo po. 25 Kelima yua n soani ke laa tiegi o baa ga o kaa teginma panpaani yo! Kelima U Tienu naa tiedi gagidima bi niba leni bi yaba siiga.

4 Canbaanba yin ya tiendi mani yi tuonsoanba po yaala n tiegi ki go dagidi, ki yaa bani ke yi moko pia canba tanpoli po. 2 Yin yaa pia mani li moandili yi jaandi nni, ki yaa se ke li pa ki go yaa tuondi U Tienu. 3 Yin go yaa jaandi mani ti moko yaapo, ke U Tienu n luodi tipo bu buliñoabu o maama po, ke min fidi ki ya wangbi Kilisiti bondoaginkaala, li tie laa maama yaapo yo, ke n ye li kadidieli nni. 4 Ke min fidi ki ya wangima nani lanpundi maama. 5 Yin ya ye leni yaaba n kaa daani leni mi yanfuoma, ki da tuo yin ye leni ba yaa yogunu n bia fanma. 6 Yi maama n ya mani yogunu kuli, yaaba n gbadima po, nani yaa jiema n pia mi yaama ke li dagidi yeni. Li pundi yin ya bani ki guani nilo kuli yaa ma guankaama n dagidi. 7 Tikika ba waani yi n laa baalo kuli. O tie ti kpibuado leni ti todikoa tin dugi yua yaapo leni ti naacenlielo, o Diedo tuonli nni. 8 N soani o yi kani lani yaapo yo, ke wan waani yi tin ye maama. Ki baagi yi mo yaa pala. 9 N soani o leni ti -kpibuado Onesima yua moko n tie ni dugi koa, ki go tie yi siiga yua, bi baa waani yi yaala n tiedi nekanba kuli. 10 Alisitaka yua n ye leni nni li kadidieli nni moko fuondi yi. Banabasa yadiga Maka moko fuondi yi, n den tuodi ki waani yi ke o ya cua yi kani yin ga o cangu bohanla. 11 Jesu ban go yi yua Jusitusa moko fuondi. Bi tie yaaba n kua ku koanciagu siiga yaaba bani bebe n taani ki tuuni leni nni U Tienu diema po, ki go baagidi n pali hali boncianla. 12 Efapafusa yua n tie yi siiga yua ki go tie kilisiti naacemo moko fuondi yi. O moa yipo yogunu kuli ojaandi nni, ki miadi yipo ke yin yaa tie yaaba n dagidi cain, ki bani U Tienu n baa yaala, ki yaa se ke li pa U Tienu sanhoodima nni. 13 N tieni opo siedi ke o tuuni yi po leni li yankuali bonciala. Yinba leni yaaba n ye layodise leni yaaba n ye Iyelapoli kuli. 14 Ti buado logitoli Luka leni Demasa moko fuondi yi. 15 Yin fuondi mani ti kpiiba yaaba n ye layodise po kuli, ki go fuondi ninfa leni yaa jaandieli n ye o diegu nni yaaba kuli. 16 Yi ya cogi li naa tili yin teni ban cogili layodise jaandieli nni moko. Layodise yaaba

moko n soani yipo ban gaa yaa tili yin cogili. **17** Yin yedi ke Alikipa n fangi oyuli leni oDiedo n puogi o yaa tuonli, ki soani ki dudi leni mi teginma. **18** Mini Polo n diani yaa fuondi n tiene leni n yaa nuu ki fuoni yi. Yin yaa tiadi n lolima po. U Tieu yaa hanbili n yaa ye leni yi.

1 Tesalonika

1 POLO, SILASA leni TIMOTE n diani li tili yinba kilisiti nitaanli yaali n ye Tesalonika, ki ye u YIENU yua n tie BAA ni nni leni o Diedo JESU Kilisiti nii nni. u TIENU jnanibili n ya ye leni yi. **2** Ti tuondi u TIENU yogumu kuli yikuli po, ki taagi yi yela ti jaandi nni. **3** Ti tiandi yogunu kuli kaa cedi ti BAA u TIENU kani yi dandanli leni yi buama ti DIEDO JESU KILISITI po n teni ke yi tuuni maama, leni yi suginma n se bojanla maama. **4** Ti bani ti kpiiba u TIENU buakaaba, ke U TIENU n den gandi yi. **5** Kelima tii den wangyi o labaalijamo leni mi maama bebe ka, ama leni u TIENU Fuoma paalu leni ti dugidi leni i moamoani. yi bani tin den ye yi siiga yeni li tie kelima ti den bua yi ḷamu yo. **6** Yi den nojadi tinba leni ti diedo fuuli ki ga u TIENU maama baa o falaciamo siiga leni u TIENU n puuni ya pamanli. **7** Lani yi den tua li bontogidikaala yaaba n dani ki ye Maseduani len Akayi diema kuli po. **8** Kelima u TIENU maama naa den yadi yi kani Maseduani leni Akayi po bebe ka, ama yin pia ya dandanli u TIENU po den yadi i kaani kuli, ḷali ke laa go tie tiladi tin maadi lipo. **9** Kelima bi togidi yi kaani kuli yin den gaa ti cangu maama leni yin den tuo ki nojadi u TIENU yua n fo ki tie i moamoani maama ki ḷa i buli noadima. **10** Moala yi guu ke o Bijoa JESU, wan den fiini yua bi tinkpiba siiga ba ḷa tanpoli ki guani ki cua, wani yua n ba faabi ti leni u TIENU pabienli yaali n kpendi.

2 YI bani yinba yiba, ti kpiiba, ke ti cuama yi siiga naa den tie fanma. **2** Nani tin bani maama, bi den waani ti fala ki go sugidi ti Filipa dogu nni, ama baa yeni ti den dugi ti TIENU po ki wangyi o labaalijamo ba ke bi niba den fii ki se tipo. **3** Tin den tundi yi ya tundi naa den ḷua leni boandi, bi len yantiajaoagindi ba bi leni janbi mo. **4** Ama ti den maadi nani u TIENU n bua tin maadi maama kelima o biigi ti ki sua ke ti dagidi wan piani ti o labaalijamo. Lanwani, tii maadi ki bua ki mangi bi niba pala ka, ama u TIENU yua n bigidi a pala. **5** Yi bani bojanl ke tin den ye yi siiga tii den maadi yipo mi mamanma ka. Tii den pia ḷalimani buama yantiali mo, u TIENU tie ti siedo lankuli po. **6** Tii den lingi ya kpiagidi n ḷani bi nisaaliba kani, bi yi ya kani bi nitoaba kani. **7** Kelima ti tie u KILISITI tondiba, ti den pia li bali ki tieni yeni, ama ti den ye yi siiga leni mi dingima nani o pomado n kubi o bila maama yeni. **8** Li den mani tipo ke ti waani yi o labaalijamo kelima tin den pia yipo ya buama, laa tie lani bebe ka, ti den bua ki pa yi ba ti yula moko lelima ti buama yi po den pundi ḷali laa bianu. **9** N kpiiba yi tiandi ti tuonli leni ti fala po: ti den wangyi o labaalijamo, ki go tuuni li tuonli u yensiinu leni ku ḷiagu kuli ki baadi ti jiema, ke ti yema yi siiga n da tie oba kuli po fala. **10** Yinba leni u TIENU kuli tie tipo siedi, ke ti den pia ya tagi n gagidi ki go tiegi ki naa pia ban ba fidi ki kuli ti leni yaala yinba yaaba n daani ya siiga. **11** Yi go bani ke ti den ye yi siiga ki tie yuakuli po nani o jamado n tie o bila po maama. **12** Ti den tundi yi, ki baagidi yi, ki go tigini yi ke yin ya cuoni maama n dagidi

u TIENU po, wani yua n yini yi ke yin ya taa leni o, o diema nni leni o kpiagidi nni kuli. **13** Li tie lani yaapo ke yogumu kuli ti tuondi u TIENU kelima yin den ga tin den wangyi u TIENU maama yama. Yii den ga ma nani mi tie bi nisaaliba maama ka, ama yi den gaa ma nani man tie maama i moamoani. Lani n tie u TIENU maama yaama n tuuni yinba yaaba n tuo ki daani ya siiga. **14** N kpiiba yi den nojadi u TIENU n yini yaaba nitaana ya n ye JUDE po ki ye JESU nni yi fuuli: kelima yi dogu yaaba den waani yi fala nani bi ya dogu yaaba Jufinba n den waani ba fala maama. **15** Bani n go den ku o DIEDO JESU leni bi sawalipuaba. Bi waani ti moko falabiado, baa tiendi yaala n mangidi u TIENU pali, bi go tie bi niba kuli yibalinba. **16** Bi yiedi tipo ke tin da waani o labaalijamo bi nilanba, ke wan faabi ba. Bi tieni yeni ke bi tuonbiadi n pundi ti bianu. ama u TIENU pabienli juodi ki cuo ba. **17** N kpiiba, ti den paadi leni yi o yogunu waamu ti nuni po ke laa tie ti yantiana nni ka, ti go den bua ḷali bojanla ki le yi nunmu, ki moandi lipo moko. **18** ti go den bua ki guani yi kani, laa luo taalima lie ke mini POLO den moandi, ama sutaani den yie tipo. **19** Lanwani ḷmee n tie ti suginma, ti pamanli leni ti kpiagidi badifogiliga? naani laa tie yinba ka, ti DIEDO JESU nintuali o ya guani ki cua ya yogunu? **20** Yeni de yinba n tie ti kpiagidi leni ti pamanli.

3 Tin kaa go den fidi, ti den sua ke li ḷani tin ya ye Atena ti bebe. **2** ki soani ti kpiilo TIMOTE yikani, wani yua n taa ki tuuni leni u TIENU leni ti tuonsoanlielo KILISITI labaalijamo wangima nni ke wan paagi yi pala ki go tundi yi yin ya se bojanla yi dandanli nni. **3** Ke yi siiga oba kuli n da lengidi ki guani puoli kelima ban wangyi ya fala yaapo. **4** Tin den ye leni yi, ti den tuodi ki waani yi ke bi baa wangyi fala yeni. li den tua tipo yeni nani yin bani maama. **5** Nani min kan go den fidi ki juuni ka laa yi maama po, N den soani TIMOTE yi kani ke wan bandi yin se li dandanli nni maama, kelima n den jie ke mi tulinma daano n da ti tulini yi, ki teni ti tuonli yi siiga n tua fanma. **6** Ama TIMOTE n ḷani yi kani ki kpeni ke laa waagi, o puni ti ya labaalo n mani. o go waani yin pia ya dandanli leni ya buama n tie mama. O wani ti ke yi tiani tipo yogunu kuli leni li pamanli, ki go bua ki le ti nani nani timo n bua ki le yi maama. **7** Baa ke ti ye leni mi yebiadma ki laadi fala, wan waani ti labaalo ke yi se li dandanli nni yeni baagi ti. **8** Moala ti naani guani kelima yi se ke li pa o DIEDO sanjoadima nni. **9** Yi laa tuondi yo ti ba tuondi u TIENU kelima yipo. Ti tuondi o ti jaandi nni kelima tin pia ya pamancianli o kani kelima yi yaapo. **10** U yensiinu leni ku ḷiagu kuli ti miadi u TIENU leni ti pala kulike wan tuo tin go le yi nunmu ki ya todii yi ken yin baa ki biini yaala n poadi yi dandanli nni. **11** TI BAA U TIENU leni ti DIEDO JESU n ḷiangu tipo u sanu tin go cua ki le yi. **12** O DIEDO n teni ke yi buama yi yaba po leni bi niba po kuli po n ya yabidi ki pugidi, nani ti mo ya buama n pugidi yipo maama. **13** Wan ya paagidi yi pala ke ti BAA U TIENU n ya nua ke yi gagidi cain opo, kaa pia ban baa fidi ki kuli yi leni yaala ti DIEDO JESU n go baa cua leni o nigagidinjamba kuli ya yogunu.

4 Ti kpiiba ti majuodikaama tie mine, ti miadi yi ki go tundi yio DIEDO JESU nni: ti den bangi yi yi tagi n baa tie maamaki ya mani u TIENU po, yi tuodi ki tieni yeni, yin ya go tiendi yeni ki pugidi-pugidi. **2** Yi bani tin den ga a ya ñoabona o DIEDO JESU kani ti teni, yi **3** U TIENU n bua yaala tie yi gagidijanma, ke yin kubi yi yula ki da tieni joagindi ba kuli. **4** O go bua ke yi siiga yua kuli n kubi o gbannandi mi gagidijanma nni leni ya yema n dagidi nni. **5** Ki da tuo o gbannandi bonbuakaala n diedi o nani bi nilanba yaaba n kaa bani u TIENU n tiendi maama. **6** oba kuli n da boandi o kpiilo laa bonla nni ki janbi o tin den tuodi ki waani yi ki go kadi ki waani yi ke o DIEDO Ba tuu laa biadima buolu kuli li panpaani. **7** U TIENU naa den yini ti ke tie ya kubi ti joagindi ka, ama mi gagidijanma po. **8** Lanwani yua n yie laa tundi kuli, waa yie nisaalo ka, ama o yie u TIENU yua n puuni yi o fuoma yo. **9** Laa go yie tiladi min diani yipo ki waani yi yin ya bua yi yaba, kelima u TIENU wani oba n bangi yi ke yin ya bua yi yaba. **10** Yi tiendi yeni mo yo yi kpiiba yaaba n ye Maseduani kuli po. Ama ti go tundi yi ke yin ya tiendi yeni ki pugidi. **11** Yin moandi mani ki ya mani leni yi yaba, ki go ya kubi yi ñantaadichel, ki ya tuuni li tuonli ki baadi yaala n dagidi yi yema po mo nani tin den kpa bangi yi maama yeni. **12** Yin ya tiendi yeni ke yaaba n kaa daani n ya nua yi ke yi tie nimoanba ki jigindi yi, ke yin da dugi nitoaba todima po. **13** Ti kpiiba, tii bua ke lan ya boani yi yaaba n kpe ya maama po, ke yin da ye leni lipaboanli bi po nani yaaba n kaa pia suginma ba yeni. **14** Li ya tie ke ti daani ke JESU den kpe ki go fii bi tinkpiba siiga, ti go daani ke u TIENU ba fiini yaaba n daani JESU ki kpe kuli ki teni ban taani leni o. **15** Ti kadi li waani line nani o DIEDO n den yedi ti yaala: tinba yaaba n ye ki fo kan gaa yaaba n den kpe liiga o DIEDO guani cuama. **16** Wani o DIEDO maalima ya tieni ke malekinba yudaano kpaani, ke u TIENU kakaaci piebi, lanyogunu o DIEDO wani oba baa ña ñjali tanpolipo ki jiidi, yaaba n den leni li dandanli KILISITI po baa kpa fii bi tinkpiba siiga. **17** Lani tinba yaaba n sini ki fo baa taani leni bani, ki yugi a tawala nni ki tuogi o DIEDO mi fawaama nni. Lani ti ba yaa ye leni o DIEDO ñjali ya yogunu kuli. **18** Lanwani, yin ya baagidi mani yi yaba pala leni laa maama.

5 Ti kpiiba yaali n tie li yoguni leni li dana po, laa go tie tiladi ke min diani yipo. **2** Kelima yi bani yinba yiba bojanla ke o DIEDO daali ba cua nani o sugido yeni ku ñiagu. **3** Ya yogunu ke bi niba baa tua: mi yandunma leni laafia ye, lanyogunu yo ke mi bolinma ba ludi ba nani o maditugukoanu n yen ludi ya pua n ba maa maama yeni. Bi kan fidi ki sani ki ciadi. **4** Ama yinba ti kpiiba yii ye laa biigili nni ke laa daali ba ludi yi nani o sugido yeni. **5** yikuli tie mi yenma leni u yensiinu yaaba. Tii tie ku ñiagu leni libiigili yaaba ka. **6** Tin da goa mani nani yaaba n sini yeni, ama tin ya guu ki kubi ti yula. **7** Yaaba n goa, goa ku ñiagu yo, yaaba n ñu ki gadi mo, gaadi ku ñiagu yo. **8** Ama tinba yaaba n tie u yensiinu yaaba, tin ya kubi ti yula. Tin laa li dandanli leni mi buama ya kudi liadili, ki go cibini mi tindima ya suginma nani li kusanli yeni. **9** Kelima u TIENU naa den bili ke tin kua

o pabienli nni ka. ama ke tin baa mi tindima kelima ti DIEDO JESU KILISITI ya po. **10** Wani JESU den kpe tipo, ke tin ye ki fo leni tin kpe kuli, tin taani ki ya ye leni o. **11** Lani yaapo yin ya paagidi mani yi yaba pala leni mi buamoamma, ki ya go todii yi yaba ke yikuli n suagi liiga ti DIEDO sanjoadima nni naniyin kpa tiendi maama. **12** Ti kpiiba ti mia yi ke yin ya jingidi yaaba n tuuni li tuonli yi siiga, ki gobidi yi o DIEDO sanjoadima nni ki ya go tuodi bi tundi. **13** Yin ya faadi ba leni mi buama kelima bi tuonli po. **14** Ti kpiiba, ti go tundi ki mia yi, ke yin tuodi ki ya tundi yaaba ye sindisindi yema, ki ya paagidi yaaba ya gbani n wudi, ki ya todii yaaba n tadi, ki ya pia li juunli lni bi niba kuli. **15** Yin fangi mani yi yula ke oba kuli n da guani oba kuli o biadima panpaani, ama yogunu kuli yin moandi mani ki ya tiendi yaala n mani yi yaba po leni bi niba kuli po. **16** Ya mangidi mani yi pala u yogunu kuli. **17** Ya jaandi mani ki da cedi. **18** Lan tie ya yebuolu kuli nni, yin ya tuondi mani u TIENU kelima lani n tie u TIENU yanbuama yipo JESU KILISITI nni. **19** Yin da gbindi mani u TIENU FUOMA YUA fantama; **20** yin da fali mani sawali maama ba kuli; **21** ama yin ya bigidi libonla kuli, ki ya kubi yala n ñjani. **22** Yin kubi mani yi yula leni mi biadma buoli kuli. **23** Mi yanduanma TIENU, wani oba n gagidi ki ñjambi cain yi pala nni, yi yantiana nni leni yi gbannandi nni kuli, ke yin da pia tagili ba kuli tyi DIEDO JESU KILISITI cuama daali. **24** Yua n yini yi tie yua tiegi, wani n baa tieni la. **25** Ti kpiiba, ya jaandi mani ki miadi tipo u TIENU. **26** Fuondi mani ti kpiiba kuli ki gobini ba leni mi buamoanma. **27** N puogi yi o DIEDO yeli nni, ke yin cogi ya tili n tie na ti kpiiba kuli po. **28** O DIEDO JESU KILISITI ñjanbili n ya ye leni yi.

2 Tesalonika

1 Mini Polo leni Silasa leni Timote n diani li tili yinba Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Tesalonika ki ye U Tieu n Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti nni. **2** U Tieu nua n tie Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li yjanbili leni mi yanduanma. **3** N kpiiba li pundi tin ya tuondi U Tieu kelima yipo yogunu kuli. Li dagidi tin ya tiendi yeni, kelima yi dandanli yabidi ki pugidi boncianla, yi buama yi yaba po mo yabidi ki pugidi. **4** Ti kpiagidi ti yula U Tieu n yini yaaba nitaana nni kelima yi juunli leni yi dandanli po ba yin laadi ya fala leni ya yebiadima kuli. **5** Li kuli tie seedi ke U Tieu buudi tiegi. O sua ke yi dagidi U Tieu diema po yin laadi fala yaama yaapo moala ne yeni. **6** U Tieu nua ke li tiegi ke wan faligi yaaba n faligidi yi moala, **7** ki taani ki pa tinba leni yinba yaaba laadi fala mi fuodima o Diedo Jesu ya ñiani tanpoli po leni o malekinba yaaba n pia upaaciamu, ki doagidi o yuli yaa daali. **8** O baa doagi u mupienu nni ku ti yaaba n kaa bani U Tieu leni leni yaaba n kaa tuo ki njoadi ti Diedo Jesu ya laabaalijamo, bi biadima panpaani. **9** Bi buudi baa tie yaa bolinma n kaa pia gbenma. Bi ba paadi cain leni o Diedo nunga leni o kpiagidi paalu, (aiōnios g166) **10** wan cua ya daali ki baa ba ti kpiagidi o nigagidi kaaba siiga, ke yaaba n daani o kuli mo n ñuadi o ñamu. Yi moko baa ye bi siiga kelima yi den daani ti seedi. **11** Li tie lan yaapo ke ti miadi U Tieu yi po yogunu kuli ke wan teni yin dagidi wan yini yi yaala yaapo. Ti go miadi o ke wan teni yin ya tiendi wan jagi yin tieni ya ñanma kuli leni li dandanli tuonli kelima o paalu yaapo. **12** Yeni ti Diedo Jesu yeli baa ba ti kpiagidi yi siiga, ke yi mo n ba ti kpiagidi kelima o yaa po. Nani ti Tieu leni Jesu Kilisiti yjanbili n tie maama.

2 Ti kpiiba, yaala n tie o Diedo Jesu Kilisiti cuama, leni tin baa taani o kani maama, ti mia yi, **2** yin da tuo ke laa borla n jalig i lengidi yi yantiana bi ki jieni leni yaa maama n naani ke mi tie sawali maama, bi maama ba, bi li yaa naani leni tili ba ñiani ti kani ki maadi ke o Diedo daali pundi. **3** Yin da tuo ke oba kuli n boandi yi, ba lan tie yaala kuli, ki yedi ke laa daali pundi, kelima laa daali kan cua kali mi danyiema n kpa cua, ke mi biadima daano n doagidi, wani yua n baa gedi mi bodima po yeni. **4** O baa fiini o yuli ki yie bi niba n nua yaala nani li tie U Tieu yeni, bi ban kpiagi yaala kuli. O baa kua ki kali ñjali U Tieu dieli nni ki yini o yuli U Tieu. **5** Yii tiadi ke n den waani yi lan kuli min den ye leni yi yaa yogunu yo? **6** Yi bani yaala n yie opo ke wan da doagidi ñjali o yogunu n pundi. **7** Baa moala mi biadima yeni ye ñasiili nni ki tuoni mi tuonli. Li daa baa tie yeni ñjali yua n yiedi mi po n ti ña li kani. **8** Lanyogunu mi biadima daano baa doagidi, o Diedo Jesu n baa bolini yua leni o ñoabu fawaama. O cuama kpiagidi baa biidi o tuonli cain. **9** Sutaani paalu baa teni mi biadima daano yeni n cuu leni mi bancianma boncianla leni sinankeeniba leni mi faama bonlidinkaala buoli kuli. **10** O cuama go baa yegi leni mi biadima yaa boandi kuli ki boandi yaaba n

baa bodi kelima baa den bua i moamoani ke ban baa mi faabima. **11** Li tie lani yaa po yo ke U Tieu baa soani bi kani yaa paalu n baa teni ban yaadi ki daani mi faama. **12** Yeni yaaba n nua den tuo ki njoadi i moamoani, ama ki mangidi bi pala leni mi biadima kuli, U Tieu baa bu ki cuo ba. **13** Ti kpiiba, o Diedo buakaaba li pundi tin yaa tuondi U Tieu yi po yogunu kuli, kelima o den gandi yi ñjali mi cilima yi tindima po kelima o Fuoma yaa gagidinjanbima po leni li dandanli i moamoani nni yaa po. **14** U Tieu den yini yi lan kuli po kelima tin den waani yaa laabaalijamo po, ke yin baa yi biinu ti Diedo Jesu Kilisiti kpiagidi nni. **15** Lani yaa po ti kpiiba, yaa se mani ke li pa, ki noa tin den bangi yi yaala kuli, li yaa tie tin den maadi yaala leni ti ñoana, leni tin diani yaala li tili nni kuli. **16** Ti diedo Jesu Kilisiti wani oba, leni ti Baa U Tieu yua n den bua ti, ki puni ti kelima o yjanbili po yaa baagi n ki pia mi gbenma leni yaa suginma n ñani, (aiōnios g166) **17** n yaa baagidi yi pala ki teni yin yaa se ke li pa yaala n ñani tienma nni leni mi maama nni kuli.

3 Ti kpiiba, ti majuodikaama tie mine: Ya miadi mani U Tieu tipo ke o Diedo maama n suagi liiga ki yayadi, bi niba n jigini ma nani lan tie yi ya siiga maama. **2** Yin go ya miadi o mani wan faabi ti leni bi nibiadiba leni yaaba n bia ke li kandi, kelima bi niba kuli ka tuo li dandanli. **3** Ama o Diedo tie tin fidji ki dugi yua yaa po. O baa teni yin yaa se ke li pa bojanla, ki kubi yi ke o biado n da paadi yi. **4** Ti pia yipo laa dugidi o Diedo nni ke yi tiendi ki go baa tiendi tin den puogi yi yaala kuli. **5** O Diedo n gobidi yi yantiana yin yaa pia U Tieu buama leni Kilisiti ya juunli. **6** Ti kpiiba, ti Diedo Jesu Kilisiti yeli po ti waani yi ke yin paadi leni yi kpiiba yaaba n tie kpadjedanba kaa nua tin bangi yi yaa bangima. **7** Yinba yiba bani lan pundi yin yaa togidi ti maama. Tin den ye yi siiga tii den yie a tuona. **8** Tii den di oba kuli jiema fanma fanma, ama ti den tuuni a tuona u yensiinu leni ku ñiagu ki laadi fala ke ti yema n da tua oba kuli po tugili. **9** Laa tie ke tii den pia liba ka, ama ti den tiendi yeni kelima ti den bua ki ñjali o bontogidikaala. **10** Tin den ye yi siiga ti den waani line: "yua n ki bua ki soani n da je moko". **11** Ti maadi yeni kelima ti gba ke yi siiga bi tiaba yie kaa tuuni tuonliba kuli ama ki goadi leni mi kulinkundima. **12** Ti waani laa niba ki tundi ba kelima o diedo Jesu Kilisiti yeli po ke ban yaa tuuni li tuonli leni mi yanoangima, ki baadi bi jiema. **13** Ti kpiiba, yin da coagi leni a tuonjama tienma. **14** Yi yaa sua ke niloba ki tuo ki rjua tin bili yipo yaala li naa tili nni, yin faami opo ki da pia ñantaado leni o, ke i fe n cuo o. **15** Yin da nua o ke o tie yibali ka, ama yin ya nua o ke o tie yi kpiilo ki tuodi ki tundi o. **16** Mi yanduanma Diedo, wani oba n yaa puuni mi yanduama u yogunu kuli yi yema buoli kuli nni. Wani o Diedo n ya ye leni yikuli. **17** Mini polo n diani ya fuondi n tie na leni n nuceli. Min diani ya tila kuli, n tieni n maalima yeni. Lan tie min dangi maama. **18** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya yjanbili n ya ye leni yi kuli.

1 Timote

1 Mini polo n tie Jesu kilisiti tondo kelima U Tienu ti candaano yaa ñaoabonli po, leli Jesu kilisiti yua n tie ti suginma yaa po. **2** N diani apo fini Timote yua n tie n bimoanga li dandanli nni U Tienu yua n tie ba leni ti diedo Jesu Kilisiti yaa ñanbili leni o ninjgbadima leni o yanduanma n yaa ye leni a. **3** Nbua ki tiadi a min den puogi a yaala min den baa fii ki gedi Maseduana diema yaa yogunu ke ñan yaa ye Efesa ki tundi bi nitianba yaaba n bangi bangi toama. **4** Han go yie bi po ke ban da pa bi yula i telimi togida leni yaajanba togida yaa n kaa pia gbenma, kelima laa bonla kuli fiidi mi niama ki naa todii U Tienu tuonli suagima liiga li dandanli nni. **5** Laa tundi n baa cuani yaala tie: yaa buama n ñia yaa pali n pieni niinni leni yaa pali seedi n ñani leni li dandanmoanli. **6** Bi nitianba lebidi ki ja laa bonla ki yaadi ki ñoa mi mafanma. **7** Bi bua ki yaa tie li bali maama bangikaaba, ama baa bani ban maadi yaala leni ban tiendi yaala leni li papaali yeni n bua ki yedi yaala. **8** Ti bani ke U Tienu balimaama ñani li ya tie ke o nilo ñoa ma nani lan bili maama. **9** Ti go bani ke baa bili li balimaama yeni o nitieginkoa po, ama bi bili ma bi nibiadiba, leni bi niyiekaaba, leni U Tienu yiekaaba, leni ti tuonbiadi danba, leni yaaba n kaa ñoa U Tienu sanu, kaa fangi U Tienu mo leni yaaba n ku bi baanba leni bi naanba, leni nikpaloo kuli po, **10** leni mi conconma danba, leni yaa jaba n taagi leni bi yaba, leni yaaba n kuadi bi niba, leni bi tuofadanba leni yaaba n tiedi mi seedi faama po, leni yaala n nia leni mi banginanma kuli po. **11** Laa bangianma ñoa o laabaalirjamo, U Tienu yua n pundi ki yaa baadi ti kpiagidi ki go pia mi yemanmoanma n pianii nni yua. **12** N tuundi ti diedo jesu kilisiti yua n puni nni u paalu, kiu sue ke n tie nidugikoa ki kuani nni o tuonli nni. **13** Mini yua n den kpa sugidi o, ki wangii o fala, ki tiendi o yaala n bia, o den gbadii npo mi niijima, kelima n den tiendi yeni o yanpiima po leni n dandanluoma po. **14** Ti diedo den ñanbi npo ñali ke li kandi, ki puni nni yaa dandanli leni yaa buama n ñani Jesu kilisiti kani. **15** Ya maama n tie na tie madugikaama ki pundi bi niba n ga ma cain, ke Jesu kilisiti den cua ñanduna nni ki baa tindi ti tuonbiadi danba. Bi siiga nni mini n cie. **16** Ama o den gbadii npo mi niijima line yaapo: Jesu kilisiti cili ki doagidi o juuli mini yaa kani, ke min tua li bontogidikaala yaaba n baa daani o ki ba yaa miali n kan gbeni kuli po. (aiōnios g166) **17** U Tienu yua n tie o badiciamo ñali yaa yogunu kuli kaa pia kuuma, tin ki nua yua, wani yua bebe n tie U Tienu n yaa baadi ti jigidii leni ti kpiagidi hali yaa yogunu kuli. Amina (aiōn g165) **18** N biga Timote n teni a yaa ñaoabonli n tie na, nani ban den kpa pua apo yaa sawali ki yedi maama lani n tie ñan ya koani li dandanli koannjanli, **19** ki yaa kubi li dandanli leni yaa paliseedi n ñani, bi nitianba den ja laa bonla ke bi dandanli bodi. **20** Imene leni Alesanda tie laa niba siiga yaaba. N den teni ba Sutaani ke lan bangi ba ban da go sugidi U Tienu.

2 Min kpa tundi yi yaala tie ke yin ya jaandi U Tienu ki miadi o ki go tuondi o bi niba kuli po, **2** leni bi badiba leni bi yudanba kuli po, ke tin baa ki yaa ye leni mi yanduanma leni mi yangoangima ki ñoa U Tienu ke li dagidi ki go tiegi. **3** Lani n ñani ki go mani U Tienu ti candaano po, **4** wani yua n bua bi niba kuli n tindi ki go bandi i moamoani. **5** Kelima U Tienu ye ki tie yendo bebe, o candaanbaa moko ye ki tie yendo bebe U Tienu leni bi niba siiga lani n tie Jesu kilisiti yua n den tua nisaalo. **6** Wani yua n den puni o yuli ki kpe ki pani mi faabima panli bi niba kuli po. Laa seedo n den tieni u yogunu n denpundi. **7** Li tie lanyaapo ke U Tienu den gandi nni ke min tua mawangikoa leni tondo ki bangu bi nilanba li dandanli leni i moamoani nni. N maadi moamoani mii pua faama. **8** N bua ke bi jaba n ya jaandi i kaani kuli ki yugidi ya nii n ñani kaa pia pabienli kaa pia yantiabiada. **9** N go bua ke bi puoba n yaa yie ya tiadi n dagidi, ki go pia li fangili leni li yukubili, ki da pia ti japaadi i yupiani nni leni wula tiadi, leni ya laani n caadi leni tiatoadi moko yaadi n caadi. **10** Ama ban ya ñanbidi biba a tuonjama nni nani ya puoba n tieni seedi ke bi tuuni U Tienu po n tiendi maama. **11** Pua kuli n ya cengi mi bangima leni li yumiinmoanli ki ñymini. **12** Mii puni o pua u sanu wan bangi bi wan diedo o joa, ama wan ya ñymini. **13** Kelima U Tienu den kpa tagi Adama ki yuandi ki tagi Awa, **14** li naa tie Adama ka den kua mi tulinma nni, ama li tie o pua den kua mi tulinma nni ki miidi li balimaama ki tua i tagili daano. **15** Baa yeni o baa faabi kelima o madi po, o ya pia li moandili li dandanli nni leni mi buama, leni mi gagidijanma leni li yukubili kuli.

3 Mi naa maama tie madugikaama: O nilo ya bua ki tua gobidikoa, o bua ya tuonli n ñani. **2** Li tie tiladi ke o gobidikoa n ya tie ban kan fidi ki kuli yua leni liba, ki pia poyendo bebe, ki kubi o yuli, ki tiegi, ki pia o tagijamu, ki gaani bi canba cangu, kigo tie yua nfidi mi bangima. **3** Wan da tie yua n puni o yuli mi daama po, ki da bua li koanli, ama wan tie yua n dingi, ki pia mi yanduanma, kaa go bua i ligi ke li pendii. **4** Kali wan ya tie yua n fidi ki gobidi o diogu ñanma, ki kubi o bila leni li yumiinli leni ya teginma n tiegi; **5** Kelima o nilo ya kan fidi ki gobidi o dieceli, o ba ga lede ki fidi ki ya guu u TIENU diegu? **6** Wan da tie yua daani ke li daa waagi, ke ti japaadi n da ti diedi o, wan baa sutaani n den baa ya bujialli nni. **7** wan ya tie yua ke niinpo yaaba tie o po i siedi ñami, ke wan da ti kua i fe nni leni sutaani diagu nni. **8** Kilisiti n yini yaaba todikaaba moko baa tie bi niba n jigini yaaba, ki da tie pala lie danba, ki da tie a dañola, ki da kuani bi yula ya ñuadi n pia i fe nni, **9** ki ya kubi li dandanli ñasiili leni li papienli. **10** Ban da kpa biigi ba, bi ya sua ke baa pia ban ba fidi ki kuli ba leni yaala, ban soani ban puogi ba ya tuonli. **11** Bi puoba moko baa tie yaaba n tiegi, kaa pia mabiadima, ki kubi bi yula, ki go tie nidugikaaba li bonli kuli nni. **12** Kilisiti n yini yaaba todikaaba ba tie yaaba n pia poyendo bebe, ki gobidi bi bila leni bi diedi ñanma. **13** Kelima yaaba n kubi bi puogili ñanma, baa ba ya kaani n pia ti kpiagidi, leni ya suginma n yabi li dandanli Jesu kilisiti nni. **14** N diani a po line ki sugini ke

n ba cua a kani ke li kan waagi. **15** N ya waagi ka cua, **jan** fidi ki bandi, **jan** ba tuuni maama u **TIENU** diegu nni, kuni yaagugu n yie i moamoani benjiulu leni u dasaali. **16** Oba kan nia ke **uTIENU** maama bondoaginkaala **ñua** boncianla: wani yua n den doagidi ti **gbannandi** nni, ke mi fuoma gagidi ki **janbi** o, maleekinba den la o, bi den wanggi o maama i nibuoli kuli nni, bi den daari o li **ñandunli** nni, ke o den guani ki doni ti **kpiagidi** kaanu.

4 U **TIENU** fuoma maadi boncianla ki yedi mi juodima **yogunu** ya nagini bitianba ba **ja** li dandanli kilisiti po **sanjoadima**, ki tuo ki **ñoadi** ibilisi ya boandi, leni mu cicibadi **bangima**, **2** kelima bi **baa** yua mi **bangifadanba** ya paleda, bani yaaba ya pala n kpe nani ban sia yaala leni ya kudi n tuoni yeni. **3** Ki bangi ke joa n da taa pua, ki go bangi ke ban da di jetiama U **TIENU** n tagi yaama ke yaaba n tie bi **nidugikaaba** ki go bani i moamoani n ya di ki go tuundi U **TIENU**. **4** kelima U **TIENU** tagima kuli **janji**, laa pundi o nilo n fali mi **jiema** kuli. wan je ki tuundi U **TIENU** mipo. **5** kelima U **TIENU** maama leni i **jaandi** gagidi ki **janbi** ma. **6** A ya tundi ti **kpiiba** laa tundi kuli a **baa** tie Jesu kilisiti **naacenjam** yua n dindi o yuli leni li dandanli maama leni mi **bangima** **jan** **ñoadi** yaama. **7** Ama **jan** yie ya togida n tie **fanma** **fanma** ki nia leni li dandanli. **8** Han moandi ki ya se U **TIENU** **sanjoadima** nni kelima ti **gbannandi** tuonli pia mayuli waamu bebe die ki bua ki ya **suagi** **liga** U **TIENU** **sanjoadima** nni lani n pia mayuli ki cie li **bonli** kuli po. kelima li niani u **ñoanianu** ya miali n ye **moala** yeni leni ya miali n ba cua. **9** La maama tie **madugikaama** ki pundi bi **niba** kuli n **gaa** ma. **10** Ti tuuni ki **moa** kelima ti **bili** ti **suginima** U **TIENU** yua n fo ya kani, wani n tie bi **niba** kuli **candaano**, ama o tie yaaba n **daano** ya po yo ki cie. **11** Han togidi bi **niba** laa **bonla** ki go **bangi** ba. **12** Han da tuo oba kuli n fali a kelima atie **jawaalo**, **jan** tua li **bontogidikaala** bi **nidugikaaba** po, a maama nni, a **tagu** nni, a **buama** nni, leni a dandanli nni leni li **papienli** nni. **13** Han tieni **janji**, ki ya cogi, ki ya tundi ba, ki go **bangi** ba **janji** min baa **guani** ki cua. **14** H an da **ye** **jan** den baa ya **paabu** U **TIENU** n **puni** a **yaabu**, bari pua **sawali** ke **kilisiti** n **yini** ya **nikpela** **maami** a po bi **nii** ya **yogunu**. **15** Han pa a **yuli** laa **bonla** kuli po, ki **kuani** a **yama** **lienni** bi **niba** kuli n la **jan** **suagi** **liiga** **maama**. **16** Han **kubi** a **yuli** ki go **kubi** a **bangima** ki ya se ke li pa **likuli** nni, yeni a **baabi** a **yuli** ki go **faabi** **yaabi** n **cengi** a **bangima**.

5 Han da tundi o **nikpelo** leni ku **fuugu**. Ama han tundi o nani o tie a **baa** yeni, han tundi bi **jawaaba** nani bi tie a **waamu** yeni. **2** Ki tundi **apociana** nani bi tie a **naanba** yeni bi **jafamba** mo nani bi tie **anataanpolo** yeni, leni li **pienli** kuli. **9** **3** Han yaa **jigini** yaa **kpepuona** n ki pia **kubikaaba**. **4** Li **kpepuoli** ya **pia** a **bila**, bi **yaa** **bila**, li **pundi** **ban** **bandi** ki **yaa** **tiendi** **yaala** n **pundi** **yua** **nhua** U **Tieni** n **baa** **tiendi** **yaala** o **danba** po, ki **guani** bi **danba** bi **hanmma**. Kelima lani ntie **yaala** n **man** U **Tieni**. **5** Ya **kpepuoli** n ye o **bebe** **kaa** **pia** **kubikoa** ki **bili** o **suginima** U **Tieni** **kani**, ki **miadi** o u **yensiinu** leni ku **ñiagu** kuli ke **wan** **ya** **todi** o. **6** Ya **kpepuoli** n **puni** o **yuli** li **handunli**

jeligu po kpe baa ke o da fo. **7** Han ya **wangi** ba lan kuli ki **tundi** ba, ki **tundiba** ke **ban** da **pia** **ban** **baa** fidi ki **kuliba** leni **yaala**. **8** O **nilo** **ya** **kubi** o **niba**, **yaala** n **tugi** **liyuli** tie o **dieceli** **niba**, o **nia** li **dandanli**, o go **bia** ki cie **yua** n **kaa** **daani**. **9** Han da **diani** **kpepuoli** **yeli** **akpepuona** **tili** **nni** o **yaa** **pundi** **bina** **piiluoba**, ki **den** **pia** **ja** **yendo**, **10** ki **tie** **bi** **niba** n **pagi** **yua** o **tuohanma** **po**, ki go **tie** **yua** n **den** **wubi** **abila**, ki **gaani** bi **canba** **cangu** **leni** **ma** **buama**, ki **nigidi** bi **nigagidihana** **taana**, ki **todi** **yaaba** n ye **leni** **fa** **ki** **tieni** a **tuohanma** **buolu** **kuli**. **11** Han da **tuo** ki **diani** ya **kpepuoli** n **da** **paani** **kelima** o **gbannandi** ya **paadi** o **ke** **obua** ki **kuni** **ojoa**, o **baa** **lebidi** ki **ha** **kilisiti** **ki**, **baa** **12** **itagili** nni **ki** **ha** **wan** **den** **kpa** **niani** **ya** **ñoanianu**. **13** Bi go **tua** bi **kpadijedanba** ki **goadi** ki **gaandi** **ti** **diedi** nni, **lani** **bebe** **ka** **bi** **go** **tua** **maciandanba** **leni** **kulikundi** **niba** **ki** **maadi** **lan** **kaa** **pundi** **ban** **maadi** **ya** **maama**. **14** **Lani** **yaapo**, n **bua** **ke** **ya** **kpuona** **n** **da** **paani** **n** **kuni** **bi** **jaba**, **ki** **maa** **a** **bila**, **ki** **kubi** **bi** **diegu** **han** **taadi** **ki** **da** **pa** **yibali** **usamu** **ban** **sugiba**. **15** **Kelima** **baa** **moala** **akpepuotiam** **lebidi** **ki** **hua** **sutaani**. **16** **Yapua** **bi** **ya** **joa** **n** **daani** **ya** **pia** **o** **danba** **ke** **bi** **tie** **kpepuona** **wan** **ya** **todi** **ba** **ki** **da** **tuni** **Kilisiti** **n** **yini** **yaaba** **tugili**, **ke** **ban** **fidi** **ki** **todi** **ya** **kpepuona** **n** **kaa** **pia** **kubikaaba**. **17** **Li** **pundi** **ke** **kilisiti** **n** **yini** **yaaba** **nikpeliba** **yaaba** **n** **gobidi** **bohanla** **n** **baa** **ti** **jigidi** **ki** **cie**. **Lan** **pundi** **yaaba** **n** **ki** **cie** **tie** **yaaba** **n** **kuani** **bi** **yama** U **Tieni** **maama** **wangima** **nni** **leni** U **Tieni** **maama** **banmgima** **nni**. **18** **kelima** **li** **diana** **yi** **diani** **nni** **ki** **yedi**: han da **loli** o **nua** **ñoabu** **wan** **ñoamdi** **ti** **di** **siandi** **ya** **yogunu**. Li go **diani** **ki** **yedi** **li** **pundi** **o** **tuonsoanlo** **n** **baa** **o** **panpaani**. **19** Han da **ga** **ma** **kuligaba** **kuli** **Kilisiti** **n** **yini** **yaaba** **nikpelo** **po**, li **ya** **aa** **tie** **siedinba** **lie** **ya** **aa** **siedinba** **taa** **ya** **ñoana** **nni**. **20** **ña** **fu** **leni** **yaaba** **n** **tienni** **ti** **tuonbiadi** **bi** **niba** **kuli** **nintuali**, **yaaba** **n** **sieni** **n** **jie**. **21** **N** **teni** **a** **ya** **ñoabonli** **n** **tieni** U **Tieni** **nintuali** **leni** **Jesu** **Kilisiti** **nintuali**, **leni** **bi** **maleki** **gagidikaaba** **nintuali**, **ke** **han** **ya** **hua** **laa** **maama** **kuli** **ki** **dagagidi** **niba** **leni** **yaba**, **han** **tienni** **bikuli** **po** **yenma**. **22** Han da **jaligi** **ki** **maani** **a** **nii** **nilo** **ba** **po** **ki** **da** **taani** **leni** **nitoa** **o** **tuonbiadi** **nni**. **Fini** **aba** **mo** **nkubi** **ayuil** **ki** **ya** **hani**. **23** Han da **go** **ñu** **mi** **ñima** **bebe**, **han** **ya** **ñu** **duven** **waamu** **waamu** **yaala** **n** **baa** **todi** **a** **a** **tugiyianu** **po** **leni** **ya** **yiáni** **n** **lindi** **ki** **co** **ha** **po**. **24** **Bi** **nitianba** **tuonbiadi** **doagidi** **bi** **kuli** **po** **baa** **ke** **bi** **daa** **biigiba**. **Ama** **nitianba** **ya** **tuonbiandi** **kan** **doagidi** **kali** **bi** **biigiba**. **25** **Li** **go** **tie** **yen** **leni** **atuonhama**, **ya** **aa** **doagidi** **bohanla** **bi** **niba** **kuli** **po** **ye**. **ya** **aa** **duagi** **mo** **kan** **ya** **wuo** **hali** **ya** **yogunu** **kuli** **po** **ka**.

6 **Yaaba** n ye ti **yonbidi** **lolimanni** n **yaa** **nua** **ke** **bi** **canbaa** **ba** **pundi** **ban** **kpiagiba** **li** **bonla** **kuli** **nni**. **Ke** **ban** **da** **sugidi** **UTieni** **yeli** **leni** **obangima** **2** **ya** **yonbi** **n** **tuuni** **ya** **canbaan** **ba** **n** **daani** **po** **n** **dafaliba** **kelima** **bi** **tie** **kpiiba**, **Ama** **ban** **ya** **tuuni** **bi** **po** **ki** **cie** **kelima** **bi** **tie** **niginkaaba** **ki** **go** **tie** **bi** **buu** **kaaba**. **Han** **bangi** **laa** **bonla** **ki** **go** **ñii** **li** **po**. **30** **nilo** **ya** **bangi** **bangitoama**, **kaa** **hua** **O** **DIEDO** **JESU** **maama** **leni** **obangima** **leni** **o** **teginma**. **4** **O** **tie** **japaadaano**, **kaa** **bani** **li** **ba**, **ke** **li** **tie** **po** **nani** **Uyieni** **yen**, **opia** **mi** **niama**, **li** **nunponli**, **li** **koanli** **kulinkundu** **leni** **a** **yanjagibiada**. **5** **Mi** **mafamna** **leni** **yaaba** **ya** **yantiana** **n** **joagini** **bi** **luo** **imoamoani** **bi** **nua** **ke** **Ke** **UTieni** **teginma** **n** **tie** **ti** **ñuadi**

hiali. **6** Li tie ñuaciandi hiali a ya mangi apali han pia yaala. **7** Kelima tii den cua leni ba kuli li handunli nni, li go doagidi cain ke ti kan fidi ki taa li ba kuli lienni. **8** Lani wani ti ya pia mi jiema leni ti tiayiekaadi li baa dagidi ti po. **9** Ama yaababa n bua ki tua piada baa ba mi tulinma nni. Bi yankuabiada, ya n kaa pia fuoma ki baa biidi ba yeni, cuoba nari ku diagu yeri ki teri ke bi feli ki bodi cain. **10** Kelima mi ligi buama tie li bonbiadi kuli yaa jiinu; Bi tianba den kuani bi yula lienni ki yaadi ki li dandanli, ki kuani bi yama lienni ki yaadi ki ha li dandanli ki kuani bi yula ti yan yangidi nni. **11** Ama fini U Tienu nilo ñjan sani ki ja laa bonla ki lingi mi teginma, mi gagidijanma, li dandanli nni, mi buama li juuli, mi dingima. **12** Han koani li dandanli koanjanli, ki cuo ya miali n kangbeni, U Tienu n den yini a yaala yaapo ñjan go den tieni yaala ya seedijamo bi niba boncianla nintuali. (aiōnios g166) **13** N teni a li ñoabonli U Tienu yua n tendi li bonla kuli li miali leni Jesu kilisiti yua n den doagidi li dandanmoanli Ponisa Pilata nuntuali, ñjan kubi laa ñoabonli. **14** Ke han ya ñua min teni a ya ñoabonli na cain, ki da tudi ba waamu ñali ti diedo Jesu Kilisiti n baa doagidi o yuli yaa yogunu. **15** Li yogunu ya pundi U Tienu baa teni o doagidima yeni n tieni, wani yua n pia u paalu kuli ki tie bi badiba kuli bado leni bi diediba kuli diedo. **16** Wani yua n ki pia kuuma, ki ye ya yenma n gagidi nni, oba kuli nki la yua ki kan fidi ki le o mo, wani yua n die ti kpiagidi leni u paalu ñali yaa yogunu kuli. Amina! (aiōnios g166) **17** Han tundi ya nifiima n tie na piada ke ban da tua japaadanba. Ki da kuani bi suginma bi piama nni, ama ban kuani ma U Tienu yaa niinni, wani yua n puuni ti li bonla kuli ñali ke li kandi ke tin ya pia li pamanli. (aiōn g165) **18** Han waani ba ban ya tiedi mi ñjanma, ki ya pia a tuonjama, ti bulicindi ki ya puuni. **19** Ban ya tiedi yeni ki biliti bi yula po o ñalimanmoano ya yogunu n ba ti cua po ki fidi ki cuo li miamoanli. (aiōnios g166) **20** Fini Timote ñjan ya gu U Tienu pianli ki foagidi leni bi nisaaliba n pia ya niama ke maa ñua i moamoani. **21** Bi nitianba ñoadi laa bonla ki yaadi ki ja li dandanli. U Tienu ñanbili n yaa ye leni yi kuli.

2 Timote

1 Mini Polo Jesu kilisiti n sua yua otienu yanbuaminni ke min ya wang, ya joanianu n pia limiali Jesu kilisiti nni. **2** n diana fini Timote n bi buadiga, ke otienu ti ba leni Jesu kilisiti yanbili leni O ninhingbadima, leni oyanduanma n ya ye leni ja. **3** ntuondi utienu ti yajanba n den suani yua ya po, ke n moko go tuuni O po leni liyantia hanli. yoguni kuli yensiinu leni ñiagu n tiadi a po i jandi nni. **4** ki tiadi a ninsidi po, ki sugini ki lee ja n paali n mangi. n go tiana yan pia ya dandanmoanli a niini, yaalin den cili ki ye a yaa lowisa leni a na yunisa niini, **5** kin n go dugi cuain ke li yee a niini. **6** lan ya po n tundi ja, yan ya tigi yaa yanbili paabu ke a den baa ya yoginu ke n den maani a po n ni. **7** kelima utienu naa punti juwaandi fuoma ka, ama ya fuoma npia u gbermanu, mi buama, leni miyanfuoma. **8** yan da jie fee kelima yan ba waani ya siedo Odiedo po leni mini yua n tie O kadibiga po. yan taani yeni nni laa falani, o laabaali yanmo po. **9** Leni utienu paalu yu n den faabiti, ki go yinti ya yiinu ngagidi, ki laa tie ti tuonjama po ka. ama o yan buama leni O yanbili po yo. yaali ke ti den ba Jesu kilisiti nni hali ke yanduna daa tagi. (aiōnios g166) **10** ke jii doagidi moala ti po kelima Jesu kilisiti ti candaano cuami po. wan yua n biidi mi kuuma paalu, ki doagidi ya miali n kan gbeni yaa laabaali yanmo. **11** laa laabaali yanmo ya po yo, utieni den puoginni ke min tua tondo leni bangi ka. **12** Li go tie lan kuli yaa po yo, ke n laadi fala ama fee naa pia n ni, kelima n bani min daani yua. n bani cuain ke O pia ya paalu ba kubi O pianli n niini. **13** yan kubi ya dandanli leni yaa buama ye Jesu kilisiti nni, yan den gaa n kani ya mamoanma ke mi tie nananmoanli. **14** u tienu fuomi yua, yuan ye ti kuli niini n todii ja yan kubi Opianli. **15** A bani yaabi n ye leni nni Asi diema kuli jaani, bi siiga: Fijela leni Elimojela. **16** N miadi O tienu ninhingbadima n jidi Onisifola diegун ni kelima wani n yen baagidini min den luo li kadidielinni. oo go den jie fee kelima li po. **17** wan den cua Loma ya yogunu, o den tieni a nia ki lingi nni hali ki ban laani. **18** O diedo n gbadi o po mi ninhima O gua cua daali. kelima a bani ki cie yua kuli ya todima ke o den todini wan den gedi ki ban laa nni Efesa.

2 lanwani fini n biga, yaa paagidi a pali, ya yanbili n ye Jesu kilisti nni. **2** yan den gbadu n kani yaala, siedinba boncianla nintuali, a n piani la, bi nidugikaaba yaaba moko n ba fidi ki bangi la nituuba. **3** yan tuo ki gaa fala leni nni, nanijsu kilisti minteeleijanli yeni. **4** yua n tie minteeeli, ki bua ki mangi o yudaano pali, kan pa o yuli mi yema yantaadi. **5** yua n tiini mi nuama, kaa yua nani ban bili maama, kan ba panpaani. **6** kali okpakpaalo, n suani li tuonli yo, ki ban baa ki cie li bonluonkaala. **7** suongi ki bandi min tua ja yaala, kelima oDiedo ba pa ja mi yanfuoma. **8** yan yaa tiani, Jesu kilisti po, wani yua n tie dafidi puolijoanu, wani yua n den kpe, ki gua fii bi tinkpiba siiga, nani min wang ya labaalijamo n yedi maama. **9** laa labaalijamo ya po n teni ke n laadi fala, hali ki ban luo nani o nibiado yeni; ama Utienu

maama wani naa luo. **10** lani yaa po yo, ke n tuo likuli, kelima Utienu n gandi yaaba ya po. ke bani moko, n baa ya faabima n ye Jsu kilisti, leni ya kpiagidi n kan gbeni. (aiōnios g166) **11** ya maama n tene, tie maa dugikaama; ti ya kpe leno ti go ba ti ya fo leni o. **12** ti ya juuni, ti baa diedi leni o, ti ya nia ke tii bani o, o moko ba ti nia ke o bani ti. **13** ti yaa tie ni dugikaaba, wani wani, tie tiri ba fidi ki dugi yua ya po. kelima o kan tieni yaala ba nia leni wan tie maama. **14** tiadiba likili, ki ya miadi bi po Utienu ke ban da ya pia niama mi bundima po, yaala n ki pia todima baa waamu, li yaa tie ki bolini yaaba n cengi ba yaaka. **15** yan moandi ki doagidi Utienu nintuali nani ban biigi ya nilo, ya tuonsuanlo n ki jie fee o tuonli po. ama ki wangy imoamoani maama ke li tiegi. **16** yan sani ki foagidi leni mi mafama, kelima yaaba n kubi ma, baa soagi liiga Utienu yiema nni, ke laa maama ba lugiba nani li sinabiadili yeni. **17** imene leni fileta tie bi ya siiga nni yaaba. **18** bi den yiee imoamoani ki tua ke bi tinkpiba fiima pendi, ki guliti bi tianba dandanli. **19** baa yeni, Utienu tanpuuli se bonjanla ki ñii mi naa maama po. O Diedo bani o yaa ba, O yaaba. yua taagi O Diedo yeli kuli, n sani ki foagidi ti tuonbiadi. **20** Dieciangu nni naa pia wula leni yanjilifa tadimu bebe ka, ama li pia yaamu n tie daadi leni tandi moko, mutaditiamu tie ya tuona n pia po, mutiamu mo a tuonfana po. **21** lanwani, o nilo ya kubi o yuli mi gagidijama nni, ki paadi ki ja laa bonla kuli, o baa tie nani cianba n gagidi ya tadiga a tuonjama po yeni. **22** sani ki ja bi nipanba bonbuakabiadila ki ya linga mi tegima, li dandanli, mi buama, mi yanduanma, ki taani leni yaaba n jandi O Diedo leni li papienli. **23** yan yie ya niama n yua mi yanluoma, kelima a bani ke li fiindi a koana. **24** kelima, laa pundi O Diedo naacemo n ya pia a koana. ama wan yaa tie yua ya yama n dingi niba kuli po, ki ya tie yua pundi ki teni mi bangima, ki go ya pia li juunli ke li dagidi. **25** wan go ya tie yua n tundi yaaba n yiedi o po leni mi dingima, ki sugini Utienu n pa ba, ban biidi bi pala, ki lebidi bi yama ki bandi imoamoani. **26** lani n tie bi yantiana n guani ke ban ba ki ñia suaani diadi nni, yaadi n den cuo ba, ki teni ke bi tiendi o yanbuama.

3 N bua yan bandi ke a juodi dana ya nagini, ya nagini, ya yogunu n pa baa cua. **2** Kelima bi niba baa yaa bua bi yula hamu bebe, bi baa yaa bua iligi ke li kandi, ñoakpalidanba, leni japaadanba, ki tie a nisugida leni bi danyiekaaba, yanwaadanba leni U Tieu yiekaaba. **3** Bi go baa tie yaaba n bia kaa pia niñigbadima ki tie ku tuotabigu danba, leni yaaba n kaa kubi bi yula, leni ku tugutongu danba, leni bi nijanba kuli yiekaaba. **4** Leni ijanbi danba leni bi yanjegibidanba, leni yaaba n gbie leni ti japaadi ki bua yaala n mani bipo ki cie U Tieu. **5** Bi ba yaa pia U Tieu tuoma nannanli ama bi nia yaala n tie li paalu. Han foagidi leni laa nibuolu. **6** Bi siiga bi jatianba wuondi ki ca ti diedi nni ki boandi yaa puoba n tadi ki tugii ti tuonbiadi ke li bonbuakabiadila buoli kuli die ba. **7** Bi yoa mi bangima yogunu kuli ki naa fidi ki pundi imoamoani ya bangima. **8** Nani Janesi leni Jamibilesi n den yie Musa maama maama laa jaba moko

yie imoamoani yene, bi tie ya niba ya yantiana n joagini ki biidi. Bi dandanli mo ki fidi ki sedi mi biigima nni. **9** Ama bi kan suagi liiga bi boandi bangima nni kelima bi yanluoma baa doagidi bi niba kuli po nani laa niliediba yaama n den doagidi maama. **10** Ama fini a den njoadi n bangima, n tagu, leni n yanjaga leni n dandanli leni n dingima leni n buama leni n juunli, **11** leni ban den wangi nni yaa fala leni min den ye yaa yepaama nni, bee fala yo ke mii den la Antiosa Ikoniyuma leni Lisita dogu nni kuli? mii den ga be yaa fala yo? Ama o diedo den faabi nni ki ñiani nni li kuli nni. **12** Moala yaaba nbua ki yaa cuoni Jesu nni ke li tiega kuli bi baa yaa wangiba fala. **13** Ama bi nibiadiba leni i boandi danba baa suagi liiga bi biadima nni ki yaadi biba ki go yaandi nitoaba. **14** Ama fini wani. Han yaa se ke li pa han den bangi yaala ki go daani la. A bani ñan den bandi la yua yaa kani. **15** Hali a biwaama nni a bani idiani yi n gagidi ki fidi ki puni a mi yanfuoma mi tindima po kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa po. **16** I diani kuli den diani U Tienu gobidima ya niinni. I pia mi fuoma mi bangima po, ki maadi ki cuo bi niba, ki tundi ba mi tudima nni, ki go bangi ba mi teginma. **17** Yeni ke U Tienu nilo n ñanbi cain ki bogini ki fidi ki yaa tiendi a tuonjama kuli.

4 N teni a ya ñoabonli n tie na U Tienu nuntuali leni Jesu kilisiti yua ba jia ti buudi leni yaaba n fo leni yaaba n kpe kuli nuntuali, ki puogi a kelima o cuama leni o diema kuli po. **2** Han yaa wangi U Tienu maama, tieni ania ki moandi li ya pa leni li ya dungi kuli. Han maadi ki guli yaaba n pia mi niama ki fu leni yaaba n tudi ki ya tundi bi niba kuli, ki ya bangi ba leni li juunmoanli. **3** Kelima u yogunu baa ti cua ke bi niba kan go tuo ki ya ñoa mi bangijanma, ama bi ba ya baa yaala n mani bipo bebe, ki lingikaaba ki pugidipugidi, bani yaaba n baa bangi ba ban baa ki ya gba yaala. **4** Bi baa lebidi ki ya i moamoani ki ya cengu a togidifana. **5** Ama fini wani yan kubi a yuli li bonla kuli nni, ki tuo ki yaa laabi fala ki juuni lienni, ki tuuni o laabaalijamo wangikoa tuonli ki soani a tuonli bojanla. **6** Kelima mini yaapo bi wuli nni nari mi padifiiima yeni, n kuurna yogunu pundi. **7** N moani li muajanli ki gbeni, n sani mi nuama ki gbeni, n kubi li dandanli. **8** Baa moala bi bili npo mi teginma badifogiliga, o diedo yua n tie o bujiateginkoa n baa pa nni yaaga o goacuama daali, o kan pa mini bebe ka, ama yaaba n den baa o goacuama kuli po. **9** Han moandi ki cua n kani tontoni, **10** kelima Demasa den ja nni kelima obua yaa yogunu n tie ne ya bonla po ki gedi Tesalonika. Gilesa fii ki gedi Galati, Tita fii ki gedi Delimati diema. (aïon g165) **11** Luka bebe n ye leni nni. A ya kpeda ñan ta Maka wan yegi leni a, kelima o baa pia npo mi fuoma boncianla li tuonli po. **12** N soani Tiki Efesa. **13** Aya kpenda ñan cuani npo n kpalibu min den ja yaabu Tilowasa Kelipusa deni. Han cuani npo a tila moko min baa yaa ki cie tie yaa n tie ti gbandi. **14** Amaano Alesanda den tieni nni mi biadima boncianla. O diedo baa guani o nani o tuona n tie maama. **15** A moko n fangi a yuli leni o kelima o den yie ti maama boncianla. **16** Min den kpa sedi ki baa maadi ki ga n yuli u bujakaanu kani oba kuli

ki den todi nni, bikuli den ja nni. O diedo n da guani ba la. **17** Wani o diedo den todi nni, ki puni ke n fidi ki waani o laabaalijamo kuli cain, ke bi nilanba kuli n gbadu. O den ga nni o yangbanlo ñoabu nni. **18** Wani o diedo go baa ga nni leni bonbiadila kuli po, ki faabi nni ki kuani nni o diema tanpoli po. Wani n ya baadi ti kpiagidi ñali yaa yogunu kuli. Amina. (aïon g165) **19** Han fuondi Pilisiga leni Akilesa Onesifola deni yaaba. **20** Elasila sedi Kolinta dogu nni. Tilafima yia ke n ja o Mile. **21** Han moandi ki cua n kani ku fawaagu daa pundi. Yulubusa leni Puda leni Linusa lenu Kilodia leni ti kpiiba yaaba n sieni kuli fuondi a. **22** O diedo n yaa ye leni a. U Tienu ñanbili n yaa ye leni yikuli. Amina.

Tita

1 Mini polo, Utienu naaceeno, leni Jesu Kilsti, n suani yua bi dandantieba po, ke ban bandi imoamoani leni mi tegima. **2** lankuli tie ya miali kan gbeni yaa sugima tanpului. Utienu yua kan pua faama n den bili ya *ŋoanianu* hali mi *cilima*. (aiōnios g166) **3** O den poogini ke min doagidi O maama u yogunu n den pundi. **4** fini tita, n biboadi, ti kuli dandanlini, Utienu ti Ba, leni Jesu Kilsti ti Candaano *ŋanbili* leni o yanduama n ya ye leni *ŋa*. **5** n den *ŋaŋa* kileta ki boa *ŋan* *ŋanbili* yaali n den sieni, nani min den bili ya *ŋoabona*. **6** dogu n kuli *ŋan* kaani bi gobidikaaba, li kani ya pia yaaba ke bi tendi bi po o siedi *ŋamo*, ki tie puo yendo Calo, ke bi bila tie yaaba n tiega, yaaba n kaa pia cangidi, kaa tie biyenyeeda. **7** Li tie tiladi, ke li djandieli gobidikoa n ya pia ya siedo n *ŋani*, nani Utienu naacemo yeni. wan da ya tie tupaa, leni mi pafima daano. yua n ki puuni o yuli li *daŋjuoli* ni, ka tie nibiado, ki da yaa bua ya baali n ki tiegi. **8** Ama ki gaandi bi niba cangu, ki go tie bi *niŋanba* danli, *yumiinli* dano, ki tiega, ki gagidi ki *ŋana*, ki pia mi dingima, **9** yua n teni o yuli imoamoani maama, yaama ke o den bangima. yeni ke wan fidi ki teni mi bangimoama, ya min nia leni mi bangifaama. **10** Li tie yene, ke baa bi dandantieba *siiga* ni, bi *niyeekaaba* leni bi *maciandanba*, leni i boandi danba *ŋuana* n *mubini*. **11** bi yadi ti diedi, ki tendi ya bangima n ki *ŋani*, lan ki bi *naani* n ni ban bangi yaama, ki bua i fee *panpaani*. **12** Bi yaa *sawalipuaba* n ni yendo den yedi, kileta yaaba tie *tuofadanba*, *muayanbiaditi*, *tugupialu* danba. **13** li siedo tie *moamoani*, fu leni ba, ke ban ba li dandan moanli. **14** ke ban da teni bi *yula* ku *maasuagu* togida leni *binisaaliba* *balimaama*, *yama* n ki *ŋua* imoamoani. **15** Li bonla kuli *ŋani* yaaba n gagidi ki *ŋani* po, ama li baa kuli ki *ŋani* yaaba n *juagini* leni a *pajuaga* danba po, bi *yanfuoma* leni *yantiana* *juagini*. **16** Bi tua ke bi bani Utienu, ama ki nan nia leni O bi tuona n ni, bi tie *cangididanba*, ni *yiekaaba*, ki kan fidi ki tieni mo *tuonŋanli* ba.

2 Ama fini wani han teni yaa bangima n tiegi. **2** Han yedi ke ajakpela n yaa tie *yansoangidanba*, leni *moamoandanba*, ki yaa se ke li hani, ki pia mi dingima leni mi gagidijanma li dandanli nni, leni mi buama nni, leni li *juunli* nni. **3** han go waani apociana moko ke ban yaa pia yaa tagi n *naani* leni mi gagidi hanma. ban da maadi mi ma biadima ki da pa bi *yula* mi daama po ke ban yaa tendi yaa tundi n hani, **4** ke ban fidi ki *bangi* bi pomadiba ban yaa bua bi *ciaba* leni bi *bila*, **5** ban tua yaaba n se ke li pa ki *kubi* bi diedi ke li hani, ki go pia li *yumiinli* bi *ciaba* kani, ke bi niba n da sugidi utienu maama. **6** han go tundi bi *jawaaba* ke ban yaa pia mi dingima, **7** fini mo n tua li *bontogidikaala*, a *tuonhanma* nni, ki yaa tendi yaa bangima *nhani* ki go tiegi, **8** leni yaa maama n hani, ban kan fidi ki kuli yaama leni li ba, ke *yibali* n *fiagi* ki da ba wan ba maadi ti po ya mabiadima. **9** tundi bi *tuonsoanba* ban yaa *miindi* bi *yula* bi *canbaanba* kani, ki mangi bi pala *libonla* kuli nni, ki da yie ban yedi

yaala, **10** ki da su liba, ama ki yaa *wangi* yogunu kuli yaa teginma ngagidi, ke ban teni bi niba *nyaa* *jigindi* utienu ti candaano bangima li *bonla* kuli nni. **11** kelima utienu hanbili yaa n tie mi *faabima* hiali bi niba kuli po, den doagidi. **12** ki bangi ke tin yie *yaala* *nkaa* *tiegi* leni li handunli bon bua *kabiadila*, yaa yogunu ntienia nni leni mi *yanfuoma*, mi teginma leni utienu *fangili*, (aiōn g165) **13** ki yaa pia yaa sugirima npia li *pamanli*, utienu leni jesu kilisiti ti candaano doagidima po. **14** Wani yua n den puni oyuli ki daa ki *faabi* ti leni ti *tuonbiadi* po ke tin tua wan die yaaba, o gagidi ti ke tin yaa tuuni *atuonŋanma* kuli. **15** waani laa *bonla* ki fu leni ba ke oba kuli n da fali *ŋa*.

3 Han tiadi ba ke ban ya fangi bi *bujiaba* leni li *bali* *danba* kuli ki *bogini* *tuonhanli* kuli po, **2** ki da maadi oba kuli mabiadima, ki ya pia mi *yansoangima*, *utagihamu* leni mi *dingima* bi niba kuli po. **3** Kelima ti moko den kpa tie *yanluodanba*, *niyeekaaba*, *niyaadikaaba* leni li *nunponli* buoli kuli *danba* leni mi *conconma* *danba* ki *fuo* li *nunponbiadili*, ti den tie lan pundi ban nani yaaba ki go nani ti yaba. **4** Ama utienu ti candaano hanbili leni o buama n den doagidi bi niba kuli po **5** o den *faabi* ti ke laa tie ti *tuonhama* bi ti teginma po. Ama o *nihigbadima* mi *maaliema* yaa *batisima* mi *fuoma* nni *goa* *pandima* po. **6** Wan den *jiini* tipo yaama ti candaano Jesu kilisiti nni. **7** Lan ba gaa maama tin ba li *moamoansaali* kelima li dandanli po, ki tua bi *faajieba* ki go ba yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **8** Laamaama tie mi *madugikaama*. N bua ke han waani laa *bonla* kuli, lan baa ga maama ke yaaba n *daani* U Tieu n *bogini* ki yaa tuuni a *tuonhama* kuli. Diidi lani n hani ki go pia mi *todima* bi niba kuli po. **9** Ama han *foagidi* leni mi *yanluomaama* leni *yaajanba* togida, a *koana* leni yaa *niama* n *tuugi* leni li *balimaama* kelima li kuli tie *famma*. **10** yaa *nilo* n *fiini* mi *paadima* han tundi o yenma ki *pugini* mi *liema* li yaa puoli han *paadi* leni o **11** ki yaa *bani* ke laa *nilo* *tiensi* ti *tuonbiadi* ki *buni* ki *cuo* o yuli. **12** N yaa ti *soani* apo Atenasa bi *Tikika* han *jaligi* ki *cua* n *kani* *Nikapolisa* kelima n *jagi* ke n baa ye *lankane* ku *fawaagu* yogunu. **13** Han *bogini* Sena li *balimaama* *bangikoa* leni *Apolosa* *sancenli* ke *liba* kuli n da *poadiba*. **14** Kali ti yaaba moko n *bangi* ki yaa *tiendi* *yaala* n hani ke ban fidi ki yaa *baadi* tipo *yaala* n tie tiladi, ke ban da tua yaa niba n *kaa* *luoni* *bonluonkaala*. **15** Yaaba n ye leni nni kuli *fuondi* a, han *fuondi* yaaba n bua ti li dandanli nni kuli. Ke li hanbili n yaa ye leni yi kuli.

Filemo

1 Mini Polo yua n tie kpaadili kelima Jesu Kilisiti po, leni ti kpiilo Timote, n diani li tili fini Filemo ti buado leni ti tuonsoanlielo po, **2** leni ti kpiilo Apiya, leni Alikipa ti minteeelieli o Diedo toabu nni leni Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi fini Filemo diegu nni kuli po. **3** Ti baa U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **4** N tiadi apo yogunu kuli n jaandi nni ki tuondi n Tienu **5** kelima bi wangi nni han pia ya dandanli o Diedo Jesu po leni han pia ya buama bi nigagidihanba po. **6** N miadi U Tienu ke han pia ya taanyenma leni ti kelima li dandanli yaapo, n ya pia mayuli ki teni han bandi tin pia ya sela kelima tin ye leni Kilisiti yeni po. **7** N kpiilo, a buama yeni mangi n pali ki go baagi nni boncianla kelima a duandi bi nigagidihanba yama. **8** Lanwani, baa ke n pia u sanu kelima Kilisiti po ki puogi a yaala n pundi, **9** yaala n mani npo ki cie tie ki mia ha bu miabu kelima mi buama yaapo. Mini Polo, yua n tie jakpelo ki go tie kpaadili moala kelima Jesu Kilisiti po, **10** n mia ha bu miabu n biga Onesima po, min mali yua ti kpaadi nni. **11** Waa den kpa pia apo fuoma, ama moala o pia ma apo, ki go pia ma mini mo yaapo. **12** N soani o wan goa a kani, o tie nani n boagidi mini nba yeni ki soani a kani. **13** N den bua wan bi ya ye n kani ki ga a kaanu ki ya todii nni min ye ti kpaadi nni kelima o laabaalihamo po ya yogunu. **14** Die mii den bua ki tieni liba kali min kpa buali a ki bandi han jagi yaala, ke a hanma n da tie nani u paalu yeni ka, ama lan ya tie a yama po. **15** Daalinba o den paadi leni a u yogunu waamu ke han goa ki ga o wan ya ye leni a hali ya yogunu kuli. (aiōnios g166) **16** Moala a kan go ya nua o ke o tie yonbo ka, ama ke o di cie yonbo. O tie a kpiibudo. O tie yeni mini yaapo, ki baa tie yeni fini yaapo ki cie kelima ti gbanandi nni leni o Diedo nni. **17** Lanwani a ya nua ke n tie a danli, han ga o nani han bi baa ga mini maama. **18** Wan bii apo yaala, leni wan pia apo ya panli, han coadi la ke li tie n ya panli. **19** Mini Polo n diani ya maama n tie na leni n nuceli, mini n baa pa ha la. N kan maadi fini aba n kubi npo ya panli, lani n tie ke a pia li miali kelima n yaapo. **20** Lanwani n kpiilo tieni npo laa hanbili kelima o Diedo po. Duan n yama Kilisiti nni. **21** Min diani lankuli yeni, n dugi apo ke a baa tuo ki tieni min yedi yaala, ki go bani ke a baa tieni baa ki cie min yedi yaala. **22** Han go hanbi npo li candieli mo, kelima n sugini ke U Tienu baa guani nni yikani kelima yi jaandi po. **23** Epafasa, mini leni yua n taa ki ye li kpaadidieli nni kelima Jesu Kilisiti yaapo, fuondi a. **24** N tuonsoanlieba Maka, Alisitaka, Demasa leni Luka moko fuondi a. **25** O Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yi.

Ebilunba

1 U tienu den maadi hali yogu leni ti yajanba bi sawalipuaba ñoana nni yaa yogini n kaa wa leni mabuolu boncianla. **2** Moala a dan juodi kaana nni O maadi len ti O bijua ñoabu nni. O den bili ke wan diedi li bonli kuli; leni wane ke, O go tagi li ñandunli. (aiōn g165) **3** Wani bijua n tie O kpiagidi nannanli, U tienu wani O yaaba yaa maalima. O kubi ñanduna leni O maama yaama n pia u paciamu. wani n den ñuudi ki ñani ti tuonbiadi ki den kali tanpoli joma ti kpiagidi tienu jienu. **4** Wan bijua, o den tua yua pia ti kpiagidi ki cie Makinba kelima Wan ba yaa yeli n pia ti kpiagidi ki cieba yeri yaapo. **5** Olee Maleki yo ke U tienu yedi: a tie n bijua; N mali ja dinla. be yogunu yo ke O go yedi: N baa tie o ba, o mo baa tien bijua. **6** wan den soani O bijakpiaga ñanduna nni O go den yedi: U tienu Malekinba kuli n kpiagi O. **7** O go den maadi Malekinba po ki yedi: O teni ke O Malekinba tie nani u faalu yeri O naacenga mo tie nani u mupienu. **8** Ama O bijua po, O den yedi: Fini Utienu, A bali kalikaanu baa ye hali o yogunu kuli. A badigbianu mo tie mi teginma gbianu. (aiōn g165) **9** A bua miteginma, ki nani ti tuonbiadi. lan yaapo Utienu, ja Tienu gandi ja, ki wuli ja po li pamanli kpama, ki teni ke ja pia ti kpiagidi ki cie a lieba kuli. **10** O go yedi: O Diedo, hali mi cilima Fini n tagi ki tinga. Tanpoli mo tie A nu n soani yaa tuonli. **11** Lan kuli baa bodi ama, Fini wani baa ye hali o yogunu kuli; li kuli baa kpeligi nani li liadili yeri, **12** A ba kokolani kuli nani ku liadigu yeri, ke li kuli ba lebidi; ama fini wani baa tie ñan tie maama hali ya yogunu kuli. ñA bina mo, ki pia gbenma. **13** O lee Maleki yo ke Utienu yedo: kali n najieni hali min baa teni ja yibalinba n tua ja taajma kaanu. naani Malekinba ki tie fuoma kaa? yaaba n tuuni U tienu po. **14** Wan tuuni yaaba ke ban soani yaaba n baa ba mi tindima faali yaapo.

2 Lan yaapo li pundi tin kubi bonjanla ya maama ke ti gbadi yeri, ke tin da yaadi ki fuagidi leni laa maama. **2** Kelima, ya maama ke Malekinba den waani ya den ba mi gbenma, ke ti tuonbiadi leni yiema buolu kuli mo ya den ba li panpaani, **3** Lan wani, ti baa sani lede ki cia hali ti yaa yie ki fali laa tindimoanma? Laa maama den kpa ñani O Diedo ñoabu nni, ke yaaba n den cengi O den tieni ti po siedi ke mi tie moamoani. **4** U tienu den ye leni ba ki ciani bi siedi leni sinankeene, leni libonlidi kaala, leni mi bandicianma buolu buolu leni U tienu Fuoma yua paabu nani wan baa maama. **5** Kelima U tienu naa teni Malekinba ka n diedi ya ñandunli n kpendi nne, tin maadi yaali yaa maama. **6** O nilo den teni siedi kaanu ba ki yedi: o nisaalo tie be hali ka baa tiani o po bi, o nisaalo biga tie be hali ka baa kubi o bonjanla nante? **7** A den jiini o yogunu wamu po, ke Malekinba cie o, A go den jiini o po ti jigidu leni ti kpiagidi. **8** A teni ke o diedi li bonli kuli nani wan ñjma yaala. kelima U tienu n dini o ke wan diedi li bonli kuli yeri, O naa ja li ba kuli ke wani o nisaalo ki diedi. ama, leni moala ti daa nua ke o diedi li bonli kuli. **9** Ama yua ke bi den jiinio, u yogunu waamu po ke Malekinba cie o. wani Jesu moala ti la ke O gbie

leni ti kpiagidi, leni ti pagidi kelima wan la mi kuuma fala maama yaapo. lan i teni, leni U tienu ñanbili, ke O den la fala ki kpe yua kuli po. **10** U tienu wan yua n die li bonli kuli ke li bonli kuli go ye O nunni, O go den jagi ke niba boncianla n tua O bila ki taani leni O, O kpiagidi nni. lan, O den teni ke Jesu dagidi ki ñani cain kelima wan la ya fala yaapo. wan yua n tie bi tindima yudaano. **11** Kelima yua n ñuudi ki fiandi ti tuonbiadi leni wan ñuudi yaaba ya tuonbiadi kuli ñani baa yendo ya kani. lan yaapo O naa den jie fee ki yinba O waamu. **12** Wan den yedi: N ba waani A yeli n waamu, n ba yiini ki pagi A yeli li nitaanli siiga. **13** O go den yedi: n baa ya dugi a po O go den yedi: Mini nne, Mini leni yaa bila ke U tienu teni nni. **14** Lan wani, nani a bila n tie nisaaliba ki pia ti gbanandi leni misoama yeri, O moko leni O kuuma, O den paadi yua n pia mi kuuma paalu sutaani. **15** ki den faaba yaaba ke bi yema kuli bi den ye sutaani yonbidi nni kelima mi kuuma jawaandi po. **16** Li doagidi cain ke waa den cua ki baa todi Malekinba ka, ama Abalahama puolipuani. **17** Lan yaapo, li bonli kuli nni O den nandi O waamu. yeri, O tua yaa kopadianbado n gba mi ninñima ki go tiega U tienu tuonli nni, ki go padi i candanbaani padili ki ba sugili bi niba tuonbiadi kuli po. **18** Kelima wani O yaaba den la fala ban den tulini O yaa yogunu. O baa fidi moala ki todi moala yaaba ke bi tulinba.

3 Lan yaapo n kpiiba bi nigagidjanba, yinba yaaba ke Utienu yini, yin teni yi yantiana kuli n jigidu ki nuanli Jesu wan yua n tie tondo leni tin tendi siedi ya dandanli po yaa kopadianbado. **2** O den tiega yua n den puogi o laa tuonli po nani Musa n den tie maama U tienu diegu nni kuli po. **3** Kelima O kpiagidi den cie Musa. nani yua n maa li dieli n pia ti kpiagidi maama ki cie wan maa ya dieli maama. **4** Dieli kuli pia li maado; ama yua n maa li bonli kuli tie U tienu. **5** Musa den tie nidugika U tienu diegu nni kuli nani o naacemo yeri, ki tiendi siedi U tienu n den baa yaundi ki yedi yaala yaapo. **6** Ama Kilisiti yua n tie Bijua U tienu diegu nni tie yua n pundi ti dugidi. O diegu tie tinba hali li yaa tie ke ti kubi hali mi juodima ti dugidi leni ya suginma yaapo ke ti kpiagidi ti yula. **7** Lan wani nani Utienu Fuoma yua n yedi maama: dinla, yi yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala. **8** Yin da juagi yi pala nani i yajaanba n den fiini mi yiema leni mi biigima daali ku fanwalinciangu nni. **9** Bi den biigim nni ki bua ki le nni, ba ke bi den la n tuona bi siiga hali bina piina. **10** Lan wani n pali den beni laa ni fiima po ke n yedi: yogunu kuli bi yen yaadi, baa bua ki bandi n sani nni. **11** Lan yaapo, n den poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. **12** Lan wani n kpiiba yin yaa fangi yi yula ke o baa kuli n da pia yaa pali n bia ki go juagi hali ke o baa buli ki ja U tienu yua n fo. **13** Ama yin yaa tundi i yaba daali kuli tin ba yedi dinli maama. lan tie o ba kuli n da juagi o pali leni ti tunbiadi buandi. **14** Kelima ti tua yaaba taani leni Kilisiti ki tua yendo li ya tie ke ti kubi bonjanla hali mi juodima tin den cili ki pia yaa dugidi. **15** Nani moala lan yedi maama: dinla i yaa gbadi O nialu, yin da juagi mani yi pala nani ban den fi ki yie nni ya yogunu. **16** ñmenbi n den fiini mi yiema ban den gbadi U

tienu nialu. li yaa tie yaaba kuli ke Musa den gobiba ke bi ñani Ejibiti? 17 U tienu pali den beni ñmenba yaa po hali bina piina li yaa tie yaaba n den tieni ti tuonbiadi ke bi den kpe ke bi kpiema den ba mi fanpienmani? 18 U tienu den poli ki yedi ke ñmenbi n kan kua O fuodima nni li yaa tie yaaba n den yie O maama yaa ka? 19 Lan wani ti la ke baa den kua O fuodima nni kelima bi pajuuga po.

4 Lan wani tin fangi mani ti yula, nani ki kua O fuodima ñoanianu daa baa ye, ba ni yendo i siiga n da ti sua ke li pend. 2 Kelima tin gbadi ya labaalijamo yeni, bani moko gbadi o ama ban den gbadi yaa maama naa todiba li ba kuli. laa maama naa den kua bi pala nni kelima bi den luo ti dugidi. 3 Tinba yaaba n daami, ti kua laa fuodima nni nani wan yedi yaa maama yaa po: n den poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. O yedi yeni ba leni wan den suani ki gbeni O tuona kuli hali ñanduna tagima yogunu. 4 Kelima li pia naankani ke O den maadi li danleedili daali maama ki yedi: U tienu den fuodi leni O tuona kuli li danleedili daali. 5 O go den yedi bi kan kua n fuodima nni. 6 Nani yaaba n den kpa ba u ñoanianu naa den fidi kua O fuodima nni kelima bi yiemia po, u folu baa ye bi tianba po ke fidi ban kua laa fuodima nni. 7 U tienu go bili dantoali lan tie dinla. O den kpa maadi laa maama Dafidi ñoabu nni hali yogunu ba puoli po ki yedi: "dinla i yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala" 8 Kelima Josue yaa den fidi ki kuanba mi fuodima nni, li puoli U tienu kan go bi maadi dantoali maama. 9 Lan wani U tienu fuodima daali ye U tienu niba po. 10 Kelima yua n kua U tienu fuodima nni yen fuodi leni o tuona kuli, nani U tienu n den fuodi leni O tuona maama. 11 Moandi mani ki kua laa fuodima nni. o ba kuli ti siiga n da gbali ki kua kelima o yiema po nani bani yeni. 12 Kelima U tienu maama fo ki go tuuni leni u paalu, ki mani ki jia ki cie jugisiediñoyaliedi buolu kuli, ki mudi ki kua hali deeni ki paadi o naano leni li yantiali, a tuga leni kpaba lonlo laa maama yen bigi li pali nni yanjaga leni li yantiana kuli. 13 Tagima ba kuli ki wuo O nintuali, ama li bonli kuli doagidi cain ki se yua ya ke ti ba fa ki togidi ti tuona kuli. 14 Lan wani, nani tin pia ya kopadicianbado yua n den kua tanpoli, lan tie Jesu U tienu bijua, tin ya se bonjanla ya dandanli yaa niini ke ti tendi siedi. 15 Kelima tii pia ya kopadicianba n kan fidi ki gbadi ti po mi ninñinma ti tadigu nni. nani tinba, bi den tulini O li bonli kuli nni, ama waa den tiemi tuonbiadi. 16 Lan wani tin nagini leni li papaa li ñanbili bali kalikaanu kani, ki ba mi ninñingbadima leni li ñanbili yaa yogunu ke ti bua mi todima.

5 Yaa kopadicianbado ke bi gandi bi niba siiga kuli tie yua ke bi dini o ke o tuuni U tienu tuonli bi niba siiga. wani yen tiendi mi buama paabu padili leni ti tuonbiadi sugili miabu padili. 2 O ba fidi ki juuni leni bi yanpiidanba, leni bi ni yaadikaaba po. kelima wani o ba yen pia ku tadingu mitianma. 3 Laa tadingu po n teni ke li tie tiladi won padi ki mia o yuceli tuonbiadi sugili nani wan padi bi niba po maama. 4 Nilo ba kuli kan teni o yuli laa kpiagidi li yaa tie ke U tienu n yini yua li po yaa ka; nani wan den yini Alono maama yeni. 5 Kilisiti

wani moko naa teni O yuli laa kpiagidi ki yini O yuceli kobadiciamo, ama O pia laa kpiagidi kelima yua n den yedi o: "A tie n bijua Minni mali ja" 6 Nani wan go yedi kaanu ba maama: A tie kobadicianbado hali ya yogunu kuli nani Melekisedeki yeni. (aiõn g165) 7 Wane, won den ye O gbanadi nni ya yogunu, O den miadi U tienu leni a bubula leni ti ñinsidi i jandi nni ki pugi yua n ba fidi ki fabi o leni mi kuuma. O jandi den ba mi gua lebidima kelima wan den pia ya fangili U tienu po. 8 Ba leni wan tie U tienu bijua, O den bangi mi tuoma ya bonli yaa niini ke O den laa fala. 9 Wan den teni ke o ñani ki dagidi cain li bonli kuli yeni, lan yaapo O den cuani yaaba tuo O kuli po ya tindima n kaa pia gbenma. (aiõnios g166) 10 U tienu wani O yaaba n yedi ke O tie kopadicianbado nani Melekisedeki yeni. 11 Lan kani, ti pia maama bocniala li po, ya bonli yaa togida n pa kelima yi suangi leni ki ga mi maama tontomi. 12 Yinba yaaba hali yogu i bi ñaaa tua bangikaaba, ama hali yen moala, i da go li baa bua ban cogini yi yin baa cili ki bandi yaala U tienu maama siiga. kelima yi tie nani yaaba ñu mi naajanma ki kan fidi ki je ya jiema ni ciagi. 13 Ki sua yua n da li baa ñu mi naajanma bebe, ki bani ki gagidi yaali n tiegi leniyaali n ki tiega kelima o da baa tie canpandiga. 14 Ama ya jiema ni ciagi tie a nikpela po kelima bi yantiana maani ki biigi ki gagidi yaali n ñani leni yaali n bia.

6 Lan yaapo, tin cedi tin cicili ki bangi yaa maama n tie li tanpuli Kilisiti nni ki suagi liiga leni yaa bangima n kpedi ki dagidi ki kan go guani ki bili ti tuonkiema tanputoali tin den yie ya, 2 Leni li dandanli U tienu po, leni mi batismisa bangima, leni ki maani i nii ki jandi, leni ki jandi ki fiini a tinkpila, leni yaa buudi n ba yuandi ki cua. (aiõnios g166) 3 Ti ba ti yaa tiendi lane U tienu yaa bua. 4 Kelima li pa leni yaaba n cili ki ba Kilisiti yenyenma, ki leeni U tienu paabu yaabu n ñiani tanpoli po, ki go ba U tienu Fuo ñanma, 5 Ki leeni ki la Utienu maama n mani maama, ki go bandi yaa diema n kpendi yaa paalu; (aiõn g165) 6 Li pa leni bi po, bi yaa yaadi ban go fidi ki lebidi bi pala ki mia sugili. kelima bani bi yaaba n go kpaagi U tienu Bijua li dapoanoonli po ki go fiagi O asala nni. 7 Yaa tinga n yen baadi ke ki taaga mi ki po, ki yaa pudi yaala n pia mi fuoma yaaba n ko ga po, laa tinga baadi U tienu seli. 8 Ama ki ya pudi i konkoni leni muadi malikonkon, kaa pia fuoma ba kuli. ki go tie tinsolinkaaga li kan waagi leni ban juuga mi fantama. 9 N bua kaaba ba leni timaadi yeni kuli, ti gu ki lee yi kani ke yi tiendi yaali n ñani ki go dagidi leni yi tindima po. 10 U tienu tiega cain, o kan sundi yi tuonjama leni yin den doagidi yi buama O po maama. kelima yi den todii O nigagidijanba hali yen moala ke yi go baa todii ba. 11 Ti bua yi niini yendi kuli n ñanbi ki kubi laa yankuali hali mi juodima, lan tie yin ba yin bi sugini yaala. 12 Yin da yualigi mani yi gbanu, ama yin yaa togidi yaaba n baadi U tienu n niani bi yaala kelima bi dandanli leni bi ñaniali po. 13 U tienu n den niani Abalahama u ñoanianu yaa yogunu O den ta wani O ba yaa yeli ki poli kelima o ba kuli ki ye ki cie O ke O baa poli li daano yeli nni. 14 Ki yedi: moamoani cain, n baa seligi ña ki yaa pugidi a

puolijuani. **15** Lan teni Abalahama den juuna ki suagi liiga ki den ba U tienu n niani o yaala. **16** Bi nisaaliba yaa poli bi yen poli ki taa yua n cie ba yaa yeli. lan tie yaa ñoanianu n kabi siiga yen teni niama kuli n gbeni. Lan yaapo yo, **17** U tienu moko den bua ki doagidi waani ke O ñoanianu kan lebidi yaaba yaa po ke O den niani ba ban baa ba yaala. ke O ñoanianu kan lebidi leni wan bili ya yanjagili, O go den poli ki pugini O ñoanianu po. **18** Laa bonliedili yaali n kan lebidi ki go doagidi ki waani ke U tienu kan pua faama; lani n paagidi ti pala tinba yaaba n sani ki baa O po. **19** Ti pia ki muubi laa suginma ke mi tie nani o naano ñindabiagu kubikpiagili yaali n ba cuo ki sieni ku ñindapiagu kaanyendu. laa suginma pendi ku cabipigin kaabu ki kua hali deeni liiga po. **20** Jesu n den kpa galiliga ki kua naani ti po. O tua yaa kopadicianbado n baa ye hali yaa yogunkul nani Melekisedeki yeni. (aiōn g165)

7 Melekisedeki yeni den tie Salema dogu bado, tanpoli joma Tienu yaa kobadiciamo. O den ñani ki tuogi Abalahama wan den paadi bi badiba ki den lebidi ki kuni ya yogunu ki den gaali o. **2** Abalahama den teni O piiga biinu wan den baa ya faali yaa niini kuli. O tie mi teginma bado nani O yeli Melikisedeki yeni n bundi maama. leni salema Bado lani n bundi mi yanduanma Bado. **3** Waa pia ba, waa pia na, waa pia yaja, waa pia cilima, waa pia juodima. ama O tua yua n naani nni U tienu bijua. wani Melekisedeki yeni tie kobadicianbado i yoguni kuli. **4** Faami mani ki le o kpiagidi n da maama wan yua ke Abalahama den teni O wan den ba yaa faali yaa piigi biinu. **5** Levi buolu yaaba siiga yaaba n tuuni li kopadiciantuonli nani U tienu balimaama n bili maama ke ban yaa gaani piiga Isaleleenba yaaba kuli kani bani bi kpiiba baa leni bi kuli n tie Abalahama puolijuani. **6** Melikisedeki baa leni wan kaa tie bi buolu yua, O den ga piigi biinu Abalahama kani ki den gaali o wan yua n den ba U tienu ñoanianu. **7** Laa pia kuli niama, yua n waa n yen baadi yua n yaba yaa gaali. **8** Nakanba, yaaba n gaandi piigi biinu tie nisaaliba yaaba n baa kpe. **9** ama leni Melekisedeki li kadi ki waani ke O fo. **10** Yaali n go pugini tie ke Levi yua n gaani piigi biinu, moko den pani piigi piinu Kelima hali ke o daa ye o yaja Abalahama tugu nni, Abalahama den pani piigi biinu Melekisedeki n den ñani ki tuogi o yaa yogunu. **11** Levi buolu kopadicianba tuonli yaali yaapo ke U tienu den teni li balimaama Isaleleenba yaaba li yaabi tie ke ñani ki dagidi cain, naani li go bi tie tiladi kopadiciantoa n cua nani Melikisedeki yeni, ki naa tie Alono buolu yua? **12** Nani li kopadiciantuonli n lebidi yeni, li tie tiladi li balimaama moko n lebidi. **13** Kelima yua yaapo ke laa maama maadi, O tie buoto yua, yaa buolu yaaba siiga ba ni yendo ki suani li badibinbinli tuonli. **14** Yua kuli bani cain ke ti Diedo Jesu ñani Juda buolu nni, yaa ni buolu ke Musa ki yedi li ba kuli leni yaa maama n tuugi leni li kopadiciantuonli. **15** Kopadiciantoa n den cua nani Melekisedeki yeni, li go doagidi ki pugini. **16** O naa den tie bi nisaaliba n dini yaa kobadiciamoka, ama li tie ke O pia yaa miali n kan bodi yaa paalu. **17** Kelima bi den kpa

teni O po yaa siedo n tene: A tie kopadiciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. (aiōn g165) **18** Lan yaapo mi mabilikakpiama bodi kelima maa pia fidu baa kuli, maa go pia todima baa kuli. **19** Kelima li balimaama naa den fidi ki ñambi li ba kuli ke li dagidi cain, ama U tienu den yuandi ki cuani ti po ya suginmi n ñani ki cie, ke mi baa teni tin fidi ki nagini U tienu ki cie. **20** Laa bonla kuli naa den tieni kaa taani leni li poli. Kelima Levi buolu yaaba n den tua kopacianba naa den poli, ama Jesu wani tua kopadiciamo leni li poli; **21** kelima yua n yedi o yaapo; O yedi: O Diedo den poli, O kan lebidi O maama. O yedi: A baa tie kopaciammo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. (aiōn g165) **22** Lan yaapo n teni ke Jesu n tie yua n tie siedi yaa jantaado n ñani ki cie yaapo. **23** Yaalin n go pugini, bi kopadicianba boncianla den kali kelima mi kuuma den teni ke baa fidi ye o yogunu kuli. **24** Ama Jesu wan yua n ye ki fo hali yaa yogunu n kan gbeni yaapo, teni ke O kubi yaa kopadiciantuonli n ye o yogunu kukuli. (aiōn g165) **25** Lan yaapo, ke O go baa fidi ki faabi cain yaaba kuli n nagini U tienu kelima O yaapo wan yua n ye o yogunu kuli ki fo ki miadi U tienu bi po. **26** O tie tin bi bua yaa kopadicianbado buolu yua n dagidi ti po, ki ñani cain, kaa pia tagili baa kuli. tuonbiadi ki ye O niini, waa ta leni ti tuonbiadi danba. O den kpedi hali tampolijoma. **27** Waa ta leni yaa kobacianbadiba n sieni, daali kuli bi yen padi a pada, bi yen kpa padi bani bi ba ya tuonbiadi po, ki yuandi ki padi bi niba kuli tuonbiadi po. laa bonla O den tieni li kuli yenma ki den puni O yuceli yua kuli po. **28** yaa balimaama n den dindi bi nisaaliba yaa kopacianba den pia ku tadingu kelima bi tie nisaaliba, ama li poli yaa maama yaama n den yuandi ki cua li balimaama puoli, den teni ke bijua tua kopadicianbado wan yua n dagidi ki ñani cain hali yaa yogunu kuli. (aiōn g165)

8 Tin maadi yaa maama kuli, mi siiga yaalin pia li mayuli tie ke ti pia yaa kopacianbado n kali tampoli U tienu yua n pia ti kpiagidi balikalikaanu o jien po. **2** Lan kane ke O tuuni u kaangagidijamu nni O Diedo wani O yaaba n sieni ya gbandiemoanli, ke o nisaalo ka sienli. **3** Kopadicianbado kuli bi yen dini o ke wan yaa kpendi nni U tienu kani bu paabu leni a pada; naan kani ke li tie tiladi Jesu moko n yaa pia wan baa pa yaala. **4** O yaabi ye ki tingi n po, O kaa bi tie ba kopadiciamo moko kelima yaa kopacianba n kpendi nni mi buama nani li balimaama n bili maama da ye. **5** Ban tuuni ya tuonli yeni, tie yaali n tiendi tampoli, li nannanli leni li junjungu, nani U tienu n den kpa wani Musa maama wan den ba sieni li gbandieli ya yogunu ki yedo: ñan yaa faami ki tieni li kuli bonjanla nani ya nannanli ke wani ña li juali po yeni. **6** Ama moala, Jesu pia yaa tuonli n ñani ki cie lani, kelima O tie ya jantaado n ñani ki cie yaa candanbaalo, yaa jantaado n se u ñoanianjamu po. **7** Kelima li jantaadi cialo yaa den pia poado ba kuli, laa den pundi yaala ban lebido leni o bonyuanlo. **8** Kelima li tie leni i jaligi ke O Diedo den maadi leni isaleleenba yaaba ki yedi: diidi O Diedo yedi ke u yogunu kpenda yaa yogunu ke n baa kuani o jantaadi pano Isaleleenba yaaba leni Juda yaaba siiga. **9** Ya jantaado n ka ta leni min den

kuani leni bi yajanba yua. Min den cuo bi nii ya daali ki dadi ki ñani ba Ejibiti diema nni. kelima baa den tuo ki kubi ni ñantaado, n moko mii den yagi n yama kelima bi po; O Diedo n yedi maama. **10** Diidi mani min baa kuani ya ñantaado leni Isaleleenba yaaba buolu. O Diedo yedi li yaa puoli, n baa kuani n balimaama bi yantiana nni, n baa diami ma bi pala nni, n baa tie bi Tieuu bi mo baa tie n nuba. **11** O baa kuli kan go cogini o yieninlielo, bi o kpiilo ki yedi o; bandi O Diedo, kelima yua kuli baa bandi nni. ki cili bi siiga ki bonwaaga kaa ca hali o nikpelo. **12** Kelima n baa paba sugili leni bi tudima kuli po, n kan go yaa tiadi bi tuonbiadi. **13** Nani wan yedi: o ñantaadi paano yeni li tie ke O doagidi waani ke o ñantaadi kpialo kpeligi. ki sua yaali n kpeligi mo tie yaali n podi, lan mo n tie yaali n pendi.

9 O ñantaadi kpelo moko den pia o ñoabona ya n tuugi leni i jandi leni u kaangagidi ñamu yu n den ye ki tingi po. **2** Lane n teni ke bi caani li gbandieli, u cicili kaanu naan kani ke bi yi u kangagidiñamu. lan kani n pia ki fidisanga tiankaanu, tabili, leni ban bili ya dipen **3** Bu kpalipigni ka liebu liiga pia ban yi naani ukangagijamu moanu. **4** Lie nni den pia wula padibinbinli ban yen ju tulale naani ki go pia ku ñantaadi kpaagu yaagu ke wula taabigu ku kaani kuli. wula tadiga mana n den kpie naani den ye ku ñantaadikpaagu yeni niini, leni Alono gbianu yu gbianu yu n den bundi, leni o ñantaado n diani yaa tana po. **5** Ku ñantaadikpagu yeni tampoli den pia yaa Malekinke bi yiba Selubaaba nan nana yaaluu waani ke U tienu kpiagidi ye li kani, ke bi fiabi den wagini ku ñantaadikpagu yeni buljoaluodi kaanu. laa tie moala n ka ke ti baa togidi yi li kuli. **6** Nani li kuli n den bili maama, bi kopadianiba yaaba n tuuni li kopadianiutonli, bi yen kua o yogunu kuli li gbandieli nni kaankpialu. **7** Liigi po u kanlielu li gbandieli nni o kopadianiabedo bebe n den bili nni ta yenma, o kan kua kaa kubi ya soama ke o baa padi wani o yaaba yaa tuonbiadi po, leni bi niba kuli tuonbiadi po. **8** Lan kuli U tienu Fuoma yua den bua ki doagidi ki waani ke yaa sanu n baa teni tin kua u kangagidi ñanmoanu daa luodi hali li yaa tie ke li gbandieli da baa ye. **9** Lan kuli den tie moala nne yaa nannanli, yaali n bundi ke ban cuani yaa paabu leni yaa paada kan fidi ki teni yua n tiendi lani n dagidi cain ke o pali nni siedo n yaa dua. **10** Mi jiema, li bonñokaala leni mi candijanma buoli kuli, laa ñoabona kuli den tie o nisaalo n baa tiendi yaala hali milebidima yogunu n batii cua. **11** Ama kilisiti wan den cua ki tie kopadianiabedo yaa bonjanla n kpendi yaa po. O den kua ya gbandieli ya niini n yaba ki go ñani ki cie, o nisaalo n kaa maa yaali. lani n bundi ke laa tie ya tagima n tiene yaa bonla. O den kua u kaangagidi ñanmoanu nni yenma ke li dagidi i yogunu kuli po. **12** waa den kua leni a pudibuana leni a naabila yaa soama ka, ama leni wani O yaa soacele ki den daa ki faabitii o yogunu kuli po. **(aiñios g166)** **13** Kelima a budibuana leni a naatona yaa soama, leni o naañoa fantanpienma yaa den ba fidi ki ñuudi ki ñani ban mii yaaba yaapo bi joagindi ki teni bi gbanandi n yaa ñani, **14** Kilisiti yaa soama n baa ñuudi ki cie, wan yua, leni U

tienu fuoma yua yua n ye o yogunu teni ke o den puni o yuli cain U tienu nani yaa padili n kaa pia joagindi ba kuli baa ñuudi ti pala siedo leni a tuonkiema ke yin fidi ki soani U tienu yua n fo yaa po. **(aiñios g166)** **15** Lan yaa po n teni ke O tie o ñantaadi paano yaa candanbaalo. nani wan den kpe ki daa bi niba leni yaa tuonbiadi ke bi den tieni o ñantaadikpelo yaa yogunu. lan tie U tienu n yini yaaba kuli baa ba wan den nianba yaa faali n ki pia gbenma yeni. **(aiñios g166)** **16** Kelima li ñoabonjuodi kaali n ña naani, li tie tiladi ke yua n ña laa ñoabonli ban sua ke waa go baa ye. Ban ya ja ñoabonjuodi kaali pia mi fuoma li daano yaa ti ye. **17** kelima lli pia gbamanu ba kuli, hali yua n ña laa ñoabonlijuodi kaali yaa baa ki ye. **18** lan yaa po yo ke, ba o ñantaadi kpialo den tieni leni mi soama. **19** Musa, n den waani Isalelee yaaba U tienu balimaama kuli ki gbeni yaa yogunu, o den ta a naatobila leni a pudibuana yaa soama ki kali taani leni mi ñima, ki go ta i gaalimoani leni Isopi tiidi benu, o den tuu mi soama yeni niini ki mii wan den cogi yaa tili yeni po, leni bi niba kuli po ki yedi: **20** Li ne n tie o ñantaado yaa soama, Utieu n bili yi po yua. **21** O go den tu mi soama yeni ki mii li gbandieli po leni lin n pia yaa tuonsoantiadi kuli i jaandi po. **22** Nani li balimaama n yedi maama li bonli kuli den ñuudi leni mi soama. kelima mi soama yaa wuli sugili ki ye. **23** Li den tie tiladi kelima yaa bonli n tie tanpoli yala yaa nannana moko den baa ñuudi yene leni mi soama lan wani ke tanpoli yaa bonmoanla, leni a pada, n yaa ñani ki cie yaali n yene. **24** Kelima Kilisiti naa den kua o nisaalo n tagi yaa kaangagidi ñamu yu naani nni u bonmoanu ya niini ka, ama o den kua tanpoli moala ki ye U tienu kani miadi O ti po. **25** Waa den kua tanpoli ki go baa puuni o yuli nani li padili yeni yogunu n kuli ka, nani o kopadianbado n yen kua binli kuli maama u kaangagidi ñanmoanu leni mi soama yeni. **26** Li yaa tie yen ka, li den baa tua tiladi wan cili ki laadi fala yogunu boncianla hali ñanduna cili yogunu; ki sua moala mi juodima yogunu, O cua ki puni O yuli yenma nani li padili yeni o yogunu kuli po, ki bolini ti tuonbiadi. **(aiños g165)** **27** Nani lan bili nisaali kuli po maama, ke o baa kpe yenma, li puoli U tienu n jia o buudi. **28** Li tie yene ke Kilisiti yua n den puni o yuli yenma ki den tugi niba boncianla tuonbiadi. O go baa guani mi liema ki doagidi O yuli ke li kan yaa tie ti tuonbiadi ñanma po ka, ama yaaba n gu O cuama yaa tindima po.

10 U tienu balimaama yaama n pia yaa bonjanla n kpendi yaa junjungu ke li naa tie li moano ka kan fidi faabada ba leni a pada ya ke bi tiendi o yogunu kuli binli nni, ki teni yaaba tiendi laa pada n dagidi cain. **2** Lani yaabi baa tuo, bi kan go bi yaa baa pada kelima yaaba n tiendi laa pada, bi yaabi ba fidi ñanbi cain yenma, bi kan go bi yaa ba ki pia bi tuonbiadi siedo bi pala nni. **3** Ama bi tuonbiadi tiadima po yen teni binli kuli ban padi. **4** Kelima li kan tuo a naatona leni a pudibuana soama n fidi ki ñani ti tuonbiadi. **5** Li tie lan yaapo ke Kilisiti n den kua ñanduna nni yaa yogunu, O den yedi: yaa den bua padili baa kuli bi, paabu ba kuli, ama A den tagi n po ti gbanandi. **6** yaa go den tuo ki ga a padijukaana bi, ti

tuonbiadi sugili yaa pada. **7** Lan wani n den yedi: diidi, n cua ki baa tieni a yanbuama U tienu kelima li balimaama tili nni li den maadi min yaa maama yo. **8** O den kpa yedi: yaa den bua, nja go den tuo ki ga a pada bi, bu paabu; baa padijukala bi, ti tuonbiadi yaa pada. ba ke laa pada den jua li balimaama n bili maama. **9** O den yuandi ki yedi: diidi n cua ki baa tieni a yaa yanbuama; lan tie ke o bolini li bonciala kelima o bua ki kaani li bonyuanla. **10** Laa yanbuama yaa po n teni ke ti ba mi candijanma kelima Jesu Kilisiti den puni O gbanandi nani li padili yeri yemna yua kuli po. **11** Kopadicianmo kuli yen se o tuonli kaanu daali kuli ki tuuni li kopadiciantuonli, mi tianma, o yen padi padibuyoyendu, yaa pada n kan fidi ki ñani ti tuonbiadi hali abada. **12** Ama kilisiti wani, O den tieni padiyenli bebe ti tuonbia po, ki yuandi ki ban kali o yogunu kuli po U tienu balikalikaanu jieno po. **13** O gu moala O yibalinba n tua o taajmaakaanu. **14** Kelima wan puni O yuli maama yemna yeni, O teni ke wan gagidi ki ñanbi yaaba leni o soama yeni, ke bi dagidi cain o yogunu kuli po. **15** U tienu fuomi yua moko tieni ti po siedi ke li tie yene. kelima O den kpa yedi: n baa kuani bi po yaa ñjantaado n tienna, **16** O Diedo go yedi yaa dana tienna yaa pendi n baa tieni n balimaama bi pala nni n go baa dianma bi yantiana nni. **17** O go den pugini ki yedi: n kan yaa tiadi bi tuonbiadi po, n kan go yaa tiadi ban tieni yaa tudima. **18** Lan wani, ti tuonbiadi sugili n ye naan kani kuli, padili naa go ye ti tuonbiadi po. **19** Lan yaapo n kpiiba, nani tin baa jii fidi ki kua u kaangagidi ñamu nni kelima Jesu soama po, **20** O den luodi ti po yaa sanpaanu n fo ki pendi bu kpalidoaginkaabu, lan tie ti gbanandi. **21** Nani tin pia yaa kopadicianbado yua ke bi dini U tienu diegu po yeni, **22** Lan wani tin nagini U tienu leni payenli ke ti pala gbie leni li dandanli, ke ti pala siedo joagindi ñuudi ki ñani, ti gbanandi moko ñuudi leni mi ñinjanma. **23** Tin kubi bonjanla tin pia yaa sugirma siedo kelima yua n nianti u ñoanianu tie dugika. **24** Tin yaa faami mani ki guu ti yaba, ki tigini ti yaba mi buama leni a tuonjama nni. **25** Tin da ja mani ti tanma nani bi tianba n maani maama, ama tin yaa paagidi ti lieba pala, nani yi moko n nua ke O Diedo daali nagidi yeni. **26** Kelima ti yaa bandi i moamoani, ki nan go yuandi ki tiendi ti tuonbiadi leni ti yanbuama, padili naa go ye ti tuonbiadi po. **27** Ama yaa cuonu n bia, leni mi fantañbiadima gu ki baa bolini bi niyiekaabu. **28** Yua n den midi Musa balimaama kuli, tie yua ke bi baa kpa o ke ninñingbadima kuli ki ye; siedinba lie bii bi ta ñoabu nni. **29** Lan wani, yua n fali U tienu bijua ki nua ke o ñjantaado yaa soama yaama n den ñuudi ki ñanbi o yeri tie fanma, ki go sugi li ñanbili paabu fuoma, naani o yaa cuonu ka baa yaa bia ki cie? **30** Kelima ti bani yua n den yedi: Mini ti tie yua n yen tuu li panli Mini n tie yua n baa tuu yi biadima panpaani. O Diedo go den yedi: O Diedo baa jia o niba buudi. **31** Li tie yaa bonla n bia ki i jeje hali boncianla yua n ba U tienu yua n fo nuunni. **32** Yin tiadi mani yaa dana n pendi po; yaa yogunu ke yi yama den yendi, ke ba leni fala siiga yi den moani li moacianli ki den se ke li paa lienni. **33** mi tianma bi yen fiagi yi ki go wangi yi fala bi niba kuli nintual, yogunu baa mo, yi

yen taani yen ban wangidi yaaba fala. **34** Yi den pia mi ninñingbadima a kpaada po. yi go den tuo ki mangi yi pala leni bi niba n den fie yi piama, kelima yi bani ke yi pia yaa ñalimano n ñani ki cie ki go baa ye o yogunu kuli. **35** Lan wani, yin da ja mani yin pia yaa dugidi yaadi n pia yaa panpaani n yaba. **36** Kelima li pundi yin yaa se ke li pa, lani n tie ke, yi yaa tieni U tienu yanbuama ki dudi, yin baa wan den nianyi yaala. **37** Li go sieni u yogunu waamu bebe, yogun jenjenga, ke yua n ti cua n cua ke li kan waagi. **38** N nitegini ka baa ye ki fo kelima li dandanli po, ama o yaa guani puoli n pali kan mangi o po. **39** Tinba wani, ti naa tie yaaba n baa guani puoli ki bia ka; ama yaaba n pia li dandanli ki baa ciadi bi naani.

11 Li dandanli tie yua n pia ti dugidi ki bani cain ke o baa ba wan sugini ki baa yaala, ki doagidi ki wani ke o pia, ba wan kaa da nua yaala. **2** Bi kpiaba n den pia yaa dandanli yaapo n teni ke Utienu tendi bi siedijamo. **3** Li tie leni li dandanli yaapo ke ti bandi ke ñanduna den tagi leni U tienu maama. ki teni ke tin nua yaala moala ñani tin ki nua yaala yaa niini. (aión g165) **4** Li tie leni li dandanli yaapo ke Abela den padi U tienu po yaa padili n ñani ki cie Kayina yaali, kelima o dandanli yaapo U tienu den doagidi ki yedi ke o tiegi ki den ga o padili. li go tie laa dandanli yaapo ke o baa ki maada ba leni wan kaa ji ye. **5** Li tie leni li dandanli yaapo ke U tienu den taa Enoka ke waa den bandi mi kuuma baa go den laa o kelima U tienu den taa o. hali U tienu daa den taa o o den ba siedi ke o tie yua ke U tienu pali mani o po. **6** Lan wan yua n ki pia dandanli o kan fidi ki mangi U tienu pali. kelima li tie tiladi yua n bua ki nagini U tienu n daani ke U tienu ye, ke yaaba n lingi O kuli baa ba i panpaani. **7** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke U tienu den liidi ki waani Nowe yaa bonila n baa tieni ba ke o baa kuli daa den nua la. ke U tienu fangili jeje den cuo o ke o den kpie ku ñiindabiaciangu, ki baa faabi o diegunni yaaba. leni lani, o den buni ki cuo ñanduna. o den ba U tienu kani li moamoansaali ke o tie nitegini ka yaali n baadi leni li dandanli. **8** Li tie leni li dandanli yaa po, ke Abalahama den tuo U tienu yiinu, ki den fii ki gedii wan baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. o den gedii ba leni wan kaa den bani wan caa naani. **9** Li tie leni li dandanli yaapo ke o den gedii ki ban kali nani o nilamo yeni, U tienu n den nianyi o yaa tinga yaa niini. o den ye a gbandiena nni leni Isaaka leni Jakobo ban yaaba n den taani leni o ki ba laa ñoanianu. **10** Kelima o den guudi ki baa le yaa dogu yaa tanpuna n paa. naani ke U tienu wani O yaaba, n tie yua n diani laa dogu ki go tie u maalo. **11** Li tie leni li dandanli yaapo ke Sala o yaaba, baa leni o bina n den pendi leni wan ma, U tienu den teni ke o fidi ki ba u buolu, kelima o den dugi yua n niano yeni yaapo. ki bani ke O tie dugika. **12** Lan yaapo, leni jayendo, ba ke o den podi ki cuaga, o den mala yaa puolijuanli n kaa pia cuali nani tanpoli ñmabina, nani yaa tanbiima n ye mi ñinçianma kunu ban kan fidi ki cuadi yaama. **13** Bi kuli den kpe leni li dandanli kaa den fidi ki ba yaa bonla ke U tienu den nianba, ama bi den tuodi ki la laa bonli kuli hali fuagima ki den mangi bi pala li po; ki tuo ke bi tie

canba leni sancenba ñanduna nni. **14** Yaaba n maadi yeni doagidi ki wani ke bi lingi bi doguceli. **15** Bi yama yaa den baali ban den ñiani yaa dogu po, bi den baa fidi ki guani li po. **16** Ama bi den lingi yaa dogu n ñani ki cie; lan tie tanpoli diema. lan yaapo laa pia U tienu po fe leni wan tuo ke bi yini O bi Tienu. kelima O bogini bi po u dogu. **17** Li den tie leni li dandanli yaapo, Abalahama ki baa padi Isaaka, U tienu n den biigo yaa yogunu ke o den tuo ki baa padi o bonjayenyenga baa ke o den ba U tienu ñoanianu. **18** Wan yua ke U tienu den niani o ki yedi: leni Isaaka yaa kani a baa ba u puolupuanu. **19** O den tia ki bani ke U tienu pia u paalu, O baa fidi ki guani ki fiini ba a tinkpila. lan yaapo O baa fidi ki guani ki fiini Isaaka baa o yaa kpe. **20** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke I saaka den gaali Jakobo leni Esayu kelima yaali n kpendi yaa po. **21** Li tie kelima li dandanli yaa po Jakobo wan den baa kpe yaa yogunu, o den ñii o gbianu yuli po ki gaali Josefi bila, yendi yendo. **22** Li den tie leni li dandanli yaapo, Josefi n den nagidi mi kuuma yaa yogunu, o den maadi I saleleenba yaaba buolu ñama Ejibiti diema nni, ki go den bili li ñoabonli yaali n tie o tinkpikpaba maama. **23** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke Musa madi yogunu, o danba den wuoni o hali ñyamaali taa. kelima bi den sua ke ki bigi yeni den ñani, baa den jie o bado ñoabonli. **24** Li den tie leni li dandanli yaa po, Musa n den fandi, o den yie ban yino Falono bisalo bijua. **25** O den faadi ki taani leni U tienu niba ki lee fala ki cie wan mangi o pali leni ti tuonbiadi yemanma o yogunu waamu bebe yaa po. **26** O den nuanla ke o yaa laa i fee nani Kilisiti yeni li tie o po piacianma ki cie Ejibiti ñyalimano kuli, kelima o den nua wan baa ba yaa panpaani liiga. **27** Li tie leni li dandanli yaapo, ke o den ñani Ejibiti dogu nni, kaa jie Ejibiti bado pabienli. o den se ke li pa o yanjagili nni kelima o den nua o baa kuli n ki nua yua. **28** Laa dandanli yaa po o den teni ke bi bogini ki tieni pak, mi pendima jamma, ke bi go den mii mi soama bi dienna buliñoana po. lani n tie mi kuuma Maleki n da sii Isaleenba yaaba bonjakpiala. **29** Li de n tie leni li dandanli yaapo, ke Isaleenba yaaba den tagini mi ñincianma nani ki tinkuongi yeni, ama Ejibiti yaaba, yaaba n den biiga ki baa laa ñincianma siiga, mi den naliba. **30** Li tie leni li dandanli yaapo, ke Jeliko bilinciamu den baa yaa yogunu ke Isaleenba yaaba den cuoni ki lindi u hali dana lele. **31** Li tie leni li dandanli yaapo, ke li poconconli Lahaba ki den taani ki bodi leni U tienu niyiekaaba kelima o den gaa Isaleenba niba yaaba n den cua ki baa diidui dogu. o den ga bi cangu bonjanla ki den todiba. **32** N go baa yedi be ki pugini? mii pia o yogunu ki baa maadi Jedeyono maama leni Balaka, leni Samisona, leni Jefite, leni Dafidi, leni Samieli, leni bi sawalipuuba yaa maama kuli. **33** Ban kuli leni li dandanli, bi den koani ki paadi i dogi ki tieni yaali n tiega ki go den baa Utienu n nianba yaala, ki den luoni i yangbanli ñoana, **34** Ki den gbindi mi fantanbiadima jama, ki sani ki ciadi leni mu jugisiemu, ki paagi leni i yiani, ki tie jakoanda bu toabu nni, ki teli bi nilanba toa tuada. **35** Puotanba den laa bi kpiiba ke bi den guani ki fii bi tinkpiba siiga. bi waani bi tianba fala hali ke baa den tuo mi faabima kelima bi bua ki baa yaa tinkpifiima n

ñani ki cie. **36** Bi den ñuadi bi ne, ki puaba leni i febi, ki loli ki kpa bi tianba, ki kuani bi ne a kpaadi diena nni, **37** Bi den teni ke bi lugidi bi tianba a tana, ki jia ki jendi bi ne, ki waanba o falaciamo, ki kpa bi tianba leni mu jugisiemu, bi tianba den yie ti pegbandi leni ti juagbandi ki caa i kankaani kelima bi den luo li bonyiekaala, ke bi niba den bia bi po, ki go wangiba fala, **38** ñanduna naa den dagidi kaa pia laa nimoanba, bi den gaandi mi fanpienma nni leni a juana nni leni ti jualondi nni, leni i tinfali nni. **39** Ba ke ban kuli den baa ke U tienu tieni bi po o siedijamo kelima bi dandanli yaapo, baa den ba wan den nianbi yaala, **40** Kelima Utienu n den jagi ti po yaa bonjanla yaapo teni ke bi kan fidi ki ñanbi ki dagidi cain li yaa tie leni tinba yaa ka.

12 Lan wani ti moko, nani siedinba boncianla n linditi nani ku tawaligu yeni, tin yie tugili kuli yaalin tie tuonbiadi yaadi n baa lindi ti faala, tin yaa tiini leni li juunli ya nuama n bili ti po. **2** Ki nua Jesu wan yua n tie li dandanli cilika leni li ñanbi ka; kelima ya pamanli n den bili ki gu o yaapo, O den tuo li dapoanpoanli yaa kuuma, ki fali6 ya fee n ye lienni ki kali U tienu balikaalikaanu O jienu po. **3** Yin tia mani Jesu po, wan yua n den tuo ki juuni leni ti tuonbiadi danba len ban den yie O po maama kuli, ke yi moko n da coagi ki luo li papaali ki gbal. **4** Yi naa da moani leni ti tuonbiadi hali ke yi soama wuli. **5** Yi go sundi yin den ba yaa tundi U tienu kani nani O bijaba. O den yedi: «n bijoa, ñan da fali O Diedo n wani ña yaa fala ke li tie tundi ña po. ñan da go luo li papaali yaa yogunu ke O funi leni ña. **6** Kelima O Diedo yen tundi leni fala wan bua yua. O yen pua wan tuo yua kuli ke o tie o biga» **7** Yin juuni mani leni laa tundi. O tiendi yeni kelima O nua yi ke yi tie O bijaba. ki laa bonjagi nye ke o ba kan tundi o? **8** Ama bi yaa ki tundi yi nani a bila kuli n baadi yaa tundi leni fala, yi tie kpiaba yo yii tie bimoana. **9** Baa ti danba yaaba n tie nisaaliba den tundi ti leni fala ke ti den fangi ba. naani laa pundi tin bini ti yula leni ti ba yua n ye tampoli ki ba li miali? **10** Ti danba den yen tunditi leni fala u yogunu waamu bebe yaa po nani ban bua maama, ama Utienu wan tunditi ti ñamu yo, ki bua tin taani leni o ki yaa ñani nani wan yeni. **11** Li tie moamaoni, i tundi leni fala kuli daa yen tie pabili bonla, laa yen tie pamanli ka ama li yen yuandi ki cuani yaaba n ga li bangima po yaa bonluonkaala n kpendi nni mi teginma mi yanduanma nni. **12** Lan wani yin paagi mani yi nii yii n yualliga leni yi duna ya tadi. **13** Ke yi taana n yaa ñua ya sani n tiega, yua n diani taali n kpigidi ama lin paagi **14** Lingi mani mi yanduanma leni bi nibi kuli, leni mi gagidirjanma, kelima yua n kaa pia mani o kan lee O Diedo. **15** fangi mani yi yula ke o baa kuli n da muni o yuli leni U tienu ñambili; yaa jiiun nto kuli n da pudi tii po ki ñia a benkpela, ki cuani ti yanyagidi ke lan da puodi nibi boncianla. **16** Yin go fangi mani i yula ke yi siiga n da pia concondaano bi, yua n fala yaalin n gagidi ñani nani Esayu yuan den kuaadi o nikpedi mi jiema po. **17** Yi bani ke li yaa puoli, yaa yogunu ke o den bua o ba n gaali o, o den yie o po; ba leni wan den lingi leni ti ninsidi. kelima o moe naa den fidi ki lebidi li baa kuli. **18** yi daa kpa

nagini yaa juali ke bi den baa fidi ki siili ama ke li den cuo mi fantama leni kugbagbabiadigu, leni li biigicianli, leni ku faaliciangu, **19** leni kakaaaci piebima Bi u niali ciamu fuugu n den ye naankani, ke ba yaaba n den gbadii laa nialu ke wun da go maadi ba mayenma ki pugini. **20** Kelima baa den fidi yaa ñoabonli n tieni: baa yangi yaa sii laa juali bi baa lugidi o a tana. **21** Bar den laa yaali yeni, den pia i jeje hali ke Musa n yedi: ti jiwaandi cuo nni hali ke n digibi. **22** Ama yinba won nagini Siyono juali, U tieni yua n fo dogu, tanpoli Jelusalemo, Malekinba tuda tuda kuli n taani naankani ki yiini. **23** U tieni bi kpiala kuli taanli nni yaaba yaa yela n diani tanpoli. yi cua U tieni kani wan yua n tie bi niba kuli bujialo leni bi niba kuli Tieni. yi cua bi nitieginkaaba naani n ye naankani yaaba n ñjani ki dagidi cain. **24** Yi nagini Jesu kani wan yua n tie o ñjantaadipaano candanbaalo, leni o soama yaama n den wuli ki ñuudi yi, ki go maadi yaa maama n ñjani ki cie Abela yaa soama n den maadi yaala. **25** Fangi mani yi yula ki da yie ki kan cengi yua n maadi leni yi. kelima yaaba n den yie ke bi kan cengi yua n den soagindi U tienumaama ñanduna nni yaa den fidi sani ki cia, ti moko baa tieni lede ki fidi ki cia hali ti yaa yie ke ti kan ñoadi tanpoli yua maama. **26** Wan yua ke O nialu den digibi ki tinga. ama moala O nianti yaa ñoanianu tie nne: «yenma goga, ki tinga bebe ka baa digibi ama leni tanpoli moko» **27** Lan yedi: yenma goga, li waani ke mi lebidima baa tieni yaali n digibi kuli kani, nani lan tie bontagi kaali yeni yaa po; lani n tie yaali n kan digibi mo n suagi liiga ki yaa ye. **28** Lan yaapo, nani tin baa ba yaa diema n kan digibi yeni, tin yaa ye leni i tuondi ki kpiagidi U tieni leni a tuonjama dagidi O po. leni O fangili nni. **29** kelima ti Tieni go tie yaa fantami n di.

13 Yaa suagi mani liiga leni mi buama yi kpiiba po, **2** Yin da sundi ki yaa gaandi bi niba cangu. yeni bi tianba den ga Malekinba cangu kaa bani. **3** Yin yaa tiadi mani a kpaada po nani yi moko nani yi moko taani leni bani ki tie kpaada yeni, yin yaa go tiadi yaaba n laadi fala nani yinba yi yaaba moko n ba fidi ki lee laa fala buolu yi gbanandi nni yeni. **4** Yua kuli n jigini li ñiigili, ke joa leni poa taayienu u duanu kani n da naa leni joagindi kelima U tienu baa jia yaaba n ye ti joagindi nni leni conconma buolu kuli danba. **5** Yin da pa mani i yula mi ligi buama, ama yin mangi yi pala leni yin pia yaala, **6** kelima U tienu wani O yaaba yedi: N kan ñaa ñaa faabada N kan lu ñaa faabada Lan wani leni papaali ke ti baa fidi ki yedi: O Diedo tie n todi ka, n kan jie li ba kuli; o nisaalo ba fidi ki tieni be? **7** Yin yaa tiadi mani yi gobidi kaaba po, ban yaaba n den wani yi U tienu maama. diidi mani ki lee bi yema n juodi maama yin ñoadi bi dandanli fuuli. **8** Jesu Kilisiti o tie yendo wonla, dinla, leni yaa yogunu n kan gbeni. **(aiōn g165)** **9** Yin da teni bangitoa canma n yaani yi pala kelima li ñjani li pali n ya gbie ki paa leni li ñanbili, ki lan da tie leni mi jiema ka, kelima yaaba yaaba n puni bi yula li po, laa todiba leni li ba kuli. **10** Ti pia yaa padibinbinli ke yaaba n tuuni li gbandieli nni naa pia u sanu ki je li jiema. **11** Yaa yandi ke o kopadicianbado padi ti tuonbiadi po ki kuani mi soama u kaangagidi ñamu

nni, bi yen ñani ban kodi yaa yandi ki sia hali nii n po. **12** Lan yaapo ke Jesu moko wan den bua ki ñanbi ki ñani bi niba tuonbiadi, leni o soaceli, o den laa fala kiden kpe u dogu buliñoabu nii n po. **13** Lan wani tin ña mani ki gedi O poo nii n po ki taani leni o o fee nni. **14** Kelima yaa ñandunli n yene niini tin ye naani ti pia yaa diema n ba yaa ye u yoguru kuli, ama ti lingi yaa diema n kpendi nne. **15** O yaa po tin yaa tendi U tienu o yogunu kuli ti pagidi nani li padili yeni; lan bundi ke ti ñoacuuna n ya pagi o yeli. **16** Yin da sundi ki yaa tiendi mi ñanma leni ti bulcindi kelima laa padili buolu n yen mangidi U tienu pali. **17** Yin yaa tuodi mani yi gobidi kaaba ki go ya pia bi po li fangili kelima bi guu yi naani kelima bi faa togidi U tienu nintuali. yin yaa tiendi yeni lan tie ban ya tuuni laa tuonli leni li pamanli ki lan ya tie leni li dunli kelima laa pia yi po todima baa kuli. **18** Yin yaa jandi ti po, kelima ti tama ke ti pia o siedi ñamo ti pala nni ti bua li bonli kuli nni ki yaa pia yaa tagu ñjani. **19** N go baa miadi yi yin yaa tiendi yeni lan i tie min fidi ki cua yi kani tontomi **20** Mi yanduanma Tienu yua n den fini ti Diedo Jesu O yankpajamo bi tinkpiba siiga kelima O soama yaami n kuani yaa ñjantaado n baa ye o yogunu kuli po, N teni yin fidi ki yaa tuuni a tuonjama ki go tiendi o **(aiōnios g166)** **21** yanbuama. Wan yaa tiendi i yemi nni yaali n dagidi o po kelima Jesu Kilisiti po wan yua n die ti kpiagidi yaa yogunu n tu u yu! Amina! **(aiōn g165)** **22** N go miadi yi n kpiiba, yin tuo ki ga i naa tundi kelima n diani yi waamu bebe liga. **23** Yin bandi ke bi luodi ti kpiilo Timote, o yaa cua n kani tonma ti baa yegi ki cua ki lee yi. **24** Yin fuondi mani yi gobikaaba kuli leni U tienu nigagidi ñanba kuli; Italia yaaba moko fuondi yi. **25** U tienu ñanbili n yaa ye leni yi kuli Amina!

Jaka

1 Mini Jaka, U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti naacemo, n diani yinba i piiga n buoliedi yi n yayadi ki ye janduna nni kuli po. N fuondi yi. **2** N kpiiba, yin ya nua mani ke ya biigima buoli kuli n cua yi kani tie pamanli bonla. **3** Ki ya bani ke yi dandanli biigima baa cuani li juunli. **4** Ama li tie tiladi ke li juunli n ya tuuni li tuonli ki dudi cain, ke yin tua yaaba n njanji ki dagidi cain ki da luo liba kuli. **5** Yi siiga niloba ya luo mi yanfuoma, wan mia U Tienu yua n puuni bi niba kuli leni ti bulicindi kaa fu leni ba, o baa pa o ma. **6** Ama wan mia leni li dandanli, ki da bangi o ya baa baa bi o ya kan baa. Kelima yua n maliti ke daalinba o kan baa tie nani mi nincianma nñinguona, u faalu n lengidi ki pengi ya yensi. **7** Ya nilo n tie yensi kuli n da tama ke o baa baa liba kuli o Diedo kani. **8** Kelima o tie yama lie daano, waa se kaanyendu o bontienkaala kuli nni. **9** Ti kpiiba siiga yua n tie luodo n ya mangidi o pali boncianla leni U Tienu n jigini o maama. **10** Yua n tie piado mo n ya mangidi o pali leni U Tienu n jiini o maama, kelima o baa pendi nani ti muadi puuma yensi. **11** Ki yenga pudi ke ki wulitonma tendi ke ti kuodi ke ti puuma mo suodi, tin pia ya jawaama mo bodi. O piado moko baa mali ki suodi yene o njanndaadi siiga. **12** Li pamanli ye leni yua n fidi ki juuni mi biigima nni. Kelima bi ya biigii o ki pagi o ya yogunu, o baa baa li miali badifogiliga, o Diedo ni njanji ke o baa pa yaaba n bua o kuli yaaga. **13** Ban tulini o nilo ya yogunu, wan da yedi: "U Tienu n tulini nni". Kelima bi kan tulini U Tienu wan tieni yaala n bia wani oba mo kan tulini niloba kuli. **14** Bi tulini nilo kuli wani oba bonbuaka-biadila ya dia ki cuo ya yogunu. **15** Lanwani, o bonbuaka-biadila ya punbi, li baa ma ti tuonbiadi, ti tuonbiadi mo ya kpedi ki dagidi tini mo baa ma mi kuuma. **16** N kpibuadiba, yin da boandi mani yi yula ya maama n tie na po: **17** Li semoaanli leni ya paabu n njanji kuli njanji tanpoli po, mi yenma Baa kani, wani yua n ki lebidi, ke lebidi jinjingu mo ki ye o niinni. **18** O yanbuama po, o den mali ti kelima i moamoanma maama po ke tin ya tie o tagima kuli siiga li bonkpiala. **19** N kpibuadiba, yin bandi line: Li pundi nilo kuli n cengi tontoni ki da maadi tontoni mo, ki da bieni o pali tontoni mo. **20** Kelima o nisaalo pabenli kan cuani U Tienu teginma. **21** Lanyaapo yin lu mani yaala n tie ti joagindi leni mi biadima kuli, ki ya gaani U Tienu n buli ya maama yi pala nni leni li yumiinli, kelima mi baa fidi ki tindi yi naani. **22** Yin da cengi U Tienu maama bebe, ki boandi yi yula ke mi cengima yensi dagidi, kali yin ya tiendi man yedi yaala mo. **23** Kelima yua n cengi U Tienu maama ki naa tieni man yedi yaala tie nani yua n nua o nunga n tie maama ki madiibiga nni, **24** ki njanji ki gedi ki sundi tontoni wan tie maama. **25** Ama yua n nualii bonjanla ya balimaama n njanji cain ki faabidi bi niba ya niinni ki suagi ki tiendi yensi kaa sundi wan cengi yaala, laa nilo baa pia li pamanli o tuonli nni. **26** O nilo ya tama ke o jaani ki naa kubi o lanbu, o boandi o yuli. Laa nilo ya jaanma tie fanma fanma. **27** Ya jaanma n njanji cain ki naa pia joagidi U Tienu nintuali tie, ki yaa

todi a kpienbila leni a kpepuona bi fala nni, ki go kubi o yuli leni janduna joagindi.

2 N kpiiba, yinba yaaba n daani ti Diedo Jesu Kilisiti yua n pia ti kpiagidi yensi, laa pundi yin ya tiendi mi gagidima bi niba siiga. **2** Min bagi yaala tie line: O nilo ya kua yi taanli nni ki pili wula ñoagibila, ki go yie ya tiandi n pia ti kpiagidi, o luodo mo n kua ki yie a kpacala. **3** Li ya tie ke yi jigini yua n yie ya tiayiekaadi n pia ti kpiagidi ki yedi o: "Kali ne ti jigidi kaanu," ki yedi o luodo mo ya se ne" yaaka: "Kali tiipo n taana kani". **4** Naani yii tieni mi gagidima yi yama nni ki go bigidi leni li yantiabiadili kaa? **5** N kpibuadiba, cengi mani, naani U Tienu ki gandi yaaba n tie luoda janduna nuni po ke ban tua piada li dandanli nni, ki go baa wan niani ke o baa pa yaaba n bua o kuli ya diema kaa? **6** Ama yinba, yi fali o luodo. Laa tie a piada kaa mabindi yi ki caani yi li bujiali kani? **7** Bani kaa sugidi ya yeanjanli n ye yi niinni? **8** Yi ya kubi U Tienu diema balimaama nani lan diani maama li njanji, mani yaama n yedi: "jan bua a nisaali lielo nani jan bua a yuli maama." **9** Ama yi ya tiendi mi gagidima bi niba siiga, yi tiendi ti tuonbiadi, li balimaama mo buni ki cuo yi kelima yi miidi ma. **10** Kelima yua n kubi li balimaama ki nan miidi ba balimayenma bebe, pia i tagili mi kuli po. **11** Kelima yua n yedi: "jan da combi" wani n go yedi: "jan da kpa o nilo" moko. Lanwani a yaa combi ki nan kpa o nilo, a tua li balimaama miidikoa. **12** Yin ya maadi mani ki go tiendi, ki bani ke U Tienu baa jia leni yi ti buudi ki pua leni ya balimaama n puuni mi faabima. **13** U Tienu ya jia ti buudi ya yogunu, o kan gbadji mi nijima yaa nilo n kaa den gbadji mi nijima li elo po yaapo. Mi nijigbadima paani li bujiali. **14** N kpiiba, o nilo ya yedi ke o pia li dandanli ki naa pia a tuona, li pia be fuoma? Naani o dandanli yensi baa fidi ki tindi o bi? **15** Li ya tie ke yi siiga joa bi pua luo ti tiayiekaadi ki go luo daali kuli bonjekaala, **16** ke yi siiga yendo yedi o: "Ya kuni leni mi yanduanma, ki ban yeli mi fantama ki go je ki guo," ama ki naa puni o yaala n tie o yema po tiladi, li pia be fuoma? **17** Li tie yenma leni li dandanli: li yaa pia tuona li kpe. **18** Ama nilo ya yedi: "Fini a pia li dandanli, n mo pia a tuona" n baa yedi o: "waani a dandanli yaali n kaa pia tuona n mo baa waani a n dandanli kelima n tuona po." **19** A daani ke U Tienu ye ki tie yendo bebe, a tieni ke li njanji. Ama mu cicibiadimu moko daani yensi ki jie ki digibi. **20** Fini o yanluodaano na, naani a bua ki bandi ke ya dandanli n ki pia a tuona tie fanma bi? **21** Naani ti yaaja Abalajama ki den baa li moamoasaali kelima a tuona po wan den padi o biga Isaaka li padibinbinli po kaa? **22** A laa ke o dandanli den taani ki yegi leni o tuona, ke o tuona yensi mo den teni ke o dandanli njanji ki dagidi cain. **23** Yensi i Diani n yedi yaala tieni: "Abalajama den daani U Tienu ke U Tienu den coadi opo la ke li tie teginma." Bi den yi o U Tienu danli. **24** Yi laa, o nilo baa li moamoasaali kelima o tuona po, laa tie kelima o dandanli bebe po ka. **25** Li go tie yensi Lanjaba li poconconli po. O den baa li moamoasaali o tuona po, kelima o den ga bi tondiba cangu ki tieni ke bi tagini santo ki kuni. **26** Lanwani, nani ya gbannandi n ki pia

naano n kpe maama, ya dandanli n ki pia tuona moko kpe yene.

3 N kpiiba, yi siiga nni niba boncianla n da lingi ki baa tua bangikaaba, kelima U Tieu ba jia leni tinba bi bangikaaba ya buudi n pa ki cie. **2** Ti kuli tudi ya tudima buoli n yaba. O nilo yaa tudi o maama nni ba waamu, o tie ya nilo n jani ki dagidi cain ki fidi paani o gbannandi kuli. **3** Ti ya kpibini yi taami mu biamu ke ban tuo ki ya tiendi tin bua yaala, ti fidi ki gobidi bi gbannandi kuli. **4** Yin go kpaagi mani ti ñinbiaciandi, ba ke ti yaba boncianla ke ti tafaciandi mo tudi ti, o ñinbiagobido gobidi ti leni ya bonpegidikaala n wa, ki tendi ke ti ca wan bua naankani. **5** Bu lanbu mo tie yene, bu wa i gbannanbuoli kuli siiga, ama bu baa fidi ki fiini bu ba ki maadi mi japaamaama boncianla. **6** Didi mani mi fantama waamu baa fidi ki bolini ya fuali n yaba. Bu lanbu mo tie nani mi fantama yeni, ki go tie ya bonbiadila n ye ti gbannandi siiga, ki joagindi ti gbannandi kuli. Ku fantanbuogu fantama ye bu niinni, ki teni ke bu cuondi mi fantama o nisaalo miali yema kuli nni. (Geenna g1067)

7 O nisaalo baa fidi ki paadi ti fuayandi buoli kuli, ti bonyugiditi buoli kuli, li bonbalinkaala buoli kuli leni ya bonfuada buoli n ye mi ñima nni kuli, o paadi ba ki diedi mo. **8** Ama bi nisaaliba siiga oba kuli kan fidi ki paadi bu lanbu. Bu tie ban kan fidi ki diedi ya bonbiadila, ya loabidi n baa cuani mi kuuma gbie bu niinni. **9** Ti pagi o Diedo ti Baa leni buni, ki go solini bi nisaaliba, U Tieu n den tagi yaaba o nannanli nni leni buni. **10** Ti pagidi leni ti solindi kuli ñia ñoayenbu nni. N kpiiba, laa pundi lan ya tie yeni. **11** Naani ya ñima n mani leni ya ñima n to baa fidi ki taani ki ñia ñinbunyerli nni bi? **12** N kpiiba, naani bu kankanbu baa fidi ki luoni olife bonluonkaala bi? Naani duven tibu mo baa fidi ki luoni a kankanna bi? Ya ñinbunli n tie ñinyaama mo kan fidi ki bundi ñinmanma. **13** Yi siiga jme tie o yanfodaano ki pia mi bandima ki go fani? Wan doagidi o tagijamu nni o tuonjama ya n yegi leni li yumiinli leni mi yanfuoma. **14** Ama yi ya pia li yankuabiadili ki nia leni yi yaba, yin da kpiagi yi yula ki da pua faama i moamoani po. **15** Laa yanfuoma buolu naa tie yaama n ñani tanpoli. Ama mi tie ñanduna yaama, kigo tie ti gbannandi yaama ki ñani mu cicibidim kani. **16** Kelima li yankuabiadili leni mi niama n ye naankani, li bolna kuli baa tie sisindi sindi, li bontieka-biadila buoli kuli mo baa ye li kani. **17** Ama ya yanfuoma n ñani tanpoli n tie maama nne: Mi kpa ñani cain, yaala n jua mo tie ke mi kpendifini mi yanduanma, mi dingi, mi pia li yumiinli ki gbie leni mi nrinjgbadima, mi tiendi a tuonjama, maa tiendi gagidima bi niba siiga, maa pia pala lie mo. **18** Yaaba n lingi mi yanduama tuuni ya tuona n tiegi mi yanduma nni.

4 Yin pia ya koana leni ya janjanma kuli yi siiga yeni, likuli jua be? laa jua yi bonbuaka-biadila yaala n tiendi bu toabu yi gbannandi nni ka yoo? **2** Yi pia yin bua yaala boncianla, ama yi naa fidi ki baa la. Lani yaapo yi tie nikpabla leni nunporli danba, ki naa fidi ki baa yin bua yaala. Yi pia a koana leni mi janjanma yi siiga. Yii baadi kelima yi miadi U Tieu. **3** Yi mia mo ki naa

baa, kelima yi mia ki tudi, ki bua ki biani la yi yucela bonbuaka-biadila po. **4** Yinba mi conconma danba yeni, yi bani ke ñanduna ya buama tie yibalindi leni U Tieu y? Lanwani yua n bua ki ya danli leni ñanduna kuli tua U Tieu yibali. **5** Naani yi tame ke i Diani maadi fanma fanma bi? U Tieu bua wan kuani ya fuoma ti niinni jali ki pia li nurporli mipo. **6** U Tieu n tieni tipo ya ñanbili yaba ki cie kelima i Diani yedi: "U Tieu yie bi japaadanba, ama o puuni bi yumiindanba o ñanbili." **7** Lanwani yin ya miindi mani yi yula U Tieu kani. Yin ya bieidi mani ku tuatabigu yudaano po, lani o baa sani ki foagidi yi kani. **8** Yin nagini mani U Tieu kani, o mo baa nagini yi kani. Yinba, ti tuonbiadi danba, yin nidi mani yi nii. Hanbi mani yi pala yinba yama lie danba. **9** Yin bandi mani yi yebiadima ki ya ye leni li paboanli ki ya mua. Yin teni yi laadi n lebidi ki tua paboanli, ki go teni yi pamanli n lebidi ki tua pabiidili. **10** Yin miini mani yi yula o Diedo kani o baa jigini yi. **11** N kpiiba, yin da maadi yi yaba po yaala n bia. Yua n maadi yaala n bia li o kpiilo po, bi ki jia leni o ti buudi, o maadi yaala n bia li balimaama po ki go ja ma ti buudi. Ama a ya jia ti buudi leni li balimaama, ñaa go tie li balimaama kubido ka, ama mi bujialo. **12** Yendo bebe n ye ki tie li balimaama makadikaama daano leni li bujialo, wani yua n baa fidi ki faabi ki go bolini. A mo tie ñame fini yua n jia leni a nisaalilieo ti buudi? **13** Moala yin cengi mani n maama, yinba yaaba n tua: "Dinla, yaaka saala, ti baa fii ki gedi u naa dogu, yaaka une, ki bar bindi likani, ki ya tiendi u kpenu ki ñu ti ñuad." **14** Yinba yaaba n ki bani yaala n baa cua saala. Yi miana tie be? Yi tie nani ku bantangbadigu yeni, yaagu n ye u yogunu waamu po, ama ki ba yuandi ki bodi. **15** Li pundi yin ya tua: "O Diedo ya bua ti baa ye ki fo ki tiendi line bi line." **16** Ama moala, yi kpiagidi yi yula yi yula yi japaayantiana nni. Yi ya kpiagidi yi yula yeni li tie yaala n bia. **17** Lanwani, yua n bani ki tieni yaala n ñani ki naa tieni la, o tieni tuonbiadi.

5 Moala yinba a piada! Yin ya buudi mani a bubupaala kelima ya fala n baa baa yipo yaapo. **2** Yi piam bedi, ti lulugidi mo ñamani yi tiayiekaadi. **3** I tantonmoani bidi yi wula leni yi ñanjilifa. I tantonmoani yeni baa fii ki sedi yipo ki kuli yi, ki bolini yi gbannandi nani mi fantama yeni. Yi dogini dogini yi ñalimani a juodidana na niinni. **4** Diidi, ya tuonsoaba n den yendi i kuani ke yi janbi ba yeni, panpaani mua ki kuli yi. Yaaba n den yendi yi kpaandi ya moe mo doni ki pundi ñali o Diedo U Paaciamu kuli daano tuba nni. **5** Yi den ye ñanduna nni leni mi yemanma ki go kuandi yi yama yi gbannandi bonbuakaala nni. Yi den di ki gbengidi nani a yanwubida bar wubi yaaba mi kodima daali po yeni. **6** Yi cuo o niteginkoa ki jia leni ti buudi ki kpa o, waa yie yipo. **7** Lanwani n kpiiba, yin ya pia li juunli ñali o Diedo cuama. Diidi mani, o kpakpaalo yen gu ki tinga bonluonkaala, yaala n pia mayuli ñali boncianla, ki juuni lipo ñali wan baa baa ki takpiaga leni ki tajudoukaaga kuli. **8** Yi moko n juuni ki paagi yi pala, kelima o Diedo cuama nagini. **9** N kpiiba, yin da yenbidi mani yi yaba po ke U Tieu n da bu ki cuo yi lipo. Diidi, o bujialo tuodi ki se bu buliñoabu

kani. **10** N kpiiba, yin teni mani bi sawalipuaba ya fala leni bi juunli n ya tie yipo bontogidikaala, bani yaaba n den maadi o Diedo yeli nni. **11** Diidi mani, ti tua ke li pamancianli ye leni yaaba n laa fala ki go juuni lienni. Yi gbadu Joba n den pia ya juunli leni o Diedo n den yuandi ki puni o yaala o juodima yogunu. Kelima o Diedo pia mi nijigbadima ki go pia li janibili boncianla. **12** N kpiiba, yaala n pia mayuli tie line: yin da poli mani leni tanpoli, bi leni ki tinga, baa leni poliba kuli. Ama yi ya yedi: “Mm,” lan ya tie mm. Yi ya yedi: “A-a,” mo lan ya tie a-a, ke U Tieu n da ti jia leni yi ti buudi. **13** Naani yi siiga niloba ye leni fala bi? Wan jaandi. Naani niloba ye leni li pamanli bi? Wan yiini U Tieu yani ki pagi o. **14** Naani yi siiga niloba yia bi? Wan yini Kilisiti n yini yaaba nikpeliba ban jaandi opo, ki wuli opo mi kpama o Diedo yeli nni. **15** Li dandanli ya jaandi baa paagi yua n yia yeni. O Diedo baa fiini o. Li ya tie ke o den tieni ti tuonbiadi, o baa baa sugili. **16** Lanwani yin tuo mani yi tuonbiadi yi yaba nintuali, ki go ya jaandi yi yaba po ke yin paagi. O niteginkoa jaandimoani pia u paalu yali boncianla. **17** Elia den tie nisaalo nani tinba yeni. O den jaandi jaandimoani ke ki taaga n da mi. Ki taaga naa den baa laa diema nni yali binataa leni boagidima. **18** Lani n pendi o go den jaandi ke ki taaga den mini, ke ki tinga mo loni ki bonluonkaala. **19** N kpiiba, yi siiga niyendo ya yaadi ki nya i moamoani, ke nitoa gobidi ki guani o lienni, **20** wan bandi ke yua n gobidi ki guani ti tuonbiadi daano wan den lebidi ki nya ya sanu nni, o faabi o wan da kua mi kuuma nni, ki piini ya tuonbiadi n yaba boncianla.

Pieli Tikpiali

1 Mini Pieli, Jesu kilisiti tondo, n diani li tili yinba U Tienu n gandi yaaba n yayadi ki ye ku cangu porta, Galati, kapadosi, Asi leni bitini diema kuli nni. **2** U Tienu yua n tie Baa den gandi yi nani wan den tuodi ki bani ki go lagi maama, ki teni ke O Fuoma gagidi yi ke yin tuo ki yaa tiendi Jesu kilisiti n yedi yaala, o soama mo n mii ki hanbii yi. U Tienu hanbili leni O yanduanma n ya pugidi pugidi yi po. **3** U Tienu ti Diedo Jesu kilisiti Baa n baa ti kpiagidi wani yua, o nihigbadi-cianma po, O mali ti, yaa suginma n fo yaa madi, kelima Jesu kilisiti fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **4** O bili tipo yaa faali n kanbodi, ki kan joagini ke li hamu mo kan yindi tanpoli po. **5** Yinba U Tienu paciamu n kubi yaaba li dandanli nni yaa faabima n buoga ki ba doagidi mi juodima yogunu po. **6** Kelima lani n tie yi pamanli, baa ke moala ne yi ye leni ti yanyangidi, kelima yaa biigi buoli n kpendi yipo uyogunu waamu yaapo. **7** Laa bonla cua ki baa biigi yi dandanli n moani maama. wula, ba ke o tie bonmoanla ki nan baa bodi bi yen biigi o leni mi fantama. Li tie yenma leni yi dandanli yaali n moana ki cie wula ke bi baa biigili ki le lin moana maama, ke yin baa ti kpiagidi leni ti pagidi leni ti jigidi Jesu kilisiti n baa doagidi yaa yogunu. **8** Yi bua o, hali ki daa laa o, yi daani o, baa ke yi daa nua o, lanyaapo yi pia yaa pamanli n pia ti kpiagidi ki pendi bu ñoabu yedima. **9** Kelima yi baa baa yi naani faabima, lani n tie yi dandanli pampaani. **10** Bi sawalipuaba yaaba n den pua sawali yaa hanbili n den tuodi ki bili yipo yaapo moko den lingi ki bua ki bandi mi faabima yeni maama fuuli. **11** Kilisiti fuoma yaama n den ye bi niinni den tuodi waani ba kilisiti n baa le yaa fala leni wan baa yuandi ki baa yaa kpiagidi. Bi den moandi ki bua ki bandi lankuli n baa tieni yaa yogunu leni li yogunu n baa tie maama. **12** U Tienu den doagidi ki waani ba ke ban soagindi ya maama yeni ki tie bani bi ba yaapo ka, li tie yinba yaapo yo! Moala yi gba laa bonla yaaba n wangii olaabaalihamo kani. Bi den baa U Tienu Fuoma paalu, U Tienu n den soani yua ke oñani tanpoli po ki cua handuna nni ki wangii yaa bonla, baa Malekinba moko den bua hali boncianla ki kuani bi yama leni ki bandi lan tie yaala. **13** Lanyaapo yin bogini ki sieni yi yantiana gbadima kaanyendu, ki kubi yi yula, ki yaa pia mi suginmoanma yin baa ba ya hanbilipo Jesu kilisiti ya doagidi ya yogunu. **14** Tua mani bi tuokaana, ki da go pia li bonbuakabiadila nani yaa yogunu ke yi den ye mi kaabanma nni yeni. **15** Kelima yua n yini yi gagidi ki hani, yi moko n gagidi ki yaa hani yeni yi tagu kuli nni, nani lan diani maama: **16** Gagidi mani ki yaa hani kelima n gagidi ki hani. **17** Li yaa tie ke yi miadi U Tienu ki go yini o, yi Baa, wani yua n baa jia nilo kuli ti buudi nani otuona n tie maama, kaa tiendi gagidima bi niba leni bi yaba siiga, lanwani yin yaa ye mani leni li fangili O nintuali yin ye handuna nni ki tie sancenba yaa yogunu bianu kuli. **18** Bandi mani ke waa den daa yi leni yaala n baa bodi nani yi ligi bi wula ka, leni yin den baa yaa yema yi baanba kani ke mi tie fanma fanma

yeni. **19** Ama, o den daa yi leni Kilisiti soama yaama n pia mayuli hali boncianla nani ban padi yaa pebiga n ki pia poadoba kuli yaama maama yeni. **20** U Tienu den tuodi ki gandi Kilisiti lankuli po hali ke handuna daa tagi ki doagidi o, mi juodima yogunu yinba yaapo. **21** Li tie kelima wani Kilisiti yaapo yo ke yi daani U Tienu yua n den fiiri o bi tinkpiba siiga ki puri o ti kpiagidi, yin yaa pia li dandanli leni mi suginma U Tienu po. **22** Moala yi hanbii yi yula leni yin hua i moamoani ke yin fidi ki yaa pia mi buamoanma yi kpiiba po. Lanwani yin yaa bua mani yi yaba hali boncianla leni yi pala kuli. **23** Lani yaapo yi pia li miapanli. Yii piali ke li hua leni yaa bonbuoli nbaa bedi ka. Ama leni yaala n kan bedi. Lani n tie U Tienu maama yaama nfo ki baa ye hali yaa yogunu kuli po. (aiõn g165) **24** Kelima gbannandi kuli tie nani ti muadi yene, ti kpiagidi mo kuli tie nani mi moapuumma yeni, ti muadi yen kuodi mi puuma mo n suodi. **25** Ama o Diedo maama baa ye hali yaa yogunu kuli. Laa maama n tie ban den wangii yi yaa laa baalihamo. (aiõn g165)

2 Lanyaapo yin ha mani mi biadima leni yi boandi kuli, leni pala lie yantiali leni li nunponbiadili leni ti sugindi buoli kuli. **2** Yi ya mali mi lie yin yaa bua mani U Tienu maama yaama n tie li dandanli naajanma, nani acanpanda n bua mi biima maama yeni, ke yin fidi ki kpedi ki suagi liiga mi faabima sanu nni. **3** Yin leni ki sua ke o Diedo mani yeni. **4** Yin ya nagidi mani okani wani yua n tie yaa tanli n fo bi nisaaliba n den luni yaali, ke U Tienu mo gandili ke li pia mayuli o nintuali. **5** Yinba yaaba moko n tie nani yaa tana n fo yeni, teni mani ban maayi yin tua diegu U Tienu Fuoma yua ye kaanu. Lane yi baa tua kopadicianba yaaba n gagidi U Tienu po, ki padi opo ya pada n gagidi ki go mani opo kelima Jesu Kilisiti yaapo. **6** Kelima idiani nni li yedi: Diidi n bili siyono dogu nni li tanpuuli tanjigu min gandi yaali ke li tie tanmoanli, yua ndugi li po kuli kan fiagi. **7** Yaaba n daani yaapo li tie jigidi tanli, ama yaaba n kaa daani yaapo, li tie bi tan maaba n den luni yaa tanli li ntua li tanpuuli tanjigi. **8** Bi tuudi kelima baa daani U Tienu maama nani lani den bili bi po maama. **9** Ama yinba wani tie ban den gandi yaa nibuolu, ke yi tie obado diegu yaaba, ki tie o kopadicianba, ke ogagidi ki hanbii yi o yuceli po. O yini yi ke yin ña li biigili nni ki kua o yenma yaama n hani cain nni, ke yin yaa wangii o tuona yaa n hani boncianla. **10** Yinba yaaba n ki den kpa tie o nibuolu moala yi tie wani U Tienu nibuolu, Mi kpiama o nihigbadima ki den ye yi po, ama moala o gbadii yi po mi nihima. **11** N buakaaba n tundi yi, yinba yaaba n tie canba leni sancenba ki tinga po. Yin foagidi leni ti gbannandi bonbuakaala, yaala n tiendi bu toabu leni yi naani yaa bonbuakaala. **12** Lanwani yin ya pia mani u tagihamu yaaba n kaa daani siiga, baa bi ya jaligidi yi ke yi tiedi yaala n bia ban le yi tagihamu ki kpiagi U Tienu o cuama daali. **13** Kelima oDiedo yaapo yin miinni yi yula bi nisaaliba n dini yaa badi ba kuli nintuali, lan tie mi diema badiciamo yua n tugi li yuli, **14** bi lan tie gufeneelinba kani wan soani yaaba ban yaa pa yaaba n tiedi mi biadima bi biadima panpaani ki yaa pagi yaaba n

tiedi a tuonhanma. **15** Kelima U Tieu bua yin ya tiedi yaala n hani ki fidi ki mubini bi yanboandanba leni bi yanluodanba ñoana. **16** Baa ke yi die yi yula yin da taa yi yudiedima yeni ki ya tiedi mi biadima, ama yin ya tuuni lan pundi U Tieu tuonsoanba n ya tuuni maama. **17** Yin jigini bi niba kuli, ki bua yi kpiiba, ki yaa jie U Tieu ki jigindi obadiciamo. **18** Yiriba bi naacenba yin yaa fangi yi canbaan ba, laa tie yaaba yaa tagi dungi bebe ka, ama baa yaaba yaa tagi n juagi moko. **19** Kelima bi ya wangi onilo fala ke waa tieni tagiliba ke o tuo ki ga fala yeni kelima o fangi U Tieu, laa bonla mani U Tieu po halon boncianla. **20** A ya tieni yaala n bia ke bi waani a fala a baa ba be kpiagide lienni? Ama yi ya tieni yaala n hani ke bi waani yi fala kelima yi tieni yaala n hani po, laa bonla pia ti kpiagidi hali bonciala U Tieu nintuali. **21** Kelima bi den yini yi lanyaapo yo, kelima Kilisiti moko den laa fala yi yaapo ki ha yipo li nannanli ke yin hoadi o yaa taa buona nni. **22** Wani yua n ki den tieni tuonbiadi baa yenma ke boandi ba mo ki maani ki ña oñoabu nni. **23** Ban den sugidi o, waa sugi ki pani, ban den pua o waa pua ki pani, ama o den teni O yuli yua n ja ti buudu leni mi teginma. **24** Wani n den tugi ti tuonbiadi ogbannandi nni ku daagu po, ke tinba yaaba n den kpe kelima ti tuonbiadi po yeni tin yaa ji fo mi teginma nni, wani yua yaa poagilima po ke yi paagi. **25** Yi den tie nani yaa pe n yaadi yeni ama moala yi guani oyankpaalo kani wani yua n guu yi naani.

3 Bi puoba yin ya miindi mani yi yula yi ciaba nintuali ke bi siiga bi tianba yaaba n kaa tuo U Tieu maama, yi yumiinli po n teni ban tuo ki daani baa ke yi maadi ba. **2** Ama kelima bi laa bi puoba n pia yaa yumiinli bi nintuali. **3** Yi hamu n da hua yin piani yaa yupihami ka, bi yin pia yaa wula tiadi ka, bi yin candi ki hanbidi yi gbannandi maama ka. **4** Ama yi hamu n yaa ye yi niinni lani n tie yaa yantiali ndingi ki go pia mi yanduanma hali boncianla, kelima laa bonla tie bonmoanla U Tieu nintuali. **5** Kelima yaa puoba n den kpa ye U Tieu nintuali den tie yene ki miini bi yula bi ciaba nintuali. **6** Nani sala n den tie maama ki miini o yuli Abalahama nintuali hali ki yi o, n diedo, yi mo tie sala bisiaba yin ya tiedi yaala n hani ki da tuo jawaandi ba kuli n yagi yi yama. **7** Bi podanba yin yaa ye mani leni yi puoba leni mi yanfuoma ki yaa faami ke bi yantiana tadi ki cie. Yin yaa pia bi po li faadili, kelima bi moko taa leni yi ki baa li hanbili leni li miali U Tieu nintuali. Lan ya tie yeni ke li ba kuli n da cua ki pigini yi jaandi. **8** Yin yaa taa mani yantianyenli leni yanjagiyenli yin go yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga leni mi nihingbadima leni li yumiinli. **9** Yin da guani o ba kuli obiadima, ki da sugi ki guani oba. Ama yin gaali kelima U Tieu den yini yi lanyaapo yo, ke yi mo n baa okani li seli. **10** Kelima li diani: Yua n bua li miali leni ya dana n mani, **11** wan foagidi leni mi biadima, ki kubi oñoabu ki cedi iboandi maama, wan foagidi leni mi biadima ki ya tiedi yaala nhani ki lingi mi yanduanma ki yaa huama. **12** Kelima o Diedo nuni diidi bi niteginkaaba otuba mo cengi bi jaandi. Ama o Diedo fii ki se yaaba n tiedi mi biadima po. **13** Yi ya pia li yankuali ki tiendi yaala n hani

ñjme baa waani yi fala? **14** Yi ya tiendi yaala n hani baa bi ya waani fala, yi pia li pamanli, yin da tuo jawaandi n cuo yi, yin da yagi yi yama mo. **15** Yin ya jigindi mani Kilisiti o Diedo yi pala nni, yin go ya buogi mani yogunu kuli bi ya buali yi yin pia yaa suginma yin fidi ki waani li daano yi suginma mayuli, ama leni mi dingima leni li fangili. **16** Yin ya pia yaa pali siedi n hani, baa bi ya kuli yi ke yi tiendi yaala n bia bi niba n la yi tagihamu Kilisiti nni ki bandi ke bi pua yi po faama. **17** Kelima li ya tie U Tieu yanbuama ke a tiendi yaala n hani ki laa fala, li hani ki cie han la fala kelima a tiendi yaala n bia po. **18** Kilisiti moko den laa fala yemna ti yaapo tinba ti tuobiadi danba ke li dagidi hali ya yogunu kuli po, wani o niteginkoa den kpe yaaba n ki tiegidi po ke wan gobidi ki cuani yi U Tieu nintuali. O den kpe ti gbannandi po ama mi Fuoma paalu po, o den fii bi tinkpiba siiga. **19** Lane o den ban wani o laabaalihamo yaa naani n ye li kadidieli nni. **20** Ban yaaba n den fiini mi yiema U Tieu n den juuni bi po yaa yogunu Nowe yogunu yeni, niba waamu bebe n den faaba, lani n tie niba nii bebe n den faaba leni mi ñima. **21** Mi ñima yeni den tuodi ki doagi mi batismi nannanli, laa tie ke mi batismi baa huudi ki ñani o nilo gbannandi joagindi ka, ama mi doagidi o nilo yanjagimoanli U Tieu sanhoadima po, lani n teni ke yi moko faaba kelima Jesu fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **22** Jesu ye tanpoli U Tieu jieni, malekinba leni li bali danba leni yi paciam danba kuli miini bi yula wani Jesu nintuali.

4 Lanwani kelima Kilisiti n den laa fala yeni, yi moko n bogini ki sedi leni laa yantiali, kelima yua n laa fala ogbannandi nni paadi leni ti tuonbiadi. **2** Ke wan fidi ki yaa tiendi U Tieu yanbuama, ki da go tiendi o gbannandi bonbuakaala, ki yaa caa hali o miali bianu. **3** Kelima yi den kpa taa yi miana yema yoginkpialu kuli ki tieni bi handuntieba yanbuama, kelima yi den puuni yi yula mi conconma, yi gbannandi bonbuakabiadila, li ñañoogaadili ki di ki ñu ke li kandi leni ti cagindi buoli kuli po. **4** Laa bonla pakiba hali boncianla yin kaa go kuani yi yama laa joagindi nni, ki baa yegi leni ba lanyaapo bi sugidi yi. **5** Ama bi baa togidi bi tuona kuli yua n bogini ki baa jia ti buudi leni yaaba n fo leni yaaba n kpe kuli nintuali. **6** Li tie lanyaapo ke bi den waani yaaba n kpe o laabaalihamo, ke ban fidi ki yaa pia U Tieu miali kelima mi fuoma po, baa ke ti buudi den cuoba nani bi nisaaliba kuli yeni. **7** Li bonla kuli juodima nagini, yin baa mi yanfuoma, ki kubi yi yula ki cuo ijaandi. **8** Hali ke yi daa tieni li ba kuli, yin yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga. kelima mi buama doagindi yi tagili boncianla. **9** Yin yaa gaani mani yi yaba cangu ki da yenbidi. **10** Yi siiga yua kuli n yaa todii olieba leni wan den baa yaa paabu U Tieu kani, yeni yi baa tie yaaba n tuuni U Tieu hanbili po. **11** O nilo yaa maadi lan yaa tie ke o wang U Tieu maama, nilo ya soani tuonli lan yaa tie leni U Tieu yaa fidu, ke U Tieu n baa ti kpiagidi kelima Jesu Kilisiti yaapo, kelima wani n die ti kpiagidi leni upaciamu nifiima n tu nifiima «Amina» (aiōn g165) **12** N buakaaba lan da paki yi leni ya falaciamo n ye yi siiga, ki tie nani mi fantama yeni ki baa biigi yi, nani li tie yi po li boncanla yeni. **13** Ama

yin yaa mangidi yi pala leni yin taani leni Kilisiti ofala nni, ke okpiagidi ya doagidi ya yogunu yi moko n baa li pamankandi kaali. **14** Bi ya sugidi yi kelima Kilisiti yeli po yin mangi yi pala kelima ti kpiagidi Fuoma U Tienu Fuoma yua yeni, ye leni yi. **15** Ama yi siiga o ba kuli n da la fala kelima o tie nikpaloo, sugido, bi biaditoama, bi kelima o kua nitoaba maarma nni. **16** Ama nilo yaa la fala kelima o tie Jesu yua po, fe n da pia o, ama wan mangi opali leni ban yini o laa yeli. **17** Kelima uyogunu pundi ke ti buudi baa cili leni U Tienu diegu. To, ti buudi ya cili leni timba, yaaba n yie kaa daani mo yaa juodima baa tua lede? **18** Nani i diani n yedi maama: O niteginkoa ya tindi leni fala, o nibiado leni ti tuonbiadi daano mo yaa juodima baa tua lede? **19** Lanwani yaaba n laadi fala, kelima U Tienu po n suagi ki ya tiendi yaala, n hani ki teni bi yula otagido yua n tie o dugikoa.

5 Diidi mani min pia yaa tundi a nikpela yaaba n ye yi siiga po, mini yua moko n tie o nikpelo, ki tie siedi Kilisiti fala po, ki go taa yaa kpiagidi n baa yuandi ki cua nni. **2** Yin yaa kpaa U Tienu yankulu yu n ye yi kani, yin da tiendi la ke li tie tiladi ka, ama leni yi yanbuama po, nani U Tienu n bua maama. Yin da tiedi la kelima yi bua ki baa iligi ka, ama yin yaa tiedi la ke yi yama n ye lienni moamoani. **3** Yin da gobidi ba leni upaaluu ama yin tua bi po li bontogidikaala. **4** Yeni oyankpaciamo ya doagidi ya yogunu yi baa ba yaa kpiagidi n kan yindi yaa badifogiliga. **5** Yinba bi nipaanba, yin ya miindi mani yi yula a nikpela kani, yin ya miindi mani yi yula yinba leni yi yaba taayienu nni. yin kubi li yumiinli kelima U Tienu yie bi japaadanba ama o puuni bi yumiindanba o hanbili. **6** Yin miini mani yi yula U Tienu nuu yuu n pia u paalu nintuali, ke wan yugidi yi li yogunu yaa pundi. **7** Yin tuni mani U Tienu yi yanyagidi kuli kelima wani o baa, n baa kubi yi. **8** Yin kubi mani yi yula ki yaa faami, kelima yi yibali sutaani goadi ki lindi nani oyangbanbiado yeni ki duni ki lingi wan baa cuo yua ki njmani! **9** Yin yie mani opo leni li dandanmoanli, kelima yi bani ke yi kpiiba yaaba n ye handuna nni kuli laadi laa fala yo. **10** U Tienu yua n tie li hanbili kuli daano, ki yini yi Jesu Kilisiti nni, ke yin taani leni o, o kpiagidi yaadi n kan gbeni nni, yi fala waamu pendima puoli. o baa payi ufidu yin yaa se ke li pa, ke li ba kuli kan fidi ki lengidi yi. (aiōnios g166) **11** Wani n yaa die upaciamu hali nifiima n tu nifiima kuli. Amina (aiōn g165) **12** Silasa o nidugikoa min nua yua ke o tie ti kpiilo, wani n todi nni ke n diani yi po yaa ti jenjenga n tienaa, ki bua ki tundi yi ki waani yi, ke yin loli yi yula leni U Tienu hanbili yaali yeni tie bonmoanla. **13** U Tienu nitaanli yaali n ye Babilona po fuondi yi, n bijua Maka moko fuondi yi. **14** Yin fuondi yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buamoanma. Mi yanduanma n ya ye leni yinba yaaba n ye Jesu kilisiti nni kuli.

Pieli Tilieli

1 Mini SIMONO PIELIJESU KILISITI naacemo leni o tondo n diani yi poli tili, yinba yaaba n taa leni ti ki baa ya dandanli n tie bonmoanla, kelima ti TIENU leni JESU KILISITI ti candaano teginma po. **2** Li njambili leni mi yanduanma n ya pugidi yipo boncianla, kelimau TIENU leni ti DIEDO JESU ya bandima po. **3** u TIENU ya paciamu po, O den puni ti li bonla kuli yaala n ba todii ti li miali nni leni u TIENU tuona nni, ki teni tin bandi wani yua n den yini ti, kpigidi leni o njambili. **4** Li tie lani yapo yo ke o puni ti wan den niani ya ñoanianciasi yii n tie bonbuakamoanla, ke yin tua yaaba n pia u TIENU tagu kelimalaa ñoanuiani yaapo, ki faabi leni mi yanbuabiadima n cuani ya joangindi njanduna nni. **5** Kelima lani yaapo yin moandi leni yi fidu kuli ki ya pugidi yi dandanli po u tagijamu, ki ya go pugidi u tagijamu po mi banmdima; **6** ki ya go pugidi mi bandima po li yukubili, ki go ya pugidi li yukubili po li juunli, ki go ya pugidi li juunli po u TIENU todima. **7** ki go ya pugidi u TIENU todima po mi kpiilibuama, ki ya go pugidi mi kpiilibuama po mi buama. **8** Kelima laa bonla ya ye yi niinni ki pugidi-pugidi, li ba teni yin ya tuuni, ki go teni yin ya kpedi ti DIEDO JESU KILISITI ya bandima nniki pugida. **9** Ama yua n ki pia laa bonla o niinni, tie juamo ke o nuni juubi, ki sundi ke u TIENU juudi ki ñanbi o ki ñani opo wan den tieni ya tuonbiadi ñali yogu. **10** Li ytie lani yaapo n kpiiba, yin moandi mani ki cie mi kpiama, ki teni u TIENU n yini yi ki gandi yi maama n ya se ki pa bojanla. Kelima yi ya tiendi yeni ki kan njamdi ki ba ñali abada. **11** Leni yeni yo yi ba baa u TIENU n luodi ki yaanni yipo yi DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI yaama n kan pendi ñali abda ya niinni. (aiōnios g166) **12** Li tie lani yapo yo ke n baa tiadi yi laa bonla yogunu kuli ba ke yi bani la, ki go se ke li pa i moamoani nni. **13** N sua ke li tiegi ñali ke n da ye li naa gbandieli nni mii tigini yi leni laa tiadima; **14** kelima n bani nani ti DIEDO JESU KILISITI n den doagidin po maama ke n ñama li gbandieli ne niinni kan waagi; **15** n go ba tieni ñania ki teni ke n ya ñani yi siiga puoli yin fidi ki ya tiadi laa bonla po yogunu kuli. **16** Laa tie ke ti den yua bi nisaaliba n tia ki ñani ya telimi leni bu nunfanbu ka ki wangyi ti DIEDO JESU KILISITI gua cuama leni o paalu maama, ama kelima tin den laa o leni ti nunceli. **17** O den ba ti jigidi leni ti kpiagidi u TIENU ya n tie BAA ya kani ya yogunu ke u nialu den ñani u TIENU bali kpiagidi nni ki yedi: one n tie n bija buadiga, n pali n mani yua yaapo ñali boncianla. **18** Ti den gbadii ke laa nialu maadi tampoli po tin den ye leni o ya juali n gagidi ki ñani yuli po ya yogunu yo. **19** Lanwani ti dugi ke bi sawalipuuba maama tie moamoani cain. Li pundi yin fangi laa maama bojanla, kelima mi tie nani ya fidisanga n yieni ya kaanu n biigi niinni yeni ñali lan ba faa, mi yenma n yendi, ke ki tanjajmabiga mo n pudi yi pala nni. **20** Yin kpa bandi ke oba kan fidi ki bundi baa mayenma ya sawalimaama n ye i diani nni o yuli po; **21** kelima sawalimaama kuli ki ye o nisaalo

yanbuama po. Ama u TIENU Fuoma Yua n den tudi ba ke bi maadi u TIENU n yedi yaala.

2 Bi sawalipuafadanba den ye Isalele yaaba siiga; bi bangifadanba mo ye yi siiga yene ki ba boandi ki kuani mi bangitidikaama yi siiga, yaama n ba bolini bi niba. Bi ba yie o DIEDO yua n den daa ki faabi ba, ki cuani bi yula po ya bolinma n ba baa bipo tontoni. **2** Niba boncianla ba ti njoadi ba bi cacangiyema nniki teni bi niba n ya sugidi i moamoani sanu. **3** Mi ñalimani buama po bi baa baadi yi kanili baali ban bungi ki ñani ya bangifaama po. Ama hali yogu bi bujiali cuonu bili bipo, biu bolinma mokan go waagi. **4** Kelima u TIENU naa den cedi ya malekinba n tieni ti tuonbiadi, ama o den luni ba li biigili ya fanma nni ban kubi ba naani kani hali ti buudi daali. (Tartaroō g5020) **5** Waa den cedi li njandunkpiali moko, ama o den faabi niba nii NOE yua n den tie mi teginma mawangikoa leni niba lele wan u TIENU n den soani ki tabolinkaaga handuna nni o niyiekaaba po ya yogunu. **6** Wani u TIENU go den buni ki cuo Sodoma leni Gomola dogi ki sia yi ke yi tua fantanpienma; O den teni ke laa dogi tua nananli u TIENU yiekaaba yaaba n ba yuandi ki cua po. **7** Ama O den gaa LOTO miali wani yua n tie nitieginkoa ki yagini o yama boncianla laa nbiadiba cacanginyemapo. **8** Daali kuli laa nitieginkoa den ye bi siiga leni ti yanyagiciandi kelima wan nua ki go gba ke bi tiendi ya biadima po. **9** Lan kuli ya po o DIEDO bani ki faabi yaaba n fangi o leni mi biigima ki go bani ki sieni yaaba n ki tiegi ki waani ba fala ti buudi daali. **10** O bujiali cuonu n ba cuo yaaba ki tie yaaba n jua bi gbanandi bonbuakaala yaala n joagini ki go fali o DIEDO daali. Laa bangifadanba pia ti japaadi leni ya tulii n pa, baa jie ki sugidi ba ya malekinba n pia ti kpiagidi. **11** Ba malekinba yaaba n pia u fidu leni u paciamu ki cie bi bangifadanba yeni kan sugi ba ki kuli ba o DIEDO kani. **12** Ama bani wani tie nani ti yandi yeni, yaaba n ye ban cuo ki kodii ba po, bi sugidi ban ki bani yaala, bi ba bodi kelima bi boandi leni bi yuceli boandi. **13** Mi biadima panpaani tie mi biadima. Bi mangidi bi pala ki tiendi bi bonbuakabiadila baa u yensiinu. Bi tie yaaba n biidi ki joagini, bi go mangidi bi pala ban boandi ki di leni yi ya yogunu. **14** Bi nuni gbie leni mi conconma, bi kan tieni tuonbiadi ki guo, bi boandi ki dadi yaaba n tadi, ki gbie leni mi ñalijabuama; bi tie yaaba n ye leni ti solindi. **15** Bi ya ya sani n tiegi, ki yaadi ki njoadi Bosoli bijua balaama n den tagi ya sanu, wani yua n den bua ki baa ya panpaani n ki tiegi. **16** Ama o ñunñua ya yanga n ki maadi den funi leni o o tagili po ki maadi nani o nisaalo yeni ki teni ke o sawalipualo yeni yanpiima sedi. **17** Bi tie ya ñinbuna n ki pia ñima, ki go tie nani ku tafaciangu n figi ki kagidi ya tawala yeni. U TIENU bili bipo ya kaanu n tie li biigicianli. (questioned) **18** Bi gib e leni ti japaadi ki maadi ya macianma n ki pia mayuli. Bi boandi ki dia leni ti gbanandi bonbuakaala yaaba n faabi leni bi niyaadikaaba yegimu ke li daa waagi. **19** Bi niani ba ke bi ba baa mi faabima, ki nan tie bani biba i boandi yombi, kelim nili kuli tie yaala n diedi o ya yombo yo. **20** Kelima li ya tie ke yaaba n den faabi leni handuna joagindi kelima O DIEDO JESU KILISITI o candaano ya

bandima po, bi ya go kua lienni ke ti paadi ba, bi juodima ba ya bia ki cie bi cilima. **21** Bi ya ki den bandi mi tegima sanu den baa tu bipo ki cie ban bandi ki go lebidi ki ḷja ban den baa ya balimaama n gagidi ki ḷnaniyen. **22** Li tie bi po nani ya kpanjama n tie moamoani na n yedi yaala: o sangbanlo guani ki dini o siindi, leni bi wali o doñua ke o guani ki labini ti moamoadi nni

3 Diidi mani n buakaaba line n tie min diani yipo ya tilielli, a tilieda yeni kuli nni n moandi ki tiadi yi yaala n baa tigini yi yantiana yin ya tia yaali n tiegi boncianla; **2** ke yin ya tiadi bi sawalipuuba yaaba n gagidi ki ḷnani n den soagindi ya maama ḷali yogu po ki go ya tiadi o DIEDO yi candaano balimaama yi tondiba n den wangi yi yaama. **3** Yin tiadi ki bandi ke mi juodima yogunu li ḷnuali danba ba cua leni bi ḷnuali; bani yaaba n ḷua bi gbanandi bonbuakaala. **4** Bi baa tua yi: naani waa den nianyi o ḷnanianu ke o ba guani ki cua? O nan ye le yo? kelima ḷali ti yaajanba n kpe, ki ta ki pundi ḷali moala libonla kuli tie nani lan den kpa cili ki tie maama mi tagima cilima yogunu yeni. **5** Ba ke bi bani bi yen sundi bi yama po ke ḷali yogu u TIENU den maadi o maama ke tanpoli tagi, ke ki tinga mo ḷnani mi ḷniciama nni ke mi lindi ki cebini ga. **6** Li tie laa bonla po yo ke li ḷnandunkpiali den bodi kelima mi ḷima den bolini cain. **7** Ama u TIENU maama yeni baa ki kubi ya tanpoli leni ya tinga n ba ki ye moala, ki sieni la mi fantama po ḷali ti buudi daali leni u TIENU yiekaaba bolinma daali. **8** Ya bonyenla n yene laa pundi yin sundi la n buakaaba, o DIEDO po danyenli tie nani bina tudili, ke bina tudili mo tie nani danyenli yeni. **9** O DIEDO ba kuani o ḷnanianu ke li kan waagi ba ke bi nitianba nua ke o waagidi. Li tie ke O pia yipo li juunli yo, kelima waa bua ba niyendo n bodi, ama ke bi niba kuli n lebidi bi yama. **10** O DIEDO daali baa cua ki ludi bi niba nani o sugudo yeni. Laa daali tanpoli ba bodi leni ku fuciangu, yaala n ye leni kuli mi fantama ba sia ki mandi la. Ki tinga leni yaala n ye leni kuli ba cuo ki buodi. **11** Lanwani nani laa bonla kuli n mandi ki bodi yeni, li pundi yi tagi n gagidi ki ya ḷnani ki go tuo u TIENU n die yi cain. **12** Yin yua guu wani u TIENU daali cuama ki ya tiendi yaala n ba teni li daali yeni n jaligi ki cua. Laa daali tanpoli kuli ba cuo ki buodi, yaala n go ye kuli ba bodi. **13** Ama ti guu o tanpopaano leni ki tinpanga mi teginma n baa ye naani kani, nani wan niani ti maama yeni. **14** Lanwani n buakaaba kelima yi guu laa bonla kuli, yin moandi ke O ya cua wan sua ke yii pia joagindi ba leni tagili ba kuli, ama ke yi pia mi yanduanma leni O. **15** Yin ya nua ke O DIEDO n pia ya juunli tie yi faabima nani ti kpibuado POLO moko n diani yi po maama ki ḷua u TIENU n den puni o ya yanfuoma. **16** O dangi yeni o tila kuli nni, O ya maadi laa bonla maama, baa ke lieni pia ya maama ya gbadima n pa. Bi nitianba yaaba ya yama n boani ki naa go se ke li pa, golindi li bundima nani ban tiendi maama leni ya diani n sieni bi bolinma po. **17** Lanwani n buakaaba kelima yi tuodi ki bani laa bonla kuli, yin fangi mani yi yula ke u TIENU yiekaaba n da dadi yi mi yaadima nni ki teni ke yi kan go ya se ke li pa. **18** Ama yin ya suagi liiga leni ti DIEDO leni ti

candaano JESU KILISITI ya sanbili nni leni o ya bandima nni ki pugidi. Wani n ya baadi ti kpigidi moala leni ḷali ya yogunu kuli. (aiōn g165)

Jan Tikpiali

1 yaama den ye hali mi cilima, tin den gbadi, ki laa yaala leni ti nuni, ki giidi, ki go sii yaala leni ti nii. **2** kelima li miali yeni doagidi, ke ti la li, ke ti tiendi siedi, ki wangi yi ya miali n kan gbeni, yaali n den yé baa kani, ke o doagidi li ti po. (aiōnios g166) **3** tin laa leni ki go gbadi yaala, ti wangi yi moko lane. ke yi n ya pia yanyenma leni ti. nani ti moko n pia yanyenma leni Baa, leni o Bijua Jesu Kilisiti. **4** ti go dangi laa bonla kuli, ke ti pamanli n dagidi cain. **5** tin den bandi o kani ya maama, ki wangi yi tie ke Utieno tie yernma ki bigili ki ye o niini ba waanmu. **6** ti ya tua ke ti pia yanyenma leni o, ki nan cuoni li bigini nni, ti pua faanma, ki naa ye imoamoani nni. **7** ama ti ya cuoni mi yenma nni, nani wani o ba n tie yenma maama yeni, ti pia yanyema leni tiyaba, ke o bijua jesu ya soama baa yjundi ti pala ki ñandi ti tuonbiadi kuli. **8** ti ya tua ke tii pia tuonbiadi, ti boanbidi ti yula yo, imoamoani ki ye ti niini. **9** ti ya mia ti tuonbiadi sugili, wani, wani tie dugika ki tiegi mo, O baa pa ti sugili, ki go yjundi ki ñiani ki tuonbiadi kuli. **10** ti ya tua ke tii tieni tuonbiadi, ti yedi ke Utieno tie tuofadaano, O maama mo ki ye ti niinni.

2 n bila, n diani yi po yaala n te kuli, ke yin da tieni tuonbiadi, li ya tie ke nilo ba tieni ti mo, ti pia o candanbaalo ti baa utieno kani. Jesu kilisiti o nitieginka. **2** wani oba n tie i candanbaani padiki ti tuonbiadi po laa tie ti ya tuonbiadi po bebe kaa, ama ñanduna yaaba kuli ya tuonbiadi po. **3** ti ya kubi utieno balimaama, lani doagidi ke ti dani o. **4** yua n yedi: n dani utieno, ki naa kubi o bali maama, tie tuofadaano, imoamoani ki ye o niini. **5** ama yua n kubi o maama, utieno buama dagidi cain o niini, yeni, ti bani ke ti ye o niini. **6** yua n yedi ke o ye, o niini, li pundi wani mo ya cuoni nani wani o diedo n den cuoni maama. **7** n buakaaba, mii diani i po balimapama kaa, ama balimakpelime, yin den gbadi yaama. **8** ba yeni, li balimapamanne ke n diani i po yaama n doagidi o niinni leni i niinni, kelima li biigili ji pendi ke miyenmoamma yendi no. **9** yua n tua ke o ye mi yenma nni ki nan nani o kpiilo, da ye libiigili nne. **10** yua n baa o kpiilo ye mi yenma nni tingbali bonla mo ki ye o niini. **11** yua n nani o kpiilo ye li biigili nne, ki cuoni lieni, kaa bani wan cia naankani mo, kelima li biigili n teni ke o jua. **12** n diani yinba abonwaala po, kelima o yeli yaapo yi baa yi tuonbiadi sugili. **13** n diani yinba bibanba po, kelima yi bandi yua den ye hali mi cilima. **14** n diani yinba bi jawaaba po kelima yi pia u fidu ke Utieno maama mo ye yi niini, ke yi paadi o biado mo. **15** yin da baa ñanduna ne, leni yaala n ye lienni, yua n baa ñanduna, Baa buama ki ye o niini. **16** kelima yaala ye ñanduna nni kuli, tie ti gbanandi bonbuakaala, leni i nuni bonbuakaala, mi yema japaadi, laa ñiani Baa kani, ama li ñiani ñanduna nne. **17** ñanduna leni o bonbuakaala moko ba pendii, ama yua n tiendi Utieno yanbuama ba ya ye hali ya yogunu kuli. (aiōn g165) **18** yinba abiwaaba, u yogunu juodiko pundi, nani yin gbadi ke Kilisiti yeeka, kpendi yeni, to Kilisiti yeekaaba ji ye boncianla. lanyaapo tibani ke u yogunu

juodiko pundi. **19** bi den ñani ti siiga nne, ama baa den tie ti siiga nni yaaba. kelima bi ya den tie ti siiga nni yaaba, bi den baa ye ti siiga. ama li tieni yeni, ki doagidi ke bikuli naa den tie ti yaaba. **20** yinba wani yi baa yua n gagidi ki ñani ya fuoma yua, yua n teni ke yi kuli pia mi bandima. **21** min diani a po yeni, laa tie ke yi bani i moamoari ka, ama kelima yi bani i, ke faama ba kuli mo ki ñiani i moamoani kani. **22** yjme n tie o tuofadaano, kali yua n nia Jesu ki tie Utieno gandi yua, wani n tie Kilisiti-yeeka, wani yua nia Baa leni Bijua. **23** yua nia Bijua, naa pia Baa moko, yua n doagidi ki tuo Bijua, pia Baa moko. **24** li pundi, ke yin den gbadi yaala hali mi cilima n ya ye i niini, li ya tie ke yin den gbadi yaala hali mi cilima ye yi niini, yi moko baa ye Bijua leni Baa niinni. **25** wan niani tipo ya ñoanianu, tie ya miali kan gbeni. (aiōnios g166) **26** n diani yi po line kuli, kelima yaaba n yanndi ya po yo. **27** ama yinba wani, yin den baa mi fuoma, yaa ma yeni, ye yi niinni, ke laa tie tiladi ban go bangi yi. ama mifuoma yeni bangi li bonla kuli, ki tie moamoani daano, kaa tie tuofadaano. yin ya ye o niini nani wani bangi yi maama. **28** moala, biwaala yin ya ye mani o niini, ke wan ti baa doagidi ya yogunu, tin ya pia li papaaali, ke o guacuama daali, tinda da ti fuagidi leni O kani, leni i fe. **29** yi ya bani ke o tiegi, yin bandi ke yua n tiendi yaala n tiegi kuli tie wan mali yua.

3 diidi mani ki lee, ti Baa Utieno bua ti ya buacianma, hali ki yini ti o bila. ti tie yene mo. ñanduna yaaba ki bani ti kelima baa bani o yo. **2** n buakaaba, moala ti tie Utieno bila, tin ba ti tua yaala daa doagidi, ama ti bani ke li yaa ti doagidi ya yogunu, ti baa tie nani wani n tie maama, kelima ti ba ti lee o nani wan tie maama. **3** yua n pia laa suginma o niini kuli, baa ñanbidi o yuli nani wani oba n ñani maama yeni. **4** yua n tieni ti tuonbiadi kuli miidi libalimaama; ti tuonbiadi mo kuli tie li balimaama yaa miidima. **5** ki soa yi bani ke Jesu doagidi ki baa ñani ti tuonbiadi yo, ke tuonbiadi ba kuli ki ye o niinni baa wamu. **6** yua n ye o niinni kuli, kan ya tiendi tuonbiadi. yua tiendi ti tuonbiadi mo kuli daa laa o, waa bani o mo. **7** yinba abiwaala, yin da tuo oba kuli n boandi, yua n tiendi yaala n tiegi, tiegi nani wani oba n tiegi maama yeni. **8** yua n tiendi ti tuonbiadi tie sutaani yua, kelima sutaani den tiendi ti tuonbiadi hali mi cilima. utieno bijua den doagidi o yuli, ki baa bolini sutaani tuona. **9** Utieno n mali yua kuli kaa tiendi tuonbiadi, o kan fidi ki ya tiendi tuonbiadi, kelima Utieno miali ye o niinni. **10** lan baa tieni maama tin bandi Utieno bila leni sutaani bila paadi ma ne: yua n kaa tiendi yaala n tiegi kuli, bi kaa bua o kpiilo kuli, waa tie Utieno biga. **11** lani n tie ya labaalo ke yi den gbadi hali mi cilima, li tie ke li pundi tin ya baa ti yaba. **12** ki da ya tie nani kayina, yua n den tie o biado yua ki den kpa o waalo. ke be yaapo yo ke o den kpa o? kelima o waalo tuona den tiegi, ke o ya mo bia. **13** ñanduna yaaba yaa nani, lan da bagi yi. **14** ti bani ke ti ñani mi kuumi nne ki kua li miali nni kelima ti baa tki ppiiba. yua n kaa pia mi buama da ye mi kuuma nne. **15** yua n nani o kpiilo kuli tie nikpalo, yi bani ke nikpalo ba mo kuli ki pia ya miali kan gbeni o niinni. (aiōnios g166)

16 ti den bandi mi buama n tie yaala, kelima o den puni o miali ti yaapo. li pundi ti moko n ya puuni ti miana ti kpiiba po. 17 o nilo ya pia li njandunli nne bonla ki nan pia inunkuomi o kpiilo wan nua yua ke o luo po. Utienu buama ye o niinni lede? 18 yinba abiwaala, tin da pia mi buama tiyaba po leni mi maama bebe kaa, ama tin ya pia a tuona leni imoamoani nni. 19 lanyaapo, ti baa bani ke ti tie imoamoani yaaba, ki go baa duandi ti yama o nintualu. 20 lani, baa ti pala yaa buni ki cuo ti, Utienu cie ti pala ki go bani li bonla kuli. 21 n buakaaba, ti pala yaa buni ki cuo ti, ti pia li papaa Utienu nintualu. 22 tin miadi yaala kuli, ti baadi la o kani, kelima ti kubi o balimaama, ki go tiendi yaala n mani o po 23 ke line tie o balimaama: ke tin ya daani o bijua Jesu kilisiti, ke tin ya baa ti yaba nani libalimaama n yedi ti maama. 24 yua n kubi o balimaama ye Utienu nni, ke Utienu mo ye o niinni. lani, ti bani ke o ye ti niinni, kelima wan puni ti o Fuoma yama yaapo.

4 n buakaaba, yin da dugi mani yaaba kuli n tua ke bi pia Utienu Fuoma po, ama yin biigi la ki bandi bi yaa tie Utienu yaaba. kelima bisawali pua - fadanba boncianla cua li njandilinni. 2 line ba teni yin bandi yua n pia Utienu Fuoma, yua n tuo ke Jesu kilisiti cua ki tie nisaalo kuli pia Utienu Fuoma. 3 yua n nia kaa tuo Jesu kuli, waa pia Utienu fuoma, ama o pia kilisiti - yeka yama po. nani yin den gbadi ke yua baa cua yeni, baa moala o ye njanduna nni. 4 yinba a biwaala, yi tie Utienu yaabe! yi paadi ba, kelima yua ye yi ninni, paalu cie yua n ye njandunanni. 5 ban woni, tie njanduna yaabe, lani teni ke bi maama tie njanduna yaama, ke njanduna yaaba mo cengi ba. 6 tinba wani tie Utienu yaabe, yua n bani Utienu kuli cengi ti maama - yua kaa tie Utienu yua mo kan cengi ti maama: lani n teni ke ti bani imoamoani fuoma leni mi tuofaama gagidima. 7 n buakaaba, tin ya bua mani ti yaba, kelima mi buama ña Utienu kane, yua n pia mi buama mo kuli, Utienu n mali o, ke o bani Utienu mo. 8 yua kaa pia buama kuli, naa bani Utienu, kelima Utienu tie buama. 9 Utienu den doagidi ti po o buama, kelima o den soani o bonjayenyenga njanduna nni ke tin yaa pia li miali o ninni. 10 mi buama naa tie ke tinba ka bua Utienu, ama ke wani n bua ti, ki soani o Bijua ke o tua i candanbaani padili ti ya tuonbiadi po. 11 n buakaala, Utienu ya bua ti yeni, li pundi ti moko n bua ti yaba. 12 o ba kuli daa la Utienu, ama ti ya bua tiyaba, Utienu ye ti niinni, ke o buama mo dagidi ti niini cain. 13 ti bani ke ti ye o niinni, ke o mo ye ti niinni, kelima o puni ti o fuoma. 14 tinba wani la, ki tieni siedi, ke baa soani o Bijua ke o tie njanduna candaano. 15 yua n tuo ke Jesu tie Utienu Bijua kuli, Utienu ye o niinni, o moko ye Utienu ya niinni. 16 tinba wani bandi Utienu n pia ya buama ti po, ti dugi mi po mo. Utienu tie buama, yua nye li buama nni kuli, ye Utienu nni, ke Utienu moko ye o niinni. 17 wan tie maama, ti moko tie yene njanduna nni, yene ke mi buama ñani cain ti niinni, ke tin ya ti pia lipapaali li bujiali daali. 18 jawaandi naa ye buama nni, ama ya buama n ñani cain deli ki ñandi ti jawaandi kelima ti jawaandi n pia yua jie u cuonu yo. ti jawaandi n pia yua

daa pia mi buama ke mi dagidi o niinni. 19 tinba wani, ti bua o kelima wani n den kpa bua ti. 20 yua n tua: ke o bua Utienu, ki nan nani o kpiilo, tie tuofadaano, kelima yua n ki bua wan n nua o kpiilo yua, baa ga lede ki bua Utienu, yua ke o nua? 21 ti baa o kani ya balimaama n tie na: li pundi ke yua n bua Utienu, n bua o kpiilo moko.

5 yua n daani ke Jesu tie Kilisiti kuli, ti Utienu Biga. yua n bua ki Baa, kuli baa bua ki biga moko. 2 ti ya bua Utienu, ki go tiendi O balimaama n yedi yaala, ti bani ke ti bua O bila moko. 3 mi buama Utienu po tie ke tin yaa kubi O balimaama, O balimaama yeni mo naa tie tugikpiagili. 4 kelima Utienu n mali yua kuli, paani njanduna, ke yaala n teni ke ti paani njanduna tie ti dandanli yo. 5 yme n tie yua n paadi njanduna, hali yua n daani ke Jesu tie Utienu Bijua 6 wani, Jesu Kilisiti yua den cua leni mi ñima, leni mi soama, wa den cua leni mi ñima bebe ka, ama leni mi ñima leni mi soama. mi Fuoma n tiendi siedi lipo, kelima mi Fuoma yeni n tie imoamoani. 7 bi tie bitaa yaaba n tiendi siedi. 8 bani n tie; Utienu Fuoma, leni mi ñima, leni mi soama, ke bani bonbitaa yeni kuli siedo tie yenma. 9 ti ya gaani bi nisaaliba n tieni ya siedo, Utienu ya siedo n cie, kelima li tie wan tieni ya siedo o bijua po. 10 yua n daani, Utienu bijua, pia laa siedo o niinni - ama yua n kaa daani, Utienu yedi ke o tie tuofadaano, kelima waa daani Utienu n tieni ya siedo o bijua po. 11 laa siedo mo nne: li tie ke Utienu puni ti, ya miali n kan gbeni, ke la miali mo ye o bijua ya niinni. (aiōnios g166) 12 yua n pia Utienu bijua, pia li miali, yua ki pia Utienu bijua naa pia li miali. 13 n diani yi po laa bonla kuli, ke yinba yaaba n daani Utienu bijua yeli nni n ya bani ke yi pia ya miali n kan gbeni. (aiōnios g166) 14 ti pia ti dugidi o kani, ke tin mia o yaala kuli ke li tie o yanbuama bonla, o cengi ti. 15 tin ya bani ke o cengi ti mo, ti go bani ke ti pia tin mia o yaala. 16 nilo ya laa ke o kpiilo tiendi ya tuonbiadi n ki ciani o mi kuuma po. wan jaandi o po, Utienu baa pa o li miali. o baa pa li miali yaaba n tiendi ya tuonbiadi n ki ciani ba mi kuuma po. li pia ya tuonbiadi n ciani mi kuuma po, mii ba yin jaandi laa tuonbiadi po ka. 17 yaala n ki tiegi kuli, tie tuonbiadi, ama li pia ya tuonbiadi ki ciani mi kuuma po. 18 ti bani ke Utienu n mali yua, naa tiendi tuonbiadi, ama Utienu n mali kubi o yuli, ke o biado kan sii o. 19 ti bani ke ti tie Utienu yaaba yo, ki go bani ke li njandunli kuli ye o biado yaa paalu nne. 20 ti go bani ke Utienu Bijua mo cua, ki puni ti mi yanfuoma, ke tin bandi yua n tie o moamoandaano, ke ti ye o moamoadaano, o Bijua Jesu Kilisiti yaa ninni. wani n tie imoamoani Tienu leni yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) 21 yinba a biwaala, fangi mani yi yula leni i buli.

Jan N Diani

1 Mini o nikpelo, n diani ŋa cannaa li naa tili, fini utienu n gandi yua leni ŋa bila n bua kaaba imoamoanini. laa tie mini baba kaa ama yaaba n bandi i moamoani moko bua yi. **2** Ti bua yi, kelima imoamoani ye ti niini. i go baa yaa ye ti niini o yogunu kuli. (aiōn g165) **3** Utienu ti Ba leni Jesu Kilisiti, Ba Bijua ŋanbili, o ninñingbadima leni o yanduanma n ya ye leni i moamoanileni mi buaminni. **4** N pali den mangi boncianla kelima n den laa a bila bi tianba cuoni i moamoaniinni ti ba Utienu n teni ti yaa balimaama. **5** moala min miadi ŋa yaala cannaa, li tie tin bua ti lieba. laa balimaama naa tie boncanma kaa, ama hali mi cilima mi den ye. **6** Mi buama tie tin yaa cuoni nani wan bili ti po yaa balimaama. i baa cuoni laa balimaama yaa niini nani mi cilima yin den bangi maama. **7** kelima yaabin tulundi bi niba yabidi ŋandunanni. bani kaa tuo ke Jesu kilisiti den cua ŋandunanni leni ti gbanandi. **8** yaa nibuolu n tie yeni tie nitulunnni leni yua yie kilisiti. Yin yaa faami yi yula, ki da biani yi tuona bonluonkaala, ama ke yindi faa ki gaa yi panpaani. **9** Yua n suagi liiga, ki na ye Klisiti yaa bangiminni kuli waa bani Utienu. **10** Ama yua n se laa bangimi yaa niini, o pia Ba leni Bijua. yaa nilo n cua yi kani ki naa kubi kilisiti bangima yin da ga o cangu yin da go biali o. **11** Kelima yua n biali o kulo taani lini o o tuonbiadanni. **12** N go bi pia maama boncianla kibi bua ki diani yi, ama n kan diani yi leni u tidianmuanu, kelima n sugini ki bi cua ki lee yi, ki boe leni yi lani n tie ti kuli paala n mangi bonjanla. **13** Akpiilo ya pua ke Utienu gandi yaa bila fuondi ŋa.

Jan Titaali

1 Mini o nikpelo n diani fini gayusa po, min bua fini yua leni imoamoani. **2** N buado, n sugini li bonla kuli n dagidi a po, Ȣjan ya pia laafia a gbanandinni nani a naano n pia laafia maama yeni. **3** N pali den mangi hali boncianla, ti kpiiba n den cua ya yogunu ki tieni a po siedi, ke a tie moamoandaano, ki go cuoni i moamoani maama. **4** Mii pia ya pamancianli n cie, ki ya gba ke n bila cuoni imoamoaninni. **5** N buado a tie nidugikoa a tuona nni ti kpiiba po, baa leni bi canba. **6** Bani, bi baa den tieni a buama siedo Kilisiti nitaanli siiga. Li baa Ȣjani, Ȣjan todi ba bi sancenli po, nani lan dagidi U Tieu po maama. **7** Kelima o Diedo Jesu Kilisiti yeli po yo ke bi gedi kaa gaa liba kuli bi nilanba kani. **8** Li pundi tin yaa gaani laa nibuolu cangu, yeni ke ti mo n taani leni baa imoamoani wangima tuonli nni. **9** N den diani maama waamu kilisiti nitaanli po, ama diotefe, yua bua ki yaa tugi yuli bi siiga yeni naa tuo ti po. **10** Lanyaapo n ya ti cua ki baa la yi, n ba togidi wan tieni yaala kuli leni wan maadi tipo yaa mabiadima. Laa tie lani bebe kaa, waa gaani ti kpiiba cangu, yaaba n bua ki gaa bi cangu mo, waa tuo bipo. Ki go deli ki Ȣnani ba kilisiti n yini yaaba nitaanli nni. **11** N buado, da togidi yaala n bia ama Ȣjan ya togidi yaala n Ȣjani. yua tiendi yaala n Ȣjani tie U Tieu yua. Ama yua n tiendi yaala n bia daa laa U Tieu. **12** Bi niba kuli, leni imoamoani yini iba tiendi demetilusa po ya siedi n Ȣjani, ti moko tiendi opo yene, a bani mo ke ti siedi tie moamoane. **13** N pia mi maama boncianla ki bua ki diani a po, ama mii bua ki diani leni utidiamuanu. **14** N sugini ki la Ȣja ke li kan waagi, tin fidi ki boe. Mi yanduama n ya ye leni Ȣja, a danlinba fuondi a, Ȣjan fuondi ti danlinba kuli yendo.

Jude

1 Mini Juda, yua n tie Jesu Kilisiti naacemo ki go tie Jaka waalo, n diani li tili yipo, yinba U Tieu yua n tie Baa n yini yaaba ki go bua yaaba, ki kubi yaaba Jesu Kilisiti po. **2** Mi niñingbadima, mi yanduama leni mi buama n ya pugidi yipo hali bonciala. **3** N buakaaba, n den bua hali bonciala ki diani yipo yaala n tie tikuli n taani ki pia ya tindima yaapo. Ama n den sua ke li tie npo tiladi min diani ki tundi yi ke yin koani li dandanli koanli U Tieu n den teni o nigagidhanba ya dandanli yenma u yogunu kuli po. **4** Kelima bi nitianba wuoni ki kua yi siiga, i Diani n den maadi yaala ya bujiali cuonu hali yogu. Bi tie U Tieu yiekaaba, yaaba n lebidi ti Tieu hanbili ke lan tua mi conconma bonla. Bi go yie Jesu Kilisiti, wani yua bebe n tie ti Canbaa leni ti Diedo. **5** Baa ke yi bani yaala n tie na kuli bonhanla, n bua ki go tiadi yi ke o Diedo den faabi o niba Isalele yaaba ki ñani ba Ejipiti nni. Ama o den yuandi ki bolini bi siiga yaaba n naa den dugi opo. **6** Ya malekinba n naa den kubi ban pia ya bali, ki ha bi yekaanu, U Tieu den cuo ba ya cuonu n baa ye hali ya yogunu kuli, ki kubi ba li biigili nni hali li bujiali cuonu dacianli n cua. (aiōnios g126) **7** Li go tie yeni Sodoma leni Gomola leni bi tinkundogi yaaba po, yaaba n den tieni nani laa malekinba, ki puni bi yula ki tiendi mi conconma leni ti cagindi boul kuli po. Baa moala bi laadi ya fantama n kan gbindi ya buudi fala, ki tie bi niba kuli po li bondikaala ki tuodi ki tundi ba. (aiōnios g166) **8** Baa yeni, laa jaba ya yanmaalima n cuo ba maama po teni ke bi cagini bi yula, ki fali U Tieu bali, ki sugidi o malekinba yaaba n pia ti kpiagidi. **9** Lanwani baa malekinba yudaana Miseli n den nia leni Sutaanni Musa o kpiemo gbanandi po ya yogunu, waa den tuo ki maadi o buudi leni sugidi maama. Ama o den yedi o: "O Diedo n yie apo." **10** Ama laa jaba sugidi ban kaa bani yaala. Baa ban bani yaala bi hua bi yanmaalima nani ti yandi yeni ki bolini bi yula. **11** Fala n baa bipo, kelima bi hoadi kayina n den hua ya sanu. Bi go luni bi yula Balaama ya yaadima nni kelima bi baa ki baa mi panpaani. Bi fiini mi janjanma ki bodi nani Kole yeni. **12** Li tie bani n joagini yin taani leni yi kpiiba ki di ya jiem. Lankane bi yen di ki go ñu ke li pendi, kaa jie fe, ki nua bi ya yula bebe. Bi tie nani u faalu n tudi ya tawala ke haa pia ñima yeni. Bi go tie nani li fali ya tiidi n naa loni baa i yogunu, ama ki kuodi ki kpe ke bi habi yeni. **13** Bi doagidi bi tuona ya n pia i fe nani mi ñinciamma ñinguona n lengidi ki lu ti ñinpunpuudi li boanjali po yeni. Bi go tie nani ya hmabila n yaadi yeni, U Tieu bili bipo ke bi kaanu baa ye li biigicianli nni hali ya yogunu kuli po. (aiōn g165) **14** Li go tie bani yaapo ke Enoka yua n den tie nifiima lele ki cili hali Adama kani, den pua sawali ki yedi: "Diidi ki le, o Diedo den cua leni o nigagidhanba tudatuda bam. **15** O baa jia ti buudi leni bi niba kuli, ki cuo yaaba n yie o kuli kelima ban yie o ki tieni yaala yaapo. Ki go cuo ti tuonbiadi danba yaaba n yie o yeni, kelima ban sugidi o ya sugidi yaapo kuli" **16** Laa niba tie yaaba n yenbidi, yaaba ya pala n biidi bi yema po. Bi hua bi gbanandi bonbuakaala, ki maadi mi

japaamaama, ki banbidi bi niba ke ban baa bikani li baali. **17** Ama yinba n buakaaba, yin ya tiani mani ti Diedo Jesu Kilisiti tondiba n den tuodi ki waani yi yaama. **18** Bi den tua yi: "Mi juodima yogunu li ñuali danba baa ye, yaaba n hua bi gbanandi bonbuakaala, ki yie U Tieu." **19** Laa niba tie yaaba n tieni yi siiga nni mi paadima, ki hua bi gbanandi bonbuaka-biadila kaa pia U Tieu Fuoma. **20** Ama yinba n buakaaba, yin ya suagi liiga yi dandanli yaali n gagidi ki hani boncianla nni, ki jaandi leni U Tieu Fuoma Yua ya paalu. **21** Yin ya kubi mani yi yula U Tieu buama nni, ki gu ti Diedo Jesu Kilisiti n pa yi ya miali n kan gbeni kelima o niñingbadima po. (aiōnios g166) **22** Yin ya gba mani mi niñima bi nitianba yaaba ya yama n bangi po. **23** Yin faabi ba ki londi ba mi fantama nni. Yin ya gba nitoaba po ya niñima n kali leni i jeje, ki nan ya nani baa bi tiayiekaadi, ban den joagini yaadi leni bi gbanandi bonbuakaala. **24** U Tieu fidi ki kubi yi ke yin da tuudi ki baa, ki go sieni yi o kpiagidi nintuali ke yi naa pia ban baa fidi ki kuli yi leni yaala, leni li pamancianli. **25** Wani U Tieu bebe yua n tie ti Candaano, kelima Jesu Kilisiti yua n tie ti Diedo po, n ya baadi ti kpiagidi, ti jigidi, u paaciamu leni li bali, ya yogunu n pendi, moala leni ya yogunu kuli! Amina! (aiōn g165)

Mi Doagidima

1 Jesu Kilisiti doagidima yaama ke U Tieu den teni o, ke wan waani o naacenga ya bonla n ba ti tieni ke li kan go waagi. ke o den soani o maleki, o naacemo Jan kani, ke wan teni wan bandi laa bonla kuli. **2** jan den tieni siedi, ke wan den laa yaala kuli tie U Tieu maama leni Jesu Kilisiti yaa siedi. **3** Li pamanli ye leni yua n cogi leni yaaba n gba yaa sawali maama n diani ki go kubi likuli mo, kelima li yogunu nagini. **4** Mini Jan n diani ya tili n tie ne, Kilisiti n yini yaa nitaanleeda ya n ye Asi diema nni po. U Tieu yua den kpa ye, ki ye moala, ki ba ti cua leni o Fuoma lelee yaama n ye o balikalikaanu nintuali. **5** Leni Jesu Kilisiti yua n tie o siedi-dugika, ki tie o nikpialo yua kpa fii bi tinkpiba siiga; ki tie njan duna kuli badiba Bado, wani yua n bua ti, ki den faabi ti, ki ñani ti ti tuonbiadi nni, kelima o soama yaapo, **6** ki go teni ke ti tua kopadicianba diema o Baa U Tieu po, wani n yaa die ti kpiagidi leni u paaciamu hali ya yogunu kuli. Amina! (aiōn g165) **7** Diidi, o kpendi a tawala nni, nunbu kuli baa le o, baa yaaba n den muu o. njan duna nibuoli kuli baa buudi kelima o yaa po. Yene. Amina. **8** O Diedo U Tieu, U Paaciamu Kuli Daano yua n ye, ki den ye, ki go ba ti cua, wani n yedi: Mini n tie alifa len omega. **9** Mini Jan, yi kpiilo yua n taa leni yi o falaciamo leni U Tieu diema, leni li juunli nni Jesu nni, bi den gedini nni Patimosa kpendifigili kelima U Tieu maama leni Jesu ya siedo po. **10** O Diedo daali, U Tieu Fuoma den cuo nni, n den gbadi u nialciamu n puoli, ke u tie nani kakaci yeni. **11** U den tua: ñan nua yaala, ñan diani la li liti nni ki soani li Kilisiti n yini yaa nitaan leleeda yaa n ye Efesa Similina, Peligama, Tiatila, Salida, Filadelifi, leni Layodise dogi nni kuli po. **12** N den jigidji ki baa bandi yua n maadi leni nni. Lani min den jigidji ya yogunu n den laa wula fidisantuan-kaani lele. **13** I fidisantuan-kaani leleedi yeni siiga den pia yua n naani leni o nisaalo bijua ke o laa liadiclanli ke li jidji hali o tafaadi, ki ñaagi o benli po wula ñagidu. **14** O yuli leni o yudi den pieni pai pani ti kunkundi yeni. O nuni den tie nani u mupienu yeni. **15** O taana den naani leni ban tongi ya kumoandi u maafanu nni ke ti moandi yeni. O nialu mo den tie nani mi ñinciamu ya fuugu yeni. **16** O den muubi ñmabila lele o najienu nni. Jugisieñoaledi yaaga mani den ña o ñoabu nni. O nunga mo den ñuliti nani u yieni n yen kpadi u yensiinu maama yeni. **17** Min den laa o ya yogunu, n den baa o taana kani nani n kpe yeni. O den maani n po, o najienu ki yedi: Han da jie liba mini n tie o kpialo leni o juodika **18** leni yua n fo, n den kpe, ama diidi ki le, n go fo ki baa ye hali ya yogunu kuli. N kubi mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu kile. (aiōn g165, Hadēs g86) **19** Lanwani, diani ñan laa yaala, yaala n ye moala, leni yaala n ba ti yuandi ki cua. **20** Yaala n bundi ñan la ke n muubi ya ñmabileeda n jieni nni yeni, leni wula fidisantuan-kaani lele yeni tie line yo: a ñmabileeda tie Kilisiti n yini yaaba nitaanleeda ya malekinba, fidisantuan kaani lele yeni mo tie Kilisiti n yini yaaba nitaan lele yeni.

2 Diani Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Efesa po yaa maleko po ki yedi o: diidi ki le yua n muubi a ñmabileeda o najienu nni, ki go cuoni wula fidisantuan-kaani lelee siiga yeni yedi: **2** N bani a bontienkaala, leni a tuona, leni a juunli; n bani ke a kan tuo bi nibiadi ba po. A den biigi yaaba n tua ke bi tie todinka kinaa tie yeni, ki sua ke bi tie tuofadanba. **3** A pia li juunli, a laa fala kelima n yeli po, ki naa den cedi baa waamu. **4** Ama min fu leni a yaala, tie ke a ña o buakpiama. **5** Lanwani ñan tiada ñan baa naani, ki lebidi a yama, ki go ya tiendi nani ñan den kpa tiendi maama. Lani yaaka, n baa cua a kani ki tuadi a fidisantuan-kaanu ki ñani u u kaanu, hali a yaa lebidi a yama. **6** Baa yeni, a pia line wani, kelima a nani nikolasa ñjoadikaaba bontienkaala, mini moko n nani yaala. **7** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki paadi n baa pa o wan ya ti di li mifali tibu, yaabu n ye U Tieu ñjaljani diema nni bonluonkaala. **8** Diani Kilisitín yini yaaba similina po ya maleki po ki yedi o: Diidi ki le o kpialo leni o juodikoa, wani yua n den kpe, ki go ye ki fo yedi line: **9** N bani ñan ye leni ya fala leni a luoma (ba ke a pia) n go bani yaaba n tua ke bi tie jufinba ki naa tie yeni, n maadi yi po tuofamaama, bi tie rutaami nitaanli yaaba. **10** Han da jie, ñan baa le ya fala diidi rutaami baa kuani yi siiga bi nitianba li kadidieli nni lani ki biigi yi, bi baa waani yi fala dana piiga. ya tie nidugika, hali mi kuuma lani n baa pa ña li miali ya badifogiliga. **11** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala yua n koani mi jama ki paadi, mi kuliedima fala kan pundi o. **12** Diani Kilisiti n yini yaaba peligama po, ya maleki po ki yedi o: diidi yua n kubi ki jugisieñoaledi manga n yedi line: **13** N bani a ye kaanu, likani tie Sutaani balikalikaanu n ye naani, a kubi n yeli, ñja nia li dandanli, baa ban den kpa n nidugika anti pasa ya dana nni yi dogu nni Sutaani n ye naani. **14** Ama a pia min nani yaala a kani, li tie ke a pia a kani yaaba n yua balaama bangima, yua n den bangi balaaka ke o tulini isalele yaaba ke bi ñjmani ti padi nandi ki go combi. **15** Li go tie yeni, ke a moko pia a kani yaaba moko n yua nikolasa bangima. **16** Han lebidi a yama, lani yaaka, n baa cua a kani ke li kan waagi, ki koani leni laa niba leni n ñoabu jugisiega. **17** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki paadi, n baa pa o ya mana n wuo, ki go pa o li tanpienli, ban diani li yepanli yaali ya po, oba kuli ki bani li kali yua n baa litanpienli bebe. **18** Diani Kilisiti n yini yaaba tiatila po, ya maleki po ki yedi o: Utieno Bijua, yua ya nuni n nani u mupienu yeni, ke o taana mo tie nani ya kumoandi n ñuliti yeni, n yedi yaala n te na. **19** n bani a bontienkaala, leni a buama, a dandanli leni a todima nitoaba po, leni a juunli. ñan go yuandi ki tieni ya tuonjama yabi ki cie, a kpiala. **20** Ama min fu leni a yaala yaapo tie a cedi ke ya pua n yi Jesabela, yua n tua ke o tie sawalipoalo, bangi n naacenga ki tulini ba, ke bi tiendi mi conconma, ki go ñjmani ti padinandi. **21** N den puni o u yogunu wan lebidi o yama o conconma po. **22** Diidi, n baa lu o u duanu po, ki taani leni yaaba n combi leni o kuli, ki waani ba o falabiado, kali bi lebidi bi yama

bi tuona po. **23** N ba cedi mi kuuma n kpa o bila, lani kilisiti n yini yaaba nitaana kuli baa bandi ke n tie yua n bigidi bi niba yantiana leni bi pala kuli, ki go baa pa yi siiga yua kuli o panpaani nani yi tuona n tie maama. **24** Yinba, leni Tiatila yaaba, yaaba n sieni kaa joaudi laa bangima, kaa bandi Sutaani jasili, nani ban yi ba maama n yedi yi: N kan turi yi tugitoilo, **25** kali yin yaa kubi yiri kubi yaala bonjanla, hali min baa cua. **26** Yua n koani mi jama ki paadi, ki kubi n tuona hali mi juodima, n baa dini o li bali, wan yaa die i nibuoli. **27** O ba ti yaa gobidiba leni ti kudi yaa badi- gbianu, nani ban mudi ti tandi tiadi maama yeni. nani mini n ba, min ba li bali n Baa kani maama yeni. **28** n go ba ti pa o ki tarajmabiga. **29** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

3 Diani Kilisiti n yini yaaba salida po, ya maleki po ki yedi o: yua pia U Tienu Fuoma lele leni a ymabileeeda n yedi yaala n tie na: N bani a tuona, a tama ke a fo ama a kpe. **2** Han ya faami, ki paagi yaala n sieni ki bua ki kpe, kelima n sua ke a tuona naa jani ki dagidi cain n Tienu po. **3** Tiadi yan den baa ki go gbadi ya bangima, ki kubi ma ki lebidi a yama. A yaa faami, n baa cua a kani nani o sugodo yeni, a kan bandi min baa cua ki ludi a ya yogunu. **4** baa yeni, a pia bi niba waamu salida nni, yaaba n kaa joagini bi tiadi. Bi ba ti ya yie ti tiapiendi ki yegi leni nni, kelima bi pundi ki baa la. **5** Yua koani mi jama ki paadi, ba ti ya yie yene, ti tiapiendi, n kan duuni ki ñiani o yeli abada li miali tili nni. Yene n baa tuo ki ta o yeli n baa leni o malekinba nintuali. **6** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **7** Diani Kilisiti n yini yaaba filadelifi po ya maleki po ki yedi o: Yua n gagidi ki jani cain, ki tie o moamoandaano, wani yua n kubi dafibi kile, o ya luodi, oba kuli kan luoni, o ya luoni mo, oba kuli kan luodi. wani n yedi yaa maama n tie na. **8** N bani a tuona, diidi a pia u paalu waamu bebe, ama a kubi n maama, kaa nia n yeli mo, n luodi ki yaani apo bu buliñoabu, niloba kuli n kan luoni yaabu. **9** Diidi n baa teni a, Sutaani nitaanli yaaba, yaaba n poa mi faama ki tua ke bi tie jufinba ki naa tie yeni n cua ki gbani a nintuali, ki tuo ki bandi ke n bua ña. **10** Kelima a den kubi n maama leni li juunli nni yeni, n ba ti kubi a mi biigima yogunu, yaama n ba ti cua janduna niba kuli po. **11** N baa cua, li kan waagi, ñan ya kubi ñan pia yaala ke oba kuli n da fie a badifogiliga. **12** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan tua benjeelu n Tienu diegu nni, o kan go ti ña lieenni, n go ba ti diani opo n Tienu yeli leni n Tienu dogu yeli, lani tie o Jelusalema paano, yua n baa ña tanpoli po n Tienu kani ki jidi. n go ba ti diani opo n yepanli. **13** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **14** Diani Kilisiti n yini yaaba Layodise po, ya maleki po, ki yedi o: Diidi yua n tie Amina, wani o siedi-dugika leni o moamoandaano yua n tie Utienu tagima kuli cilika n yedi yaala. **15** N bani a tuona, n bani ke ñaa kuugi, ñaa go tuoni mo. Li bi baa cie a po, ña ya bi kuugi, bi ñaa bi tuoni. Lani yaapo, **16** nani ñan baligi yeni, kaa tuoni, kaa go kuugi mo yeni, n baa sii ña ki ñani a n ñoabu nni. **17**

Kelima a tua: N tie piado, n baa mi piama ke li dagidi, kaa luo liba. ama ñaa bani ke a tie fala daano, ban jani ki gbadi yua yapo mi niñimma, ki tie luodo, juamo, ki go ye mubima. **18** Lan yaa po n tundi a ke ñan da n kani ban ñanbi ya wula u maa fanu nni ke ñan tua piado, ki go da n kani ti tiapiendi ki ya yie ban da go le a fee kelima a mubima po, ki go da n kani u nunñoagu ki tieni a nuri ke ñan ya nua. **19** Mini wani, n fu ki go tundi min bua yaaba kuli leni yaa tundi n pia fala. Lanwani ñan baa li yankuali ki go lebidi a yama. **20** Diidi n se bu bulijoabu kani ki tua gafala! Nilo ba ya gbadi n nialu ki luodi n po bu bulijoabu, n baa kua o deni ki je leni o, o mo n je leni nni. **21** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan kali leni nni bali kalikaanu po, nani mini nba n den koani mi jama ki paadi, ki kali leni n baa o balikalikaanu po maama yeni. **22** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

4 Lani n den pendi, n go den nuali ki laa ke bu ya tanpoli po. Min den kpa gbadi ya nialu ke u nani kakaki yeni go den yedi nni: Do ki cua na, n baa waani a ya bonla n baa ti yuandi ki cua. **2** Lanyogunu U Tienu Fuoma den taa nni, ke n laa li bali kalikaanu tanpoli po, ke o nilo den ka lipo. **3** Yua n den ka lipo den naani jasipe leni saliduani ya tana yeni. O taniano yua den naani leni emelodi den lindi ki cebini li bali kalikaanu. **4** N den laa, pilie n balikalikaanu naa ke yi lindi li balikalikaanu, ke pilie n nikpela naa ka yi po, ki yie ti tiapiendi, ki go ciibi wula badifogilimu. **5** I tañigi, i niali leni i tatantani den ña li balikalikaanu kani. Fidisamu lelee yaamu co bonjanla, muni yaamu n tie U Tienu Fuoma lelee den ye li balikalikaanu nintuali. **6** Li balikalikaanu nintuali go den pia mi ñiñcianma yaama n naani leni ki madiidiga, ki tie nani mi tanpempelinma yeni, bonfuoda naa den lindi li balikalikaanu, ki pia i nuni boncianla bi nintuali leni bi puoli po kuli. **7** O bonfuodi kpijalo den tie nani o yangbanlo yeni, o bonfuodilielo den tie nani ki naabiga yeni, o bonfuodi taalo den pia nani o nisaalo ya nunga, o bonfuodi naalo mo den tie nani jeebani yua n yugi yeni. **8** A bonfuodi naada yeni, yua kuli den pia fiabi luoba-luoba, ki pia i nuni boncianla bi lindima leni niini. Ku ñiagu leni u yensiinu kuli bi yen tua kaa cedi: O gagidi ki jani, o gagidi ki jani, o Diedo U Tienu, u Paaciamu kuli Daano, gagidi ki jani, wani yua den ye, ki ye moala, ki go ba cua. **9** Ya yogunu ke a bonfuodi naada yeni kpiagidi, ki jigindi, ki go tuondi, yua n kaa li balikalikaanu po, wani yua n fo, ki ye hali ya yogunu ki tu u yogunu kuli. (aiñ g165) **10** Bi piliee n nikpennadiba yeni mo yen gbaani yua ka libalikalikaanu po nintuali. Bi yen kpiagidi wani yua n fo ki ye hali ya yogunu kuli, ki yiliti bi wula badifogilimu ki lu li balikalikaanu nintuali ki tua: (aiñ g165) **11** Ti Diedo, ti Tienu, li pundi ñan gaa ti kpiagidi leni ti jigidi leni u paaciamu, kelima fini n tagi li bonla kuli. A yanbuama po mo yo ke likuli tagi ki go ye mo.

5 Lani n pendi, n go den laa ke yua n ka li balikalikaanu po muubi o jieni li tili ke bi diani li tugu nni leni li puoli po, ke bi loli li leni maalima lele. **2** N go den laa ya

maleki n pia u paalu ke o kpaani ki tua: Hme pundi ki lodi mi maalima ki go ghabidi li tili na? **3** Tanpoli po, leni ki tinga nni, leni ki tinga tiipo, oba kuli naa den fidi ki ghabidi li tili ki nuali lienni. **4** N den buudi boncianla kelima baa den laa oba kuli yua n pundi ki ghabidi li tili ki go nuali lienni. **5** Lani, bi nikpeliba yeri siiga yendo den yedi nni: Da buudi, diidi juda buolu yangbanlo, dafidi benkpeli wani yua koani mi jama ki paadi baa fidi ki lodi mi maalima leleedima, ki go ghabidi li tili. **6** Lani n go den laa ki pebiga ke o naani leni ban kodi yaaga li padili po yeri, ke o se li bali kalikaanu kani, a bonfuodinaada leni bi nikpeliba siiga. O den pia yina lelee, leni nuni lelee, yi n tie U Tienu Fuoma lelee wan soani yaaba ki tinga kuli nni. **7** O den nagini ki ga li tili yua n ka li bali kalikaanu po jienu nni. **8** Wan den ga li tili, a bonfuodinaaba leni bi piilie n nikpenaadiba den gbaani wani ki pebiga nintuali, yua kuli den muubi o niimi ku kogidigu, leni wula tadiñokaamu ke mu gbie leni tulalee yaala n tie bi nigagidijanba jaandi. **9** Bi den yiini, bu yan panbu ki tua: A pundi ki ga li tili, ki lodi mi maalima, kelima bi den kodi a nani ki padipebiga yeri, ke a da ki faabi bi niba U Tienu po leni a soama i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli, leni mi diema buoli kuli. **10** A teni ke bi tua kopadi cianba diema, ti Tienu po ki baa diedi ki tinga. **11** N go den nuali, ki go gbadu malekinba boncianla niali, ke bi lindi ki gaani li balikalikaanu leni a bonfuoda, leni bi nikpeliba. Bi coali den tie tuda kobilietaalima tudakobilie, hali tuda - tuda. **12** Bi den kpaani ki tua: ban den kodi ya pebiga yeri pundi ki baa u paaciamu leni mi piamma, mi yanfuoma, u fidu, ti jigidi, ti kpiagidi leni ti pagidi. **13** Lani n go den gbadu ke mi tagima kuli, yama n ye tanpoli po, leni ki tinga po, leni ki tinga tiipo, leni mi ñinciamma nni kuli leni yaala ye leni kuli tua: Wani yua n ka li balikalikaanu po leni ki pebiga, n ya baadi ti pagidi leni jigidi, ti kpiagidi leni u paaciamu ya yogunu ki tu ya yogunu kuli. (aiññ g165) **14** Lani abonfuodi naada den tua: Amina bi nikpeliba mo den gbaandi ki pougi.

6 N den laa ke ki pebiga den lodi mi maalileedima yeri siiga yemma. ya yogunu n den gbadu ke a bonfuodinaada yeri siiga yendo, ke o tiani leni u nialu nani u tatantanu yeri ki yedi: cua na. **2** n den diidi ki go laa o tanpieno. ke yua n den jagi o, kubi li dabani. bi den puni o ki badifuлага, ke, o ban ca ki tie paadika ki baan n paadi mo. **3** Wan go den lodi mi maalileema ya yogunu, n den gbadu ke o bonfuodilielo yedi: Cua na. **4** Lani tantoa den ñani ki moani, bi den puni yua n den jagi o po libali ke wan ñani mi yanduanma ki tinga nni, bi niba n ya kodi biyaba. Bi go den teni o ki jugisiecianga. **5** Wan go den lodi mi maalitaama ya yogunu, n den gbadu ke o bonfuodi taalo yedi: cua na. N den diidi ki laa ke o tanboano ñani yua n den jagi o po den kubi u kpiagu bonbiigi kaala. **6** Lani n go den gbadu a bonfuodinaada yeri siiga u nialu ke u tua: Halikama tadiga baa nagini tuda lelee n kobi luoba. Olige tadimu taa mo baa nagini tuda lelee n kobi luoba. ama ñan da biidi mi kpama leni duven. **7** Wan den lodi mi maalinadima ya yogunu. n den gbadu o bonfuodi naalo nialu ke u tua: Cua na. **8** N den diidi ki go laa ya

taamo n tie suudi ke o ñani. Yua n den jagi o po, yeli yi mi kuuma, ke bitinkpiba diema mo ciangi o. Bi den puni baa u paalu ki tinga kaan naadi kuli siiga kanyendu, ke ban kpa likani yaaba leni ki jugisiega leni mi koncianma, leni mi kucian ludikaama, leni ki tinga fuoyanbiaditi. (Hadës g86) **9** Wan go den lodi mi maalimuudima ya yogunu, n den laa ban den kpa ya niba ñaari li padibirbinli tiipo, kelima Utienu maama leni yaaba n den tieni ya siedi ya po. **10** bi den kpaani leni u nialu ki tua: canba yua n gagidi ki ñani ki tie moamoandaano, hali u laa yogunu yo ke a baa waagi ki daa jia ti buudi ki guani ki tinga yaaba ti soama panpani? **11** Bi den puni bi siiga yua kuli li liadipicienclan, ke bi go den yedi baa, ke ban sedi mi fuodima nni yogunu waamu hali bi naacenlieba, bi kpiiba, ban baa kpa yaaba nani bani yeri n pundi lan bili y coali bianu. **12** N den diidi wan den lodi mi maaliluobima ya yogunu mi tindigibicianma den tieni, u yienu den boandi, o ñyamalo mo den moandi nani mi soama yeri. **13** A ñyamabilo den baa ki tinga po nani u faaciamu n figi bu kankanbu ke a kankankaana suodi maama yeri. **14** Tanpoli den fuadi nani ban yen gbabi li tili maama yeri. A juana leni a kpendiga kuli den ñani a kaani ki fuadi. **15** Ki tinga badiba, a nikpiaga, a minteeela yudanba, a piada, bi paatieba, i yonbi leni yaaba n die bi yula kuli den sani ki ban wuoni ti tanlondi nni leni a jua - tancianma nni. **16** bi den miadi a juana leni a tanciamu ki tua: Baa mani tipo ki wuoni ti yua n ka libalikalikaanu po leni ki pebiga pabienli. **17** kelima o pabienli dancianli pundi. ñyme n baa fidi ki ya ye?

7 Lani n pendi, n den laa malekinba naa ke bi se i tinkunnaadi kani. Bi den kubi ki tinga facian naadi ke yin da go figi baa waamu ki tinga po, leni mi ñincianma po, leni tibuba kuli po. **2** Lani, n go den laa maleki toa ke o yugi ñani u yienu n pudi naani po, o den kubi U Tienu yua n fo maalima, kpaani ki maadi leni bi maleki naadiba, yaaba n den baa li bali ki baa waani ki tinga leni mi ñincianma fala ki yedi baa: **3** Yin da tieni ki tinga, leni mi ñincianma, leni i tidi yaala n bia kuli, hali tin tabini U Tienu naaceenba yutuna po o maalima no. **4** N go den gbadu ke yaaba n baa mi maalima yeri coali n da maama; Isalele buolu kuli nni, kobiga n piina n niba tudanaa. **5** juda boulu nni, piiga n niba tuda lie. Lubena buolu nni, piiga n tuda lie. Gada buolu nni, piiga n tuda lie, **6** Asela buolu nni, piiga n tuda lie, Nefitali buolu nni, piiga n tuda lie, Manase buolu nni, piiga n tuda lie; **7** Simeyono buolu nni, piiga n tuda lie. Lefi buolu nni, piiga n tuda lie. Isakala buolu nni, piiga n tuda lie. **8** Sabulono buolu nni, piiga n tuda lie. Josef buolu nni, piiga n tuda lie. Benjamin buolu nni, piiga n tuda lie. **9** Lani n pendi, n den diidi ki laa yaa niligu n yaba hali ke oba kuli kan fidi ki coadi ba. Handuna diema kuli yaaba, leni i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli. Bi den se li balikalikaanu leni ki pebiga nintuali, ki laa li liadipiciama, ki muubi bi niinni mo i kpakpaben. **10** Bi den kpaani leni unialuciamu ki tua: Ti tienu yua ka libali kalikaanu po leni ki pebiga n die tindima! **11** Malekinba kuli den se ki lindi li balikalikaanu, leni bi nikpeliba, leni

a bonfuodinaada, lani bi kuli den labini li balikalikaanu nintuali ki pugi U Tieu. **12** Ki tua: Amina! Ti tienu n die ti pagidi leni ti kpiagidi, mi yanfuoma, leni i tuondi, ti jigidi, u paaciamu leni u fidu hali ya yogunu kuli. Amina! (aiōn g165) **13** Lani bi nikpeliba yeni siiga, yendo den taa mi maama ki buali nni yaaba n laa ti tiapiendi yeni tie ñymerbe? Ki ñianni le? **14** N den yedi o: n Diedo, a barii. Lani o den yedi nni: Bi tie yaaba ñani o falaciamo nni yo, bi yuudi bi liadiacima ki pebiga soama nni ki pendija. **15** Li tie lanyaapo yo ke bi ye U Tieu bali kalikaanu nintuali ki kpiagidi o, o dieli nni u yensiimu leni ku ñiagu kuli wani yua n ka libalikalikaanu po ba ti kuani ba o diegu nni. **16** Mi koma leni u ñiñiñuulu kan go cuo ba, u yienu mo kan go ñidi ba, baa wulugu mo kan go gbadiba. **17** Kelima ki pebiga, yua n ye libali kalikaanu kani baa tie bi yankpaalo, ki gobidi ki caaniba li miali ñiñbuna kani, U Tieu mo baa duuuni ki ñani bi ninsiidi kuli.

8 Wan den lodi mi maalileleema ya yogunu, li bonla kuli den tua suo tanpoli po ke li nagini leedi boagidima. **2** N den laa ya maleki- leeediba n se U Tieu nintuali, ke bi teni ba kakacinba lele. **3** Lani maliki toa den cua, ki sedi li padibinbinli po, ki kubi ban juugi adugibila ya tiagu nni ke ku tie wula. Bi den teni o adugibila boncianla, ke wan taani leni bi nigagidijanba jaandi, ki juu la li wula padibinbinli yaali n ye li balikalikaanu nintuali kani po. **4** A dugibila yeni fantanñii den ñani maleki nuu nni ki taani leni bi nigagidijanba jaandi ki doni U Tieu nintuali. **5** Maleki yeni den taa a dugibila juutiagu ki gbieni gu leni li padibinbinly ya fantama ki luni ki tinga po. Lani i niali, i tatantani, i tañigi leni mi tindigibima den tieni. **6** Lani bi maleki leeediba, yaaba n den kubi kakacinba lele den bogini ki baa piebi. **7** O maleki - kpialo den piebi o kakaci ke a tatana leni ya fantama n kali ki taani leni mi soama den baa ki tinga po, ke ki tinga boagidima taa kuli siiga boagidiyenma den buodi. Tiidi taa siiga kuli tiyenbu den buodi, ti moasoangidi kuli den buodi cain. **8** O maleki-lielo den piebi o kakaci ke bi luni mi ñiñcianma nni ya bonla n naani leni ya joacianli n cuo yeni, ke mi ñiñcianma boagidima taa kuli siiga, boagidi yenma tua soama. **9** Lani, ya tagima n den ye mi ñiñcianma nni ki fo, bonla taa kuli siiga bonyenla den kpe, ñiñbiadi taa kuli siiga yengu den bodi. **10** O maleki-taalo den piebi o kakaci ke ñyabician-yenli ñani tanpoli po ki baa, li den cuo yo nani u mukaanu yeni, li den baa, kpeni taa siiga kpen yendu nni leni a ñiñbuna nni. **11** Li ñyabili yeni yeli yi “u tomu” lani mi ñima kuli, kaani taa siiga kuli kaanyendu den lebidi ki to. Mi ñima yeni den kpa bi niba boncianla, kelima ma n den lebidi ki to yeri yaapo. **12** O maleki naalo den piebi o kakaci. Bi den pua u yienu leni o ñyamalo, leni a ñyabila ki teni ke bi kuli boagidima taa siiga kuli boagidi yenma den biigi hali ke li daali yenma boagidima taa siiga boagidi yenma den bodi, ku ñiagu mo den tua yeri. **13** N den diidi ki go gbadji jiebani ke o yugi tanpoli nni ki tua leni u nialu cianmu: Fala, fala, fala baa ki tinga niba po, kelima ya maleki-taadiba n sieni n baa piebi bi kakacinba ki tieni ya fuug po.

9 O maleki muulo den piebi o kakaci. N den laa ke li ñyabili ñani tanpoli ki baa ki tinga po. Bi den teni li acicila n lo yaa cañuangu mni kile. (Abyssos g12) **2** Li ñyabili yeni den luodi ku cañuangu yeni ke i fantanñii ñani lienni nani ya buaga n yaba ya fantanñii yeni. U yienu leni mi fawaama kuli den biigi kelima yaa fantanñii ñani ki caciangu yeni niinii ya po. (Abyssos g12) **3** I gbangbaani den ñani i fantanñii nni, ki yadi ki tinga nni, bi den puni ba u paalu nani ki tinga po namu yeni. **4** Bi den yedi ba, ke ban da tieni yaala bia ki tinga moasoangidi, leni i tiidi kuli, kali ya niba n kaa pia U Tieu maalima bi yutuna po bebe. **5** Baa den puni baa u sanu ban kpa ba, ama ban ya wangi ba fala bebe hali ñyamali muu. Ban yen cuani ya fala tie nani o namo n yen juni yaa nilo n yen laadi ya fala yeni. **6** Laa dana ya niini, bi niba baa lingi mi kuuma ki nan kan lee ma, bi baa bua ki kpe, ama mi kuuma baa sani ki foagidi leni ba. **7** I gbangbaani yeni den tie nani ban bogini ya taami bu toabu po yeni. I den pia i yula po nani a wula badi fogila yeni, ke i nunmu mo nani mu nisaali nunmu yeni. **8** I yudi den tie nani ti puo yudi yeni, i ñina mo den tie nani a yangban ñina yeni. **9** I den laa yaala n tie nani a kuliada yeni, i fiabi fuugu den tie nani i taami boncianla n dia ti toateliti ki tiini ki caa bu toabu po yeni. **10** I den pia a juona leni li bonjunkaala nani i nami yeni. I paalu yu n baa fidi ki ya wangi bi niba fala hali ñyamali mu yeni den ye i juona nne. **11** I bado den tie ku buoñuangu maleki, ebulu maama nni bi yi o Abadona, gileki maama nni mo bi yi o Apoliyo, lani n tie yua n bolindi. (Abyssos g12) **12** O falakpialo pendia, diidi fala n ba lie n sieni, yaaba n go baa ti cua. **13** O maleki luobilo den piebi o kakaci, n den gbadji ke u nialu ñani wula padibinbinli yaali n se U Tieu nintuali ya yinaada nni. **14** U den yedi o maleki luobilo, yua n kubi kakaki yeni, lodi bimaleki naadiba yaaba n luo u kpenciamu yufilata po. **15** Lani, li den sua ke li maleki naadiba den bogini ki baa kpa niba taa siiga kuli nni yendo, li leedo, li daali, li ñyamalo, leni li binli ya ti pundi ke bi lodi ba. **16** Bi tandanba yaaba n den tie jakoanda coali den tie tuda piiga hali taalima tuda piilie. N den gbadji bi coali yene. **17** Li tie yene, min den laa yaa taami li bonlekaala nni leni yaaba n den jagiba, den laa a kuliada ke a moani nani mi fantama yeni, ki go boani nani mi siema, ki go duudi nani li cidibili yeni. **18** Niba taa siiga kuli, niyendo den kpe laa falataadiba nni, lani n tie, mi fantama, i fantanñii, leni li cidibili lani yaala n den ña bi noana nni. **19** Kelima i taami yeni paalu den ye bi ñoana leni bi juona nne. Bi juona den tie nani i we yene, ki pia a yula, bi den tiendi yaala n bia leni laa yula yo. **20** O falabiado yeni n kaa den kpa yaaba, naa den lebidi bi yama leni bi nii tuona po. Lani baa den cedi kaa go kpiagidi mu cicibiadimu, i buli yaaba n tie leni wula, bi ñanjilifa, bi tikumoandi, bi a tana, bi ti daadi, yaala n kaa nua, kaa gba, kaa cuoni mo. **21** Baa den lebidi bi yama yaala n tie; bi nikpali, ñoagibiadi, bi conconma, leni bi subu po.

10 N den laa maleki-toa, yua n pia u paalu, ke o ñani tanpoli po ki ji. O den bobo kutawaligu, o taniano den yilini o yuli, o nunga den tie nani u yienu yeni, o

taana mo den tie nani mi fantama yeni. 20 den muubi ki tibiga o nuu nni ke ki gbabidi. O den ymaa o jientaalai, mi ñincianma po, ki go ymaa o gantaali mo ki tinga po. 3 Ki tiani leni nialu cianmu nani o yangbanlo n yen duni maama. Wan den tiani, i tatantan-leleedi den teni ke bi niali ñani. 4 I tantan-leleedi nialu den ñani yeni, n den bua diani, ama n den gbadi u nialu ke u maadi tanpoli po ki yedi: Han kubi i tatantan-leleedi n yedi yaala ki da diani la. 5 Lani min den nua ya maleki ke o se mi ñincianma leni ki tinga po yeni den yugidi o jieni buagu ki teli tanpoli po. 6 Ki poli yua n ye hali ya yogunu kuli, yeli nni, wani yua tagi tanpoli leni yaala n ye lienni kuli ki tinga leni yaala n ye lienni kuli, leni mi ñincianma leni yaala n ye mi niinni kuli ki yedi: Yogunu kan go ya ye. (aïñ g165) 7 Ama o maleki-leleelo ya piebi ya daali o kakaci, U Tienu bondoaginkaala baa tieni ki dudi nani wan den tuodi ki waani o naacenga, bi sawalipuaba maama. 8 Lani, min den kpaan gbadi ya nialu ke u maadi tanpoli po yeni go den maadi leni nni ki yedi: Gedi ki ga ki tibiga yaaga n gbabidi ki ye maleki yua se mi ñincianma leni ki tinga po yeni nuu nni. 9 Lani n den gedi maleki yeni kani ki yedi o, wan teni nni ki tibiga, o go den yedi nni: Gaa, ki nali ga; ki baa to a tugu nni, ama ki baa mani o ñoabu nni nani ti siadi yene. 10 N den ga ki tibiga maleki yen nuu nni, ki nali ga, ki den mani o ñoabu nni nani ti siadi yeni, ama n tugu nni den gbie leni u tonu. 11 Lani bi den yedi nni: kali ñan go pua sawali ya nibuoli n yaba po, leni ya diema, leni ya mabuoli, leni ya batieba n yaba po.

11 Bi den teni nni li kankagili ke li tie nani ugbianu yeni, ki yedi nni: fii, ki biigi U Tienu diegu leni li padibinbinli, leni yaaba n kpiagidi U Tienu likani. 2 Ama ñan cedi ki da biigi ku diegu luolu wani, kelima bi ja u mi diema ni buoli po yo, ke ban yaa ymaadi ki budi u dogagidijamu hali piinnaa n ymaali lie. 3 N baa pa n siediliediba u paalu ban ya pua sawali hali tudili n kobi lie n dana piiluoba ki yie ti kpalipadi. 4 Bi tie olifie tiliedi leni i fidisantuankaanliediyi n se ki tinga diedo nintuali. 5 Yaa nilo n baa ki tieni baa yaala n bia, mi fantama baa ña bi ñoana nni ki buoni bi yibalinba. Lani yua n baa ki tieni baa yaaba bia, kuli baa kpe yene. 6 Bi pia u paalu ki baa luoni tanpoli ke ki taaga n da mi baa n pua sawali yaa dana nni, bi go pia u paalu ki baa teni mi ñima kuli n lebidi ki tua soama, ki go teni i falabiadi buoli kuli n baa ki tinga po baa n baa ya yogunu kuli. 7 Bi ya tieni bi siedi ki gbeni ya yogunu, ki fuayanga yua n ba ña ku buoñuaangu n yeni nni baa tieni bu toabu leni baa ki paadi baa, ki go kpa baa. (Abyssos g12) 8 Lani bi ba ja baa n yaa bili yaa fanma n ye u dogu cianmu nni, ban yini ya dogu sodoma leni ejipiti bi kpanjanma nni, baa n den kpa ki tabini bi Diedo li dapoanpoanli po nankani. 9 Inibuoli kuli, leni i mabuoli, leni mi diema kuli nni, bi niba kuli baa lee ke bi kpe ki bili dana taa leni boagidima, bi kan tuo obaa kuli mo n piini baa. 10 Lani, ki tinga nni yaaba kuli pala baa mangi hali boncianla kelima bi kuuma po. Bi baa tuuni bi lieba po bu paabu, kelima bi sawalipua-liediba yeni n den waani ki tinga nni

yaaba o falabiadi. 11 Dana taa leni boagidima yeni n den pendi, li miali fuoma den ñani U Tienu kani, ki kua bi niinni ke bi fii ki sedi. lanwani tii jawanciandi den cuo yaaba n den nua ba. 12 Bi sawalipuaba yeni den gbadi u nialu ke u ñiani tanpoli ki yedi baa; 'do mani nee' lani bi den doni tanpoli ku tawaligu nni, ke bi yibalinba nua. 13 Laayoguru, mi tindigibicianma den tieni, ke u dogu yeni kan piiga siiga kanyendu den baa. niba tuda lelee den kpe mi tindigibima yeni nni. ke li den cuo yaaba n sieni pala, ke bi teni U Tienu yua ye tanpoli ti kpiagidi. 14 O falalielo pendi, diido o falataalo baa cua ke li kan waagi. 15 O maleki leleelo den piebi kakaki, i nialicianmi den kpaani tanpoli po ki yedi. ñanduna diema gua tua ti Diedo leni wan gandi Yua yaama; O baa die hali ya yogunu kuli. (aïñ g165) 16 Bi piilieedi n nikpenaadiba yaaba n kaa libalikalikaanu po, U Tienu nintuali den labini ki gbaani ki kpiagi U Tienu. 17 Ki tua; ti paga o Diedo, U Tienu upaalucianmu kuli daano, fini yua n den ye, ki go ye, kelima a gaa upaalucianmu ki diedi a diema. 18 Inibuoli pala beni, a mo pabienli cuonu yogunu pundi. ñan baa jia ti buudi leni bi tinkpiba ya yogunu pundi. ñan baa pa a naacenga bi panpaani ya yogunu pundi. bi sawalipuaba, bi nigagidijanba leni yaaba n fangi a yeli, a bila leni a riapkela, leni ñan baa bolini yaaba n den bolindi ki tinga ya yogunu pundi. 19 Bi den luodi U Tienu diegu tanpoli po, ke ku ñantaadikpaagu doagidi lieenni. i tañigi den tieni, i niali leni itatantani, ki tinga den digibi, a tatana den baa boncianla.

12 Mi maalicianma den doagidi tanpoli po; ke o pua bobu u yienu, ke o taana ymaa o ymaalo po. ki ciibi mo ya badifoliga n pia piiga n ñmabilaliee. 20 den pundi, ke o maayogunu mo nagini, ke o buudi kelima u maditugikoanu n pia o ke laadi ya fala po. 3 Maalitoama go den doagidi tanpoli; obonfuodicianmoano, ke o pia yula lelee, leni yina piiga, ki go pia badifogilimu lelee o yula po. 4 o juoli den fuli tanpoli ñmabilo boagidima taa siiga, boagidijenma ki luna ki tinga po. o bonfuodibido yeni den sedi o pua, yua n baa maa yeni kani, ke o ya mali ya yogunu, wan ñmani, o biga. 5 O den mali bonjaga, yua n baa gobidi inibuoli kuli leni ti kudi gbianu. bi den taa o biga ki gedini o U Tienu kani, leni o balikalikaanu kani. 6 o pua yeni den sani ki gedii U Tienu n den bogini o po ya kaanu mi fanpienma nni, baa n baa dindi o naani kani hali tudili n kobiliee n dana piiluoba. 7 Lnani, bu tuabu den tieni tanpoli po. miseli leni o malekinba den tuogi bu toabu leni o bonfuodibido yeni. wani o bonfuodibido leni o ya malekinba moko den tuogi leni baa. 8 Ama baa n den paadi Miseli leni o malekinba. Baa go den baa yekaa tanpoli po. 9 Bi den luni obonfuodibidiacianmo yeni, wani, o waakpelo, baa n go yi yua Sutaani, wani yua n boandi ki tinga nni yaaba kuli. bi den luni o ki tinga po wani leni o malekinba. (cicila). 10 Lani n den gbadi ke u nialucionmu kpaani tanpoli po ki yedi: Moala mi faabima pundi, ti Tienu paaciamu leni o diema cua, leni wan gandi yua mo ya bali yogunu moko pundi. kelima bi ñani ki luni yua n bi kuliti ti kpiiba, wani yua den kuliti ba U Tienu kani yensiinu leni ñiagu. 11 Bi den paadi o

kelima ki pebiga soama po, leni bi siedi maama po. Baa den bua ki gaa bi miana, hali ki baa jie mi kuuma. **12** Lani yaapo tanpoli leni yinba yaaba n ye lienni kuli n mangi yi pala. Ama ti solindi baa ye ki tinga leni mi ñincianma po! kelima suaani djidi yi po leni li pabienciali, kelima o bani ke o yogunu ki ki yaba. **13** O bonfuodibiado n den laa ke bi luni o ki tinga po, o den rjoadi o pua yua den mali ki bondjaga yeni. **14** lani bi den puni o pua yeni o jiebanciamo fiabi lie, ke wan yugi ki gedi o kaanu po, yu ye mi fanpien ma nni, nankani ke bi ba y dindi o hali yi yogini nni yogin yendu leni yogunu boagidima, naani n foagi leni o wa. **15** Lani o wa den sii yaa ñima n yaba nani u kpenciamu yeni o pua yeni fuuli nni ke man rjoadi ki tugi o. **16** Ama ki tinga den gaa o pua yeni, ki yaadi ki ñoabu ki ñuudi o bonfuodibiado n den sii ya ñincianma yeni. **17** Lani o bonfuodibiado pali den beni o pua yeni po, ke o gedi, ki baan tuogi butoabu leni o puolijoani yaaba n sieni, bani yaaba n kubi U Tieu balimaama ki go pia Jesu siedi.

13 O den sedi mi ñincianma jaali tanbiima po. Lani n den laa ki fuayanga ke o ñiani mi ñincianma nni, o den pia yina piiga leni yula lelee. O yinpiiga yeni siiga, yinli den ciibi ki badifoliga leni ya yeli n tie sugidi U Tieu po den ye o yula yeni po. **2** Min den laa ya fuayanga den tie nani ki jiiga yeni, o taana den tie nani ki fuayanbiadi-cianga yene, ke o ñoabu mo tie nani buyangbanñoabu yeni. O bonfuodi-biado den teni o paalu ki fuayanga yeni ki kaani o, o yaa balikalikaanu po, ki dini o, o baciänli. **3** Min den laa ke ki fuayanga yeni yula siiga nni, yuyenli den baa mi poagima, yaanma baa fidi ki kpa o, ama mi den paagi. Li pakili den cuo ki tinga yaaba kuli ke bi ñoao o. **4** Lani bi den gbaani ki kpiagi o bonfuodi-biado kelima o puni ki fuayanga li bali. bi go den gbaani ki kpiagi ki fuayanga ki tua=jme n naani leni ki fuayanga? jme n baa fidi ki tuogi bu toabu leni o? **5** Bi den puni o ya ñoabu n maadi mi japamaama leni ti sugidi U Tieu po, bi den puni o li bali wan soani hali piinaa n ñyamaali lie. **6** Lani o den yaadi o ñoabu ki sugidi U Tieu leni o yeli, leni o yekaanu, leni yaaba ye tanpoli kuli. **7** Bi go den puni o, wan tieni bu toabu leni U Tieu nigagidijamba ki paadi ba. Lani bi den puni o li bali ke wan diedi i nibuoli kuli, leni imabuoli kuli, leni mi diema kuli. **8** Ki tinga nni, niba kuli yaaba ya yela kaa den diani ki pebiga miali tili nni, wani n tie baa n den kodi yaaga hali ñanduna daa tagi, ba ti gbaani ki kpiagi ki fuayanga. **9** Yua n pia a tuba, n gboadii! **10** yua n canni bi niba ti yonbidi mo, baa gedi ti yonbidi, yua n kpani leni ki jugisiega, kali baa n kpa o moko leni ki jugisiega. lani kane ke li pundi bi nigagidijanba n ya pia li juunli, ki se leni li dandanli. **11** N go den laa fuayantoaga ke o ña ki tinga nni; ke o pia yina lie, yaa n naani leni ki pebiga ya, ki nan maadi nani o bonfuodibiado yeni. **12** O den pia ki fuayankpiaga ya bali kuli ki tuuni o nintuali, ki teni ke ki tinga leni yaaba n ye ki niini kuli gboandi ki kpiagidi ki fuayankpiaga, wan yua den baa ya poagilima, n baa fidi kpa o, ke o den paagi yeni. **13** O den tiendi mi bancianma, hali ki teni ke mi fantama ña tanpoli ki baali ki tinga po

ke bi niba nua. **14** Lani o den boandi ki tinga yaba leni wan den tiendi ya bancianma ki fuayankpiaga nintuali. O den tua ki tinga yaaba n tagi ki fuayangakpiaga, yua n den baa ki jugisiega poagilima ki go paagi yeni nananli. **15** O go den baa u paalu, ki teni ke ki fuayangakpiaga nananli fo, ki fidi ki maadi, ki go teni ban kpa yaaba kaa tuo ki gbaani ku pugi ki fuayankpiaga nananli kuli. **16** O den teni ke bi niba kuli, abila leni a nikpela, a piada leni a luoda, yaaba n die bi yula leni i yonbi, kuli n baa mi maalima bi niejienu yaka bi yutuna po. **17** ke oba kuli kan fidi ki da liba, yaka ki kuadi liba kuli kuli wan ya pia mi maalima yeni, yaka ki fuayankpiaga yeli, yaka ki yeli coali. **18** Line n bua mi yanfuoma, yua n pia mi yanfuoma, n coadi ki bandi ki fuayanga yeli coali, kelima li tie o nissalo coali laa coali tie kobi luoba n piiluoba n bi luoba.

14 N den diidi ki laa ke ki pebiga se siyono juali po, ke niba kobiga n piinaa n tudanaa se leni O. bi den pia O yeli leni O Baa yeli bi yutuna po. **2** N go den gbadu u nialu ñani tanpoli po, ki tie nani a ñingola ya fuugu yeni nani utatantaciamu ya fuugu yeni ki go tie nani bi kogidi puaba n pua ki tiendi ya fuugu yeni. **3** Bi den yiini bu yanpanbu li balikalikaanu nintuali; leni a bonfuodinaada, leni bi nikpeliba nintuali, ke oba kuli ki den fidi ki bangi bu yanbu yeni, kali bani den daa ki faabi niba kobiga n piina n tudanaa yaaba ki tinga nni yeni. **4** Bani n tie yaaba n kaa den joagini bi yula leni bi puoba. Bi tie yaaba n kaa den taani leni bi puoba. Bi baa yua ki pebiga wan ca nani kuli. Bi tie wan daa ki faabi yaaba bi kuli siiga, ke bi tie nani li bonluonkakpiala yeni U Tieu leni ki pebiga po. **5** Faama baa kuli ki den cili ki ñani bi ñoana nni, kelima oba kuli kan fidi ki kuli baa leni liba. **6** N go den laa malekitoa ke o yugi tanpoli mi fawama nni, ki kubi yaa labaalijamo n ye hali yaa yogunu kuli ki baa waani ki tinga yaaba kuli, mi diema, i nibuoli, leni i mabuoli yaaba kuli. (aiōnios g166) **7** O den kpaani leni u nialu ki tua; fangi mani U Tieu, ki kpiagi o, kelima o bujiali yogunu pundi. Gbaani mani ki kpiagi o, wani yua n tagi tanpoli leni ki tinga leni mi ñincianma leni a ñinbuna kuli. **8** Makekitoa, o bonlielo den rjoadi ki tua; u baa, u baa u doguciamu babilona, wuni, ya dogu n den teni ke i nibuoli kuli ñu ya daama n tie mi conconbiadima ki gaadi. **9** Malekitoa, o bontaalo den rjoadi ba ki kpaami leni u nialiciamu ki tua; ya nilo n gbaani ki pugi ki fuayanga leni o nannanli, ki gaa o maalima o yutunli po yaaka o nii po, **10** Wani moko ba ti ño ya daama n tie U Tieu pabienli cuonnu, laa daama ki la leni liba, yama ke o kuodi o pabienli cuonu tadiñoakaaga nni. laa nilo baa laadi fala mi fantama leni cidibili nni bi maleki gagidijanba nintuali leni ki pebiga nintuali. **11** Bi falaciämo fantañii baa do hali ya yogunu kuli, bi kan baa fuodima yensiinu leni ñiagu kuli, bani yaaba kuli n gbaani ki kpiagi ki fuyanga leni ki nannanli ki go ga o yeli maalima. (aiōn g165) **12** Lani n tie bi nigagidijanba juunli, bani yaaba n tuo ki kubi U Tieu balimaama leni li dandanli Jesu. **13** N go den gboadi ke u nialu maadi tanpoli po ki yedi; diani. Li pamanli ye leni yaaba n kpe leni li dandanli o Diedo nni baa moala. Yeni dee, U Tieu fuoma yedi, kelima bi fuodi leni bi

tuona, kelima bi tuonnjama yua ba. **14** N den diidi ki laa ku tawalipiengu ke yua n naani leni o nisaalo bijua ka kupo, o den yili wula badifogiliga, ki muubi ku koadi-mangu o nuu nni. **15** Maleki-toa den ñiani U Tienu diegu nni, ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n kaa ku tawaligu po yeni; taa a koadigu ki cee. kelima li yogunu purdi, ki tinga kpaandi mo beni. **16** Lani yua n den kaa ku tawaligu po yeni, mo den taa o koadigu ki ceni ki taani ki tinga kpaandi. **17** Maleki-toa den ñiani U Tienu diegu nni tanpoli po, ki moko muubi ku koadi-mangu. **18** Maleki-toa, yua n die li padibinbinli fantama moko den ñiani likani ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n muubi ku koadi-mangu; taa o koadi-mangu ki cee ki tinga datiidi bonjоana, kelima yi beni. **19** Lani maleki den ceni ki tinga datiidi bonjоana, ki kuodi u daajanbikaanu nni, naa nni n pia U Tienu pabienli. **20** Bi den ñamaadi u daajanbikaanu yeni nni, u dogu puoli; mi soama den ñiani u ni nni, ki kpedi ki pundi hali i taami biamu kani, mi den puubi ki pundi nani dajena kobiliee n pинi n a nii.

15 Lani, n den laa maaliciantoana tanpoli po, yama n yaba ki pia mi ñuadima. malekinba lelee den kubi falabiadi lelee, yi n tie i falabiadi - juodi ke, kelima U Tienu pabienli cuonu baa tieni ki dudi leni laa falabiadi yo. **2** N go den laa yaala n naani leni mi ñinciamu ke li tie tanpenpelina ki kali taani leni mi fantama. leni yaaba n den paadi ki fuayanga, leni o nannanli, leni o yeli coali ke bi se mi tanpenpelina yeni po, ki muubi U Tienu n den teni ba ya kogiditi. **3** Ke bi yiini U Tienu naacemo Musa yanbu, leni ki pebiga yanbu ki tua: O Diedo U Tienu, u paaciamu kuli daano, a tuona yaba ki pia mi ñuadima a sani tiegi, ki tie moamoani, fini yua n tie; i nibuoli kuli bado. **4** Ti diedo, ñme n ye ki kan fangi a, ki kpiagidi a yeli kelima fini bebe n gagidi ki ñjani, I nibuoli kuli baa cua ki labini a nintuiali ki kpiagi a kelima a doagidi a buudi. **5** Lani yaa puoli, n den laa U Tienu diegu tanpoli po ke siedi gbandieli mo luodi. **6** Ya maleki - leleediba n kubi i falabiadi - leleedi den ñiani U Tienu diegu nni ki yie ya tiadi n ñjani, ki pia ti kpiagidi ki ñuliti, ki ñaagi bi bena po, ti wula gban ñagiditi. **7** A bonfuodi naada siiga nni yendo den teni bi maleki - leleediba yeni wula tadibuomu lele, ke mu gbie leni U Tienu yua n ye hali ya yogunu kuli pabienli cuonu. **(aiõn g165)** **8** U Tienu kpiagidi leni o paaciamu den teni ke o diegu gbie leni i fantanñii o ba kuli kan den fidi ki kua U Tienu diegu nni hali bi maleki - leleediba n kubi ya falabiadi - leleedi yeni tieni ki dudi.

16 N den gbadu ke u nialuciamu maadi U Tienu diegu nni ki yedi bi maleki leleediba; gedi mani ki ban wuli ki tinga po U Tienu pabienli cuonu yu n ye tadibuomu lele nni yeni. **2** O maleki - kpialo den gedi ki ban wuli yaala n ye o tadibuoga nni ki tinga po, ke ya sinala n bia ki go lo boncianla cuo ya niba n pia ki fuayanga maalima ki gbaani ki kpiagi o nannanli. **3** O maleki - lielo den wuli yaala ye o tadibuoga nni mi ñincianma nni ke mi lebidi ki tua soama, yaama n tie nani mi tinkpi soama yeni, ke yaala n fo ki ye mi ñincianma nni kuli kpe. **4** O maleki - taalo den wuli yaala ye o tadibuoga nni i kpeni leni a ñinbuna nni, ke yini mo tua soama. **5** N den gbadu

ke ya maleki n die mi ñima kuli yedi: A tiegi, fini yua n ye moala, ki den kpa ye a gagidi ki ñjani, kelima ñan buni ya buudi po. **6** Kelima bi wuli bi nigagidirjanba leni a sawalipuaba soama, ke a mo teni ke bi ñuni mi soama bi dagidi le. **7** N go den gbadu ke u nialu ñiani li padibinbinli kani ki yedi: yeni de, o Diedo U Tienu u paaciamu kuli daano, a bujiali tie moamoani ki go tiegi. **8** O maleki - naalo den wuli yaala n den ye o tadibuoga nni u yieni po ke u baa u paalu ki baa fulini bi niba leni u fantanma. **9** Ku tontonbiadigu den fulini ba ke bi sugidi U Tienu yeli, wani yua pia libali la falabiadi po baa den lebidi bi yama mo ki kpiagi U Tienu. **10** O maleki - muulo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni ki fuayanga bali-kalikaanu po, ke o diema kuli biigi bi niba den ñjmani bi landi kelima lan loba maama yaa po. **11** Ki go sugidi tanpoli Tienu kelima bi sinala loma po, baa go den lebidi bi yama bi tuonbiadi po. **12** O maleki - luobilo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni u kpenciamu yufilata po ke u ñuudi, ki baa ñjambi u sanu puoli badiba po. **13** N go den laa cicibiadimu taa, ke mu tie nani a loanda yeni, ke mu ñiani o bonfuodibido ñoabu nni, leni fuayanga ñoabu nni, leni o sawalipu faadano ya ñoabu nni. **14** Kelima mu tie ya cicibiadimu n tiendi mi bancian -ludi kaama. -mu caa ki tinga kuli badiba kani ki baa taani ba bu toabu po, U Tienu, u paaciamu kuli daano dacianli daali po. **15** Diidi, n baa cua ki ludi yi nani o sugido yeni; li pamanli baa ye leni yua n gu ki kubi o tiayekaadi, wanda ti cuoni mubili ban le o fe. **16** Bi den taani bi kuli ebilu n ba maama nni ban yi ya kaanu amagedo. **17** O maleki leleelo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni mi fawaama nni. U Tienu diegu nni, u nialiciamu den maadi li bali - kalikaanu kani ki yedi "li tieni". **18** I tañigi leni i niali, leni i tatantani leni mi tindigibicianma den tieni hali bi niba n cili ki ye ñanduna nni ki taa ki pundi hali moala, laa tindigibima buolu daa tieni. **19** U dociamu den boagidi kaani taa, i nibuoli dociamu den baa, U Tienu den tiadi u dociamu babilona po ki baa teni wun ño ya daama n ye o pabienianli tadiñokaaga nni. **20** A kpendedga leni ajuana den bodi. **21** A tatancianma, ya den kpiagi hali boncianla mo den ñiani tanpoli ki baa bi niba po. bi den sugidi U Tienu kelima a tatana yeni falabiado po. kelima laa falabiado den bia hali boncianla.

17 Lani ya puoli, ya maleki-leleediba n den kubi tadibu mu lelee yeni siigi yendo den cua n kani, ki maadi leni nni ki yedi: Cua na n ban waani a li poconconcianli yaali n ka mi ñincianma po yeni buudi. **2** Ki tinga badiba den puni bi yula miconconma leni line, ke ki tinga yaaba mo ñuni o conconma daama ki gaadi. **3** O den taani mi fuoma nni ki gedini nni mi fanpienma po, lani in den laa o pua ke jagi ya fuayanga n moani, ke U Tienu sugidi yela taabi ki kaani kuli po, ki den pia yula lele leni yina piiga. **4** O pua yeni den yie ya tiadi moani leni yaadi in moani coicoi, ki go bobi wula leni ya tanbila n pia mayuli boncianla leni a lanbila. O den muubi o nuu nni wula tadiñokaaga ke ki gbie leni ti cagindi leni o conconma joagindi kuli. **5** O yutunli po bi den diani li yeli ke li tie bondoaginkaala u doguciamu babilona mi conconma

danba leni ki tinga cagindi kuli ya naa. **6** N den laa ke o pua yени ñuni bi nigagidiñanba soama leni Jesu siedinba soama hali ki gaadi, min den laa o yени, li den lidini boncianla. **7** Maleki den yedi nni: be yaapo ke li lidini a? n baa ti doagidi a po o pua leni wan jagi ya fuayanga ke ki pia yula lelele leni yina piiga yeni bondoaginkaala. **8** ñjan laa ya fuayanga yeni den kpa ye, waa go ye moala o baa do ki ñia ku buoñuangu nni, ki gedi mi bodima nni, leni ki tinga yaaba siiga, yaaba ya yela n ka den diani li miali tili nni hali ñjanduna tagima yogunu, bi ya laa ki fuayanga, yua n den kpa ye, kaa go ye moala, ke o go goani ki ye, li baa lidini baa. (*Abyssos g12*) **9** Line n tie mi bandima leni mi yanfuoma: a yuleleeda yeni tie o pua yeni n ka ya joaleeeda po. **10** A go tie mo badiba lele bonbii muu pendi, yendo ye moala, yua n sieni daa cua o ya cua, o baa tieni yogunu waamu bebe. **11** Ya fuayanga n den kpa ye, kaa go ye moala yeni tie o badi niilo, ki moko tie bi badi leleediba yeni siiga yendo, ke o caa mi bodima nni. **12** Han laa yiina piiga ya yeni tie badiba piiga yaaba n daa gobidi bi diema ama ki fuayanga yen teni baa li bali yogunu waamu bebe po. **13** Bi kuli pia yantiayenli, ki pa ki fuayanga bi paalu leni bi bali. **14** Bi baa tuogi butoabu leni ki pebiga, ama ki pebiga baa paadi ba kelima o tie bi Diediba Diedo, leni Badiba Bado. wan yini yaaba ki go gandi yaaba, yaaba n tie o nidugikaa, ba taani leni o ki moko n paadi ba. **15** O go den yedi nni: ñjan laa ya ñinciamka ke li poconconli ka mi po yeni, mi tie yi nibuoli leni a nigola leni mi diema boncianla, leni yi mabuoli. **16** Han laa yina piiga ya yeni leni ki fuayanga yeni baa nani li poconconli, ki koadi o jiema kuli, ki ñia o mubili. Bi go baa je o gbanandi, ki bolini o. **17** Kelima U Tienu kuani bi pala nni ya yantiayenli tie ke ban tieni O yanjaligii, ki pa ki fuayanga bi bali hali U Tienu maama n tieni ki dudi. **18** Han laa ya pua yeni tie ya dociamu n die ki tinga badiba kuli.

18 Lani yaapuoli, n den laa maleki toa ke o ñani tanpoli po ki ji. o den pia li bali boncianla, o kpiagidi mo den yendi ki tinga. **2** O den kpaani leni u nialiciamu ki yedi: u baa, u baa u dociamu babilona baa u tua mu cicibiadimu yekaanu, a cicibiada kuli wuonkanu leni ya bonyugiditi n joagini ki go gundi kuli n jidi nankani ki wuondi. **3** Kelima yi nibuoli kuli den ñuni ya duven n tie u concon kandikaama ke ki tinga badiba den punibi yula upo, ki combi leni u, ki tinga kpenkpenda mo den tua piada kelima u yenjan - kandikaama po. **4** N go den gbadu ñialito ke u maadi tanpoli po ki yedi yinba n niba, ña mani u niini. Ke yin da taani leni u u tuonbiadi nni. Ke yin da ti taani leni u, u falabiadi nni. **5** Kelima u tuonbiadi dogini ki pundi hali tanpoli po ke U Tienu mo tiadi wun teni ya biadima kuli po. **6** Pa u mani, nani wun den pa maama, ki guani u mani taalima lie wun den tieni yaala po wun den kuodi ya tañokaaga nni, kuodi mani u po lienni talima lie. **7** Wun den kpiagidi u yuli, ki ye mi yemanma nni ke li pundi ya bianu, pa u mani o falabiado leni li paboanli lan pundi yeni. kelima u yedi u pali nni: N ka li bali kalikaanu po ki tie pobado, mii tie kpepuoli ka, n kan le paboanli. **8** Lani yaapo, u

falabiadi baa baa u po dayenli: mi kuuma, li paboanli, leni mi konbiadima, mi fantama baa buoni u. Kelima O Diedo U Tienu, yua pia upaalu n jia u buudi ki cuo u. **9** Ki tinga badiba kuli, yaaba n den puni bi yula u ki combi leni u ki go taani leni u, wun den ye ya yemanma nni baa mua yi kuomoe bi ya laa ya yogunu u buodima fantañii. **10** ti jawandi baa ti cuo baa kelima u falabiado po ke bi baa ti paadi ki ban sedi ki yaa tua: fala fala, u dociamu babilona, ya dogu n pia u paalu yogunjenjenga nne ke a buudi cuonu baa a po. **11** Lani ki tinga kpenkpenda den buudi ki go ye leni li paboanli u po, kelima oba kuli ki go da ban kpendinni ya tiadi. **12** Yaadi n tie wula leni ñanjilifa, leni ya tanbila n pia mayuli boncianla leni ya lanbima ya dunga yaba boncianla, leni len ya caba, leni ya caba n moani, leni ya n yi sua, leni ya n moani coicoi, leni ya daadi n pia u nuulimanu buoli kuli leni ya tiabuoli n tagi leni ya daadi n ñani boncianla, leni ya tiadi n tagi leni ti kumoandi leni ti kuboandi leni ya tanpiena buoli n ñani boncianla. **13** Leni sinamomi, leni ya tisinma ya nuulu n mani, leni tulale, leni mili, leni a dugibila, leni duven, leni mi kpama, leni mi yonjanma, leni galikama, leni i ne, leni i pe, leni yi taami leni ti toateliti leni ti gbannandi leni bi nisaaliba naami. **14** Ya bonluonkaala den tie a po tiladi kuli foagidi leni a yaala n den mani ki go pia mi ñuanma a po kuli bodi, a kan go goa le la. **15** Ya kpenkpenda n den tua piada u dogu-ciamu yeni po, ban den kpendi yaala nni, baa piadi ki ban sedi foagima leni ti jawaandi u falabiado po; bi baa buudi li paboanli bubula, **16** ki tua, ñain, ñain, u doguciamu, yu n den laa ti tiamoandi, leni yaadi n moani coicoi, ki bobu wula, leni ya tanbila n pia mayuli boncianla, ki ñuliti ki pelini leniya lanbila ya dunga n pa. laa piama kuli bodi yenma, ki yoginjenjenjenga ni nni? **17** Ti ñindabiaciandi danba, leni yaaba n kua ti ni nni, ki ca lipo, leni ti tuonsoanba, leni yaaba n tuuni bi tuonli mi ñincianma nni kuli den piadi ki ban see foagima. **18** Ki nua u dogu yeni buodima fantamii ki tangi ki tua; u laa dogu n den naani leni u naa dogu cianmu? **19** Bi den wuliti bi yula po mi tama, ki mua ikumoe, ki tangi ki tua, fala, fala, baa u do- ciamu, yu ya piacianma po n den teni ke yaaba n pia ti ti ñinbiaciandi mi ñincianma nni kuli tua piada. u bodi yenma yogunjenjenga nni. **20** Tanpoli, mangi a pali u po! yinba, bi nigagidiñanba, bi tondiba, leni bi sawalipuuba kuli mo n mangi yi pala. kelima U Tienu saa yi po yi moamoani, ki jia u buudi. **21** Lani ya maleki n pia u paalu boncianla den yua ya tancianli n naani leni li naacianli, ki luni li mi ñincianma nni ki yedi; yene ke bi baa lu u do- ciamu babilona ke bi kan go le u. **22** Bi kan go gbadu a ni nni bi kogidi puaba leni ti bantiadi, leni yaaba n piebi mu yelimu, leni yaaba n piebi kakacinba ya niali. bi kan go le tuonsoan-bammbaba kuli daano a niimni bi kan go gbadu naali moe a niimni. **23** Ki fidisanga yenma kan go yendi a niimni bi kan go gbadu poacaan-pamali niali a niimni kelima a kpenkpenda den tie nicianga ki tinga nni a den boandi i nibuoli kuli leni a tanbi puali. **24** Kelima bi laa u ni nni bi sawalipuuba, bi nigagidiñanba leni ban den kodi yaaba ki tinga po kuli ya soama.

19 Lani yaa puoli n den gbaadi nani ya niligu n yaba ya fuugu tanpoli po ke bi tua: alleluya! ti Tieu n die mi tindima, ti kpiagidi leni u paaciamu. **2** Kelima o buudi tiegi, ki go tie moamoani. lani yaa po, o jia ti buudi ki cuo li poconconcianli, wani yua den joagini ki tinga leni o conconma. ki buali o naacenza soama paampaari o nuu nni. **3** Bi go den kpaani yedi ki yedi: alleluya! u fantañii baa do hali ya yogunu kuli. (aiōn g165) **4** Bi piilie n nikpenaadiba leni a bonfuodinaada den gbaani ki kpiagi U Tieu yua n ka libalikalikaanu po ki yedi: Amina alleluya. **5** U nialu den ñiani libalikalikaanu kani ki yedi: pagi mani ti Tieu, yinba o naacenza, yinba a bila leni a nikpela yaaba n fangi O. **6** Lani n den gbadu ku fuugu ke ku tie nani ya niligu n yaba ya fuugu, ki go tie nani mi ñincianma ya fuugu, leni itatantani ya fuugu yeni, ke ku tua: alleluya! kelima o Diedo, ti Tieu, u paaciamu kuli daano kua o diedima nni. **7** Tin mangi mani ti pala, ki ya pia li pamancianli ki kpiagi o, kelima ki pebiga potaa li yogunu pundi, ke o pocaaano bogini ki bobo. **8** Lani ke bi den puni o, ke wan bobo leni ya tiadi, ke ti pieni ki ñuliti ki ñani cain kelima len ya tiadi tie bi nigagidijanba teginma. **9** Lani maleki den yedi nni: Diani, li pamanli ye leni ban yini yaaba ki pebiga potaa- jiema po. O go den yedi nni: mi naa maama tie U Tieu n maadi ya moamoani. **10** N den gbaani o taana kani ki baa kpiagi o, ama o den yedi nni da tieni yeni n tie fini leni a kpiiba yaaba n kubi Jesu ya siedi kuli ya tuonsoanbaliyo yo, kpiagi U Tieu, kelima Jesu siedi tie mi naa sawali puarma ñiali. **11** Lani n den la ke tanpoli luodi, ke o tanpieno se, ke yua n den jagi o, yii o dugika leni o moamoandaano o bujiali tiegi, ki go tiendi bu toabu mo leni mi teginma. **12** O nuni tie nani mi fantama yeni, o den ciibi mu badifogilimu boncianla, o den pia li yeli ke li diani, yali ke oba kuli ki bani li, kali wani o ba. **13** O den yie mi soama n yayadi ya tiayekaagu po, o yeli tie U Tieu maama. **14** Tanpoli toagola den jua o, ki jagi yi tanpieni, ki laa len ya tiapiendi ke ti ñani cain. **15** Ya jugisiega n mani den ña o ñoabu nni, ki pua i nibuoli, o baa kpaaba ki muubi ti kuli badi gbianu. leni U Tieu u paaciamu kuli daano pabiencianli nni ke o ba ñmaadi duven ñanbikaanu. **16** O den pia li yeli ke li diani o tiayekaagu leni o panli po: bi badiba Bado, leni bi diediba Diedo. **17** N go den laa maleki, ke o se o yienu nni lani o den kpaani leni o nialu ciamu ki yedi ya bonyugiditi n yugi tanpoli nni kuli: cua mani ki taani U Tieu badijecianma kani. **18** Ki je bi badiba gbanandi, i taami leni bi tandamba gbanandi, i yonbi leni yaaba n die bi yula, a bila leni a nikpela kuli gbanandi. **19** N go den laa ki fuayanga leni bi badiba leni bi toagola, ke bi kuli taani ki baa tuogi bu toabu leni yua n jagi o tanpieno po leni O toagoli. **20** O den cuo ki foayanga, wani leni o sawalipua tuofadaano, yua n den tiendi mi bancianma ki nintuali ki boandi yaaba n den ga ki fuayanga maalima ki go gbaani ki kpiagi o nannanli O den luni banni bonbilie kuli ke bi fo ku fantanbuogu nni, li cidibili n co nani. (Limnē Pyr g3041 g4442) **21** Yua n den jagi o taamo po den kpa yaaba n sieni leni ya jugisiega n den ñia o ñoabu nni, ke ti bonyugiditi dini bi gbanandi ki guo.

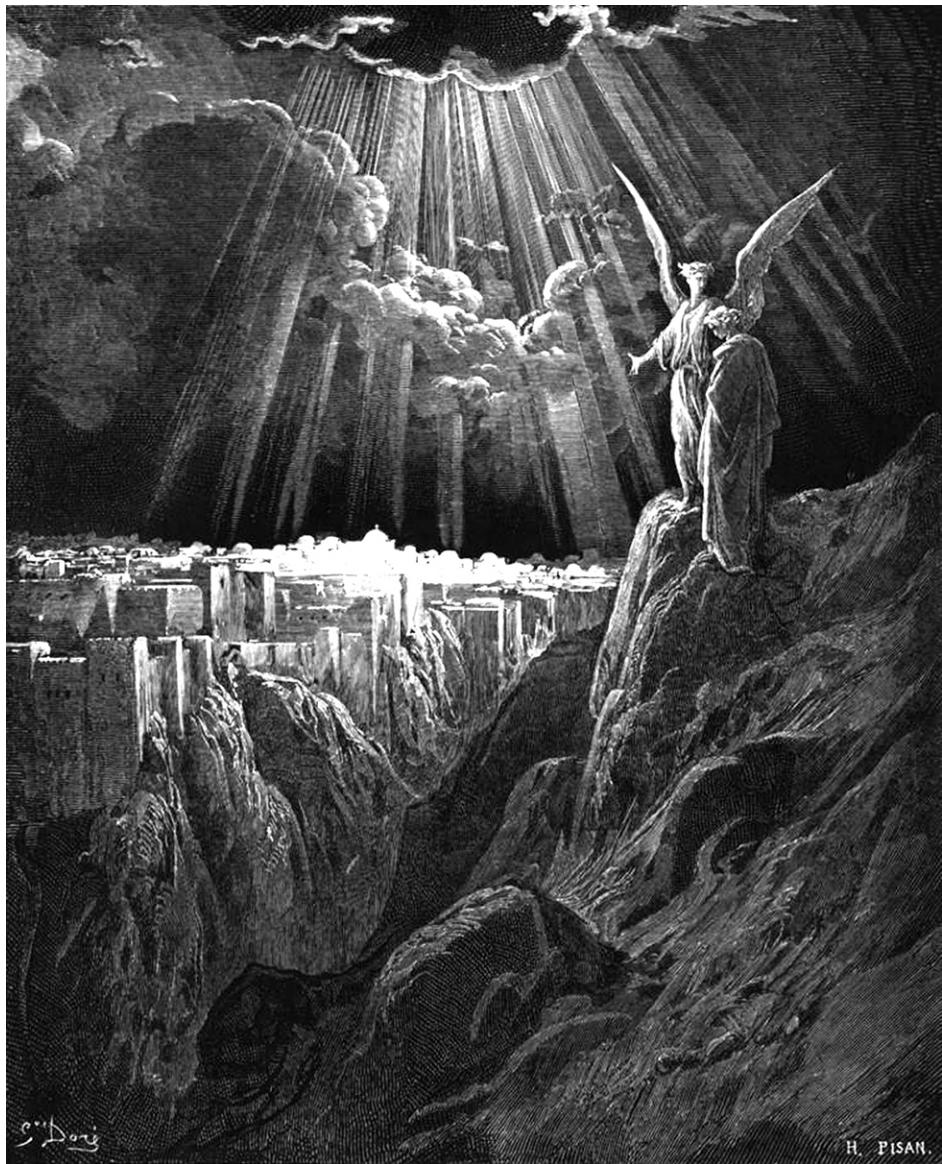
20 Li yaa puoli n den laa maleki ke o ñani tanpoli ki ji, ki pia ku buoñuangu kile, ki go muubi i kuseseli cianmi o nuu nni. (Abyssos g12) **2** O den cuo o bonfuodibrido, o waakpelo, ku tuotabigu yudaano, wani yua n tie Sutaani ki loli o hali bina tudili po. **3** O den luni o ku buoñuangu yeni nni ki luoni ku ñoabu ki go tabini mi maalima ke wan da go boandi i nibuoli hali bina tudili yeni n baa pendi. Lani ya pendi, tiladi bi go baa lodi o u yogunu waamu po. (Abyssos g12) **4** N den laa i bali kalikaani, ke bi puni yaaba n ka i po ya bali ke bi baa jia ti buudi. N go den laa ban den jia ki jendi yaaba ya yula kelima Jesu ya siedi leni U Tieu maama po, leni yaaba n kaa den gbaani ki kpiagi ki fuayanga leni ki nannanli kaa go den ga o maalima bi yutuna po, yaaka bi nii po, ya naani. Ke bi goa baa li miali, ki diedi leni Kilisiti hali bina tudili. **5** Line n tie mi tinkpi-fiikpiana, ya tinkpiba n sieni wani, ki den fii leni li miali hali bima tudili yeni n baa pendi. **6** Li pamanli leni ya nigagidijanba n fii mi tinkpi-fiikpiana-nni. mi kuliedima naa pia paalu bi yaapo. ama bi baa tie U Tieu leni Kilisiti ya kopadicianba ki baa taani ki diedi leni kilisiti hali bina tudili. **7** Bina tudili yeni ya pendi, bi baa lodi ki ja Sutaani wan ña o kadi dieli nni. **8** lani o ba ti ña ki boandi i tinkuni-naadi nibuoli kuli, gogi leni magogi. yeni ki baa, ki tani baa bu tuabu po bi coali baa tie nani mi ñincianma tanbiima yeni. **9** Lani, bi den taani ki tinga kuli po, ki lindi ki gaani bi nigagidijanba toanagili leni o dobuadu, ama mi fantama den ñiani tanpoli po ki bolini ba. **10** Lani bi den luni Sutaani, yua den boandi ba, li cibili n cuo naankani, ku fantanbuogu nni, ki fuayanga leni o sawalipua-faadaano n ye naankani. Lani bi baa ye, lie nni, o falabiado nni hali ya yogunu kuli. (aiōn g165, Limnē Pyr g3041 g4442) **11** Lani n den laa li balikalikaanpiencianmu, leni yua n den kaa u po. tanpoli leni ki tinga den sani ki foagidi o nintuali, baa go den baa kaanu. **12** N go den laa bi tinkpiba, a nikpela leni a bonwaala, ke bi se li balikalikaanu nintuali. A tila den gbabidi. Ti toali moko den gbabidi, yaali n tie li miali tili. Bi den jia bi tinkpiba buudi nani bi bontienkaala n den tie maama, ki jua leni yaala n den diani a tila yeni nni. **13** Mi ñincianma den guani ya tinkpila den ye mi ninni, mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu moko den guani ya tinkpila den ye bi ninni. ke bi jia yua kuli buudi nani bi bontienkaala n den tie maama. (Hadēs g86) **14** Bi den luni mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu ku fantanbuogu nni. Ku fantanbuogu yeni tie mi kuliedima. (Hadēs g86, Limnē Pyr g3041 g4442) **15** Ba n ki den la yua ya yeli n diani li miali tili yeni nni kuli, bi den luni o ku fantanbuogu nni. (Limnē Pyr g3041 g4442)

21 Lani n pendi, n den laa tanpo- paano leni ki tinpanga; kelima o tanpo- kpelo leni ki tinkpeliga den bodi, ke ñincianma ki go ye. **2** Lani n den laa u do- gagidijamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobo o calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tieu kani ki jii. **3** N go den gbadu unialu ciamu li balikalikaanu kani, ke u tua: U Tieu gbandieli nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa, ke bi tie O niba, lani U Tieu wani oba ba ti ya ye leni baa. **4** ba ti duuni ki ñani

bi ninsiidi kuli, mi kuuma mo kan go ya ti ye, bi mi kuuma paboanli, bi bubula, bi fala, kelima li bonkiala kuli pendi. **5** Lani, yua n den ka li balikalikaanu po den yedi; diidi n tieni li bonla kuli bonpanla. O go den yedi: Diani; kelima yaa maama n tene tie moamoane cain. **6** Lani O go den yedi nni. Li tieni! mini n tie Alifa leni omega, mi cilima leni mijoudima. u ūñiūulu n pia yua, N baa pa o li miali ūñinbunli ūima. **7** Yua n koani mi jama ki paadi, ba ti baa laa bonla faali kuli, N ba yaa tie o Tieno, o mo ba ti ya tie N biga. **8** Ama bi jawaandanba, a pajuagadanba, ti cagindi danba, leni bi nikpaba, leni mi conconma buolu kuli danba, leni u ūñogubiadu danba, leni i buli danba, leni bi tuofaadanba kuli, biinu baa tie mi fantama leni li cidibili n co ya kpenu nni. lani n tie mi kuledima. (**Linnē Pyr g3041 g4442**) **9** Lani ya maleki-leleediba n den kubi ya tadibuo-leleedimu n gbie leni i falabiadi-leleedi - juodike siiga nni yendo den cua n kani ki maadi leni nni; ki yedi nni: cua na; n ba ti waami a o pocaano, ki pebiga pua. **10** Lani U Tieno Fuoma den cuo nni ki gedi nni ya joacianli n kpedi yuli po. lani, o den waani nni u do-gagidinamu, Jelusalema, ke u ūñiani U Tieno kani tanpoli po ki ji, ki pia U Tieno kpiagidi. **11** Ki ūñuliti nani jasipe tanli yaala ya dunga n yabi ki nani mi tenpenpelinma yeri. **12** U den pia li goanli ke li kpedi ki go pia ki lindi u, ki pia piiga n buliñoanaliee, ke piiga n malekinba liee se a buliñoana yeni kani. ke isalele piiga buoliedi yela den taabi a buliñoana po. **13** Puoli pia buliñoana taa, jienu pia buliñoana taa, ganu pia buliñoana taa, nintuali mo buliñoana taa. **14** U dogu goanli den pia piiga n tanpuunalie, ke ki pebiga piiga n tondiliediba yela diani ki taabi lipo. **15** Yua den maadi leni nni yeni den pia wula kankagili ke li tie bonbiigikaala, ki ba biigi u dogu leni u buliñoana leni u guona. **16** U dogu yeni kanannaadi kuli den da. maleki den biigi u leni li kankagili ki sua ke u foagimu tie piiga n tudalie, ke u piamu leni u kpedimbu kuli da yene. **17** O den biigi u guancianli ki sua ke u piamu tie kobiga n piinaa n nakpanduna naa. Maleki den biigi nani o nisaalo n yen bigidi maama yeni. **18** Bi den maa li guancianli yeni leni jasipe tana, ki ma u dogu uba mo leni ya wula n han cain ki tie nani ki madiidiga yeni. **19** U dogu yeni guoncianli tanpuuna den tieni leni ya tan buolibuoli n pia mayuli boncianla. Li tanpuukpiali den tieni leni jasipe, li tanpuuili safila, li tanpuutaali kaliseduana, li tanpuunaali emeloda, **20** li tanpuumuli sadonisa, li tanpuuluobili saliduana, li tanpuuleedili kisolita, li tanpuuniidili belila, li tanpuuyiadili topasi, ki tanpuupiga kisopasa, li piiga n tanpuuyenli iyasinta, li piiga n tanpuuliedili ametisi. **21** A piiga n buliñoalienda den tie piiga n lanbilalie (pelinba), buliñoabu kuli den tie lanbi yenli bebe(peli), u dogu fanma den tie ya wula n ūñani, ki tie nani ki madiidiga yeni. **22** Mii den laa U Tieno diegu lienni, kelima wani o Diedo U Tieno u paaciamu kuli daano, leni ki pebiga tie wani o ba n den tie O diegu. **23** Yieno leni ūñmaalo yenma ki tie u dogu yeni po tiladi, kelima ki pebiga leni U Tieno kpiagidi yenma n yendi u. **24** Yi nibuoli kuli baa cuoni u yenma nni, ki tinga badicianba baa kpendifnni upo bi kpiagidi. **25** U dogu yeni buliñoana baa ya, yogunu kuli ki kan ya luondi, kelima,

ñiagu kan ya ye. **26** Bi baa kpendi nni u niini, i nibuoli kpiagidi leni yi jigidi. **27** Joagindi ba kuli kan ti kua u niinni, leni yua n tiendi ti ciangidi ki go pua mi faama kuli kan kua u niinni, kali yaaba ya yela bebe n diani ki pebiga miali tili nni.

22 Lani, maleki den waani nni li miali ūima kpencianmu, u n tie nani mi tanpenpelinma yeri, ke u ūñia U Tieno leni ki pebiga bali kalikaanu kani. **2** U dogu fanma siiga nni leni u kpencianmu yeri boanjalieda po den pia ya miali kan gbeni tibu ke bu luoni piiga n taalima lie, binli kuli, ūñmaalo kuli nni yenma. ke bu faadi mo den tie i nibuoli paagima po. **3** Solindi kaa go den ye. U Tieno leni ki pebiga balikalikaanu ba ti ya ye u dogu nni; o naacenba baa tuuni o po ki go ba ti ya nua o nunga, **4** O yeli mo ba ti ya ye bi yutuna po. **5** Ñiagu kan go ya ti ye; bi kan go ya ti bua fidisanga bi yenyenma mo, kelima o Diedo U UTieno ba ti ya yendi bi po. lani bi ba ti ya die hali ya yogunu kuli. (**aiōn g165**) **6** Lani o den yedi nni, mi naa maama tie madukaama, ki go tie moamoani. Lane o Diedo, bi sawalipuuba fuoma Tieno den soani o maleki ke wan waani o naacenba ya bonla ba ti tieni ke li kan waagi. **7** Diidi, n kpendi, li kan waagi. Li pamanli ye leni yua n kubi li naa tili sawalipuua-maama. **8** Mini Jan, n den gbadu ki go laa, laa bonla kuli. Min den gbadu ki go laa la ya yogunu, n den gbani ya maleki n den wangi nni la nintuali, ki baa kpiagi o. **9** Ama o den yedi nni; fangi a yuli, ki da tieni la, n tie fini leni a kpiiba bi sawalipuuba, leni yaaba n kubi ya tili n tene maama yaa tuonsoalielo yo. Kpiagi U Tieno. **10** Lani o den yedi nni, da wuoni mi naa sawalipuuma tili, kelim u yogunu kuli. **11** Yua n ki tiega, n suagi liiga o kaateginma nni, ke yua n joagini mo n suagi ki ya joagindi o yuli ki pugidi; yua n tiegi, n suagi ki ya tiendi yaala n tiegi ki pugidi. Ke yua n gagidi ki ūñani, n suagi liiga mi gagidinama nni. **12** Diidi, N kpendi ke li kan waagi, ki kubi yi panpanni ki baa pa yua kuli nani o tuona n tie maama. **13** Mini n tie Alifa leni Omega, O kpialo leni O juodika, mi cilima leni mi juodima. **14** Li pamanli ye leni yaaba n ūñudi bi liada, ke ban ti baa ki ya kua u dogu buliñoana, ki go tagi ki pundi li miali tibu kani. **15** Niini yi sangbanli, u ūñogubiadu danba, mi conconma danba, bi nikpaba, i buli danba leni yaaba n bua mi faama, ki go pua ma. **16** Mini, Jesu, n den soani N maleki ke wan waani yi laa bonla kuli, Min yini yaaba nitana nni. **17** Mi fuoma leni o pocaano kuli tua; cua na! ke yua n gbadu mo kuli n yedi; cua na! u ūñifulu n pia yua n cua, ke yua n bua, n cua ki ūñi li miali ūima, ke panpani ki ye. **18** N tuodi ki waani ke yua gbadu li naa tili sawalipuua-maama. Niloba ya pugini lieni bonlaba, U Tieno baa pua o leni ya falabiadi n diani li naa tili nni. **19** Niloba ya ūñani bonlaba, li tili sawalipua maama nni, U Tieno baa ūñani o biinu li miali tibu nni leni u dogu-gagidinamu nni, ban diani ki togidi yaala li naa tili nni. **20** Yua n yedi ya bonla n tene kuli yedi; yeni de, N cuama kan waagi. amina, cua na o Diedo Jesu. **21** o Diedo Jesu ūñbili n yaa ye leni yi kuli.

*Lani n den laa u do- gagidinjamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobo o
calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tienu kani ki jii. N go den gbadu unialu ciamu li
balikalikaanu kani, ke u tua: U Tienu gbandielu nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa,
ke bi tie O niba, lani U Tienu wani oba ba ti ya ye leni baa.*

Mi Doagidima 21:2-3

Reader's Guide

Gourmanchéma at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of ten special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, *"As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him."* Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, *"And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned."* So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, *"Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth."* 2 Timothy 2:15. *"God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,"* 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Gourmancréma at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates ten special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 63 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Strong's: g12

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aīdios

Language: Koine Greek

Speech: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Strong's: g126

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn

Language: Koine Greek

Speech: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Strong's: g165

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the *aiōns*, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios

Language: Koine Greek

Speech: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Strong's: g166

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

Geenna

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Strong's: g1067

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Strong's: g86

Meaning:

Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Strong's: g3041 g4442

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol

Language: Hebrew

Speech: proper noun, place

Usage: 65 times in 17 books, 50 chapters, and 63 verses

Strong's: h7585

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō

Language: Koine Greek

Speech: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Strong's: g5020

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Gourma---Gourma-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 63 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31
Loma 10:7
Mi Doagidima 9:1
Mi Doagidima 9:2
Mi Doagidima 9:11
Mi Doagidima 11:7
Mi Doagidima 17:8
Mi Doagidima 20:1
Mi Doagidima 20:3

aïdios

Loma 1:20
Jude 1:6

aiōn

Matio 12:32
Matio 13:22
Matio 13:39
Matio 13:40
Matio 13:49
Matio 21:19
Matio 24:3
Matio 28:20
Maka 3:29
Maka 4:19
Maka 10:30
Maka 11:14
Luka 1:33
Luka 1:55
Luka 1:70
Luka 16:8
Luka 18:30
Luka 20:34
Luka 20:35
Jan Laabaalihamo 4:14
Jan Laabaalihamo 6:51
Jan Laabaalihamo 6:58
Jan Laabaalihamo 8:35
Jan Laabaalihamo 8:51
Jan Laabaalihamo 8:52
Jan Laabaalihamo 9:32
Jan Laabaalihamo 10:28
Jan Laabaalihamo 11:26
Jan Laabaalihamo 12:34
Jan Laabaalihamo 13:8
Jan Laabaalihamo 14:16

Jesu Tondiba Tuona 3:21

Jesu Tondiba Tuona 15:18

Loma 1:25

Loma 9:5

Loma 11:36

Loma 12:2

Loma 16:27

1 Kolinta 1:20

1 Kolinta 2:6

1 Kolinta 2:7

1 Kolinta 2:8

1 Kolinta 3:18

1 Kolinta 8:13

1 Kolinta 10:11

2 Kolinta 4:4

2 Kolinta 9:9

2 Kolinta 11:31

Galati 1:4

Galati 1:5

Efesa 1:21

Efesa 2:2

Efesa 2:7

Efesa 3:9

Efesa 3:11

Efesa 3:21

Efesa 6:12

Philip 4:20

Kolosa Yaaba 1:26

1 Timote 1:17

1 Timote 6:17

2 Timote 4:10

2 Timote 4:18

Tita 2:12

Ebilunba 1:2

Ebilunba 1:8

Ebilunba 5:6

Ebilunba 6:5

Ebilunba 6:20

Ebilunba 7:17

Ebilunba 7:21

Ebilunba 7:24

Ebilunba 7:28

Ebilunba 9:26

Ebilunba 11:3

Ebilunba 13:8

Ebilunba 13:21

Pieli Tikpiali 1:23

Pieli Tikpiali 1:25

Pieli Tikpiali 4:11

Pieli Tikpiali 5:11

Pieli Tilieli 3:18

Jan Tikpiali 2:17

Jan N Diani 1:2

Jude 1:13

Jude 1:25

Mi Doagidima 1:6

Mi Doagidima 1:18

Mi Doagidima 4:9

Mi Doagidima 4:10

Mi Doagidima 5:13

Mi Doagidima 7:12

Mi Doagidima 10:6

Mi Doagidima 11:15

Mi Doagidima 14:11

Mi Doagidima 15:7

Mi Doagidima 19:3

Mi Doagidima 20:10

Mi Doagidima 22:5

aiōnios

Matio 18:8

Matio 19:16

Matio 19:29

Matio 25:41

Matio 25:46

Maka 3:29

Maka 10:17

Maka 10:30

Luka 10:25

Luka 16:9

Luka 18:18

Luka 18:30

Jan Laabaalihamo 3:15

Jan Laabaalihamo 3:16

Jan Laabaalihamo 3:36

Jan Laabaalihamo 4:14

Jan Laabaalihamo 4:36

Jan Laabaalihamo 5:24

Jan Laabaalihamo 5:39

Jan Laabaalihamo 6:27

Jan Laabaalihamo 6:40

Jan Laabaalihamo 6:47

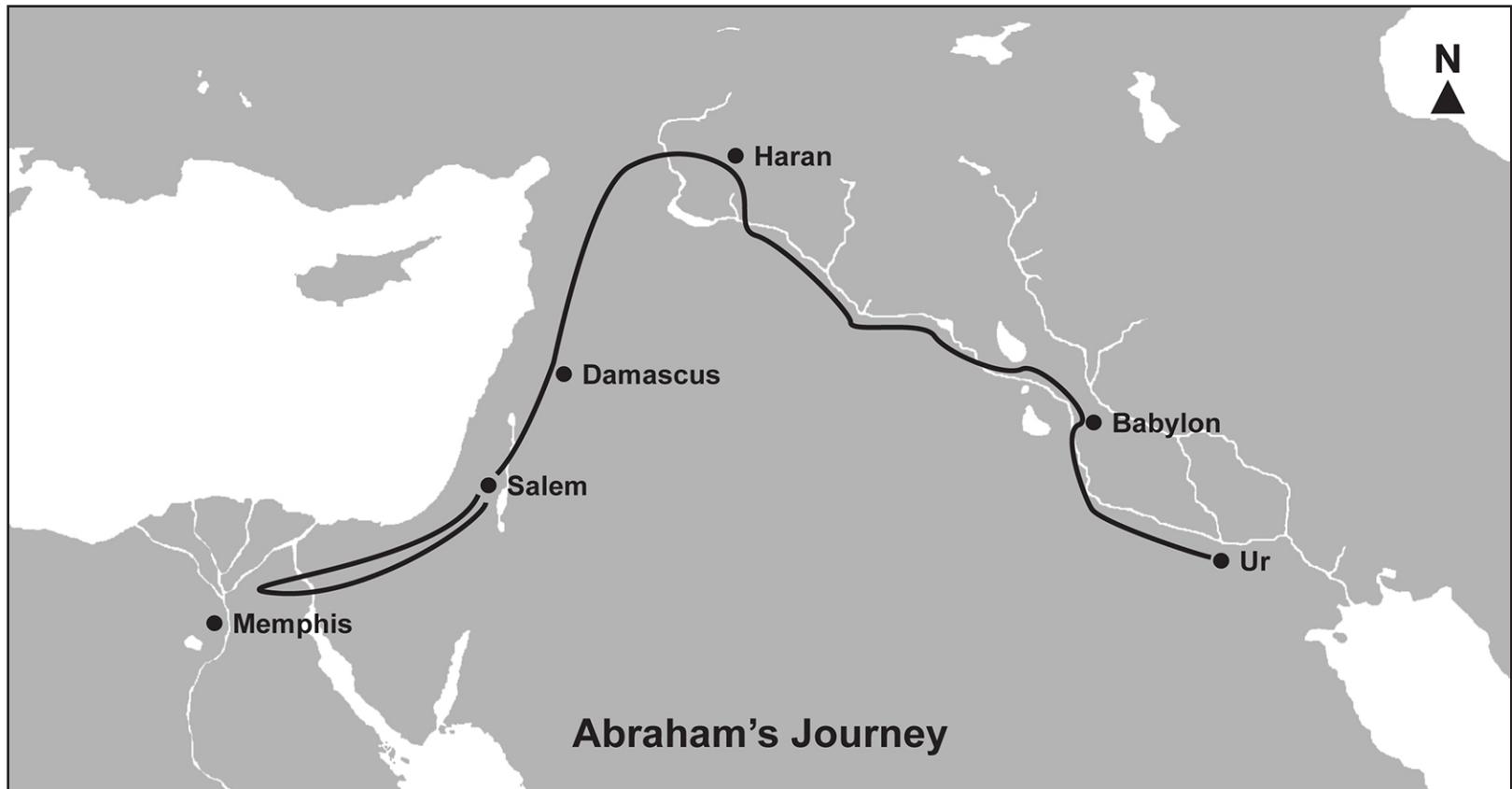
Jan Laabaalihamo 6:54

Jan Laabaalihamo 6:68

Jan Laabaalihamo 10:28
Jan Laabaalihamo 12:25
Jan Laabaalihamo 12:50
Jan Laabaalihamo 17:2
Jan Laabaalihamo 17:3
Jesu Tondiba Tuona 13:46
Jesu Tondiba Tuona 13:48
Loma 2:7
Loma 5:21
Loma 6:22
Loma 6:23
Loma 16:25
Loma 16:26
2 Kolinta 4:17
2 Kolinta 4:18
2 Kolinta 5:1
Galati 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timote 1:16
1 Timote 6:12
1 Timote 6:16
1 Timote 6:19
2 Timote 1:9
2 Timote 2:10
Tita 1:2
Tita 3:7
Filemo 1:15
Ebilunba 5:9
Ebilunba 6:2
Ebilunba 9:12
Ebilunba 9:14
Ebilunba 9:15
Ebilunba 13:20
Pieli Tikpiali 5:10
Pieli Tilieli 1:11
Jan Tikpiali 1:2
Jan Tikpiali 2:25
Jan Tikpiali 3:15
Jan Tikpiali 5:11
Jan Tikpiali 5:13
Jan Tikpiali 5:20
Jude 1:7
Jude 1:21
Mi Doagidima 14:6

Geenna
Matio 5:22
Matio 5:29
Matio 5:30
Matio 10:28
Matio 18:9
Matio 23:15
Matio 23:33
Maka 9:43
Maka 9:45
Maka 9:47

Luka 12:5
Jaka 3:6
Hades
Matio 11:23
Matio 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Jesu Tondiba Tuona 2:27
Jesu Tondiba Tuona 2:31
1 Kolinta 15:55
Mi Doagidima 1:18
Mi Doagidima 6:8
Mi Doagidima 20:13
Mi Doagidima 20:14
Limnē Pyr
Mi Doagidima 19:20
Mi Doagidima 20:10
Mi Doagidima 20:14
Mi Doagidima 20:15
Mi Doagidima 21:8
Sheol
Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Tartaroō
Pieli Tilieli 2:4
Questioned
Pieli Tilieli 2:17
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

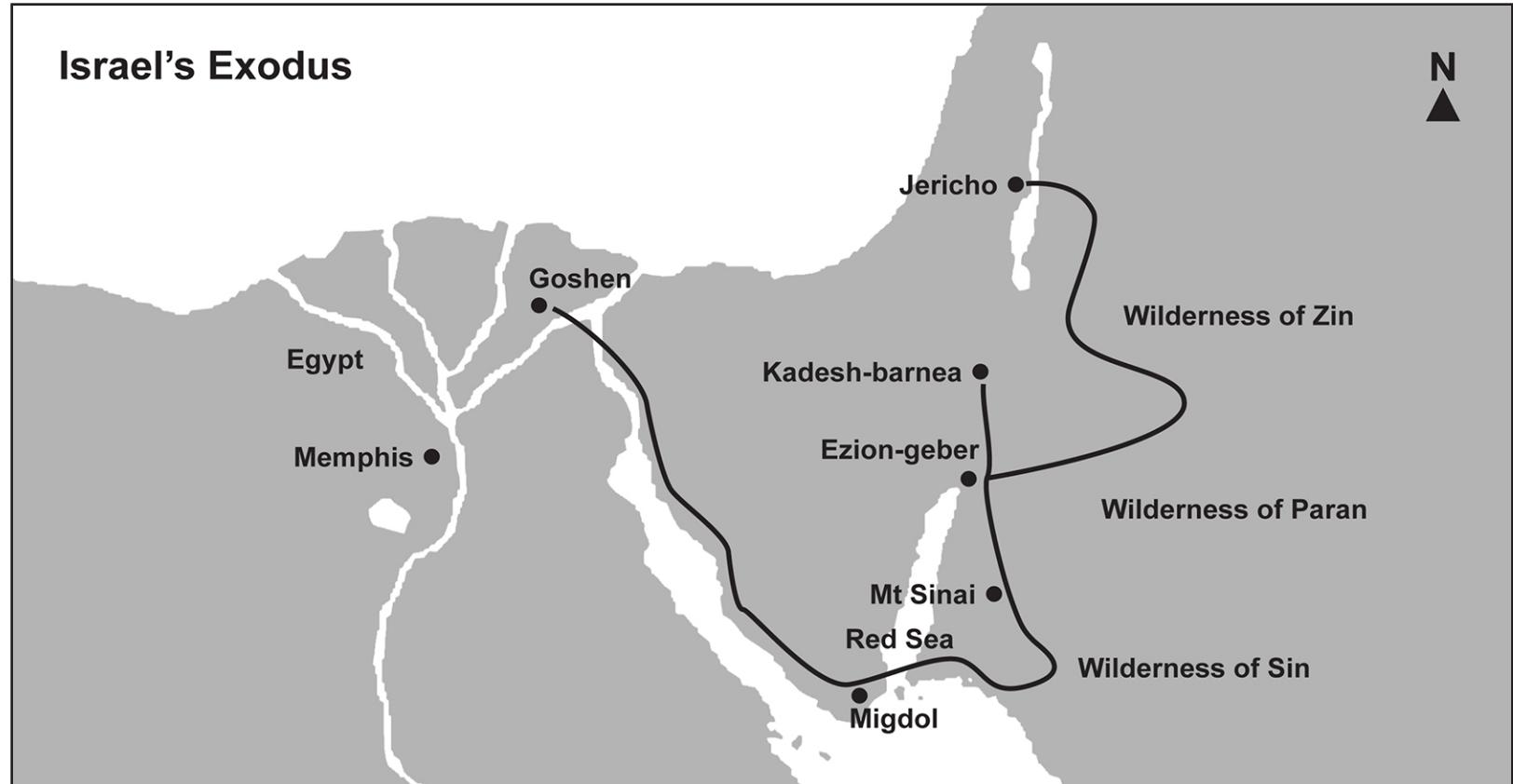

Li tie leni li dandanli yaa po, ke Abalahama den tuo U tienu yiinu, ki den fii ki gedii wan baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. o den gedii ba leni wan kaa den bani wan caa naani.

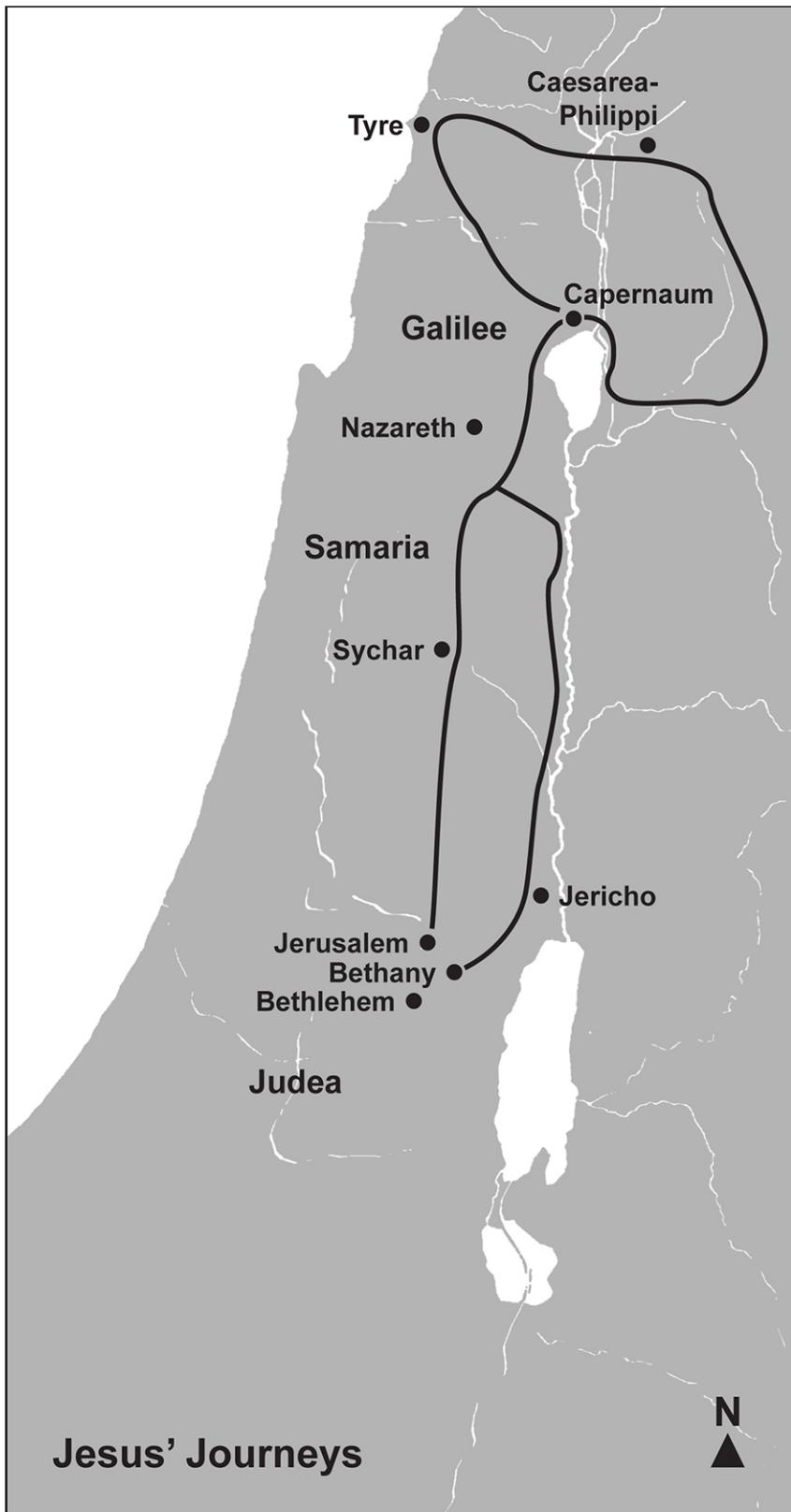
- Ebilunba 11:8

Israel's Exodus

N

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Kelima o joaa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miáli ki kpe, ki da ki faabi bi niba bonciála. - Maka 10:45

Jesus' Journeys

Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaalinjamo wangima po. - Loma 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophesies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Usher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

1956	Christ returns for his people
1830	Jim Elliot martyred in Ecuador
1731	John Williams reaches Polynesia
1614	Zinzendorf leads Moravian mission
1572	Japanese kill 40,000 Christians
1517	Jesuits reach Mexico
1455	Martin Luther leads Reformation
1323	Gutenberg prints first Bible
1276	Franciscans reach Sumatra
1100	Ramon Llull trains missionaries
1054	Crusades tarnish the church
997	The Great Schism
864	Adalbert martyred in Prussia
716	Bulgarian Prince Boris converts
635	Boniface reaches Germany
569	Alopen reaches China
432	Longinus reaches Alodia / Sudan
397	Saint Patrick reaches Ireland
341	Carthage ratifies Bible Canon
325	Ulfilas reaches Goth / Romania
250	Niceae proclaims God is Trinity
197	Denis reaches Paris, France
70	Tertullian writes Christian literature
61	Paul imprisoned in Rome, Italy
52	Titus destroys the Jewish Temple
39	Thomas reaches Malabar, India
33	Peter reaches Gentile Cornelius
	Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

What are we? ►			Genesis 1:26 - 2:3		Mankind is created in God's image, male and female He created us							
How are we sinful? ►			Romans 5:12-19		Sin entered the world through Adam and then death through sin							
Where are we? ◀			When are we? ▼									
			Innocence		Fallen			Glory				
Who are we? ►	God	Eternity Past	Creation 4004 B.C.	Fall to sin No Law	Moses' Law 1500 B.C.	Christ 33 A.D.	Church Age Kingdom Age	New Heavens and Earth				
		Father	John 10:30 God's perfect fellowship	Genesis 1:31 God's perfect fellowship with Adam in The Garden of Eden	1 Timothy 6:16 Living in unapproachable light			Acts 3:21 Philippians 2:11 Revelation 20:3 God's perfectly restored fellowship with all Mankind praising Christ as Lord in the Holy City				
		Son			John 8:58 Pre-incarnate	John 1:14 Incarnate	Luke 23:43 Paradise					
		Holy Spirit			Psalm 139:7 Everywhere	John 14:17 Living in believers						
	Mankind	Living			Ephesians 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth							
		Deceased believing			Luke 16:22 Blessed in Paradise							
		Deceased unbelieving			Luke 16:23, Revelation 20:5,13 Punished in Hades until the final judgment							
	Angels	Holy	Genesis 1:1 No Creation No people		Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command			Matthew 25:41 Revelation 20:10 Lake of Fire prepared for the Devil and his Angels				
		Imprisoned			2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus							
		Fugitive			Revelation 20:13 Thalaasa							
		First Beast			1 Peter 5:8, Revelation 12:10 Rebelling against Christ Accusing mankind							
		False Prophet			Revelation 19:20 Lake of Fire							
		Satan			Revelation 20:2 Abyss							
Why are we? ►			Romans 11:25-36, Ephesian 2:7		For God has bound all over to disobedience in order to show mercy to all							

World Nations

Lanwani, yin gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ki batisi ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U Tienu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli.

- Matio 28:19